FERNANDO PESSOA

HUZURSUZLUĞUN KİTABI

ANLATI

Çeviri: SAADET ÖZEN

FERNANDO PESSOA

HUZURSUZLUĞUN KİTABI

ANLATI

Çeviri: SAADET ÖZEN

Livro do desassossego, Fernando Pessoa

1. basım: 2006
10. basım: Aralık 2013, İstanbul
E-kitap 1. Sürüm Şubat 2014, İstanbul
2013 tarihli 10. Basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Yayına hazırlayan: Pınar Savaş

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

ISBN 9789750720277

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

FERNANDO PESSOA

HUZURSUZLUĞUN KİTABI

ANLATI

Çeviri

Saadet Özen

Fernando Pessoa'nın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Uzaklıklar, Eski Denizler, 2009
Anarşist Banker-Şeytanın Saati, 2013

FERNANDO PESSOA, 1888'de Lizbon'da doğdu. 1896-1905 yılları arasında Güney Afrika'da yaşadı ve orada tam bir İngiliz eğitimi gördü. Portekiz modernizminin öncülerinden olan Pessoa, ilk şiirlerini 1912'de Portekiz Rönesans hareketinin yayın organı *Aguia* dergisinde yayımladı. Aynı yıllarda, düzyazı metinler, eleştiri ve denemeler yazdı. 1913'te fütürist harekette yer aldı ve Sá-Carneiro ile birlikte Portekiz öncü edebiyatını başlatarak, Paulismo akımını yarattı. Pessoa'nın farklı yazar kimliklerinin yansıması olan bu kökteş şair ve yazarlar Alberto Caeiro, Alvaro de Campos, Ricardo Reis, Bernardo Soares ve Fernando Pessoa' nın kendisidir. Pessoa 1935'te Lizbon'da ardında yayımlanmış sadece dört kitap bıraktı. Portekizce olarak yayımlanan tek eseri *Mensagem*'dir. Ardında bıraktığı elyazması fragman sayısı 25-27 bin arasındadır.

SAADET ÖZEN, 1972 yılında İstanbul'da doğdu. Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'ni, ardından İstanbul Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nü bitirdi. Profesyonel turist rehberliği yaptı, ayrıca uzunca bir süre Can Yayınları'nın Fransızca editörlüğünü yürüttü. Halen belgesel sinema alanında çalışmalarına devam ediyor. Jorge Amado, José Saramago, Yves Simon, Luis Sepúlveda, Paulo Coelho, Andrey Makine, Romain Gary, Nancy Huston, Amin Maalouf gibi yazarların yapıtlarını dilimize kazandırdı.

Çevirmenin önsözü

"Var olan tek sır, bir sır olduğunu düşünen insanların olmasıdır," demişti Álvaro de Campos ya da ardında saklanan Pessoa, "Sürülerin Bekçisi"nde. Ölümünden epey sonra, yirminci yüzyılın ortalarına doğru keşfedilen Pessoa'yı düşünürken, özellikle etrafını saran efsane halesini aşmak zorlaştığında bu sözü hatırlamak, onun gerçek özüne yaklaşmak için yararlı olabilir. Bugün dünya edebiyatının en önemli yazarlarından sayılan Fernando António Nogueira Pessoa'nın yaşamöyküsü, Octavio Paz'ın "Şairlerin yaşamöyküsü yoktur; onların yaşamöyküsü, yapıtlarıdır," sözünü doğrularcasına birkaç cümleyle özetlenebilecek kadar yalın ve durgun: 1888'de Lizbon' da doğdu. Babası o küçükken öldü. Üvey babası Portekiz'in Güney Afrika konsolosu olduğu için okula Durban'da başladı, 17 yaşında da Lizbon'a döndü.

Lizbon'da birtakım başarısız iş kurma girişimlerinden sonra ithalat-ihracat firmalarının İngilizce ve Fransızca yazışmalarını yaparak hayatını kazanan Pessoa, ömrünü Tejo Nehri'ne bakarak, Portekiz halkının okyanuslara, eski imparatorluklara duyduğu büyük özlemi seyrederek geçirdi. Terreiro do Paço' da, Martinho da Arcada Kahvesi'nde ya da Bairro Alto'daki Brasileira'da dostlarıyla edebiyat konuştu. Sağlığında yayımlanan yapıtları olduysa da, esas olarak ölümünden sonra, yazılarını topladığı sandığın bulunmasıyla ün kazandı; yaklaşık 27 bin sayfaya yayılan, farklı türlerde eserler vermişti Pessoa ve bunların büyük bir kısmını kendi adıyla değil, birer yaşamöyküsüyle, kişilikle, hatta edebî duruş ve tarzla donattığı 70 ayrı kurmaca yazarın, dış kimliğin adıyla imzalamıştı.

Pessoa'nın yarattığı yazarların en ünlüleri kötü bir Portekizceyle, ilkel doğa şiirleri yazan Alberto Caeiro, pagan dinlere inanan hekim Ricardo Reis, "içinde bir Yunan şairi barındıran Whitman" diye tarif edilen Álvaro de Campos'tur. Pessoa Alberto Caeiro'nun ortaya çıkışını "İçimde ustam doğdu," diye anlatır. Meşhur sandıktaki öbür yazarlar arasında Fransızca ya da İngilizce yazanlar, kadınlar, yarım kalmış karakterler vardır. Tek bir insanın ruhunda yaşayan, bu tüyler ürpertici yazarlar kalabalığının bir efsaneye dönüşmesi doğal olsa da, genellikle göz ardı edilen, Pessoa'nın yarattıklarını sağlığında bir sır olarak saklamadığıdır. Yakın arkadaşları olan Mário de Sá-Carneiro, José de Almada-Neigreiros, Luís de Montalvor gibi yazarlarla onları paylaşır, dergilerde onların imzasıyla şiirler, makaleler yayımlatırdı.

Her ne kadar Pessoa, başta Kafka olmak üzere ölümünden sonra keşfedilen pek çok yazar gibi yalnızlığın sıkıntısıyla adeta bilinçli bir çabadan çok bir içgüdüyle yazan bir yazar görüntüsü verse de, öncelikle kendinden önceki yazar kuşaklarının yapıtlarını tanıyan, edebiyat arenasında boy gösteren, tartışmalara giren bir edebiyatçıydı. 1915'te iki sayı çıkabilen *Orpheu* dergisinde, eleştirmenlerin kıyasıya eleştirdiği yenilikçi sözler sarf etmişti. 1921'de birkaç arkadaşıyla birlikte *Olisipo* adında bir yayınevi-kitabevi kurmuştu. 1922'den

itibaren *Contemporânea* edebiyat dergisine katkıda bulunmuş, 1924'te ise *Athena* dergisinin kurucuları arasında yer almıştı. Ölümünden bir yıl önce yayımlanan, sağlığında çıkan tek kitabı olarak kalan *Mensagem*'le Antero de Quental Ödülü'nü almış, Salazar'ın başkanlık ettiği ödül törenine katılmamıştı. 1935'te ise, sansürden dolayı Portekiz'de bir daha hiçbir şey yayımlatmamaya karar vermişti.

Pessoa'nın efsanesinde en dokunaklı ve büyüleyici olan kendini kimliklerle çoğaltmasından ziyade, bu kimlikleri yaratmaya onu iten "başlı başına edebiyat, bütün edebiyat" olma isteği, apayrı renklere büründürmeyi bildiği diliyle, ifade gücüyle yapıtının kendisidir. Farklı yazarları var ederken, yalnızlığın ve varoluş sıkıntısının ne olduğunu kendine, kendi üzerinden de onlara göstermek ister gibidir. Bu haliyle, Anatole France'ın 1887 yılında yayımlanan *Les Fous Dans la Littérature* (Edebiyatta Deliler) makalesinde verdiği örneği hatırlatır: Anatole France'ın çocukluğundaki bir komşunun hikâyesidir bu. Yaşlı adam oğlunu kaybetmiş, o andan itibaren de sırtına bir döşek yüzü geçirip öyle dolaşmaya başlamıştır. Bir de, oğlu sanki hiç var olmamış gibi davranmakta, ne ölümünden ne yaşadığı günlerden, anılarından hiç bahsetmemektedir. Bir ev ortamına girip de sırtındakini çıkarması gerektiğinde bastonunu bir omurga gibi örtünün içine koyar, başındaki topuza da şapkasını takar. Sonra bir süre bu biçimsiz cesedi seyreder.

Pessoa'nın Anatole France'ın anısındaki seyirci mi, yoksa boş ceset mi olduğunu anlamak kolay değil elbette, hele Bernardo Soares gibi, Pessoa'nın "yarı-dış kimlik" olarak nitelediği, Pessoa'ya çok yakın bir karakter söz konusu olduğunda. Soares, *Huzursuzluğun Kitabı*'nın yazarı olarak yaratılmıştı. *Huzursuzluğun Kitabı*, kurmaca bir karakterin kendi hayatını anlattığı bir roman olarak görülebilir; ancak yazarla kahramanı sık sık birbirinin yerine geçtiğinden, Pessoa'nın hayatla ilgili kendine ait olan ve olmayan düşünceleri döktüğü, evirip çevirdiği bir denemeler, anlatılar toplamı olarak da kabul edilebilir. Pessoa bu kitap üzerinde 1913'ten itibaren çalışmaya başlamış, ölümüne dek parça parça yazmaya da devam etmişti. Sandık açıldıktan sonra, dağınık metinler bir araya getirilmeye başlandı ve 1982'de Portekiz'de yapıt ilk kez olarak basıldı, daha sonra, yeni bulunan parçaların eklenmesiyle, elyazmalarında yanlış okunmuş yerlerin düzeltilmesiyle yeni basımlar yapıldı. Dünyayı seyretmekle yetinmek isteyen, eylemsizliği en yüce erdem ve gerçek yaşam olarak gören Soares, Pessoa için belki de dünyanın ve yaşamanın ne olduğunu gösteren bir perdedir. *Huzursuzluğun Kitabı* aynı zamanda, bir edebiyatçının ulaşmak istediği yapıtla kâğıda dökebildiklerinin arasındaki mesafedir de; hayal edilenin soluk, titrek bir sureti, gölgesi olarak kalmaya, kusurlu olmaya mahkûmdur; tıpkı bütün kitaplar ve bütün çeviriler gibi.

Bu kitap, *Le livre de l'intranquillité* başlıklı Fransızca çeviriden (yay. Christian Bourgois, 1999) Portekizce orijinaliyle karşılaştırılarak Türkçeye çevrilmiştir. (Portekizce baskısı: *Livro do desassossego*; ed. Richard Zenith, Assírio & Alvim, 2001)

Dipnotlar, aksi belirtilmedikçe kitabın Portekizce ve Fransızca baskılarına yayınevlerinin, metinleri derleyenlerin ve çevirmenlerin koyduğu notlardır. Türkçeye çevirenin notları "Ç.N."

kısaltmasıyla belirtilmiştir. Orijinal elyazması metinlerde okunamamış olan yerler ya da cümlelerdeki eksiklikler çeviride [...] işaretiyle gösterilmiş, ana metinlerde birkaç farklı şekline rastlanan ifadeler dipnotlarda belirtilmiştir.

SAADET ÖZEN

Öyleyse kim kurtaracak beni var olmaktan?

Hayatımı toprağa veriyorum.

F.P.

Mário de Sá-Carneiro'ya mektup[1]

14 Mayıs 1916

Bugün size bu satırları duygusal bir ihtiyaçtan ötürü, sizinle karşılıklı konuşabilmek için yanıp tutuştuğum için yazıyorum. Kolayca tahmin edebileceğiniz gibi, söyleyecek hiçbir şeyim yok. Dipsiz bir bunalımdayım bugün – hepsi bu. Sözlerimin saçmalığı halime tercüman olsun.

Asla bir geleceğe sahip olmamış olduğum günlerden birindeyim. Karşımda yalnızca, bir sıkıntı duvarıyla kuşatılmış, taş kesilmiş bir şimdi var. Irmağın karşı kıyısı, karşıda bulunduğuna göre, asla bu taraftaki kıyı değil; çektiğim acıların tek nedeni de bu. Nice limanlara yanaşacak gemiler var elbette, ama hiçbiri hayatın ıstırap vermez olduğu limana varmayacak, her şeyi unutabileceğimiz bir rıhtım da yok. Üstünden çok zaman geçti bunların, ama benim hüznüm hepsinden eski.

Ruhum bu haldeyken, hayatın hırpaladığı dertli bir çocuk olduğumu bedenimin tüm bilinciyle hissediyorum. Bir köşeye atılmışım, oyunlar oynayan başka çocukların seslerini duyuyorum. Dalga geçer gibi verdikleri kırık, teneke oyuncağı sımsıkı kavrıyorum. Bugün, 14 Mayıs, saat akşam dokuzu on geçe, hayatımın bütün tadı, bütün değeri işte bundan ibaret.

Tutsaklığımın sessiz pencerelerinden gördüğüm bahçede bütün salıncaklar dalların üzerinden aşırtılmış, şimdi öylece sarkıyor; en tepeye dolanmışlar; yani, firar ettiğimi düşleyecek olsam, zamanı aşmak için güvenebileceğim salıncaklarım bile yok.

Şu an, edebiyatı bir kenara bırakacak olursak, ruh halim aşağı yukarı böyle işte. Denizci'deki[2] karakterlerden biri gibiyim, gözlerim ağlamayı düşünmekten yanıyor. Hayat fısır fısır, yudum yudum, dura dura canımı yakıyor. Tüm bunlar, cildi şimdiden dağılmaya yüz tutmuş bir kitaba küçücük harflerle basılmış.

Bu satırları size değil de bir başkasına yazıyor olsaydım, dostum, mektubumun samimiyetine, aralarında isterikçe bir bağ olan bunca şeyin, hayatım olarak hissettiğim şeyden bir anda, kendiliğinden fışkırıverdiğine yemin etsem zor inanırlardı. Ama siz, bu sahnelenmesi imkânsız trajedinin burası ve şimdi ile ağzına kadar dolu, elle tutulur bir gerçeklik olduğunu, yapraklar nasıl yeşerirse, bunun da benim ruhumda öyle cereyan ettiğini anlayabilirsiniz.

Prens, işte bu yüzden hiç saltanat süremedi. Saçma sapan bir cümle bu. Ne var ki saçma cümleler, insanda hüngür hüngür ağlama isteği uyandırabilirmiş meğer.

Mektubu yarın postaya vermezsem muhtemelen bir daha okurum ve içinden bazı yerleri ve bazı ifadeleri benim *Huzursuzluğun Kitabı*'na almak için daktiloya çekerek oyalanırım. Ama bunu düşünmek, şu an mektubu yazarkenki samimiyetimi de, samimiyeti acı verici, kaçınılmaz bir duygu olarak hissetmemi de zedelemiyor.

Son havadisler bunlar. Almanya ile savaş çıkabilir bir de, ama acı denen illet, zaten çoktan musallat olmuştu insanlara. Hayatın öbür yakasında, bir karikatürün altyazısı gibi kalır herhalde savaş.

Tam olarak delilik sayılmaz bu halim, ama delirenler herhalde kendilerine acı veren şeye teslim oluyordur, ruhundaki sarsıntılardan yavaş yavaş zevk almayı öğreniyordur – hissettiklerim de buna pek uzak sayılmaz doğrusu.

Hissetmek – ne renktir acaba?

Sizi binlerce kez kucaklıyorum, kalbim sizinle, daima sizinle.

FERNANDO PESSOA

Not: Mektubu bir solukta yazdım. Şimdi yeniden okurken görüyorum ki, yarın size göndermeden önce bir kopyasını almam şart.

İçdünyamı bu kadar eksiksiz olarak; bütün duygusal ve zihinsel yönlerini, temelinde yatan isteri-nevrasteniyi, en çarpıcı özellikleri olan, özbilincinin içindeki kavşaklarını, kesişme noktalarını ortaya koyarak tasvir edebildiğim pek nadirdir...

Bana hak veriyorsunuz, değil mi?

1. Pessoa bu mektubu *Huzursuzluğun Kitabı*'na almak istiyordu. Pessoa'nın yakın dostu olan Mário de Sá-Carneiro, Portekiz'in en önemli modernist şairlerinden biriydi; bu mektubun yazılmasından altı hafta sonra yirmi altı yaşında, Paris'te intihar etti.

2. Pessoa, *O Marinheiro* adlı oyununa göndermede bulunuyor. Bu yapıtta, bir ölünün başında bekleyen üç karakter, hayalî bir denizci yaratırlar, bir de "tam hissedecek gibi olduklarında" araya giren beşinci bir karakter vardır. (Ç.N.)

OLAYSIZ BİR ÖZYAŞAMÖYKÜSÜ

H.K.

Lizbon'da[3] bazı küçük lokantalarda ve bistrolarda, giriş katında eli yüzü düzgün bir salon, onun üstünde de bir asmakat bulunur. Asmakatların, demiryolunun geçmediği küçük şehirlerdeki lokantaları anımsatan, ağır, ev havasında bir rahatlığı vardır. Pazar günleri dışında pek kimsenin uğramadığı bu yerlerde çoğu zaman epeyce tuhaf tiplere, hayatın bir köşeye ittiği, hiçbir ilginç tarafı olmayan insanlara rastlanır.

Hayatımın bir döneminde, hem huzurlu bir yer aradığımdan, hem de fiyatları makul olduğu için, ben de böyle bir asmakatın müdavimi olmuştum. Orada, akşam saat yedi sularında yemeğimi yerken hemen hep rastladığım biri vardı; ilk başta pek gözüm tutmadıysa da, sonradan yavaş yavaş içimde bir ilgi uyandı.

Otuz yaşlarında, oldukça iri bir adamdı bu; oturduğunda aşırı kambur duruyor, ayaktayken sırtı biraz düzeliyordu; üstüne başına pek özenmiyordu belki, ama tamamen kendini salmış da denemezdi. Dikkat çekici bir tarafı olmayan solgun yüzünde, hatlarına herhangi bir özellik katmayan acılı bir hava seziliyordu. Bunun altında ne tür bir acının yattığını anlamak kolay değildi – birçok ıstırabı kendinde toplamıştı adeta, mahrumiyet, bunalım, kayıtsızlıktan doğan acı, ki kayıtsızlık da zaten aşırı acı çekmekten olur.

Akşam yemeğini hep hafif geçiştiriyor, kendi eliyle sardığı sigaraları içiyordu. Çevresindeki insanlara karşı olağanüstü dikkatliydi; kuşkuyla değil, özel bir ilgiyle inceliyordu onları; inceden inceye süzmeksizin onlarla ilgileniyor, gözünü yüzlerine dikip bakmaktan ya da kişiliklerini okumaya çalışmaktan kaçınıyordu. Ona karşı ilgimi uyandıran da bu tuhaf hali oldu.

Giderek gözümde netleşmeye başladı. Belli belirsiz de olsa, yüzündeki çizgilerde bir zekâ parıltısı yakalamıştım. Ne var ki ifadesine öyle bir bitkinlik, yürek sıkıntısından ileri gelen öyle buz gibi bir durgunluk sinmişti ki, daha ötesini okumak zordu.

Günün birinde tesadüfen, garsonlardan birinden, lokantaya yakın bir büroda muhasebecilik yaptığını öğrendim.

Bir keresinde sokakta, tam pencerenin önünde bir olay oldu; iki adam kavgaya tutuştu. Ben dahil, asmakatta kim varsa herkes pencerelere koştu; tabii sözünü ettiğim adam da. Ona öylesine bir laf attım; o da bana aynı perdeden yanıt verdi. Sesi, umutların artık kâr etmediği, bunun için de her şeyden umudunu kesmiş insanlarınki gibi donuk, pütürlüydü. Ama akşamcı lokanta arkadaşım hakkında böyle kesin konuşmakla belki de saçmalamış oluyordum.

Bilmem neden, o günden sonra onunla selamlaşır olduk. Derken, belki de saçma bir tesadüf sonucu, ikimizin de saat dokuz buçukta lokantada bulunduğumuz bir akşam, ağır aksak bir sohbete başladık. Bir ara bana, yazıp yazmadığımı sordu. Evet, dedim. Ona yeni çıkan Orpheu[4] *dergisinden söz ettim. Dergiye övgüler yağdırdı, hatta göklere çıkardı ki, cidden hayret ettim buna. Şaşırdığımı ona söylemekten de çekinmedim, çünkü* Orpheu*'da yazanların sanatı, aslında topu topu üç beş okura hitap eden cinstendi. Belki bu okurlardan biri de benimdir, dedi. Hem zaten o sanatın önünde yeni bir kapı açmadığını da ekledi; ve sonra utana sıkıla, yapacak daha iyi bir şeyi, gidecek bir yeri, görüşeceği dostları olmadığı, okumaktan da fazla zevk almadığı için, kaldığı pansiyonda, akşamları yazı yazarak vakit geçirdiğini söyledi.*

Yaşadığı iki odayı –ister istemez bazı temel ihtiyaçlardan vazgeçmek pahasına– pek ahım şahım olmasa da, gene de lüks döşemişti. Üzerine oturulan eşyalara –derin ve yumuşak koltuklar almıştı–, perdelere ve halılara ayrı bir düşkünlüğü vardı. Böylelikle "çektiği acıya saygınlık katacak" bir iç mekân yarattığını söylüyordu. Modern tarzda döşenmiş bir oda da olsa, sıkıntı insanın rahatını kaçırır, fiziksel bir acıya dönüşürmüş.

O güne dek, mecburiyetleri olmamıştı. Çocukluğunda insanlardan uzak durmuştu. Ne bir gruba katılmış, ne de okula gitmişti anlaşılan.[5] *Asla sürüye dahil olmamıştı. Onun başına, başkalarının da (belki de kim bilir, herkesin) başına gelen gelmişti: Hayatındaki beklenmedik olaylar, içgüdülerine göre, içgüdülerinin çizdiği yolda şekillenmişti – hiç kıpırdamamak, hayattan kopmak yönünde.*

Devletin ya da toplumun dayattığı zorunluluklarla uğraşmak zorunda kalmamıştı hiç. İçgüdüsel ihtiyaçlarını bile görmezden gelmişti. Sevgili ya da dost olabileceği insanlara hiçbir nedenle yakınlık duyamamıştı. Onun içdünyasına bir ölçüde de olsa, kabul edilen tek varlık oldum. Bununla birlikte –baştan beri ödünç bir kişiliğin; onun kişiliğinin ardına gizlenerek yaşamış olmam bir yana, dostluğunun samimiyetinden de şüphe duymama rağmen–, günün birinde, kitabını emanet etmek üzere birine ihtiyaç duyacağını sezmiştim, nitekim böyle oldu. İlk başta, onun belli bir niyetle, kitabı yayımlansın diye bana yanaşmış olduğunu fark edince biraz kırıldım doğrusu; gene de bir psikoloğa yaraşan biricik kıstasın penceresinden baktığımda, ilk baştaki umudunu boşa çıkarmadığımı ve hep onun dostu olarak kaldığımı düşününce keyif alıyorum şimdi.

İlginçtir; tesadüfler de denk gelmiş, tam da derdine deva olabilecek, benim gibi bir insanı karşısına çıkarmıştı.

1

H.K.

Başlangıç metni

29 Mart 1930

Gençlerin çoğunun Tanrı inancını yitirdiği ve bunu vaktiyle atalarının Tanrı'ya inandığı gibi, yani niye olduğunu bilmeden yaptığı bir zamanda doğdum. Ve insan ruhu düşünmek yerine hissettiğinden, bundan dolayı da doğal olarak eleştiriye yöneldiğinden, bu gençlerin çoğu Tanrı'nın yerine İnsanlığı koydu. Ben ne olursa olsun ait olduğu ortamın hep kıyısında duran ve yalnızca bir parçası olduğu kalabalığı değil, aynı zamanda yanı başındaki büyük boşlukları da görebilenlerdenim. İşte bu nedenle Tanrı'yı onlar gibi büsbütün terk etmedim, ama İnsanlık düşüncesini de kabullenmiş değildim kesinlikle. Düşük bir ihtimal de olsa Tanrı var olabilirdi, bu durumda ona tapmak da gerekebilirdi; İnsanlık ise, adına insan denen bir hayvan

türünü ifade eden, basit, biyolojik bir kavram olmaktan öteye gitmiyor, bu nedenle de herhangi bir hayvan soyundan daha fazla hak etmiyordu tapınılmayı. İnsanlık kültü, Özgürlük ve Eşitlik gibi kutsal kavramlarıyla hayvanların tanrı sayıldığı, tanrıların da hayvan kafalı olduğu antik dinlerin dirilmiş hali gibi gelmiştir bana hep.

Tanrı'ya inanmadığımı biliyordum, fakat düpedüz bir hayvan sürüsüne de inanamazdım; böylece ben de bazı insanlar gibi kalabalıkların sınırında, yani halk arasında Çöküş diye tabir edilen o her şeye uzak noktada kaldım. Çöküş, bilinçaltının tamamen yitirilmesi demektir, çünkü bilinçaltı yaşamın temelidir. Kalp düşünebilseydi, atmaktan vazgeçerdi.

Yaşamayı bilmeden yaşayan bizlere (benim ender benzerlerime ve bana), her şeyi reddetmekten başka hayat tarzı, dünyayı seyretmekten başka yazgı kalıyor muydu? Dinle yaşamanın ne olduğunu bilemiyorduk, inanca akıl yoluyla ulaşılamayacağına göre bilemezdik de; insanın bir kenara atılabileceğine inanamıyor, bu açıdan düşününce kendimizi nereye koyacağımızı da bilemiyorduk; bu durumda sahip olduğumuz ruh, hayatı estetiğin gözüyle seyretmekte işe yarayabilirdi ancak. Böylece, dünyaların cafcaflı görüntüsüne yabancı, ilahî olana ilgisiz, insanı hor gören bireyler olarak, kendimizi, boşu boşuna, beyin sinirlerimize uygun düşen karmaşık bir Epikürosçuluğun bağrında serpilmiş amaçsız duygulara bıraktık.

Bilimin yalnızca temel ilkesini, yani her şeyin, bağımsız olarak tepki veremeyeceğimiz katı yasaların hükmünde olduğunu aklımızda tuttuk, ki tepki versek bile bu da ister istemez bu yasaların çerçevesinde gerçekleşirdi ve bunun, varlıkların ilahî bir yazgısının olduğunu söyleyen daha eski ilkeyle harfiyen uyuştuğunu fark ettik; böylece çabalamaktan, didinmekten vazgeçtik, tıpkı çelimsizlerin atletlerle aynı tempoda çalışmaktan vazgeçmesi gibi; ve hissedilenlerin yazıldığı kitaba eğilerek ona, yaşanmış derin bilginin tedirginliğini kattık.

Hiçbir şeyi ciddiye almaksızın, duygularımız dışında hiçbir şeyin gerçekliğinden emin olamayacağımızı aklımızdan çıkarmaksızın, bilinmeyen uçsuz bucaksız topraklar gibi yokladık duyguları, içlerinde bir sığınak aradık. Yalnızca estetiğin titiz seyircisi olmakla yetinmeyip seyrettiklerimizin hallerini ve sonuçlarını ifade etmek için çabaladık

gerçi, ama kimselerin aklını çelmeye ya da iradesini etkilemeye niyetlenmeden kaleme aldığımız yazılar ya da dizeler, alt tarafı yüksek sesle, kendi kendimize okuduğumuz yazılar olarak görülebilir, amacımız okumanın verdiği öznel zevki tam olarak nesnel hale getirebilmekti.

Her yapıt kusurlu olmaya mahkûmdur, bunu çok iyi biliyoruz ve estetik açıdan, en az kendi yazdıklarımızı gönül rahatlığıyla seyredebiliriz. Ne var ki her şey kusurludur ve en güzel günbatımının daha güzeli, bize uykuyu getiren hafif yelin daha huzurlusu hep vardır. Dolayısıyla, dağları ve heykelleri aynı dinginlikle seyredeceğiz; geçen günlerin ve kitapların tadını çıkaracak, en önemlisi de her şeyi düşleyerek, hepsini en mahrem özümüzün bir parçası haline getirmeye çalışacağız. Bir yandan da tasvirler ve tahliller yapacağız; daha gerçekleştikleri anda bize yabancılaşacaklar; böylece, sanki günbatımının bize bir armağanıymış gibi keyif alabileceğiz onlardan.

Karamsarlar, meseleye bu gözle bakmazlar, sözgelimi şu Vigny hayatı, vakit doldurmak için boş işlerle uğraştığı bir hapishane gibi görürdü. Karamsar olmak olayları en kötü ve acıklı tarafından almak demektir ve böyle bir tutum hem aşırı, hem rahatsız edicidir. Elimizde, ürettiğimiz yapıtın değerini ölçmek için hiçbir kıstas yok elbette. Tek derdimiz kendimizi oyalamak, bu doğru; ne var ki yazgısını unutmak için boş işlerle uğraşan tutuklular gibi değil, vakit geçirmek için yastık kenarı işleyen genç kızlar gibiyiz, hepsi bu.

Hayatı bir han olarak tahayyül ediyorum, çöküş arabası gelene kadar orada kalacakmışım. Araba beni nereye götürecek, bilmiyorum, çünkü hiçbir şey bilmiyorum. Dört duvar arasında beklemek zorunda olduğuma göre, hanı bir hapishane olarak da kabul edebilirim, çeşit çeşit insanla karşılaştığım için, dostlukların yeşerdiği bir yer olarak da. Huysuz ya da görgüsüz biri sayılmam. Odasına kapanıp, kendini yatağa atıp gözünü bile kırpmadan bekleyip duranları kendi hallerine bırakıyorum; kulağıma hoş seslerin ve müziklerin çalındığı salonlarda gevezelik edenlere de ilişmiyorum. Kapının önüne oturup gözlerimi ve kulaklarımı manzaranın renkleriyle ve müziğiyle sarhoş ediyor, arabayı beklerken alçak sesle, yalnızca kendim için bestelediğim anlaşılmaz şarkıları söylüyorum.

Gece çökecek, o posta arabası kapıya dayanıp hepimize seslenecek. Bana bahşedilmiş hafif rüzgârın ve onun tadını çıkarabilmem için bahşedilmiş ruhun tadını çıkarıyorum; ve daha fazlasını ne soruyor ne kurcalıyorum. Handaki anı defterine yazıp bıraktığım şeyleri günün birinde benden başkaları da okur, bunlarla yol boyu oyalanabilirse, ne âlâ. Kimse okumazsa ya da zevk almazsa, o da kabulüm.

2

H.K.

Nefret ettiğim iki şey arasında seçim yapmak zorundayım – ya aklımın tiksindiği düşleri seçeceğim ya da duyularımı dehşete düşüren eylemi; başka bir deyişle, hamurumda hissedemediğim eylem ya da şimdiye kadar hiç kimsenin mayasında olmayan düş.

Sonuç olarak her ikisinden de nefret ettiğime göre tek çare seçim yapmamak, ama bazen ya düş kurmaya ya eyleme geçmeye mecbur kalıyorum ki, o zaman da ikisini birbirine karıştırıyorum.

3

Ağır ilerleyen yaz akşamlarında, Aşağı Şehir'in dinginliğini, özellikle de gündüzleri kıpır kıpır olan, akşamları da bu nedenle sessizliğin iyice yoğun hissedildiği semtleri severim. Rua do Arsenal, Rua do Alfândega, doğuya doğru uzayıp giden o hüzünlü sokaklar ve dümdüz uzanan ıssız rıhtımlar – o uzun akşamlarda yalnızlık kokan bu labirentler, hüzünleriyle içimi ferahlatır. O an, içinde bulunduğum çağdan daha eski çağları yaşarım; büyük bir keyifle Cesário Verde'nin[6] çağdaşı olduğumu farz ederim, içimde onunkilere benzeyen yeni dizeler değil, o dizeleri doğuran maya kıpırdanır. Karanlık bastırana kadar sokaklarda dolaşır, onlara benzeyen bir hayat duygusunu peşim sıra sürüklerim. Gün boyunca, hiçbir anlamı olmayan bir keşmekeşin

pençesindedir sokaklar; gece olduğunda ise, yine anlamsız bir ıssızlığın. Gündüz, bir hiçim; gece, kendim olurum. Limandaki sokaklarla aramızda hiçbir fark yok; gerçi onlar sokak, ben bir insanım, fakat bütün varlıkların aynı özden vücuda geldiğini düşününce, aramızdaki fark belki de üzerinde durulmayacak kadar küçük. İnsanlarla nesnelerin soyut ve bu nedenle ortak bir yazgısı var – sırların cebri içinde anlamsız bir tanım daha.

Ama başka bir şey daha var... Bu ağır, bu boş saatlerde, ruhumun derinliğinden zihnime doğru her varlığa vergi bir hüzün, her şeye sinmiş olan ıstırap yükselir ve bir de tamamen bana ait olan, ama aynı zamanda da dışarıdan gelen, değiştirmeye gücümün yetmediği bir duygu. Ah, düşlerim kaç kez, elle tutulur şeyler gibi dikilmiştir karşıma; gerçekliğin yerini almak değil, kendilerinin de gerçekliğe ne kadar benzediğini bana anlatmaktır dertleri; çünkü onları da reddetmekteyimdir, çünkü onlar ansızın dışarıdaki dünyadan fırlayıvermiştir, sokağın öbür başından birden çıkıveren tren gibi ya da gece vakti kim bilir ne anlatan, ansızın patlayıvermiş bir fıskiye, bir Arap yalellisini hatırlatan, biten günün tekdüzeliğinden koparak yükselen çığırtkanın sesi gibi.[7]

Müstakbel çiftler geçiyor, ikişer ikişer küçük terzi kızlar geçiyor, haz peşinde koşan gençler geçiyor; her şeyden emekli olmuşlar uzadıkça uzayan kaldırımlarda sigara içiyor, dükkân sahibi denen bir yere demir atmış o serseriler de kapı önlerinde avarelik ediyor. Ağırı, irisi, cılızıyla acemi erler kâh gürültücü, kâh gürültücüden de beter gruplar halinde uyurgeziyor. Ara sıra normal bir insan teşrif ediyor. Bu saatte, bu semtte pek otomobil görünmüyor; olanlar müzikli. Kalbimde sıkıntılı bir huzur var ve dinginliğim tamamen kaderime razı olmamdan kaynaklanıyor.

Bütün bunlar gelip geçiyor ve hiçbiri bana hiçbir şey ifade etmiyor, hepsi yazgıma yabancı – hatta kendi yazgılarına bile yabancı: bilinçdışına ait şeylerden, insanın başına tuğla düşünce rasgele salladığı küfürlerden, bilinmeyen seslerin uzaklardaki yankılarından oluşan bir karışım – kolektif varoluş salatası.

4
H.K.

...ve kurduğum bütün o hayallerin doruklarından bakıyorum da, Lizbon kentinde bir yardımcı muhasebeciymişim.

Ama bu çelişki beni ezmiyor – özgürleştiriyor; hatta bana can veren bunun içindeki ironi. Karşısında alçalacağım bir şey varsa, o da kendi açtığım bayraktır; kendi yüzüme karşı attığım kahkaha duyunca selam durduğum boru sesi, kendimi doğurduğum şafağın yaratıcısıdır.

Hiçbir şey olmaksızın yücelmek, geceleri kazandığım ne muhteşem bir zafer bu! Bilinmeyen bir güzelliğin görkemi, nasıl da karanlık bir görkemdir... Birden, İsa'nın özünün, taşlarda ve dünyadan el etek çekip sığındığı mağarada bulunduğunu bilen çöldeki rahibin, yalnızlığıyla baş başa kalmış keşişin gönlündeki yüceliğe eriyorum.

Ve bu saçma, içler acısı odada masamın başına oturmuş – ben, sıradan büro çalışanı, belki de ruhumu selamete erdirecek birtakım sözcükler yazıyorum. Kendimi yüksek, uzak dağlardaki imkânsız bir günbatımının yaldızına boyuyorum, kendi heykelimin [...] ve kutsal parmağımda taşıdığım reddediş yüzüğünün yaldızına; başımı döndüren kendimi beğenmişliğimi simgeleyen, hiç çıkarmadığım bir mücevherdir o yüzük.

5
H.K.

İki koca sayfayı kaplayan upuzun bir liste karşımda duruyor; yorgun gözlerle eski yazı masasına eğilmiş, sayfalara, gözlerimden daha bitkin olan ruhumu bırakıyorum. Hepsi boş bunların. Boşluğun ötesinde, mağazanın düzenli tezgâhları, bir o kadar tertipli tezgâhtarları, insanoğlunun düzeni ve sıradanlığın huzuru Rua dos Douradores'e[8] kadar sıra sıra dizilmiş. Farklı bir dünyanın gürültüsü cama vuruyor, fakat farklı gürültü de bayağı; tıpkı tezgâhların yanı başında dikilen huzur gibi.

Tazelenmiş gözlerimi ak sayfalara indiriyorum; özenle yazdığım rakamlar işlerin sonucunu kaydetmiş bile. Ve kendime sakladığım bir gülümsemeyle, beyaz boşluklarla, cetvelle çizilmiş çizgilerle, süslü yazılarla, rakamlarla, kumaş markalarıyla doldurulmuş bu sayfaları barındıran hayattan, bir yandan da her çağda büyük denizcilerin, büyük azizlerin ve şairlerin de gelip geçtiğini düşünüyorum; dünyaya değer kazandıran her şeyin dışına sürülmüş bu büyük kalabalığı, tek bir satırla olsun anan yok.

Üzeri rasgele bir kumaşla kaplanmış bu sicil defterinde, önümde Hindistan'ın ve Semerkant'ın kapıları açılıyor ve aslında hiçbir ülkeye ait olmayan İran şiiri, üçüncü dizesi uyaksız rubaileriyle, sıkıntıma uzaktan destek oluyor. Ben ise, hiç hatasız yazıyor, topluyorum; ve bu dünyada yaşayan bir büro çalışanının uysal elinden çıkan yazılar, satır satır diziliyor.

(*Solução Editora* dergisinde yayımlanmıştır;
sayı 4, yıl 1929)

6

Hayattan çok az şey istedim – ama o, o kadarını bile esirgedi benden. Azıcık güneş, kırlar, bir lokma ekmek bir lokma huzur, canımı fazla yakmayacak bir yaşama bilincim olsun ve bir de ne kimseye muhtaç olayım ne el âlem bana muhtaç olsun. Bu kadarı bile esirgendi benden, hani yüreğimizin katılığından değil de, paltomuzun düğmelerini açmaya üşendiğimiz için dilenciyi başımızdan savarız ya, işte o şekilde.

Huzurlu odamda, kederler içinde yazıyorum, şimdiye kadar olduğum, bundan sonra da olacağım gibi yapayalnızım. Merak ediyorum, acaba görünüşte pek bir değeri olmayan sesim, binlerce sesin özünü, binlerce hayatın kendini anlatmaya olan susuzluğunu, gündelik yazgısı içinde faydasız hayallerin, iz bırakmayan umutların tutsağı olmuş benimki gibi binlerce ruhun sabrını temsil ediyor olabilir mi.

Böyle anlarda, onunla aynı hamurdan olduğumu kavrayan kalbim daha hızlı atıyor. Daha çok yaşıyorum, çünkü daha büyük yaşıyorum. Benliğimde dinsel bir güç, bir tür dua, hatta bir çığlık hissediyorum. Bana karşı tepki yukarıdan, zihnimden geliyor... Kendimi Rua dos Douradores'te, dördüncü kattaki dairemde, uykudan ağırlaşmış ben'i izlerken görüyorum; önümde duran yarı dolu kâğıttaki güzellikten yoksun, boş varlığıma, ucuz sigaraya – eskimiş sümenin üzerinde uzun uzadıya anlattığım bütün bu şeylere bakıyorum. Yukarıda, dördüncü katın tepesinden, yaşamı sorgulayan ben! Başkalarının ruhlarının ne hissettiğini açıklayan ben! Dâhiler ve ünlüler gibi nesirler yazan ben! Buradaki benim, ne eksik, ne fazla!..

7

Bugün, sık sık yaptığım gibi düş kurdum, hayatımın tinsel tarafı büyük oranda bu amaçsız ve değersiz düşlerden oluşur. Rua dos Douradores'ten, patronum Vasques' ten, muhasebeci Moreira'dan, jilet gibi takımlar giyen şirket çalışanlarından, ayak işlerine bakan çocuktan, üniformalı uşaktan ve kediden bir daha geri dönmemek üzere ayrıldığımı tahayyül ettim. Adeta zincirlerimi kırmıştım, sanki bütün güney denizleri keşfedilmek üzere büyülü adalarını sermişti önüme. Bundan böyle gönül rahatlığıyla kendimi sanata verebilir, varlığımı zihinsel açıdan tamama erdirebilirdim.

Ama birden, hatta daha düşüncelerimde yüzerken –kısacık öğle tatilinde, bir kafede oluyordu bu–, bir rahatsızlık duygusu düşüme saldırıverdi: Acı çekerdim, diye düşündüm. Evet, fazla söze gerek yok: Acı çekerdim. Patron Vasques, muhasebeci Moreira, veznedar Borges, çevremdeki tüm o namuslu insanlar, mektupları postaya götüren neşe küpü çocuk, maharetli ortacı ve o dünya tatlısı kedi – hepsi hayatımın bir parçası haline gelmiş meğer; onlardan ayrılacak olsam gözyaşlarıma hâkim olamaz, o küçük dünyanın, gözüme ne kadar kötü görünmüş olursa olsun, benim de bir parçam olduğunu, bu parçanın da hep

onlarla kalacağını düşünürmüşüm; kendimi onlardan koparmanın, yarı ölmekten, ölümün yüzünü görmekten farksız olduğunu anlarmışım.

Hem zaten, diyelim ki yarın onlardan ayrılıp Rua dos Douradores'in üniformasını sırtımdan attım; başka neye tutunurum (çünkü bir şeylere tutunacağım kesin), hangi üniformayı giyerim (çünkü mutlaka bir başka üniforma giyeceğim)?

Kimi görünür, kimi görünmez ama, hepimizin bir patron Vasques'i vardır. Benimkinin adı sahiden de Vasques; sağlıklı, hoş, kimi zaman kabalaşsa da art niyet düşünmeyen, çıkarını bilen ama sonuçta dürüst, insanoğlunun yetiştirdiği, sağcısıyla, solcusuyla nice büyük dehalarda ve harika çocuklarda bulunmayan adalet duygusuna sahip bir adam. Zenginliğe, başarıya doymayan, ölümsüzlük peşinde koşan, kendini beğenmiş Vasques'ler de olabilir... Ben ise, bizim nispeten insancıl, zor zamanlarda dert dinlemesini bilen Vasques'i, dünyadaki bütün soyut patronlara yeğlerim.

Devlete iş yaparak küpünü doldurmuş bir şirkette çalışan bir arkadaşım, kazandığım parayı beğenmeyerek geçen gün şöyle dedi bana: "Sömürülüyorsunuz, dostum." Bunun üzerine düşündüm de, sahiden de öyle; ne var ki, madem hayatta sömürülmekten kaçmanın yolu yok, kendini beğenmişlerin, şöhret budalalarının, üzüntünün ya da imkânsızlığın peşinden koşanların yerine, kumaş tüccarı Vasques'e kendimi sömürtsem daha iyi değil mi, diye de sormadan edemiyorum kendime.

Bizzat Tanrı'nın sömürdükleri de var ki, bunlar bu dünyanın uçsuz bucaksız boşluğuna yuvarlanmış peygamberler ve azizlerdir.

Başkaları yuvalarına nasıl sığınırsa, ben de Rua dos Douradores'teki o büyük büroya öyle sığınıyorum. Hayat karşısında bir sipere çekilircesine, masamın ardına siniyorum. Benim olmadığı halde sahibi olduğum, içine kayıtlar düştüğüm o ticari defterlere duyduğum sevgiden gözlerim yaşarıyor neredeyse, mürekkep hokkasını ve biraz ötemde bordroları hazırlayan Sergio'nun sırtını seviyorum. Belki sevecek başka bir şey bulamadığımdan böyle oluyor, ama belki de insan sevgisine değer hiçbir şey olmadığından; duygusallığa kapılıp sevgimizi birine vakfetmeye niyetlendiysek – yıldızların sonsuz kayıtsızlığındansa benim gösterişsiz mürekkep hokkası yeğdir.

8

H.K.

Patronum Vasques. Nedendir bilinmez, patronum Vasques'in karşısında, sık sık nutkum tutuluyor. Bu adam benim için, hayatımın gündüz saatlerine hükmeden, rasgele bir ayak bağından başka ne ki? Bana kibar davranıyor, nedense birdenbire kabalaşıp herkese kök söktürdüğü anların dışında yumuşak bir sesle konuşuyor. İyi, güzel de niye bir türlü aklımdan çıkmıyor? Bir simge mi bu adam? Akıl mı, sağduyu mu? Ne?

Patron Vasques. Daha şimdiden gelecek zamanda, o gün duyacağımı bildiğim üzüntüyle hatırlıyorum onu. Ben, herhangi bir yerin yakınlarındaki küçük bir evde, bugün yaratmadığım eseri o gün de yaratmayarak, yaratmamayı sürdürebilmek için de bugünkülere benzemeyen gerekçeler bulmaya çalışarak huzur içinde yaşıyor olacağım. Ya da berduşların kapatıldığı bir yerde, dibe vurmanın hazzıyla yuvarlanıp gidiyor olacağım, kendilerini vaktiyle deha sanmış, oysa düş gücünden yoksun birer dilenci olmaktan öteye gidememiş döküntülerin arasına karışacak, hayatta ne başarıya ulaşabilmiş, ne de her şeyi elinin tersiyle itmeyi becerip öbür türlü başarı kazanabilmiş o isimsiz kalabalıkta eriyeceğim. Nerede olursam olayım, patron Vasques'i ve Rua dos Douradores'i büyük özlemlerle anacağım ve günlük hayatın tekdüzeliğini, yaşanmamış aşkların ya da kazanmamaya yazgılı olduğum zaferlerin anısı gibi yaşayacağım.

Patron Vasques. Bugün gelecekten bakarak görüyorum onu, hiç değişmemiş –orta boylu, tıknaz, kaba ama ölçülü, şefkatli, dobra ya da kurnaz, sert ve tatlı dilli olabilen biri–, o bir şef, sadece parası olduğundan değil; ağır hareket eden, renkli küçük kaslara benzeyen şişkin damarlı kıllı elleriyle de şef, kalın ama yağlı olmayan boynuyla, koyu ama hep sinekkaydı tıraşlı sakallarıyla, altından görünen kırmızı, sıkı etli yanaklarıyla da şef. Görüyorum onu, dinlenirken bile enerji saçan hareketlerini, dış dünyaya ait şeyleri sakız gibi çiğneyip duran gözlerini görüyorum, onu sinirlendirdiğim anın şokunu tekrar yaşıyorum ve gülümsediğini görünce içim ısınıyor – geniş, insanca bir gülümseme bu, bir kalabalıktan yükselen candan alkışlara benziyor.

Bu sıradan, hatta kaba saba insan, belki de etrafımda onun kadar renkli başka kimse olmadığı için meşgul ediyor zihnimi, bana kendimi unutturuyor. Öyle sanıyorum ki bu bir işaret. Öyle sanıyorum –ya da sanıyor gibiyim ki– bir yerlerde, uzak bir hayatta, bu adamın benim için daha önemli bir rolü olmuş.

9

H.K.

Ah, evet, anladım! Patron Vasques Hayat'ın ta kendisi! Bize hükmeden ve hakkında neredeyse hiçbir şey bilmediğimiz, tekdüze ve gerekli Hayat'ın. Bu sıradan adam, Hayat'ın sıradanlığını temsil ediyor. O, benim için her şey ve dışımda, çünkü Hayat da benim için her şey ve dışımda.

Rua dos Douradores'teki bürom gözümde Hayat'ı temsil ediyorsa, yine Rua dos Douradores'te, ikinci kattaki [?] evim de Sanat'ı simgeliyor. Evet, Hayat'la aynı sokakta ama bir başka yerde ikamet eden, hayatın yükünü hafifleten, buna karşılık yaşamanın yükünü hafifletmeyen ve hayat kadar tekdüze olan, tek farkı başka bir yerde oturmak olan Sanat'ı. Evet, benim gözümde var olan her şeyin anlamı, bütün muammaların çözümü Rua dos Douradores'tedir – bir tek muammaların varlığını hariç tutalım, çünkü çözümsüz bir şey varsa, o da muammanın kendisidir.

10

H.K.

Ben böyleyim işte, işe yaramaz ve duyarlıyım, ister iyi olsun ister kötü, soylusundan ya da bayağısından bütün coşkulara olanca varlığımla kaptırabilirim kendimi – ne var ki asla kalıcı bir duygu, asla ruhun özüne nüfuz eden, kalıcı bir heyecan duyamam. Bende ne

varsa, bir başka şeyi izleyerek varlık kazanır; ruh kendine karşı, yaramaz bir çocukla uğraşırcasına sabırsız; giderek büyüyen ve hep aynı kalan bir sıkıntı var. Her şey ilgimi çeker, ama hiçbir şey beni avucunda tutamaz. Durmaksızın düş kurarak, yapılmadık iş bırakmam; karşımda konuşan kişinin yüzündeki mimikleri en ince ayrıntısına kadar yakalarım, cümlelerindeki milimetrik sapmaları fark ederim; ne var ki, duyduğum halde aslında onu dinlemez, bambaşka şeyler düşünürüm ve aramızda geçen konuşmadan en az anımsadığım, o sırada sarf edilen sözler olur – hem onunkiler, hem benimkiler. İşte bu yüzden, bir ettiğim lafı bir daha eder, cevabını aldığım soruyu tekrar sorarım sık sık; buna karşılık, sonradan aklımdan uçup giden bir şeyi söylediği sırada karşımdakinin yüz hatlarının gerilişini ya da daha önce anlattığımı unuttuğum bir hikâyeyi anlatırken, beni yalnızca gözleriyle dinleyişini, fotoğrafını çekmiş gibi, üç dört sözcükle tarif edebilirim. İki kişiyim ben – ikisi de ortalarındaki mesafeyi koruyor, aralarında hiçbir bağ olmayan Siyam ikizleri bunlar.

11

H.K.

İlahi

Asla gerçekleşmiyoruz.

Karşı karşıya duran iki uçurumuz biz – Cennet'i hayranlıkla izleyen bir kuyu.

12

H.K.

Yaşamöyküsü yazılabilenlere ya da oturup kendi yazabilenlere gıpta ediyorum, aslında gıpta mı ediyorum, bilmeksizin. Ben bu

dağınık, ilintisiz duygularla (zaten başka türlüsünü de istemiyorum) olaysız yaşamöykümü, hayatsız hikâyemi anlatıyorum. Bunlar benim İtiraflar' ım; ve bu itiraflarda hiçbir şey söylemiyorsam bu, söyleyecek bir şeyim olmadığındandır.

İnsan, ilginç ya da yararlı ne anlatabilir? Başımıza gelmiş olan şeyler, ya herkesin başına gelmiş ya da yalnızca bizim başımıza gelmiştir; ilk durumda bayatlamıştır, ikinci durumda da bizden başkası anlayamaz onları. Hissettiklerimi yazıyorsam, hissetmenin ateşini azaltmak için başka çare olmadığından. İtiraflarım önemli değil, çünkü hiçbir şey önemli değil. Hissettiklerimle manzaralar çiziyorum ben. Duyularımı tatil ediyorum. Üzüntülerini bastırmak için nakış işleyen, hayat denen şey var olduğu için örgü ören kadınları çok iyi anlıyorum. Yaşlı teyzem, sonu gelmez akşamlarda fal açıp dururdu. Duygularımı anlattığım bu itiraflar da benim fallarım. Gelecekten haber almak için iskambillerden medet umanlar gibi yorumluyor değilim onları. Kulak da vermiyorum yazdıklarıma, çünkü fallarda, kâğıtların yalnız başlarına hiçbir değeri yoktur. Rengârenk bir yumak gibi kendimi açıyorum ya da çocukların ipleri açık parmaklarına dolayıp sonra da elden ele geçirdikleri ip oyununu oynuyorum kendimle. Dikkat ettiğim tek şey, başparmağın altına denk gelen düğümü kaçırmamak. Sonra ellerimi ters çeviriyorum ve ortaya yeni bir şekil çıkıyor. Arkasından yeniden başlıyorum.

Yaşamak, başkalarının niyetleriyle örgü örmektir. Bununla birlikte, ömür süresince zihnimiz özgürdür ve bütün beyaz atlı prensler, ucu kancalı fildişi tığla iki ilmek atımı süresince, kendi büyülü bahçelerinde gezinebilir. Varlıklarla yapılan *tığ işi*... Aralıklar... Hiçbir şey...

Zaten, kendimde ne bulabilirim? Ne anlatabilirim? Duygularımın korkunç derecede yoğun olduğunu, duygularımın sapına kadar bilincinde olduğumu... Kendimi mahvetmek için kullandığım keskin zekâmı ve beni oyalamaya doymayan düş gücümü... Ölü irademi ve onu capcanlı yavrusu gibi kollarında sallayan düşünce gücümü. Tığ işi, evet...

13

Kaderden ve düşüncelerden örülü kitabımı yavaş yavaş bir şekle sokmak için art arda dizdiğim bu kelimeler, içler acısı halime hiç kâr etmiyor. Kurduğum bütün cümlelerin derinliklerinde, suyu içilmiş bardağın dibinde erimeden kalan bir toz gibi, bir hiç olarak varlığımı sürdürüyorum. Muhasebe hesaplarımı nasıl kaydediyorsam, edebiyatımı da öyle, titizlik ve kayıtsızlıkla yazıya geçiriyorum. Yıldızlı, engin gökyüzünün ve sayısız ruhun gizemi karşısında, bilinmez bir uçurumdan dokunmuş gecenin karşısında, hiçbir şeyi anlayamayan ruhumdaki kaosun karşısında – bütün bunların karşısında yardımcı muhasebeci olarak yazdıklarım da, ruhumun kâğıdına döktüklerim de şu sefil Rua dos Douradores'in içinde dönüp duruyor, evrenin zengin uzamlarıyla ilişkileri pek zayıf.

Gördüklerimin hepsi düşten ve göz aldanmasından ibaret; düşün içinde muhasebe kayıtlarının ya da doğru dürüst metinlerin olmasının pek bir önemi yok. Çalıştığım büronun giriş kapısı yerine, prensesler hayal etmenin nesi daha anlamlı? Bildiğimiz her şeyin ucu sahip olduğumuz duygulardan birine, bizi biz yapan şeyler ise kendi varlığımıza yabancı bir duyuma çıkar – buysa, bizim hem oyuncusu, hem etkin izleyicisi, hatta belediye meclisinin özel izniyle tanrıları olduğumuz bir melodramdır.

14

Asla gerçekleştirmeyeceğimiz eserin kötü olacağını biliriz. Gerçekleştirmeyi hiçbir zaman istemeyeceğimiz eser ondan da kötü olurdu. Gerçekleştirdiğimiz eser ise, en azından var olmakla ödüllendirilmiştir. Pek bir değeri yoktur, ama varlığını sürdürür, tıpkı sakat komşumun biricik saksısında büyüyen cılız bitki gibi. Bu bitki onun neşe kaynağı, bazen benim bile içimi açıyor. Kötü olduğunu bile bile yazdıklarım da üzgünleri ya da talihsizleri karınca kararınca, biraz

olsun oyalayabilir, daha kötü şeyler yapmalarına engel olabilir. Beni tatmin etse de etmese de bu hep yararlı bir şeydir, bütün bir hayat için de aynı şey söylenebilir.

Daha fazla sıkıntı doğurmaktan başka derdi olmayan bir sıkıntı; bugün çektiğiniz acının acısını yarın çekeceğinizi şimdiden size muştulayan acı – ne büyük bir açmaz bu, hem yararsız, hem bir o kadar sahte, ne büyük bir açmaz...

... perişanlığımdan yapılma uzun kaputuna sıkıca sarınmış, garda bir bankta kıvrılmış uyuyor kendimi beğenmişliğim...

... düşlenmiş imgeler dünyasından, eşit paylar alarak doğmuş bilgeliğim ve hayatım...

İçinde yaşadığım anın kaygısı vız geliyor, uzun da sürmüyor. Zamanın enginliğine açım ben; ve koşulsuz olarak ben olmak istiyorum.

15

Doğuştan bana ait olan içimdeki toprağı, adım adım fethettim. İçinde bir hiç olarak kaldığım bataklığı, azar azar ele geçirdim. Sonsuz varlığımı doğurdum, ama kendimi kendimden forsepsle koparmak zorunda kaldım.

3. Fernando Pessoa'nın Bernardo Soares'i takdimidir.

4. Pessoa'nın 1915'te kurduğu, yalnızca iki sayı çıkan, kısa ömrüne rağmen büyük önem taşıyan dergi.

5. Bu bilgi Pessoa açısından doğru değil: Pessoa on altı yaşında Durban'da bir İngiliz okuluna gidiyordu ve hatta okul birincisiydi. Daha sonra, Durban Üniversitesi'ne, ardından Lizbon Üniversitesi'ne devam etti.

6. On dokuzuncu yüzyıl sonunda yaşamış, Lizbon'un sözcüsü olmuş gerçekçi ve Parnasçı şair.

7. Bu metnin ilk iki paragrafı, 1929 Şubatı'nda, *Solução Editora* dergisinin 2. sayısında yayımlandı.

8. Varakçılar Sokağı; Lizbon'da, Aşağı Şehir'de, Tejo Nehri kıyısında uzanan dar tüccarlar sokağı. Bernardo Soares orada çalışıyor ve yaşıyor.

16

H.K.

Cascais[9] ile Lizbon arasında hayaller. Patronum Vasques'in Estoril'deki mağazasının bir vergisini ödemek için Cascais'e gittim. Daha yola koyulmadan, yolculuğun tadını çıkarmaya başlamıştım bile, bir saatte gidecek, bir saatte gelecek ve büyük nehrin sürekli yenilenen manzaralarıyla okyanusa döküldüğü yeri seyredecektim. Sonuç olarak gidiş yolunda, doya doya seyredeceğim diye sevindiğim deniz manzaralarına görmeyen gözlerle bakarak soyut düşüncelere daldım, dönüşte de edindiğim izlenimleri kafamın içine dizmekle uğraştım. Bu yolculuğun en küçük bir ayrıntısını, gözle görülen gerçekliğinin en küçük bir parçasını bile tarif edebilmekten âcizim. Unutkanlığım ve her şeye ters gitme huyum yüzünden yolculuktan kazancım şu birkaç satırdan ibaret kaldı. Aksi olsa daha mı iyi olurdu, daha mı kötü, hatta olacak olan neydi, bilemiyorum.

Tren yavaşlayıp Cais do Sodré Garı'na giriyor. Hiçbir sonuca ulaşamadan Lizbon'a vardım.

17

Belki de bir gayret gösterip şu biricik, benzersiz işe girişmenin zamanı gelmiştir: hayatımı gözden geçirmek. Uçsuz bucaksız bir çölün tam göbeğindeymişim. Edebî bir dille bir vakitler ne olduğumu, bu noktaya nasıl geldiğimi açıklamaya çalışıyormuşum.

18

Büyük bir dinginlik içinde, ebediyen Rua dos Douradores'e, bu yazıhaneye, bu iklime, şu insanlara mahkûm olmuş hayatımı gözden geçiriyorum, ruhumda bir tebessüm suretinden başka bir şey yok. Karnım doyuyor, başımı sokacak bir yerim, hayal kurmak, yazmak, uyumak için biraz vaktim var – Tanrılardan daha başka ne isteyebilir, Yazgı'dan ne bekleyebilirim?

Büyük tutkularım, sınırsız düşlerim oldu – ama o kadarı çıraklarda, terzi kızlarda da vardır, çünkü bütün dünya hayal kurar: Bizi birbirimizden ayıran şey, o hayalleri gerçekleştirecek gücümüzün ya da kendiliğinden gerçekleştiklerini görecek kadar şansımızın olup olmamasıdır.

Düşlerimde ben de çıraklar, terzi kızlar gibiyim. Onlardan tek farkım, elimin kalem tutması. Evet, onlardan bir edimle, bütünüyle bana ait bir gerçeklikle ayrılıyorum. Ruhumda ise onlara benziyorum.

Uzaklarda, Güney'e doğru adalar ve büyük, kozmopolit tutkular olduğunu çok iyi biliyorum [...]

Dünya avucumda olsaydı, gözümü kırpmadan bir Rua dos Douradores biletine değişirdim onu.

Belki de sonsuza kadar muhasebeci olarak kalmak benim kaderimdir; şiir ve edebiyat ise alnıma konmuş bir kelebektir belki; parlak güzelliğiyle gülünecek halimi iyice ortaya çıkaran bir kelebek.

Moreira'yı özlemle anacağım ama göğe yükselmenin karşısında özlemlerin lafı mı olur?

Vasques ve Şürekâsı şirketinde muhasebe şefliğine yükseltileceğim günün, yaşamımın sayılı günlerinden biri olacağını çok iyi biliyorum. Bunu acı, ironik bir öngörü söylüyor bana, aynı zamanda bu kesin bir gerçeklik olduğu için, zihinsel yönden de avantajlıyım.

19

22 Mart 1929

Kumsalın, deniz kıyısında, ormanlar ve çayırlar boyunca çizdiği eğriye dipsiz derinlikten gelip vuran dalgadan yakıcı bir arzunun kararsızlığı yükseliyordu. Göz, buğdaylarla [?]'leri birbirinden ayıramıyor, arazi servilerin arasından uzayıp gidiyordu.

Bir başına kalmış ya da ses uyumuna, iç titreşimlere ve daha benzeştikleri anda farklılaşan anlamlarına göre bir araya gelmiş sözcüklerin saygınlığı; başka deyimlerin anlamlarına sızmış deyimlerin şatafatı, izlerin muzipliği, ormanların iyimserliği – ve sonra, kaçamaklar yaptığım çocukluk bahçelerinde, havuzlardan yayılan huzur... İşte bu şekilde, saçma bir cüretten yapılmış surların ardında, dizi dizi ağaçların ve solup giden şeylerin ürpertilerinin arasında, benim yerimde bir başkası olsa, üzgün dudakların daha yüksek mahkemelerde reddedilmiş bir itirafı mırıldandığını duyabilirdi. Son Şövalyelerin Şatosu, bilinmez bir avludaki mızrak şakırtılarının arasında, bir daha asla huzur yüzü görmeyecekti, üstelik şövalyeler duvarın tepesinden görünen yoldan bir gün geri dönse bile, yolun bu tarafında ise akşamları Mağrip masallarıyla ölmüş çocuğu avutan, onu hayatla, mucizelerle coşturan kadının anısı kalacaktı.

Yitip gitmiş son şövalyeler kafilesinin sesleri, gelecek zamanların bir anısı gibi uzun uzun yankılanıyordu, otların arasındaki saban izlerini takip eden kuş gibi hafif adımları, kıpır kıpır yeşillikleri aralamıyordu bile. İlerde bir gün gelecek olanlar daha şimdiden yaşlıydı; sadece hiç gelmeyecek olanlar gençti. Yolun kenarına davullar dizilmişti, trompetler ise, herhangi bir şeyi bırakmaya hâlâ güçleri olsa, onları bir kenara bırakacak olan bitkin ellerden cansızca sarkıyordu.

Ne var ki, büyülü [geçit alayı]nın yürüdüğü toprakta, sönmüş seslerin yeniden yüksek perdeden yankılandığı işitilmiş ve köpekler gözle görülebilen yollarda ayaklarını sürümüştü. Her şeyde bir cenaze töreninin saçmalığı vardı ve başkalarının düşlerindeki prensesler hiçbir dehlizde kaybolmaksızın, hiç durmadan geçiyor, tekrar geçiyordu.

Ömrüm boyunca, hayatımı ezen koşulların bazılarından kurtulmak istediğim, buna karşılık kendimi benzer başka koşullar tarafından kuşatılmış olarak bulduğum çok oldu, olayların belirsiz örgüsünde bana karşı kesin bir düşmanlık vardı, desem yeri var. Diyelim ki, beni boğmakta olan bir eli boynumdan söküyorum. O eli söküp atan kendi elimin, beni kurtarırken boynuma bir ip geçirdiğini fark ediyorum. İpi boynumdan dikkatle çıkarıyorum, ama bu kez de kendi ellerimle boğazımı sıkmama ramak kalıyor.

21

24 Mart 1929

İster var olsunlar ister var olmasınlar, biz tanrıların kölesiyiz.

22

Aynalarda gördüğüm suretim, hep ruhumun kollarına sığınırdı. Düşüncelerimde bile olduğum gibi var olabilirdim ancak: zayıf ve beli bükük biri.

Her şeyim çoktan ölmüş bir çocuğun eski fotoğraf albümüne yapıştırılmış, renkli bir prens tipografisini anımsatıyor.

Beni sevmek, bana acımak demek. Gelecek zamanın sonlarına doğru bir gün biri çıkıp hakkımda bir şiir yazacak, ben de belki ve ancak o zaman, Kendi Krallığım'da hüküm sürmeye başlayacağım.

Tanrı; biz varız ve her şey bundan ibaret değil, demek.

23

H.K.

Saçma aksiyomlar

Sahtesinden de olsa sfenkslere dönüşsek, hem de kim olduğumuzu bilemez hale gelecek kadar. Çünkü aslında sahte birer sfenksten başka bir şey değiliz ve gerçekte ne olduğumuzu bilemiyoruz. Hayata ayak uydurmamızın tek yolu, kendi kendimizle uyumsuz olmak. Tanrısallık, saçmalık demektir.

Samimiyetle, sabırla akıl yürüterek teoriler kursak ve bunu yalnızca, hemen çürütmek üzere yapsak –edimlerimizi, onları mahkûm eden kuramlarla doğrulasak–, hayatta kendimize bir yol çizsek, sonra da o yolun tam tersine gitsek. Yapılmadık şey bırakmasak, olmadığımız, olduğumuzu iddia etmediğimiz, başkalarının olduğumuzu hayal etmesini de istemediğimiz bir şeyin bütün hallerini kuşansak.

Okumamak için kitaplar alsak; konserlere gitsek, ama ne müzik dinlesek, ne de kimlerin geldiğine baksak; yürümekten yorulduk deyip uzun gezintilere çıksak ve gidip kırlarda kalsak, sadece ve sadece kırlar bizi uyuşturduğu için.

24

Bugün, kimi zaman kabına sığmayan o çok bildik iç sıkıntısının beni nasıl boğduğunu bedenimle bile algılarken – asmakatı sayesinde varlığımı sürdürebildiğim o lokantada ya da basit aşevinde pek bir şey yiyemedim, her zamankinden de az içtim. Tam çıkarken, garson şişenin yarısının hâlâ dolu olduğunu fark etti ve dönüp dedi ki: "Görüşmek üzere Bay Soares; geçmiş olsun."

Bu basit cümle kulağımda bir boru sesi gibi çınladı: Ruhum, rüzgâr değer değmez gökyüzündeki bulutların hemen dağılması gibi, anında aydınlanıverdi. O zamana kadar açık seçik göremediğim bir şeyin farkına vardım: Kahvelerdeki ya da lokantalardaki garsonlarda,

berberlerde ya da sokak başlarında dikilen, ayak işleri yapan çocuklarda içten gelen, doğal bir sevecenlik var, deyim yerindeyse daha büyük bir samimiyetle yaklaştığım insanlarda buna rastladığımı söyleyemem doğrusu.

Kardeşliğin böyle incelikleri var işte.

Kimileri dünyayı yönetir, kimileri de yönetilen o dünyanın ta kendisidir. Servetini İsviçre'de ya da İngiltere'de saklayan bir Amerikalı milyonerle bir kasabanın sosyalist lideri arasında nitelik bakımından hiçbir fark yoktur; fark nicelikten kaynaklanır yalnızca. Uzakta, aşağıda biz varızdır, yani kılıksız insanlar, biz, bohem oyun yazarı William Shakespeare, biz, öğretmen John Milton, serseri Dante Alighieri, dün alışverişlerimi yapan çocuk, komik fıkralar anlatan berber, yalnızca önümdeki şarap şişesinin yarısını içmedim diye geçmiş olsun dileyerek kardeşçe bir jest yapan garson.

25

İflah olmaz, renkli bir gravür bu. Gözlerimi dikmiş bakıyorum, görüp görmediğimi pek bilemeden. Camın ardında başka taşbasmaları var, bir de bu. Girişte, merdivenin altındaki boşluğa yerleştirilmiş camekânın ortasında azametle duruyor.

Genç kız, baharı göğsünün üzerine bastırmış, hüzünlü gözleriyle gözlerimin içine bakıyor. Kâğıdın bütün parlaklığı gülümsemesine yansımış, yanakları da en güzel kırmızıya boyanmış. Arkasındaki gökyüzü pamuk mavisi. Küçük sayılabilecek ağzı iyi çizilmiş. Kartpostallık tasvirinin üzerinden, gözlerini gözlerime derin bir acıyla dikmiş, öylece duruyor. Çiçekleri tutan kolu bana birinin kolunu anımsatıyor. Entarisinin ya da bluzunun yakası epey açık, işlemeli. Gözlerinde sahici bir hüzün var: Gravür gerçeğinin derinliğinden, dürüstçe gözlerimin içine bakıyor. İlkbaharla birlikte gelmiş bu kız. İri, hüzünlü gözleri var, ama beni çarpan bu değil. Camekânın önünden ayrılırken ayaklarıma zor laf geçiriyorum. Yolun karşısına geçiyorum, cılız bir isyanla geri dönüyorum. Bahar kucağında hâlâ ve gözlerinde,

benim hayatta sahip olamadığım her şeyin hüznü okunuyor. Gravür uzaktan daha renkli görünüyor. Saçları tepeden, koyuca pembe bir kurdeleyle sıkıca bağlanmış, bunu fark etmemiştim. Basit bir gravürde bile olsa, insanoğlunun gözlerinde korkunç bir şey var: görmezden gelinemeyecek bir bilinç, o bedende bir ruh olduğunu kanıtlayan gizli bir haykırış. Her yerimi kan terlere batıran uykudan güçbela uyanıp sisli karanlıkların ıslak kalıntılarını köpek gibi silkinerek üzerimden atıyorum. Ve uzaktan seyrettiğimiz bu metafizik taşbasmasının, bütün bir ömrün hüzünlü gözleri, alelade bir şeye veda edercesine inancımı yitirdiğimi görmezden gelerek, sanki Tanrı hakkında bir bildiğim varmış gibi sabit bakışlarla süzüyor beni. Altında bir takvim olan gravür, alttan ve üstten yassı, dışa doğru kıvrılan, gelişigüzel siyaha boyanmış iki silmeyle sınırlandırılmış. Bu kesin alt ile üst arasında, kaçınılmaz 1 Ocak'ı saklayan, modası geçmiş motiflerle süslenmiş 1929'un üzerinden, hüzünlü gözler muzipçe gülümsüyor bana.

Bu yüzü başka bir yerden tanıyorum ben, hem de tuhaf bir yerden: Bizim yazıhanede bir köşede, bunun tıpatıp aynısı, gözümün aşina olduğu bir takvim var. Ne var ki belki gravür sanatından, belki benim bakışlarımdan kaynaklanan bir esrarla, bizim bürodaki kardeş takvim hüzünlü gözlerden yoksun kalmış. O, solak Alves'in tepesinde silik varlığıyla uyuyan, parlak kâğıttan bir gravürden başka bir şey değil.

Keşke gülüp geçebilsem bütün bunlara, ama içimde derin bir rahatsızlık esiyor. Yüreğimde, beni gafil avlamış bir hastalığın soğukluğunu hissediyorum. Bu saçmalığa baş kaldıramayacak kadar güçsüzüm. İstemeden hangi pencereye, Tanrı'nın hangi sırrına yaklaştım acaba? Bir merdiven altında duran bu camekân nereye bakıyor olabilir? Gravürde gözlerimin içine bakan gözler kimindir? Titremem geliyor. İşyerinde gözüm hep gerçek gravürün olduğu uzak köşeye kayıyor artık. Ona bakmadan edemez oldum.

Her heyecana bir kişilik, ruhun her haline bir ruh kazandırmak.

Dönemeçte belirdiler; bir sürü genç kızdılar. Şarkı söylüyorlardı yürürken; sesleri de çok neşeliydi. Kim olduklarını bilmiyordum. Onları, özel bir şey hissetmeden, uzaktan uzun süre dinledim. Yüreğim burkuldu.

Acıdığım gelecekleri miydi? Bilinçsizlikleri mi? Belki doğrudan onlar değildi – ama kim bilir? Belki de yalnız kendimdim acıdığım.

27

[Buradaki metin, konuları bir sonuca bağladığı ve bunun huzuru yansıttığı için kitabın sonunda yer alan 482 no.ya aktarıldı.]

28

H.K.

Müziğin ya da düşün hafif bir soluğu, ne olursa olsun, yeter ki öyle ya da böyle bir şey hissetmemizi sağlasın, ne olursa olsun, yeter ki düşünmekten bizi alıkoysun.

29

H.K.

25 Aralık 1929

Çatılara vuran son yağmur damlaları hız kesip de, parke taşlarına gökyüzünün ağır maviliğini yansıtmaya başladığında, araba sesleri daha güçlü, daha neşeli yeni bir şarkı tutturdu, pencerelerin de üzerlerine yağan güneşe karşı açıldığı duyuldu. O sırada, dar sokağın en yakın

köşesinde ilk piyangocunun aşina sesi çınladı ve karşı dükkânda kasalara çakılmakta olan çivilerin sesi berrak havada yankılandı.

Aslında resmî tatil olmasına rağmen kimsenin buna aldırış etmediği, iki arada bir derede bir gündü. Çalışma ve dinlence yan yanaydı, benim de yapacak hiçbir işim yoktu. Erken kalkmıştım, aylaklık ederek var olmaya hazırlanıyordum. Odamda bir aşağı, bir yukarı yürüyor, yüksek sesle birbirinden kopuk, kopuk olduğu kadar da olmayacak şeyler düşlüyordum – bir türlü başlayamadığım işler, tesadüfen gerçekleşmiş imkânsız tutkular, vaktiyle yapılsaydı uzun ve doyurucu olacak sohbetler. Ne huzurdan ne yücelikten nasiplenmiş bu dalgınlıkla, amaçsızca, umutsuzca gezindikçe adımlarım bu özgürlük sabahını yıpratıyor, alçak sesle, bağıra bağıra telaffuz ettiğim cümlelerim, yalnızlığımın yalın dehlizlerinde çoğalarak yankılanıyordu.

İnsan kişiliğim, dışarıdan su katılmamış bir komedi gibi görünüyordu; içerden bakıldığında insana özgü olan her şey gibi. Yarım kalan uykumda giydiğim alelade giysilerin üzerine, böyle erken kalktığım sabahlarda kullandığım eski yağmurluğu geçirmiştim. Emektar terliklerimin sağı solu delinmişti; özellikle sol tekinin. Ve ellerimi ölümden sonraya ait o yağmurluğun ceplerine sokmuş, yararsız düşlerimi bölüp duran iri adımlarla küçücük odamdaki bulvarı arşınlıyordum, ki düşlerim, bütün ölümlülerinkine benzeyen bir hayalin nihai haliydi.

Odamın biricik penceresinin yarı aralık serinliğinde, son sağanaktan geriye kalmış ağır su damlalarının çatılardan hâlâ damladığını duyuyordum. Biten yağmurun getirdiği serinlikler, belli belirsiz de olsa hissediliyordu. Bununla birlikte gökyüzü gönül çelen bir mavilikteydi ve yorgun düşmüş ya da yere serilmiş sağanaktan artan bulutlar, São Jorge Kalesi'ne[10] doğru çekilerek gökyüzünün bilinen yollarını olduğu gibi göz önüne seriyordu.

Kendimi neşeli hissetme zamanıydı. Ne var ki içime bir ağırlık çökmüştü – bilinmeyen bir arzu, tarifsiz, ama yakışıksız bile olmayan bir heves. Belki de canlı olma duygusu kendini göstermekte gecikiyordu. Ve görmeden baktığım sokağa hâkim penceremden dışarı sarktığımda, kendimi birden, kurusun diye pencerelere asılan, sonra

orada unutulup yavaş yavaş buruşan, sonunda da asıldığı yeri kirleten yaş bir toz bezi gibi hissettim.

9. Lizbon'un otuz kilometre kadar batısında yer alan küçük, pitoresk liman.

10. Arap işgalinden kalan (X-XII. yüzyıllar), Lizbon'un doğu kesimine tepeden bakan kale.

30

Taşyüreklinin teki olduğumu (biraz üzülerek de olsa) kabul ediyorum. Benim için bir sıfat, ruhtan kopup gelen içtenlikli gözyaşlarından daha değerlidir. Ustam Vieira[11] [...]

Öte yandan farklı biri haline geldiğim, gözyaşlarıyla tanıştığım, anasızlar, anası hiç olmamışlar gibi yakıcı gözyaşları döktüğüm de oluyor; ölü yaşlar gözlerimi yakıyorsa da yüreğimin en gizli yerinde ağlıyorum aslında.

Annemi anımsamıyorum. Öldüğünde bir yaşındaydım.[12] Duygularımın nasırlaşmasının, derbederliklerimin tek sebebi, o sıcaklığın olmayışı, hatırlayamadığım öpücükleri yok yere, deli gibi özlemem. Uyduruk biriyim ben. Uyandığımda kendimi hep yabancı kucaklarda, adeta yanlışlıkla avutulurken buldum.

Ah ki ah! Beni darmadağın eden ve bunalımlara sürükleyen, olabileceğim o öteki kişiye duyduğum bu özlem işte! Ana bağrının en derin yerinden kopup gelen, küçücük bir yüze kondurulan öpücüklere kadar sızan o sevgiden nasiplenmiş olaydım, bugün acaba nasıl bir insan olurdum?

Duygular dendiğinde kayıtsız kalmamda, belki de vaktiyle [sevilmiş] bir çocuk olamamanın üzüntüsünün içime işlemiş olmasının da payı var. Çocukluğumda yüzümü yüzüne bastıran kadın beni bağrına basabilmekten âcizdi. Bunu yapabilecek olan – Yazgı uygun görseydi bana ait olacak kadın çok uzaklarda, bir mezarın içindeydi.

Sonradan annemin güzel olduğunu anlattılar bana, dediklerine göre buna hiçbir karşılık vermemişim. Daha o zamandan bedensel ve ruhsal olarak dibe vurmuş, her türlü duyguya kapılarımı kapatmıştım ve söylenenlerin hayallere sığmaz başka sayfaların öncü işareti olduğunu anlayamıyordum.

Uzakta bir yerde yaşayan babam ben üç yaşındayken canına kıydı; onu hiç tanımadım.[13] Neden bizden uzak yaşardı, bunu hâlâ bilmem, hiç de merak etmedim. Tek hatırladığım, ölüm haberini aldıktan sonra

sofralara ağır bir havanın çöktüğü. Masadakiler ara sıra gözucuyla bana bakardı, bu dün gibi aklımdadır. Ben de aptal gibi anlayarak bakışlarına karşılık verirdim. Sonra, belki sezdirmeden hâlâ bakıyorlardır, diye, hareketlerine dikkat ederek yemeğime dönerdim.

Yazgının damgasını yemiş duygusal dünyamın karanlık köşelerinde, istemesem de bunların hepsi benliğimin bir parçasıdır.

31

H.K.

Herkes uykuya daldığı için ıssız kalmış evin öbür ucundaki duvar saati, vaktin gecenin dördü olduğunu haber veren dört berrak notayı ağır ağır çalıyor. Henüz uyuyamadım, uyuyacağım da yok. Kafamı meşgul ederek uykumu kaçıran ya da bedenimi rahatsız ederek dinlenmemi engelleyen hiçbir şey olmadığı halde, karanlıkta uzanmış yatıyorum, sokak lambalarının ay ışığına benzeyen belirsiz aydınlığı karanlıktaki yalnızlığı iyice koyulaştırıyor; yabancılaşmış bedenimin uyuşuk sessizliğini uzatıyorum boylu boyunca. O kadar uykum var ki, artık düşünemiyorum; uyku benden o kadar kaçıyor ki, artık bir şey hissedemiyorum.

Dört bir yanım olduğu gibi, gecenin inkârlarından örülü çıplak, soyut evrenle sarılı. Biri yorgun, biri kaygılı iki parçaya bölünmüşüm ve bedenimin duyuları sayesinde, varlıkların gizemine dair fizikötesi bilgiye dokunabiliyorum. Zihnim kimi zaman gevşiyor, o anlarda günlük yaşantımın belirsiz ayrıntıları bilincimin yüzeyine üşüşüyor ve uykusuzluk hattında, sütunlar dolusu rakamı alt alta dizerken buluyorum kendimi. Ya da içinde çürümekte olduğum o yarı uykudan uyanıyorum ve bomboş zihnimde belirsiz görüntüler, şiirsel renklere boyanmış istemsiz gösterilerini sessizce, sırayla sergiliyor. Gözlerim büsbütün kapalı değil. Gözümün önündeki bulanık görüntüler, uzaklardan gelen ölgün bir ışıkla çevrilmiş; en altta, sokağın ıssız sınırlarında yanan sokak lambalarının ışığı bu.

Vazgeçsem, uyusam, arafta kalmış bu bilincin yerine daha iyi, beni tanımayan birine gizlice fısıldanmış hüzünlü şeyler koysam!.. Vazgeçsem, gerçekten uyuyabileceğim, geceleyin görülen kıyılar boyunca kıvraklıkla, yağ gibi aksam, engin bir denizle karaya yürüsem ve geri gitsem!.. Vazgeçsem, farkında olmadan, dışarıda var olsam, kıyıda kalmış ağaçlı bir yolun dallarındaki hareket, hafif yaprakların fark edilmekten çok, sezilen düşüşü, uzaklardaki açık deniz ve sularını püskürten ince bir fıskiye olsam ve gecenin içinde uzanan parklarda, karanlıkların doğal labirentlerinde, sonsuz arabeskler içinde yitip gitmiş belirsiz her ne varsa o olsam!.. Bağlarımı koparsam, var olmaktan vazgeçsem nihayet, ama mecazi anlamda hayata tutunsam, bir kitabın sayfası, rüzgârda uçuşan bir saç perçemi, yarı açık duran bir pencerenin pervazına tırmanan bir bitkinin titreyişi, yola serilmiş ince çakıllı kumun üzerindeki önemsiz adımlar, uykuya dalmış köyden yükselen son duman, arabacının, sabah bir keçiyolunun kenarında unuttuğu kırbaç olsam… Saçmalık, karışıklık, hatta yok oluş – herhangi bir şey, yaşamın dışında…

Varsayımlardan oluşan bitkisel hayatımda ben de kendi tarzımda uyuyorum, gözümü kırpmadan, soluklanmadan; huzursuz gözkapaklarımın altında, lekeli bir denizin huzur dolu köpüklerine benzeyen, sessiz sokak lambalarının uzak yansıması yüzüyor.

Uyumak ve uyku bozmak.

Benliğimin öteki yanında, yattığım yerin çok gerisinde, çok uzağında, evin sessizliği sonsuza dokunuyor. Zamanın damla damla yağmasını dinliyorum, damlaların yere vuruşu duyulmuyor. Kalbimin bir uzuv olarak, var olmuş olan her şeyin ya da şimdiye kadarki varlığımın anısıyla ezildiğini, hiçe indirgendiğini hissediyorum. Başımın cismen yastığa gömüldüğünü, orada küçük bir vadi oluşturduğunu hissediyorum. Yastık kılıfının yüzü, loş ışıkta tenimle bir beden gibi temas ediyor. Üzerine yattığım kulağım bile beynime matematiksel olarak kazınıyor. Gözkapaklarım yorgunluktan seğiriyor ve kirpiklerimin, kabarık yastığın hissedilebilir beyazlığına değmesiyle incecik, zor duyulan bir ses çıkıyor. İçimi çekerek soluk alıyorum, soluğum kendiliğinden oluşup üreyen bir şey – ben değil. Düşünmeden, hissetmeden acı çekiyorum. Evde, varlıkların sabit

merkezi[14] olan duvar saati, hiçlik dolu, kupkuru bir tınıyla buçuğu vuruyor. Her şey çok engin, her şey çok derin, her şey çok karanlık ve soğuk!

Zamanların akışını geçiyorum, sessizlikleri geçiyorum, şekilsiz dünyalar yanımdan akıp gidiyor.

Birden, bir horoz, geceyi yok sayarak Sır'ın bir çocuğu gibi ötmeye başlıyor. Artık uyuyabilirim, çünkü içimin derinliğinde sabah oldu. Ve dudaklarımın, yüzümün etrafını kuşatan yastık kılıfının hafif kıvrımlarını usulca oynatarak gülümsediğini hissediyorum. Kendimi yaşama teslim edebilirim, uyuyabilirim, kendimi unutabilirim... Ve beni karanlığa boğan bu yepyeni uykuda ya az önce öten horozu anımsıyorum ya da horoz gerçekten ikinci kez ötüyor.

32

H.K.

Sıkıntılı bir gecenin senfonisi

Her şey uyuyordu, evren baştan sona, engin bir hataydı sanki; ve havada salınan belli belirsiz rüzgâr, var olmayan bir kışlanın üzerinde açılmış biçimsiz bir bayraktı.

Yükseklerde, havanın sesleri arasında hiçbir şeyin tarazlandığı hissediliyor, pencere kanatları, pervazların titrediği iyice duyulsun diye camları sarsıyordu. Sessiz gece, her şeyin en derinindeydi, Tanrı'nın mezarıydı[15] (ruhun içi yanıyordu O'na).

Ve birden evrendeki yeni bir düzen şehrin üzerinde, faaliyete geçti, rüzgâr, esmeye ara verip ıslık çaldı. Yükseklerde meydana gelen gürültülü hareketler insanın aklında uykulu bir izlenim bırakıyordu. Sonra, gece bir kapan gibi kendi üzerine kapanıyor ve duyduğunuz büyük huzur size, bütün bu süre boyunca uyumuş olsam keşke, dedirtiyordu.

33

H.K.

Birdenbire bastıran sonbaharın şu ilk günlerinde gece erken çöküyor ve insan, günlük işlerine yetişemediğini sanıyor, oysa ben, her zamanki işlerimle haşır neşirken bile, karanlığın getireceği tembelliğin tadını peşinen çıkarıyorum, çünkü karanlık gece demek, gece ise uyku, yuva, özgürlük. Geniş salonda lambalar yanıp karanlığı kovduğunda, bütün gün uğraşılıp iş bitirildiği halde biz fazla mesai yaparken ben saçma bir huzur duyuyorum, sanki başka birinden hatırladığım bir huzur; ve yatma vakti gelene kadar vakit geçsin diye kitap okur gibi, huzur içinde yazacağımı yazıyorum.

Hepimiz kendi dışımızdaki koşulların tutsağıyız: Güneşli, güzel bir gün, küçük bir semt lokantasının bir köşesinde, kırların kapılarını ardına kadar açar önümüzde; kırlara düşen geçici bir gölge bizi içimize çekilmeye zorlar ve kapısız, basit bir ev olan kendi özümüze sığınırız; günlük koşturmacaların üstüne de gelse bir şafak, tıpkı ağır ağır açılan bir yelpaze gibi, dinlenmeye duyduğumuz mahrem ihtiyacı adım adım bilince çıkarır.

Ne var ki bu hal, işimizi savsaklamamıza yol açmaz; aksine, hevesimizi yerine getirir. Doğruyu söylemek gerekirse, artık çalışmıyoruz: Yapmaya mahkûm olduğumuz işle dalga geçiyoruz. Nitekim, muhasebeleştirilebilir yazgımın dört dörtlük düzenlenmiş büyük, beyaz sayfası üzerine, o zamanlar bile yaşlı olan teyzelerimin dış dünyaya sıkıca kapalı, eski evi gelip oturuyor, uyuşuk gece çayını himayesine alıyor ve kayıp çocukluğumdan eski masa örtüsünü aydınlatan petrol lambası, zifiri karanlık bir elektriğin aydınlattığı iş arkadaşım Moreira'yı, ötelerdeki sonsuzluklara taşıyıp benden saklıyor. Çay geliyor; getiren, teyzelerimden bile yaşlı hizmetçi kadın, bir uyku kalıntısı var üzerinde ve sabırlı bir huysuzluk, öteden beri köle olmaktan kaynaklanan bir şefkat de karışmış buna – ve ben, ölü geçmişimin içinden geçerek hesaplarımı hatasız yapıyor, faturalarımı düzenliyorum. Kendimi yeniden eritiyor, kendi içimde kayboluyor, kendimi dünya işleriyle henüz kirlenmediğim, her gizeme, her geleceğe açık olduğum o uzak gecelerde unutuyorum.

Beni borçlardan ve alacaklardan uzaklaştıran duygu öyle tatlı ki, o an bir şey sorsalar, aynı tatlılıkla cevap veririm, sanki içim tamamen boşalmış, sanki her yere yanımda götürdüğüm daktilodan – ardına kadar açık varlığımı taşıyan o portatif makineden ibaret hale gelmişim. Düşlerimin yarıda kalmasına üzülmüyorum: O kadar tatlı düşler ki bunlar, konuşmayı, yazmayı, yanıt vermeyi, hatta gevezelik etmeyi bile kesmeksizin sürdürebilirim onları. Ve bütün bunlar olup biterken, çocukluğumdaki çay tükenecek, işyeri kapanacak... Defteri usulca kapatıp başından kalkıyorum, gözlerim akmamış yaşlardan yanarak, karmaşık duygular içinde, yazıhaneyi kapatırlarken hayallerimi de kapatmalarına üzülüyorum; acı çekiyorum, çünkü kayıt defterimi kapadığımda, dirilmesi imkânsız bir geçmiş de kapanmış oluyor; ve hayatın uykusuz, insansız ve huzursuz yatağına, duyduğum özlemle hüznün –yazgılarının son durağına gelmiş, kara gecenin bağrındaki iki gelgit gibi– birbirine karıştığı bilincimin iniş çıkışlarına dönmek canımı yakıyor.

34

Kimi zaman Rua dos Douradores'ten başka yere asla gidemem, diye düşünüyorum. Ve kâğıda dökünce, bu süre bana sonsuzluk gibi geliyor.

Ne zevk, ne ün, ne iktidar: özgürlük, yalnız özgürlük.

İnancın hayaletlerini bırakıp aklın hortlaklarıyla haşır neşir olmak, sadece ve sadece yeni bir hapishaneye geçmek demektir. Sanat bizi eskimiş, resmî putlardan olduğu gibi, gene alelade birer put olan yüce gönüllülükten ve toplumsal meselelerden de kurtarır.

Kişiliğini, onu yitirerek bulmak – inancın kendisi de, yazgımızın bu yönünü doğrular.

35

... ve derin bir küçümseme, insanlık için çalışan, vatan için savaşan ve hayatlarını uygarlığın sürmesi için feda eden tüm insanlara karşı bir tiksinti, bir küçümseme...

... her biri için tek gerçekliğin kendi ruhları olduğunu, geriye kalanın ise –dış dünya ve ötekiler– zihinsel hazımsızlığın düşlerdeki sonuçlarından farksız, estetikten yoksun bir karabasandan başka şey olmadığını bilmeyen insanlara duyulan, tiksintiyle iyice büyüyen küçümseme.

Çaba harcamaya karşı duyduğum tiksinti giderek büyüyor, o kadar ki, her tür şiddetli çabanın karşısında elime ayağıma sahip olamaz oluyorum neredeyse – ve savaş, enerjik ve üretici çalışma, başkalarına yardım etme vb., hepsi bence bir tür utanmazlık [...]

Ve ruhumun en yüce gerçeğiyle karşı karşıya kaldığımda, yararlı olan her şey, dışımda olan her şey, en sık kurduğum düşlere egemen olan saf yüceliğe kıyasla, bana uçarı ve kaba geliyor. Benim gözümde en gerçek olanlar işte bu düşlerdir.

36

H.K.

5 Şubat 1930

Ne sıradan bir odanın dökülen duvarları, ne kendimi yabancı hissettiğim bu büronun eski masaları, ne yılların Aşağı Şehir'inde enlemesine uzayıp giden, çok gezildiği için sabit tamir edilmezlik payesini kazanmış sokakların sefilliği; ruhumun sık sık yaşadığı, yaşamın gündelik, alçaltıcı sıradanlığından doğan bunalımı yaratan bunların hiçbiri değil. Sebep her zaman çevremde bulunan insanlar, beni tanımayan ya da ancak benimle olan temasları ölçüsünde ve günlük teranelerle tanıyan insanlar – ruhumun boğazına sarılıp orada, etimde bir tiksintinin düğümlenmesine yol açanlar onlar. Hayatlarının, benim hayatımın en dıştaki katmanına paralel iğrenç tekdüzeliği, benzerlerim olduklarına içtenlikle inanmaları – sırtıma forsa kıyafetini

geçiren, beni bir hapishane hücresine tıkan, düzmece bir varlık, bir dilenci yapan işte bütün bunlar.

Öyle anlar oluyor ki sıradan yaşamın her ayrıntısı, yalnızca varlığıyla bile ilgimi çekiyor, her şeyi açık seçik okuyabilme derdine düşüyorum. Böyle durumlarda –Vieira'nın, Sousa'nın[16] tasvirleri hakkında söylediği gibi– sıradan olandaki benzersizliği görüyorum ve bu ruhla şair oluyorum; Yunanlılarda şiirin zihinsel aşaması, bu ruhun eleştirilmesiyle başlamıştı. Ama öyle anlar da var ki –şu an üzerime baskı yapan an gibileri– dışımdaki şeylerden çok kendim oluyorum ve yağmurlu, çamurlu bir gecede, gardaki bir peronun yalnızlığı içinde, üçüncü mevki iki tren arasında hangara uzanan rayların üzerinde, benim için her şey değişiyor.

Evet, bu benim gizli erdemim: Genellikle tetikte bekleyen, kendimi düşünmemi engelleyen nesnellik, bütün diğer erdemler gibi (aynı zamanda bütün diğer kusurlar gibi) bazen kendini her zamanki gibi ifade edemez oluyor. Böyle durumlarda, kendime karşı nasıl canımı koruyabildiğimi, bu insanların arasında, onlara tıpatıp benzeyerek, yapılarındaki hayalî pisliklere gerçekten uyum sağlayarak burada kalmak gibi bir alçaklığı nasıl yapabildiğimi soruyorum kendime. Hayal gücünün dişi olduğunu gösteren tüm çözümlerin – intihar, kaçış, vazgeçiş, bireysellik, aristokrasisinin gösterişli tavırları, en küçük bir tiyatro balkonundan bile yoksun hayatların yazdığı şövalye romanları– uzaktaki bir deniz fenerinin parlak ışığı gibi belirdiğini görüyorum.

Ne var ki, bundan daha iyi bir gerçekliğin ideal Juliette'i, edebî sohbetin yüksek penceresini soyumdan gelen uydurma Romeo'nun yüzüne erken kapattı. Juliette kendi babasının sözünü dinliyor; Romeo da kendi babasının. Montaigulerle Capuletler arasındaki savaş sürüyor; perde, olmamış olayların üzerine iniyor; ve ben, büroda çalışanlara özgü yakamı dikleştirerek (o yakanın içinde pek tabii olarak bir şair boynu var), hep aynı mağazadan alınmış botlarımı sürüyerek, soğuk yağmur birikintilerinden farkında olmadan sakınarak, buna karşılık, hem şemsiyemi hem de ruhumun onurunu[17] gene unutmuş olmanın utancını duyarak eve dönüyorum – orada olmayan ev

sahibemin, ender olarak gördüğüm çocukların, ancak yarın göreceğim iş arkadaşlarımın iğrenç varlığını hissettiğim o möbleli daireye.

37
H.K.

Istırap molası

Bir köşeye atılmış bir şey, sokağa düşmüş bir bez parçası olan iğrenç varlığım hayatı görünce kılık değiştiriyor.

38
H.K.

Ben olmadığı için bütün dünyaya imreniyorum. Olmayacak şeyler arasında her zaman en olanaksızı bu gibi gelmiştir bana ve bu nedenle de alışılmış, aşırı, çılgın bir isteğe, bütün sıkıntılı saatlerimde yaşadığım bir umutsuzluğa dönüşmüştür.

İç karartıcı, donuk bir güneş sağanağı, gözlerimdeki etkin görme duyusunu yaktı. Sıcaklığın sarısı, ağaçların yeşil-siyahında çürüdü. Uyuşukluk [...]

39
H.K.

21 Şubat 1930

Birden, başımı isimsiz varlığımdan kaldırıp, varoluş biçimimi açıkça biliverdim, sanki büyücü bir yazgı bendeki eski bir körlüğü ameliyat etmiş, bu ameliyat hemen sonuç vermiş gibi. Ve şimdiye kadar yapmış, düşünmüş, olmuş olduğum her şeyin bir tür aldatmaca ve çılgınlık olduğunu gördüm. Görmemeyi başardığım şeylerin karşısında dehşete kapıldım. Olmuş olduğum ve gayet açıkça görüyorum ki aslında olmadığım her şey beni yoldan çıkarmış.

Birdenbire bulutları delip geniş bir toprak parçasını aydınlatan bir güneş ışını gibi, geçmiş yaşamıma ışık tutuyorum; ve akla en uygun edimlerimin, en berrak düşüncelerimin, en mantıklı tasarılarımın, sonuçta doğuştan gelen bir sarhoşluktan, doğal bir çılgınlıktan, tam bir cehaletten başka bir şey olmadığını fizikötesi bir şaşkınlıkla gözlüyorum. Bir rol bile üstlenmişliğim yok: O rolü benim için başkaları oynamış. Oyuncu bile değilmişim: O oyuncunun hareketleriymişim yalnızca.

Yaptığım, düşündüğüm, olmuş olduğum her şey bir teslimiyetler toplamından başka bir şey değilmiş; ya ben olduğumu sandığım sahte varlığa teslim olmuşum, çünkü ondan başlayıp dışa doğru hareket etmişim; ya da soluduğum havayla bir tuttuğum koşulların ağırlığına. Gözümün önündeki perdenin kalktığı şu anda, ansızın yapayalnız kalmış, kendini her zaman vatandaşı saydığı yerde sürgün olarak bulmuş bir varlığım. En içten düşüncelerimde bile, ben, ben değilmişim.

Bu durumda, hayatın karşısında alaycı bir dehşete, bir birey olarak bilincimin sınırlarını aşan bir şaşkınlığa kapılıyorum. Şimdiye kadar hatadan ve yanılgıdan başka bir şey olmadığımı, hiç yaşamadığımı, sadece zamanı bilinçle, düşünceyle doldurduğum ölçüde var olduğumu biliyorum. Ve kendimi, gerçek düşlerle dolu bir uykudan uyanmış bir adam ya da bir deprem sayesinde, yaşadığı hücrenin aşina karanlığından kurtulmuş biri gibi hissediyorum.

Ve kendime ağırlık yaptığımı hissediyorum, evet, bilinçlenmeye mahkûm olmaya benzeyen bir ağırlık veriyorum üzerime, ansızın ortaya çıkan, vaktini hisseden ile görenin arasında, uyuklayarak gidip gelmekle geçirmiş, gerçek bireyselliğin kavramı bu.

İnsanın, gerçekten var olduğunu ve ruhumuzun gerçek bir kendilik olduğunu hissettiği zaman içinden geçenleri tarif etmesi çok zor – o

kadar zor ki, bunu insanlara ait hangi sözcüklerle yapabilirim, bilemiyorum. Hissettiğim gibi ateşim mi yükseldi, yoksa bir hayat uyuru olmaktan gelen ateşin etkisi birdenbire üzerimden mi kalktı, bilemiyorum. Evet, yineliyorum, kendini birden, tanımadığı, nasıl geldiğini bilmediği bir şehirde bulan bir yolcu gibiyim; ve belleğini yitiren, uzun süre bir başkası olarak yaşayan insanları düşünüyorum. Ben de çok uzun süreden beri –doğduğumdan, bilinçlendiğimden beri– bir başkasıydım ve bugün bir köprünün tam ortasında, ırmağa eğilmiş olarak uyanıyorum, şimdiye kadar olmuş olduğum her şeyden daha sağlam biçimde var olduğumu biliyorum. Ne var ki şehir bana yabancı, sokakları tanımıyorum, çektiğim acının ilacı yok. Dolayısıyla, ırmağa eğilmiş, gerçeğin beni terk etmesini, beni yeniden bir hiçlik ve bir yalan olarak, akıllı ve doğal olarak bırakmasını bekliyorum.

Bu bir an sürüp hemen geçti. Çevremdeki mobilyaları, eskimiş duvar kâğıdının desenlerini, tozlu camlardan içeri vuran güneşi yeniden görüyorum şimdi. Bir an gerçeği gördüm. Bir an, bilinçli olarak, büyük insanların hayatta oldukları şey oldum. Onların sözlerini ve edimlerini anıyorum ve kendime, Gerçeklik Şeytanı'nın bir an için bile olsa, onları da utkuyla sınayıp sınamadığını soruyorum. Kendini bilmemek, yaşamaktır. Kendini yanlış tanımak, düşünmektir. Ama o aydınlanma anında olduğu gibi kendini birdenbire tanımak, insanın, içindeki ruhun bölünmez özünü, ruhun büyülü sözünü birdenbire kavramasıdır. Ne var ki, birden beliren bir ışık her şeyi yakar, kavurur. Bizi çıplak bırakır, kendi varlığımızdan bile soyundurur.

Bir an sürdü bu ve ben kendimi gördüm. Sonrasında, o zamana kadar ne olmuş olduğumu bile söyleyemeyecek haldeydim. Sonuçta uykum geldi, çünkü, bilmem nedendir, bana öyle geliyor ki bütün bunların vardığı nokta, uyumak.

Neden bilmem, bazen öleceğim içime doğar... İster ağrılarla somutlaşmayan, bu yüzden ruhsal boyutta başlı başına bir sonuca dönüşen bir hastalık deyin buna, ister uyumakla kanmayacak kadar derin bir uyku isteyen bir yorgunluk – kesin olan şu ki, parmaklarında duyumsadığı yorganı cılız ellerinin bırakmasına isyan etmeden, pişmanlık duymadan razı olan, sonu yaklaşmış bir hasta gibi hissederim kendimi.

Böyle anlarda, ölüm adını verdiğimiz şeyin ne olduğunu sorarım kendime. Ölümün eremeyeceğim sırrından değil, yaşamın sona ermesinin getirdiği fiziksel duygudan söz ediyorum. İnsanoğlu ölümden korkar, ama kof bir korku bu; normal bir insan bu korkuya başarıyla göğüs gerer ve yaşlısıyla, hastasıyla normal insanların hiçliğin uçurumunu izlerken dehşete kapıldığı nadir görülür, ki zaten hiçliğin ne olduğunu uçuruma bakarken anlar. Bütün bunlar hayal gücü eksikliğinden kaynaklanıyor. Ölümün uyku hali olduğunu sanmak da düşünen bir varlığa hiç yakışmıyor. Uykuya hiç benzemediğine göre neden öyle olsun? Uykuyu uyku yapan, sonunda insanın uyanmasıdır, oysa, bilindiği üzere, şimdiye kadar ölümden uyanana rastlanmadı. Ölüm uykuya benziyorsa, ölümden uyanacağımızı varsaymamız gerekirdi. Her şey bir yana, normal insanın düşündüğü bu değildir: O, ölümü, uyanılmayan bir uyku olarak tahayyül eder, bununsa hiçbir anlamı yok. Söylediğim gibi, ölüm uykuya benzemez, çünkü insan uykuda canlıdır ve uyur haldedir; insanın nasıl olup da uykuyu şuna ya da buna benzetebildiğini çok merak ediyorum, çünkü ne ölüm tecrübe edilebilir, ne de ona benzeyen herhangi bir şey.

Bana gelince; bir ölü gördüğümde, ölümü, bir gidiş anına benzetirim. Ceset ise, üzerimizden çıkardığımız giysileri hatırlatır. İçimizden biri çekip gitmiş, hem de o benzersiz, biricik giysisini yanına almadan.

41

H.K.

14 Mart 1930

Yağmurun sesinden doğan sessizlik, seyre daldığım daracık sokakta, griye çalan, giderek yoğunlaşan tekdüzeliğin içinde dağılıyor. Yaslandığım camın ve her şeyin yanında durmuş, gözüm açık, ayakta uyuyorum. Binaların kirli cephelerinden, özellikle ardına kadar açık pencerelerden kopan, ışıl ışıl, karanlık suyun iplik iplik dökülmesinin içimde hangi duyguları uyandırdığını bulmaya çalışıyorum. Ve ne ne hissettiğimi ne neyi hissetmek istediğimi biliyorum, ne de ne düşündüğümü ya da kim olduğumu.

Hayatımda kıyıda köşede kalmış ne kadar acı varsa hepsi günlük hayatın hiç bitmeyen, beklenmedik fırsatlarından yararlanarak sırtlarına geçirdiği neşe kisvesinden, her tür duygudan arınarak gözlerimin önünde soyunuyor. Genellikle halinden memnun, genellikle mutlu biri olarak, içimde bitmeyen bir hüzün olduğunu fark ediyorum. Ve içimde bu tespiti yapan kişi, aslında hemen arkamda, pencereye yaslanan gövdeme eğilmiş; hafifçe dalgalanarak ağır ağır yağan, loş ve kötü havayı çizgi çizgi bölen yağmuru omzumun ya da başımın üzerinden, benimkilerden daha samimi gözlerle seyrediyor.

Tüm görevleri, kimsenin zorla vermediği görevleri bile savsaklasam, tüm yuvalardan, şimdiye kadar hiç sahip olmadıklarımdan bile vazgeçsem, ağır, kırmızı delilik örtüleriyle yalancı dantellerden büyüklük düşlerine sarınıp, buğularla ve harabelerle yaşasam... Dışarıdaki yağmurun hüznünü de, içindeki boşluğun acısını da duymayan bir varlık olsam... Dağları kuşatan yollarda, dik yamaçların arasına sıkışmış vadilerde ruhsuzca, düşüncesizce, kendinden arınmış bir duyguyla dolaşsam ve bunalmış bir halde, uğursuzca uzaklara gitsem... Tablolara benzer manzaraların içinde kaybolsam. Uzaklarla, renklerle hafifletilmiş bir yok-varlık...

Penceremin ardından hissedemediğim hafif bir rüzgâr, havada yükselip alçalarak diklemesine inen yağmuru parçalıyor. Gökyüzünün görmediğim bir köşesi ağarıyor. Bunu karşı pencerenin oldukça pis camının ardında, içerde, duvarda asılı duran bir takvimi belli belirsiz seçebilmemden anlıyorum.

Her şeyi unutuyorum; öylece kalıyorum, görmeden ve düşünmeden.

Yağmur kesiliyor, bir an, elmas zerreciklerden oluşan bir toz bulutu havada asılı kalıyor; sanki birileri yukarıdan, gök mavisi, büyük bir örtünün üzerindeki kırıntıları silkelemiş. Gökyüzünün bir bölümü artık iyice açılmış olmalı. Karşıda, camın ardındaki takvim şimdi daha iyi seçiliyor. Üzerinde bir kadın yüzü var, kalanını anlamak kolay, çünkü biliyorum, çok ünlü bir diş macunuyla ilgili bu.

Gözlerim dışarıya dalmadan önce ne düşünüyordum? Bilmiyorum... İrade mi? Çaba mı? Yaşamak mı? Etrafı saran yoğun ışık seline bakılırsa, gökyüzü hemen tamamen maviye kesmiş olmalı. Ama içimde hiç huzur yok –ah, huzur nedir bilemeyeceğim, asla!–, yüreğimin derininde, bir vakitler sattığımız o evin bir köşesindeki ihtiyar kuyu, yabancılaşmış bir evin tozlu tavan arasına tutsak kalmış çocukluğumun anısı var. İçimde huzurdan eser yok, hayır, ama –ne yazık!– huzuru tatmak için istek de yok.

42

H.K.

Hiç değişmeyen, her anı aynı yoğunlukta akan bir hayatta, içine gömülü olduğum durgunluğu bir temizlik kusuru, değişmezliğin yüzeyine yapışmış bir kir ya da toz olarak değerlendirebilirim ancak.

Bedenimizi nasıl yıkıyorsak, yazgımızı da öyle yıkayabilmeli, çamaşır değiştirir gibi hayat değiştirebilmeliydik – yemek yediğimizde ya da uyuduğumuzda olduğu gibi varlığımızı sürdürmek için değil, tam olarak temizlik adı verilen, bizden doğup ayrılmış olan saygılı davranış bunu gerektirdiği için.

Pisliği bir irade sorunu gibi değil, aklın bir umursamazlığı olarak yaşayan insanlar vardır; çoğu insan ise, özgürce aldıkları bir kararla ya da istemedikleri bir dünyaya boyun eğmeye razı oldukları için değil, kendi kendilerini anlama yetenekleri gerilediği için, bilgiyle alay etmeyi öğrendikleri için tekdüze, silik hayatlar sürerler.

Kendi pisliğinden iğrenen ama o pisliği temizlemeyen domuzlar vardır; dehşete kapılmış insanın kaçmamasına neden olan da işte bu duygunun aşırı halidir. Yazgısının domuza çevirdiği, kendi güçsüzlüğünün çekimine kapılmış, bundan dolayı günlük hayatının sıradanlığından kurtulmayan insanlar vardır, benim gibi. Olmayan yılandan büyülenen kuşlardır onlar; dünyayı gözü görmeden bir ağaç gövdesine tutunup bekleyen, en sonunda bukalemunun iğrenç diline yapışan sinekler.

Ben de bilinçli bilinçsizliğimi, sıradan hayat ağacımın gövdesinde ağır ağır gezdiriyorum. Yazgımı yerinden oynattıkça yürümüş oluyorum, ben ilerlemediğime göre, ilerleyen o; adım adım gitmeye devam eden zamanım için de durum aynı; çünkü ilerleyen gene ben değilim. Tekdüzelikten kurtulmak için tek çarem, hakkında yaptığım bu kısa yorumlar. Tek avuntum, hücremin parmaklıklarının arkasında bir cam olması – her gün, ölümle hesaplaştıktan sonra, cama, kaçınılmazlığın tozuna adımı büyük harflerle yazarak imzamı atıyorum.

Ölümle mi atıyorum imzamı? Hayır, ölümle bile değil. Benim gibi yaşayan bir insan ölmez: Biter, solar, bitkisel hayata girer. Bulunduğunuz yer varlığını sizsiz sürdürür, geçtiğiniz sokak görülmez olduğunuz halde yaşar, içinde yaşadığınız ev, siz olmayan sizi barındırır. Hepsi budur ve biz buna hiçlik deriz, ama bu hiçlik tragedyasını bile oynayamaz, alkışlayamayız, çünkü gerçekten hiç olduğuna bile emin olamayız; biz ki hem hayatın, hem de gerçeğin içinde biten otlarız, biz ki camların hem içine hem dışına biriken tozlarız, biz ki Yazgı' nın torunları, Tanrı'nın evlatlıklarıyız, Tanrı sonsuz Gece'yle evlidir ve o da hepimizi doğurmuş olan Kaos'un duludur.

Rua dos Douradores'ten İmkânsız'a doğru çekip gitsem... Şu büroda, Bilinmeyen'in karşısına dikilsem... Ama bunların Akıl ile – bizim var olmuş olduğumuzu anlatan Büyük Kitap ile yolu kesişse.

H.K.

23 Mart 1930

Soyut akla musallat olan bir yorgunluk var ki, en korkuncu o. Fiziksel yorgunluk gibi insana ağırlık yapmaz, duyguların öğrettiklerinin verdiği yorgunluk gibi kafa karıştırmaz. Sahip olduğumuz dünya bilincinin üzerimize çöken ağırlığıdır o, kendi ruhumuzla soluk alamaz oluşumuz.

O zaman, hayatımızın temelindeki bütün düşünceler, tutkular ve hayatın sürmesi umudunu üzerine inşa ettiğimiz bütün soylu amaçlar, rüzgârın önüne kattığı bulutlar gibi yırtılır, yarılır ve silikleşir, küle ve pusa, hiç var olmamış, var olamayacak olanın enkazına dönüşür. Ve bu bozgunun ardından, yıldızlı, ıssız gökyüzünün kapkara, amansız yalnızlığı olanca berraklığıyla kendini gösterir.

Hayatın sırrının bizi incitmesinin, korkutmasının bin türlü yolu var. Kimi zaman esrarlı bir hayalet gibi üstümüze gelir, ruhumuz korkuların en korkuncuyla; yok-varlığın bir canavar olarak canlanması korkusuyla titrer. Kimi zaman da arkamızda durur o saf gerçek, onu ancak arkamıza dönmezsek görebiliriz – sırra asla eremeyeceğimiz gerçeğini, sırrın sırrına erilmez dehşetini serer ortaya.

Ama bugün boğazımı sıkıştıran dehşet o kadar soylu anlamları olan cinsten değil ve içimi daha çok kemiriyor.[18] Düşünmeyi bile istememe isteği, hiçbir şey olmamış olma isteği, bedenin [ve] ruhun tüm hücrelerinin bilinçli umutsuzluğu var bunun altında. İnsan kendini, sınırsız bir hücrenin içine kapatılmış bulduğunda ansızın bastıran duygu. Nereye kaçılabilir, hücre başlı başına her şey iken?

Birden bir arzu sarıyor içimi, taşkın, saçma bir arzu bu, Şeytan'dan önceye ait bir şeytanlık; zamandan ve tözden yoksun bir gün, Tanrı'nın dışına kaçmak için bir yol açılsın istiyorum, nasıl olacağını bilmiyorum ama, en derin yerimiz varlığın ya da yok-varlığın bir parçası olmaktan çıksın.[19]

44
H.K.

23 Mart 1930

İnsanın iradesine bağlı dikkat, açıklayamayacağım bir şekilde yorulur bazen, bunun belirtilerini sık sık kendimde de görüp şaşırmışımdır; tabii bendeki kadar silikleşmiş bir şey insanı ne kadar şaşırtabilirse. Sokakta, sanki bir yerde oturuyormuş gibi yürüyorum; uyanık olan dikkatimse, dinlenme halindeyken bütün bedenimin olduğu kadar cansızlaşıyor. Karşı taraftan bana doğru gelmekte olan birinden o anda bilinçli bir hareketle kaçamayabilirim. Aynı şekilde, beklemediğim bir anda rastladığım biri, birbirimize yaklaşırken bir an durup bana bir soru soracak olsa, ona bir cümleyle – hatta içimden düşünerek bile cevap veremeyebilirim. Ne bir arzu, ne bir duygu ya da hareket etmeyi gerektirecek herhangi bir şeye istek yok içimde, bütün varlığımla istemekten de bahsetmiyorum, sadece, deyim yerindeyse bölünebileceğim her bir öğenin kısmi, özel istekleri diyebiliriz. Böyle anlarda düşünmeyi, hissetmeyi, istemeyi beceremiyorum. Ve rasgele gidiyor, ilerliyor, yürüyorum. Yaptığım hareketlerin hiçbiri, içinde bulunduğum durgunluk halini (başkaları hiç fark etmese de ben kendimi biliyorum) gözle görülür hale getirmiyor. Uzanmış ya da rahatça oturmuş bir insana gayet iyi gidebilecek bu ruhsuzluk, sokakta yürümekte olan bir insan olarak bana apayrı bir rahatsızlık, hatta ıstırap veriyor.

Hareketsizlikten kaynaklanan, ne kendinde, ne de kaynağında neşe olan bir sarhoşluk bu. Nekahet umudu olmayan bir hastalık. Neşeli bir ölüm.

11. XVII. yüzyılda yaşamış, zengin ve klasik üslubuyla ün kazanmış hatip ve tarihçi.

12. Taparcasına sevdiği annesi öldüğünde Fernando Pessoa aslında otuz yedi yaşındaydı. Ne var ki, o daha küçücük bir çocukken dul kalan annesi yeniden evlenmişti. Bu da Pessoa'nın onu belki de duygusal açıdan "ölmüş" kabul etmesine yol açmıştı.

13. Pessoa, Lizbon'da ailesiyle birlikte yaşayan babası öldüğünde aslında beş yaşındaydı.

14. Ya da: *sonsuzluğun* bağrındaki sabit merkez.

15. Ya da: *dünyanın* mezarı.

16. Frei Luis de Sousa (1555-1632), eserlerinde edebî bir üslup kullanan tarihçi.

17. Ya da: ve ruhumun *tanrısallığını.*

18. Ya da: o kadar soylu değil ve *daha geceye özgü.*

19. Ya da: *ve* var olmamanın.

45
H.K.

Okuyarak, düşlere dalarak, yazmayı düşünerek, düşüncelerin kaprisli rüzgârına göre akan, tutkulardan arınmış, kültürlü bir hayat sürsem, sıkıntının kıyılarında dolaşacak kadar yavaş, sıkıntıya hiç düşmeyecek kadar iyi kurulmuş bir hayat. Heyecanlardan ve düşüncelerden uzak o hayatı, heyecanların düşüncesiyle ve düşüncelerin heyecanıyla yaşasam. Çiçeklerle çevrili, karanlık bir göl gibi güneşin altına uzansam, altın rengine boyansam. Gölgelerin içindeyken, bireyciliğin yaşamdan hiç ama hiçbir şey beklememek anlamına gelen soyluluğuna erişsem. Dünyalar dönüp dururken, çiçeklerden bir toz bulutu gibi olsam, bilinmedik bir rüzgârın gün biterken havalandırdığı, alacakaranlığın uyuşukluğunun rasgele yere bıraktığı, daha geniş şekillerin içinde seçilmez olan bir bulut. Ve bunu sevinmeden ve üzülmeden, ama güneşin parlaklığından, yıldızların uzaklığından çıkardığım, kesin bir bilgiyle yapsam. Bunların dışında hiçbir şey olmasam, hiçbir şeye sahip olmasam, hiçbir şey istemesem... Karnı aç dilencinin ezgisi, kör insanın şarkısı, bilinmeyen bir gezginin bıraktığı bir nesne, çölde yüksüz ve amaçsız yürüyen birkaç devenin bıraktığı izler...

46
H.K.

24 Mart 1930

Caeiro'nun, köyünün ne kadar küçük olduğunu ve bunun nelere yol açtığını olanca doğallığıyla anlattığı yalın cümlelerini ilgisizce okuyorum, bunlar ilham veriyor, rahatlatıyor beni. Köyü küçücük

olduğu için insan oradan evrenin, şehirde görülenden daha büyük bir parçasını görebilirmiş; işte bu yüzden köy kentten daha büyükmüş:

“Çünkü, gördüğüm şeylerin boyundayım ben,
Kendi boyumda değil.”[20]

Herhangi bir gücün zorlaması olmaksızın, kendiliğinden doğuvermiş gibi görünen cümleler, hayata farkında olmadan eklediğim tüm metafizikten arındırır beni. Şiiri okuduktan sonra, dar bir sokağa bakan pencereme gidip engin gökyüzüne, gökyüzündeki yıldız kalabalığına bakıyorum. Kendimi özgür hissediyorum, kanatlı, görkemli bir şey beni taşıyor adeta, titreyişi tepeden tırnağa bütün bedenimi sarıyor.

“Gördüğüm şeylerin boyundayım!” Sinirlerimdeki olanca dikkati toplayarak bu cümleyi her okuduğumda, evreni yıldızlarıyla yeni baştan kurmak için yazıldığını daha iyi hissediyorum. “Gördüğüm şeylerin boyundayım!” En derin heyecanlarımızın kuyularından çıkıp en uzak yıldızlara kadar yükselen ve yıldızlardan yansıyarak bir şekilde onlarda da var olan güç, nasıl da sınırsız bir zihin gücüdür!

Böylece, görmeyi öğrenmiş olmanın bilinciyle, sonsuz gökyüzünün nesnel metafiziğini, içimde şarkı söyleyerek ölme isteği uyandıran bir güven duygusuyla, hayranlıkla izlemeye koyuluyorum. “Gördüğüm şeylerin boyundayım!” Ve ayın, bütünüyle bana ait olan, bulanık aydınlığı, kararsız ışığıyla ufkun siyahımsı maviliğini eskitmeye başlıyor.

İçimden duyulmamış vahşilikte şeyler haykırarak kollarımı havaya kaldırmak, yücelerdeki gizeme cümleler fırlatmak, boş maddeyle dolu büyük uzaylara karşı yeni, büyük bir şahsiyet ortaya koymak geliyor.

Ne var ki kendime geliyor, yatışıyorum. “Gördüğüm şeylerin boyundayım ben!” Bu cümle bütün ruhum oluyor, bütün heyecanlarımı ona yaslıyorum ve derken üzerime, içime, sert parıltılı bir ay ışığının geceyle birlikte genişleyen, çözülemez huzuru çöküyor, dışarıya, şehrin üzerine çöktüğü gibi.

47

H.K.

... karmaşık duygularımdan oluşan bu hüzünlü yığının içinde...

Bezginliklerle, sahte özverilerle dokunmuş bir akşam hüznü, en ufak bir duygulanmada hemen kendini gösteren bir can sıkıntısı, tutulmuş bir hıçkırığa ya da ansızın ortaya çıkmış bir gerçeğe benzeyen bir acı. Dikkatsiz ruhum, vazgeçişlerimden ibaret bu manzarayı izliyor –yarıda kalmış hareketlerle örülü uzun yollar, doğru dürüst kurmadığım hayallerden oluşan yüce dağlar, ıssız yolları ayıran çalıları hatırlatan savrukluklar, dilsiz fıskiyeleri olan eski havuzlardan farksız varsayımlar–, karmaşık duygularımla dolu[21] bu hüzünlü yığında her şey birbirine karışıyor, her şey sıradan bir görüntü haline geliyor.

48

H.K.

Anlamak için, kendimi yok ettim. Anlamak, sevmeyi unutmaktır. Leonardo da Vinci, insan bir şeye ancak anladıktan sonra nefret ya da sevgi duyabilir, demiş. Bundan daha yanlış, aynı zamanda da daha manalı bir söz bilmiyorum.

Yalnızlık umudumu kırıyor; yanımda birilerinin olması üzerime ağırlık yapıyor. Başkalarının varlığı düşüncelerimi dağıtıyor; o mevcudiyeti, bütün analitik dikkatimi kullansam da tanımlamakta âciz kaldığım, apayrı bir dalgınlıkla tahayyül ediyorum.

49

Yalnızlığım beni kendine göre biçimlendirdi, kendine benzetti. Bir başkasının varlığı –bir tek kişi bile olsa– düşünmemi hemen engelliyor ve normal bir insan için bir başkasıyla ilişki kurmak, kendini ifade etmesi, konuşması için uyarıcı görevi görürken, aynı ilişki bende bir uyarmayıcıya dönüşüyor – bu çok zorlama deyiş dilde kabul görürse tabii. Kendimle baş başayken sayısız kişilik özelliği hayal edebiliyor, şimdiye kadar kimsenin kurmadığı cümleleri hemen, şıp diye söyleyebiliyorum, etrafta kimse olmadığı halde akıl yoluyla sosyalleşmenin parıltılı sonuçları bunlar; ne var ki, birinin fiziksel olarak yanıma gelmesiyle bunların uçup gitmesi bir oluyor; aptallaşıyorum, ağzımdan tek sözcük çıkmıyor ve aradan bir saat geçmeden uykudan ölecek hale geliyorum. Evet, insanlarla konuşmak uykumu getiriyor. Benim için, yalnızca düşler dünyasında yaşayan düş dostlarım, yalnızca düşlerdeki sohbetlerim sahiden gerçek ve belirgin ve aynadaki suret gibi birer ruhları da var.

Zaten, başkalarıyla temas etmek zorunda olduğumu düşünmek bile midemi bulandırıyor. Bir dostum alt tarafı beni akşam yemeğine davet etmeyegörsün; tarifi güç bunalımlara giriyorum derhal. Ne türden olursa olsun, toplumsal zorunlulukları yerine getirmeyi – cenazeye gitmek, biriyle işyerindeki bir sorunu konuşmak, tanıdık ya da tanımadık birini garda beklemek– düşününce, yalnızca düşününce aklım allak bullak oluyor (hatta kimi zaman bir gün öncesinden başlıyor bu), doğru dürüst uyuyamıyorum ve gerçek olay olup bittiğinde eften püften bir şey olduğu, korkumun boş olduğu ortaya çıkıyor, ne var ki bu hikâye aynen sürüp gidiyor ve ben bundan ders çıkarmayı bir türlü öğrenemiyorum.

"Benim törelerim yalnızlığın töreleri, insanların töreleri değil kesinlikle"; bunu kimin söylediğini bilmiyorum, Rousseau ya da Senancour olabilir. Ama benimkiyle aynı türden bir zihin olduğu açık – belki tek farkı, aynı ırktan olmamasıdır.

H.K.

Fosforlu bir kurt, mavi-beyaz yanıp sönerek ilerliyor. Etrafta, karanlığın içinde kırlar, neredeyse güzel bir koku yayan, geniş bir gürültüsüzlük. Her şeyin huzur içinde olması beni kötü ediyor, ağır geliyor. Muğlak bir sıkıntı nefesimi kesiyor.

Zaten seyrek giderim kırlara, bütün bir gün, hele üst üste iki gün geçirdiğim daha da nadirdir. Ne var ki bu sefer, şu an evinde bulunduğum bir dostum, davetini geri çevirmeme izin vermedi ve içimde bir sıkıntıyla, görkemli bir kutlamaya davet edilmiş çekingen bir adam gibi geldim ben de; sonuçta geldim ve çok memnunum, açık havayı, uçsuz bucaksız manzarayı sevdim, hoş bir öğle yemeği, akşam yemeği yedim; şimdi, karanlık gecede, ışıksız odamda, bu belirsiz yer içime sıkıntılar veriyor.

Kaldığım odanın penceresi, bütün kırlar gibi belirsiz kırlara, gökyüzünde tek tük yıldızın parladığı, sesi duyulmayan, ama hissedilen bir rüzgârın yarıp geçtiği engin geceye bakıyor. Pencerenin kenarına oturmuş, dışarıda var olan evrensel hayat denen hiçliği seyrediyorum. Zaman nesnelerin görülebilir görülmezliğinden sol elimin yanında uzanan beyazımsı pervazın, kabuk kabuk kalkmış boyanın altında belli belirsiz pütürlü tahtasına dek her şeye, hafif bir kaygı olarak sindi.

Kibarca ve kolayca yapabilecek olsam, şimdi neredeyse kaçmak istediğim bu dinginliğin gözlerimin önünde uzanmasını kim bilir kaç kez istemişimdir! Orada, yüksek cephelerin arasında uzanan dar sokaklarıyla Aşağı Şehir'imde, huzuru, yazıyı, kesinliği; medenileşmiş masa örtüsünün altındaki güzelce cilalanmış çam tahtasını unutturduğu o yerden çok, doğal şeyler arasında bulabileceğimi kaç kez düşünmüşümdür! Ve şimdi buradayım işte, huzurlu ve sağlıklı bir yorgunlukla dopdoluyken huzursuzum, hapsedilmiş gibiyim, evet, özlediğimi hissediyorum.

Bu yalnızca benim başıma mı geliyor, yoksa uygarlık sayesinde ikinci bir hayata kavuşmuş bütün insanlara olur mu, bilmiyorum. Ama bana öyle geliyor ki, ben ve benim gibi hisseden herkes için, yapaylık doğallığın yerini aldı, doğallık ise tuhaflaştı. İyi ifade edemedim: Yapaylık doğal hale gelmedi; doğallık değişti. Günümüze özgü araçları iğrenç, yararsız buluyorum; bilimin ortaya koyduğu, hayatımızı kolaylaştıran ürünleri –telefon, telgraf gibi– ya da kaprislere hitap eden

yan ürünleri –gramofonlar, hertz alıcıları–, bunlardan keyif alan insanlar için hayatı daha eğlenceli kılan bütün bu şeyleri iğrenç, yararsız buluyorum.

Bunların hiçbiri beni ilgilendirmiyor, hiçbiri içimde istek uyandırmıyor. Oysa kıyılarında o büyük kenti barındırdığı için Tejo Nehri'ni çok seviyorum. Aşağı Şehir' deki dar bir sokakta, dördüncü kattaki bir evden görebildiğim için, gökyüzünü çok seviyorum. Ne kırlar, ne doğa, ne de herhangi bir şey, ay ışığı ile yıkanmış dingin şehrin, Graça'dan ya da São Pedro de Alcântara'dan hayranlıkla izlediğim karmaşık görkemini bana sunabilir. Benim için hiçbir çiçek buketinin, Lizbon'un güneşin altında parlayan renk demeti kadar değeri yoktur.

Çıplak bir bedenin güzelliğine sadece giyinik dolaşan ırklar duyarlıdır. Utanma duygusu, tensellik için, enerjinin önüne çıkan bir engel gibidir.

Yapaylık, doğal olandan tat almanın bir yoludur. O uçsuz bucaksız tarlalardan, burada yaşamadığım için zevk aldım. İnsan baskı altında yaşamamışsa, özgürlüğün değerini ölçemez.

Uygarlık doğaya bizi öğretir. Yapaylık; doğal olana yaklaşmanın yolu budur.

Bu arada, yapayı doğal sanmaktan kaçınmalıyız.

Üstün insanlarda doğallığın özünü oluşturan şey, doğalla yapay arasındaki uyumdur.

51

H.K.

4 Nisan 1930

Tejo'nun güneyindeki kara gökyüzünde, telaşla uçan martıların kanatlarındaki beyaz parıltıları renk farkından dolayı belirginleştiren, uğursuz bir koyuluk vardı. Oysa doğan günde henüz fırtına kokusu yoktu. Tehditkâr yağmur kütlesi olduğu gibi öbür kıyının üzerine

yığılmıştı. Hâlâ hafif bir yağmurun ıslaklığını taşıyan, Aşağı Şehir kuzeyde, ak lekelerle rengi açılmaya başlamış gökyüzüne yerden gülümsüyordu. İlkbaharın tazeliğinde insanı ısıran hafif bir serinlik vardı.

Böyle boş, kendini açıkça ele vermeyen anlarda zihnimi, bilerek belirsiz bir düşünceye yoğunlaştırmayı severim, içinin boşluğundan gelen duruluğunda, bu berrak günün soğuk yalnızlığından bir şeyleri, şu uzaktaki kara fonu ve tıpkı martılar gibi, renginin zıtlığıyla derin karanlıkta şekillenerek, her şeyin gizini ortaya seren birtakım sezgileri barındırır bu düşünce.

Ne var ki, bu tamamen edebî, samimi niyetimin tersine, Güney göğünün karanlık fonu bana bir başka gökyüzünü, belki de bir başka hayatta, kenarlarında hüzünlü kamışların bulunduğu bir nehrin suladığı, en ufak bir şehrin bulunmadığı bir Kuzey'de gördüğüm gökyüzünü –ama doğru, ama yanlış bir anıyı– hatırlatıyor. Nasıl olduğunu bilmiyorum fakat, hayal gücümde açılıp kanatlanan vahşi ördeklere layık bir manzara bu ve tuhaf bir düşün içindeymişim gibi, hayal ettiğim düzlüğe açıkça, alabildiğine yakın hissediyorum kendimi.

Irmakların kıyısında, kamışlarla dolu uçsuz bucaksız bir ülke bu, avcıların ve bunalımların ülkesi: Girintili çıkıntılı kıyıları, karanın pis uzantıları gibi kurşun sarısı suların içine giriyor, oyularak minyatür tekneler için çamurlu koylar, derecikler oluşturuyor; dereciklerin suyu, kamışların koyu yeşil saplarının arasına saklanmış, yürümeyi engelleyen çamurun yüzeyinde ayna gibi parlıyor.

Hüzün, yer yer kendinden daha koyu bulutlarla kırışmış, kurşuni, ölü bir gökyüzünün hüznü. Rüzgârı hissetmiyorum ama esiyor; ve karşı kıyı, aslında –ne büyük ve ıssız bir ırmak!– bir ada, arkasında öbür kıyının varlığı seziliyor, uzaklara doğru dümdüz uzanan karşı kıyı, gerçek kıyı.

Oraya kimse ulaşamıyor, ulaşamayacak da. Zamanın ve mekânın akışının tersine kaçsam, şu dünyadan o manzaraya firar etsem bile, kimse, aslı yanıma gelemeyecek. Ne olduğunu bilmeden, boşuna bir şeyleri beklemiş olacağım ve sonunda gece ağır ağır çökecek sadece; bütün uzay usulca, yavaş yavaş yıkılmış göğe gömülen en kara bulutların rengine dönecek.

Ve birden, oranın soğuğunu hissediyorum. Ta kemiklerimden geliyor, bedenime giriyor. Kuvvetle soluk alarak toparlanıyorum. Borsa'nın orada, Kemer'in altında karşıma çıkan adam, merak dolu, kuşkucu gözleriyle bakıyor. Kara, yoğun gökyüzü, güney kıyısına doğru iyice alçaldı.

52

Rüzgâr başladı... Önce, boş bir mekânın sesi gibiydi... Boşluğun bir delikten üfleyişi ya da havanın sessizliği içinde bir çatlak. Sonra bir hıçkırık yükseldi, dünyanın öbür ucundan gelen bir hıçkırık ve camların titrediği, bunun aslında rüzgâr olduğu fark edildi. Derken daha uzaklarda yankılandı bu, boğuk bir ulumaydı artık, büyüyen geceye karşı mevcudiyetten yoksun gözyaşları, farklı şeylerin gıcırtısı, küçük parçacıkların yağışı, dünyanın sonuna ait bir atom.

53

H.K.

Préface[22]

Ne zaman ki Hıristiyanlık, yerini günün alacağı fırtınalı bir gece gibi ruhlara baskı yapmaktan vazgeçti, yol açtığı gözle görülmez yıkımlar da görülür oldu; nasıl bir felakete sebep olduğu, ancak kendisi ortadan kalktıktan sonra anlaşılabildi. Kimileri felaketin kesinlikle bu kayboluştan kaynaklandığını sandı: Ne var ki bu neden değildi, yalnızca olanları gözler önüne sermişti.

Bunun üzerine, insanlar âleminde rahatça görülebilen felaket kaldı sadece, günahların bağışlandığı sahte gecelerin artık gizleyemez olduğu gerçek mutsuzluk. İnsanlar, kendilerini bütün çıplaklıklarıyla gördüler.

Böylece, henüz tazeliğini koruyan ruhlarda romantizm adı verilen hastalık doğdu, hayallerden yoksun, mitlerden yoksun bir Hıristiyanlıktı bu, bu durum, romantizmin özünde nasıl hastalıklı bir kuraklık olduğunu yansıtıyordu zaten.

Romantizmin bütün kötülüğü, bize gerekli olan şey ile arzuladığımız şeyi birbirine karıştırmasıdır. Hepimiz hayatta, hayatın korunması ve sürdürülmesi için kaçınılmaz olan şeylere gerek duyarız; öte yandan hepimiz daha iyi bir hayat, eksiksiz mutluluk, hayallerimizin gerçekleşmesini vb. isteriz.

İhtiyaç duyduğumuz şeyleri istememiz insanca bir davranıştır, yalnızca gerekli olanı değil, arzulanır bulduğumuz şeyleri istemek de insancadır. Hastalıklı olan, gerekli olan ile arzulanır olanı aynı şiddetle arzu etmek, kusursuzluk özlemi yüzünden, ekmeksiz kalmış gibi acı çekmektir. Romantizm hastalığı budur işte: sanki sahip olmanın bir yolu varmış gibi Ay'a göz dikmek.

"Para yoksa ekmek de yok."

Politikanın alt kademelerinde de, içimizdeki en derin yerde de – aynı hastalık.

Çoktanrılı çağın insanı, gerçek dünyadaki, varlıklardaki ve hatta kendindeki bu hastalıklı tarafı bilmiyordu. İnsan olduğu için, o da olanaksız olanı istiyordu; ne var ki bunda o kadar da diretmiyordu. Onun dini [...] ve ruhlara dünyanın boşluğunu dolduran dinlerdeki aşkın şeyler sadece o yola baş koyanlara, en derin gizemler olarak insanlardan uzakta öğretilirdi.

54

H.K.

Romantiklerin iyi bir örneği olduğu, şu çok bireyselleşmiş, etkileyici insanı, ben de kendi hesabıma birçok kez düşlerimde yaşamayı denedim; ve her seferinde, sırf böyle bir kişiyi yaşamayı düşününce bile gülmekten karnıma ağrılar girdi. Sonuçta her sıradan insan, talihin yüzüne gülmesini düşler; romantizm de her birimizin

günlük yaşam alanından başka bir şey değildir; ne var ki çevrilmiş, baş aşağı edilmiş haliyle. Hemen herkes, kalbinin en gizli yerinde tamamen kendine ait büyük bir imparatorluk hayal eder, bütün erkekler kölesi olacak, bütün kadınlar önünde eğilecek, bütün zamanların en soylu halkları ona tapacaktır... Bununla birlikte, benim kadar hayal kurmaya alışkın çok az insan var; dolayısıyla pek az insan böylesi hayallerin sırf estetik açıdan mümkün olduğunu görüp, gülüp geçecek kadar akıllıdır.

Romantizme karşı esas iddianame henüz mahkemeye sunulmuş değil: Güya romantizm, insan doğasının iç gerçeğini temsil etmekteymiş. Aşırılıkları, gülünç tarafları, bizi heyecanlandırabilmesi, cezbedebilmesi – bütün bunlar romantizmin insanın içindeki gerçeğin dışarıdaki ifadesi olmasından kaynaklanıyormuş; ama olabildiği kadar görünür hale getirilmiş, somutlaştırılmış bir ifadeymiş bu; tabii olabilirliğin sınırlarını Yazgı'dan başka şeyler de belirleyebiliyorsa.

Kafamızı karıştırmaktan başka işe yaramayan bu kandırmacalara gülüp geçen biri olarak ben bile kendimi kaç kez, ünlü olmanın ne kadar hoş, pohpohlanmanın ne kadar güzel, bir başarı elde etmenin ne kadar heyecan verici olacağını düşlerken yakalamışımdır! Ne var ki kendimi o doruklara gerçekten tünemiş olarak göremiyorum bir türlü, Aşağı Şehir'in sokakları gibi hep yanı başımda olan öteki ben'in kahkahası kulaklarımda çınlayıveriyor hemen. Şöhrete mi kavuşmuşum? Evet, muhasebeci yardımcısı olarak. Ünün doruklarına mı yükselmişim? Meğer bu da ola ola Rua dos Douradores'te olmuş, bürodakiler görüntüyü bozuyormuş. Dünya âlem beni mi alkışlıyormuş? Alkışlar dördüncü kata kadar yükselip benim zavallı möbleli odanın kaba saba eşyasına, mutfaktan başlayıp düşlere kadar, dört bir yanımı saran, beni alçaltan tüm o iğrençliklere çarpıyormuş. Bütün düşleri süsleyen o İspanyol Büyükleri gibi, İspanya'da bir şato bile kurmuş değilim. Benim şatolarım iskambil kâğıdındandı – kirli, yıpranmış, oynanıp takımı bozulmuş, bir daha kimsenin kullanamayacağı kâğıtlardan; üstelik kendiliklerinden yıkılmayı bile beceremediler; birinin – ihtiyar hizmetçinin sabırsızca elinin tersiyle vuruvermesiyle olabildi ancak; kadıncağız örtüyü masanın bir kenarına atmış, iyice yaymaya çalışıyordu, çünkü ilahî bir lanet gibi çay saati çalmıştı. Ne var ki bu bile arkası gelmeyen bir görüntü, çünkü

dünyanın hiçbir yerinde ne bir kır evim var, ne de ailece geçirilmiş bir akşamın sonunda, tatlı bir huzur içinde, koca bir fincan çay getirecek yaşlı teyzelerim. Kurduğum hayal, metaforlarıyla, kahramanlarıyla çuvallamış durumda. Sahip olduğum imparatorluk, eski bir iskambil oyunu kadar bile olamadı. Onca şan, şöhret, bana bir çaydanlık ya da yılların yükünü sırtlamış bir kedi[23] bile bahşemeden söndü gitti. Nasıl yaşadıysam öyle öleceğim, kenar mahallenin birinde, bir eskicide, alıcısı bulunamamış mektuplara düşülmüş notların arasında kiloyla satılacağım.

Hiç olmazsa, düş kırıklıklarımın zaferini büyük bir düşün zaferiymiş gibi götürebilsem her şeyin belki de o sonsuz çöküşüne, hiçbir şeye inanmamanın görkeminiyse bir bozgun sancağı gibi taşıyabilseydim – ne yazık ki çok narin eller tutacak bu sancağı, ama daha zayıfların kanında ve çamurda sürüklenecek... Her şeye rağmen, biz kımıldayan kumlara batarken gene de yücelerde dalgalanacak bu sancak – ve kimse bunun bir protesto mu, bir meydan okuma mı ya da umutsuzluk mu olduğunu bilmeyecek... Kimse bilmeyecek, çünkü bu ölümlü dünyada kimse bir şey bilmez ve kumlar hiç sancağı olmayanlar gibi, sancak dikenleri de yutar.

Ve kumlar her şeyi örtecek – yaşamımı, yazılarımı, sonsuzluğumu.

Bozguna uğramamın bilincini götürüyorum yanımda, bir zafer sancağı gibi.

55

H.K.

5 Nisan 1930

Gönlüm romantiklerden yana olsa da, ancak klasikleri okuduğumda huzur bulabiliyorum. Hatta sahip oldukları birikimi ortaya koyan sınırlılıkları bile bana adını koyamadığım bir avuntu veriyor. O yapıtlar, sonsuz bir hayat düşündürüyor bana neşeyle, engin

boşlukları kat etmeksizin seyreden bir hayat. Pagan tanrılar bile orada gizemlerinin yorgunluğunu atarlar.

Duygularımızın (hatta bazen sahip olduğumuzu sandıklarımızın) müthiş bir merakla tahlil edilmesi, yüreğin manzarayla özdeşleştirilmesi, bedenimizdeki tüm sinirlerin anatomisinin ortaya konması, arzunun irade, özlemlerin düşünce haline getirilmesi – fazlasıyla içli dışlı olduğum bir sürü şey, o kadar ki başkalarında gördüğümde bir yenilikle karşılaşmanın zevkine varamıyor ya da kendime bir huzur payı çıkaramıyorum. Bu duygular içime dolar dolmaz, sırf bu yüzden, başka şey hissetmek istiyorum. Ve bir klasik yapıt okuduğumda, o başka şeye kavuşmuş oluyorum işte.

Lafı hiç dolandırmadan, hiç utanmadan itiraf ediyorum bunu. Ne Chateaubriand'ın bir sayfası, ne Lamartine'in bir şiiri –adeta düşüncelerimin sesi olan o satırlar, bildiklerime bilgi katmak için söylenmiş o şiirler–, hayır, hiçbiri bana, Vieira'nın sıradan bir metni kadar ya da, klasiklerimiz arasında Horatius'un çizgisini devam ettiren nadir şairlerden birinin yazdığı bir od kadar zevk vermez, ayaklarımı yerden kesmez.

Okuyorum ve işte özgürüm. Nesnelliğe ulaşmışım. Ben olmaktan, o dağınık varlık olmaktan çıkmışım. Okuduğum şey, üzerimde pek hissetmediğim, sadece bazen ağırlık yapan bir giysiye benzemiyor; dış dünyanın, her haliyle hayranlık uyandıran engin aydınlığına dönüşüyor o ya da hepimizi gören güneşe, huzurlu toprağa gölgelerini saçan aya, denize açılan geniş topraklara, ta tepede yeşil başlarını sallayan ağaçların oluşturduğu o kara kütleye, bahçelerdeki havuzların donmuş sessizliğine, asma tünellerinin altından vadilerin dar yamaçlarına inen üstü kapalı yollara.

Tahtından feragat eden bir kral gibiyim okurken. Nasıl ki kralın asasıyla tacı en yüksek değerine, kral giderken onları yere bıraktığında ulaşırsa; ben de sıkıntının, düşün bütün madalyalarını giriş odalarındaki taşlara bırakıyor, sadece bakışımdaki soyluluğu kuşanmış olarak merdivenleri tırmanıyorum.

Ölürcesine okuyorum. Ve klasiklerin, sakinlerin, acı çekseler bile bunu asla söylemeyenlerin, bana kendimi kutsal bir yolcu gibi hissettirenlerin dünyasında – işte onların dünyasında kendimi kutsanmış bir hacı, amaçsız dünyanın nedensiz seyircisi, çekip

giderken, hüznünün son sadakasını son dilenciye veren Büyük Sürgün Prensi gibi hissediyorum.

56

H.K.

5 Nisan 1930

Şirketin her zaman bir yerleri ağrıyan en büyük hissedarı, bilmem hangi hastalığı ona biraz soluk aldırır aldırmaz, nereden aklına estiyse, büro çalışanlarının topluca fotoğraf çektirmesini istedi. Böylece önceki gün, güler yüzlü bir fotoğrafçının direktifleri doğrultusunda, büyük salonu patron Vasques'in küçük odasından ayıran kirli beyaz tahtalardan eğreti korkuluğun önünde hepimiz sıraya dizildik. Ortada Vasques'in kendisi; iki yanında da, mevkilerine göre önce düzenli, sonra rasgele dizilen, etiyle kemiğiyle her gün büroda boy gösteren ve nihai anlamını yalnızca Tanrıların bildiği, birtakım küçük amaçlar peşinde koşan âdem babalar.

Bugün büroya biraz gecikmeyle, doğrusunu söylemek gerekirse, o iki fotoğraf uğruna kaskatı durduğumuzu unutmuş olarak gittiğimde, her zamankinden erken gelmiş Moreira'yı ve pazarlamacılardan birini öne eğilmiş, siyahımsı bir şeyleri keyifle incelerken buldum, bunların, çekilen fotoğrafların ilk örnekleri olduğunu hemen anladım, ne yalan söyleyeyim, heyecanlanmadım da değil. Aslında aynı fotoğrafın, en iyi çıkmış olanın iki kopyasıydı gördüklerim.

Fotoğrafta haliyle önce kendimi aradım, gördüğümde de gerçek, beni şoka uğrattı. Dış görünüşüm hakkında hiçbir zaman iddialı olmamışımdır, ama kendimi, hele de her zamanki halleriyle yan yana dizilmiş varlıkların ezbere bildiğim yüzleriyle kıyasladığımda yüzümü, hiç bu fotoğraftaki kadar berbat görmemiştim. Kaba saba bir Cizvit papazından farkım yok. Etsiz ve ifadesiz suratımda, beni, öteki yüzlerin durgun sularının üzerine çıkartacak hiçbir zekâ, canlılık ya da adını koyamadığım bir şeyin belirtisi yok. Durgun sular mı dedim –

yo! Aralarında gerçekten ifade taşıyan yüzler var. Patron Vasques örneğin, ebleh, neşeli ve sert yüzüyle canlı gibi, kusursuz bir resim vermiş, fırça bıyıkları da tabloyu tamamlıyor. İnsanoğlunun –sonuçta çok sıradan bir şey olan, dünya yüzünde her saniye binlerce örneği görülen– kurnazlığı, enerjisi bu fotoğrafa kaydedilmiş yine de, insan psikolojisini aktaran bir pasaporta kaydedilircesine. İki pazarlamacı çok sevimli; kasiyer de iyi çıkmış ama Moreira'nın omzu onu yarı yarıya örtmüş. Ve o, Moreira! Şefim Moreira, tekdüzeliğin, değişmezliğin özeti olan o adam, benden bin kat daha hayat dolu! Büroda ayak işleri yapan çocuğun bile –bunu söylerken hissettiğim duygunun kıskançlık olmadığına kendimi ikna edebilsem keşke– belirgin hatları, içten gülüşüyle anlamsızlığıma, hediyelik sfenkslerinkinden geri kalmayan değersizliğime fark atıyor.

Bütün bunların anlamı ne? Basit bir fotoğraf kâğıdının sıfır hata payıyla ortaya serdiği gerçek, nedir? Soğuk bir objektifin tanıklık edebildiği bu gerçek, hangi gerçek? Ben kimim ki böyleyim? Oysa... Ama herkesi böyle aşağı görmek de ne oluyor!

“Çok iyi çıkmışsınız,” dedi birden, Moreira. Ve pazarlamacıya dönerek ekledi: “Sevgili dostumuz tam kendi gibi çıkmış, öyle değil mi?” Öteki de dostça bir iyi niyetle onu onayladı, beni kaldırıp çöpe atsa daha iyiydi.

57

H.K.

5 Nisan 1930

Ve bugün, şimdiye kadar nasıl bir hayat yaşadığımı düşünürken, kendimi sepet içinde, banliyö trenlerinde taşınan bir hayvan gibi hissediyorum. Saçma bir imge bu, ne var ki tanımladığı hayat daha da saçma. O sepetlerin genellikle, hayvan içeride kıpırdanacak olursa rahatça açılan iki oval kapağı vardır. Fakat sepeti taşıyan kişi kapakların ortasına koluyla hafifçe bastırınca, o zayıf yaratığın elinden ayaklarını,

güçten düşmüş bir kelebeğin kanatları gibi, beceriksizce ileri uzatmaktan başka şey gelmez.

Sepeti tarif etmeye daldım, aslında kendimden söz etmekte olduğumu unuttum. Sepet de, onu taşıyan hizmetçi kadının aslında akça pakça olan güneş yanığı, tombul kolu da gözümün önünde. Hizmetçi kadının kolundan ve kolunu saran yumuşak tüylerden daha fazlasını göremiyorum. Birden bu serinliğin, küçük bir hayvan olarak kıpırdanıp durduğum, istasyonlar arasında gittiğim, kamışlardan, beyaz şeritlerden örülmüş sepetlerin dışında rahat edemez oluyorum. Duraklarda, sıraya benzeyen bir şeyin üzerinde dinleniyorum ve onların sepetin dışında konuştuğunu duyuyorum. Sakinleşiyorum, beni tekrar yerimden kaldıracakları bir sonraki istasyona kadar gözümü kapatıyorum.

58

H.K.

6 Nisan 1930

Çevremizi saran ortam, eşyanın ruhudur. Her şeyin kendine özgü bir dışavurumu vardır ve bu dışavurum ona kendi dışından gelir. Her şey, üç eksenin kesişmesinin bir sonucudur, o şeyi o kesişme yaratır: kararınca madde, bizim onu yorumlama biçimimiz ve içinde bulunduğu ortam. Üzerinde yazı yazdığım bu masa bir tahta parçasıdır, ama aynı zamanda masadır, bu odadaki mobilyalardan biri. Masanın bende uyandırdığı izlenimi aktarmak istesem, yapacağım tarifte onun ağaçtan yapıldığı, benim bu nesneye masa dediğim, ona birtakım amaçlar, belli kullanım şekilleri yakıştırdığım, yakınında ve üstünde yer alan nesnelerin ona kendi dışında bir ruh kazandırdığı, onu dönüştürerek onda yansıdığı, içine sızdığı düşünceleri yer alacaktır. Masaya verilmiş olan, bugün solmuş renk bile, üzerindeki lekelere ve çiziklere varıncaya kadar – bütün bunlar, bunu bir kenara yazalım, masaya dışarıdan gelen şeylerdir ve ona bir ruh kazandıran da

özünü oluşturan tahta parçasından çok bunlardır. Ve bu ruhun en özel yanı: Bir masa oluşunu, yani kişiliğini de ona kazandıran gene dışarısıdır.

Dolayısıyla, cansız olduğunu düşündüğümüz şeylere bir ruh mal etmek –hem insani, hem de edebî açıdan– bir hata sayılmaz. Bir şey olmak, üzerine bir şeylerin mal edilmesi demektir. Bir ağacın hissettiğini, bir ırmağın “aktığını”, bir günbatımının acı verdiğini ya da dingin denizin (gökyüzünün onda olmayan maviliği) güler yüzlü (kendi dışında yer alan güneş sayesinde) olduğunu söylemek belki yanlıştır. Ama herhangi bir şeye güzellik mal etmek de o ölçüde yanlıştır. Aynı şekilde, şeylere renk, biçim, belki varlık mal etmek de hatadır. Şu deniz, tuzlu sudur. Şu gurup, güneş ışınlarının şu boylama ve şu enleme eğik düşmeye başladığı andır. Karşımda oyun oynayan şu çocuk, hücrelerin entelektüel boyutta yığışmasıdır – daha doğrusu, atom altı hareketlerle ilgili belli çarklardan oluşan bir kümedir, milyonlarca minyatür güneş sisteminden oluşan, elektrikli, tuhaf bir yığışımdır.

Her şey dışarıdan gelir; belki insan ruhu da, bir gübre yığınından başka bir şey olmayan bedenimizi topraktan ayıran, parlayan bir güneş ışığıdır sadece.

Bu düşüncelerden koca bir felsefe çıkarılabilir; bunlardan yola çıkarak birtakım sonuçlara ulaşacak güce sahip olmak koşuluyla elbette. O bende hiç yok; mantıklı olasılıklar üzerinde, dikkatli, bulanık düşüncelerin yükseldiğini görüyorum, ama bir gübre yığınına vuran güneş ışınının görüntüsü her şeyi bozuyor, tıpkı kaba taştan yapılma bir duvarın dibinde iyice ezilip kararmış toprağa dağılmış ıslak samanlar gibi.

Ben böyleyim işte. Düşünmek istediğim zaman, görüyorum. Ruhumun derinliğine inmeye niyetlensem, kısa süre sonra, aklım başka yere kayarak, upuzun merdivenin ilk sarmalında duruyorum ve son katın penceresinden, karmakarışık çatı yığınını paslı tonlarla ıslatarak veda eden güneşi seyrediyorum.

59

H.K.

Düşlerimin verdiği hevesle, ne zaman günlük hayatımın seviyesini aşan büyük niyetler edinsem ve bir an için, salıncakla en tepeye çıkmış bir çocuk gibi kendimi yükseklerde hissetsem – her defasında o çocuk gibi parkın zeminine inmek, savaş sancağını dikmeden, kılıcımı kınından çıkarmaya derman bulamadan bozgunu kabul etmek zorunda kalmışımdır.

Sokaklarda rastladığım insanların çoğunun da –sessiz dudak hareketlerinden, gözlerindeki huzursuz kararsızlıktan ya da kalabalık içinde yüksek sesle okudukları dualardan seziyorum bunu– sancaksız bir ordunun verdiği bu yararsız savaşa atıldığını hissediyorum. Ve bütün o insanlar, –arkama dönüp o zavallı, o yenik düşmüş sırtlarını seyrediyorum– hepsi, tıpkı benim gibi tanıyor olmalılar o büyük, o iğrenç bozgunu, çamurun ve sazların içinde kaybolmuş, ama göllerin şiirini bilmeyen, kıyıları yıkayacak ayışığından yoksun bozgunu – içler acısı, küçük adamların bozgununu.

Hepsinin aynı benim gibi, coşkulu ve hüzünlü bir ruhu var. Öyle iyi tanıyorum ki onları! Mağazalarda çalışanlar, bürolarda ayak işlerini yapanlar ya da küçük tüccarlar; onların dışında, benben diye konuşurken kendilerinden geçen, bencil sessizlikleriyle doyan, saklayacak hazinesi olmadığı halde cimri, kafe kuşları var. Ama hepsi birer şair –zavallılar!– ve gözümün önünde, benim de onların karşısında yaptığım gibi, ortak densizlik yükümüzü sürüklüyorlar. Hepsinin geleceği, benimki gibi, geride kalmış.

Bürodaki herkes öğle yemeğine çıktı. Ben ise, donuk camın arkasından, karşı kaldırımda sendeleyerek yürüyen yaşlı adama gözlerimi dikmiş, öylece, kıpırdamadan duruyorum. Sarhoş olduğu için değil, düşlere daldığı için sendeliyor. Dikkatini var olmayana vermiş; hâlâ bir umudu var belki. Adalet nedir bilmez Tanrılar adaletli görünmek istiyorlarsa, gerçekleşmesi imkânsız da olsa düşlerimize dokunmasınlar, sıradan da olsa, bize iyi düşler versinler. Şimdi, yaşım henüz gençken, Güney Adaları'nı hayal edebilirim; ya da ulaşılmaz Hindistan'ları; yarın, aynı Tanrılar öylesine bir tütüncü dükkânı almayı

ya da civardaki kutu gibi bir evde emeklililğin tadını çıkarmayı hayal ettirebilir bana. Tek tek bütün hayallerimiz hep aynı hayaldir, çünkü hepsi sadece hayaldir. Tanrılar hayallerimi değiştirsin; ama hayal kurma yeteneğime el sürmesin.

Aklımdan bunları geçirirken, yaşlı adam dikkatimin alanının dışına çıkmış. Gözden uzaklaşmış. Pencereyi açıp etrafı kolaçan ediyorum, ama boşuna. Kaybolmuş. Benim açımdan, görsel bir simge olarak görevini tamamladı: İşi bitti, sokağın köşesini döndü. Biri çıkıp bana onun mutlak bir köşeyi döndüğünü ve zaten asla burada bulunmadığını söylese, pencereyi kapamak için yaptığım hareketle kabul ederim bunu.

Başarmak?..

Kendilerine güzel cümlelerle ve soylu niyetlerle imparatorluklar kuran, ama bunu yaşamak için başını sokacak bir yeri, karnını doyuracak ekmeği olmayan, dükkân arkalarında kalmış zavallı yarı-tanrılar! Komutanlarının zafer sarhoşluğuna kapılarak ortada bıraktığı bir ordunun birliklerine benzer bu insanlar; ve durgun sularda, bataklıklarda kaybolurlar; hayallerinden geriye, büyüklük kavramından, o orduya ait olmanın anısından ve –yüzünü zaten hiç görmedikleri– generallerinin ne yaptığını bile bilmemelerinden doğan boşluktan başka bir şey kalmaz.

İşte böyle, bir gün gelir herkes, alt tarafı asker kaçağı olduğu halde, kendini general olarak hayal eder. O gün hepimiz, derelerin çamuruyla boğuşarak, kimsenin kazanamayacağı bir zaferi kutlarız, zaferden geriye bir tek biz kalmışızdır, silkelenmesi unutulmuş bir masa örtüsüne yapışmış bir ekmek kırıntısı gibi.

O insanlar, baştan savma temizlenmiş mobilyaların çatlaklarını dolduran tozlar gibi, günlük hayatın boşluklarını doldurur. Sıradan günlerin alelade ışığında, pas rengine çalan maun ağacında, grimsi kurtçuklar gibi parlarlar. Birileri eski bir çiviyle çıkarıp atar onları oradan. Ama kimse bu işi gönüllü yapmaz.

Büyük hayaller kuran zavallı yoldaşlarım benim; sizlere o kadar özeniyor, sizleri o kadar hor görüyorum ki! Kendimi ötekilere daha yakın hissediyorum –en yoksul olanlara, kendilerinden başka hayallerini anlatacak, yazıyor olsalar adına dizeler yazacak kimsesi olmayanlara–, kendi ruhlarından başka edebiyat ya da [...] kitap

bilmeden, kişiyi yaşama yetkisi veren o bilinmez, aşkın sınavdan geçmeksizin, sırf var olmaktan boğularak ölen o zavallılara.

İçlerinde, bir eski zaman sokağının köşesinde, bir vuruşta beş kişiyi yere yıkan kahramanlar var. Var olmayan kadınların bile direnmeye cüret edemediği Don Juan'lara da rastlayabilirsiniz. Kendi söylediklerine, söyledikleri anda inanır onlar, hatta belki de kendilerini inandırmak için söylerler. Evet [...], bu büyük kahramanlar, başka nasıl bilinirse bilinsinler, birer insandır.

Bir kazanda kaynayan yılanbalıkları gibi kıvrılıp bükülerek üst üste yığıldıklarını görüyorum. Ama, içinde kaynadıkları kazanın tutsağı olmuşlar. Gazeteler onlardan söz ediyor, ara sıra... ama kazandıkları zaferden, asla.

Mutlu insanlar onlar, çünkü salaklığın büyüleyici hayal gücü bahşedilmiş. Ama ya benim gibi, yanılsamasız düşleri olanlar [...]

20. Pessoa'nın dış kimliklerinden Caeiro'nun bir şiiri.

21. Ya da, karmaşık *heyecanlarımın*.

22. Orijinal metinde Fransızca: Önsöz. (Ç.N.)

23. Ya da: *uykusuz gecelerin ölümsüz kedisini*.

60

Istırap molası

Ey okurlar, mutlu olup olmadığımı soruyorsanız, cevabım hayırdır.

61

H.K.

Utangaçlık asil bir huydur, ne yapacağını bilememek övünülesi, yaşama becerisinden yoksun olmak ise insanı yücelten bir özelliktir.

Can Sıkıntısı denen uzaklaşma ve Sanat denen küçümseme, bizim ... [yaşamımıza] doyuma benzer bir şeyin parlaklığını verirken...

Çürümüşlüğümüzden doğan bu zayıf pırıltılar, hiç olmazsa, karanlıklarımızın ortasında bir ışıktır.

Sadece acı bizi büyütür, acının göğsünde bekleyen sıkıntı, tıpkı eski kahramanların torunları gibi bir simgeye benzer.

Ben, genellikle kendi derinliklerimde bile henüz tasarlanmamış eylemlerin, dudaklarımı uzatırken aklıma bile getirmediğim sözcüklerin, tamamına erdirmeyi umursamadığım hayallerin kuyusuyum.

Ben, tam inşası sürerken inşa edenin düşünmekten bıktığı, oldum olası kendi yıkıntısından başka bir şey olmamış bir yapının yıkıntısıyım.

Yalnızca zevk aldıkları için zevk alanlardan nefret etmeyi, neşelerini paylaşmayı beceremediğimiz için neşeli insanları hor görmeyi ihmal etmeyelim sakın... Bu sahte küçümseme, bu bayağı kin altındaki toprakla kirlenmiş, kaba saba bir kaideden başka bir şey

değildir; üzerinde Sıkıntı'mızın benzersiz, kibirli heykeli yükselir, yüzü sırrına erilmez bir gülümsemeyle kuşatılmış, karanlık bir figürdür o.

Ne mutlu yaşamlarını kimseye emanet etmeyenlere.

62

H.K.

10 Nisan 1930

Sıradan insanlığa karşı fiziksel bir tiksinti duyuyorum; zaten olan tek insanlık bu. Bazen de, tiksintiyi iyice çoğaltmaya heveslenirim, kusma isteğimizi zorla kusarak yatıştırdığımız gibi.

En sevdiğim şeylerden biri –başlayan günün sıradanlığından, hapse düşecekmiş gibi ürktüğüm sabahlarda– mağazalar ve dükkânlar açılmadan önce, sokaklarda ağır ağır yürümek, delikanlıların ya da genç kızların (ya da her iki takımın) ağzından, kafamın içindeki görünmez, özgür düşünce okuluna alaycı sadakalar gibi dökülen bölük pörçük cümlelere kulak vermektir.

Ve hep aynı cümleler, aynı sırayla birbirini izler: "Ondan sonra bana dedi ki..." sırf ses tonundan bile entrikayı ne kadar sevdiği anlaşılmaktadır. "Mademki o değil, öyleyse sen..." ve karşılık veren seste benim duymaz olduğum bir protesto vardır. "Söylemişsin, tamam, söylemişsin işte...", oysa terzi kız, tiz bir sesle itiraf etmektedir: "Annem... istemiyormuş..." "Kimi, beni mi?" ve yağlıkâğıda sarılmış *lunch*'ını[24] koltuğunun altında taşıyan delikanlının şaşkınlığı beni kandıramadığı gibi, o donuk sarı saçlı, pasaklı kızı da kandıramamaktadır muhtemelen. "Anlaşılan o ki..." ve yanımdan geçen üç genç kızın kıkırdaşması müstehcen bir şeyleri [gizler]. "Bunun üzerine, herifin karşısına dikilip suratının tam ortasına – tam ortasına, ha, José!" ve zavallıcık yalan söylemektedir, çünkü, servis şefi (ses tonuna bakılırsa, rakibi servis şefinden başkası olamaz) o gladyatörün, işyerinin tam ortasında ve sekreterlerin önünde kendisine

el kaldırmasına izin vermiş olamaz. "Ben de gidip tuvalette sigara içtim..." ve velet gülmekten pis donuna edecektir neredeyse.

Tek başlarına ya da gruplar halinde çıt çıkarmadan geçenler de var ya da duyamayacağım şekilde konuşuyorlar, ama sözcükleri benim için apaçık, sezgilerin saydamlaştırdığı, bayatlamış şeyler. O şaşırtıcı, kaçamak bakışlarda, istemsizce kaçırılan, mide bulandırıcı bakışlarda ne gördüğümü söylemeye cüret edemiyorum – yazarak kendime söylemeye bile cüret edemiyorum, niyetlensem bile yazmamla üstünü çizmem bir olur. Cüret edemiyorum, çünkü bilerek kusacaksan, bunu sadece bir kez yapacaksın.

"Herifte öyle bir göbek vardı ki, merdiveni bile göremedi!" Başımı kaldırıyorum. Bu genç adam, hiç olmazsa birini tarif ediyor ve bu tiplerin tarif etmeleri, hissettiklerini söylemelerinden daha iyidir, tarif ederken insan kendini unutur. İğrenmem geçiyor. Bahsi geçen adamı görüyorum. Onu adeta bir fotoğrafta seyrediyorum. Kullanılan argonun masumiyeti bile beni rahatlatıyor. Alnımı okşayan kutsal bir esinti bu –önündeki merdivenin basamaklarını fark edemeyecek kadar göbekli bir adam– belki de merdivenden iyi kötü, düşe kalka tırmanan, arka avluya açılan, sahte ışıklarla donatılmış yokuşta itişip kakışan, insanlıktır.

Entrikalar, dedikodu, yapılması akıldan bile geçmemiş şeylerin allanıp pullanarak anlatılması, bu kıyafetler giyinmiş, zavallı hayvanların ruhlarının bilinçsiz bilincinden çekip çıkardıkları doyum, incelikten yoksun cinsellik, cilveleşen maymunları hatırlatan şakalar, korkunç bir şekilde, zerre kadar önem taşımadıklarını bilmeyişleri... Bütün bunlar, düşlerin istemsizliğinde, arzunun ıslak kırıntılarından, duyguların çiğnenip atılmış artıklarından yoğrulmuş, iğrenç, korkunç bir hayvanı canlandırıyor gözümde.

63

H.K.

10 Nisan 1930

İnsan ruhunun bütün ömrü, loş ışıktaki kıpırdanmakla geçer. Bilincin yarı karanlığında, olduğumuz ya da olduğumuzu varsaydığımız şeye asla uyum sağlayamadan yaşarız. En iyilerimiz bile içinden bir şeylerle övünür, oysa bakış açımızda bile tam ölçemediğimiz bir hata vardır. Bir gösteride verilen arada olup biten bir şeyiz biz; kimi zaman bazı kapıların ardında, belki yalnızca dekorun bir parçası olan nesnelere gözümüzün iliştiği oluyor. Koca dünya, gecenin içinde kaybolan sesler gibi karmakarışık.

Hayatımı döktüğüm, hem de sırf onlar için var olan bir açık yüreklilikle bunu yaptığım bu sayfalar var ya, onları yeniden okudum ve şimdi kendimi sorguluyorum. Bütün bunlar nedir, neye yarar? Bir şeyler hissettiğim zaman kimim ben? Var iken, ölmekte olan hangi şeyim?

Bir vadide yaşayan varlıkları çok yüksekten ayırt etmeye çalışan bir insan gibi, bir doruktan kendimi izliyorum. Her şeye rağmen, karmakarışık, bulanık bir manzarayım ben.

Ruhumda bir uçurumun açıldığı bu saatlerde, en küçük bir ayrıntı, bir veda mektubu gibi bunaltır beni. Hep uyanacak gibi olurum, kendi kendimin zarfıyımdır adeta, imzalar beni boğmaktadır. Haykırdığımı duyan olsa, haykıracağım. Ne var ki kimi duygulardan daha başka duygulara bir bulut kafilesi gibi ilerleyen, derin bir uykudayım – gölgeli geniş çayırlara yeşiller, güneşler serpen bulutlardan bir kafile.

Gören de der ki, el yordamıyla saklı bir nesneyi aramaktayım, ne nerede olduğunu biliyorum, ne de biri çıkıp ne olduğunu söylemiş. Hiçkimse ile saklambaç oynuyormuşuz. Bir yerlerde bizi aşan bir oyun varmış, yalnızca sesini duyduğumuz, şekilsiz bir tanrı.

Evet, sefillik içinde yaşanmış saatleri, rahatladığım kısacık anları, yanılsamaları, manzaraya doğru yön değiştirmiş büyük umutları, hiç girilmeyen odaları andıran hüzünleri, bazı sesleri, müthiş bir yorgunluğu tasvir eden bu sayfaları okuyorum tekrar – yazılmayı bekleyen İncil bu.

Hepimizde kendini beğenmişlik var ve bu, başkalarının da var olduğunu, onların da bizimkine benzer bir ruha sahip olduğunu unutturuyor bize. Benim kendimi beğenmişliğim ise, şu üç beş sayfadan, bazı pasajlardan, bazı sorulardan ibaret...

Kendimi yeniden mi okudum? Yanlış! Buna cesaretim yok. Neye yarar ki? Bu sayfalarda mevcut olan bir başkası. Ben daha şimdiden, hiçbir şey anlayamaz haldeyim...

64

Bu kusurlu sayfalar için ağlıyorum, ama olur da gelecek kuşaklar bunları okursa, sayfaların kusursuzluğundan çok –tabii başarabilseydim– gözyaşlarıma içlenecek, çünkü kusursuzluk ağlamaktan, dolayısıyla yazmaktan bile alıkoyardı beni. Kusursuz olan, kendini belli etmez. Aziz ağlar, çünkü insandır. Tanrı susar. İşte bu yüzden azizi sevebiliriz biz, Tanrı'yı değil.

65

Ruhun hazinelerinin ve şölenlerinin bekçisi olan o tanrısal, o şanlı çekingenlik.

Ah, nasıl da isterdim hiç olmazsa bir ruha biraz zehir, huzursuzluk, şaşkınlık katmayı. İçinde yaşadığım keşmekeşin boşluğuna karşı bir teselli olurdu bana. İnsanları yoldan çıkarmayı hayatımın amacı olarak benimseyebilirim. Ama sözlerimin karşısında titreyen tek bir ruh var mı? Beni duyabilecek tek bir varlık var mı, benden başka?

66

H.K.

Omuz silkme

Bilinmezlik hakkındaki düşüncelerimize genellikle, bilinenler hakkında kafamızda olan kavramların rengini yakıştırırız: Ölümü uyku hali olarak adlandırıyorsak bu, onun dışarıdan bakıldığında uykuya benzemesinden kaynaklanır; ölüme yeni bir hayat dememizin nedeniyse, hayattan farklı bir şey gibi görünmesidir. İnançlarımızı, umutlarımızı gerçekle aramızdaki bu küçük yanlış anlamalar sayesinde kurarız – ve mutluluk oyunu oynayan yoksul çocuklar gibi, ekmek kırıntılarına pasta diyerek yaşarız.

Ve bu, ömür boyu böyle sürer: en azından, halk arasında uygarlık denen özel hayat biçimi için. Uygarlık, bir şeye uymayan bir ad vermekten, sonra da oturup bunun sonuçları üzerinde hayal kurmaktan ibarettir. Ve yanlış olan ad ile doğru olan hayal, sahiden de yeni bir gerçeklik yaratır. O şey, sahiden farklı bir biçime bürünür, çünkü biz onu farklı kılmışızdır. Gerçeklikler üretip dururuz. Hammadde hep aynıdır, ama sanatın yarattığı biçim, o şeyin aynı kalmasına engel olur. Çam ağacından yapılmış bir masa, gerçekten de çamdır, ama aynı zamanda masadır. Başına oturduğumuz şey de bir masadır, çam kütüğü değil. Aşk cinsel bir içgüdüdür; ama sonuç olarak cinsel içgüdümüzle değil, bir başka duygunun var olduğunu varsayarak severiz. Ve bu varsayım da hakikaten başlı başına, başka bir duygudur.

Sokakta öylesine yürürken, birdenbire bir kahveye oturup bu saçma sözleri telaşsızca, dalgınca yazmaya beni iten ince bir ışık oyunu mudur, belirsiz bir gürültü müdür, bir kokunun anısı mı ya da dışarıdan bir etkiyle çınlayan bir müzik mi, bilemiyorum. Bu düşünceleri nereye vardırsaydım ya da ne tarafa yöneltseydim hoşuma giderdi, onu da pek bilemiyorum. Gün hafif, nemli ve ılık bir pustan ibaret, tehditler taşımayan, ama hüzünlü ve her nedense tekdüze bir pus. İçimde canımı yakan, adını bilemediğim bir duygu var; kim bilir ne hakkında bir fikir lazım bana; sinirlerimde istek yok. Bilinçaltında hüzünlüyüm. Bu satırları yazmamın, daha doğrusu karalamamın nedeni bunlardan bahsetmek değil, hatta herhangi bir şey söylemek de değil; tek amaç, dikkatsizliğimi meşgul etmek. Bu kahvede sandviçleri sardıkları beyaz kâğıdı –daha iyi bir kâğıt olmasa da olur, hepsi işimi görür, yeter ki beyaz olsun– yavaş yavaş, ucu kütleşmiş bir kurşunkalemle (kalemi açacak duygusallık yok bende), ağır ve yumuşak çizgilerle dolduruyorum. Kanaatime göre, doymuş

durumdayım. Rahatça arkama yaslanıyorum. Gün, hırçın ve belirsiz bir ışığın içinde batıyor, tekdüze ve yağmursuz olarak... Yazmayı bırakıyorum, çünkü yazmayı bırakıyorum, hepsi bu.

67

H.K.

10 Nisan 1930

Sık sık yüzeyselliğin ve büyülerin oyuncağı olur, kendimi gerçekten insan gibi hissederim. Böyle durumlarda sevinç içinde benzerlerimle görüşür, apaçık var olurum. Su yüzünde kalırım. Maaşımı aldığıma, evime döndüğüme sevinirim. Zamanı görmeden hissederim ve organik her olay benim için bir zevk kaynağıdır. Tefekküre daldığımda hiçbir şey düşünmem. Böyle günlerde parklara da bayılırım.

Bilmem bu şehir bahçelerinin özünde ne gibi bir tuhaflık, yoksulluk vardır ki, ancak kendimi iyi algılayamadığımda iyi algılarım onları. Bir park, uygarlığın özeti – doğanın ismi bilinmeyen birileri tarafından değiştirilmesidir. Bitkiler basbayağı mevcuttur, ama yollarla kuşatılmışlardır. Parkta da ağaç yetişir, ne var ki gövdelerinin dibine banklar konmuştur. Şehrin dört bir yanına –burada küçük bir meydandan ibarettir şehir– doğru uzayıp giden dizilere bakıldığında, banklar daha büyük görünür ve hemen hiç boş kalmazlar.

Çiçek öbeklerinin düzeni bana hiç batmaz. Benim nefret ettiğim, bu düzenin herkese açık olması. Bu öbekler, etrafı duvarlarla çevrili parkların içinde bulunsaydı, yeşil dalların arasında feodal yapılar yükselseydi, o bankların üzerine kimse oturmasaydı, o bahçeleri yararsızca seyretmekte bir teselli bulabilirdim. Ama burada, şehrin göbeğine tespih gibi dizilmiş, ne yazık ki bir işlevi olan bu halk bahçeleri bana göre birer kafestir; içinde ağaçlardan ve çiçeklerden doğan renkli düşlemlerin yalnızca düşlemleri özleyecek, hapsolacak kadar yere, ruhsuz bir güzelliğe sahip olduğu birer kafes.

Ama bazı günler tam da bu manzara bana uyuyor, hatta trajikomedi oynayan bir figüran gibi ben de içine dahil oluyorum. Kendimi aldatmış oluyorum tabii, ama hiç olmazsa öyle ya da böyle, daha mutlu hissediyorum. Bir an dalgınlığıma gelip gerçekten bir eve, beni bekleyen bir yuvaya sahip olduğumu hayal edebilirim. Bir unutuş anında, kendimi tepeden tırnağa normal bulabilirim, gayet belirli bir yazgım varmış, bir başka elbiseyi fırçalayabilir ve bir gazeteyi baştan sona okuyabilirmişim gibi hissedebilirim.

Ama bu yanılsama uzun sürmez, çünkü kendiliğinden sürüp gidemez, hem zaten akşam da çöküverir. Çiçeklerin rengi, ağaçların gölgesi, yolların ve çiçek öbeklerinin dizilişi, hepsi solar ve büzülür. Bu aldatmacanın ve benim insanlık durumumun üzerinde birden yıldızların engin dekoru açılır, sanki gün ışığı, benim için kaldırılan bir tiyatro perdesiymiş gibi. Böylece, gözlerim orkestranın isimsiz sıralarını unutur ve sirke gitmiş bir çocuk heyecanıyla, ilk aktörlerin sahneye gelmesini beklemeye koyulurum.

İşte özgürüm, yitip gitmişim.

Hissediyorum. Ateşten titriyorum. Ben, benim.

68

Bütün yanılsamaların ve yanılsamaların taşıdığı her şeyin verdiği yorgunluk – aynı yanılsamaların yitirilmesi, onlara sahip olmanın gereksizliği, onlara önce sahip olup sonra kaybetmenin peşin bezginliği, sahip olmuş olmanın ıstırabı, sonlarının böyle olacağını bile bile onlara sahip olmuş olmanın entelektüel utancı.

Yaşamın bir bilinci olmadığının bilincinde olmak, aklın en eski yükümlülüğüdür. Bilinçsiz akıllar vardır –elle tutulmaz zekâ parıltıları, düşünce akımları, gizemler ve felsefeler–, bunlar, refleksler ya da böbreklerin pislikleri dışarı atması gibi kendi kendine işler.

69

H.K.

Yağmur yağdıkça yağıyor, durmaksızın şiddetleniyor. Kendini karanlıkların dışına atan bir [...] gibi...

Dağlık, dağınık şehir kütlesi bugün bir ova gibi görünüyor gözüme, bir yağmur ovası. Bakışlarımı nereye çevirsem, her şey yağmur renginde, soluk siyah. Tuhaf duygular sarıyor içimi, hepsi soğuk. Bazen asıl manzara tamamen pustan ibaretmiş, evler ise onu perdeleyen bu pusmuş gibi geliyor.

Var olmazken ne olacağımı anlatan bir tür ön nevroz, bedenimi ve ruhumu üşütüyor; gelecekteki ölümümün bir anısı bu adeta, beni kendi içimde diken üstünde tutuyor. Bir sezgi bulutunun içinde, kendimi ölü madde gibi hissediyorum, yağmur altında uzanmışım, rüzgâr bana ağlıyormuş. Ve hissetmeyeceğim şeyin soğukluğu, şimdiki yüreğimi sıkıştırıyor.

70

H.K.

Başka bir erdemim yoksa da, hiç olmazsa özgür bırakılan duyguların getirdiği sürekli yenilenme hali var.

Bugün Rua Nova do Almada'dan aşağı iniyordum ki gözüm birden, tam önümde yürüyen bir adamın sırtına takıldı. Herhangi bir insanın sıradan sırtıydı gördüğüm; sokaktan geçen birinin rasgele gözüme takılan gösterişsiz takım elbisesinin ceketi. Sol kolunun altına eski bir çanta sıkıştırmıştı, sağ eliyle kıvrık sapından kavradığı kapalı bir şemsiyeyi de, yürüyüşünün temposuna göre yere vuruyordu.

Birden, o adama karşı içimde sevgiye benzer bir şeyler uyandığını hissettim, insanların ortak özelliği olan niteliksizliğin karşısında, işine giden bir aile reisinin sıradan günlük yaşamı, iddiasız ve neşeli yuvası, kaçınılmaz olarak hem neşeli, hem hüzünlü zevkleri barındıran hayatı, hiçbir şeyin nedenini merak etmeksizin safça yaşayıp gitmesi

karşısında, kısacası, önümde duran bu giydirilmiş sırtın tamamen hayvani doğası karşısında doğmuştu bu duygu.

Gözümü adamın sırtına, aralığından içeri göz atarak, yarım yamalak da olsa düşüncelerini seçebildiğim o pencereye diktim.

Uyuyan bir adamın karşısında ne hissedilirse, bende onu uyandırıyordu. Uyuyan herkes çocukluğuna döner. Belki de bu yüzden, yani uyurken yaşadığımızın bilincinde olmadığımız için, kimseye kötülük de yapamayız – en gözü dönmüş cani, kendinden başkasını gözü görmeyen en bencil insan bile, ne olursa olsun uyuduğu sürece doğanın büyüsüyle kutsal bir varlığa dönüşür. Uyuyan bir insanı öldürmekle bir çocuğu öldürmek arasında büyük bir fark görmüyorum.

Bu adamın sırtı da uyuyor işte. Benimle aynı hızda, önümden yürüyen bu insan tüm varlığıyla uykuya dalmış. Bilinçsizce yürüyor. Uyuyor, çünkü hepimiz uyuyoruz. Hayat bütünüyle düştür. O da bilinçsiz halde yaşıyor. Ne yaptığını, ne istediğini, ne bildiğini kimse bilmiyor. Yazgı'nın büyümeyen çocukları olarak, hayatı uyuyoruz. İşte bu yüzden, bu duyguyla düşündüğümde, çocuksu insanlığa, uyuyup kalmış toplumsal yaşama, hepimize ve her şeye karşı içimde sonsuz, şekilsiz bir sevgi uyanıyor.

Şu an içimi saran, sonuçları ve amaçları olmayan, çıplak bir insan sevgisi. Acılı bir şefkat duyuyorum, bizi seyreden bir Tanrı'nın duyabileceği cinsten. İnsan denen şu zavallılara, insanlık denen şu zavallı, tuhaf yaratığa yegâne bilinçli varlığın şefkatiyle bakıyorum. Ne yapıyor bu kadar insan?

Ciğerlerdeki basit nefesten başlayıp şehirlerin kurulmasına, imparatorlukların sınırlarını surlarla çevirmesine dek hayata dahil olan tüm koşturmacayı, tüm niyetleri, bir gerçeklikle bir başka gerçeklik arasında, Mutlaklığın bir günü ile bir başka günü arasında var olan, kendinden menkul bir uyuklama hali, düşe ya da uykuya benzeyen şeyler olarak tahayyül ediyorum. Ve soyut bir anaç varlık olarak, o uykunun içinde toplanarak bana ait olmuş çocukların üzerine eğiliyorum geceleyin; iyi, kötü ayırt etmeden. İçim sızlıyor, sonsuz bir varlık gibi büyüyorum.

Gözümü önümdekinden ayırıp oradan, o sokaktan geçmekte olan herkesin üzerinde dolaştırıyor, hepsini, peşinden gittiğim o bilinçsiz

insanın sırtının bana verdiği soğuk ve saçma sevgiyle, sıkıca kucaklıyorum. Hepsi aynı bunların; *atölye*'den söz eden genç kızlar, işyerleriyle alay eden delikanlılar, ellerinde sepetlerle alışverişten dönen iri memeli hizmetçi kadınlar, bıyığı henüz terlemiş, getir-götür işleri yapan çocuklar – hepsi aynı bilinçsizliğin farklı beden ve yüzlerdeki tezahürleri, aynı görünmez varlığın elinde toplanmış iplerle hareket eden kuklalardan farkları yok. Bilince işaret eden bütün tavırları sergiliyorlar, ama hiçbir şeyin bilincinde değiller, çünkü bir bilince sahip olduklarının farkında değiller. Kimileri akıllı, kimileri aptal – aslında hepsinde aynı aptallık. Kimileri daha yaşlı, kimileri daha genç – aslında hepsi aynı yaşta. Kimileri erkek, kimileri kadın – aslında hepsinin cinsiyeti aynı; var olmayan bir cinsiyet bu.

71

H.K.

13 Nisan 1930

Öteki insanlarla aramda daimi, derin bir uyuşmazlık olduğunu hissetmemin nedeni, sanırım onların çoğunun duyarlıklarıyla düşünmesi, benimse düşüncelerimle hissetmem.

Sıradan insan için, hissetmek yaşamaktır, yaşamayı bilmektir. Ben ise, yaşamak düşünmektir, derim; hissetmek ise düşünmeyi beslemekten başka işe yaramaz.

Tuhaf olan şu ki, büyük heyecanlar duymaya yatkın değilsem de, kendiliğinden bende en çok heyecan uyandıran insanlar, ruhen benimle aynı yapıda olanlardan çok, mizacı benimkine taban tabana zıt olanlar. Edebiyatta klasik yazarların üstüne tanımam, oysa en az benzediklerim de onlardır. Tek bir kitap okuyacak olsam, Vieira ile Chateaubriand arasında, uzun boylu düşünmeden Vieira'yı seçerdim.

Bir insan benden ne kadar farklıysa, o kadar gerçek geliyor bana, çünkü öznelliğimle bağı daha zayıf oluyor. İşte bu yüzden dikkatle, daima incelemek için, beni çok iğrendiren, kendimi çok uzak

hissettiğim o sıradan insanları tercih ediyorum. Onları seviyorum, çünkü nefret ediyorum onlardan. Onları görmekten hoşlanıyorum, çünkü hissetmekten nefret ediyorum. Bir tabloda hayranlıkla seyrettiği manzaraların içine girince, genellikle hiç rahat edemez insan.

72

Amiel[25], her manzaranın bir ruh hali olduğunu söylemiş; ne var ki, sıradan bir hayalcinin bayağı bir keşfi olmaktan öteye geçmiyor bu cümle. Manzara, manzara olduğu anda bir ruh hali olmaktan çıkar. Nesnelleştirmek yaratmak demektir ve kimse, yazılmış bir şiirin, bir ruh hali yaratma niyetiyle yola çıkmış birinin ruh hali olduğunu iddia edemez. Görmek belki de düşlemektir ama buna görmek yerine düşlemek diyorsak, görme edimi ile düşleme edimi arasında fark gözettiğimizden yapıyoruz bunu.

Hem zaten, söz psikolojisi üzerine böyle spekülasyonlara girişmek neye yarar ki? Kişiliğimden bağımsız olarak biter otlar, biten otun üstüne yağmur yağar ve güneş, bitmiş ya da bitecek olan çayıra altın ışıklar saçar; dağlar nice zamandır dimdik durmaktadır ve rüzgâr, (hiç var olmadıysa bile) Homeros'un vaktiyle duyduğu gibi esmektedir hâlâ. Daha ziyade, her ruh halinin bir manzara olduğunu söyleyebiliriz; o zaman cümlenin bir kuramın yalanının yerine, bir metaforun gerçekliğini taşımak gibi bir üstünlüğü olurdu.

Öylesine karaladığım şu birkaç söz, güneşin São Pedro de Alcântara düzlüğünden başlayarak her yeri kucaklayan ışığı altında şehrin manzarasına bakarken geldi aklıma. Ne zaman bu kadar büyük bir alanı kucaklasam ve bedensel kimliğimi oluşturan bir yetmiş boyumdan ve yetmiş bir kilodan kurtulsam, düşün düş olduğunu düşleyenler için alabildiğine metafizik bir tebessüm belirir dudaklarımda, ruhumdaki yücelik, mutlak dış dünyanın gerçekliğini bana sevdirir.

Tejo Nehri'nin en ucu gök mavisi bir göldür ve güney kıyılarındaki tepeler, düz bir İsviçre'yi getirir akla. Küçük bir gemi (kara bir buharlı

yük gemisi) Poço do Bispo tarafında limandan ayrılıp durduğum yerden göremediğim nehrin ağzına yöneliyor. Şu anki görünüşümün, apaçık, güneşe boğulmuş dış gerçeklik kavramının, önemsiz olduğumu söyleyen içgüdünün, küçücük olup da mutlu olmayı düşünebilmenin tesellisinin silinip gideceği ana dek, tüm tanrılar beni korusun.

(1932 Haziranı'nda *Revolução* dergisinde yayımlanmıştır.)

73

H.K.

Doğadaki dağların ıssız doruklarına ulaştığımızda kendimizde bir üstünlük hissederiz. Bütün varlığımızla, en yüksek zirveye bile tepeden bakmaktayızdır artık. Doğanın en azından böyle yerlerde bize sunabildiği en büyük şey, ayaklarımızın altındadır. Durduğumuz yerden ötürü, gözle görülür dünyanın krallarıyızdır şimdi. Etrafımızı saran ne varsa bizden aşağıdadır: Hayat alçalan bir yokuş, bütün heybetiyle yükselen o varlığın, o doruğun, yani bizim önümüze serilmiş bir ovadır.

İçimizde kazalardan, kötülükten başka bir şey yok ve birdenbire edindiğimiz bu heybet de bizim değil aslında: Yukarıdayken bütün heybetimiz, boyumuzla sınırlıdır; oraya kadar çıktıysak, ayaklarımızla çiğnediklerimiz sayesinde olmuştur bu ve o kadar yükseğe çıkmamızı da, sadece aştığımızı sandıklarımız sağlamıştır.

İnsan zenginse daha rahat soluk alır; ünlüyse daha özgürdür; bir asalet unvanınız varsa, küçük dağları yaratmışsınız demektir. Her şey oyun, ama o oyun bile bizim eserimiz değil. Ya kendimiz tırmanmışızdır onun yanına, ya başkaları bizi çıkarmıştır ya da zaten dağın doruğundaki evde doğmuşuzdur.

Bunun tam tersine, vadiyle doruğun göğe uzaklığı arasındaki farkı hiç önemsemeyen biri ne büyük bir insandır. Tufan suları etrafımızı sarmış olsa, bir dağ tepesinde daha rahat ederiz elbette. Ama Tanrı'nın laneti, Jüpiter'in öfkesi gibi yıldırımlarla ya da Eolos'un kızgınlığı gibi

fırtınalarla inmişse yere, yukarıya hiç çıkmamış olmak daha iyi olur, kendimizi de en iyi yere yapışarak koruruz.

Gerçek bilge, kasları yükseklere çıkmaya yatkın olan, buna karşılık, dünyaya dair bildiklerinden dolayı, çıkmayı reddeden kişidir. Gönlünde bütün dağlar onundur; durduğu yerden bütün vadilerin sahibidir. Güneşin altın rengi ışığa boğduğu dorukları, en yüksekte durup ışığı oradan alan insandan çok daha iyi görür o; ormanların üzerinde yükselen bir şato, vadinin dibinden hayranlıkla bakan biri için, şatonun salonlarında kendini esir gibi hisseden, yerini kanıksamış bir başkasına göre çok daha güzeldir.

Böyle düşüncelerle kendimi avutuyorum işte, çünkü hayatta başka teselli bulamıyorum. Ve Aşağı Şehir'in Tejo'ya inen sokaklarından bedenimle, ruhumla sıradan bir insan olarak geçerken, şehrin ışıklı tepelerinin adeta emanet bir görkemle tekrar parlayışını, çoktan batmış güneşin oynaşan ışıklarını gördüğümde, simge ile gerçeklik birbirine karışıyor.

74

H.K.

Fırtına

Bir türlü dağılmayan bulutların arasında, saydam bir ağartı göğün mavisini kirletiyordu.[26]

Getir götür işlerine bakan çocuğun, büronun dibinde ezeli ve ebedi paketine doladığı ip bir an donup kalıyor...

"Fırtınanın böylesini, ömrümde bir tek kez gördüm," diye yorumda bulunuyor çocuk, iyi bir istatistikçi olarak.

Soğuk bir sessizlik. Sokaktan gelen gürültüler bıçakla kesilmiş adeta. Bütün varlıkların tedirginliğini hissettik sonu gelmezcesine, kozmos soluğunu tutmuştu sanki. Evren bütünüyle donmuştu. Bir an, sonra başka bir an – ardından bir an daha. Kömür karası bir sessizlikle iyice koyulaşmış karanlıklar.

Birdenbire, canlı bir bıçakla [...]

Tramvayların madenî gıcırtısı insan sesine ne çok benziyor! Ne kadar neşe veriyor uçurumlara düşüp de dirilmiş sokağa yağan şu basit sağanağın manzarası!

Ey Lizbonum, yuvam benim!

24. Metinde İngilizce; öğle yemeğini. (Ç.N.)

25. Henri-Frédéric Amiel (1821-1881): İsviçreli yazar. Cenevre'de yaşadı, saygın bir akademisyen olarak bilindi. Sağlığında pek az yapıtı yayımlandı. Asıl olarak ölümünden sonra, 17000 sayfa tutan günlüklerinin bulunmasıyla ün kazandı. Yalnızlık ve bir tamamlanmamışlık duygusu içinde ürettiği yapıtı, belli noktalarda Pessoa'nınkiyle benzerlik gösterir. (Ç.N.)

26. Pessoa, bu kitabın birçok yerinde de söz ettiği gibi, fırtınalardan paniğe kapılacak kadar çok korkuyordu.

75
H.K.

Hızın zevkini ve dehşetini tatmak için hızlı arabalara ve ekspres trenlere hiç gerek yok. Bana bir tramvay, bir de giderek geliştirdiğim, şaşkınlık verici soyutlama yeteneğim yetiyor.

Bir tramvayın içindeyken, hiç paydos etmeyen, anında harekete geçen tahlil yeteneğim sayesinde, tramvay fikriyle hız fikrini birbirinden ayırabiliyorum; hem de öyle bir ayırıyorum ki, birbirinden farklı gerçek şeyler haline geliyorlar sonunda. Bunun ardından, kendimi artık tramvayın içinde değil, onun Saf Hız'ı içinde farz edebiliyorum. Bundan da sıkılıp sınırsız bir hız coşkusu yaşamak istersem, aynı fikri bu kez Saf Hız Taklidi'ne taşıyabilir, keyfime göre hızı artırıp düşürebilir ya da dünyada var olan tüm arabaların erişebileceği hızın üstüne çıkabilirim.

Gerçek tehlikelerle karşı karşıya kalmaktan korkarım elbette, ne var ki o durumda aşırı heyecandan çok, bütün dikkatimi duygularıma vermek beni rahatsız eder, kendim olmaktan çıkarır.

Tehlike gördüğüm yere adımımı atmam. Tehlikelerden bile bıkmaktan korkarım.

Güneş zihinde batar.

76
H.K.

Kimi zaman, gelecekte özbilincimizin coğrafyasını çıkarabileceğimizi düşünüyorum (üstelik zevk duyarak). Kanımca, kendi duyumları üzerine çalışacak olan geleceğin tarihçisi, ruhunun bilincindeki yansımasına kendi yaklaşımını matematiksel bir bilime dönüştürebilir. Bugün için, bu zor sanatın henüz emekleme çağındayız

– işte size bir sanat daha; henüz simya aşamasındaki duyular kimyası. Uzak geleceğin o bilgini kendi iç hayatına ayrı bir önem verecektir. Kendinden yola çıkarak, iç hayatını çözümleyebilecek, şaşmaz bir aygıt yaratacaktır. Kişinin kendini çözümlemesine yönelik duyarlı bir alet yaratmakta ve bunu, yalnızca düşüncenin çeliklerini ve bronzlarını kullanarak imal etmekte pek zorlanacağını zannetmiyorum. Kastettiklerim gerçek bronz ve çelikler, ama akılda üretilenlerden. Belki gerçekten böyle tasarlanacak bu. Duygu tahlilinden kesin sonuç alabilmek için, o duyarlı aygıtı aklımızda somut olarak canlandırmamız, böylece bu hassaslık aygıtı fikrini yaratmamız gerekebilir. Ayrıca, aklı da doğal olarak, aygıtı barındırabilecek boş bir yeri olan, gerçek bir maddeye dönüştürmemiz elzem hale gelecek. Bunların gerçekleşmesi, içimizdeki duyular hakkında edineceğimiz bilginin kesinliğine bağlıdır; duyular azami noktasına vardırılınca hiç kuşkusuz somutlaşacak ya da içimizde gerçek bir uzam yaratacaktır; somut varlıkların durduğu yerdeki uzama özdeş olacaktır bu; öte yandan, somut varlıkların uzamı da, bir varlık olarak düşünüldüğünde gerçekdışıdır.

Hepsi bir yana, içimizdeki uzamın, alt tarafı öteki uzamın yeni bir boyutu olmayacağından da emin değilim. Gelecekteki bilimsel araştırmalar belki de tüm gerçeklerin aynı uzamın farklı boyutları olduğunu ortaya koyacak; dolayısıyla somut ya da tinsel gerçeklerden bahsedilemeyecek. Boyutlardan birinde bedenimizi yaşıyoruz belki, bir başkasında ise ruhumuzu. Belki başka boyutlar da var ki, onlarda da kendimizin öbürleri kadar gerçek, başka yönlerini yaşıyoruz. Arada bir, dayanağım olmasa bile, bu araştırmaların bizi nihai olarak ne noktaya götüreceğini düşünmek hoşuma gidiyor.

Belki de, mantık düzleminin ya da uzamsal ve zamansal gerçekliğin dışında yer aldığı çok açık olan, Tanrı adını verdiğimiz şeyin, aslında insan varlığının bir hali, var oluşun bir başka boyutunda kendimizi algılayışımız olduğunu keşfedeceğiz. Hiç olanaksız gelmiyor bu bana. Belki düşlerin de içinde var olduğumuzun dışında bir boyut ya da iki boyutun kesişme noktası olduğu ortaya çıkacak; bir cisim nasıl boy, en ve yükseklikle ifade ediliyorsa, düşlerimiz de belki idealde, benlikte ve boşlukta yaşıyordur. Görsel oldukları için boşlukta; bize madde gibi görünmedikleri için idealde; ve son olarak da bize ait olmalarından

kaynaklanan özel boyut nedeniyle de benlikte. Her birimizde olan Ben bile, belki de ilahî bir boyuttur. Çok karmaşık meseleler bunlar ve zamanı gelince mutlaka açıklığa kavuşturulacak hepsi. Bugünün hayalcileri, geleceğin nihai biliminin birer öncüsü olabilir. Bu arada, gelecekte nihai bilim diye bir şey olacağına inanmıyorum elbette. Ama bunun konumuzla hiç ilgisi yok.

Kimi zaman, gerçekten çalışan, bilimle uğraşan bir insan gibi kılı kırk yararak, özenle buna benzer metafizik düşünceler ürettiğim oluyor. Daha önce de söyledim, ileride gerçek olabilir bu. Önemli olan, bundan kendime fazla bir gurur payı çıkarmamam, çünkü gurur, tarafsız doğruluğa ve bilimsel şaşmazlığa zarar verir.

77

H.K.

Oyalanmak için –çünkü insanı, yarar gözetmeksizin bilimle ya da bilimsel görünen konularla uğraşmak kadar oyalamaz hiçbir şey– sık sık, titizlikle, ruhsallığımı başkalarının nasıl kavrayabileceğini anlamaya çalışırım. Bu yararsız taktiğin verdiği zevke kimi zaman acı karışsa da, melankoli nadiren bulaşıyor.

Kabaca başkaları üzerinde bıraktığım izlenimi anlamaya çalışır, sonra kendimce sonuçlara varırım. Genellikle başkalarının yakınlık duyduğu, hatta tuhaftır, belli belirsiz saygı emareleri de gösterdiği biriyim ben. Ne var ki kesinlikle coşku karışmıyor bu yakınlığa. Kimse bana ateşli bir dostluk beslemeyecek. Pek çok insanın bana olan saygısının nedeni belki de budur.

78

H.K.

21 Nisan 1930

Öyle duyumlar vardır ki aslında birer uykudurlar; bir sis tabakası gibi aklımızı tamamen işgal eder, düşünmemize de, hareket etmemize de engel olur, varlığımızı açıkça sürdürmemize izin vermezler. Gece uyumamışız gibi, düşten kalma bir şeyler içimizde yaşamayı sürdürür ve gündüz güneşinin verdiği bir uyuşukluk, duyuların durgun düzeyini ısıtır. Hiçbir şey olmamanın esrikliğidir bu; irademizin ise, avludan geçerken ayağımızla öylesine devirdiğimiz bir su kovasından farkı yoktur.

Bakar ama görmeyiz. Uzayıp giden ve insan denen hayvanlarla canlanan sokak, üzerindeki harflerin hareket ettiği, hiçbir anlamı olmayan, yere yatırılmış bir tabela gibidir. Evler sadece evdir. İnsan, gördüğü şeye anlam verme yetisini yitirmiş, ama var olanları kusursuzca görüyor, evet, orası öyle.

Marangozun kapısından yükselen çekiç sesleri, yanı başımızdaki bir tuhaflıktan geliyor sanki. Geniş aralıklarla çınlayan darbelerin her biri, yararsız bir yankı uyandırıyor. At arabalarının gürültüsü, fırtınalı bir günün gümbürtüsünü andırıyor. Sesler havanın içinden çıkıyor, gırtlaklardan değil. Nehir uzakta, yorgun, küllü sarı sularıyla sürünüyor.

Duyulan şey, can sıkıntısı değil. Acı da değil. Başka bir kişilikle uykuya dalıp – bir de maaş zammı alıp unutmak arzusu bu. Hiçbir şey hissedilmiyor, bedenin en alt bölümünde, bize ait bacakları kaldırımda yürüten, ayakkabılarımızın içinde algıladığımız ayakları irademizin dışında yürüterek ilerleten, bedenin en alt bölümünde, kendiliğinden işleyen bir mekanizma dışında. Belki bu bile hissedilmiyor. Kafamızın içini, gözlerimizin hizasını çepeçevre cendereye alan, sanki kulaklarımıza parmaklarıyla bastıran bir çember var.

İnsanın ruhunun nezleye yakalanması gibi bir durum bu. Ve birden, hastalığın edebiyattaki imgesinden dolayı, hayat, yürümeye hiç ihtiyaç duyulmayan bir tür nekahet dönemi olsun istiyor insan, nekahet fikri de şehrin dış mahallelerindeki evleri akla getiriyor, ama evlerin tam göbeğinde, ocağın yanı başında, sokaktan ve tekerlek seslerinden uzakta olmayı. Hayır, hiçbir şey hissetmiyoruz. Bile bile, uyurcasına, bedenimize laf geçiremiyormuşuz gibi, girilecek kapıyı ıskalayıp duruyoruz. Her şeyi ıskalıyoruz. Nerede senin küçük davulun, sen, mum gibi duran ayıcık?

79

H.K.

21 Nisan 1930

Esintinin iğrenç kokusu, yeni doğmuş şeylere özgü o hafiflikle Tejo'dan başlayıp ilerleyerek Aşağı Şehir'in ilk sokaklarına kirini yaydı. Giderek ısınan denizden yayılan soğuk uyuşukluğun içinde, serinliğiyle mide bulandırıyordu. Hayatı midemin içinde hissettim ve koku gözlerimin ardına sindi. Yalancı bir beyazlığa kayan, kül rengi, darmadağın, yumaklaşmış bulutlar en yüksekte, hiçlikte yüzüyordu. Atmosfer göğü ürküten bir tehditti adeta, tıpkı havadan ibaret, duyulmaz bir gök gürültüsü gibi.

Durgunluk, martıların uçuşunda bile hissediliyordu: Gökyüzüne birileri tarafından bırakılmış, havadan hafif şeylere benziyordu martılar. Havada boğuculuktan eser yoktu. Gün batıyordu ve huzursuzluk yalnızca içimizdeydi; hava ara ara tazeleniyordu.

Yaşamaya mecbur edildiğim hayattan doğmuş zavallı umutlarım benim! Şu yaşadığımız saate, şu havaya benzer onlar, sissiz sislere, sahte fırtınalardan sarkan tarazlanmış yara izlerine. İçimden bağırmak, manzaradan ve düşüncelerimden kurtulmak geliyor. Ne var ki niyetlendiğim şey de çamur kokuyor, üstelik içimdeki sular alçalınca, şu sırf kokusunu gördüğüm, karaya çalan çamur yayılıverdi dışarı.

Kendime yetmek istemem ne büyük bir tutarsızlık! Farazi duyuların yarattığı bilinç ne kadar da alaycı! Ruh duyularla, düşünceler havayla ve ırmakla ne biçim iç içe geçmiş! Koku alma duyumda ve bilincimde hayat canımı yakıyor, bütün bunları söylerken tek derdim bunu anlatmak – Eyüp'ün kitabındaki şu çok yalın, çok engin cümleye dilim dönmediğinden: "Ruhum hayatımdan yoruldu!"

80

Istırap molası

Her şey beni yoruyor, yormayan şeyler bile. Neşeyle acının tadı, benim için bir.

Ne kadar da isterdim bir bahçedeki havuzda, kâğıttan gemilerini yüzdüren bir çocuk olmayı, bir de asma kameriyesi olsun üzerimde, kameriyenin kafesi sığ sulardaki koyu yansımaların arasında, ışıktan ve yeşil gölgelerden bir dama tahtası çizsin.

Hayatla aramda ince bir cam var. Açıkça görmeme ve anlamama rağmen, dokunamıyorum hayata.

Hüznümü akıl çerçevesine sığdırmak mı? Akıl yürütmek çaba harcamak anlamına geliyorsa, bu neye yarar ki? Hem zaten, insan üzgünken elini bile oynatamaz. Sıradan hayatın vazgeçmeyi çok istediğim o hareketlerinden bile vazgeçemiyorum. Vazgeçmek çaba istiyor çünkü, bende ise cesaret verecek küçücük bir ruh bile kalmamış.

Sık sık, şu arabanın sürücüsü olmadığıma, şu faytonda arabacılık yapmadığıma, herhangi hayalî bir Başkası olmadığıma yanıyorum acı acı, tabii benimkinden başka olan hayatı sırf arzumdan güç alarak, zevk vererek girsin içime ve bunu da başkası olması sayesinde yapabilsin!

Bu gerçekleşseydi, rasgele bir şey gibi dehşete düşürmezdi beni hayat. Hayat fikri bir bütün gibi, zihnimin omuzlarını çökertmezdi.

Düşlerim saçma birer sığınak, yıldırıma karşı şemsiye açmaktan farkı yok.

Öylesine cansız, öylesine acınacak durumdayım; hareketlerden, çaba harcamaktan öylesine uzağım.

Kendi benliğimin ne kadar derinine dalarsam dalayım, düşlerdeki tüm yollar beni kaygı dolu düzlüklere çıkarıyor.

O kadar sık düş kurduğum halde, ben bile düşleri elimden kaçırdığım boşluklara düşüyorum. O zaman açık seçik görüyorum varlıkları. Sarındığım sis tabakası dağılıyor. Ve gözle görülen tüm sivri köşeler ruhumun etini örseliyor, baktıkça tüm sert şeyler beni yaralıyor, ki sert olduklarını böyle anlıyorum. Nesnelerin görülen bütün ağırlığı, ruhumun içine çöküyor.

Hayatım dayak yemekle geçiyor sanki.

81

Sokakta at arabaları tıngırdayıp duruyor – ayrık ve ağır sesler; miskinliğime yakışıyorlar, diyesi geliyor insanın. Öğle yemeği saati ama ben büroda kaldım. Biraz kapalı, ılık bir gün. O seslerde, günün özelliklerini buluyorum, belki sırf uyuşukluğumdandır.

82

H.K.

Günün bittiği bu saatte, gerçek bir okşayış olmadığı için iyice yumuşamış bu hafif okşayışı, bu belirsiz meltemi alnıma, zihnime kim kondurdu, bilemiyorum. Tek bildiğim, çektiğim sıkıntının şimdi varlığıma daha iyi oturduğu, insanın giysisinin bir yaraya sürtünmesinin kesilmesi gibi.

Havanın hafif bir esintisiyle, bir an için de olsa huzura erebilen bir duyarlık, ne bahtsız bir duyarlıktır! Ne var ki, herkesin duyarlığı bu halde; örneğin durup dururken para kazanmanın ya da beklenmedik bir gülümsemenin, insanların dengesine fazladan bir yük bindireceğini sanmam; bunlar, bir an gelip geçiveren esinti benim için neyse odur başkaları için.

Uyumayı düşleyebilirim. Düş kurmayı düşleyebilirim. Her şeyin ne kadar öznellikten uzak olduğunu daha iyi görüyorum. Dışıma ait hayat duygusundan daha rahatça yararlanıyorum. Ve aslında bunca şeyin nedeni, sokağın köşesine kadar giden serin esintinin, birden yön değiştirip tenimi okşamış olması.

Bütün sevdiklerimiz, bütün yitirdiklerimiz –nesneler, varlıklar, anlamlar– işte böyle sürtünür tenimize, oradan da ruhumuza sızar; Tanrı'nın kucağında yaşanmış şu kısacık sahne, tam zamanında

hayalimde beni yatıştırmaktan ve bana her şeyi kalenderce, bilgece kaybedebilmeyi öğretmekten başka yararı dokunmamış, azıcık esintiden ibaret değildir asla.

83

H.K.

25 Nisan 1930

Hayatın şekilden şekile giren kofluğunda anaforlar, hortumlar! Şehir merkezindeki büyük meydanda[27] kalabalık denen koyu, rengârenk akarsu akıyor, kıvrılarak ilerliyor, birikintiler oluşturuyor, derelere ayrılıyor, ırmaklar halinde birleşiyor. Gözlerim dalgınca görüyor, biraz yağmur yağacak diye düşünmemin de etkisiyle, bu karışık kargaşaya bütün imgelerden daha iyi oturan, suyu barındıran bu imgeyi kuruyorum kafamda.

Bence tarif etmeleri beklenen her şeyi kusursuzca ifade eden bu son kelimeleri yazdıktan sonra, yayımlattığım zaman bu kitabın sonuna, "Yanlışlar" listesinin ardına, bir de "Yanlış olmayanlar" listesi koymak ve şunu belirtmek geldi aklıma: Filanca sayfada yer alan "karışık kargaşa" ifadesi, iki kelimenin de aşağı yukarı aynı anlama gelmesine rağmen doğrudur. İyi ama bunun kafamdan geçenlerle ne ilgisi var şimdi? Hiç ilgisi yok, ama zaten bu yüzden daldım gittim bu düşüncelere.

Meydanın odak noktalarının etrafında, yürüyen kibrit kutularına benzeyen tramvaylar şangırdıyor, homurdanıyor, sanki dev, sarı kibrit kutuları bunlar, sanki çocuklar yelken niyetine bir kibriti eğik olarak üzerlerine oturtuvermişler; madenî bir gıcırtı çıkıyor yola koyulurlarken. Tam ortadaki heykelin çevresinde, rüzgârın birden savuruverdiği kara ekmek kırıntıları gibi güvercinler uçuşuyor. Tombul bedenleri, kısacık ayaklarıyla, minik adımlarla yürüyorlar.

Ve hepsi gölge bunların, gölgeler...

Yakından bakıldığında insanlar değişken bir tekdüzelik içinde yaşıyor. Bizim Vieira, Frei Luis de Sousa'nın, "sıradanlığı çok özgün bir biçimde" yazdığını söylüyordu. Bu insanlar ise, "Başpiskoposun Yaşamı"ndaki[28] üslubun tersine, sıradanlıkları içinde benzersizler. Hiç umurumda olmadığı halde üzülüyorum buna. Hayattaki her şey gibi, ben de olduğum yerde boşuna duruyorum.

Hayal meyal seçilebilen doğu tarafta şehir neredeyse dimdik yükseliyor ve hiç istifini bozmadan Kale'ye saldırıyor. Solgun güneş, ansızın ortaya çıkarak, kendisini gözümüzden saklayan ev öbeğini belirsiz bir haleyle ıslatıyor. Gökyüzünün mavisi nemden ağarmış. Dünkü yağmur belki yeniden bastıracak, ama daha hafif yağacak. Rüzgâr doğudan esiyor gibi geliyor; belki de, iki adım ötedeki pazardan taze ve olgun yeşilliklerin hafif kokusunu ansızın bize taşıdığı için. Meydanın doğu tarafında, öbür tarafa kıyasla yabancılar daha fazla. Dükkânların demir kepenkleri, zayıflayan silah sesleri gürültüsüyle yukarı iniyor; o ses niye böyle bir cümle fısıldadı bana, bilemiyorum. Belki de kepenkler daha ziyade aşağı inerken öyle ses çıkarıyordur da ondan, ama şimdilik yukarı çıkıyorlar. Her şeyin bir açıklaması var.

Birden, yapayalnız kalıyorum dünyada. Manevi bir çatının tepesinden seyrediyorum bütün bunları. Dünyada yalnızım. Görmek, uzakta olmaktır. Açıkça görmek, durmaktır. Tahlil etmek, yabancılaşmaktır. İnsanlar bana değmeden geçiyor yanımdan. Etrafımda havadan başka şey yok. Kendimi o kadar tecrit edilmiş hissediyorum ki, üzerimdeki giysiyle aramdaki boşluğu bile algılıyorum. Çocukluğuma dönüyorum, sırtımda gecelik, elimde doğru dürüst yanmayan bir kandil, kocaman, ıssız bir evde yürüyorum. Canlı gölgelerle kuşatılmışım – yalnızca gölge bunlar, donup kalmış mobilyaların, yanımdan yürüyen ışığın kızları. Aynı gölgeler burada, güneşin altında da sarıyor dört bir yanımı, ne var ki sapına kadar gerçek insanlar bu seferkiler.

25 Nisan 1930

Bugün –duygularımın mola verdiği bir sırada– yazdıklarımın türü üzerine düşündüm. Yani ben nasıl yazıyorum? Daha niceleri gibi ben de, istencimin bir yöntem ve ölçütler yaratmak uğruna yoldan çıktığını gördüm. Böyle şeylere sahip değilken de yazıyordum elbette; ama bu bakımdan da ötekilerden hiç farkım yok.

Bugün öğleden sonra kendimi tahlil ederken, üslup yöntemimin temel olarak iki ilkeye dayandığını fark ettim, hemen ardından da bu iki ilkeyi, değerli klasik yazarlarımızın o eski, doğru tavrına uyarak, yazı yazma sanatının temel kuralları olarak tayin ettim: Hissedileni nasılsa öyle dile getirmek – açıksa açık, kapalıysa kapalı, karmaşıksa, karmaşık olarak; ve dilbilgisinin yalnızca bir araç olduğunu, bir yasa olmadığını akıldan çıkarmamak.

Diyelim ki karşımda, erkeksi tavırları olan bir genç kız duruyor. Sıradan bir insan yalnızca şunu söyleyecektir: "Bu genç kızda erkek havası var." Gene sıradan, ama konuşmanın söylemek olduğunu daha iyi anlamış başka biri ise şöyle diyecektir: "Bu kız erkek." Anlatım olanaklarının kendisine yüklediği görevin bilincinde olan, ama özlü sözler kullanmaktan daha çok hoşlanan bir başkası, onun için "Bu delikanlı," diyecektir. Ben olsam, adla sıfatın erillik/dişillik ve tekillik/çoğulluk bakımından birbirine uymasına dair en temel dilbilgisi kuralını çiğneyerek ona, "Bu hanım oğlan," derdim. Ve çok doğru bir şey söylemiş olurdum; sığlıktan, ölçütlerden, günlük ifadelerden uzaklaşmış, o genç kızın dışındaki koşulları hesaba katmadan, bütün ayrıntıları vererek konuşmuş olurdum. Ayrıca, konuşmazdım: Söylerdim.

Dilin nasıl kullanılacağını tanımlayan dilbilgisi, dili tutarlı, ama yanlış bir şekilde sınıflara böler. Örneğin geçişli ve geçişsiz fiilleri birbirinden ayırır, bununla birlikte, konuşmayı bilen her insan sık sık geçişli bir fiili geçişsiz fiile dönüştürmek zorunda kalır; hissettiği bir şeyin fotoğrafını çekmek için yapar bunu; hayvan-insanların çoğu gibi o hissi karanlığın içinde, yarım yamalak görmekle yetinmez. Var olduğumu söylemek istersem, "Varım," derim. Bireyleşmiş bir insan

olarak var olduğumu söylemek istersem, "Ben benim," derim. Ama kendini yöneten ve oluşturan, kendini yaratmak gibi tanrısal bir işlevi en dolaysız yoldan uygulayan bir zatiyet olarak var olduğumu ifade etmeye niyetliysem, *var olmak* fiilini, değiştirmeksizin kullanmam mümkün müdür? Bu durumda, azametle dilbilgisi karşıtı, üstün bir varlık mertebesine yükselerek, "Kendimi varım," derim. Böylelikle, koskoca bir felsefeyi altı üstü dört beş kelimede anlatmış olurum. Hiçbir şey anlatmayan kırk cümleden daha iyi değil midir bu? Felsefeden ve sözlü ifade yetisinden daha fazla ne beklenebilir?

Hissettiklerini düşünmeyi bilmeyenler, bırakalım dilbilgisine uysunlar. İfadelerine hâkim olanlar ise tam tersine, dilbilgisinden kendi bildikleri gibi yararlansınlar. Derler ki, Roma-Germen İmparatoru Sigismond, halka nutuk çekerken bir dilbilgisi hatası yapmış. Biri kendisini uyarınca da şu cevabı vermiş: "Ben Roma imparatoruyum, dilbilgisine de hükmederim." Ve tarihte anlatıldığına göre, *super grammaticam* sanı Sigismond'a buradan kalmış. Harika bir simge! Ne olduğunu söyleyebilen her insan, kendi çapında Roma imparatorudur. Fena unvan değil doğrusu; insan olmak, kendini var etmesini bilmektir.

85

H.K.

Tanıdığım ya da ismen bildiğim onca insanın ürettiklerini ya da en azından bitmiş, belli bir hacme ulaşmış yazılarını düşündüğümde, belli belirsiz bir kıskançlık uyanıyor içimde, küçümsemeyle karışık bir hayranlık, karmaşık duyguların yarattığı tutarsız bir melankoli.

Herhangi bir şeyi gerçekleştirip bitirmek, bir sonuca ulaştırmak (ister iyi, ister kötü – hem zaten sonuçlar hiçbir zaman tamamen iyi değilse de, genellikle salt kötü de olmaz), evet, tamamlanmış bir şey ortaya koymak denince en yoğun hissettiğim duygu, kıskançlık. Bir çocuğa benzetebiliriz bunu: Bu şey her insan gibi kusurlu, ama bize ait, tıpkı çocuklarımız gibi.

Üzerimden hiç ayırmadığım eleştirel bakış yüzünden eksikliklerinden, kusurlarından başkasını göremeyen; çiziktirmeye cüret ettiği parça buçuk yazılardan, pasajlardan, var olmayandan alıntılardan öteye geçmeyen biri olarak, kaleme aldığım üç satırlık şeyle, ben de kendi hesabıma kusurluyum. Dolayısıyla, kötü de olsa, yapıt yapıttır deyip ortaya bitirilmiş bir iş koysam ya da tek kelime etmesem, ruh da âcizliğini kabul ederek derin bir sessizliğe gömülse iyi olur.

86

Merak ediyorum, acaba hayattaki her şey, her şeyin yozlaşmış hali midir, diye. Var olmak bir yaklaşıklılık hali, bir şeyin bir önceki günü ya da aşağı yukarı o şey, olmak mıdır?

Hıristiyanlık nasıl değeri düşürülmüş Yeni Platonculuğun soysuzlaşarak yozlaşmasından, Roma dünyası tarafından Yahudileştirilmiş haliyle Helenizmden başka bir şey değilse, bizim kocamış, insanı kanser eden çağımız da, birbirini tamamlayan ya da dışlayan tüm büyük tasarıların pek çok farklı yöne sapmasından doğmuştur, bu tasarıların başarısızlıkla sonuçlanması, başarısızlığı yaratan çağın da yaratıcısı olmuştur.[29]

Orkestra eşliğinde bir perde arası yaşıyoruz.

İyi ama, dördüncü kattaki şu yerimde, bu karmakarışık sosyoloji yığınıyla işim ne? Hepsi bir düştü, tıpkı Babil prensesleri gibi ve insanlık üzerine kafa yormak o kadar, ama o kadar yararsız ki – sadece şimdiki zamanın arkeolojisi.

Tüm evrene yabancı bir insan gibi, deniz düşünden kopmuş bir insan-ada gibi, fazlasıyla varlık yüklenmiş, her şeyin sathında giden gemi gibi sislerin içine dalacağım.

87

H.K.

6 Mayıs 1930

Metafiziği oldum olası, gizli deliliğimizin bir uzantısı olarak görmüşümdür. Gerçeği bilseydik zaten görürdük, kalanı da birtakım sistemlerden ve dolgu malzemesinden başka şey değil. Şöyle bir düşünecek olursak, evrenin anlaşılamazlığını tespit etmiş olmak bize yetmeli; onu kavramaya çalışmak bir insandan daha azı olmak demektir, çünkü insan olmak, zaten evrenin anlaşılamayacağını bilmek anlamına gelir.

İnancı, hiçbir yerden düşmemiş bir tepsinin içinde, sıkıca bağlı bir paket gibi veriyorlar. Paketi almam isteniyor, ama açmaksızın. Bilim, bomboş bir kitabın sayfalarını açmam için tabak içinde uzattıkları bir bıçak. Kuşkuyu bir kutunun dibindeki toz gibi uzatıyorlar; iyi ama, içinde tozdan başka bir şey yoksa o kutuyu neden önüme sürüyorlar ki?

Bilemediğim için yazıyorum ve tamamen yabancısı olduğum, Gerçekliği anlatan o büyük lafları, duyduğum heyecanın ihtiyaçlarına göre kullanıyorum. Rengi belli, karşı konulmaz bir heyecan içindeysem, su içercesine Tanrılar derim, böylelikle heyecanımı çok boyutlu bir dünya bilinciyle bütünleştirmiş olurum. Heyecanım daha derinse, doğal olarak Tanrı'dan söz eder, bu kez de onu tekil bir bilincin içine saklamış olurum. Eğer söz konusu heyecan bir düşünceyse, o durumda doğal olarak Yazgı'dan dem vurur ve onu çıkış yolu bırakmaksızın köşeye sıkıştırmış olurum.[30]

Bazen, sırf cümlenin ritmi bozulmasın diye Tanrılar değil de "Tanrı" demek gerekir; kimi zaman da "Tanrıların" sözcüğünün dört hecesini kullanmak kaçınılmazdır, bu durumda başka bir söz âlemine geçmiş olurum; kimi zaman da tam tersine, içimizdeki bir uyağın kaprisleri, ritimdeki bir bozukluk, ani bir coşku kendini zorla kabul ettirir – kaçınılmaz olarak ya çoktanrıcılık ya da tektanrıcılık gelir bunun ardından, ben de kâh birini, kâh ötekini tercih ederim. Tanrıların varlığını üslup belirler.

88
H.K.

Yoksa bile, nerede Tanrı? Dua edip ağlamak, işlemediğim suçlara tövbe etmek, bir anneninkinin yerini tutmasa da, bağışlanmanın bir okşayışa benzeyen tadını duymak istiyorum.

Herhangi bir ocağın başında, insanın sokulup ağlayacağı bir göğüs, ama sonsuz, şekilsiz, bir yaz gecesi kadar sınırsız bir boşluk çizen, aynı zamanda da yakıncacık, sıcacık, kadınsı bir göğüs... Düşünülemeyecek şeyler için, tam bilmediğim başarısızlıklar için, var olmayan şeylere duyduğum sevgiler için ağlayabilsem orada ve bilmem hangi geleceği düşünerek, korkudan tir tir titreyebilsem...

Yeni bir çocukluk çağı, yeniden yaşlı bir dadı olsa, yatakta dikkatim giderek dağılarak, bir çocuğun buğday sarısı saçlarına süzülen tehlikelerle dolu, huzur verici masallar dinleyerek uyusam tekrar... Hepsi çok büyük, alabildiğine sonsuz, kesin ve Tanrı'nın benzersiz heybetinde, varlıkların nihai gerçekliğinin hüzünlü, yarı uykulu derinliğinde [...]

Bir göğüs, bir beşik ya da boynumu saran ılık bir kol... Usulca şarkı söyleyen bir ses – beni ağlatmak istercesine... Şöminede yanan ateşin çıtırtısı... Kışın bağrındaki o sıcaklık... Bilincimin ılık, başıboş akışı... Sonra, sessizce, uçsuz bucaksız bir boşlukta, yıldızların arasında süzülen ay misali bir uyku...

Hilelerimi bir kenara koyup oyuncaklarımı da –sözcükler, imgeler ya da cümleler– sevgiyle, neredeyse tek tek öperek bir köşeye kaldırdıktan sonra, kocaman bir odada kaybolmuş, küçücük, savunmasız, yapayalnız kalmış hissediyorum kendimi, hüzün çöküyor içime, alabildiğine derin bir hüzün.

Asıl meseleye dönecek olursak, oyunumu oynamadığım zaman ben kimim? Duyular sokağına bırakılmış, Gerçeklik'in rüzgârlı köşelerinde dişleri soğuktan birbirine vuran, Hüzün'ün basamakları üzerinde uyumaya, ekmeğini Düşlem'den dilenmeye mecbur, zavallı bir yetim. Babama gelince, adından ötesini bilmiyorum; dediklerine göre Tanrı'ymış adı; ama bu hiçbir anlam ifade etmiyor. Bazı geceler, kendimi çok yalnız hissettiğimde onu çağırıp ağlarım, onu sevmemi

sağlayacak bir fikir yaratmaya çalışırım... Ama sonra, babamı tanımadığım gelir aklıma, belki düşlediğim gibi değildir, derim, belki de ruhumun gerçek babası asla o olmayacak.

Ne zaman son bulacak bütün bunlar, sefaletimi sürüklediğim sokaklar, soğuktan titreyerek büzülüp kaldığım, gecenin ellerini sırtımdaki paçavraların altında hissettiğim o merdivenler? Ne olurdu Tanrı bir kerecik çıkıp gelse, beni evine götürse, sıcaklık, sevgi verse... Bazen bunu düşündüğümde, sadece düşünebilmek bile sevinçten ağlatır beni... Ne var ki rüzgâr sokaklarda kol geziyor, yapraklar kaldırımlara dökülüyor... Gözlerimi kaldırdığımda yıldızları görürüm, hiçbir anlamı olmayan yıldızları... Ve tüm bunların ortasında bir ben kalırım, hiçbir Sevgi'nin evlat edinmediği, hiçbir Dostluk'un oyunlarına almadığı, yüzüstü bırakılmış, zavallı bir çocuk.

Öyle üşüyorum ki. Yalnızlıktan çok yoruldum, çok bitkinim. Ey rüzgâr, gidip Anne'mi bul. Gece vakti beni, bilmediğim o eve götür... Ey Sessizlik, sütannemi, beşiğimi, tatlı tatlı uyutan o ninniyi geri ver bana.

89

Üstün bir insana yakışan yegâne tavır, yararsız olduğunu bildiği bir işi inatla sürdürmek, sonuç vermeyeceğinin farkında olmasına rağmen disipline ayak uydurmak ve zerre kadar önem vermediği felsefi ve metafizik düşünce kıstaslarına sıkı sıkıya sarılmaktır.

27. Burada sözü edilen meydan, –bugün de hiç değişmemiş olan– Aşağı Şehir' deki Figueira Meydanı olmalıdır.

28. Portekizli rahip ve yazar Frei Luís de Sousa'nın (1555-1632) bir başpiskoposun yaşamını anlattığı eseri. Kitap, dikkat çekici bir dille, güçlü tasvirlerle yazılmış olmakla birlikte, manastır yazınının ayrıntıları güzelleştirmek, kötü yönleri törpülemek ya da tamamen atlamak gibi özelliklerine sahiptir. (Ç.N.)

29. Ya da: *kendimizi ifade etmemizi sağlayan olumsuzlamaların tümünü* ortaya çıkaran da, bu tasarıların…

30. Ya da: *böylece onu bir nehir gibi yatağında akmaya bırakıyorum.*

90
H.K.

14 Mayıs 1930

Gerçekliği yanılsamanın bir biçimi, yanılsamayı da gerçekliğin bir hali olarak görmek, aynı ölçüde hem gereklidir hem de yararsız. Düşlerle geçen bir hayat, eğer var olmak niyetindeyse, kendisinin dışında gelişen olayları, varamayacağı bir sonucun dağınık öncülleri olarak görmek zorundadır; ama bir yandan da düşün barındırdığı olasılıkların da, belli bir ölçüde dikkatimizi hak ettiklerini de kabul etmelidir, zaten düşler sayesinde kendi iç dünyamıza dalarız.

Her bir şey, şaşkınlık ya da sıkıntı yaratan her konu; bir bütün ya da hiçlik, bir yol ya da bir kaygı kaynağı olarak tahayyül edilebilir. Her defasında farklı biçimde ele almakla onu yenilemiş, kendiyle çarpıp çoğaltmış oluruz. Ömrü düşlerle geçen, köyünden dışarı adım atmamış birinin koca evrene hükmedebilmesini sağlayan da budur.[31] Sonsuzluk, bir çölde olduğu gibi, bir hücrenin içinde de var olabilir. İnsan, başını bir taşa dayayarak da kozmik bir uyku uyuyabilir.

Bununla birlikte, düşüncelere daldığımızda –az buçuk düşünen herkesin başına geldiği gibi– her şey bize yaşlı, eski, defalarca görülmüş gibi gelebilir, biz onları daha önce hiç görmemiş olsak bile. Mesele şu ki, bir şey üzerinde ne kadar yoğun düşünürsek düşünelim, düşünce gücümüzle onu ne kadar dönüştürürsek dönüştürelim, bütün çabalarımıza rağmen o gene de bir düşünce nesnesi olarak kalacaktır. O durumda, şiddetle hayatı arzularız, bilgi dışında bir yolla anlamayı, sadece duyularımızla düşünebilmeyi, söz konusu nesnenin içinden bir bakışla, dokunmayı, hissetmeyi içeren bir yöntemle düşünebilmeyi isteriz, sanki biz su, o da süngermişçesine. Böylelikle biz de kendi gecemizle yüzleşiriz; heyecanların verdiği yorgunluk iyice derinleşir, hatta zaten kendiliğinden bir derinliği olan, düşüncenin yarattığı heyecanları geçer bile. Ne var ki, uykusuz, aysız ve yıldızsız, sanki her

şeyin tersine döndüğü bir gecedir bu – sonsuzluk içeri, daracık bir yere sıkıştırılmış, gün ise bilinmeyen bir giysinin kara astarına dönüşmüştür.

En iyisi, evet en iyisi, seven ve bilmeyen salyangoz insan ya da iticiliğinin farkında olmayan sülük olmak ve öyle kalmak. Bilmemek hayatımız olsun! Hissettikçe unutalım! Ne çok yaşanmışlık kayboldu kaçan karavelaların yeşil-beyaz dümen sularında, ihtiyar kamaraların gözlerinin altına burun niyetine dikilmiş mağrur dümenin tükürdüğü soğuk bir balgama benzeyen o sularda.

91

Şehrin hemen dışındaki bir duvarın üzerinden kırlara şöylece bir bakınca, bir başkasının upuzun bir yolculukla erişebileceğinden çok daha eksiksiz bir özgürlüğe kavuşuyorum. Her bakış açısı, baş aşağı duran, tarife sığmaz bir tabanı olan bir piramidin tepe noktasıdır.

Bugün beni gülümseten şeylere müthiş öfkelendiğim bir dönem oldu. Her seferinde beni bir kez daha şaşırtan, aktif insanların, gündelik hayatın içinden olanların şairlere ve sanatçılara ısrarla gülümseyip geçmesi, bunlardan biri. Bizim gazete filozoflarının sandığı gibi, kendilerine üstünlük payı çıkarmak için yapmıyorlar bunu. Tavırlarında genellikle bir tür sevgi oluyor. Ama bir çocuğu, hayatın şaşmaz, dakik işleyişini bilmeyen birini şımartır gibi davranıyorlar.

Bunlar vaktiyle sinirlendirirdi beni, çünkü her naif insan gibi (o zamanlar ben de naiftim), düşler ve sözler peşinde koşan şairlere yönelen bu gülümsemede, alttan alta bir müstehzilik sezerdim. Aslında bunu ele veren tek şey, gülümserken dilin hafifçe şaklatılması. Eskiden şairlere karşı bir üstünlük duygusunu açığa vuran bir hakaret olarak gördüğüm gülümsemeyi, şimdi bilinçsiz bir soru olarak kabul ediyorum: Yetişkinlerin çoğunlukla onlardan daha keskin zekâlı olduğunu kabul etmesi gibi, bazı insanlar da düş kurup dillendirmeyi bilenler olarak bizim karşımızda çözemedikleri, bundan dolayı korktukları, farklı bir duyguya kapılıyorlar. İçlerinden en akıllıları, zaman zaman bizim üstünlüğümüzü anlar gibi oluyor galiba: İşte o

zaman o küçümseyen havayla gülümsüyorlar, üstünlüğümüzü sezdiklerini saklamak için.

Ne var ki, sanatçı ve şair olarak bizi üstün kılan, pek çok hayalcinin kendilerindeki temel özellik olarak kabul ettiği şey değildir. hayalcinin eylem insanına olan üstünlüğü, düşün gerçeklikten üstün olmasından kaynaklanmıyor. Mesele düşlemenin yaşamaktan katbekat daha rahat ve kolay olması; dolayısıyla, hayalci, eylem insanına kıyasla hayattan çok daha büyük, çok daha zengin bir zevk alır. Lafı dolandırmadan, daha açık konuşacak olursak, asıl eylem insanı, hayalcidir.

Hayatın temel olarak zihindeki bir durum olduğunu, edimlerimizin ya da düşüncelerimizin de takdir ettiğimiz kadar değere sahip olduğunu göz önüne alacak olursak, bir şeyin değerlenmesi sadece bize bağlıdır. Aslına bakacak olursak, hayalci vaktini para basarak geçirir, üstelik piyasaya sürdüğü paralar hem kendi akıl diyarında, hem de gerçekliğin memleketlerinde geçerlidir. Ruhumun banknotlarının altın karşısında değeri yoktur, ama bunu pek umursamıyorum, çünkü hayatın hayalî simyasında altın asla bulunamayacaktır. Bizden sonra tufan – ama "bizden sonra"nın altını çiziyorum. Her şeyin koca bir yalan olduğunu görüp başkalarının onları yazmasına fırsat bırakmadan romanlar kaleme alanlar, gizli gizli, daha rahat yazmak için Machiavelli gibi sırtına Saray kıyafetini geçirenler daha uyanık, daha mutlu insanlardır.

92

H.K.

(*A child hand's playing with cotton-reels, etc.*)[32]

Düş kurmakla geçti ömrüm. Hayatımın anlamı buydu, evet, yalnızca buydu. İç hayatımın[33] dışındaki hiçbir şeye dönüp bakmadım. Hayatımdaki en büyük üzüntüler, gönlüme[34] bakan pencereyi açıp oradaki bitip tükenmez kaynaşmayı seyrederek kendimi unutmamla eriyip gitti.

Baştan beri sadece hayalci olmayı istedim. Yaşamaktan bahsedenleri yarım kulak dinledim. Olduğum yerde olmayana, asla olamadığım şeye ait oldum hep. Ne kadar değersiz olursa olsun, ben olmamak kaydıyla her şeyi şiirsel buldum. Ben, bir tek *hiçlik*'i sevdim. Düşünü bile kuramayacaklarımı arzuladım sadece. Hayat akıp gittiğini hissettirmeksizin, bana şöyle bir değip geçsin istedim. Aşktan tek dileğim, uzak bir düş olarak kalmasıydı. Tamamen gerçekdışı olan gönlümdeki manzaralarda bile hep uzaklar cazip geldi, gittikçe silinerek neredeyse ufka dek uzanan su kemerlerinde, manzaranın geri kalanında olmayan bir düş dinginliği vardı; işte bu dinginliğin hatırına sevdim onları.

Kendime bir düş dünyası kurma saplantısı hiç terk etmedi beni, öldüğüm güne kadar da sürecek. Çekmecelerimin dibine rengârenk makaralar ya da –içlerinde bazen çekmeceye sığmayacak kadar büyük bir atın ya da filin de olduğu– satranç taşları dizmiyorum artık, ama özlüyorum... bugün düş evrenime, kışın şöminenin köşesinde ısınırcasına, iç dünyamda yaşayan capcanlı yaratıkları diziyorum keyfimce. İçimin derinlerinde yığınla dostum var benim, her biri kendine has, gerçek, sınırları gayet iyi çizilmiş ve hep yarım kalmış bir varlığa sahip.

Kimi zorluklarla boğuşur bunların, kimi kendi köşesinde, renkli bohem hayatlar sürer. Ticari temsilci olanlar da var içlerinde. (Kendimi ticari temsilci olarak düşleyebilmek baştan beri en büyük tutkularımdan biridir, ama ne yazık ki imkânsızdı bu!) Daha başkaları, Portekiz'in ta içindeki köylerde ve kasabalarda yaşar; şehre inerler bazen; bir gün tesadüfen karşıma çıkarlar ve kanım kaynayarak, coşkuyla bağrıma basarım onları. Ve bütün bunları düşlerken, elimi kolumu sallayarak, yüksek sesle konuşarak odamda bir aşağı bir yukarı yürürken – derin bir sevinç dolar içime, tamama ererim, neşeyle zıplarım, gözlerim parlar, kollarımı kocaman açarım kucaklamak için dostlarımı ve elle tutulur, engin bir mutluluk duyarım.

Hayır, hiçbir hüzün var olmamış şeylerin hüznü kadar işlemez insanın içine! Gerçek zamanda yaşanmış geçmişimi düşünürken, yol kenarına atılmış çocukluğumun cesedine ağlarken hissettiklerim... Bu bile düşlerimdeki o mütevazı yaratıkların gerçek olmadığını düşününce bastıran coşkun acıya, ağlarken kapıldığım heyecana

yetişemez; hatta figüranlara, sahte-varlığımla düşlerimde yürürken bir köşe başında ya da hayalimde bin kez inip çıktığım o dar sokaklardan birinde, bir kapı önünde, tesadüfen, bir kerecik gözümün iliştiği insanlara bile içim yanar.

Bu yaratıklara can vermenin, ayağa kaldırmanın imkânsızlığının verdiği üzüntü, düş dostlarımın, bilincimdeki yerlerinden bağımsız olarak, gerçekten var olabilecekleri bir uzama ait olmadıklarını düşününce, işte en çok o zaman Tanrı'ya karşı hınca dönüşür; kurmaca hayatımda neler yaşamışızdır o dostlarla, hayalî kafelerde ne parlak sohbetler etmişizdir.

Benim dışımda zerrece var olmamış, ne biçim ölü bir geçmiştir bu içimde taşıdığım! Yalnızca gönlümde gerçek olmuş, küçük köy evinin bahçesindeki çiçekler. O düş çiftlikte sebze bahçeleri, meyve bahçeleri, çam ormanları! Düşsel yazlıklar, hiçbir yerde var olmamış kırlarda gezinmeler! Yol kıyılarında ağaçlar, patikalar, çakıltaşları, gelip geçen köylüler... Baştan beri birer düştü hepsi, belleğime kazınmış bunca şey sahte bir acı doğuruyor – ben ise, saatlerimi düşlere verdikten sonra, onları düşlediğimi hatırlamakla da saatler geçiriyorum; ve gerçek, melankolik bir üzüntü duyuyorum, gerçek bir geçmişe ağlıyorum ve ciddiyetle, tabutta yatan ölü bir gerçek hayatı seyrediyorum.

Tamamen iç dünyama ait olmayan hayatlar ve manzaralar da var. Karşısında saatler geçirdiğim, sanat değeri düşük tabloların ya da bazı renkli taşbaskıların gerçeğin ötesine geçtiği bile oldu gözümde. Böyle durumlarda daha farklı, daha hüzünlü, daha yakıcı olurdu hislerim. Gördüğüm yerler gerçek olsun ya da olmasın, oralarda bulunamadığıma yanardım. Hiç olmazsa, küçücükken uyuduğum bir odada asılı duran o küçük gravürde, mehtabın altında uzanan ormanın kıyısına fazladan bir figür olarak çizselermiş beni! Nehir kıyısındaki o ormanda, ölümsüz ay ışığının altında (acemice çizgilerle de olsa) durduğumu, gözlerden ırakta, bir söğüdün eğik dallarının altından kayığıyla süzülen adama baktığımı düşleyebilseydim! O an, doludizgin düşlere kapılmamak acı verirdi. Çektiğim özlemin yüzü başka olur, umutsuzluğum ellerini başka türlü uzatırdı. Beni işkencelerle kıvrandıran imkânsızlığın altında yatan sıkıntı ise farklıydı. Demek hiçbirinin ne Tanrı katında bir anlamı vardı, ne de arzularımızın

mantığına uygun bir şekilde gerçekleşme olasılığı – bilmediğim bir yerde, üzüntülerimi ve düşlerimi yöneten mekanizmayla aynı özden, dikey bir zamanın içinde! Demek benim için bile yoktu, hiçbir yerde yoktu düşlerimdeki cennet! Düşlediğim dostlarıma, yarattığım sokaklara asla kavuşamayacaktım demek, kendime verdiğim o köy evinde, sabahları o kargaşanın içinde, horozların ve tavukların gıdaklamaları arasında uyanamayacaktım... üstelik her şeyin Tanrı'nın eliyle kusursuzca ayarlanmış, hepsinin var olması için mükemmel bir düzenin kurulmuş olmasına, onlara sahip olabileceğim bir şekle sokulmuş olmalarına rağmen – oysa kendi düşlerim, bu eksiksiz düzene ve şekle ancak, bu zavallı gerçeklikleri barındıran içimdeki uzamın var olmayan bir boyutunda ulaşabilirdi.

Şu yazdığım kâğıttan başımı kaldırıyorum... Vakit henüz erken. Daha yeni öğle olmuş, günlerden pazar. Yaşamanın verdiği mutsuzluk, bilinçli olma hastalığı bedenimin tüm zerrelerine işliyor, beni bunaltıyor. Huzursuz ruhlar için adacıklar, herkesin keşfedemeyeceği, düşlerine hapsolmuş ruhlara özel, kocamış ağaçlarla çevrili yollar olsa! Ne zor iş, yaşamaya, az da olsa kıpırdanmaya mecbur olduğumu bilmek, hayatta benim dışımda, benim kadar gerçek başka insanların olduğu gerçeğinin üzerime gelmesine ses çıkaramamak. Mecburen oturmuş, ruhum muhtaç diye, bunca şeyi yazıyorum – ve bunu bile yalnızca düşlemekle, kelimelere, bilince başvurmadan, silikleşmiş, ezgili yeni bir ben yaratarak ifade etmekle yetinemiyorum, oysa içimdekileri gerçekten dillendirdiğimi hissedebilsem gözlerim dolardı, kendi benliğimin yamaçlarından usulca, büyülü bir ırmak gibi akardım, bilinçdışına, Tanrı dışında hiçbir anlamı olmayan uzaklara doğru.

93

H.K.

Baştan beri, duygulara sahip olma bilincim, duyguların kendisinden daha yoğun olmuştur bende.[35] Bilincinde olduğum

acılardan çok, acının bilincimdeki yansıması canımı yakmıştır.

Heyecanlarımın hayatı, ilk başta düşüncenin salonlarına yerleşmeyi tercih etmişti, ben de hayata dair duygularımla öğrendiğim şeyleri, en iyi o mekânlarda yaşadım.

Buna karşılık düşünce heyecanı misafir ederken, ondan daha kaprisli davrandığından, hissettiklerimi yaşamak üzere seçtiğim bilinç rejimi hissediş tarzımı gündelik hayata daha uygun, daha etkili ve yüzeysel hale getirdi.

Düşünerek yankı ve uçurum yarattım kendime. Derinleşerek kendimi çoğalttım. En ufak bir sahne –ışığın yarattığı bir değişim, bir yaprağın döne döne yere düşüşü, solmuş taçyaprağın çiçekten kopuşu, duvarın öte yanındaki bir ses ya da herhalde dinleme halindeki birinin yanında konuşan bir insanın ayak sesleri, eski bahçeye doğru aralanmış giriş kapısı, ay ışığında, yay biçimli ev öbeğine açılan avlu– bana ait olmayan bütün bu şeyler, yankıların, özlemin içinde düşüncelerimin duyarlığını ayakta tutuyor. Her duyguda başka biriyim ben, tanımlanmamış her izlenimde azap çekerek yenileniyorum.

Bana ait olmayan izlenimlerle yaşıyorum, reddedişlerle tüketiyorum kendimi. Kendim olma tarzımla bile bir başkasıyım.

94

H.K.

Yaşamak, bir başkası olmaktır. Ve insan bugün, dün hissettiği gibi hissediyorsa, hissetmek olanaksızdır: Dün hissedileni bugün de hissetmek, hissetmek değil, dün hissedilmiş olanı bugün anımsamaktır yalnızca, artık yok olmuş olan dünkü hayatın canlı cesedi olmaktır.

Akşamdan sabaha karatahtada ne varsa silmek, her an dirilen bir heyecanla, her şafakta yenilenmiş olarak kalkmak – olmayı ya da sahip olmayı, şu kusurlu halimizle var olmayı ya da sahip olmayı bilmeye bir tek bunun için değer.

Bu şafak, dünyanın ilk şafağıdır. Hafifçe sarıya, ardından sıcak beyaza dönen şu pembelik, batı yakasındaki evlerin taze ışıkla gelen

sessizliğe sunduğu, binlerce cam gözü olan yüzlere hiç böyle değmedi. Ne böyle bir saat var oldu daha önce, ne bu ışık, ne de bana ait şu varlık. Yarınki de bir başkası olacak ve yepyeni bakışlarla donanmış, yeniden biçimlenmiş gözler görecek göreceklerimi.

Şehrin dik yamaçları! Yalçın kanatlarıyla iyice genişleyen koca binalar, ışığın altında gölgelerle, yanmış lekelerle örülen, farklı biçimlerde yığılmış katman katman binalar – bugün sadece sizleri gördüğüm için varsınız, bensiniz, yarın (ben ne olacaksam, sizler de o) olacaksınız, seviyorum sizi, hani bir gemi açık denizde bir başkasıyla karşılaşıp ardında bilinmedik üzüntüler bırakırken küpeşteden sarkan yolcu gibi.

95

H.K.

Bir keresinde, gece vakti ıssız bir deniz kıyısında gezinirken, bilmediğim saatler, art arda dizilmiş, bağlantısız anlar yaşadım. Deniz kıyısında, böyle yürüyerek tefekküre daldığımda, insanları yaşatmış olan tüm düşünceler, insanların yaşamayı bıraktığı tüm heyecanlar, tarihin karanlık bir özeti gibi aklımdan geçti.

İçimin derinliklerinde, gelip geçmiş tüm devirlerin özlemlerini yaşadım kendimle, tüm zamanların bunalımları benimle birlikte okyanusun seslerle dolu kıyısında yürüdü. İnsanların isteyip de gerçekleştiremedikleri, gerçekleştirirken öldürdükleri, kimsenin dile dökmediği, kişilerin olduğu o varlık – işte bütün bunları taşıyordu kıyıda yan yana yürüdüğüm hissedebilen bilinç. Âşıkta öbür âşığı şaşırtan şeydi bu, kadının ait olduğu kocasından hep sakladığı, annenin hiç doğmamış çocuğu için düşündüğü, yalnızca bir gülümsemede ya da bir fırsat çıkınca, şimdikinden başka bir anda vücut bulan bir şey – deniz kıyısında dolaşırken yanı başımdaydı hepsi, benimle birlikte ayıldılar ve dalgalar bir dev gibi, bana bütün bunların uykusunu uyutan refakatçiyi sarıyordu.

Biz, olmadığımız şeyiz, hayat kısa ve hazin. Gecenin içinde dalgaların sesi, gecenin kendi sesidir; ve kim bilir kaç insan ruhunun derinlerinde duymuştur onun, derinlerde çoğalan boğuk köpük sesleriyle yankılandığını, karanlıkta paramparça olan umut gibi! Elde edenler ne çok gözyaşı döktü, başaranlar ne çok gözyaşı yitirdi! Deniz kıyısında gezinirken gecenin sırrını, uçurumun içyüzünü gördüm bütün bunlarda. Ne çok insanız yaşayan, ne çoğuz kendini kandıran! Bu varoluş gecesinde, heyecanını algıladığımız şu kıyılarda, hangi denizlerdir içimizde yankılanan! Yitirilmiş olan, istenmiş olması gereken, yanlışlıkla elde edilen ve kazanılan şey; sevip yitirdiğimiz, yitirdikten ve sırf bunun için sevdikten sonra ilk başta sevmediğimizi fark ettiğimiz şey; düşündüğümüzü sanırken hissettiğimiz şey; bir anı olduğu halde heyecan sandığımız şey; deniz kıyısındaki gece gezintim sürmekteyken gecenin en derin yerinden olanca heybetiyle, gürültüyle gelen, kumsala narin köpükler saçan taze okyanus...

Ne düşündüğünü ya da ne de istediğini bilen biri var mı? Benliğinin kendisi için ne olduğunu kim biliyor? Müziğin bizde uyandırdığı, sırf var olamadıkları için gönlümüzü çelen ne çok şey var! Gece, hiç var olmadığı halde arkasından ağladığımız nice şeyleri anımsatır. Üzerine serilmiş huzurun içinden bir ses gibi yükselerek kıyıda patlayıp sönüyor dalgalar ve görülmeyen kıyıdan bir salya sesi geliyor kulağımıza.

Her şey için ayrı ayrı hissetmeye kalktığımda ne çok ölüyorum! Ve böyle, bedensiz bir insan olarak, tıpkı kıyı gibi kıpırtısız yüreğimle başıboş yürürken ne çok duyguyla doluyorum – ve her şeyi içine alan bütün okyanus, yaşadığımız bu gecenin içinde gezintim sırasında, ebedî gece gezintim sırasında, yüksek dalgalarını kıyıya vurup hafif alaycı bir edayla söndürüyor...

(*Presença* dergisinin Haziran 1930 tarihli sayısında yayımlanmıştır, cilt I, no. 27)

96
H.K.

Düşlediğim manzaraları gerçek manzaralar kadar net görüyorum. Düşlerimin üzerine eğildiğimde, gayet gerçek bir şeylerin üzerine eğilmiş oluyorum. Geçip giden hayata baksam, aynı anda düş görüyorum.

Bir keresinde birisi için, düşlerindeki kişilerin gerçek hayattakiler kadar belirgin ve canlı olduğunu söylemişlerdi. Benim hakkımda böyle konuşulsa yadırgamazdım, ama söyleneni üzerime almazdım. Düşlediğim kişiler, bana göre gerçek hayattakilere benzemiyor. Her iki hayat –düşteki ve dünyadaki hayatlar– kendine özgü, sahici, fakat farklı birer gerçeklik. Yakın ve uzak nesneler için de geçerli bu: Düşlerimdeki insanlar bana daha yakın ama [...]

97

Gerçek bir bilge içinden öyle tavır benimser ki, dışarıdaki olayların üzerindeki etkisi kesin olarak en aza iner. Bunun için olaylara kıyasla ona daha yakın duran gerçeklikleri üzerine kuşanarak zırhlanması gerekir, aynı gerçeklikler, olayları daha ona ulaşmadan süzüp kendileriyle uyumlu hale getirirler.

98

H.K.

Bugün çok erken bir saatte sıçrayarak uyandım ve kederler içinde, boğazımda anlaşılmaz bir tiksintiyle hemen yataktan fırladım. Bir düş değildi buna sebep; herhangi bir gerçeklik de yol açmış olamazdı. Belli bir şeyden kaynaklandığı açık olan, kusursuz, mutlak bir tiksintiydi bu. Ruhumun en derinindeki karanlıklarda, gözle görülmez, bilinmez güçler savaşmaktaydı, savaş alanları ise varlığımdı ve ben bu tarifsiz keşmekeş yüzünden, tir tir titriyordum. Bütün hayata karşı bir mide bulantısıyla uyandım. Yaşamak zorunda olmanın dehşeti yataktan

benimle birlikte kalktı. Her şey gözüme boş göründü bir an ve içimden buz gibi bir ses, hiçbir derdin çaresi yoktur, dedi.

Üzerime çöken inanılmaz bir bunalım, en küçük hareketlerime bile titremeler katıyordu. Delirmekten korktum; delilikten değil, sadece orada olmaktan korktum. Bedenim gizli bir çığlıktı artık. Kalbim konuşurcasına çarpıyordu.

Toparlamaya çalıştımsa da başaramadığım titrek, iri adımlarla önce yatak odamı bir baştan bir başa arşınladım, sonra da bir köşesi koridora açılan küçük odanın çapraz iki köşesi arasındaki boş hattı. Mantıksız, tutarsız hareketlerle, komodinimin üzerindeki fırçaları toparladım, bir sandalyenin yerini değiştirdim, hatta, bir an sarkaç gibi sallanarak, yatağımın köşe başlarındaki pürtüklü metal dikmelere çarptım. Bir sigara yaktım, bilinçsizce içtim ve sigaranın külü ancak başucumdaki sehpaya düştüğünde –iyi ama o tarafa eğilmediğime göre, bu nasıl olmuştu?–, beni cin çarptı ya da adı başka da olsa bu türden bir derde tutuldum sandım ve özbilincimin derin bir boşluğa yuvarlandığımı kavradım.

Şafağın söktüğü haberini, –nazlanarak yüzünü gösteren ufku belirsiz, mavimsi bir beyazlığa boyayan o zayıf ve soğuk ışığı– varlıkların minnet dolu bir öpücüğü gibi hissettim. Çünkü bu ışık, bu gerçek gün beni kurtarıyordu; bilmediğim bir şeyden kurtarıyordu, farkında olmadığım ihtiyarlığıma koluyla destek oluyor, yapay çocukluğumu okşuyor, kabına sığmayan hissetme yetimin dilencilere özgü huzurunu koruyordu.

Ah! Ne sabahtı o, beni hayatın hem aptallığına, hem de sonsuz sevgisine uyandıran! Dar kaldırımlı o bildik sokağımın gözümün önünde aydınlanışını görünce yaşlar dizildi gözüme; ve sokağın köşesindeki bakkalın, yavaş yavaş yayılan ışık altında seçilmeye başlanan, koyu renk, kirli, ahşap kepenklerini fark ettiğimde, kalbim, gerçek bir peri masalındaymış gibi rahatladı, kendini kendi gibi hissetmemenin güvenine kavuştu tekrar.

Ne sıkıntılı bir sabahtı! Ya şu benden uzaklaşıp giden gölgeler, neyin gölgesiydi? Hangi sırlar tamama erdi? Hayır, hiçbiri değil: İlk tramvayın, ruhumun karanlığını aydınlatan bir kibrit alevi gibi yükselen gürültüsü, sokaktan geçen ilk insanımın ayak sesleri; bunlar,

somut gerçeklikler, dostça bir sesle, olduğun gibi olmaktan artık vazgeç, diyor bana.

99

H.K.

12 Haziran 1930

Bazen her şey yorar insanı, dinlendirici olanlar bile. Yorucu olduğu için yoranlar; bir de dinlendirmesi gerekirken, sırf bunun için uğraşmayı düşünmek bile yorucu olduğu için yoranlar. Her türlü bunalımın, her türlü acının daha altına yuvalanan ruhsal bitkinlikler vardır; bunlardan sadece insana özgü bunalımlardan ve acılardan kendilerini gizleyebilenlerin haberi olmaz, kendilerine karşı, sıkıntıyı bile başlarından ustaca savacak kadar diplomatça davranmayı bilenlerdir bunlar. Böyle küçülmelerine, dünyaya karşı zırh kuşanmalarına bakarak, kendi kendilerinin bilincine vardıkları bazı anlarda zırhın birdenbire, bütün ağırlığıyla üzerlerine çöküvermesine de şaşmamalı, ne de hayatın tersine bir sıkıntıya, yitirilmiş bir acıya dönüşmesine.

İşte o anlardan birini yaşıyorum şimdi ve bu satırları yazıyorsam, en azından hâlâ hayatta olduğumu kendime kanıtlamaya ihtiyaç duyduğumdandır. Şu ana kadar gün boyunca uyurgezer gibi çalıştım, hesaplarla uğraşırken bir düşteydim adeta, yazarken de uyuşukluğumu atamadım üzerimden. Hayatın ağırlığını bütün gün gözkapaklarımda, şakaklarımda hissettim – gözlerimde uyku, şakaklarımda basınç, hepsinin mideme vuran bilinci, bulantı, halsizlik.

Yaşamak bana, maddenin metafizik bir hatası gibi geliyor, eylemsizlikten kaynaklanan bir dalgınlık. Gün içinde oyalanacak bir şey, ben onu tarif ederken, kendimi reddedişimi barındıran boş fincanı benden saklayacak bir şey aramıyorum bile. Hayır, güne bakmıyorum, çökmüş omuzlarımla dışarıda, hüznüme boğulmuş sokakta, insan seslerinin geçtiğini duyduğum ıssız sokakta güneşin parlayıp

parlamadığını bilmek istemiyorum. Hiçbir şey bilmiyorum, göğsüm sıkışıyor. Çalışmayı bıraktım ve yerimden kıpırdamak istemiyorum. Eğimli çalışma masasının kocamışlığına, dört yanından tutturulmuş kirli beyaz kurutma kâğıdına bakıp duruyorum. Düşüncelerin ya da can sıkıntısının izdüşümü olan karalamaları seyrediyorum dikkatle. Birçok yerinde imzam var, yanlamasına ya da tersten atılmış. Şurada burada rakamlar, dalgınlığımın ürünü birtakım anlamsız desenler. Dangalak bir köylü gibi bakıyorum bunlara, büyük icatlar yapmış bir adamın yoğun dikkatiyle süzüyorum hepsini ve görme duyusuna komuta eden sinir merkezlerinin ardında, beynimde hâlâ hiçbir kıpırtı yok.

İçimi, taşıyamayacağım kadar büyük bir uyku sardı. Hiçbir isteğim yok, hiçbir tercihim yok, kaçmam gereken hiçbir şey yok.

100

H.K.

13 Haziran 1930

Ben hep şimdiki zamanda yaşarım. Geleceği bilmem. Artık geçmişim de yok. Biri, her şeyin mümkün olmasıyla çöküyor üzerime, öteki, barındırdığı hiçbir şeyin gerçek olmamasıyla. Ne umutlarım var, ne de pişmanlıklarım. Hayatımın bugüne kadarki halini –yani çoğunlukla, istediğimin tam tersi şekilde aktığını– bildikten sonra ne söyleyebilirim ki geleceğim hakkında, beklemediğim, dilemediğim bir şey olacağından, benim dışımdan bir yerden, hatta bazen kendi irademin bir oyunu olarak başıma geleceğinden başka? Geçmişimde ise, hatırlayıp da gereksiz yere yeniden yaşamayı arzulayabileceğim hiçbir şey yok. Kendi benliğimin izinden, onun bir benzerinden başka bir şey değildim ben. Geçmişim, olmayı başaramadığım her ne varsa onlarla dolu. Uçup gitmiş anlardaki duyguları bile özlediğim yok: Duygu şimdiki zamana muhtaçtır; o an geçtikten sonra sayfa kapanır ve hikâye sürer, öykü ise biter.

Şehirli bir ağacın bir görünüp bir kaybolan kopkoyu gölgesi, üzgün bir havuza damlayan suyun hafif şıpırtısı, muntazam çimenlerin yeşili –alacakaranlıkta bir park–, şu an benim için tüm evrensiniz, çünkü bendeki şu bilinçli hissetme yetisinin içi tamamen, tıka basa sizinle dolu. Hayattan, böylesi beklenmedik akşamlarda, bahçelerde oynayan yabancı, gürültücü çocukların arasında kaybolduğunu hissetmekten başka dileğim yok, etraftaki sokakların melankolisine komşudur o bahçeler, ağaç dallarından ötede, yıldız faslının tekrar başladığı ihtiyar gök kubbe örter üzerlerini.

101

H.K.

Ömrümüzü sonsuza kadar bir pencerenin önünde geçirebilseydik ve kımıltısız bir duman kümesi gibi öylece kalabilseydik, sonsuza kadar tepelerin kamburunu sızlatan aynı anı, o alacakaranlık anını yaşayabilseydik... Sonsuzluğun ötesine dek öylece durabilseydik! Bu imkânsızlığın hiç olmazsa bir adım gerisinde, tek bir harekette bulunmaksızın, günahlardan solmuş dudaklarımızdan tek bir kelime dökülmesine izin vermeksizin, öylece kalabilseydik!

Gör her şeyin nasıl karardığını... Dünyanın elle tutulur huzuru öfkemi kabartıyor, arzunun lezzetini berbat eden, gecikmiş bir tat bırakıyor ağzımda... Ruhum canımı yakıyor... Uzakta bir duman çizgisi yükselip dağılıyor... Kaygılı bir sıkıntı, düşüncelerimi senden başka yöne saptırıyor...

Her şey ne kadar boş! Biz, dünya ve her ikisinin kendi sırları.

102

H.K.

27 Haziran 1930

Hayat tahayyül edebildiğimiz kadardır. Bütün dünyası tarlasından ibaret olan köylünün gözünde, o tarla bir imparatorluktur. Caesar'ın gözünde ise azımsadığı imparatorluğu topu topu bir tarla kadardır. Fakir insanın bir imparatorluğu var, güçlü olanın ise altı üstü bir tarlası. Aslına bakılacak olursa, sahip olduğumuz tek şey izlenimlerdir; dolayısıyla, hayatımızın gerçekliğini izlenimlerin üzerine oturtmalıyız, algıladıkları şeylerin değil.

(Böyle düşünmemin özel bir nedeni yok.)

Çok düş kurdum ben. Bunca düş kurmuş olmaktan yorgunum, ama düş kurmanın kendisinden yorulmuş değilim kesinlikle. Kimse yorulmaz düşten, çünkü düş unutmaktır ve unutmak üstümüzde ağırlık yapmaz; uyanık uyuduğumuz, rüyasız bir uykudur unutmak. Düşlerimde her şeye sahip oldum. Uyandığım zamanlar da oldu, ama bunun ne önemi var? Kaç kez imparator oldum kim bilir! Hem de en anlı şanlılarından; ama ne bayağı insanlardı! Bir korsanın mertliği sayesinde ölümden kurtulan, uzun süre arayıp taradıktan sonra bulur bulmaz aynı korsanı çarmıha gerdiren Caesar. Sainte-Hélène Adası'nda vasiyetnamesini yazan, Wellington'u öldürmeye kalkışan bir korsana mirasından pay veren Napoléon. Ey yüce düşünceler, ne kadar da benzersiniz tek gözlü komşu kadının ruhundaki yüceliklere! Ey yüce insanlar, öte dünyada bir aşçı kadın eden insanlar! Kaç Caesar oldum, hâlâ da olmayı düşlüyorum?

Evet, çok Caesar'lar oldum, ama geri dönüş kapısını hep açık kapı bırakarak. İmparatorluğum yalnızca düşlerde geçerliydi ve işte bu yüzden gerçekte hiçbir şey olamadım. Ordularım bozguna uğradı elbette ama bu, gönüllü, tatlı bir bozgundu, kimsenin canına zarar gelmedi. O bozgunlarda tek bir sancak yitirmedim; ordularımı bayraklarını gözümde canlandırabilecek kadar derinden düşlemedim, çünkü her düşün kırılıp döküldüğü bir dönemeç vardır... Kaç Caesar oldum ben, burada, Rua dos Douradores'te bile. O imparatorlar imgelemimde hep yaşıyor; ne var ki gerçekten yaşamış imparatorların hepsi bugün ölü; ve Rua dos Douradores, başka bir deyişle Gerçeklik, onları tanıyamaz artık.

Boşalan kibrit kutumu, önü balkonsuz penceremden öteye, sokağın uçurumuna fırlatıyorum. İskemlemde doğrulup kulak kabartıyorum. Boş kibrit kutusu, sanki bir anlamı varmış gibi açık seçik yankılanıyor

yerde, böylelikle sokağın ıssızlığını anlatıyor bana. Onun dışında çıt yok, koca kentin gürültüsü sayılmazsa. Evet, koca bir pazar gününde şehir gürültüleri, ayrı telden çalan, ayrı ayrı seçilebilen sayısız ses.

Gerçek dünyada en derin düşüncelerimizin temeli ne kadar az şeyle atılır: öğle yemeğime geç kalmak, kibrit kutumun boşaldığını görmek, kendi kendime onu sokağa fırlatmış olmak, uygunsuz bir saatte yemek yediğim için keyfimin kaçması; ve günlerden pazar olması, kaçırılmış bir günbatımının havadaki vaatleri ve bu aşağılık dünyada hiçbir şey olmamak – ve sonra, bütün metafizik.

Ama ne Caesar'lar oldum!

103

H.K.

Edimde bulunmaya duyduğum kini, fanusta bir çiçek gibi büyütüyorum içimde. Hayata baş kaldırdığım için kendimle övünüyorum.

104

Hiçbir parlak düşünce içine birtakım ahmaklıklar katılmadan piyasaya sürülemez. Kolektif düşünce ahmaklıktır, çünkü kolektiftir: İçindeki zekice tarafın büyük kısmını zorunlu bir vergi gibi feda etmeden kolektifin sınırlarını aşabilen yoktur.

Gençken varlığımızda ikilik vardır: Aklımızla (çok akıllı da olabiliriz) deneyimsizliğimizin getirdiği ahmaklık (buysa, alt düzeyde ikinci bir akıldır), benliğimizde yan yana varlığını sürdürür. Bu ikisi, ancak ileri yaşlarda birleşir. Nitekim, gençlerin hep kaba saba işler yapması da deneyimsizlikten değil, bu iki unsurun henüz bir bütün haline gelememiş olmasından kaynaklanır.

Üstün zekâlı bir insan için, günümüzde reddedişten başka çıkar yol kalmamıştır.

31. Yazar burada, gene kendi yarattığı kimliklerden lirik ve pagan şair, B. Soares'in ustası Caeiro'nun bilgeliğine gönderme yapıyor.

32.Orijinal metinde İngilizce: Pamuk makaralarıyla oynayan küçük bir çocuğun elleri, vb. (Y.N.)

33. Ya da: *sahnemin.*

34. Ya da: *düş sokağıma.*

35.Ya da: *duygulara sahip olma duygum…*

105

Vazgeçmenin estetiği

Razı olmak boyun eğmeyi ifade eder; öte yandan yenmek razı olmak demektir, dolayısıyla ucu yenilmeye çıkar. İşte bu yüzden her zaferle insan biraz daha bayağılaşır. Galipler, onları savaşmaya, zafere götürmüş olan yorulabilme yetisini, bugünün karşısında yitiriverirler. Hallerinden memnundurlar artık, oysa insan ancak bir şeye razı olursa, galiplerin zihniyetine sahip değilse memnuniyet duyabilir. Yenmeyi bilenler, hiç yenmemiş olanlardır. Güçlü olan, kendi cesaretini durmadan kırabilendir. En iyisi, en soylusu vazgeçmektir. En yüce imparatorluk, normal hayattan, başkalarıyla görüşmekten vazgeçen, üstünlük kaygısını sırtında bir mücevher sandığı gibi hissetmeyen, altında ezilmeyen bir imparatorun hükmünde olandır.

106

H.K.

Kimi zaman –başımı, başkalarına ait hesapları, kendi hesabıma ise bana has herhangi bir hayatın yokluğunu kaydettiğim defterlerden iyice sersemlemiş vaziyette kaldırdığımda–, belki eğik durmaktan kaynaklanan, ama rakamları, bendeki başarısızlık duygusunu da içine alan bir bulantı duyarım. Hayat, gereksiz bir ilaç gibi midemi bulandırır. İşte o zaman, yalnızca gerçekten isteyecek gücüm olsa, bu sıkıntıyı üzerimden ne kadar kolayca atabileceğimi açık seçik görürüz.

Edimle varız, yani istençle. İçimizden istemesini bilmeyenler (ister deha olsun, isterse dilenci, fark etmez), güçsüzlükte birleşen kardeşlerdir. Bir muhasebeci yardımcısı olduğumu bilirken, kendimi

deha ilan etsem neye yarar? Cesario Verde, doktorundan kendisine mağaza çalışanı Cesario Verde değil, şair Cesario Verde olarak hitap etmesini talep ederken, gereksiz bir gururdan kaynaklanan, buram buram kendini beğenmişlik kokan içi boş bir laf etmiş oluyordu. Zavallı adam, baştan beri mağaza çalışanı Bay Verde'ydi o. Şair o öldükten sonra doğdu, çünkü insanlar onu, ancak ölümünden sonra şair olarak kabul ettiler.

Hayata etkin olarak katılmak – doğru akıl budur işte. Kim olmak istiyorsam o olacağım. Ama olacağım kişiyi istemem gerek bunun için. Başarı, başarmaktır, başaracak durumda olmak değil. Biraz genişçe olmak koşuluyla her arsaya saray inşa edilebilir, ama inşa etmedikten sonra saray mı kalır?

Gururumu körler taşa tutmuş, düş kırıklığım dilencilerin ayaklarının altında ezilmiş.

Hiçbir şey söylemeye cesaret edemeyenler, hiç göndermedikleri dizelerde, "Seni yalnızca düşümde istiyorum," der sevdikleri kadına. "Seni yalnızca düşümde istiyorum," çok uzun zaman önce yazdığım bir şiirin bir dizesi. Aklıma gelince gülümsetti beni, ama bu gülümsemenin nedeni hakkında bile hiçbir yorum yapmıyorum.

107

H.K.

Ben, kadınların sevdiklerini söyledikleri, ama karşı karşıya geldiklerinde kesinlikle tanımadıkları insanlardanım; tanısalar bile tanımadıkları cinsten biriyim. Duygularımın zarafetine, küçümsemeyle karışık bir ilgiyle katlanıyorum. Romantik şairlerin herkesin bayıldığı bütün özelliklerine sahibim; hatta o özelliklerin olmayışına bile, ki bir insanı gerçek bir romantik şair yapan budur. Farklı romanların içinde, çeşitli entrikaların başoyuncusu yaptılar beni (kısmen); ne var ki, ruhumun olduğu gibi hayatımın da özü, asla başoyuncu olmamaktır.

Kendimle ilgili net bir fikrim yok; hatta, fikir sahibi olmama fikrinden bile yoksunum. Kendime dair bilincimin bir göçebesiyim. Uykudan ilk uyandığım gün, içimdeki servetin bir parçası olan sürüler dağılıp gitti.

Tek trajedi, insanın kendindeki trajikliği görememesidir. Ben, dünya ile yan yana yaşadığımı hep bilmişimdir. Onunla yan yana yaşamaya ihtiyacım olduğunu ise tam olarak anlayamadım; normal bir varlık olmayışımın nedeni budur.

Etkin olmak, dinlenmeyi bilmektir.

Çözülebilir sorun yoktur. Bir sorunun varlığı, özünde, bir çözümün yokluğunu taşır. Bir olguyu aramak, olgunun var olmadığı anlamına gelir. Düşünmek, var olmayı bilmemektir.

Terreiro do Paço Meydanı'nda, nehir kıyısında, saatler boyunca düşüncelere daldığım oluyor, ama sonuç yok. Sabırsızlığım durmadan beni bu dinginlikten söküp almaya çalışıyor, cansızlığım ise sürekli o halde tutmaya çabalıyor. Bedensel varlığımı saran bir uyuşukluk içinde düşüncelere gömülüyorum, şehvet olabilir bu uyuşukluğun adı; rüzgârın mırıltısının, muğlak özlemlerimin dinmezliğinin, imkânsız arzularımın doyurulamayışının sesi olabileceği gibi. En çok acı çekebilme hastalığı yüzünden acı çekiyorum. Arzulamadığım bir şeyin eksikliğini duyuyorum ve acı çekiyorum, çünkü bu gerçek bir acı çekmek değil.

Nehirdeki rıhtım, günün batışı, suyun kokusu – üzerime çöken bunalımın tertibine bir de bunlar ekleniyor. İmkânsız çobanların kavallarının en hoş tarafı var olmayışlarıdır ve bir de var olmamalarının sayesinde, bu gerçekdışı kavalların adının anılması.[36]

Dere kıyılarındaki uzak sevdalar kendi içimde, gene bu saatlerde yaralıyor beni [...]

108

H.K.

16 Temmuz 1930

Hayatı bir mide bulantısı, ruhumuzun varlığını da kaslarımızı bütünüyle saran bir rahatsızlık gibi hissedebiliriz. Ruhumuzdaki hüzün yoğunlaşınca, uzaktan uzağa tüm bedenimizde gelgitler yaratır, bedeni kullanarak acı çektirir bize.

Bilinçli olmanın ıstırabının, şairin dediği gibi,
ölgünlük, bulantı
ve acı veren bir arzu[37]
haline geldiği günlerden birinde, kendi kendimin bilincindeyim.

109
H.K.

(Storm)[38]

Kurşuni mor, sınırsız bir sessizlik hiç belli etmeden çöküyor. Üç beş at arabasının koşturmacası arasında bir kamyon, buraya çok yakın bir yerde, kendine özgü sesiyle gürlüyor – elini uzatsan tutacağın kadar uzak gökyüzünde olup bitenlerin gülünç, mekanik bir yankısı olarak.

Manyetik bir ışık hiç uyarmadan, ansızın göz kırpmaya başlayıveriyor. Kalp çırpınıyor, içine azıcık hava çekiyor. Ta tepede bir cam fanus kırılarak, kocaman, yuvarlak parçalar halinde saçılıyor. Hain bir yağmur örtüsü, bir kez daha dünyanın gürültüsünü tırmalıyor.

Patron Vasques'in solmuş, yeşile dönmüş yüzü, afallamış, yapmacıklı görünüyor. Bunu (göğsümü zar zor havayla doldururken) görünce ona yakınlık duyuyorum birden, çünkü o an ondan farksız olduğumdan adım gibi eminim.

110
H.K.

Bol düşlerle uyuduğum zamanlarda, fal taşı gibi açılmış gözlerle sokağa çıkarım, ama düşlerin izinde, gerçekliklerinde gezinmeye devam etmekteyimdir aslında. Başkalarının ben yokmuşum gibi davranmalarını sağlayan otomatizmime şaşarım. Çünkü, astral dadımın elini hiç bırakmadan kat ederim günlük hayatı, sokaklarda attığım adımlar, yarı uykulu imgelemimin belirsiz amaçlarına uygundur, uyumludur. Bununla birlikte gayet normal yürürüm; ne tökezlediğimi gören olur, ne de sorulara yanlış yanıtlar verdiğimi; varımdır.

Ne var ki soluklanmak için durduğum ilk anda, arabalardan kaçmak ya da yayaları rahatsız etmemek için ayaklarıma sahip olmak, önüme gelenle konuşmak ya da en yakın kapıyı çalmak gibi korkunç mecburiyetlerden kurtulduğumda – işte o an, kendimi yeniden, sivri uçlu kâğıttan bir gemi gibi düşün sularına bırakırım ve gün doğarken, öylece bekleyen arabaların sesinde, belli belirsiz sabahın bilincine varırken kaygılarımı gidermiş olan o baygın yanılsamaya dalarım tekrar.

Derken düş, hayatın orta yerine o koca sinemalarını seriverir. Aşağı Şehir'in düşsel bir sokağından aşağı inerim, var olmayan yaşamların gerçekliği alnıma, akılda kalmış sahte anılardan dokunmuş beyaz bir kumaş sarar usulca. Kendimdeki bilmediğim bir denizde yol alan denizciyimdir artık. Hiç gitmediğim her yerde, hep zaferler kazanmışımdır. Başımı öne eğip imkânsıza doğru içinde ilerleyebileceğim bu uyuşukluk, yepyeni bir rüzgârdır.

Her birimizin kendine özgü bir içkisi var. Kendi payıma, var olma olgusunda kendime yetecek kadar alkol buluyorum. Varlığımı hissetmenin sarhoşluğuyla rasgele geziniyor, dimdik yürüyorum. Vakit gelmişse, herkes gibi işyerime dönüyorum. Henüz vakti değilse, herkes gibi nehre kadar yürüyüp nehre bakıyorum. Onlarla aynıyım. Ve bütün bunların arkasında, gizlice yıldızlarla donandığım, içinde kendi sonsuzluğuma sahip olduğum, bana ait gökyüzü var.

H.K.

Günümüzde bir insan birini seviyorsa, ahlak anlayışında, entelektüel çapında da cücelik ya da hödüklük yoksa, karşısındakini romantik bir aşkla seviyor demektir. Romantik aşk, Hıristiyanlığın insanlar üzerindeki etkisinin yüzyıllar sonra ortaya çıkan en son ürünü; ve cahil bir adama bu aşkın doğasını kavratmak gerekirse, gerek özü, gerekse geçtiği aşamalar bakımından bir elbiseye, bir kıyafete benzetebiliriz onu; ruhun ya da imgelemin diktiği, karşısına çıkan insanoğullarından yakışır diye düşündüklerine giydiriverdiği bir kıyafet.

Ne var ki kıyafetler ölümsüz olmadığından, ömürleri yettiği kadar varlıklarını korur; nitekim diktiğimiz İdeal kıyafet çok geçmeden lime lime olur, altından da giydirdiğimiz insanın gerçek bedeni görünür.

Sonuç olarak romantik aşk insanı hayal kırıklığına götüren bir yoldur; tabii bu baştan göze alınırsa, hayal kırıklığı da hiç durmadan farklı idealler edinmeye ve ruhumuzdaki terzihanelerde gene hiç durmadan yeni kıyafetler dikmeye karar verirse o başka, bu takdirde, kıyafetleri giyenin görünüşünü sürekli olarak yenileyebilecektir.

112

H.K.

25 Temmuz 1930

Biz aslında insanları sevmeyiz. Sevdiğimiz, bir insan hakkında oluşturduğumuz fikirdir. Kısacası kendi uydurduğumuz bir kavramı – ve sonuç olarak kendimizi sevmekteyizdir.

Bu dediğim aşkın her kademesinde geçerlidir. Tensel aşkta yabancı bir bedenin aracılığıyla kendi hazzımızın peşinden koşarız. Tensel boyutu olmayan aşkta, yarattığımız bir düşüncenin aracılığıyla kendi zevkimizin peşinden koşarız. Otuzbir çekmeden yapamayanlar iğrenç insanlardır, ama iyi düşünüldüğünde, aşkın mantığını kusursuzca

ortaya koymaktadırlar. Ne bir başkasını, ne kendini; hiç kimseyi aldatmayan bir onlar vardır.

Bir ruhla bir başkası arasında, harcıâlem kelimeler ya da edimlerimiz gibi belirsiz, benzeşmez şeyler üzerinden kurulan ilişkiler meselesinde, tuhaf bir karmaşa sezilir. Tanışma şeklimiz yüzünden bile yanlış tanırız birbirimizi. İki insan "Seni seviyorum," der ya da bunu düşünür, karşılıklı olarak hisseder ve ruhun faaliyet alanını oluşturan soyut duygular kalabalığında, her ikisi de farklı bir düşünceyi, farklı bir hayatı, hatta belki farklı bir rengi ya da kokuyu dile getirmek derdindedir.

Bugün kendimi, var olmasaydım olacağım kadar bilinçli hissediyorum. Düşüncelerim, herhangi bir şeyi ifade etmenin mümkün olduğuna yalan yere bizi inandıran etten paçavralardan arınmış bir iskelet kadar net. Vazgeçmek üzere geliştirdiğim bu düşüncelerin belli bir kaynağı yok – en azından bilinç sahnemde bir şey görülmüyor. Belki de bunların altında yatan, bizim pazarlamacının sevgilisi yüzünden kalbinin kırılmasıdır ya da gazetelerin yabancı gazetelere dayanarak aktardığı aşk hikâyelerinde geçen bir cümle, hatta belki de fiziksel olarak açıklayamadığım, bir türlü kurtulamadığım şu hafif bulantılar.

Yanılıyordu Vergilius denen şârih. En çok anlamak yoruyor bizi. Yaşamak, düşünmemektir.

113

H.K.

Yeni filizlenen bir aşka benzer bir şeyle geçen iki, üç gün...

Böyle meselelerde bir esteti çekebilecek yegâne taraf, bunların onun içinde doğurduğu duyumlardır. Bundan daha öteye gitmek, kıskançlığın, acının, tahrikin başladığı alana girmek olur. Heyecana açılan odada, derinliğinden arınmış bir aşkın ne kadar hoş olduğunu görürüz – yani hafif bir zevkle, arzuların belli belirsiz kokusuyla tanışırız; aşk trajedisinin özündeki yücelikten yoksun kalmış oluruz

gerçi, ama şunu unutmayalım ki trajediler bir estet için gözlemlenmesi gayet ilginç, ama sınanması gayet can sıkıcı şeylerdir. İnsan hayata özen gösterdikçe, düş dünyasıyla ilgilenemez olur. İktidar sahibi olmak isteyen, bayağılığın ötesine geçmelidir.

Doğruyu söylemek gerekirse, altında başka bir şeyin yattığına kendimi ikna edebilsem, bu teoriyle seve seve yetinebilirdim; yani aslında bütün meselenin benim ürkekliğimden, yaşamak konusundaki yeteneksizliğimden kaynaklandığını anlayamasın diye, aklımın kulağının dibinde davul çalmakta olduğuma inanabilsem.

114

H.K.

Sahtenin estetiği

Hayat, hayatın dile getirilmesine engel olur. Büyük bir aşk yaşasam asla anlatamazdım.

Bu dolambaçlı sayfalarda size karşı sergilediğim ben gerçekten var mı, yoksa kendi uydurduğum sahte ve estetik bir kavram mı, bunu kendim de bilemiyorum. Doğru bildiniz, estetik olarak bir başkasında kendimi yaşıyorum. Kendi hayatımı, varlığıma yabancı bir maddeden bir heykel gibi yonttum. O kadar kendimin dışına çıkardım ki kendimi, özbilincimi sırf bir sanat malzemesine öyle çok indirgedim ki, kendimi tanıyamadığım oluyor. Bu gerçekdışılığın ardında, kimim ben? Bilmiyorum. Biri olmalıyım mutlaka. Ve yaşamaya, hareket etmeye, hissetmeye çabalamıyorsam, –samimi söylüyorum bunu– farazi kişiliğimin belirlenmiş sınırlarını altüst etmemek içindir. Olmayı istemiş olduğum ve olmadığım kişi olmak istiyorum. Pes edersem çökerim. Bir sanat yapıtı olmak istiyorum, bedenimle olamadığıma göre en azından ruhumla. İşte bunun için sakin ve ilgisiz bir pozda yonttum heykelimi, sahteliğimin anlamsız bir çiçek gibi, uzak bir güzellik olarak açılıp serpilebileceği bir yerde, yani fazla serin

meltemlerin, fazla gerçek ışıkların giremediği bir serada duran bir heykel bu.

Bazen düşünüyorum da, düşlerimi birleştirerek kendime kesintisizce akacak ikinci bir hayat kursam ne hoş olurdu, günlerimi düşsel konuklarla, uyduruk insanlarla geçireceğim, acısını da keyfini de yaşayacağım, ikinci bir hayat. Öyle bir dünyada başıma felaketler gelir, büyük sevinçler üzerimde erirdi. Ve bana dair hiçbir şey gerçek olmazdı. Ama her şeyin kendine has, muhteşem bir mantığı olurdu, her şey haz verici bir yalanın ritmiyle akıp giderdi, her şey ruhumdan yapılmış bir şehirde olup biterdi, ruhum ise sakin bir trenle içimde çok uzaklara, çok uzaklardaki bir perona gidip kaybolurdu... ve bütün bunlar hem dış hayattaki gibi, hem de Güneşin Ölümü'ndeki estetik gibi açık, kaçınılmaz olurdu.

115

H.K.

Varlığımızı öyle bir hale getirelim ki, başkalarının gözünde hep bir muamma olarak kalsın, bizi en iyi tanıyanların ötekilerden tek farkı, sadece daha yakın olup da bizi çözememeleri olsun. Ben hayatımı böyle şekillendirdim, hemen hiç düşünmeden yaptım bunu, ama sanatı ve içgüdüleri o kadar çok kullandım ki, kendi gözümde ayrı bir kişilik haline geldim, kuşkusuz bana ait olan, ama ne açıkça ne de tam olarak tanımlanmış bir kişilik.

116

H.K.

Yazmak, unutmaktır. Bunun yanı sıra edebiyat, hayatı görmezden gelmenin de en hoş yoludur. Müzik bizi yatıştırır, görsel sanatlar uyarır, canlı sanatlar (dans ya da gösteri gibi) avutur. Ne var ki

bunlardan birincisi hayattan uzaklaşır giderek, çünkü onu bir uykuya dönüştürür; ikinci sırada gelenlerse hayattan kopmaz – bir bölümü görsel, dolayısıyla hayati yöntemler üzerine kurulu olduğundan, geri kalanlar ise, bizzat insan hayatından beslendiklerinden.

Edebiyatın durumu bambaşkadır, o hayatlık taslar. Bir roman, asla olmamış bir şeyin öyküsüdür, bir dram ise öyküleme tekniği kullanılmamış bir romandır. Bir şiir, dizeler halinde konuşmadığımıza göre, aslında kimsenin kullanmadığı bir dile dökülmüş düşünce ya da duyguların ifadesidir.

117
H.K.

27 Temmuz 1930

İnsanların büyük bir kısmı, gördüklerini ya da düşündüklerini nasıl dile getireceklerini bilememekten mustarip. Derler ki, dünyadaki en zor şey bir sarmalı kelimelere dökmekmiş: Yayların ya da bazı merdivenlerin soyut görüntüsünü gözümüzün önüne getiren, düzgün bir şekilde yukarıya doğru devam eden o hareketi insan sözle değil, ancak elle havada çizerek anlatabilirmiş, iddiaya göre. Ama bir şeyi dillendirmenin o şeyi baştan yaratmak anlamına geldiğini hatırlarsak, sarmalı kolayca tarif ederiz: asla tamamlanmaksızın yükselen bir çember. Biliyorum, çoğu insan bu tarifi cüretkâr bulacaktır, çünkü onlar bir şeyi tanımlamanın, tanım için gerekenleri değil, başkaları ne istiyorsa onu söylemek olduğunu sanırlar. Dahası var: Bir sarmal, asla gerçekleşmeksizin sürekli yükselen, ikiye ayrılmış potansiyel bir çemberdir. Yok, olmadı, bu da gene soyut bir tanım. Somut konuşacağım şimdi ve böylece neyi kastettiğim hemen anlaşılacak: Bir sarmal, hiçbir şeyin etrafına yukarıya doğru dolanan, yılansız bir yılandır.

Edebiyat denen şey, hayatı mümkün olduğu kadar gerçek kılmak için çaba sarf etmenin bir adıdır. Hepimizin bildiği gibi, farkında

olmadan edimlerde bulunduğumuzda bile, hayatın doğrudan algılanabilen gerçekliği kesinlikle gerçekdışıdır: Tarlalar, şehirler, düşünceler kendi kendimizi hissedişimizden, bu karmaşık duyumdan doğan, tamamen kurgusal şeylerdir. Edebiyatını yapmadığımız takdirde, izlenimler başkalarına iletilebilme özelliğinden yoksundur. Çocuklar, hissettikleri gibi konuştukları için müthiş edebiyatçılar sayılırlar, hem ayrıca hissettikleri, başkalarının ne diyeceği hesaba katılarak hissedilenler cinsinden değildir... Bir keresinde bir çocuğun ağlamak üzere olduğunu anlatmak için yetişkinler, yani aptal insanlar gibi "Canım ağlamak istiyor," yerine, "Canım gözyaşı istiyor," dediğini duydum. (Eğer böyle bir tane bulup da yazabilse) ünlü bir şairde gayet dokunaklı bulacağımız kadar edebî olan bu cümle, dosdoğru gözkapaklarının altından fışkıran sıcacık yaşlardan doğmuştur ve gözkapakları yaşamakta olduğu sıvı ıstırabın bilincindedir. "Canım gözyaşı istiyor!" O küçücük çocuk, ne de güzel tarif etmişti kendi sarmalını.

Söylemek! Söylemeyi bilmek! Varlığı yazıya dökülmüş sesin, zihindeki görüntülerin üzerine kurabilmek! Hayat daha fazlasına değmez: Ondan ötesi, erkeklerden ve kadınlardan, farazi aşklardan ve sahte gerçekliklerden; birbirimizi sindirmek ve unutmak için kurnazca oyunlardan, adına gökyüzü denen duygudan yoksun, soyut, koca mavi kayanın altında –bir taşı kaldırınca kaçışıveren böcekler gibi– dört bir yana koşturup duran varlıklardan ibaret.

118

Yazdıklarımı kimsenin okumamasına üzülüyor muyum? Bunları[39] yaşamaktan kopmak için yazıyorum; yayımlatıyorum da, çünkü oyunun kuralı bu. Eğer bir sabah kalksam ve bütün yazılarım kaybolmuş olsa üzülürüm elbette, ama öyle sanıyorum ki, onlara bütün hayatımı verdiğim göz önüne alındığında beklenebileceği kadar derin ve çılgınca bir acı olmaz bu. Oğlunu kaybeden bir anne de başka türlü davranmaz, o da aylar sonra tekrar kendi olur.[40] Ölüleri bağrına

basan uçsuz bucaksız toprak (o kadar anaç bir tavırla olmasa da) bu kâğıt parçalarını da bağrına basabilir. Hiçbir şeyin önemi yok; kanımca çoğu insan hayatı çekilmez bir çocuk gibi görmüştür, kafalarını dinlemek için dört gözle yatmasını bekledikleri bir çocuk.

119

H.K.

Amiel'in günlüğünde, kitaplarını yayımlattığını anlattığı yerleri okurken yüreğim yanar. Heykel bir anda parçalanıverir. Asıl büyüklük yazılanlara hiç dokunmamaktaydı!

Amiel'in günlüğü oldum olası içimi sızlatmıştır – kendi hatam yüzünden.

Scherer'in[41] zihnin ürettiği şeyi Amiel'in "bilincin bilinci" olarak tarif ettiğini anlattığı bölümde, dosdoğru ruhumdan bahsettiğini hissettim.

36. Bu satırlar bizi doğrudan, Pessoa'nın kimliklerinden olan Ricardo Reis'in şiirlerine götürüyor.

37. Metinde İspanyolca: *languidez, mareo / y angustioso afán.*

38. Orijinal metinde İngilizce: Fırtına. (Ç.N.)

39. Ya da: *kendimi, yaşamaktan.*

40. Orijinal metinde bu cümle tam olarak okunamamıştır.

41. Edmond Scherer (1815-1889), Amiel'in "Günlük"üne bir önsöz yazmıştı.

120
H.K.

Herhangi bir insana başkalarının acıları, benzerlerinin sıkıntıları karşısında neşe veren, tarifi zor, anlaşılmaz bir acı türü vardır. Kendi acılarımı incelerken bu yöntemden yararlanırım ben de; ve işi o kadar ileriye götürürüm ki, kendimi perişan ya da gülünç hissettiğimde, sanki karşımda bir başkası varmış gibi kendime bakıp keyiflenirim. Buna karşılık, duygularım öyle tuhaf, öyle olağanüstü bir dönüşüme uğruyor ki, bu fazlasıyla insani, alaycı neşe, başkalarının gülünç halleriyle ya da acılarıyla karşılaştığımda sönüp gidiyor. Hatta karşımdakinin küçük düşmesi acı değilse de, estetik açıdan rahatsızlık veriyor, içimde çözülmesi güç bir öfke uyandırıyor. Gösterdiğim bu tepkiye iyilik denemez; temelinde yatan fikir şu ki, eğer birisi alay konusu olduysa, sadece benim için değil herkes için olmuştur, kızdığım da bu zaten; insan türüne dahil herhangi bir hayvanın hiç hakkı olmadığı halde, bir başkasıyla alay edebilmesine üzülüyorum. Ama başkaları benimle dalga geçse umurumda bile olmaz; çünkü dış dünyaya giderek büyüyen, katı bir küçümseme duygusuyla bakıyorum.

Varlığımın bahçesinin çevresine, değme sur duvarından daha ürkütücü, neredeyse göğü tutan parmaklıklar diktim, bu sayede başkalarını rahatça hem görüp hem dışlayabiliyor, birer yabancı olarak kalmalarını sağlıyorum.

Hayatımı büyük bir titizlik ve özenle, nasıl hareket etmeyeceğimi arayarak geçirdim.

Ne Devlet'e boyun eğerim ne insanlara, tek yaptığım kıpırdamaksızın direnmektir. Devletin, ancak edimlerimden dolayı benimle derdi olabilir. Herhangi bir edimde bulunmadığım sürece, benden hiçbir şey elde edemez. Günümüzde insanları öldürmüyorlar zaten, Devlet benim de olsa olsa canımı sıkabilir; bu takdirde zihnimin zırhımı iyice kalınlaştırmak, düşlerimde daha uzaklarda,

daha ötelerde yaşamak zorunda kalırım. Ama bu hiç başıma gelmedi. Devlet benimle hır çıkarmaya kalkışmadı. Bunda kaderin bir parmağı olduğuna bütün kalbimle inanıyorum.

121

Zihni durmaksızın çalışan bir varlık olarak değişmezliğe karşı fiziksel, yazgısal bir sevgi besliyorum. Yeni alışkanlıklardan ve bilinmeyen yerlerden nefret ederim.

122

H.K.

Seyahat fikri midemi bulandırıyor.

Hiç görmemiş olduğum her şeyi göreli çok oldu.

Henüz görmemiş olduğum her şeyi göreli çok oldu.

Sürekli yenilenmenin sıkıntısı, varlıklar ve fikirler arasındaki aldatıcı[42] farkların altında her şeyin hep aynı olduğunu keşfetmenin sıkıntısı, caminin, tapınağın ve kilisenin aynı olması, yoksul bir kulübeyle sarayın bir olması, aynı yapısal bütünün kıyafetli bir kral ya da anadan doğma bir vahşi rolü oynayabilmesi, hayatın kendi kendiyle ezeli uyumu,[43] yaşadığım her şeyin durgunluğu – ilk edimde, hepsi silinip gider.

Manzaralar, birtakım tekrarlardan ibarettir. Trenle rasgele giderken, manzaraya olan ilgisizliğimle, farklı biri olsam oyalanmamı sağlayacak elimdeki kitaba olan ilgisizliğim arasında boşu boşuna, sıkıntılara gark olarak bölünürüm. Belli belirsiz midem bulanır hayattan ve her hareket bulantıyı iyice artırır.

Yalnızca var olmayan manzaralar, asla okumayacağım kitaplar dağıtıyor sıkıntımı. Hayat benim için, beynime kadar ulaşmayan bir

dalgınlık hali. Beynimi ise, tam aksine özgür bırakıyorum ki, hüzünleri yaşayabileceğim bir yerim olsun.

Ah, düşsünler yollara var olmayanlar! Tıpkı nehirler gibi hiçbir şey olmayanlar için de akış, hayatın ta kendisi olmalı. Ama düşünenler ve hissedenler, hayata karşı uyanık olanlar; trenlerin, arabaların ve gemilerin korkunç isterisi yüzünden, ne uyuyabilir, ne de uyanık kalabilirler.

Çok kısa bile sürse her yolculuğun dönüşünde, düşlerle bölünmüş bir uykudan uyanır gibi oluyorum – duyularım birbirine yapışmış halde, karmaşık bir uyuşuklukla, gördüklerimin sarhoşluğunu duyuyorum.

Huzura erebilmek için bana ruh sağlığı gerek. Hareket içinse, ruhla beden arasında bulunan bir şey eksik bende; bir türlü ulaşamadığım şey jestler değil, onları yapma isteği.

Sık sık gelmiştir içimden nehri, Terreiro do Paço ile Cacilhas arasındaki şu on dakikalık mesafeyi aşmak. Ve hemen her seferinde insan kalabalığından, kendimden ve tasarladığım şeyden ürkmüşümdür. Birkaç kez oraya gittimse de her seferinde göğsüm sıkıştı, geri dönüp sağlam toprağa varana dek ayağımı yere basmadım neredeyse.

İnsan çok derinden hissederse, Tejo sayısız bir Atlantik'tir, karşı kıyı ise bir başka kıta, hatta bir başka evren.

123

Vazgeçmek, kendimizi özgür kılmamız demek. Hiçbir şey istememek ise, güç sahibi olmak anlamına gelir.

Ruhumun bugüne dek vermediği neyi verebilir bana Çin? Hem ruhum veremediyse bir şeyi, Çin nasıl versin, günün birinde Çin'i görürsem de ruhumla göreceğime göre? Servet peşinde Doğu'ya gidebilirim, ama kesinlikle ruh zenginliği aramam orada, çünkü bana ait bir zenginliktir o ve ben de neredeysem oradayımdır, Doğu'yla ya da Doğu'suz.

Anladım ki hissetme yetisine sahip olmayanlar çıkıyor yolculuklara. İşte bu nedenle seyahat kitapları, deneyimleri aktaran yapıtlar olarak değerlendirildiğinde pek zayıftır, çünkü yazarlarının düşleminden yoksundurlar. Yazarları, eğer hayal güçleri varsa, gördüklerini iddia ettikleri manzaraları, ister istemez gelişigüzel aktarmak yerine, hayallerinden fırlamış bayrakları, manzaraları bütün ayrıntılarıyla, kılı kırk yararak aktarırlarsa çok daha fazla büyülerler bizi. Hepimizde miyopluk var, bir tek kendi içimize bakarken kurtuluruz bundan. Sadece düş, bakarak görebilir.

Aslında, yeryüzünde iki şeyi tecrübe ederiz sadece: evrensel olanı ve özel olanı. Evrenseli tarif etmek, bütün insanların ruhunda, herkesin deneyiminde ortak olan şeyi tarif etmektir – derin gökyüzünü ve yanı sıra ondan doğan, onda gerçekleşen gündüzü ve geceyi; hepsi aynı serinlikte, kardeş sulardan olma nehirlerin akışını; yüceliklerin görkemini derinliklerin esrarında koruyan, uzaklarda, titreşen diyarlardaki denizleri, dağları; mevsimleri, tarlaları, evleri, ellerin oynayışını ve yüzleri; kıyafetleri ve gülümsemeleri; aşkı ve savaşları; sonlu ve sonsuz tanrıları; dünyanın kökeninin anası olan, şekilsiz Gece'yi; her şey demek olan, zihnin yarattığı o canavarı, yani Kader'i... Bunları ya da bunlar kadar evrensel daha başkalarını tarif ederken, ruhumla bütün insanların anladığı Adem'in diliyle, ilkel ve tanrısal lisanla konuşurum. Ama ya Santa Justa asansörünü, Reims Katedrali'ni, zuhaf askerlerinin pantolonlarını, Trás-os-Montes'de[44] Portekizceyi nasıl telaffuz ettiklerini anlatmaya kalksam, nasıl paramparça bir dil, nasıl bir Babil dili konuşmak zorunda kalacağımı düşünebiliyor musunuz? Bu saydıklarımın hepsi yüzeydeki iniş-çıkışlardır; insan bunları yürüyerek hissedebilir, hissetme yetisiyle değil. Santa Justa'da evrensel olan şey, dünyayı döndüren mekanizmasıdır. Reims Katedrali'ndeki gerçeklik ise, ne katedraldir ne de Reims şehri; insan ruhunun derinliklerini tanımaya adanmış dinsel yapılara özgü görkemidir. Zuhafların pantolonlarının ölümsüz tarafı, kıyafetlerde renk kurgusudur, kendince toplumsal alanda bir yalınlaşma, yeni bir çıplaklık yaratan insani bir dildir bu. Her yörenin kendine has bir şivesinin olmasındaki evrensel yön, hayatı gelişine göre yaşayan insanların teklifsiz konuşmalarıdır, birbirine benzeyen

varlıkların çeşitliliği, hayat tarzlarının karman çorman, art arda dizilişi, halklar arasındaki farklar, ulusların zenginliğidir.

Kendi kendimizin ebedi yolcuları olarak, bizim için olduğumuz şeyden başka manzara yoktur. Hiçbir şeye sahip değiliz, çünkü kendi kendimize sahip değiliz. Hiçbir şeyimiz yok, çünkü hiçbir şey değiliz. Hangi ellerimi uzatayım, hem hangi evrene doğru? Çünkü evren, bana ait değil: Ben, evrenim.

124

H.K.

Kendine saygısı olan her ruh hayatı En Uç'ta yaşamak ister. Size verilenlerle yetindiğiniz takdirde, köleden farkınız kalmaz. Olanın fazlasını isteyince çocuk gibi davranmış olursunuz. Biraz daha fazlasını elde etmek ise deliliktir, çünkü her fetih [...]

En Uç'taki hayatı yaşamak, hayatın sınırlarını zorlamak anlamına gelir, ama bunu yapmanın üç yolu vardır ve belli bir seviyeye gelmiş her ruh, kendi yolunu bulmalıdır. Yaşanmış bütün duygular, dışa vurulmuş bütün enerjiler boyunca Odysseus gibi upuzun bir yolculuğa çıkarak, hayata azami ölçüde sahip olabilir, en üst seviyede yaşayabiliriz. Ne var ki, dünya dünya olalı, insanlar arasında her şekilde her şeye sahip olmuş olup da, bütün yorgunlukları içine alan bir yorgunluğa teslim olarak gözlerini kapatabilmiş olanlar çok nadirdir.[45]

Hayatın bedenen ve ruhen kendilerine teslim olmasını isteyip de buna erişebilenler, onu dolu dolu sevdikleri halde kıskanmamayı başaranlar da nadirdir. Ama hiç kuşkusuz, belli bir seviyeye gelmiş, her güçlü insan bunu arzulamalıdır. Böyle biri bu dileği gerçekleştirmenin kolay olmadığını, gücünün Her Şey'in tamamını fethetmeye yetmeyeceğini fark ettiğinde ise, önünde iki yol daha açılır: Bunlardan biri, eylem ve enerjinin dünyasında tam olarak ele geçirilemeyen şeyi duygular dünyasında kesin olarak reddetmek, defterden silmek, ondan vazgeçmektir. İnsanoğullarının aptal, beş para etmez, ezici

çoğunluğunun yaptığı gibi hayatta boş yere, bölük pörçük, yarım yamalak koşturmaktansa, hiç koşturmamak yeğdir. Öteki yol ise kusursuz dengeyi, Mutlak Oran'ın içindeki Sınır'ı aramaktır, bu arayışın sonucunda, ateşli Aşırılık arzusu istençten ve heyecandan koparak Akıl'a taşınacaktır: En büyük amaç, bütün hayatı yaşamak, bütün hayatı sınamak yerine düzenlemek, Uyum'la ve akıllıca bir Düzenleme'yle tamamlamak olacaktır.

Çoğu soylu insanda, hayatın içinde edimde bulunma arzusunun yerine geçen anlama arzusu, duyarlılığın alanına girer. Maddi hayatın içindeki eylemlerle bütün ilişkiyi kesmek, böylece enerjinin yerine aklı koymak ve istençle heyecan arasındaki bağı koparmak – ulaşabilen için hayatın kendisinden daha değerlidir bu mertebe, çünkü tamamen bu hale gelmek zor, kısmen yaşamaksa son derece acıdır.

Argonotlar, mühim olan yaşamak değil, denizlere açılmak, derlermiş. Marazi bir duyarlığı olan Argonotlar olarak, biz de diyelim ki hissetmektir mühim olan, yaşamak değil.

125

Karavelalarınızın çıktığı hiçbir yolculuk, Haşmetmeap[46] zihnimin bu kitap felaketiyle nihayet tamamına erdirdiği yolculuk kadar esaslı değildir. Karavelalarınız ne tehlikeli burunların etrafını dolaştı, ne de daha gerilerde – cesurların cesaretinin de, düşsel cesurların düşsel güçlerinin de ulaşamayacağı yerlerde– koylar keşfetti, hayır, derin düşüncelere dalarak dolaştığım burunlarla kıyaslanacak hiçbir şey yok, ne de çabalarımla [...] aştırdığım koylarla.

Gerçek Dünya, sizin başlattığınız atılımla keşfedildi Haşmetmeap; Zihinsel Dünya ise, benim sayemde keşfedilecek.

Demek canavarlar, korkular çıktı Argonotlarınızın karşısına. Düşüncemin bu yolculuğunda, ben de nice canavarlara, nice korkulara göğüs germek zorunda kaldım. Varlıkların derinliğindeki soyut uçuruma giden yolda, böylesi sırların acemilerinin hayal bile edemeyeceği zulümlere katlanmak, insanoğlunun bilmediği korkularla

sınanmak gerekir; yeri belirsiz ortak okyanusa giden yol, dünyanın hiçliğine varan soyut yoldan daha insanidir belki de.

Adamlarınız evsiz barksız kalmış, geri dönüş yolları kapatılmış, kıpırtısız bir hayatın huzurundan sonsuza dek mahrum edilmiş olarak yetiştiklerinde, siz Yeryüzü' nün okyanuslu ucunda çoktan ölmüştünüz. Maddi âlemde, yeni bir gökle, yepyeni bir toprakla karşılaştı onlar.

Ben ise, kendimdeki yollardan uzakta, sevdiğim hayatı görebilmekten mahrum kalmış bir kör olarak; ben de ulaştım sonunda şeylerin sınırsız boşluğuna, varlıkların sınırının elle tutulmaz kıyısındaydı bu, Dünya'nın soyut uçurumunun bilinmeyen bir yerdeki kapısında.

O kapıdan girdim, Haşmetmeap. O denizlerde başıboş gezindim, Haşmetmeap. O gözle görülmez uçurumu seyrettim, Haşmetmeap.

Bu nihai Keşifler kitabını, bize Argonotlar yaratan şahsınıza, Portekizce adınıza ithaf ediyorum.[47]

126

H.K.

Büyük durgunluklar bilirim. (Pek çok insanın yaptığı gibi) acil bir mektuba alt tarafı bir kartla cevap vermek için günler ve günler boyunca oyalanmamdan bahsetmiyorum. Bana faydası dokunacak kolay bir edimi ya da keyif verecek yararlı bir edimi (zaten kimsenin yapmadığı gibi) sürekli olarak reddetmem de değil kastettiğim. Kendi kendimle geçimsizliğimin içinde daha ne incelikler var. Ben, kendi ruhumda durgunlaşıyorum. İstenç, heyecan, düşünce içimde durup kalır ve bu durgunluk günlerce geçmek bilmez; beni başkalarına ve onlar üzerinden de kendime ruhun bitkisel hayatı –konuşma, hareket, görünüş– ifade eder böyle zamanlarda.

Bu loş zamanlarda ne düşünebilirim, ne hissedebilirim, ne de bir istek duyabilirim. Sadece rakamlar yazar ya da anlamsız şeyler çiziktiririm. Hiçbir şey hissetmem, sevdiğim biri ölse yabancı bir dilde

olup bitmiş gibi algılarım. Yapamam; hep uykudayım gibi gelir, en akıllıca hareketlerim, sözlerim, edimlerim, dışımda bir yerde alınan nefesler, herhangi bir organizmanın ritmik olarak çalışan içgüdüsü gibi görünür gözüme.

Günler, günleri kovalar, şöyle bir hesabı yapılsa hayatımın kim bilir ne kadarı böyle geçmiştir. Bazen, bu durgunluktan ayıldığımı düşlüyorum, ama sandığım gibi çırılçıplak kalıvermemişim, gerçek ruhumun sonsuz yokluğunu örten elle tutulmaz tüller yerindeymiş hâlâ; bazen de daha samimi bir düşünme biçiminin, daha bir bana ait bir hissetme tarzının, gerçekte beni oluşturan labirentin bir yerlerinde kaybolmuş bir istencin karşısında, düşünmenin, hissetmenin, istemenin de birer durgunluk anlamına gelebileceğini kuruyorum kafamda.

Nasıl isterse öyle olsun: Her şeyi kendi haline bırakıyorum. Ve kaderin emriyle, unutulmuş üç beş yemine sadık kalarak tesadüflerin tamamladığı ben, varlığımı tanrıya ya da belki de var olan tanrılara terk ediyorum.

127

Kendime kızmam, çünkü kızgınlık güçlü insanların harcıdır; kendime boyun eğmem, çünkü boyun eğmek soyluların harcıdır; susmam da, çünkü sessizlik yüce varlıkların harcıdır. Oysa ben ne güçlüyüm, ne soylu, ne de yüce. Acı çekerim ve hayal kurarım. Zayıflığım sızlanan biri yapar beni ve sanatçı olduğum için gizlice şikâyetler besler, düşlerimi, güzellikleri hakkındaki fikrime en uygun şekilde düzenleyerek oyalanırım.

Bir tek çocuk olmadığıma hayıflanırım (düşlerime inanabilirdim o zaman) ya da bir deli (beni kuşatan her şeyi ruhumdan uzaklaştırabilirdim).

Düşü gerçek yerine koymaktan, kendi düşlerimi fazlasıyla derin yaşamaktan ötürü, en sonunda düşsel hayatımın gerçek olmayan

gülünde bir diken çıktı: O da şu ki, düşlerim hoşuma gitmez oldu, çünkü kusurları gözüme batıyor.

Renkli gölgelerin oynaştığı camı boyamakla, camın öte yanından seyrettiğim o yabancı hayatın gürültüsü benden saklanamaz.

Ne mutlu kötümser yöntemleri yaratanlara! Sadece herhangi bir şey vücuda getirmiş olmanın huzurunu tatmakla kalmaz onlar, ayrıca yaptıklarını anlatmak da hoşlarına gider ve kendilerini evrensel acının ayrılmaz bir parçası olarak görürler.

Kendi payıma, dünyadan şikâyetçi değilim. Evren adına bir itirazım da yok. Karamsar sayılmam. Acı çekerim ve şikâyet ederim, ama acı çekmek genel bir kural mıdır, insanın doğasında mı vardır, bilmem. Öyle ya da değil, bilsem ne olur, bilmesem ne olur?

Acı çekiyorum, ama bunu hak edip etmediğimi bilmiyorum. (Kovalanan bir ceylan.)

Karamsar değilim, hüzünlüyüm.

128

H.K.

Anlaşılmaktan daima, tiksinti içinde kaçınmışımdır. Anlaşılmak, kendini satmak demek. Olmadığım gibi görünmeyi, gayet insani bir şekilde, kibarca, doğal olarak görmezden gelinmeyi cidden tercih ederim.

Dünyada hiçbir şey, işyerindeki arkadaşlarımın beni "farklı" görmesi kadar sinirimi bozamaz. Onların gözünde farklı biri olmamaktaki ironinin verdiği keyfe düşkünümdür. Beni kendilerine benzetmelerinin azabını çekmek, fark edilmemek çarmıhına gerilmek isterim. Durumu azizlerden de, keşişlerden de daha karmaşık olan nice şehitler vardır. Akıl da azap çeker, tıpkı beden ve arzular gibi. Her işkencede olduğu gibi, aklın azabında da bir şehvet sezilir [...]

129

Bizim işyerindekilerden biri, geniş büronun alacamsı soğuğunda her zamanki gibi paket yapmakla uğraşıyordu: "Günaydın!" dercesine koca bir sesle, "Amma gürledi mübarek!" diye bağırdı ortaya, yüreksiz, merhametsiz haydut. Yüreğim tekrar çarpmaya başladı. Kıyamet uzaklaşmıştı. Bir duraklama oldu.

–Bir an güçlü, çiğ bir ışık, sonra kaba bir gök gürültüsü– henüz yakınımızda olsa da giderek uzaklaşan gök gürültüsü, olup bitenlerin sıkıntısını nasıl da aldı üzerimizden. Tanrı yok olmuştu. Ciğerlerimin iyice havayla dolduğunu hissettim. Büro çok havasızmış meğer, üstelik deminki elemanın dışında başka insanlar da varmış. Herkesin dili tutulmuştu. Titrek, pürüzlü bir şeyin hışırtısı işitildi: Moreira bir rakamı kontrol etmek için kalın kayıt defterinin bir sayfasını aniden çevirivermişti.

130

H.K.

Sık sık sorarım kendime, kaderin fırtınalarıyla aramda, beni koruyan bir zenginlik perdesi olsaydı, amcamın ahlaklı eliyle Lizbon'daki bir büroya emanet edilmemiş ve o büro senin bu büro benim derken, muhasebe yardımcısı olarak güya meslekte zirveye varmamış olsaydım, huzurlu bir *siesta*'ya benzeyen bir işe, karnımı zor doyuran bir maaşa kavuşmamış olsaydım, ne olurdum acaba.

Gayet iyi biliyorum ki gerçekdışı hayatım gerçekleşmiş olsa bugün, şu sayfaları yazabilen adam olmazdım; en azından, daha elverişli koşullarda yaşasam düşlemekle yetineceğim, var olmayacak sayfalara göre var olmak gibi bir üstünlükleri var. Mesele şu ki sıradanlık bir zekâ göstergesidir, gerçeklik de –özellikle kaba ya da aptalca olanı– ruhun doğal bir bütünleyicisidir.

Hissedebildiklerimin, düşünebildiklerimin hatırı sayılır bir kısmını muhasebeci olmama borçluyum, ama bunlardan kaçıyorsam, hepsini

reddediyorsam, bunu da gene işime borçluyum.

Bir anket yapsalar, ruhunun gelişiminde edebiyattan kimlerin etkili olduğunu yaz, deseler, listenin başına Cesário Verde'yi koyardım, ama patronum Vasques'i, şef muhasebeci Moreira'yı, pazarlamacı Vieira'yı ve ayakçı António'yu da unutmazdım. Ve tüm isimlerin altına, büyük harflerle aynı can alıcı adresi yazardım: LİZBON.

Alıcı gözle bakıldığında, bütün bu insanların, dünyaya bakışım üzerinde tıpkı Cesário Verde gibi, birer düzeltme faktörü olarak etkili oldukları görülür. Tam anlamını bilemiyorum, ama mühendisler bu deyimi galiba, matematiğin hayatı yakalayabilmesi için yaptıkları işlemleri tarif ederken kullanıyorlar. Eğer böyleyse, doğru yerde kullandım demektir. Değilse, deyimin anlamı benim dediğim şekilde değiştirilsin, metaforun yanlışlığına değil, ne söylemek istediğime bakılsın.

Olanca bilincimi kullanarak hayatımın nasıl göründüğünü anlamaya çalıştığımda, aklı bir karış havada bir hizmetçinin küçük fırça darbeleriyle örtünün üzerinden süpürdüğü küçük, renkli bir şey, şeker kâğıdı ya da bir puro yüzüğü geliyor gözümün önüne, örtü faraşa doğru kaldırılmış, kırıntılar gerçeklik kabuklarıyla karışarak faraşa dökülecek. O renkli şeye gelince; kader arkadaşlarına göre ayrıcalıklı olsa da, onun da sonu faraş. Ve hizmetçi örtüyü süpürürken, tanrılar dünya işlerinin bir parçası olan bu olayları hiç umursamadan sohbete devam etmekteler.

Evet, zengin, üzerine titrenen, tozu nazikçe silkelenen, kısacası süs gibi bir şey olsaydım, kırıntıların arasında kaybolmuş, rengârenk bir kâğıt parçasının öyküsünü bile yaşayamazdım; kader tepsilerinden birinde kalır –"Almayayım, çok teşekkürler, gerçekten"–, sonra dolaba dönüp yaşlanırdım... Beynimin pratik tarafı mideye indirildikten sonra ıskartaya çıkartılır, üzerimde İsa'nın bedeninden kalan tozla çöp tenekesine, hayata son noktayı koymaya giderdim; devamında ne olacağını da, hangi yıldızların olup bitenleri seyredebileceğini de hayal edemiyorum; ama illa ki bir devamı olacak.

131

H.K.

Yapacak ya da yapmak gerektiğini düşünecek bir şeyim olmadığından bu kâğıda bir idealimin tasvirini, kaba bir taslağını kaydedeceğim.

Mallarmé'nin duyarlılığı Vieira'nın stiline aksa; Horatius'un bedeninde Verlaine gibi düşünsem; ay ışığında Homeros olsam.

Her şeyi, her şekilde hissetsem; duygularla düşünmeyi, düşünceyle hissetmeyi bilsem; düş dünyasının dışında hiçbir şeyi fazla arzulamayabilsem; *koketçe* acı çeksem; net görebilsem ve böylece doğru yazabilsem; aldatmacalar, taktikler kullanarak kendimi tanısam, kaydı kuyduyla farklı biri olsam; özet olarak bütün duyumları içimde kullansam, Tanrı'ya varana dek hepsini didik didik etsem; ama sonra tekrar toparlayıp vitrine koysam, tıpkı şu an seyrettiğim, son moda ayakkabı boyası kutularını dizen şu çırak gibi.

Olanaklı ya da olanaksız, bütün bu ideallerin sonu yakın. Önümde gerçeklik var – üstelik (göremediğim) çırağın kendisinden bile değil, çırağın sadece elinden ibaret bir gerçeklik; bir ailesi, bir hikâyesi olan bir insanın, ağsız bir örümcek gibi kıpırdanarak, karşımda camekânı yeniden düzenleyen anlamsız dokunacı.

Ve derken bir boya kutusu, Kaderlerimizi anlatırcasına düşüveriyor.

132

H.K.

Dünya denen oyunu, varlıkların değişken gelgitlerini seyrettikçe, her bir şeyin; gerçekliklerin saygınlığının, yalancı pırıltılarının özünde olan o sahtelik iyice işime işliyor. Her sağduyulu insanın er ya da geç tanışacağı bu düşünme sürecinde, hepsi –alacalı bulacalı gelenekler ve modalar, ilerlemeler, kültürlerin düşe kalka gelişmesi, imparatorlukların ve kültürlerin içinde yüzdüğü koca kargaşa–, hepsi

gölgeler ve unutuşlar arasında düşlenmiş bir mit, bir kurgu gibi geliyor bana. Ama bütün bu (bir vakitler gerçekleşmiş bile olsalar) ölü hırsların nihai tanımını Buda'nın dünyaya sırt çevirişinde mi, yoksa İmparator Septimus Severus'un (çok geniş bir deneyimin ürünü olan) kayıtsızlığında mı aramalıyız, bilemiyorum. Buda ansızın her şeyin boş olduğunu anlayıp "Şimdi her şeyi biliyorum," diyerek esrikliğinden sıyrılmıştı, Septimus Severus ise; *"Omnia fui, nihil expedit,"* demişti: "Her şey idim; hiçbir şeye değmezmiş."

133

H.K.

Dünya, içgüdüsel güçler denen pisliklerden bir yığın olduğu halde, güneşte altınımsı, açıklı koyulu ışıltılar saçan dünya.

Kendi adıma, vebayı, kasırgaları ve savaşları düşündüğümde, kâh bilinçsiz mikroplar, kâh gene bilinçsiz yıldırım ve anaforlar, kâh bir o kadar bilinçsiz insanlar olarak kendini gösteren, aynı kör kuvvetin bir meyvesi olarak görüyorum dünyayı. Bir depremle bir katliam arasındaki fark, bence bir cinayeti bıçak ya da hançerle işlemek arasındaki fark kadardır. Her varlığın içinde kendiliğinden var olan canavar –o varlığa belki alabildiğine yarar sağlayacak, belki de alabildiğine zarar verecek şekilde, ki zaten görünüşe bakılırsa canavarın pek umurunda değildir işin bu kısmı– yükseklerdeki bir kayanın hareketini olduğu kadar bir insanın yüreğindeki kıskançlığın ya da açgözlülüğün kıpırtılarını da kullanmayı bilir. Kaya düşer ve bir insanı öldürür; kıskançlık, açgözlülük ise bir eli silahlandırır ve o el bir insanı öldürür. Dünya böyle yuvarlanıp gider işte, içgüdüsel güçler denen pisliklerden bir yığın olduğu halde, güneşte altınımsı, açıklı koyulu ışıltılar saçarak.

Varlıkların ardındaki görünür zemini oluşturan kayıtsızlığın hoyratlığıyla başa çıkabilmek için, mistikler çareyi gene inzivaya çekilmekte bulmuşlardır. Dünyayı yadsımak, tıpkı bir bataklıktan kaçar gibi sırt çevirmek ona. Buda gibi, mutlak gerçekliğini yadsıyarak

yadsımak; İsa gibi, göreli gerçekliğini yadsıyarak yadsımak; onu yadsımak [...]

Hayattan, kendimden hiçbir şey istememekten gayrı isteğim olmadı. Sahip olmadığım kulübenin kapısında, hiç var olmamış güneşe karşı oturdum ve çoktan yorulmuş gerçekliğimin, gelecekteki yaşlılığın tadını çıkardım (şimdilik yaşlılığı bilmiyor olmanın verdiği zevkle). Varoluşun fakir kulları, henüz ölmemiş olmaktan başka ne ister ve bir de hâlâ umut [...]

[...] sadece düş kurmazken düşün tadına vararak, sadece uzağındayken düşlediğimde dünyanın tadına vararak. Hep hareket halinde olan ama hiç gelmeyen, aralıksız salınan bir sarkaç, hep geri dönmek üzere giden, bir merkezden ve gereksiz bir hareketten ibaret, iki yönlü bir kaderin ebedi tutsağı.

134

H.K.

Kendimi arıyorum, bulamıyorum. Kasımpatı saatlere, gergin vazoların belirgin çizgilerine aidim ben. Tanrı, ruhumu bir süse çevirdi.

Ruhumun seyrini hangi şatafatlı, özentili ayrıntılar tarif eder, bilemiyorum. Süsü hiç kuşkusuz, onda varlığımın özüne benzer bir şey sezdiğim için seviyorum.

42. Ya da: *gelgeç*.

43. Ya da: *mahkûm olduğu değişimde bile*.

44. XIX. yüzyılın sonuna ait olan Santa Justa asansörü, Lizbon'un merkezindedir. Trás-os-Montes ise ülkenin kuzeyinde yer alan, dağlık bir bölgedir.

45. Böylesi bir ideal, Pessoa'nın üçüncü önemli yan kimliği olan Álvaro de Campos'ta vücut bulur.

46. "Denizci Henrique" diye bilinen, Avis hanedanının prenslerinden Dom Henrique'ye atıf var. Dom Henrique, XV. yüzyılda, "Büyük Keşifler"e varacak olan yolcukları başlatmıştı.

47. Portekiz'in denizlerdeki keşifleriyle Pessoa'nın zihinsel *Odysseia*'sı arasındaki sembolik paralellik, 1934'te yayımlanan Mesihçi şiiri "Mensagem"i olduğu kadar, Pessoa'nın çok iyi bildiği bir yazar olan Poe'nun *Arthur Gordon Pym'nin Olağanüstü Serüveni*'nin sonunu da hatırlatır.

135

H.K.

En basit, gerçekten en basit, iki basit parçaya bölünemeyecek kadar basit şeyler, ben yaşarken arapsaçına dönüyor. Bazen günaydın demek bile gözümü korkutuyor. O kelimeyi yüksek sesle söylemek ayıpmış gibi, sesim sönüveriyor. Var olmaktan duyulan bir tür utanç bu – başka tarif gelmiyor aklıma!

Duygularımızı sürekli tahlil ettikçe yeni bir hissetme biçimi ortaya çıkar, ama duygularıyla değil de akıllarıyla tahlil yapanlara yapay gelir bu.

Ömrüm boyunca, metafizik açıdan kof, bunun yanında insanı güldürecek kadar da ciddi biri olmuşumdur. Bütün çabalarıma rağmen, ciddi hiçbir iş yapmış değilim. İç dünyamda *malin*[48] bir Yazgı benimle alay edip durdu hep.

Heyecanlarımız basit pamuklulardan, ipekten ya da dibadan yapılmış olsaydı! Böylece anlatabilseydik, anlatabilseydik onları!

Ruhumda bir pişmanlık büyüyor, bizzat Tanrı'nın var olan her şeyden duyduğu pişmanlık bu ve bir de düş kuranların etine tutsak düşler için, gözyaşı dolu bir tutku yükseliyor. Dizeler yaratmış bütün şairlere, ideallerini [...] görmeyi istemiş bütün idealistlere, arzuladıklarını elde etmiş herkese nefretsiz bir nefret duyuyorum.

Sakin sokaklarda başıboş dolaşıyorum, ruhumla uyum içindeki bedenimi yormak için yürüyorum, ruhuma karşı (şehvete benzer bir şeyle gelen, çok tanıdık bir acının insanın yakasını bırakmayan keskinliğiyle) ezgili, tarifsiz, anaç bir merhamet duyuyorum.

Uyusam, uyuyakalsam, sakinleşsem! Huzur içinde soluk alıp vermenin, evrensiz, yıldızsız ve ruhsuz soyut bilincinden ibaret kalsam – sadece yıldızların yokluğunu yansıtan, ölü heyecan denizi olsam.

136

H.K.

Hissetmek ne büyük bir ağırlık! Hissetmek zorunda olmak ne büyük bir ağırlık!

137

H.K.

[...] belki duyguların kendisinin, belki dışavurumlarının; ya da belki de ikisinin arasında yer alan, duyguları dışavurmak amacıyla, sadece dışavurulmak için var olan sahte coşkuyu yaratan zekânın aşırı yoğunluğu: Belki de sadece, içimdeki ben olmayan benin ortaya çıkmasını sağlayan araçtır bu.

138

H.K.

Bilginin, adına zaten derin bilgi denen bir derinliği var, bunun yanı sıra aklın da derinleştiği bir hal var ki, o da kültür denen şey. Ama bir de derin duyarlılık var.

Derin duyarlılığın, hayat tecrübesiyle hiçbir ilgisi yoktur. Hayat tecrübesi insana hiçbir şey öğretmez, tıpkı tarih gibi. Asıl tecrübe gerçekle olan bağı azaltmak, ama o bağı daha yoğun tahlil etmek demektir. Duyarlılık böyle gelişir, derinleşir, çünkü her şey bizdedir; yeter ki arayalım, aramayı bilelim.

Yolculuk dedikleri nedir, neye yarar? Günbatımı, günbatımıdır; günbatımı görmek için illa ki İstanbul'a gitmeye gerek yok. Yolculuk yaparken insan kendini özgür mü hissediyormuş? Lizbon'dan Benfica'ya[49] giderken de hissedebilirim aynı şeyi, üstelik Lizbon'dan kalkıp Çin'e bile gitsem bulamayacağım bir yoğunlukta; çünkü

özgürlük içimde yoksa, hiçbir yerde yok demektir. "Herhangi bir yol," demişti Carlyle, "hatta Entepfuhl yolu bile dünyanın öbür ucuna götürebilir seni." Ama Entepfuhl yolu Entepfuhl'a çıkar; demek ki üzerinde yürümekte olduğumuz Entepfuhl, aynı zamanda varmaya çalıştığımız dünyanın öbür ucuymuş.

Condillac ünlü eserine şöyle başlar:[50] "Ne kadar yukarı tırmanırsak tırmanalım, ne kadar aşağı inersek inelim, asla duygularımızın dışına çıkamayız." Asla kendimizden yelken açamayız. Asla bir başkasına varamayız, bunun tek istisnası, düş gücüyle kendimizi başkalaştırdığımız, kendi kendimizi hisseder hale geldiğimiz durumlardır. Gerçek manzaralar bizim yarattıklarımızdır, çünkü onların tanrısı bizizdir ve gerçekte oldukları gibi, yani yaratıldıkları gibi görürüz onları. İlgimi çeken ve gerçekten görebileceğim yer Dünya'nın Yedi Bölgesi'nden[51] hiçbiri değil, sahiden benim olan, bir uçtan bir uca kat ettiğim sekizinci bölgedir.

Geçilmedik deniz bırakmamış olan biri, kendi tekdüzeliğinde gezinmiştir sadece. Dünyada var olandan çok daha fazla denizde seyrettim, dünyadakinden çok daha fazla dağ gördüm. Gerçek şehirlerden daha kalabalık şehirlerden geçtim ve hiçbir yerin geniş, mutlak nehirleri dalgın bakışlarımın karşısında aktı. Yolculuklara çıkmış olsam, olsa olsa hiç seyahat etmeden gördüklerimin soluk kopyaları çıkacaktı karşıma.

Başka insanlar ziyaret ettikleri memleketlerde yabancıdır, isimsizdir. Ben ise gittiğim yerlerde sadece yabancı bir seyyah olmanın gizli zevki değil, ülkenin başındaki kralın haşmeti, geleneklerini koruyan halk, bu milletin ve komşularının bütün bir tarihi oldum. Manzaraları, evleri; her şeyi gördüm, çünkü her şeydim – imgelemimin özünden, Tanrı'da yaratılmıştı hepsi.

139

H.K.

8 Ocak 1931

Epeydir yazmıyorum. Aylar var ki yaşamıyorum ve işyeriyle fizyolojim arasında, düşüncelerim ve duyumlarım içimde durgunlaşmış olarak dayanıyorum. Ne yazık ki insan böyleyken de dinlenemiyor: Çürüme bile aynı zamanda mayalanma demektir.

Uzun zamandır sadece yazmamakla kalmıyor, aynı zamanda yaşamıyorum da. Galiba düşlerle de uğraşmıyorum doğru dürüst. Sokaklar benim için sadece sokak. Bilincimdeki olanca dikkatle büronun işini yapıyorum, ama dalgın olmadığımı da söyleyemem: Arka planda tefekküre dalmıyorsam da uyuyorum; her ne olursa olsun işimin öbür yüzünde hep bir başkasıyım.

Epeydir varlıktan yoksunum. Son derece huzurluyum. Olduğum kişiden beni ayıran hiçbir şey yok. Nefes aldığımı hissettim az önce, sanki yepyeni ya da uzun zamandır ertelenen bir eylemi yerine getirmiş gibiyim. Bilinçli olduğumun bilincine varmaya başladım. Yarın belki de kendime uyanırım, kendi hayatımın akışına kaldığım yerden devam ederim. Öylesi daha mı mutlu eder, daha mı mutsuz, bilemiyorum. Hiç bilmiyorum. Yürürken başımı kaldırdığımda, batan günün arkamda, Kale'nin olduğu tepede onlarca pencereyi tutuşturduğunu, soğuk bir kor yığını gibi evlerin tepesinde alev aldığını görüyorum. Katı alevden gözlerin etrafında bütün tepe, günün bitmesiyle gevşemiş. En azından hüzünlenebilir, hüznümün geçen tramvayın (kulağımla gördüğüm) ansızın yükselen sesine, insan seslerinin uğultusuna, capcanlı şehrin unutulmuş mırıltısına karıştığını kavrayabilirim.

Çok uzun zamandır kendim değilim.

140

H.K.

Bazen –hem de hep beklenmedik bir anda– tam bir duygunun ortasındayken hayata karşı korkunç bir yorgunluk çöker üstüme, üstelik o kadar büyük bir yorgunluktur ki üstesinden nasıl geleceğimi bilemem. İntiharın çare olacağı şüphelidir, ölüm ise, bilincin ortadan

kalkacağını varsaysak bile daha da şüphelidir. Yorgunluk, yok olmanın değil –bu olabilirlikler arasına girebilir de girmeyebilir de–, çok daha korkunç ve derin bir şeyin peşindedir: var olmuş olmayı bırakmak; işte bunun hiç yolu yok.

Bazen, genellikle gayet karmaşık olan Hinduların tasavvurlarında hiçlikten öte bir olumsuzluğa işaret eden bu arzuyla ilgili bir şeylere rastladığımı hatırlıyorum. Ne var ki Hinduların ya duyguları yeterince keskin değil ve düşündüklerini dile getiremiyorlar ya da düşünceleri yeterince keskin değil, onun için de hissettikleri şeyi yakalayamıyorlar. Sonuç olarak onlarda neyi görür gibi olsam hiç görmez oluyorum. Öyle sanıyorum ki, bu devasız duygunun uğursuz saçmalığını benden önce kelimelere döken olmamış.

Ve bu duyguyu yazarak iyileştiriyorum. O ironik reçeteyle, dile getirilmekle iyileşmeyecek hüzün yoktur, saf olmaması, içine bir parça akıl karışmış olması, gerçekten derin olması şartıyla. Edebiyat başka hiçbir yararı kalmadığında en azından bu işe yarayacak – bir avuç insan için olsa bile.

Ne yazık ki akıl hastalıkları duygusal rahatsızlıklardan, onlar da bedensel hastalıklardan daha az ıstırap verir. "Ne yazık ki" diyorum, çünkü insanlık onuru tam tersini gerektirir. Bir esrarla karşı karşıya olduğumuzda üzerimize çöken hiçbir sıkıntı, aşk, kıskançlık ya da pişmanlık kadar acı veremez, bedende hissedilen yoğun korkular kadar bunaltıcı olamaz ya da öfke kadar, hırs kadar insanı değiştirmez. Ama şu da doğru ki, ruhu paramparça eden hiçbir ıstırap şiddetli bir diş ağrısı, karın ağrısı ya da (sanırım) doğum sancısı kadar gerçek olamaz.

Yapımız gereği zekâmız, kimi heyecan ya da duygularımızı yüceltebildiği, ötekilere göre üstün bir mertebeye yükseltebildiği gibi, onları tahlil ederken birbiriyle kıyaslamaya kalkışırsa alçaltabilir de.

Adeta uyuyarak yazıyorum, bütün hayatım imzasız bir makbuz.

Horoz, ancak ölünce dışına çıkabileceği kümeste özgürlük şarkıları söyler, çünkü ona iki tünek bahşedilmiştir.

Yağmur manzarası

Her yağmur damlasıyla doğada ağlayan, ıskalanmış hayatımdır. Günün hüznünü boş yere toprağa akıtan damla damla, sağanak sağanak yağmurda bendeki belirsizlikten bir şeyler var.

Yağmur dinmek bilmiyor. Sesi ruhumu sırılsıklam etti. Ne biçim bir yağmur bu... Sandalyem yağmur duygusuyla sulanıyor, sıvılaşıyor.

Sıkıntılı bir soğuk, buz kesmiş elleriyle zavallı yüreğimi sarıyor. Kurşuni saatler uzadıkça uzuyor, zamanın içinde bitimsizleşiyor; saniyeler geçmek bilmiyor.

Bu ne biçim bir yağmur!

Çörtenlerin ağzından beklenmedik anlarda, minik seller fışkırıyor. Kafamdaki soyut boru fikrinin üzerinden, rahatsız edici bir çağlayan gümbürtüsünün döküldüğünü duyuyorum. Yağmur upuzun, ölgün şikâyetini camlara çarpıyor...

Soğuk bir el boğazımı sıkıyor, hayatı solumamı engelliyor.

İçimdeki her şey ölüyor – hatta düş kurabildiğime olan güvenim bile! Ne yaparsam yapayım, fiziksel olarak kendimi iyi hissedemiyorum. Gönlümün kaydığı bütün dinginliklerin, ruhumu parçalayan sivri köşeleri var. Bakışlarımı kenetlediğim bütün bakışlar zifiri karanlık çıktı, günün zayıflamış ışığının izi vardı bunlarda, acısız ölmek için biçilmiş kaftandılar.

142

Düşlerin en itici tarafı ortalık malı olmaları. Gün ortasında, iki iş arasında sokak lambasına yaslanmış duran şu çırak da mutlaka bir şeyler düşünüyor. Hayalinde yarım yamalak neleri gördüğünü biliyorum: Büroya çöken yaz bunaltısının ve mükemmel dinginliğin içinde, iş mektupları yazarken benim içine daldığım şeyleri.

143

H.K.

Gerçekleşebilir, yakın, meşru şeyleri düşleyenler, uzak ve yabancı düşlerde kendini kaybedenlerden daha çok hüzün veriyor bana. Büyük hayaller kuruyorsan ya delisindir, hayallerine inanır ve mutlu olursun ya da basit bir hayalperestsindir, hülya da senin için, tek kelime etmeden ruhunu yatıştıran bir ezgidir. Ama gerçekleşebilir olanı düşlersen, o zaman sahici düş kırıklığı diye bir şeyin gerçekten var olabileceğini anlarsın. Roma imparatoru olamadım diye kendimi helak edecek değilim, ama her akşam saat dokuza doğru sokağın sonundan sağa dönen küçük terzi kızla hiç konuşmadım diye acı acı yerinebilirim. Bize olanaksızı vaat eden düş, zaten böylelikle bizi en baştan, ondan mahrum etmiş olur; ama gerçekleşebilir olanı vaat eden düş hayatın kendisine müdahale eder, çözümü de ondan bekler. Biri kendinden başka her şeyi dışlayarak tamamen bağımsız olarak varlık sürer; öteki ise dışındaki olayların olağan akışına boyun eğmiştir.

Olanaksız manzaraları, asla gidemeyeceğim çorak ovaların sonsuzluğunu bunun için severim. Geçmişte kalmış tarihî devirler katıksız bir zevktir, çünkü bir saniyeliğine bile olsa, gözümde somutlaştıklarını hayal edemem. Var olmayanı düşümde gördüğümde uyuyorumdur; var olması mümkün olanı düşte gördüğümde ise uyanmak üzereyimdir.

Öğle vakti tenhalaşan büroda, balkondan sokağa sarkıyorum. Dalgınlığım gözlerimde insanların hareketlerini seçiyor, ama onları zihninin derinliklerinde görmüyor gerçekte. Balkon korkuluklarının acıttığı dirseklerime dayanmış uyuyorum, birileri büyük bir vaatte bulunmuş sanki, ama hiçbir şey bilmiyorum. Sayısız karaltının gidip geldiği kıpırtısız sokağın ayrıntıları benden uzaklaşan zihnimde beliriyor: arabalara yığılmış tavuk kafesleri, az ötede dükkân kapılarında çuvallar, köşedeki bakkalın en uçtaki vitrininde, bana kalırsa kimsenin almayacağı, hayal meyal seçilen porto şişeleri. Aklım yarı cisimleşerek benden kopuyor. Hayal gücümle inceliyorum etrafı. Sokaktaki kalabalık az önce de aynıydı, hâlâ oynak bir insan görüntüsü

o, birtakım hareketli lekeler, havada salınan bir ses, gelip geçen ama bir türlü kendini üretemeyen belirsiz şeyler.

Duyuların kendisinden çok, duyuların bilinciyle kaydetmeli her şeyi... Farklı şeylerin olabilirliğini... Ve ansızın büroda, arkamda ayakçı çocuğun tepeden inme, metafizik gelişi. Olmayan düşünce akışımı kestiği için onu öldürebilecek gibi hissediyorum kendimi. Nefretin ağırlaştırdığı bir sessizlik içinde dönüp ona bakıyorum, gizli bir insan öldürme arzusunun gerginliğiyle, havadan sudan bir şey söylerken kullanacağı sesi önceden dinliyorum. Odanın ucundan bana gülümsüyor, yüksek sesle günaydın, diyor. Bütün evren gibi ondan da nefret ediyorum. Gözlerim varsaymaktan ağırlaşmış.

144

1 Şubat 1931

Onca yağmurlu günün ardından gökyüzü, uzayın derinliklerine saklanmış maviliği geri getiriyor. Su birikintilerinin tarlalardaki çamur gölleri gibi uyuduğu sokaklarla, gökyüzüne soğuk bir parlaklık veren pırıl pırıl neşe arasındaki çelişki, pis sokakları güzelleştiriyor, sıradan bir kış göğüne bahar havası katıyor. Günlerden pazar ve yapacak hiçbir işim yok. Hava o kadar güzel ki canım düş kurmayı bile çekmiyor. En içten duygularımla günün tadını çıkarıyorum, aklım da buna kendini bırakmış durumda. Özgür[52] bir memur gibi dolaşıyorum. Yaşlandığımı hissediyorum, sırf yeniden gençleşmenin zevkini tatmak için.

Pazarları dolan büyük meydanda, başka türlü bir güne ait törenlerin devinimine tanık oluyorum. São Domingos'ta bir ayinin bitip ötekinin başlaması bir olmuş. Dışarı çıkan insanlar görüyorum, bir de içeri girmeyenler, çıkanları görmemiş olan daha başkalarını bekleyenler var.

Hepsi boş. Hayatı sıradanlaştıran her şey gibi bunlar da gizemlerle, dişli sur duvarlarıyla dolu bir uyku ve ben de duvarın üzerinden,

görevini tamamlamış bir haberci gibi düşüncelerimin ovasını seyretmekteyim.

Eskiden, çocukken ben de bu ayine gelirdim, belki de bir sonrakiydi, ama daha ziyade buydu diye hatırlıyorum. Gereken ciddiyeti takınarak, biricik, bir tanecik en iyi kıyafetimi giyer, önüme serilen her şeyin keyfine varmaya bakardım – keyif alınacak bir tarafı olmayanların bile. Dış dünyayla yaşardım, elbisem yepyeni, tertemizdi. Günün birinde ölüp gideceğinden habersiz, annesinin elinin kılavuzluğuna kendini bırakmış bir insan daha ne isteyebilir?

Bütün bunların keyfi geçmişte kaldı, ne var ki, belki de ancak bugün anlayabiliyorum ne büyük bir zevk aldığımı. Büyük bir sırra erecekmişçesine ayine gider, dışarı çıktığımda, ormanın içinde bir düzlüğe varmış gibi olurdum. Ve gerçekten de böyleydi – hâlâ da gerçekten böyle. Sadece yetişkinliğe ulaşıp bütün inançlarını yitirmiş olan varlıklar, hatıraları olan, ağlayan bir ruha sahip varlıklar bilir düş evreninin ve belirsizliğin ne olduğunu, kendinden vazgeçmeyi, buz kesmiş parke taşlarını.

Kesin olan bir şey var: Bir zamanlar ne olduğumu hatırlayabiliyor olmasam, şu anki bene katlanamazdım. Hâlâ ayinden çıkmakta olan dalgın kalabalık ve belki bir sonraki ayine gelecek kalabalığın ilk kıpırtıları – karşımda, aheste bir nehirden geçen gemilere benziyorlar, ben de sanki kıyıdaki evimde, pencereleri ardına kadar açmış seyrediyorum.

Anılar, pazar günleri, pazar ayinleri, eski varlığımın verdiği zevk, geçmişte kaldığı için yaşayan, bana ait olduğu için unutamadığım zamandaki mucize. Normal duygularla çizilmiş saçma diyagonal, otomobillerin gürültülü sessizliğinin ortasında bir faytonun tekerleklerinin ansızın gıcırdayışı – zamanın beklenmedik, anaç bir müdahalesi sayesinde varlığını koruyabilmiş bir fayton bu, o hâlâ burada, şimdiki benle kaybettiğim ben arasında, ben dediğim o eski bakışta mevcut hâlâ.

H.K.

2 Şubat 1931

Bir insan ne kadar yükseğe çıkarsa, ister istemez o kadar şeyden de mahrum kalır. Zirvede bir tek ona yer vardır. Ne kadar mükemmelse bütünlüğünü o kadar korumuş demektir; ve bütünlüğünü ne kadar koruduysa, kendinden başka biri olma ihtimali o kadar azdır.

Bunları bir gazetede, bir ünlünün hayatı boyunca yaşadığı renkli olayları okuduktan sonra düşündüm. Ömrü boyunca girmediği boya kalmamış Amerikalı bir milyonerdi bu. Ne istediyse elde etmişti – para, aşk, şefkat, bağlılık, yolculuklar, koleksiyonlar. Paranın gücü her şeye kadir olduğu için değil, esas olarak parayı çeken manyetizmanın engel tanımazlığı sayesinde bu olmuştu.

Gazeteyi kafedeki masaya bırakırken, her öğlen, en dipteki bir masada öğle yemeği yiyen, hatta o gün de orada olan uzaktan tanıdığım basit bir pazarlamacı hakkında, kendi dünyası bağlamında benzer şeylerin söylenebileceğini düşündüm. O milyonerin sahip olduğu her şeye bu adam da sahipti; kuşkusuz daha azına, ama çapına kıyasla bu da normaldi. Bu iki adam aynı şekilde başarıya ulaşmıştı, ün bile aralarında bir fark yaratmıyordu, çünkü ortam farkı dengeyi sağlıyordu. Dünyada Amerikalı milyoneri tanımayan yoktu belki, ama şuracıkta yemeğini yiyen pazarlamacıyı da, Lizbon'daki şu meydanda tanımayan yoktu.

Kısacası bu iki adam da her tuttuğunu koparmıştı. Sadece kollarının uzunluğu farklıydı; geri kalan her şey benzerdi. Böyle adamlara hiç özenememişimdir. En büyük meziyetin, ulaşılmaz olanı elde etmek olduğunu düşünmüşümdür hep, var olmadığın yerde yaşayacaksın, öldükten sonra sağlığındakinden daha canlı olacaksın – kısacası zor, saçma bir şey elde edeceksin ve bu uğurda dünyanın gerçekliğini bile engelden saymayacaksın.

Hayat bittikten sonra, varlığını sürdürmenin zevkinin hiçbir anlamı kalmaz, diyen olursa, anlamını bilemem, derim, çünkü insanın hayata tutunması meselesinin doğrusunu bilmiyorum; sonra derim ki, gelecekte sahip olabileceğimiz ünün zevki bugüne aittir – geleceğe ait olan, ündür. Maddiyatın verdiği hiçbir zevkle kıyaslanamayacak,

gururu okşayan bir hoşluktur bu. Pekâlâ düşsel de olabilir; ama her nasıl olursa olsun, sadece elimizin altında olan şeylerin uyandırdığı zevkten çok daha yoğundur. Amerikalı milyoner, şiirlerinin gelecek kuşaklara keyif vereceğini hayal edemez, çünkü bir tek şiir yazmış değildir; pazarlamacı da tablolarıyla kendinden sonraki nesilleri çıldırtacağını düşünemez, zira bir tek tablo yapmışlığı yoktur.

Ben ise, bu fani dünyada kesinlikle hiçbir şey olmadığım halde, şu sayfayı tekrar okurken geleceğin tadını duyabiliyorum önceden, çünkü şu an zaten geleceği yazıyorum; bir oğul gibi gururlanabilirim kavuşacağım ünle, en azından, günün birinde bana ün kazandırabilecek bir şey var elimde. Düşüncelerime gömülmüş olarak masadan kalkarken, Detroit'in (Michigan) ve koca Lizbon' un üzerinde bütün heybetimle, gözle görülmez bir şekilde, ihtişamla yükseliyordum.

Fakat birden, çıkış noktamın farklı olduğunu hatırladım: İlk düşündüğüm, öldükten sonra da yaşamak isteyenlerin, hayatta pek az şey olması gerektiğiydi. Ama al birini vur ötekine, ikisi de sonuçta aynı kapıya çıkıyor. Şöhret bir madalyadan çok, bir bozuk paraya benzer: Bir yüzünde Resim vardır, öbüründe değerini gösteren bir rakam. En yüksek rakamlar bozuk para olarak basılmaz: Onlardan sadece kâğıt para olur, değerleri de hep çok düşüktür.

Benim gibi beş para etmez insanlar, metafizikten izler barındıran böyle psikolojik düşüncelerle avunur.

146

Kimilerinin hayatta büyük bir düşleri vardır ve ona ihanet ederler. Kimilerinin hayatında en ufacık bir düşe yer yoktur – gene de ihanet ederler ona.

147

H.K.

Amaç ne olursa olsun, çabanın sarf edilmesiyle hayat tarafından yolundan saptırılması bir olur; böylece o bir başka çaba haline gelir, başka amaçlara hizmet eder, bazen ilk başta hedeflenenin tam tersi bir sonuca varır. Sadece aşağılık hedeflerin uğrunda didinmeye değer, çünkü bir tek onlar tam olarak elde edilebilir. Zengin olmak uğruna çaba harcamak istesem, bir şekilde bunu başarabilirim; kişisel olsun ya da olmasın, bütün nicel hedefler gibi bu da aşağılık, ulaşılabilir bir hedeftir, kontrol altında tutulması da mümkündür. Peki, vatanıma hizmet etmek, kültürü geliştirmek ya da insanlığı daha iyi bir noktaya getirmek gibi arzularım varsa, bunları nasıl gerçekleştirebilirim? Ne bunun yolunu öğrenebilirim, ne de sonucu denetleyebilirim.

148

H.K.

Paganların gözünde kusursuz insan, insanın olduğu haliyle mükemmelleştirilmesiydi; Hıristiyanların kusursuz insanı, olmadığı haliyle mükemmelleştirilmiş insandı; Budistler içinse insanın var olmadığı bir halin mükemmelleştirilmesiydi.

Doğa, ruhla Tanrı arasındaki farktır.

İnsanın ortaya serdiği ya da dile getirdiği şeyler, tamamen silinmiş bir metnin kenarına alınmış notlar gibidir. Notlara bakarak metnin anlamını az çok çıkarabiliriz; ama hep bir şüphe kalır, olası pek çok anlam vardır.

149

İnsan pek çok kez tanımlanmış, genellikle de hayvanın tersi olarak ele alınmıştır. Bu nedenle insan tanımları arasında, ortasına bir sıfat

gelen, "İnsan... bir hayvandır," türünden cümlelerle sık sık karşılarız ya da "İnsan... yapan bir hayvandır," arkasından da neyi yapabildiği söylenir. Rousseau "İnsan hasta bir hayvandır," der ve bu kısmen doğrudur. Kilise "İnsan akılcı bir hayvandır," der, ki kısmen doğrudur. Carlyle "İnsan alet kullanan hayvandır," der, bu da kısmen doğrudur. Ne var ki bu ve benzeri tanımlar daima eksik ve marjinal kalır. Mantık basit: İnsanı hayvandan ayırt etmek kolay değil, ikisini birbirinden ayıracak kesin kıstaslardan yoksunuz. İnsanoğlunun hayatı, tıpkı hayvanlarınki gibi, gerçek bir bilinçsizlik içinde akar. Hayvanların içgüdülerini dışarıdan yöneten derin yasalar, gene dışarıdan insanın aklını yönetir. İnsan aklı yeni yeni filizlenen bir içgüdüye benzer, herhangi bir içgüdü kadar bilinçsizdir, henüz oluşumunu tamamlayamamış olduğu için öbürlerine göre daha kusurludur.

Yunan Antolojisi'nde "Her şey saçmalıktan gelir," diye yazar. Ve her şey gerçekten de saçmalıktan gelir. Ölü rakamlarla, boş formüllerle haşır neşir olan, bundan dolayı da kusursuz bir mantığın üzerine oturan matematiğin dışında bilim alacakaranlıkta oynanan bir çocuk oyunu gibidir, kuşların gölgesini, rüzgârda salınan otların karaltılarını yakalamaya çalışmaktan farkı yoktur.

Ne tuhaftır, ne ilginçtir ki, insanı, hayvanla olan farkını ortaya koyarak gerçekten tanımlayan kelimeler bulmak ne kadar zorsa, üstün insanla sıradan insanın farkını göz önüne sermek bir o kadar kolaydır.

Biyolog Haeckel'in aklımda yer etmiş bir sözü var; Haeckel'i zekâmın yeni yeni işlemeye başladığı sıralarda okumuştum, hani bilimi halkın seviyesine indiren ya da dine saldıran kitaplara ilgimizin uyandığı çağda. Cümle (aşağı yukarı) şöyleydi: "Üstün insanla (bence Kant ya da Goethe gibi biri) sıradan insan arasındaki mesafe, sıradan insanla maymun arasındaki mesafeden büyüktür." Bu cümleyi hiç unutmadım, çünkü doğru. Allah'ın unuttuğu bir yerdeki bir köylüyle benim –ki düşünenler safında pek büyük bir yerim yok– aramdaki mesafe, hiç kuşkusuz o köylüyle, maymun bile demeyeceğim, bir kedi ya da köpek arasındaki mesafeden çok daha büyüktür. Kediden bana varana dek hiçbirimiz bize dayatılmış olan hayata ya da bahşedilmiş olan kadere hükmedemeyiz; hepimiz bilmem hangi aynı kökten türemişiz; bir başkasının hareketlerinin gölgelerinden, cisimleşmiş izlenimlerden, hissetme yetisine sahip sonuçlardan başka bir şey

değiliz. Ama köylüyle aramda, bendeki soyut düşünceden, çıkarsız heyecandan kaynaklanan bir nitelik farkı var; kediyle ikisinin aklının ise yalnızca seviyeleri başka.

Üstün insan, aşağı insandan ve hayvan kardeşlerinden salt ironi duygusunun niteliğiyle de ayrılabilir. İroni, bilincin kendi kendinin bilincine vardığının ilk işaretidir. İki aşaması vardır: "Tek bildiğim hiçbir şey bilmediğimdir," diyerek Sokrates'in damgasını vurduğu aşama ve bir de Sanches'in[53] "hiçbir şey bilmediğimi bile bilmiyorum" sözünde ifadesini bulan ikinci aşama. Birinci aşama, kendi kendimizden kesin olarak şüpheye düştüğümüz noktada tamamlanır ve her üstün insan bu evreye ulaşır. İkinci aşamanın sonunda, hem kendimizden hem de şüphemizden şüphe duymaktayızdır ve güneşle gecenin yeryüzünde, insanlığın gözü önünde birbirini kovaladığı kısacık, ama gene de haddinden fazla uzun süre boyunca, bu noktaya varabilmiş pek az insan çıkmıştır.

Kendimizi tanıdıkça yanılgılara düşeriz, "kendini tanı" diyen kâhin, Herakles'in işlerinden daha zor bir iş, Sfenks'inkinden daha karanlık bir bilmece atmış oluyordu ortaya. Çaresi ise, bilinçli olarak kendini bilmezden gelmektir. Ve bunun da yolu, ironiden etkin bir şekilde yararlanmaktan geçer. Üstün insan için, kendimizi bilmezden gelmenin farklı yollarını sabırla araştırıp ortaya koymaktan, bilinçlerimizin bilinçsizliğini tam olarak hesaplamaya çalışmaktan, bağımsız gölgelerin metafiziğiyle, düş kırıklığının yarı karanlığından doğan şiirle ilgilenmekten daha münasip, daha yüce bir uğraş düşünemiyorum.

Ne var ki, yanılsamayı tazeleyen bir şey olur hep, yaptığımız tahlillerdeki sivrilikler gider, sahte bile olsa gerçeklik, sokağın köşesinde yolumuzu gözler. Bizi yıpratan da budur işte, hayat bile bu kadar yıpratmaz yıprattığında, hayat hakkındaki bilgimiz ve düşüncelerimiz bile, üstelik yıpratmayı hiç kesmedikleri halde.

Dalgınca masama yaslanmış halde, bu dağınık duyguları kendi kendime anlatarak oyalandığım yerden, sandalyemden kalkıyorum. Doğruluyorum, kendi içimde bedenimi doğrultuyorum ve çatıları tepeden gören pencereye gidiyorum, yeni başlamış bir sessizliğin içinde, usulca uykuya akan şehri görebilirim oradan. Bembeyaz bir

beyazlıktaki koca ay, bina cephelerini birbirinden ayıran, özenle gizlenmiş farkları hüzünle açığa vuruyor. Ay ışığı, buzlu beyazlığıyla dünyanın olanca gizemini aydınlatıyor gibi. Her şeyi gösteriyor sanırsınız, oysa yalancı ışıklarla parçalanan gölgeler bunlar, aldatıcı boşluklar, saçma sapan engebeler, görülebilirliğin içindeki tutarsızlıklar. Hiç rüzgâr esmiyor ve esrar şimdi daha büyük görünüyor. Soyut düşünce bulantıları hissediyorum. Kendimi ya da herhangi bir şeyi göz önüne seren yazılar yazmayacağım asla. İncecik bir bulut ayın tepesinde, gizli bir sığınak gibi, belli belirsiz salınıyor. Ben de bilmezden geliyorum, tıpkı şu çatılar gibi. Tıpkı bütün doğa gibi, ben de karaya oturmuşum.

(*Presença* dergisinde yayımlanmıştır; cilt II, n.34,
Kasım 1931 / Şubat 1932)

48. Orijinal metinde Fransızca; kötü yürekli, zararlı, kurnaz, alaycı anlamında. (Ç.N.)

49. Lizbon'un banliyösü.

50. Pessoa, Condillac'ın *Essai sur l'origine des connaissances humaines*'indeki düşüncenin geniş bir açıklamasını yapıyor.

51. Eski coğrafyacılarda Dünya'nın geleneksel bölünüşü.

52. Ya da *bekâr* bir memur.

53. Rönesans döneminin Portekizli filozofu.

150

H.K.

Canlı varlıklarda içgüdünün zekâ görüntüsü altında varlığını sürdürmesi, bence seyredilmeye değer en özel, en değişmez olaylardan biridir. Bilincin gerçekdışı bir şekilde başka bir kılığa bürünmesi, benim gözümde, hiçbir şeyin üzerini örtemeyen o bilinçsizliği iyice ortaya sermekten başka işe yaramaz.

İnsanoğlu doğduğu günden ölene dek, bütün hayvanlar gibi kendinin dışında kalmaya mahkûmdur. Ömrü boyunca, yaşamak yerine üstün nitelikli, daha karmaşık bir bitkisel hayat sürer. Var olduğunu bile bilmediği bazı kıstaslara farkında olmadan uyar, fikirleri, duyguları, eylemleri tamamen bilinçsizcedir; bunun nedeniyse insanların bilinçsizliği değil, iki farklı bilince sahip olmamalarıdır.

Ellerindekinin sadece bir yanılsama olduğunu sezebilmek – en büyük insanların varabileceği nokta da budur işte, yalnız bu.

Düşüncelerimin yatağından taşmasına izin vererek, sıradan hayatların sıradan öyküsünün dizildiği bir ip oluyorum. Görüyorum ki insanlar her bakımdan, bilinçsiz yapılarının, dışarıdan dayatılan koşulların, onları başkalarıyla temas etmeye ya da etmemeye teşvik eden coşkuların tutsağı olmuşlar; ve temas ettikçe, temasın etkisiyle, temasın sayesinde boş cevizler gibi çarpışmaktalar.

Hayatın olanca saçmalığının, hiçliğinin ve insan tarafından yanlış bilinmesinin dildeki simgesi olan, maddi zevkler için rasgele söylenen şu sözü kim bilir kaç kez duymuşumdur: "Hayattan kazancımız budur işte..." Kazanmak mı? Ne için? Nereye götürmek için? Benzer sorularla insanları gölgeler dünyasından uyandırmak çok dokunaklı olurdu... Böyle bir cümle ancak bir materyalistin ağzından çıkabilir, çünkü materyalist olmayan biri, bilinçsizce de olsa zaten böyle bir şey söyleyemez. Söz konusu insan hayattan ne kazanmayı beklemektedir, ayrıca nasıl kazanacaktır? Kırmızı şaraplı domuz pirzolasını, tesadüflerin karşısına çıkardığı sevgilisini nereye götürebileceğini

zannetmektedir? İnanmadığı cennetlerden hangisine? Bir kurtçuğunkinden farksız, kokuşmuş hayatından başka neyi sığdırabilir toprağa? Bundan daha trajik ya da insanoğlunun insanlığını daha iyi ifade eden bir söz bilmiyorum. Güneşten çıkarlarının olduğunu bilseler, bitkiler de böyle konuşurdu. Kendilerini insan kadar iyi ifade edemeyen hayvanlar, uyurgezerce zevklerini böyle anlatırdı. Kim bilir, şu an konuşurken, kalıcı olacaklarını belli belirsiz hissederek şu satırları yazarken ben de – belki ben de bunları yazmış olmanın anısını "hayattan bütün kazancım" olarak görüyorumdur. Ve sıradan insanların anlamsız cesetleri toplu mezarlara nasıl gömülürse, benim ölçülerime göre hazırlanmış bu gereksiz metin de toplu unutuşa öyle gömülecek. Domuz pirzolaları, kırmızı şarabı ve sevgilisi olan şu öbür adamla alay etmek ne haddime?

Aynı bilinmezlikten doğmuş iki kardeşiz biz, aynı ırkın iki ayrı niteliği, ortak bir mirasın iki farklı haliyiz – hangimiz ötekini inkâr edebilir? İnsan karısını inkâr edebilir, ama annesine, babasına ya da kardeşine bunu yapamaz.

151

H.K.

Dışarıda, ağır akan geceyi yıkayan ay ışığında, rüzgâr usulca, gölgeler doğuran belirsiz bir şeyleri oynatıyor. Bu belirsiz şeyler, alt tarafı üst katta asılı olan çamaşırlar da olabilir tabii, ama esasen gölgenin gömleklere kulak astığı yok, o elle tutulmaz bir şekilde, her şeye sessizce ayak uydurarak salınmaya bakıyor.

Sabah erken kalkayım diye panjurları açık bırakmıştım, ama şu ana dek –üstelik vakit o kadar geç oldu ki artık etrafta çıt çıkmıyor– ne uykuya dalabilmiş, ne de tam olarak uyanık kalabilmiş durumdayım. Odamın karanlığının ötesinde ay geceyi aydınlatıyor sahiden de, ama pencereyi aşamıyor. Gümüşsü, içi boş dolungün var olmakla yetiniyor; yattığım yerden gördüğüm karşıdaki çatılar ise, siyaha çalan beyaz

akıntılar. Ayın çiğ ışığıyla birlikte, yücelerden gelen, kime hitap ettiği belirsiz bir selama benzeyen, melankolik bir huzur iniyor yere.

Ve ben hiçbir şey görmeksizin, düşünmeksizin, beklediğim uykuyla gözlerim çoktan kapanmış olarak, ay ışığını tam olarak tarif edebilecek kelimeler arıyorum. Eskiler olsa beyaz derlerdi ona ya da gümüşten yapılmış. Oysa bir ay ışığının sahte beyazlığında nice renkler vardır. Yatağımdan kalkıp soğuk camlardan dışarı bir göz atsam, eminim ay, yalnızlık kokan en yüksek yerlerde grimsi, mavili bir beyazlıktadır veya soluk bir sarıdır; üst üste yığılmış kara lekelere benzeyen çeşit çeşit evlerde ise, kâh sabırlı cepheleri simsiyah bir beyazlığın altın rengine boyamıştır, kâh kiremitli çatıların kahvemsi kırmızısını renksiz bir renge boğmuştur. En aşağıda, çıplak parke taşlarının gelişigüzel daireler çizdiği, adına sokak denen huzurlu uçurumda renksizdir, yalnızca taşların griliğinden dolayı hafifçe gövermiş olabilir. Ufuk hizasında belki koyu mavidir, ama göğün en yüksek noktasına yayılan kara maviye benzemeyen bir renktir bu. Pencerelerdeki camlara vuran ise, kara sarı bir ışıktır.

Yattığım yerde, bir türlü zaptedemediğim uykuyla dolu gözlerimi açsam, içinde incecik, sedefli iplikçiklerin salındığı, sırf renkten ibaret, karlı bir hava görürüm. Şu anki hislerimle hissedecek olursam bir sıkıntıya, beyaz bir gölgeye dönüşür bu ve usulca kararır, o belirsiz beyazlığın karşısında gözlerim ağır ağır kapanırcasına.

152

H.K.

Ne zaman herhangi bir şeyi tamamlasam, şaşkına dönüyorum. Şaşkına dönmekle kalmıyor, üzülüyorum da. İçimdeki mükemmeliyetçilik içgüdüsünün beni bitirmekten alıkoyması, hatta daha baştan, başlamamı bile yasaklaması gerekiyor. Ama oluyor işte: Dalgınlık beni günaha sürüklüyor ve eyleme geçiyorum. Sonunda elimde, kendi irademle gerçekleştirdiğim bir eylemin değil, tam tersine, iLademin zayıflığının bir meyvesi kalıyor. Başlıyorum, çünkü

düşünecek gücüm yok; bitiriyorum, çünkü kendimi durduracak cesaretim yok. Bu kitap, korkaklığımın ürünüdür.

Düşünceleri sık sık kesip, duygularımın gerçek ya da farazi haritasına bir şekilde oturan bir manzara parçasını araya sıkıştırıyorsam, bu o manzaranın yaratıcılıktan yoksun olduğumun bilincine varmaktan beni kurtaran, kaçıran bir kapı olmasındandır. Kitabın belkemiği olan bu yapayalnız sohbetime devam ederken, bazen ansızın bir başkasıyla konuşasım geliyor. O zaman eğri aydınlığın altında sırılsıklam uzanan şehrin çatılarında, şu an olduğu gibi oynaşan ışığı yardıma çağırıyorum; kentin tepelerine yayılan, gene de elimi uzatsam tutacağım kadar yakın, her an sessizce devrilecek gibi duran ağaçların kıpırdanışına sesleniyorum; ya da sarp evlerle çizilmiş, pencerelerin harf yerine geçtiği, çoktan ölmüş güneşinse pencerelere nemli, yaldızlı bir tutkal gibi yapıştığı, üst üste yığılmış afişlere.

Daha iyisini yazamayacaksam niye yazıyorum? Ama, kendi seviyemin çok altında kalsam da, kalemimin yettiği şu azıcık şeyi de yazmazsam halim ne olur? İdealleri olan basit bir insan olarak, bir şeyleri gerçekleştirmeye çalışırım ben; karanlık bir odadan korkarcasına korkarım sessiz kalmaktan. Emeğin kendisinden çok madalyaya önem verenlere, başkalarının yaptıklarıyla övünenlere benzerim.

Yazdıkça kendimi alçalttığımı hissediyorum; ama bundan vazgeçemiyorum da. Yazmak, tiksinerek aldığım bir uyuşturucu, kendime yakıştıramasam da bir türlü bırakamadığım rezilce bir alışkanlık. Bazı zehirler insana iyi gelir, kimisi, ruhun terkibindeki maddelerden yapılmıştır, düşlerimizin gizli harabelerinden toplanmış otlardan, tasarılarımızın mezarlarında bitmiş kara gelinciklerden, ruhta akan cehennem nehirlerinin yankılı kıyılarında dallarını sallayan, edepsiz ağaçların uzun yapraklarından.

Doğru, yazdıkça kendimi kaybediyorum, ama kendini kaybetmeyen insan yoktur, yaşamak başlı başına kendini kaybetmek demektir. Ne var ki isimsiz kaynağından fışkırdığı andan itibaren biricik hedef bellediği denize kavuşmuş bir ırmağın sevincini yaşatmıyor bana kaybolmak, yükselen denizin kumda bıraktığı bir

gölcüğüm ben, kumlar suyumu usulca emecek ve denize asla dönemeyeceğim.

153
H.K.

Müthiş bir çabayla sandalyemden kalkıyorum, ama o da benimle geliyor sanki, hem de iyice ağırlaşmış olarak; çünkü öznelliğin sandalyesi bu.

154
H.K.

Kendim için kimim ben? Hissettiğim şeylerden biriyim sadece.

Yüreğim çaresizce, delik bir kova gibi boşalıyor. Düşünmek mi? Hissetmek mi? Net olarak tanımlanmış bir şey söz konusu olduğunda nasıl da yoruluruz her şeyden!

155
H.K.

10 Mart 1931

Kimileri sıkıntıdan çalışır: Aynı şekilde ben de bazen, söyleyecek bir şeyim olmadığı için yazarım. Düşünmeyen insanın hiç çaba harcamaksızın, kendiliğinden dalıverdiği düşlere ben ancak yazarken kavuşabilirim, çünkü sadece nesir halinde düş kurmayı bilirim. Ayrıca, tam da hiçbir şey hissetmeme halinin içinden çekip çıkardığım ne sahici heyecanlar, ne samimi duygular vardır.

İnsanın yaşadığını hissedince içine düştüğü boşluk, bazen olumlu şeyler kadar derinleşir. Hayatın bir hiç olduğunu samimiyetle hissetmek, büyük eylem adamları, yani azizler için –çünkü onlar edimlerinde bütün coşkularını ortaya koyarlar, birazını değil–, sonsuzluğa ulaşmanın yoludur. Geceden ve yıldızlardan yapılmış, sessizlikle ve yalnızlıkla kutsanmış çiçek kolyeleri takarlar boyunlarına. Kendimi de naçizane aralarında saydığım büyük eylemsizlik adamları ise aynı duyguya tutunarak sonsuz-küçüğe varır; bizler duyguları lastik gibi çekip uzatarak, yumuşak, kesintisiz görüntülerinin altında, nerelerinde yarıklar olduğuna bakarız.

Ve böyle anlarda her iki taraf da uykuyu sever, tıpkı eylemenin de, seyretmekle yetinmenin de ne olduğunu bilmeyen, insan türüne özgü varoluş şeklini yansıtan sıradan insanlar gibi. Nasıl tarif edilirse edilsin, Tanrı'yla ya da Nirvana'yla bütünleşmek uykudur; ister ruhun atomlarını araştıran bir bilim olarak kullanılsın, ister istencin bir ezgisi, tekdüzeliğin yavaş anagramı olarak uyunsun, duyguları ağır ağır tahlil etmek de uykudur.

Sanki karşımda içindeki hiçbir şeyi göremediğim vitrinler varmış gibi, her kelimede durarak yazıyorum. Sonunda bende kalan ise, gözucuyla seçebildiğim kumaşların renklerine, bilmem hangi nesnelerle bestelenmiş, şöyle bir kulağıma çalınmış ezgilere benzeyen yarım-duygular, yarım-ifadeler. Yazarken, ölmüş çocuğunu kollarında sallayan deli bir kadın gibi kendimi sallıyorum.

Hangisiydi bilmiyorum ama, günün birinde kendimi bu dünyada buluverdim, daha önce, doğduğum andan o tarihe dek hiçbir şey hissetmeden yaşamıştım. Neredeyim, diye sorduğumda herkes beni aldattı, herkes ötekileri yalanladı. Ne yapacağım, dediğimde tatlı umutlarla gözümü boyadılar. Nereye gideceğimi bilemez halde yolda durunca, niye o belirsiz yola girmediğime ya da gerisingeri dönmediğime şaştılar – oysa nereden geldiğimi bile bilmeksizin, yolların kavuştuğu yerde uyanmıştım. Bir de baktım ki bir sahnedeyim, rolümü hiç bilmiyormuşum, ötekiler ise oynamaya başlamış bile, rollerini benden fazla bilmedikleri halde. Kendimi soylu kıyafetler içinde gördüm, ama kraliçemi benden esirgediler, ayıpladılar beni. Elimde iletilecek bir mesaj vardı, onlara kâğıdın bomboş olduğunu söylediğimde benimle alay ettiler. Hâlâ bilmem niye alay

ettiklerini, bütün kâğıtlar zaten beyaz olduğu için mi, yoksa mesajları sezgiyle okumak gerektiğinden mi.

Nihayet dört yol ağzında bir taşa çöktüm, hiç sahip olmadığım ocağın başına oturururcasına. Ve yalnız kalır kalmaz, bana verdikleri yalanla kâğıttan gemiler yapmaya koyuldum. Kimse, bir yalancı olarak bile istemedi varlığıma inanmayı ve benim de gerçek olduğumu kanıtlayacak bir gölüm yoktu.

Belli belirsiz bir sıkıntıyla karanlığa zincirlenmiş kuş kelimeler, kayıp kelimeler, birbirini tutmaz metaforlar... Bilmem hangi yolların bittiği yerde yaşanmış daha mutlu anlardan geriye kalanlar... Yok olmuş ışığın anısıyla karanlıkta altın gibi parlayan, sönmüş lamba... Açılıp da avını bırakan parmaklardan dökülmüş, rüzgâra değil çıplak toprağa kapılmış kelimeler, sonsuza doğru yükselen, görünmez ağaçlardan parmakların üzerlerine dökülen kuru yapraklar gibi... Bilinmedik bahçelerdeki havuzların özlemi... Asla var olmamışlara duyulan şefkat...

Yaşamak! Yaşamak! Gene de sormadan edemiyorum kendime, Proserpina'nın yatağında daha mı rahat ederdim diye...

156

H.K.

Kimdir havuzlarının yanında durmuş, paramparça hayatımın anılarına bekçilik eden azametli hükümdar? Yaprakların henüz yeterince açılmadığı, mavili huzurumun kuş-saatlerinde soyluydum. Uzakta karavelalar, taraçalarımın eteklerinde oynaşan denizi tamamladı ve güney bulutlarında, elimden kürekleri bırakırcasına yitirdim ruhumu...

157

H.K.

İçimde kendine has bir politikası, partileri, devrimleri olan bir devlet kursam ve hepsi ben olsam: Ben-halkın kraliyet panteizminde kendim Tanrı olsam, bütün bu bedenlerin, ruhlarının, ayak bastıkları toprağın, yaptıkları işlerin özü ve eylemi olsam. Her şey olsam, onlar olsam ve olmasam. Çok yazık! İşte gerçekleştiremeyeceğim bir hayal daha. Başarabilsem belki ölürdüm, nedendir bilmem ama, herhalde Tanrı'ya karşı o kadar büyük bir günah işlemiş, Tanrı'nın tekelindeki her şey olma gücünü öylesine gasp etmiş olurdum ki, arkasından yaşamak mümkün olmazdı.

Duygularla bir Cizvit tarikatı kurabilsem ne kadar keyifli olurdu!

Bazı metaforlar, sokakta yürüyen insanlardan daha gerçektir. Kimi kitapların kıvrımlarında saklanan tasvirler, nice erkeklerden, nice kadınlardan daha berrak hayatlar sürerler. Bazı edebî cümleler, insanlar gibi birer kişiliğe sahiptir. Yazdığım kimi sayfalarda beni dehşete düşüren ifadeler var, o derece insana benziyor bunlar, gece karanlığında odamın duvarlarında o derece belirginleşiyorlar... İster yüksek sesle okunsun ister alçak sesle –çünkü seslerini silmek mümkün değildir–, yazdığım birtakım cümlelerin sesi, kesinlikle benim dışımda olan, bağımsız bir ruha sahip bir şeyin sesini yansıtıyor.

Öyleyse neden zaman zaman, birbirine ters, hatta uzlaşması imkânsız yollarla düş kuruyor ve düş kurmayı öğrenmeye çalışıyorum? Herhalde sahteyi gerçek, düşlerimi gözümle gördüğüm şeyler kadar sahici hissetmeyi alışkanlık edinmemden kaynaklanıyor bu; insanoğlunun bana hatalı gelen, gerçeği yalandan ayırma yeteneğini kaybettim artık.

Bir şeyin gerçek olduğunu hissetmek için o şeyi gözlerimle, kulaklarımla ya da herhangi bir duyumla açık seçik görmek bana yetiyor. Hatta bazen, bir arada bulunamayacak iki şeyi aynı anda hissettiğim de oluyor. Hiçbir önemi yok.

Bazı varlıklar saatlerce acı çekmeye, bir tablodaki figür ya da iskambil kâğıdındaki resim olamadıkları için saatlerce üzülmeye elverişlidir. Bugün, Ortaçağ'da yaşayan bir başkası olamayacak olmasını bir lanet addeden ruhlar vardır. Ben de geçtim o yoldan, ama artık bitti: Çünkü meselenin daha başka inceliklerine daldım. Ne var ki, sözgelimi farklı zamanlara ve uzaylara sahip iki ayrı krallıkta kral

olduğumu hayal edememek bana ıstırap veriyor. Somut bir acı bu. İnsanın karnının acıkması gibi bir şey.

Kavranılmaz olanı düşleyebilmek için görünür hale getirebilmek, üstün bir varlık olmama rağmen çok nadir ulaşabildiğim bir zafer. Evet, sözgelimi bir erkekle bir kadının nehir kıyısında yaptığı gezintinin hem erkeği hem kadını olduğumu düşleyebilmek, aynı anda, aynı şekilde, aynı netlikte ve birbirine karışma ihtimali olmaksızın. Ya da aynı anda, aynı şekilde, aynı netlikte, karışma ihtimali olmaksızın, ama her ikisiyle de kusursuzca bütünleşerek iki şey olmak: kendimi hem güney denizlerinde seyreden bilinçli bir gemi, hem de eski bir kitabın basılı sayfası olarak bulmak. Amma saçma! Fakat her şey saçma zaten, düş kurmak gene içlerinde en iyisi.

158

H.K.

Pluton gibi (düşte bile olsa) Proserpina'yı kaçırmış bir adam için, bu dünyadaki herhangi bir kadının aşkı düş değilse nedir?

Shelley gibi Antik Kadın'ı sevdim, ama henüz vakti değildi: Hiçbir tensel aşk, bana kaybettiğim aşkın tadını veremedi.

159

H.K.

Şu an çok uzak gelen, bundan dolayı bir yerlerde okuduğum ya da bir başkasından dinlediğim bir öyküymüş gibi görünen ergenlik çağımda iki kez sevip, dibe vurmanın acısını tattım. Bugün durduğum yerden, uzak mı yoksa yakın mı olduğunu tam ayırt edemediğim bu geçmişe dönüp baktığımda düşünüyorum da, bu düş kırıklığını genç yaşta tecrübe etmek iyi olmuş.

Gönlümün derinliklerinde neler çektiğim sayılmazsa eften püften bir şeydi. Bu mahrem konuya dışarıdan bakıldığında, bir alay insan aynı işkencelerden geçmiş, denebilir. Ama [...]

Duyarlılığımın ve aklımın birbirine bağlı olarak, aynı anda yaşadığı tecrübe beni genç yaşta şuna inandırdı ki, ne kadar marazi görünürse görünsün, benimki gibi mizaçların yeri düş dünyasıdır. Hayal gücümün (sonradan) geliştirdiği kurgular arasında usandıklarım da oldu, ama ne canımı sıktılar, ne de beni küçük düşürdüler. Hem ayrıca, imkânsız sevgililer size sahtekârca gülümsemez, yalandan şefkat göstermez, küçük hesaplarla cilve yapmaz. O sevgililer asla bırakıp gitmez ve bizim için hep vardırlar.

Ruhumuzda kopan büyük fırtınalar, bütün evreni etkileyen felaketlerdir. Sıkıntı üzerimize çökünce, güneş yörüngesinden çıkar, yıldızlar pusulasını şaşırır. Yazgı, günün birinde gelip hissetme yetisine sahip bütün ruhlarda, bir tiyatro oynarcasına sıkıntıların mahşerini oynar ve işte o zaman göklerle dünyalar hüznümüzün üstüne yıkılır.

Hem kendini herkesten üstün göreceksin, hem de Yazgı'nın sana en aşağı yaratıklardan bile aşağıymışsın gibi davrandığını fark edeceksin – kim bu halde olmakla övünebilir!

Günün birinde aniden ilham gelse, sanatın olanca gücü içime dolsa, uykuya bir güzelleme yazardım. Hayatta uyuyabilmekten daha büyük zevk tanımıyorum. Uyurken hayat ve sanat tamamen hükümsüz kalır, varlıklardan, insanlardan tamamen uzaklaşırsınız, hatırasız, yanılsamasız bir gecedir uyku – ve nihayet, geçmişin de, geleceğin de olmayışıdır...

160

H.K.

8 Nisan 1931

Ilık, hafif bulutlarıyla perişan haldeki günümüzü, sabahtan akşama kadar bir devrim haberi meşgul etti. İster taze olsun ister bayat, ne

zaman böyle bir haber alsam içimde küçümsemeye ya da bulantıya benzeyen tuhaf bir rahatsızlık duyarım. Birilerinin kalkıp harekete geçerek herhangi bir şeyi değiştirebileceğini hayal etmesi aklımı incitir. Ne türden olursa olsun şiddeti daima, insanoğlunun özündeki aptallığın hoyrat bir yansıması görmüşümdür. Hem zaten bütün devrimciler aptaldır, daha az rahatsızlık verdikleri için onlar kadar olmasa da, bütün reformcular da öyle.

Gerek devrimciler, gerek reformcular aynı konuda yanılıyor. Her şeyi içeren hayata karşı tutumunu ya da hemen her şey demek olan kendi varlığını zaptetmekten, dönüştürmekten aciz olan insanlar, başkalarını ve dış dünyayı değiştirerek kendilerine bir çıkış noktası yaratmaya çalışırlar. Bütün devrimciler, bütün reformcular birer kaçaktır. Kendi kendiyle savaşamayan insan başkalarıyla savaşır. Kendini daha iyiye götürmekten âciz olan biri reform yapmaya kalkışır.[54]

Doğru hisseden, dürüst düşünen bir insan, dünyadaki kötülük ve adaletsizlikten rahatsızsa, gayet doğal olarak bunun önce kendine dokunan kısmını düzeltmeye çalışmalı, yani kendini. Bu zaten bir ömür boyu sürer.

Bütün mesele dünyayı kavrayışımızdan kaynaklanıyor: Dolayısıyla dünyayı kavrayışımızı değiştirirsek dünyayı da kendimiz için değiştirmiş oluruz, çünkü o durumda dünya bizim açımızdan, şu an olduğu gibi kalmamış olacaktır. Kalemimize bir solukta koca bir sayfa yazı döktüren içimizdeki dürüst taraf, ölmüş duyarlılığımızı canlandırmamızı sağlayan reform – işte budur gerçek, bizim gerçeğimiz, biricik gerçek. Dünyanın geri kalanı seyirliktir sadece, duygularımızın sınırlarını belirleyen çerçevelerden, düşüncelerimizi içine alan ciltlerden ibarettir. Ve bu, canlılarla, evler, afişler, kıyafetlerle bezenmiş rengârenk manzaralar için de geçerlidir, tekdüze ruhların aynası olan renksiz manzaralar için de; tekdüze ruhlar eski kelimelerin, eprimiş jestlerin sırtında arada bir yüzeye vurur ve sonra tekrar insan sözünün temelinde yatan aptallığa gömülürler.

Devrimler mi? Değişimler mi? Gönlümün en derin, en mahrem yerinde tek isteğim, gökyüzünü pis bir grilikle kaplayan durgun bulutların silinip gitmesi; aralarından mavilikler fışkırsın istiyorum,

açık, kesin gerçekliktir mavi, çünkü hiçbir şey değildir, hiçbir arzusu yoktur.

161

H.K.

Hayatta en tiksindiğim şey, toplumsal ahlak edebiyatı. Sırf "görev" kelimesi bile, davetsiz bir konuk gibi batar bana. Ama "yurttaşlık görevi", "dayanışma", "insanlığa hizmet" ve bu cinsten daha başka teraneler, bir pencereden tepeme atılmış çöpler kadar sinirimi bozar. Birilerinin kalkıp da böyle ifadeleri ciddiye alabileceğimi, değil değerli, sadece anlamlı bulabileceğimi düşünmesi bile cidden onuruma dokunur.

Demin bir oyuncak mağazasının vitrininde, bu kelimelerin benim gözümdeki anlamını aynen yansıtan nesneler gördüm. Oyuncak bebek sofralarında yalancı tabaklar, tabaklarda yalancı yemekler vardı. Konuşma yetisinden ötürü başkalarını seven, yaşama hırsından dolayı onlardan nefret eden, tam olduğu gibi, yani şehvetli, bencil, kendini beğenmiş bir yaratık olarak hayatını geçiren insanoğlu, uyaksız, mantıksız kelimelerle evcilik oynamaktan ne anlar?

İnsanları yönetme sanatının temelinde iki ilke yatar: Onları baskı altında tutmak ve aldatmak. Sahte ışıklar saçan bu pırıl pırıl kelimelerin can sıkıcı tarafı, kimseyi baskı altına almayı da, aldatmayı da becerememeleridir. En fazla sarhoş edebilirler, ama o da bambaşka bir şey.

Nefret ettiğim bir şey varsa, o da reformculardır. Reformcular üşenmeden dünyadaki yüzeysel kötülükleri tek tek tespit eder, sonra da bunları gidermek üzere kendini ortaya atar, ama böyle yapmakla temeldeki kötülükleri derinleştirmiş olurlar. Doğru, hekimler de hasta bedeni sağlıklı bedene benzetmeye çalışır; ama toplumsal hayatta neyin sağlıklı, neyin hastalıklı olduğunu bilemeyiz.

İnsanlığı Doğa'nın son figüratif resim okullarından biri olarak görmekten kendimi alamıyorum. Bence bir adamla bir ağaç arasında

temel bir fark yoktur; ve hiç kuşkusuz, hangisi ortama daha çok yakışır, düşünceli gözlerimin ilgisini daha çok çekerse, onu tercih ederim. Bu bir ağaçsa, ağacın kesilmesine adamın ölmesinden daha fazla üzülürüm. Gün biterken güneşin öyle gitmeleri var ki, bir çocuğun ölümü bile yüreğimde öyle büyük yara açamaz. Her konuda kendimi hissetmeyen varlığın yerine koyarım ki o da hissetmiş olsun.

Böyle kırık dökük düşünceleri yazmakla oyalandığım için kendime kızacağım neredeyse, hem de hafif bir meltem batan günün sınırlarından renklenerek yükselirken. Renklenirken – aslında tam böyle sayılmaz, çünkü renklenen o değil, içinde kararsızca salındığı hava; ama bana renklenen meltemmiş gibi geldiği için öyle dedim, olayları bana göründüğü gibi söylemem şart, ben, ben olduğum için.

162

H.K.

Hayatta başımıza gelen ne kadar tatsızlık varsa –gülünç durumlara düşmemiz, yanlış hareketlerimiz, şu ya da bu erdemden nasiplenmemiş olmamız–, hepsi dış dünyadan gelen, ruhumuzun özüne ulaşması mümkün olmayan basit kazalar olarak görülmeli. İçimizde olsalar bile dışarıya ait, rahatsız edici şeyler, hayatın diş ağrıları ya da nasırları olarak kabul edelim hepsini, bunlar olsa olsa organik varlığımızı ya da bizdeki hayati unsurları zedeleyebilir.

Böyle davranmayı başarabilirsek (başka bir bağlamda mistiklerin de yaptığı budur) sadece dünyadan değil, kendimizden de korunuruz; çünkü böylelikle içimizde yuvalanmış o dışarıya ait şeyi, o başka insanı, zıddımızı, dolayısıyla düşmanımızı alt etmiş oluruz.

Horatius'un bahsettiği, dünya başına yıkılsa yılmayan dürüst insan böyle biridir. İmge aptalca bile olsa, anlam doğru. Yan yana yaşadığımız varlıkları taklit ederek oynadığımız bütün roller başımıza yıkılsa bile yılmayalım – dürüstlükten değil, sadece biz, biz olduğumuz için; biz olmak, göçüp giden dış dünyaya ait şeylerle hiçbir

ortak noktamızın olmaması demektir, varlığımız diye gördükleri şeyin üstüne çökseler bile.

En iyiler hayatı, hiçbir şeyle kıyas kabul etmez bir düş olarak görmelidir.

163

H.K.

Doğrudan tecrübe, hayal gücünden yoksun insanlar için kurnazca bir kaçış yolu ya da bir sığınaktır.

Kaplan avcısının atıldığı tehlikeleri okurken, zahmetine değecek kadar tehlikeye ben de atılmışımdır; bir tek tehlikenin tehlikesine atılmadım, insan daha çektiği zahmetin karşılığını alamadan geçip gitmiş oluyordu çünkü!

Eylem adamları, düşünce adamlarının gönülsüz köleleridir. Varlıklar, ancak haklarında yapılan yorumlarla değer kazanır. Sözgelimi birileri bir şeyler yaratır, ötekiler de anlam niteliği kazandırarak bunları hayata dönüştürür. Anlatmak yaratmaktır, çünkü yaşamak yaşanmış olmaktan başka bir şey değildir.

164

H.K.

Eylemsizlik bütün dertlerin tesellisidir. Hareket etmemek bize her şeyi verir. Hayal etmek her şeydir, sonunun eyleme varmaması koşuluyla. İnsan sadece düşlerinde dünyanın kralı olabilir. Ve kendini gerçekten tanıyan herkes, dünyanın kralı olmayı arzuladığının farkındadır.

Düşünmek, ama var olmamak; işte bunu yapan kraliyet tahtına oturmuş demektir. İstek duymaksızın arzu duymayı başarmak, taç giymek gibidir. Sırt çevirdiğimiz her şeye sahip oluruz böyle; çünkü

var olmayan gün ışığında ya da var olması mümkün olmayan ay ışığında onları sonsuza dek düşleyerek hep aynı kalmalarını sağlayabiliriz.

54. Ya da, *var olma cesaretine sahip olmayanlar.*

165

H.K.

Bütün çabalarıma rağmen, aklımın dışındaki her şeyin süs olsun diye var olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum. Mantık yoluyla bir insanın tıpkı benim gibi canlı bir varlık olduğunu anlayabilsem de, –benliğimin bağımsız bir iradesi olmayan, dolayısıyla en gerçek ben olan parçası– daha güzel bir ağaçla kıyaslandığında, ağacı hep insana üstün görmüştür. İşte bu nedenle insanlığın edimlerini, tarihte ya da tarihi alıp neye dönüştürüyorsak onun içinde yaşanan büyük, ortak trajedileri, üzerindeki tasvirlerin ruhundan yoksun, renkli bir friz olarak görmüşümdür daima. Sözgelimi, Çin'de bir felaket yaşanmış diye üzüldüğümü hatırlamam. Kan ve veba kokmasına rağmen, bana fazlasıyla uzak bir manzaradır bu.

Bir keresinde, şimdi hüzünle hatırladığım bir işçi eylemine denk gelmiştim. Ne derece samimi olduklarını bilemiyorum (çünkü kendi kendiyle kalmış bireyin ve sadece onun gerçek anlamda düşünme yetisine sahip olduğu göz önüne alınırsa, toplu hareketlerin samimiyetine ikna olmam çok zor). Harekete geçmiş aptal varlıklardan oluşan yoğun, dağınık bir kalabalık vardı, bağıra çağıra yürümelerini, böyle şeylere yabancı bir insan olarak ilgisizce seyrettim. Birden içim bulandı. Yeteri kadar pis bile değildiler. Gerçekten ıstırap çekenler böyle sürüler halinde dolaşmaz, gruplar kurmazlar. Acı denen şey, yalnız başına çekilir.

Ne kadar zavallı bir topluluk! İnsanlıktan ve acıdan nasıl da bihaberdiler! Gerçektiler, dolayısıyla inanılmazdılar. Kimse onlardan bir roman sahnesi, bir tasvir için arka plan çıkaramazdı. Tıpkı bir nehirdeki, hayat nehrindeki çöpler gibi akıyorlardı. Onları görünce uyku bastırdı, ağır, bunaltıcı bir uyku.

166
H.K.

18 Haziran 1931

İnsanoğullarının sürdüğü hayata alıcı gözle baktığımda, hayvanların hayatıyla arasında hiçbir fark göremiyorum. İnsanlar da hayvanlar da bilinçsizce olayların ve dünyanın ortasına fırlatılıvermişler; bazen biraz durup gönül eğlendiriyor; her gün aynı organik çevrimi tamamlıyor; düşündüklerinin ötesinde hiçbir şey düşünmüyor, yaşadıklarının ötesinde hiçbir şey yaşamıyorlar. Kedi güneşte yuvarlanır, oracıkta uyuyakalır. İnsan karman çorman hayatın içinde yuvarlanır ve oracıkta uyuyakalır. İkisinin de yazgısı neyse o olmaktır. İkisi de var olmanın yükünü sırtından atmaya yeltenmez. İnsanların en büyükleri şana şöhrete düşkün olur; bunu tamamen kendilerine ait bir ölümsüzlükten çok, belki hiçbir şekilde ulaşamayacakları, soyut bir ölümsüzlük olarak kabul ederler.

Aklımı sık sık yoklayan bu değerlendirmelerin sonucunda, içgüdüsel olarak tiksinti duyduğum bazı insanlara karşı içimde ansızın bir hayranlık uyanıyor. Mistikleri ve çilecileri kastediyorum – bütün Tibet'lerdeki keşişler ve bütün sütunların tepesindeki Simon Stylites'ler. Bunlar meseleyi saçmalık boyutuna taşıyarak da olsa, hayvanlık yasasından kurtulmaya çalışırlar. Deliliği seçerek, hayatın kanununu hiçe sayarak – güneşin altında yatıp yuvarlanarak, hiç adını akıllarına getirmeksizin ölümü beklerler. Bir sütunun tepesinde taş kesilmiş bile olsalar bir arayış içindedirler; ışıksız bir hücrede, kaygılar içinde kıvranırken bile arzuları vardır; şehit düşmeyi, eziyetlere katlanmayı göze alırken, bilmedikleri şeylere sahip olmanın peşindedirler.

Biz geri kalanlar ise, gene hayvanca, ama kâh daha karmaşık, kâh daha yalın hayatlar sürer, seyirciye caka satarak yürümekten başka derdi olmayan sessiz figüranlar gibi sahneden geçeriz. İnsan, köpek, kedi, kahraman, bit ve dehalar; hepimiz yıldızların sonsuz huzurunun altında aslında düşünmeden (çünkü en iyiler düşünmekten başka şey düşünmez) varoluşu oynarız. Ötekiler ise –kader anını bekleyen,

kendinden vazgeçmiş mistikler– hiç olmazsa bedenlerinde ve günlük hayatlarında, gizemin sihirli varlığını duyarlar. Gözle görünen güneşi inkâr ederek tutsaklıktan kurtulmuş, dünyanın bütün boşluğunu içlerinden atarak da dopdolu kalmışlardır.

Mistiklerden bahsederken, bir an için aynen onlar gibi mistik oluyorum, ama benim için mesele, anlık bir hevesle yazdığım bu sözlerden öteye geçmez. Ben hep Rua dos Douradoresli bir adam olarak kalacağım – tıpkı bütün insanlar gibi. Manzum ya da nesir bir büro çalışanı olacağım daima. Çapı belli biri olarak, gizemin ya da gizemsizliğin dünyasında, duygularıma, duygularımın uyandığı saatlere uysalca kölelik edeceğim. Sessiz gökten mavi çardağın gölgesinde sırrına erilmez törenlerde soylu bir delikanlı olarak bulunacağım, törenin onuruna hayatı giyineceğim üstüme ve nedenini bilmeksizin adımlar atacak, hareketler, dönüşler, reveranslar yapacağım, şenlik (ya da şenlikte benim rolüm) bitene dek; sonra, bahçenin en dibindeki koca barakalarda durduğunu duyduğum nefis şeylerle ziyafet çekeceğim kendime.

167

20 Haziran 1931

Sanki hapse girecekmişim gibi, bütün varlıklarda olan o tekdüzelik batıyor bana bugün. Oysa, iyice düşününce anlıyorum ki, asıl tekdüze olan benim. Bütün yüzler, hatta dün gördüğüm bir yüz bile bugün farklı, çünkü bugün, dün değil. Her gün bugünkü gündür ve dünyada bir benzeri daha olmamıştır. Aynı kalmak fikri ruhumuzda vardır sadece – ruh yanlış da olsa kendini hep aynı sanır, böylece onun gözünde, geri kalan her şey birbirine benzer, basitleşir. Dünya ayrı şeylerden, alçaklı yüksekli zirvelerden oluşur, ama eğer miyopsak, onu yekpare, yetersiz bir sis olarak görürüz.

Keşke kaçabilsem. Bildiğim, bana ait olan, sevdiğim şeylerden kaçabilsem. Keşke gidebilsem – Hindistan' daki imkânsız bir krallığa

ya da dünyanın geri kalanının güneyindeki dev adalara değil, sıradan bir yere –bir köye ya da çöle–, burası olmayan herhangi bir yere. Bu yüzleri, bu alışkanlıkları, bu günleri görmek istemiyorum artık. Başka biri olmalı, hücrelerime sinmiş bu rol yapma saplantısının yorgunluğunu atmalıyım. Uyku huzurla değil, hayatla çöksün üstüme. Deniz kenarında bir kulübe, hatta dağların sarp eteklerinde bir mağara yeter bana. Ne yazık ki istemekle olmuyor.

Kölelik bu hayatın yasasıdır; başka kural da yoktur zaten, çünkü isyan etmenin de, kaçmanın da mümkün olmadığı, kayıtsız şartsız boyun eğilen yasa budur. Kimileri köle doğar, kimileri sonradan olur, kimileri ise köleleştirilir. Özgürlüğe olan korkakça sevgimiz (ansızın özgür kalsak, bu sefer de yepyeni bir şey olduğu için yadırgar, hemen kaçardık özgürlükten) köleliğin üzerimizdeki ağırlığını açıkça gösteriyor. Beni ele alalım; her şeydeki, yani kendimdeki tekdüzelikten kurtulmak uğruna bir kulübeye ya da mağaraya kaçmaya hazırım, ama, kendi varlığımın bir özelliği olan tekdüzeliği gittiğim her yere taşıyacağımı bile bile, o kulübeye gitmeli miyim acaba? Var olduğum yerde, var olduğum için göğsüm sıkışırken ve bu hastalığın etrafımı saran şeylerden değil, ciğerlerimden kaynaklandığını bilirken, daha rahat nefes alabileceğim bir yer bulabilir miyim? Katıksız güneşi ve özgür enginleri, görünen denizi ve bütün ufku deliler gibi arzulasam da, – kim bilebilir yatağımı ya da alışık olmadığım yiyecekleri, hatta sadece artık dört kat aşağı inmemeyi, köşedeki tütüncüye uğramamayı, geçerken aylak berbere selam vermeyecek olmayı yadırgamayacağımı?

Etrafımızı saran her şey bizim bir parçamız haline gelir, etin ve hayatın algılarına sızar. Yüce Örümcek'in salgısı yakınımızdakilere ustalıkla bağlar, ağır ölümün rüzgârda sallanan hafif döşeğinde bizi yatıştırır. Her şey bizdir ve biz her şeyiz; peki ama, her şey bir hiç olduğuna göre bu neye yarar? Bir gün ışığı, tepemizden geçtiğini ansızın beliren gölgesinden anladığımız bir bulut, esiveren bir meltem ve dindiğinde ardından gelen sessizlik, şu ya da bu yüz, uzak sesler, sohbete dalmış seslerin arasında arada bir patlayan bir kahkaha ve sonra yıldızlarla yazılmış, duygulardan yoksun, paramparça hiyerogliflerin yükseldiği gece.

168

H.K.

Ben ise, hayata ürkekçe bir nefret duyduğum halde, ölümün karşısında büyülenerek dehşete kapılıyorum.[55] Belki başka bir şey olan bu hiçlikten çekiniyorum, hem hiçlikten hem de o başka şeyden ürküyorum; adeta ölüm hiçliği ve dehşeti aynı anda bünyesine sığdırabilirmiş, tabutuma bir bedeni olan bir ruhun sonsuz soluğunu hapsedeceklermiş, adeta ölümsüz bir şeye, hapsederek azap çektireceklermiş gibi. Hiç şüphesiz şeytani bir ruhun icadı olan cehennem fikri de, bu türden bir karışıklığın, birbirini yalanlayan ve çürüten iki farklı korkunun karışmasının bir ürünü olmalı.

169

H.K.

Bütün yazdıklarımı ağır ağır, sakin kafayla, parça parça yeniden okuyorum. Ve görüyorum ki hepsi boş, hiç yazmasam daha iyiymiş. İster cümleler, isterse imparatorluklar olsun, vücuda getirilmiş olan ne varsa, sırf vücuda getirilmiş oldukları için, fani olduklarını gayet iyi bildiğimiz gerçek şeylerin en kötü tarafını alırlar. Ama bu ağır saatlerde kendimi yeni baştan okudukça hissettiklerimde can yakıcı olan bu değil; görüyorum ki kalem oynatmaya bile değmezmiş bunlar için, yazmaya harcadığım zamanı yalnızca şimdi sönmüş bir düşten kazanmışım ve işte ona değermiş.

Hepimiz hırsla bir şeylerin peşinden koşarız, ama ya hırsımızı gideremeyip yoksullaşırız ya da giderdiğimizi sanır, bu sefer de zengin deliler olup çıkarız.

Bana acı veren yazdıklarımın en iyisinin kötü olması ve bir başkasının, düşlerimi süsleyen öteki insanın bu işi benden katbekat daha iyi yapacağını bilmek. Sanatta ya da hayatta bütün ürettiklerimiz, tahayyül ettiklerimizin kusurlu kopyaları olmaktan öteye gitmez. Sırf dışımızdaki değil, içimizdeki mükemmellik de

bozulmaya mahkûmdur; yaptıklarımız sadece olması gerekene göre konulmuş kurallara değil, olabileceğimizi düşündüğümüz şeyin kurallarına da uymayabilir. İçimiz gibi dışımız da oyuk ve boştur, beklentilerin ve vaatlerin elinde oyuncaktır ikisi de.

Kapılarını dışarı kapatmış bir ruhun olanca sertliğiyle yazdım bu yapayalnız metinleri sayfa sayfa, her hecede yazdığımın değil, yazdığımı sandığım şeyin o sahte sihrini yaşadım! Hayatın hakaretlerine karşı aldatıcı bir intikam gibi, kalemimin yakalayamadığı bir hızla doğduğunu hissettiğim kanatlanmış anlarda, hevesle, alaycı bir büyünün etkisiyle nesrimin şairi olduğumu sandım! Demek bütün bunların sonucunda elime geçen, şimdi yazdıklarımı tekrar okurken, kendi ölü kuklalarımı görmek olacakmış; hiç var olmadığı halde içi boşalmış, samanları deliklerinden fışkırmış kuklalarım...

170

H.K.

30 Haziran 1931

Son yağmurlar, onları kovalayan rüzgârı miras bırakarak güneye göçtü göçeli, şehrin tepeleri pırıl pırıl bir güneşin neşesiyle canlandı, pencerelerde gene beyaz çamaşırlar görülür oldu. Binaların rengârenk cephelerinin en tepesinde, duvara dik çubuklara gerilmiş iplerde çamaşırlar dans ediyor.

Ben de mutluydum, çünkü varım. İşe vaktinde gitmek gibi büyük bir hedefle, heyecan içinde çıktım evden. O gün hayatın nabzı, güneşin yeryüzünde, farklı enlem ve boylamlarda, almanakta yazan saatte doğmasını sağlayan öteki mutlu nabızla birlikte atıyordu. Mutluluğumun nedeni, kendimi mutsuz hissetmemin imkânsız olmasıydı. Huzur içinde, büyük bir güvenle yokuştan indim, çünkü çok iyi bildiğim işyeri ve orada karşılaşacağım tanıdıklar güvenilir şeylerdi. Neden olduğunu bilmiyordum ama, kendimi bir şeylerden kurtulmuş hissetmemde şaşılacak bir taraf yoktu. Rua da Prata'da,

kaldırım kenarına dizilmiş sepetlerde, güneşin altında sapsarı parlayan muzlar satıyorlardı.

Aslında kanaatkâr biri sayılırım: Yağmur dinsin, kutsal güneyimizin güzel güneşi parlasın, yeter bana; ve bir de üzerlerindeki koyu lekelere taban tabana zıt sapsarı muzlar, çeneye kuvvet muz satanlar – Rua da Prata'nın kaldırımları, ötelerde mavisine altın bulaşmış, yeşillenmiş Tejo, evren sisteminin bu küçük, bildik köşesi eksilmesin gözümün önünden.

Gün gelecek, hiçbirini göremez olacağım, kaldırım kenarlarındaki muzlar, cevval satıcıların sesleri, gazete satan çocuğun sokağın köşesine, karşı kaldırıma yan yana dizdiği günlük gazetelerse yaşayacak. Biliyorum, başka muzlar, başka satıcılar olacak onlar ve gazetelere eğilip bakanlar başka bir tarih görecek. Cansızlar varlıklarını sürdürebilir değişseler bile; ben ise, bir canlı olarak aynı kalsam da faniyim.

Gidip törenle muz alıp şu dakikayı takdis etmek var, muzlar güneşi adeta içmiş, doğal bir ışık kaynağı gibi yansıtıyor. Ama ritüellerden, simgelerden utanan biri olarak, sokaktan bir şey almaya da çekinirim. Muzlarımı iyi saramayabilirler, adabıyla satamayabilirler, çünkü ben de adabıyla alamayabilirim. Fiyat sorarken sesim tuhaf gelebilir. Yaşama tehlikesini göze almaktansa yazmak yeğdir, yaşamak, güneş ve satılık muzlar olduğu sürece, güneş altında muz almaktan ibaret olsa bile.

Daha sonra, belki... Evet, daha sonra... Belki bir başkası... Bilemiyorum...

171

H.K.

Çoğu insanın hayatı aptalca yaşamasından daha fazla şaşırdığım tek bir şey var: aptallığın içinde bile kendini belli eden zekâ.

Sıradan hayatların tekdüzeliği gerçekten de dehşet verici. Kendimi bu sıradan lokantada, öğle yemeği yerken buluyorum, tezgâhın arkasındaki aşçının karaltısına ve yanı başımdaki, yaşını başını almış

garsona bakıyorum, garson sanırım aşağı yukarı kırk yıldır bu mekâna ve bana hizmet veriyor. Bu insanlarınki nasıl bir varoluştur? Şu insan karaltısı tam kırk yıldır neredeyse bütün gününü bir mutfakta geçiriyor; boş zamanı pek olmuyor, doğru dürüst uyku uyumuyor; memleketine nadiren gidiyor, hiç içi yanmadan, bir an bile düşünmeden dönüyor; ağır ağır kazandığı ve harcamaya niyetli olmadığı parayı ağır ağır biriktiriyor; mutfağından (bir daha gelmemek üzere) ayrılıp memleketi Galiçya'da satın aldığı toprağa yerleşmek zorunda kalsa aklını oynatır; kırk yıldır Lizbon'da yaşıyor, ne Rotunda Meydanı'na ayak basmışlığı var ne de bir tiyatroya, bir kerecik "Coliseu"ya gitti – hayatının yıkıntılarında sürünen palyaçoları seyretmeye. Nedendir, nasıldır bilmem ama, evlenmiş, dört oğluyla bir kızı olmuş – tezgâhın arkasından benim olduğum tarafa eğildiğinde gülümsemesinde insana mutluluk veren, büyük bir memnuniyet okunuyor. En ufak bir sahtekârlığı yok, zaten rol yapmasına gerek de yok. Kendini mutlu hissediyorsa, gerçekten mutlu demektir.

Ya bana servis yapan, masalara kahve bırakmakla geçmiş bir ömrün herhalde milyonuncu kahvesini şu an önüme koymakta olan şu ihtiyar garson? Hayatı aşçınınkiyle aynı, tek farkları, dört beş metrelik bir mesafeyle birinin mutfakta, öbürünün lokantanın salonunda durması. Bunun dışında sadece iki çocuğu var, Galiçya'ya daha sık gider, Lizbon'u ötekine göre biraz fazla görmüştür, Porto'yu bilir, orada dört yıl yaşamışlığı vardır ve öteki kadar mutludur.

Bu hayatları korkuyla karışık bir şaşkınlıkla izliyorum ve tam dehşet, acı ve isyan duygularım kabarırken, birden fark ediyorum ki, dehşet, acı ya da isyan duyan yoksa, bunları hissetmek ilk başta bu hayatları yaşayanların hakkıdır. Edebî imgelemin temel kusuru budur: Ötekilerin biz olduğuna, bizim gibi hissetmek zorunda olduğuna inandırır bizi. Ama ne mutlu insanlığa ki, her insan yalnız kendidir ve fazladan birkaç kişi olma yeteneği sadece dehalara bahşedilmiştir.

Meselenin özüne bakacak olursak, her şey adamına göre verilmiştir. Lokantanın aşçısını kapıya koşturan sokaktaki eften püften bir olay, en özgün düşüncenin, en iyi kitabın, yararsız hayallerimin en lezzetlisinin bile beni eğlendiremeyeceği kadar eğlendiriyor onu. Ve tekdüzelik hayatın temeliyse, doğrusu şu ki, bu aşçı bana kıyasla çok daha ustaca, hatta çok daha kolayca çıkmıştır işin içinden. Gerçek ne onun

tarafında ne benim, çünkü taraf tutmaz; buna karşılık mutluluğun ondan yana olduğuna kuşku yok.

Hayatı tekdüzeleştirmek bir bilgeliktir, çünkü o zaman en küçük olay bile insanı büyüleyebilir. Aslan avcısının serüveni, üçüncü aslandan sonra biter. Bu tekdüze aşçı içinse, bir sokak kavgası ortalama bir kıyamet tadındadır. Lizbon'dan hiç çıkmadıysanız, Benfica otobüsüne binerek sonsuza kadar yolculuk yapabilirsiniz, hele de birkaç günlüğüne Sintra'ya kaçacak olursanız, Mars gezegenine gitmiş kadar olursunuz. Dünya turu yapan gezgin için, beş bin kilometreden sonra yenilikler biter: Yeniliğe boğulur neredeyse; yenilik, her seferinde yenilik, evet, şu ebediyen yeni olma masalı – ama soyut yenilik kavramı, yolda karşılaştığı ikinci yenilikle birlikte, deniz dibini boylamıştır.

Gerçek bilgeliğe ulaşmış bir insan, dünya denen gösteriyi oturduğu yerden seyrederek keyif alabilir, okuma yazma bile bilmeden, kimseyle tek kelime etmeden, sadece duyularını kullanarak, hüznü bilmeyen ruhundan güç alarak yapar bunu.

Hayatı tekdüzeleştirelim ki asla tekdüze olmasın. Gündelik hayatı sıradanlaştıralım ki en küçük bir şey bize teselli olsun. Hiç değişmeyen, donuk, yararsız hayat gailesinin ortasında birden bir firar noktası parlayıverir: uzak adaların hayalî yıkıntıları, eski zaman bahçelerinde şenlikler, başka manzaralar, başka duygular, bir başka ben. Ama muhasebe defterimle uğraşırken anlarım ki, hepsi benim olsa hiçbirine sahip olamazmışım. Düşlerdeki krallar, bizim patron Vasques'in eline su bile dökemez. Şaka maka, Rua dos Douradores'teki büro da imkânsız bahçelerin derinliklerine uzanan yollardan iyidir. Patron Vasques'e sahipsem, düşlerdeki kralları düşlemenin tadını çıkarabilirim; Rua dos Douradores'teki büro benim olduğu sürece içimdeki var olmayan manzaraları keyifle seyredebilirim. Ama düşlerdeki krallar benim olsa, elimde düşleyecek ne kalırdı? O imkânsız manzaralara sahip olsam, imkânsız neyim kalırdı?

Tekdüzelik, birbirini izleyen günlerin hiç değişmeyen donukluğu; dünle bugünün birbirinden farksızlığı; ebediyen benimsemiş olayım bunları; gönül gözüm de, şu tesadüfen gözümün önünden geçen, dikkatimi dağıtan sinekten, zar zor görülen sokaktan yükselen işveli

kahkahalardan, paydos vakti duyduğum engin özgürlük duygusundan, tatil günlerinin verdiği sonsuz dinginlikten keyif alacak kadar açılsın.

Kendimi her bir şey olarak düşleyebilirim, çünkü hiçbir şeyim. Herhangi bir şey olsam, kuracak düş kalmazdı. Bir yardımcı muhasebeci, pekâlâ Roma imparatoru olarak düşleyebilir kendini; İngiltere kralı ise bunu yapamaz, çünkü düşlerinde, olduğundan başka bir kral olma şansından mahrumdur o. Kendi gerçekliği başka herhangi bir şey hissetmesine izin vermez.[56]

172

Kıyıyı izlersek değirmene varacağımız kesindir, ama çabayla hiçbir yere varamayız.

Gökyüzünden soğuk, ölü bir sıcaklığın yayıldığı, bulutların üzerlerine yavaşlığı örterek ışığı boğduğu bir güz ikindisiydi.

Kader bana topu topu iki şey vermiştir: muhasebe defterleri ve düş yeteneği.

173

Düş uyuşturucuların en doğalı, bunun için de en kötüsüdür. En kolay alışkanlık yapan odur, farkında olmadan zehirli bir şeyi yutarcasına, nasıl başladığımızı bile anlamadan başlarız düşe. Can yakmaz, insanı sarartıp soldurmaz, dermansız da bırakmaz, ama düşün tadını bir kere alan ruh bir daha iflah olmaz, çünkü zehirden vazgeçemez olur, ki zehir kendinden başka bir şey değildir.

Tıpkı pusun ardından görünen bir manzara gibi [...]

Düşlerimde günlük hayatı imgelerle süslemeyi, sıradanlığı olağanüstü, sadeliği dolambaçlı göstermeyi öğrendim; kuytu köşeleri,

ölü eşyaları yalancı bir güneşle parlatmayı, belki bir teselli olur diye, kendimi anlattığım cümlelere ahenk katmayı.

174

Uykusuz bir gecenin ardından sevilecek bir tarafımız kalmaz. Uykumuz kaçtıkça, bizi insanlaştıran bir şeyleri de yanında götürmüştür. Gizli bir öfkede yüzmekteyizdir sanki, etrafımızı saran cansız havaya bile sinmiştir bu. Aslında kendimizi zayıf düşürmüşüzdür ve bu gizli savaşın diplomasisi, ben ve kendim arasında yürümektedir.

Bugün ayaklarımı ve uçsuz bucaksız yorgunluğumu sokaklarda sürüdüm. Ruhum karman çorman bir yumağa dönmüş; her ne isem ya da ne idiysem, yani ben, adını unutmuş. Bir yarınım varsa, tek bildiğim uyumamış olduğum; farklı zamanlar birbirine karışarak, tek kişilik sohbetimi bölen büyük suskunluklar yaratıyor.

Başkalarının gelip geçtiği kocaman parklar, onca insanın aşina olduğu bahçeler, beni asla tanımayacak olanların yürüdüğü muhteşem yollar! Hiçbir zaman gereksiz olmaya cüret etmemiş bir insan olarak uykusuz geceler arasında durgunca bekliyorum, tefekkürlerim biten bir düş gibi irkiliyor.

Ben kendine hapsolmuş, çekingen, gizli hayaletlerle dolu, dul bir evim. Hep yan odadayım ya da onlar oradalar, etrafımı ulu ağaçların kalıntıları kuşatmış. Sayıklıyorum ve buluyorum; buluyorum, çünkü sayıklıyorum. Hey gidi çocukluk günlerim, siz de mi önlükleri geçirdiniz sırtınıza!

Ve bunlar olurken, sokaklarda yürüyorum, başıboş bir yaprak gibi uyuklayarak. İsimsiz, ağır bir rüzgâr havalandırmış beni, manzaranın içinde, ölen bir alacakaranlık gibi dolaşıyorum şimdi. Gözkapaklarımın ağırlığını, yerden zor kalkan ayaklarımda bile hissediyorum. Yürüdükçe uyku bastırıyor. Ağzımı öyle bir kapamışım ki dudaklarım neredeyse birbirine yapışacak. Bu yürüyüşü uçurumda bitireceğim.

Doğru, uyumadım, ama böyle daha iyi hissediyorum kendimi, hiç uyumamış olup hâlâ da uyumazken. Yarım ruhla dolaştığım, yanılgılara düştüğüm bu hali ortaya koyan beklenmedik sonsuzlukta gerçekten ben varım. İnsanlar beni çok iyi tanır görünseler de, galiba bir tuhaflık seziyorlar. Onlara baktığımı hissediyorum, gözkapaklarımın altında, hafifçe değdikleri hassas göz çukurlarımla; en önemlisi, dünya hakkında hiçbir şey bilmek istemiyorum.

Uykum var, çok uykum var, uykunun tamamına açım!

175

H.K.

(*First article*)[57]

Ait olduğum kuşak, bir yürek kadar bir de beyinle donatılmış insanoğluna kesinlikle arka çıkmayan bir dünyaya doğdu. Bizden önceki kuşakların yıkıcı mantığı yüzünden, doğduğumuz dünya din alanında güven, ahlaki alanda destek, politik alanda barış vaat etmiyordu. Son derece yoğun metafizik ve ahlaki sıkıntıların, politik çalkantıların ortasında doğduk. Eski kuşaklar kafalarına kazınmış olan, dışarıdan kaptıkları kendinden menkul formüllerin, mantıksal ve bilimsel süreçlerin etkisiyle, Hıristiyan inancının temellerini yerle bir ettiler: Kutsal Kitap'ı eleştirirken metinleri bırakıp işin mitolojik boyutuna yönelerek, daha eski olmalarına rağmen Yahudi metinleri de dahil olmak üzere Kutsal Kitap'ı başı sonu olmayan bir mitler, efsaneler, edebiyat yığınına çevirdiler; ardından bilimsel eleştirilerle İncillerdeki ilkel "bilimin" barbarca saflıklarına ve hatalarına dikkat çekildi; son olarak tartışma özgürlüğü kavramıyla, bütün metafizik sorunların yanı sıra, metafizikle bağlantıları oranında dinle ilgili sorunlar da tartışmaya açıldı. "Pozitivizm" denen o ne idüğü belirsiz şeyin içinde yüzen bu kuşaklar genel olarak ahlakı eleştirmeye, hayatın kurallarını didiklemeye koyuldular ve böylesi bir öğreti şokundan geriye, el attıkları hiçbir meseleyi çözemedikleri gerçeği ve bunun

verdiği acı kaldı.[58] Toplum, kültürünün temelindeki süreçleri, düzeni tamamen yitirmesinin cezasını haliyle politik alanda da gördü; sonuç olarak biz de, toplumsal yeniliklere tutkun, büyük bir hevesle ne olduğunu bilmediği bir özgürlüğü ve tarif etmeyi bile beceremediği, "ilerleme" denen bir şeyi fethetmeye koşan bir dünyada doğmuş olduk.

Öte yandan, babalarımızın bu kaba saba eleştirel mantığından, Hıristiyan olmanın mümkün olmadığı fikrini miras aldık, ama bunun getirebileceği mutluluğu tatmaksızın; yerleşik ahlaki söylemlere karşı uyanık olmayı öğrendikse de, insanca yaşamak için konulmuş kurallara ve ahlaka karşı kayıtsız olamadık; doğru, politik meseleyi çözümsüz bıraktılar, ama getirilebilecek çözümlere omuz silkip geçmeyi öğretmediler. Babalarımız önlerine geleni neşeyle yakıp yıktılar, çünkü geçmişin sağlamlığından izler barındıran bir çağda yaşıyorlardı. Onlar ne kadar yıksa da, toplum boylu boyunca çatlamadan ayakta kalabilecek kadar güçlüydü. Biz ise bu yıkımı ve sonuçlarını miras aldık.

Şu anda dünya aptallara, huzursuzlara, yüreksizlere ait. Yaşama ve başarma hakkına sahip olmak için, bir akıl hastanesine kapatılmak için gereken şartları yerine getirmek zorundasınız: düşünememe, ahlaka aykırı davranma ve aşırı coşku.

176

Akıl hanı

İnançla eleştiri arasındaki yolun ortasında akıl hanı vardır. Akıl, inanca başvurmadan anlayabileceğimiz şeyler olduğuna duyduğumuz inançtır; gene inancın bir biçimidir bu, çünkü anlamanın temelinde, anlaşılabilir şeylerin var olduğu varsayımı yatar.

177

Bir an için, anlatılmaz olanı anlattığımız yanılgısını yaratan metafizik teoriler; kapalı kapılardan hangisinin erdeme açıldığını nihayet öğrendiğimize bir saatliğine bizi inandırabilen ahlak teorileri; matematik problemleri dışında hiçbir problemin çözümü olmadığı halde herhangi bir problemi çözdüğümüze bir günlüğüne ikna eden politik teoriler – hayata karşı tavrımızı, sonuç vermeyeceğini bildiğimiz edimlere, hiçbir keyif vermese de en azından acı duymamızı engelleyen bir sıkıntıya indirgeyelim.

Bir uygarlığın zirveye ulaştığı en iyi, halkın çabalarının hiçbir sonuç vermeyeceğini kavramasından anlaşılır, çünkü ortadan kaldırılması ya da etkisiz hale getirilmesi mümkün olmayan merhametsiz kurallarla yönetilmekteyiz. Kazara tanrıların kaprislerine zincirlenmiş köleleriz, bizden daha güçlüdür ama daha iyi değildir tanrılar, üstelik tıpkı bizim gibi adaletten ve iyilikten üstün, iyiliğe de kötülüğe de yabancı, soyut bir Kader'in demir yumruğunun hükmündedirler.

178

H.K.

Ölümden yapılmışız biz. Hayat diye kabul ettiğimiz şey, gerçek hayatın uykusu, varlığımızın gerçek halinin ölümüdür. Ölüler doğar, ölmezler. İki dünyayı ters sırayla biliriz biz. Yaşadığımızı sanırken ölüyüzdür; ölümle pençeleşirken yaşamaya başlarız.

Hayat dediğimizle ölüm dediğimiz arasındaki ilişkinin aynısı, uykuyla hayat arasında da vardır. Hep uyumaktayız ve bu hayat bir düştür, bir metafor olarak ya da şiirsel anlamda değil, gerçekten bir düş.

Yaptıklarımız arasında üstün gördüğümüz ne varsa ölüme benzer, her şey ölümdür. İdealler, hayatın anlamsız, yararsız olduğunun itirafından başka nedir? Sanat, hayatın inkârı değil midir? Bir heykel, ölümü çürümez bir maddeye hapsetmek üzere şekillendirilmiş, ölü bir

bedendir. Hayatın içine daldığımızı hissettiren haz bile, kendi içimize dalmayı, hayatla aramızdaki bağları koparmayı ifade eden, ölümün oynak bir gölgesidir.

Yaşama eylemi bile ölmeye denktir, çünkü hayatta yaşadığımız fazladan tek bir gün yoktur ki, tam da fazla olduğu için aslında eksik bir gün olmasın.

Düşleri doldururuz biz, ev, alışkanlık, düşünceler, idealler ve felsefe ağaçlarıyla dolu imkânsızlık ormanında başıboş dolaşan gölgeleriz.

Tanrı'yı asla bulamayalım, Tanrı'nın var olup olmadığını bile bilmeyelim! Bizi şımartan düşlerin, sırtımızı sıvazlayan yanılsamaların içinde kaybolarak, dünyadan dünyaya, hayattan hayata geçelim.

Ama gerçekliğe, son durağa varmayalım sakın! Tanrı'yla asla bütünleşmeyelim! Tam huzura ermeksizin, huzurun kırıntısıyla yetinelim, huzur arzusu ise hiç dinmesin!

179

H.K.

En kibirli olanımız bile, eğer insansa ve deli değilse, insanlığa özgü o çocuksu içgüdüyle dünyanın gizemi ve karmaşasında, kendisine öyle ya da böyle yol gösterecek bir baba eli arar, ey Kutlu Babamız [...] Her birimiz hayat rüzgârının savurup yere çaldığı birer toz tanesiyiz. Sağlam bir yere yığılmalı, el ele tutuşmalıyız; çünkü zaman hep belirsiz, gökyüzü hep yüksek ve hayat çok ıraktır.

En yücelerimizin tek üstünlüğü, her şeyin boş ve kaypak olduğunu daha iyi biliyor olmalarıdır.

Belki de bir yanılsama kılavuzluk ediyor bize; ama bunun bilincinde olmadığımız kesin.

55. Ya da: *Sevmekten kendimi alamadığım hayatla, cazibesinden korktuğum ölümün arasındayım işte.*

56. Ya da: *başka bir varoluşa.*

57.Orijinal metinde İngilizce: İlk makale. (Ç.N.)

58. Cümle tam anlaşılmıyor. Pessoa'nın tarzı doğrultusunda, cümlenin sonunu şöyle de getirebiliriz: *Ve bu gerçekliğin bile farkında olmamanın verdiği acı kaldı.*

180

H.K.

Günün birinde hayatımı düzene sokup güvenceye aldıktan sonra, canımın çektiği kadar yazıp, istediğim kadarını yayımlatma fırsatını yakalarsam, biliyorum ki az yazdığım, yazdıklarımı da yayımlatmadığım bu belirsiz hayatı çok özleyeceğim. Bu hoyrat hayat çoktan geçmişte kalmış, dolayısıyla bir daha kavuşamayacağım bir hayata dönüşmüş olacağı için değil sadece; her hayat tarzının kendince bir özelliğinin, ayrı bir zevkinin olması var bir de; farklı bir hayat tarzını benimsediğimizde, böylesi daha çok hoşumuza gitse bile, hayatın o özel zevkinin tadı kaçar, kendine has özelliği de cazibesini yitirir: Eskiye ait zevk de, o özellik de, arkalarında bir boşluk bırakarak silinmişlerdir.

Günün birinde sırtımda haç gibi taşıdığım tasarılarımı azap yolumun nihayetine ulaştırmayı başarırsam, bu başarıdan bile azap duyacağım ve değersiz, kaba, kusurlu olduğu günleri özleyeceğim. Öyle ya da böyle, biraz azalmış olacağım.

Uykum var. Boş sayılabilecek büroda saçma sapan bir işle uğraşırken gün uzadıkça uzadı. İşyerindekilerin ikisi hasta, ötekilerse başka yerde. Kendi köşesine çekilmiş olan ayakçı çocuk sayılmazsa yapayalnızım. Günün birinde saçma da olsa bir özlem duyabilmeye yönelik o şüpheli olasılığı özlüyorum.

Neredeyse yalvaracağım tanrılara, tabii var iseler; beni bir kasanın içinde tutar gibi korusunlar, gönül yaralarından da, hayatın verebileceği sevinçlerden de esirgesinler diye.

181

H.K.

13 Temmuz 1931

Can çekişen ışığın titrek gölgeleri arasında, biten gün yerini henüz erkenci geceye bırakmamışken değişen şehirde düşünmeden, başıboş gezinmeyi severim; yürüdükçe, hiçbir şey eski haline dönemeyecekmiş gibi gelir. Duyularımdan çok hayal gücümle, içime çöken dağınık hüznün tadını çıkarırım. Rasgele yürür, kendimdeki bir kitabı okumaksızın karıştırırım, metne serpiştirilmiş hızlı resimlerin üstüne uyuşuk, hiçbir yere varmayan bir fikir geliştiririm.

Kimileri baktıkları hızla okur ve her şeyi göremeden bitirir okuduklarını. Ben de, zihnimde kendi kendine sayfalarını karıştıran kitaptan bitmemiş, bulanık bir hikâye çekip çıkarıyorum, başka serserilerin anıları var içinde ve parkların etrafında dönen şafak ya da ay ışığı tasvirleri, ipeklere bürünmüş karaltıların geçtiği, sonra tekrar geçtiği yollar.

Sıkıntıdan ve kendimi başka hissetmekten dolayı parçalanırım. Hem sokakta, hem gün bitiminde, hem kafamdaki kitapta yürürüm ve bu farklı yolların hepsini gerçekten kat ederim. Açık denize varmış bir geminin güvertesindeymişim gibi, bir göçerim, bir dinlenirim.

Bir eğri çizen upuzun sokağın iki yanındaki ölü sokak lambaları birdenbire, aynı anda yanıverir. Sanki büyük bir sarsıntı atlatmışım gibi hüznüm iyice büyür. Mesele kitabın bitmiş olmasıdır. Geriye sadece, soyut sokağın yapış yapış havasında, tamamen dış dünyaya ait incecik bir duygu sızıntısı kalmıştır, varoluş bilincimin üzerine damla damla düşen, aptal Kader'in salyasını düşündürür bu.

Gece çökerken bir şehrin hayatı ne kadar farklıdır. Gecenin çökmesini seyreden bir adamın ruhu ne kadar farklıdır. Belirsiz, alegorik, gerçekdışı olarak algılanabilen bir varlığım yürürken. Anlatılmış bir hikâye gibiyim, üstelik ete kemiğe bürünecek kadar iyi anlatılmış, ama bir kitabın bir bölümünün başlangıcından ibaret şu dünya-romana tam oturmamış bir hikâye: "O saatlerde bir adam, ağır ağır sokaktan aşağı yürürdü..."

Benim hayatla işim ne?

182

H.K.

Ara

Hayatım kavruk kaldı, çünkü düşlerdeki halinde bile cazibeden yoksun gibiydi. Sonunda düşlerin verdiği yorgunluk beni ele geçirdi... Bunu hissedince, dışımdan gelen, sahte bir duyguya kapıldım, sonsuz bir yolun sonuna mı gelmiştim yoksa... Kendimden taşıp kim bilir nereye düştüm ve hiç kıpırdamadan, boş yere kaldım orada. Daha önce olduğum bir şeyim. Var olduğumu hissettiğim yerde değilim; kendimi ararken, beni arayanın kim olduğunu bilemiyorum. Her şeyden sıkılarak gevşiyorum. Ruhumdan kovulmuşum sanki.

Kendime bakıyorum. Kendi kendimin seyircisiyim ben. Duygularım, içimdeki bilmediğim bir gözün önünden, dışarıya ait şeylermiş gibi dizi dizi geçiyor. Kendimden sıkılıyorum. Her şey, hatta gizemden yapılmış kökleri bile, sıkıntımın rengine bürünmüş.

Saatlerin benim için bıraktığı çiçekler soldu bile. Ağır ağır yapraklarını yolmaktan başka yapılabilecek bir iş yok. Nasıl da yaşlılık kokuyor bütün bunlar!

En ufak bir hareket, kahramanca bir eylemde bulunmak kadar zor geliyor. En ufak bir hareketin bedelini, gerçekten yapmayı düşünsem hissedeceklerimi hissederek ödüyorum.

Özlediğim hiçbir şey yok. Hayatım acıyor. Bulunduğum yer acıyor, kendimi bulabileceğimi düşündüğüm yer çoktandır acıyor.

İdeali, bir fıskiyenin uyduruk hareketiyle yetinmek olabilirdi – yükselip aynı yere düşmek, hiçbir yararı kalmamış güneşin altında, düş görenler düşünde nehirler görsün, dalgınca gülümsesin diye, gecenin sessizliğinde rasgele gürültü çıkaran, anlık bir parıltı olmak.

183

H.K.

Bu ılık, aldatıcı gün, donuk bir yüzle doğduğundan beri sıkıntıdan bunalan şehrin üzerinde şekilsiz, kara bulutlar dolaşıyordu. Bulutlar art arda gelen, solgun dalgalar halinde kayalıkların olduğu tarafta yığılıyor, onlarla birlikte, sokakların her zamankine benzemeyen güneşe olan tarifsiz hıncından bir trajedi kokusu yükseliyordu.

Öğlen: İnsanlar öğle yemeğine çıkarken, sevimsiz bir umut solgun atmosfere çöreklenmişti bile. Lime lime olmuş paçavralara benzeyen bulutlar, karaya çalan öncü öbekleri kovalıyordu. Kale civarında gökyüzü tertemizdi, ama mavisi çirkindi. Hava güneşliydi, ne var ki kimsede güneşe bakacak hal yoktu.

Saat bir buçuğa gelirken biz işteydik. Hava biraz açmış gibiydi, ama sadece şehrin eski kesiminde. Kayalığın orası kesinlikle daha aydınlıktı. Şehrin kuzeyinde ise bulutlar yavaşça birleşerek kocaman bir pus yumağına dönüşmüştü. Bu karanlık, zalim yığın kapkara kollarını, griye çalan, köpüren ak pençelerini öne uzatmış, ağır ağır, amansızca ilerliyordu. Güneşi yakalaması an meselesiydi, bu sıkıntılı bekleyiş, sokağın seslerini de birdenbire boğuvermişti sanki. Doğuya doğru gök biraz açılmıştı ya da öyle geliyordu, ama bunaltıcı sıcak da bir o kadar artmıştı. Geniş büronun loş ışığında ter döküyorduk. "Sıkı bir fırtına geliyor," dedi Moreira, koca muhasebe defterinden bir sayfa çevirirken.

Öğleden sonra saat üçte, güneş tamamen sahneden çekilmişti. Ne hazindir ki yaz ortasında lamba yakmak zorunda kaldık, önce salonun dip tarafında, malların paketlendiği yerde, sonra odanın ortasında da, çünkü irsaliyeleri hatasız yazmak, trenlerin sefer numaralarını kaydetmek giderek zorlaşıyordu. Saat dörde gelirken, pencereye yakın oturan biz şanslılar da güzelim ışığımızdan mahrum kalmıştık. Büronun bütün ışıkları yandı. Patron Vasques odasının kapısını çekip çıkarken bağırdı: "Baksanıza Moreira, Benfica'ya gidecektim ama vazgeçtim; fena yağacak. – Hem de tam o tarafta," diye karşılık verdi, (... şehrin merkezinde?) Avenida da Liberdade civarında oturan Moreira. Sokağın sesleri ansızın tizleşti, sonra hafifçe değişti; ve neden bilmem, iki adım ötede, bizimkine paralel uzanan sokaktan geçen tramvayların çan seslerinde bir hüzün vardı.

184

H.K.

22 Ağustos 1931

Biten yazın ardından, sonbaharın henüz gelmediği, havanın bizi bunalttığı, renklerin yumuşadığı yazdan kalma günlerde, akşamüstlerine içi boş, mağrur bir hava gelir. Bu saatler imgelemin oyunlarına benzer; hiçbir şeye duymadığımız özlemlerin, gemilerin denizde bıraktığı izler gibi arka arkaya dizilerek, hiç değişmeden, upuzun bir yılan gibi sonsuza uzandığı oyunlara.

Böyle akşamüstlerinde, sıkıntıdan beter, ama sıkıntıdan başka adı da olmayan bir duygu deniz gibi kabarır içimde – ruhun tamamen çökmesinden kaynaklanan, nerede hissedildiği belirsiz bir perişanlık. Gönül dostu bir Tanrı'yı kaybetmiş gibiyimdir, bütün varlıkların Özü ölüdür artık. Ve hissedilebilir evren, hayat iken sevmiş olduğum bir cesettir şimdi gözümde; hâlâ soğumamış, rengârenk ışıklar saçan bulutların en sonuncularının aydınlığında, her şey hiçe dönmüştür.

Sıkıntım dehşete dönmektedir sanki; yorgunluğum ise aslında bir korkudur. Terim değil, bunun farkında olmaktır soğuk olan. Rahatsızlık bedenimde değil, ruhumdadır, hem de öyle büyüktür ki bedenin bütün gözeneklerinden içeri sızarak onu da istila eder sonunda.

Canlı olmaktan duyduğum tiksinti öyle büyük, dehşet öyle kudretlidir ki, ne sakinleştiriciler, ne panzehirler, ne merhemler, ne de unutuşlar kâr eder. Uyumaktan bütün varlığımla iğrenirim. Ölmekten bütün varlığımla iğrenirim. İlerlemek ve durmak iki aynı, iki imkânsız şey. Umudun, inançsızlıktan farkı yok, ikisinin de hamuru soğuk ve külle yoğrulmuş. Boş şişelerle dolu bir rafım ben.

Ve yine de, parlak gün usulca çekilirken çoktan silinmiş vedası sıradan gözlerime değdiğinde, nasıl da burnumda tüter gelecek![59] Kıpırtısız göklerde, altın ışıkların henüz sönmediği boşluklarda sessizce umudun cenazesini kaldıran kafile ne uzun bir kafiledir, ne biçim bir alaydır o birden dağılarak kırmızımsı mavilikler gibi saçılan,

saçılmasıyla akılsız uzayın enginlerinde solup gitmesi bir olan, o hiçlikler ve boşluklar alayı.

Neyi istediğimi ya da istemediğimi bilmiyorum. İstemeyi bilmez oldum, nasıl istendiğini bilmiyorum, normalde istediğimizi ya da istemeyi istediğimizi bize belli eden duyguları ya da düşünceleri anlayamıyorum. Ne kim olduğumu biliyorum, ne ne olduğumu. Koca evrenin ansızın çöken hiçliğinin altında, üzerime bir sur yıkılmış gibi yatıyorum. Ve ardımda bıraktığım izi takip ederek yürüyorum, ta ki gece çökene, tam kendime karşı içimde bir sabırsızlık yükselirken, farklı olmanın ferahlatan tesellisini getirene dek.

Ya huzurlu gecelerde, göğün yücelerinde, sıkıntıdan, huzursuzluktan dermansız kalmış, o koca ay! Bu göksel güzellikten uğursuz bir huzur yayılır, sıcak havada ayın pusuna bürünmüş, yıldızlardan ürken, mavimsi siyah bir alaycılık sezilir.

185

Ara

Şu iğrenç saat, ya olur hale gelecek kadar azalsın ya da bir sonu olacak kadar büyüsün.

Gün bir daha ışımasın ve ben ve bütün bu oda ve ait olduğum havası, hepsi Gece'de can bulsun, Karanlık'ta mutlaklığa kavuşsun ve geriye hiçbir şey kalmasın benden, belki ölümsüz bir şeyse bile, belleğimin titrek, iz bırakabilecek bir gölgesi bile.

186

Ey üzgün yüreğim, tanrılar dilesin de Kader'in bir anlamı olsun! Ya da daha iyisi, Kader dilesin de tanrıların bir anlamı olsun!

Bazen geceleyin uyandığımda alın yazımı dokumakta olan, görünmez eller hissederim.

Hayatı gömüyorum. Hiçbir şeyim, herhangi bir şeyin akışını kesintiye uğratmıyor.

187

H.K.

Hayatımın temelindeki trajedi, bütün trajediler gibi kaderin bir şakasıdır. Gerçek hayatı tutsaklık olarak görüp reddediyorum; düşe ise, alçakça bir özgürlük diye sırt çeviriyorum. Ama gerçek hayatta en gündelik, en kirli ne varsa yaşıyorum; düşte ise her şeyin en yoğununu, hem de hiç durmadan. Gün ortasında uyuklayan, sarhoş bir köleye benziyorum – tek bedende iki acizlik hali birden.

Aklımızda çakan şimşeklerin hayatımızın karanlığında etrafımızı saran, bizim için hayatı kuran o nesneleri aydınlatan ışığıyla açıkça görüyorum, gözümde bütün hayatı temsil eden Rua dos Douradores'teki değersizliği, gevşekliği, yakışıksızlığı, sahteliği – kendi kadar iğrenç çalışanlarla dolu şu iğrenç büro, içinde bir ölünün yaşadığı sayılmazsa yaprak bile kımıldamayan şu kiralık oda, sokağın köşesindeki şu bakkal ve tanıyıp da tanımadığım sahibi, ihtiyar kahvenin önünde duran gençler, ötekilere pek benzeyen her bir günün sıkıntı veren yararsızlığı, tek dekorla, üstelik ters kurulmuş bir dekorla oynanan bir dramdaki gibi, hep aynı yüzlerin geri gelişi...

Ama şunu da açıkça görüyorum ki, bunlardan kaçmanın yolu ya hepsini kontrol altına almak ya da toptan reddetmek: Ne var ki, gerçek hayatta hiçbirini aşamadığım için kontrol edemiyorum, reddedemiyorum da, çünkü hayal kurduğum sürece hep olduğum yerdeyim.

Ve düş, kendimde kendimden kaçmanın utancı, varlığımda ruhun böylesi pisliklerinden başka bir şey olmamasının rezilliği; başkalarınınsa bu pislikleri sadece horlarken çizdikleri ölüm resminde, akıllı bitkilere benzeyecek kadar sakinleştiklerinde, uyurken görmeleri!

Kendi içimin dışında bir tek kez olsun asilce davranamamış ya da yararsız, ama gerçekten yararsız bir arzu beslememiş olmama ne demeli!

Caesar, hırsı çok güzel tarif etmiş: "Roma'da ikinci olacağına, köyde birinci ol!" Bana gelince, ben ne bir köyde, ne herhangi bir Roma'da bir hiçten başka bir şey değilim. Köşedeki bakkalın hiç olmazsa Rua da Assunção' dan Rua da Vitória'ya kadar belli bir ağırlığı var; düpedüz mahallenin Caesar'ı. Efendim? Üstün olan ben miyim? Hiçlikte ne üstünlük, ne alçaklık, ne de herhangi bir mertebe olmadığına göre, ne bakımdan üstün olabilirim? O, ne de olsa koca mahallenin Caesar'ı, haliyle kadınların da gözdesi.

İstemediklerimi yapmaktan, sahip olamayacaklarımı düşlemekten bir türlü vazgeçmememin, durmuş bir meydan saati kadar saçma bir hayatı (yaşayarak?) sakız gibi uzatıp durmamın sebebi budur işte.

Hassas, ama istikrarlı duyarlılığım, gereğinden fazla uzamış, fakat bir bilince sahip olan bu düş [...], bütün olarak, benim ayrıcalığım olan o alacakaranlık halini yaratır.

188

H.K.

Sıradan insan, hayat ne kadar çetin gelse de, en azından fazla düşünmeyerek mutlu olabilir. Hayatı kendi dışında bir şey olarak, kediler köpekler gibi gelişine göre yaşamak – sıradan insanlar böyle yapar ve hiç olmazsa kedilerle köpekler kadar memnun kalacağından emin olmak isteyenler, hayatı işte böyle yaşamalı.

Düşünmek, yıkmak anlamına gelir. Düşünce süreci içinde, düşüncenin kendisi bizzat bu işi üstlenir, çünkü düşünmek, düşünülen şeyi parçalara bölmekle olur. İnsanlar hayatın sırrı hakkında düşünmeyi bilseler, her adımda, her eylemde binlerce karışıklığın pusuya yatmış, ruhu gözetlediğini hissedebilseler – asla hareket etmez, yaşamaya bile cesaret edemezlerdi. Onun yerine ertesi gün giyotine gitmemek için intihar edenler gibi, korkudan birbirlerini öldürürlerdi.

189

Yağmurlu gün

Havayı buğulu bir sarılık sarmış, kirli beyaz bir şeyin arkasından bakınca görülen, solgun sarıyı hatırlatıyor. Kurşuniler arasında sarılar belli belirsiz. Ama kurşuninin solgunluğu, hüznünde biraz sarılık gizliyor.

190

H.K.

Zaman çizelgesinde meydana gelen en ufak bir aksaklık, insanın ruhuna yeni şeylerin soğukluğunu hissettirir, hafif rahatsız edici bir zevk verir. İşten altıda çıkmaya alışkınsanız, günün birinde saat beşte çıktığınız anda zihninizin derhal tatile girdiğini fark eder, bir yandan da kendinizi nasıl oyalayacağınızı bilememenin sıkıntısına benzer bir duyguyla tanışırsınız.

Dün uzak bir yerde bir işim olduğu için bürodan dörtte çıktım, beşte uzaktaki işimi halletmiştim bile. O saatlerde sokaklarda dolaşmaya alışık olmadığımdan, kendimi bambaşka bir şehirde buldum. Her zamanki binalarda ağır ağır oynaşan ışığın tonlarında boş bir güzellik vardı, her zamanki yayalar, dün akşamki filodan yeni inmiş denizciler, bu komşu şehirde karşıma çıkıyordu.

O saatte bizim işyeri hâlâ açıktı. Ben de oraya döndüm, ertesi sabah gelmek üzere ayrılmış olduğum için, haliyle herkes şaşırdı. Nasıl, dönmüş müydüm? Evet ya, dönmüştüm. Oradayken, tinsel açıdan konuşacak olursak var olmaksızın etrafımı saran insanların arasında bir başımayken, hissetmemekte özgürdüm... Büro bir bakıma benim yuvam, yani hiçbir şey hissedilmeyen yerdi.

191

H.K.

Bazen hüzünlü bir hevesle, günün birinde, bir parçası olmayacağım bir gelecekte bu sayfaları beğenenler çıkarsa, nihayet beni "anlayan" birine, içinde doğup sevilebileceğim gerçek bir aileye kavuşmuş olacağımı düşlerim. Ne var ki, doğmak şöyle dursun, o zaman çoktan ölmüş olacağım ben.

Günün birinde, yüzyılımızın oldukça büyük bir bölümünü yorumlamayı görev bildiğim –hatta doğuştan gelen bir özellik diyebilirim buna– ve bu işi herkesten iyi yaptığım anlaşılacak; ve o gün, kendi zamanımda anlaşılamadığım, ne yazık ki kayıtsız ve soğuk insanların arasında yaşadığım yazılacak, başıma gelenlere ah vah edilecek. Ve bütün bunları yazan kişi, kendi zamanında yaşayan ya da şimdi etrafımda olan benim gibi insanları anlayamamakla büyük bir günah işlemiş olacak. İnsanoğlu ancak, çoktan göçmüş dedelerinin işine yarayacak türden şeyler öğrenir. Hayatın gerçek kurallarını ancak ölülere belletmeyi biliriz.

Bütün günü yazı yazarak geçirdikten sonra, yağmurlu ikindi nihayet bitti. İnsan, teninde adeta havadan gelen, taptaze bir neşe duyumsuyor. Gün bu kez, grilikler yerine soluk mavilerle kapatıyor perdeyi. Hatta sokaklardaki parke taşlarına belli belirsiz bir gökmavilik vurmuş. Yaşamak can yakıyor, ama uzaktan uzağa. Hissetmenin önemi yok. İki üç vitrinin ışıkları yandı.

En tepede, başka bir pencerede insanlar iş denen şeyin bitmesini seyrediyor. Yanımdan sürtünerek geçen şu dilenci, kim olduğumu bilse şaşırıp kalırdı.

Arada kalmış saatler, cephelere düşen daha az maviyle ve daha az soluk maviyle biraz daha akşama kayıyor.

İnanıp da yanılanların her zamanki işleriyle haşır neşir olduğu, bilinçsizlikten dolayı acı çekerken bile mutlu olduğu gün, usulca bitiyor. Zaman usulca iniyor, sönen bir ışık dalgası bu, yararsız akşamdan yükselen melankoli, yüreğime işleyen, yanında sisler getirmeyen bir bulut. Usulca, tatlılıkla iniyor o anlaşılmaz solgunluk, suyla yoğrulmuş gün sonunun mavi saydamlığı – mütevazı, soğuk

toprağa usulca, tatlılıkla, hüzünle iniyor. İnsanı uyuşturmayan bir sıkıntının tekdüze, acı veren, görünmez külüne dönüşerek, usulca konuyor yere.

192

H.K.

Ortamı saran huzurun altında gizli fırtınaların, rahatsızlıkların dolaşmasına, sıcağın nefes aldırmamasına rağmen, fırtınalar başka yere göçmüş olduğu için bu üç gün, varlıkların dupduru yüzeyine hoş, hafif, ılık bir ferahlık getirdi. Hayatın ağırlığından mustarip ruhumuzun da bazen böyle, hiçbir somut neden olmadığı halde birdenbire rahatladığı olur.

Farklı iklimler olarak hayal ediyorum kendimizi, üzerimizde başka yerde patlayacak kasırgaların ağırlığı var.

Varlıkların o bomboş enginliği, hem gökte, hem yerde hüküm süren o sınırsız unutuş...

193

H.K.

2 Eylül 1931

Hayatımın adım adım çöküşüne, olmaya özendiğim her şeyin ağır ağır sulara gömülüşüne tanıklık ettim gizlice. Diyebilirim ki, gönlüm neyi arzuladıysa ya da bir anımı, en azından bir anın düşünü neye vakfettiysem, en üst kattaki bir saksıdan düşmüş bir taş gibi kapımın önünde bin parçaya ayrılmıştır, lafı dolandırmadan söylenebilecek ölü gerçeklerdendir bu. Hatta Kader'in oldum olası en büyük eğlencesi, kendine ait şeylere karşı bende sevgi ya da istek uyandırmak olmuştur,

sırf ertesi gün o şeye sahip olmadığımı, asla da olamayacağımı göreyim diye.

Kendi kendimi alaycı bakışlarla izlerken, ne olursa olsun hayatı seyretmekten de hiç vazgeçmedim. Ve artık, bütün muğlak umutların hüsranla sonuçlanacağını kabullenmiş biri olarak, umutla hayal kırıklığını aynı anda tatmanın özel zevkinin ıstırabı içindeyim, hem acı, hem tatlı bir yemeğe benziyor bu, acıyla tatlı arasındaki zıtlık, tatlıyı iyice bala çevirmiş. Bütün savaşlarda peşinen yenilmiş, şimdi her yeni çarpışmadan önce, son geri çekilme hareketini her ayrıntının tadını çıkararak kâğıda döken, karamsar bir generalim ben.

Kader muzip bir cin gibi hep peşimdeydi. Akıl fikri her neyi arzularsam arzulayayım, elimin boş kalacağını zihnime kazımaktaydı. Yolda yürürken gözüm evlenme çağına gelmiş bir genç kızın siluetine ilişse, gayet kayıtsız bir edayla bir an için o benim olsa ne hissedeceğimi hayal etsem, hayalimin on adım ötesinde genç kız mutlaka bir adamla buluşur, o da ya kocası çıkar ya âşığı. Romantik biri bundan bir trajedi çıkarırdı; bir yabancı ise aynı olayı bir komedi gibi yaşardı; ben ise ikisini harmanlarım; çünkü benliğimin derinlerinde romantik, kendime karşı ise bir yabancıyım; sonra da yeni bir ironi sayfası açarım.

Kimileri, umutsuz yaşanmaz, der; kimine göreyse esas umut varken hayat bomboş kalırmış. Bugün ne umut besleyen, ne de umutları kırılan biri olarak bana göre hayat, benim de dahil olduğum basit bir çerçevedir, sırf göz zevkine hitap eden, belli bir konusu olmayan bir gösteri gibi izlerim onu – hep yarım kalan bir baledir o ya da rüzgârla kımıldayan yapraklar, gün ışığının sürekli renk değiştirdiği bulutlar, şehrin birbirine benzemez mahallelerinde rasgele çizilmiş eski sokaklardaki keşmekeş.

Aslında varlığımın büyük bir kısmını yazdığım metinler oluşturur; bölümler ve paragraflar halinde ilerlerim ben, kendime noktalama işaretleri serpiştirir, imgeler çılgınca kapışılırken çocuklar gibi gazete kâğıdından kaftanımla kral olurum ya da kelime öbeklerini bestelerken, kupkuru, ama düşlerimde hep canlı kalan çiçeklerden, deliler gibi taçlar takarım başıma. Ve hepsinden önemlisi varlığının bilincine varmış bir kukla kadar sakinimdir, arada bir sivri külahının tepesinden sarkan ve zaten kafasının ayrılmaz bir parçası olan çıngırağı

sallayan, bunu da hiç olmazsa bir şeylerin yankısı duyulsun diye yapan bir kukla – bir ölünün hayatıdır şıngırdayan, Kader'e yapılan nazik bir uyarı.

Ne var ki kim bilir kaç kez, o keskin boşluk duygusunun ve bütün bunları düşünmenin sıkıntısının bu dingin tatminsizliğin içinden yavaş yavaş yükseldiğini, bilinçli bir coşkuya dönüştüğünü duymuşumdur! Bir susup bir başlayan seslerin ortasında konuşmaları yakalamaya çalışan bir adam gibi, bu insan hayatına yabancı hayatın – kendine dair bilincinin dışında hiçbir şeyin yaşanmadığı bu hayatın temelindeki acıyı kim bilir kaç kez tatmışımdır! Kaç kez kendimden uyanıp bir sürgün yeri olan benliğimin derinliklerinde en azından gerçek bir acıya sahip mutlu insan, sıkıntı yerine yorgunluk duyan mesut insan, ıstırap çektiğini farz edeceğine ıstırap çeken, ölmeye yatacağına, evet, kendini öldüren herkesin "insanı" olmanın katbekat daha iyi olacağını sezmedim mi!

Bir roman kahramanı, okunmuş bir hayat olup çıktım. Hissettiğim her şey, sadece ve sadece (bütün çabalarıma rağmen), yazılmak üzere hissediliyor. Ne düşünürsem anında kelimelere dökülüyor, imgelere karışarak bozuluyor, belli ahenklere kavuşuyor, ne var ki o ahenkler de çoktan başka şeye dönüşmüş oluyor. Kendimi durmadan sil baştan kurgulamaktan mahvoldum. Kendimi düşünmekten düşüncelerim haline geldim, ama artık ben değilim. Kendime iskandil salladım, sonra iskandili bırakıverdim elimden; ömrüm, derin miyim, değil miyim diye düşünmekle geçiyor, ama artık bakışlarımdan başka iskandilim yok, baş döndürücü bir kuyunun kara aynasında, kendi yüzümü gösteriyor bana bakışlarım, yüzü onu seyretmemi seyrediyor.

Bir tür iskambil kâğıdıyım ben, eski, bilinmedik bir resim, kaybedilmiş bir oyunun biricik izi. Hiçbir anlamım yok, değerimi bilmiyorum, kendimi bulabilmem için nirengi noktalarım ya da kendimi tanımama yardım edebilecek bir işlevim yok. Ve böylece, özümden çok, kendimi tarif etmek için (tarifte doğruluk payı varsa da, üç beş yalan da yok değil) kullandığım art arda yağan imgelerde bulur oldum kendimi, kendimi öyle çok anlattım ki sonunda varlığım tükendi, mürekkep niyetine ruhumu kullandım ben de, hem zaten başka bir işe yaramıyor. Ama heyecan söndü bile, tekrar boyun eğiyorum. Kendimdeki bene geri dönüyorum, bir hiç olsa bile. Ve

gözyaşsız yaşlara benzeyen bir şey donup kalmış gözlerimi yakıyor, var olmamış bir sıkıntıya benzeyen bir şey kupkuru boğazıma oturuyor. Ama ağlamış olsam, ne, ne uğruna ağlamış olacağımın farkındayım, ne de niye ağlamadığımı biliyorum. Düş evreni gölge gibi peşimde. Ve benim uyumaktan başka isteğim yok.

194

Yüreğimin tam ortasında büyük bir yorgunluk var. Asla olamadığım kişi beni üzüyor, ondan bana kalan anılardan neye olduğunu anlayamadığım bir özlem kabarıyor. Umutlara ve kesin inançlara çarpıp düştüm, benimle birlikte bütün batan güneşler de düştü.

195

Gerçek hayatta Mr. Pickwick'le tanışamadıklarına ya da Mr. Wardle'la el sıkışamadıklarına samimiyetle üzülen insanlar vardır. Ben de bunlardan biriyim. Roman bittikten sonra, o devirde, o insanlarla, benim için sapına kadar gerçek olan o insanlarla yaşamadığım için hüngür hüngür ağlamışımdır sahiden de.

Dramlar romanlarda hep güzeldir, çünkü ne bir damla gerçek kan akar, ne de ölüler çürür, hem zaten çürük şeyler romanlarda çürümez asla.

Mr. Pickwick komik biriyken aslında öyle değildir, çünkü bir roman kahramanıdır. Kim bilir, belki de roman Tanrı'nın bizi kullanarak yarattığı hayattan çok daha kusursuz bir hayat ve gerçekliktir ve biz, belki de sırf onu yaratmak için varızdır. Görünüşe bakılırsa uygarlıklar sırf sanat ve edebiyat üretmek için var, kelimelerse onlardan bize kalan, bizimle konuşan şeyler. Bu insan-ötesi figürler neden gerçek,

sahici olmasın? Zihinsel varlığımda böyle olabileceğini düşündükçe canım yanıyor...

196

H.K.

3 Eylül 1931

En fazla ıstırap veren duygular, en can yakan heyecanlar, aynı zamanda en saçma olanlardır: imkânsız şeylere karşı, sırf imkânsızlığın yarattığı istek, hiç var olmamış olana duyulan özlem, geçmişte olabilecek olana duyulan arzu, farklı olmamanın acısı, dünyanın var olduğunu görmenin verdiği tatminsizlik duygusu. Bilincin bu yarım tonları içimizde acı verici bir manzara, varlığımızın sonsuza dek süren gurubunu çizer. O an kendimize karşı, giderek karanlığa gömülen ıssız kırların uyandırdığı duygulara kapılırız; uzak kıyılar arasında kapkara sularıyla, olanca berraklığıyla akan, gemilerin geçmediği bir nehrin kıyısındaki kamışların hüznüdür bu.

Acaba bu duygular sıkıntıdan kaynaklanan gizli bir deliliği mi açığa vuruyor, yoksa bir vakitler yaşadığımız başka dünyaların bizde kalmış bulanık anıları mı – rüyada görülen şeyler gibi iç içe geçmiş, karışmış, bize saçma görünse de kökenleri – tabii kökenlerini biliyorsak – hiç de öyle olmayan, bulanık anılar. Başka varlıklar olmuş mudur, diye soruyorum kendime, –eski bizler–, bugün, eski hallerinin birer gölgesi olarak, ne kadar eksiksiz olduklarını eksik bir şekilde algıladığımız, olsa olsa hayal edebileceğimiz sağlam yapılarını kaybettikten sonra, şu yaşadığımız gölge halinin iki boyutuna düşmüş varlıklar.

Biliyorum, heyecanın düşünceleri olan bütün bu şeyler ruhumuzu kasıp kavuruyor. Neye denk düştüklerini hayal edememek ya da gönül gözümüzde sildiklerinin yerine koyacak herhangi bir şey bulamamak – bütün bunlar ne nerede, ne kim tarafından, ne de niçin verildiğini bilmediğimiz bir ceza gibi çöküyor üstümüze.

Ama bunun sonucunda, bizde hayata ve bütün hayhuyuna karşı bir bıkkınlık, bütün arzulara ve belirtilerine karşı peşin bir yorgunluk, bütün duygulara karşı isimsiz bir tiksinti kalıyor elbette. Melankolinin keskinleştiği böyle zamanlarda, düşlerimizde bile âşık olmamız, kahraman olmamız, mutlu olmamız imkânsızdır. Hepsi, hatta hepsinin düşüncesi bile boştur. Bize başka bir dilde söylenir bunlar, zihnimizde bir türlü şekle girmeyen hecelerden oluşan, anlaşılmaz bir ses dizisinden ibaret bir dilde. Hayatın içi oyuktur, ruhumuzun içi oyuktur, bütün dünyanın içi oyuktur. Bütün tanrılar, ölümden daha derin bir ölümle ölmüştür. Her şey boşluktan daha boştur. Her şey nihayetinde var olmayan şeylerin bir kaosudur.

Bunlar aklımdan geçerken, acaba gerçeklik ateşimi dindirir mi, diye etrafıma baktığımda, ifadesiz evler, ifadesiz şekiller, ifadesiz jestler görüyorum. Taşlar, bedenler, düşünceler – hepsi ölü. Bütün hareketler durmuş – hepsi bir duruşta donmuş. Hiçliğin hiç anlamı yok. Hiçliği tanımıyorum, tuhaf bulduğumdan değil, ne olduğunu bilmediğim için. Dünyayı kaybettim. O anın biricik gerçekliği olan ruhumun en derin yerinde yoğun, gözle görülmez bir ıstırap var, karanlık bir odada oturmuş, ağlayan bir erkeğin sesinde okunan bir hüzün.

197

H.K.

Zamanı derin bir acıyla hissediyorum. Bir şeyleri bırakıp gitmek beni inanılmaz sarsıyor. Birkaç ay yaşadığım zavallı möbleli oda ya da altı gün kaldığım taşra otelindeki masa, hatta bir garda, iki saat oturup tren beklediğim hüzünlü bekleme salonu – tamam, ama hayatın güzel şeylerini terk ettiğimde ve sinirlerimin olanca duyarlılığıyla onları bir daha asla göremeyeceğimi, onlara kavuşamayacağımı, kavuşsak da şu belirli, eşsiz andaki gibi olmayacaklarını düşününce – metafizik bir ıstırap veriyorlar bana. Ruhumda bir uçurum açılıyor, Tanrı'nın zamanının soğuk nefesi solgun yanağımı okşuyor.

Zaman! Geçmiş! Ansızın herhangi bir şey – bir şarkı, tesadüfen burnuma gelen bir koku ruhumda anıların tıpasını çekiveriyor... Bir vakitler olduğum, bir daha asla olmayacağım her şey! Benim olmuş, gelecekte asla olmayacak şeyler! Ve ölüler! Çocukluğumda beni onca sevmiş olan o ölüler! Adlarını andıkça ruhum buz kesiyor; insan yüreklerinden sürüldüğümü, kendi gecemde yapayalnız kaldığımı, kapalı kapılarının dilsizliğinin karşısında, dilenci gibi ağladığımı hissediyorum.

198

H.K.

Tatil yazısı

Üç günlük tatilde, kendimin beni bulamayacağı bir yerde, iki minyatür burunla dünyanın geri kalanından kopmuş minicik bir koyu olan, küçük bir sahilde inzivaya çekildim. Kıyıya, en tepedeki basamakları ahşap olan ilkel bir merdivenle iniliyordu, tam ortaya gelince basamakların yerini kayanın farklı seviyelerine açılmış oyuklar alıyordu, iki yandan da pas tutmuş demirden bir tırabzan uzanıyordu. Ve bu ihtiyar merdivenden her indiğimde, özellikle de ayaklarımın altında taş basamakları hissettikçe, öz varlığımdan çıkıp kendimi buluyordum.

Okültistlerin, en azından bazılarının iddiasına göre, ruh kimi anlarda yüce bir noktaya erişir, heyecanların ya da belleğindeki bir bölümün etkisiyle daha önce yaşanmış bir hayatın bir anını, bir görüntüsünü ya da gölgesini hatırlayabilirmiş. Böylece varlıkların kökenine ve başlangıcına şimdiye göre daha yakın bir zamana döner ve bir bakıma çocuklaştığını, esaretten kurtulduğunu hissedermiş.

Bugün pek az kullanılan o merdivenden inip kimseciklerin ayak basmadığı o sahile usulca süzülürken, büyülü bir yoldan geçerek olabileceğim *monat*'a[60] doğru ilerliyor gibiydim. Günlük hayatımdaki bazı var olma ve edimde bulunma biçimleri –varlığımın değişmez

kısmında bunlar arzular, tiksintiler, belli türde birtakım kaygılar olarak kendini gösterir– sipere çekilen askerler gibi içimde yok oluyor, gölgelerin arasında tanınmayacak hale gelecek kadar siliniyordu; kendimden uzaklaştırıyordu bu beni, bir önceki günü hatırlamak ya da içimde her zamanki hayatını süren varlığı bana ait olarak görmek zor geliyordu. Genel olarak hissettiğim duygular, düzenli olarak düzensizlik gösteren alışkanlıklarım, etrafımdakilerle sohbetlerim, dünyanın toplumsal yapısına farklı şekillerde uyum sağlayışım – sanki bir yerlerde öylesine göz gezdirdiğim şeylerdi bunlar, basılmış bir biyografinin cansız sayfaları, herhangi bir romanda kendimizi vermeden okumakla, romanın belkemiğini kırdığımız yan hikâyelerden biri.

Ve bunun üzerine, yalnızca gerçekdışı bir uçak gibi göğün yücelerinde esen rüzgârın ya da dalgaların uğuldadığı sahilde, yeni bir düş türüne bırakıyordum kendimi – biçimsiz, uçucu şeylerdi bunlar, büyük gerçeklerin derinlerinden yükselen, denizin oynak kıvrımları gibi yankılanan, gök ve su kadar saf, imgesiz ve heyecansız, derin duygular; uzaklarda eğriler çizen, kıyıya yaklaştıkça yeşile dönen, saydam tirşe tonlarının yanıp söndüğü, titrek mavi bir deniz; nihayet pes eden binlerce kolunu tıslayarak koparıp kararmış kumlar, köpükten salyalar olarak ortaya serdikten sonra – çatlayan dalgaları, kökenlerdeki özgürlüğe dönüşleri, tanrısallık özlemlerini ve anıları (sözgelimi eski bir zamanın acı vermeyen, şekilsiz anısını ya da şu ya da bu sebeple sadece mutlu bir anıyı) bağrında topluyordu deniz – köpük ruhlu koca bir özlem kalabalığıydı bu ve sonra huzur, ölüm ve hayat denen kazazedelerin sığındığı adayı kuşatan o engin umman, her şey ya da hiçlik.

Uykusuz uykular uyuyordum, bütün duyularımla gördüğüm şeylerden kopmuş oluyordum çoktan, kendi alacakaranlığımdan, ağaçların arasında suyun sesinden, geniş nehirlerin sakinliğinden, melankolik akşamların tazeliğinden, uykuyu barındıran ak bir göğsün yavaş soluğundan, çocukluğun, dünyayı seyretmenin damgasını yemiş bütün bu şeylerden.

199

H.K.

Aileden de, bir can yoldaşından da yoksun olmanın güzelliği, sürgünlüğün tadını hatırlatan; sürgünlük gururumuzu, o hafif gurbet acısını silikleştirmeye, belirsiz bir şehvete dönüştürmeye sevk eden o büyülü zevk – kendimce, kayıtsızca tadını çıkarıyorum bütün bunların. Zihinsel hayatımın en ayırt edici kurallarından biri, dikkati aşırı derecede yoğunlaştırmamak ve düşe bile, onu varlık alanına çağırabildiğimi bilmenin asaletiyle tepeden bakmaktır. Düşlere fazla önem vermek, öyle ya da böyle bizden koparak, karınca kararınca gerçeklik mertebesine erişmiş ve böylece, kendisine kibarca davranmamızı beklemeye olan kayıtsız şartsız hakkını kaybetmiş bir şeyin üzerine fazla düşmek olur.

59. Ya da: …bir başkası olmamanın sıkıntısı nasıl da çöker üstüme.

60. Eski Yunan felsefesinde bölünmez birlik; Leibniz'in felsefesinde ise, bölünemez bir birlik olan sonsuz sayıdaki cevherlerin her birini ifade eder. (Ç.N.)

200

H.K.

Sıradanlık bir yuvadır. Günlük hayat bir ana gibi kucak açar insana. Büyük şiirin içinde yüce arzuların zirvelerine doğru, aşkın ve okült şeylerin doruklarına doğru uzun bir yolculuk yaptıktan sonra, mutlu aptalların kahkahalarla güldüğü hana dönmek müthiş iyi gelir, hayatın bütün sıcaklığına kavuşmuş oluruz böylece, biz de Tanrı' nın yarattığı halimize dönerek aptallaşır, onlarla kadeh tokuştururuz, bize bahşedilmiş olan evrenden memnunuzdur artık, gerisini de dağlara tırmanıp da, tepeye varınca öylece bakınmakla yetinenlere havale ederiz.

Deli ya da aptal gözüyle baktığım bir adamın, pek çok farklı konuda ya da hayat memat meselelerinde sıradan bir insanı alt etmesi beni hiç şaşırtmaz. Saralılara kriz anında inanılmaz bir güç gelir; normal insanlardan pek azı paranoyaklar gibi mantık yürütebilir; çok az demagog (belki de hiçbiri) dinle bozmuş manyaklar kadar büyük kalabalıklar toplayabilir etrafına, üstelik insanlara onlar kadar yüreklilik de aşılayamaz. Bütün bunlar, sadece deliliğin delilik olduğunu kanıtlar. Çöl ortasında ruhun kör olmasından ibaret, her şeyden kopuk, bomboş, yapayalnız zaferlerdense, insanı çiçeklerin güzelliğinin farkına vardıran bozgunları tercih ederim.

O yararsız hayal gücüm, kim bilir kaç kez iç dünyanın dehşetini, gizemciliklerin, tefekkürün mide bulantısını yaşatmıştır bana. Hayal kurmak için seçtiğim evimden telaş içinde işe koşmuşumdur böyle zamanlarda; Moreira'nın yüzünü gördüğümde ise nihayet limana varmış gibi hissetmişimdir. Aslına bakılacak olursa, Moreira'yı astral hayata tercih ederim: Gerçeği doğruya tercih ederim; hayatı, evet, yaratıcısı olan Tanrı'ya tercih ederim. Hayatı bana böyle verdi, ben de onu böyle yaşayacağım. Hayal kuruyorum, çünkü hayal kuruyorum, ama hayallere içimdeki tiyatroda oynamaktan başka bir anlam

yüklemek kendime bir hakaret olur; şarapsız kalmam, ama şaraba ekmek ya da hayati bir ihtiyaç gözüyle de bakmam.

201

H.K.

10/11 Eylül 1931

Günün yükselmesinden çok önce, bu aydınlık şehrin güneşe dair alışkanlıklarının tersine olarak, sayısız evin, harap boşlukların, yerin ve binaların girintilerinin üzeri, güneşin yavaş yavaş yaldıza buladığı incecik bir sisle örtülmüştü. Ne var ki, öğlenden hemen önce, gün gökyüzünde iyice yükseldiğinde gevşek sis tarazlanmaya, hafif soluklara, tül karaltılara dönüşerek, belli belirsiz silinmeye başladı. Saat ona geldiğinde, artık kaybolmuş olan sisi hatırlatan tek işaret, gökyüzündeki, donuk, kötü bir morluktu.

Şehrin yüzündeki maske kayıp gittikçe, altındaki çizgiler yavaş yavaş ortaya çıkıyordu. Bir pencere açılınca, çoktan doğmuş olan gün bir daha doğdu. Seslerde hafif bir değişiklik hissedildi; yeni sesler belirdi. Kaldırım taşlarında, gelip geçenlerin kimseye ait olmayan auralarında bile mavimsi bir fark oldu. Güneş sıcaksa bile sıcaklığı henüz nemliydi ve gözle görülmez bir şekilde, çoktan yok olmuş olan sisin süzgecinden geçmişti.

Sisler olsun ya da olmasın, bir şehrin uyanışını, kırda şafak sökmesinden daha dokunaklı bulmuşumdur hep. Şehrinki daha bir yeniden doğmaktır, güneş önce koyu bir aydınlıkla, ardından nemli bir ışıkla ve sonunda ışıl ışıl bir altın sarısıyla çayırları, ağaççıkların karaltılarını, yaprakların açılmış avuçlarını yaldızlamakla yetinmek yerine, pencereleri çalarak, her renkten duvarlara, açıklı koyulu çatılara konarak, bütün marifetlerini pencerelerde, duvarlarda ve çatılarda sergilediğinde, bunca farklı gerçekliğe can verdiğinde, uyandırdığı umut da daha fazladır. Kırda şafak seyretmek bana iyi gelir; şehirde şafak ise hem iyi hem kötü gelir ve bu iyi gelmesinden

daha iyidir. Evet, çünkü bana verdiği daha büyük umudun içinde, her umuttaki gibi hafif bir acılık vardır, gerçek olmayışının burukluğunun izidir bu. Kırda sabah var olur; şehirlerde ise, vaat eder. Biri yaşatır, öteki düşündürür. Bütün meşhur lanetliler gibi ben de, düşünmenin yaşamaya yeğ olduğunu hissedeceğim daima.

202

H.K.

14 Eylül 1931

Yaz biterken, sıcakların azaldığı ilk günlerin ardından, akşama doğru uçsuz bucaksız gökyüzünde bazı renklerin yumuşadığını, sonbaharı haber veren soğumuş meltemin de bunlarla hafifçe oynadığını gördük. Yapraklar hâlâ yeşildi, yapraklar dökülmüyordu henüz, bir gün bizim de başımıza gelecek olan, dış dünyadaki ölümü algılamaktan doğan sıkıntı da yoktu. Var olmak için çabalamaktan yorulmuştuk adeta, edimin son hareketlerine anlaşılmaz bir uyku çökmüştü. Ah! Öyle acı bir kayıtsızlık vardır ki bu akşamüstlerinde, sonbahar varlıklardan önce bizde başlar.

Her yeni sonbahar, göreceğimiz son sonbahara biraz daha yakındır, ilkbahar ya da yaz için de bu böyledir; ama sonbahar, doğası gereği her şeyin sonunu hatırlatır, oysa ilkbaharda ya da yazın, gördüklerimizin sayesinde bunu kolayca unuturuz. Ama varlıkların rengârenk etrafa saçılmasına, rüzgârın değişen sesine, gece çökerken evrenin o inkâr edilmez varlığına yayılan, eskimsi huzura karşı belli belirsiz dikkatimizi uyandıran o duyguda, aceleci bir hüznün karaltısı, yol kıyafetleri içinde bir melankoli seçilir.

Evet, hepimiz göçüp gideceğiz, üstelik her şeyimizle göçeceğiz. Eldivenlere ve duygulara sahip olanlardan, ölümden ve memleket meselelerinden konuşanlardan geriye hiçbir şey kalmayacak. Nasıl ki azizlerin yüzü de, gelip geçenlerin tozlukları da aynı ışıkla aydınlanıyorsa, kiminin aziz, kiminin tozluk takmış kişiler olmasından

geriye kalan hiçliği de aynı ışıksızlık karanlığa boğacak. Bütün dünyanın ölü bir yaprak yığını gibi tasasızca uyuduğu bu dev kasırgada, krallıklar terzi kızların elbiseleri kadar değerlidir ve çocukların sarı örgüleri, imparatorlukların asalarıyla aynı fani anaforda döner. Her şey hiçtir ve Görünmez'in önünde uzanan avluda –aralık kapısının arkasından tek görülen, yine kapalı bir kapıdır– bizde ve bizim için algılanabilir evren sistemini kurmuş büyüklü küçüklü her şey, elleri olmadığı halde hareketlerini yöneten rüzgâra itaat ederek dans eder. Her şey gölge ve uçan tozdur; duyulan tek ses rüzgârın havalandırıp sürüklediği şeylerden gelir, rüzgârın ardında bıraktığından başka sessizlik de yoktur. Hafifliklerinden dolayı ötekiler kadar yeryüzünün esiri olmayan hafif yapraklar Ön Avlu'da, kasırgayla havalanarak daha ağır varlıkların ötesine düşer. Gözle zor görülen, ancak yakından bakıldığında farkları anlaşılan tekbiçim tozlar, kasırganın kalbine yuvalanır. Daha başkaları, sözgelimi minik kütükler daireler çizerek sürüklenir, sağa sola saçılır. Bir gün, varlıklar hakkında bilinenlerin sonuna varıldığında dipteki kapı açılacak ve her ne idiysek –ister insan, ister yıldız artıkları olalım– hepsi içeri süpürülecek ki var olanlar her şeye yeniden başlayabilsin.

Yüreğim, yabancı bir kitle gibi canımı yakıyor. Beynim bütün hissettiklerimi uyuyor. Evet, günün battığı yönde üç beş bulutluk karmaşık bir yığını hiç gülümsemeden, ölgün bir sarıyla çevreleyen şu ışığı havaya da, ruhuma da getiren sonbahardır. Evet, sonbahardır bu ve bu dupduru saatte bütün varlıkların ismi konulmamış yetersizliğinin açıkça farkına varmak demektir. Sonbahar, evet, gelen ya da çoktan gelmiş olan sonbahardır ve bütün eylemlerden peşinen yorulmak, bütün hayallerin peşinen yıkılmasıdır. Kimden, ne fayda gelir? Kendimi ne halde düşünürsem düşüneyim, zaten önavluda, yaprakların ve tozların arasında, hiçbir şeyin anlamından soyunmuş o göz çukurunda yürürken görüyorum kendimi; güneşin eğri ışıklarının dünyanın sonuyla boyadığı, bilemediğim bir yerdeki saydam taşlarda hafif bir hayat sesi çıkarıyor ayaklarım.

Düşünmüş, hayal etmiş, tamamlamış ya da tamamlamamış olduğum ne varsa – bütün hepsi sonbaharla gidecek, tıpkı yere saçılmış yanık kibritler gibi ya da buruşturulup top yapılmış kâğıtlar, büyük imparatorluklar, bütün dinler, eğlence olsun diye, uyuklayan

çöküş çocuklarını yaratmış felsefeler gibi. İnsanlığıma dair ne varsa – özlemlerinden yaşadığım sıradan eve, bana ait tanrılardan gene bana ait patron Vasques'e dek, hepsi sonbaharla gider, hepsi sonbaharın kayıtsız yumuşaklığında gider. Her şey sonbaharla gider, evet, sonbaharla her şey gider...

203

H.K.

15 Eylül 1931

Bu ağır gün sonu derinimizde tamama erip gereksiz bir yara mı açar, yoksa varlığımız salt derin bir sessizliğin hüküm sürdüğü, yabanördeklerinin inmediği, ölgün kamışlarla dolu göllerin olduğu, anlaşılmaz alacakaranlıklar içinde bir oyun mudur. Bilemeyiz ve yosunlara benzeyen çocukluğumuzdaki hikâyelerden hatırımızda kalan yoktur, oysa geleceğin göklerindeki sevgi, belirsizliği usulca yıldızlara götüren meltem kendini göstermiştir bile. Kimselerin gelmez olduğu mabette adak lambası kararsızca salınır, yaşlı, ıssız bahçelerde su birikintileri güneşin altında kokuşur, bir zamanlar bir ağaca kazınmış ismi tanıyan kalmamıştır ve karanlık insanların ayrıcalıkları paramparça kâğıtlar gibi şiddetli rüzgârların estiği yollara saçılmış, engellere takılıp kalmıştır. Başkaları gelecek, eski insanların penceresinden sarkacak; hiç görmedikleri bir güneşin kötü, nostaljik gölgesini unutmuş olanlar şimdi uyuyor; ve hiçbir şey yapmadığım halde cüretkâr davranan ben, yandan akan nehrin çamuruna bulanmış sırılsıklam kamışların ve gizli yorgunluğumun arasında, biten günlere özgü, imkânsız sınırlara uzanan sonbaharlarda hiç keşke demeden öleceğim. Ve bütün bunların içinde, adeta çırılçıplak soyulmuş sıkıntının bir ıslığı gibi, ruhumun düşlerin ardında pusuya yattığını sezeceğim – dünyanın en büyük karanlığına yükselen, gereksiz, katıksız, derin bir çığlık.

204
H.K.

15 Eylül 1931

Bulutlar... Bugün gökyüzünün farkındayım, ona bakmadığım, daha çok hissettiğim günler de oluyor – çünkü şehirde yaşıyorum ben, şehri barındıran doğada değil. Bulutlar... Bugün onlar temel gerçeklik ve giderek kapanan gök kaderimi tehdit eden büyük bir tehlike gibi, hiç aklımdan çıkmıyor. Bulutlar... Uğultu, çıplak bir keşmekeş içinde açıklardan Kale'ye, Batı'dan Doğu'ya geliyorlar, bazen beyaza bulanmış oluyor bu kargaşa, bilmem hangi öncü bulutlara doğru iplik iplik uzanıyor; daha ağır davranan bazı bulutlarsa sesi gayet iyi duyulan rüzgâr onları dağıtmakta gecikince neredeyse kapkara kesilmiş; ve nihayet, dar ev sıraları arasındaki sokak denen yalancı boşlukları gitmeye gönülleri yokmuş gibi gölgeleriyle değil, yavaşlıklarıyla karartırken, kirli bir beyaz karasına döndüler.

Bulutlar... İstemeden varım, istemeden öleceğim. Olduğum şeyle olmadığım şey arasında, hayal ettiğim şeyle hayatın beni yaptığı şey arasında bir boşluğum, birer hiç olan şeylerin ortasındaki soyut ve tensel noktayım – ki o şeylerin bir adım ötesinde değilim ben de. Bulutlar... Hissettiğimde nasıl bir sıkıntı, düşündüğümde nasıl bir rahatsızlık, istediğimde nasıl bir yararsızlık! Bulutlar... Hâlâ geçiyor bulutlar, bazıları kocaman, evler yüzünden göründüklerinden daha küçük olup olmadıkları anlaşılamadığından, sanki bütün göğü ele geçirecekler gibi geliyor insana; kimilerinin büyüklüğü belirsiz, iki bulutun birleşimi olabilir bunlar ya da ikiye bölünecek tek bir bulut – yükseklerde, yorgun gökte artık hiçbir anlamları yok; kimileri ise küçücük; güçlü şeylerin oyuncağı, saçma oyunlarda kullanılan, bir tarafa yığılmış, yalnız bırakılmış, soğuk, sönmüş toplar gibiler.

Bulutlar... Kendimi sorguluyorum, kendimi bilmiyorum. Yararlı tek bir iş yapmadım, sahip çıkabileceğim herhangi bir şey de yapmayacağım asla. Hayatım boyunca bir tek, var olmayan şeylere karman çorman yorumlar getirmekten vazgeçmedim, bunu da, gizli evreni bana veren, başkasına aktarılması imkânsız duyguları anlatmak

için dizeleri nesre dönüştürmekte kullandım. Nesnel olarak, öznel olarak kendime doydum. Her şeye doydum, hepsine. Bulutlar... Onlar her şeydir, yükseklerin paramparça oluşudur, boş dünyayla var olmayan gök arasında bugün gerçek olan tek şeydir bulutlar; zorla üzerlerine yıktığım sıkıntıdan artakalan tarifsiz paçavralar; olmayan renkte tehditlerle koyulaşmış sis; duvarsız bir hastanede, kirli pamuk toplar. Bulutlar... Onlar da benim gibidir, görünmez bir coşkunun etkisiyle gökle yer arasına saçılmış, yıldırımlı ya da yıldırımsız bir yoldur, dünyayı aklıklarıyla neşeye boğar ya da kara gövdeleriyle karartırlar, arada kalmanın, başıboşlukların öyküleri olarak, yerin gürültüsünden uzak, ama göğün sessizliğinden yoksundurlar. Bulutlar... Hâlâ geçiyor bulutlar, hep geçer onlar, sonsuza dek geçecekler, solgun yumaklarını çözüp toplayarak, darmadağın, sahte göklerini belli belirsiz gerip açarak.

(*Descobrimento* dergisinin 3. sayısında yayımlanmıştır; 1931)

205

H.K.

16 Eylül 1931

Gün akarak kendini bırakıyor, eprimiş kızıllıklarda tükeniyor. Ne biri çıkıp bana kim olduğumu söyleyebilecek, ne de bir zamanlar var olduğumu bilen olacak. Bilinmeyen dağdan asla öğrenemeyeceğim vadiye indim ve adımlarım, yavaş günbatımında, ormandaki düzlüklerde bırakılmış izlerdi sadece. Bütün sevdiklerim beni karanlıkta unuttu. Son gemiyi duyan bile olmadı. Posta da o mektuptan habersizdi, ki zaten mektubu yazacak kimse yoktu.

Ve her şey sahteydi. Başkalarının anlatmış olduğu öyküleri tekrar anlatan olmadı; bir vakitler aldatıcı bir umuda kapılıp bir liman bulmaya gidenden, gelecekteki sislerin, yaşanacak kararsızlıkların bu oğlundan da haber yok. Adımı gecikenler arasında sayıyorlar ve bu ad bile bir gölge, bütün geri kalanlar gibi.

206

Orman

Ah! Ama oda bile doğru oda değil – kayıp çocukluğumdaki eski odamdı! Bir sis gibi uzaklaştı, gerçek odamın beyaz duvarlarını (sahiden) delip geçti ve buradaki küçücük, apaçık oda, tıpkı henüz uyuklayan bir hayvanın kaslarını uyandıran bir arabacının adımlarının ve kırbacının belli belirsiz sesi gibi, tıpkı hayat ve gün gibi, karanlığın içinden yükseliverdi.

207

Doğru ya da kesin gözüyle baktığımız nice şeyler düşlerimizin artıklarıdır sadece, anlama yetisinden yoksun olduğumuz için içine gömüldüğümüz uyurgezerliğin ürünleri! Neyin doğru ya da kesin olduğunu gerçekten biliyor muyuz? Güzel dediklerimiz arasında aslında sadece bir dönemin alışkanlığını, mekânın ve zamanın kurgusunu yansıtanlar hangileri? Gerçekten bize ait olduğunu sandığımız, oysa yaradılışımızdan ötürü derin doğasını kavrayamayarak, sadece mükemmel bir aynası olduğumuz, üzerini şeffaf bir örtü gibi örttüğümüz neler var kim bilir!

Kendimizi ne kadar kandırabildiğimizi düşündükçe, yok olmuş kesin inançların yorgun ellerimin arasından incecik kumlar gibi aktığını hissediyorum. Ve düşüncenin bir duyguya dönüştüğü, zihnimin karanlığa gömüldüğü anlarda bütün dünya, gölgelerden örülü bir sis, köşelerin, açıların silindiği bir sahne, bir interlude hikâyesi, gecikmiş bir şafak gibi geliyor. Nereye baksam kendi ölümünü içinde taşıyan bir mutlaklık, durgunca bekleyen ayrıntılar görüyorum. Düşüncemi başka bir bağlama oturtmamı, böylece unutmamı sağlayan duygularım ise bir tür uyku, uzak, edilgen bir şey, bir araf, bir farklılık, gölgelerin ve karmaşanın bir oyunu.

Neredeyse çilecileri ve yalnızları bile anlayacak hale geldiğim bu anlarda –bütün güçlerini, bir köşesine asla değişmez diye damga vurulmuş amaçlar uğruna harcayan, inançları için bu kadar uğraşan insanları anlayabilecek olsam–, elimden gelse koca bir perişanlık estetiği, geceye özgü şefkatin, uzaklarda kalmış başka yuvalara duyulan özlemin makamında, özel bir ahengi olan çocuk ninnileri bestelerdim.

Bugün, sokakta ayrı ayrı, birbiriyle kavga etmiş iki arkadaşıma rastladım. İkisi de kavgayı anlattı. İkisi de doğruyu söyledi. İkisi de gerekçelerini gösterdi. İkisi de haklıydı, sonuna kadar haklıydı. Başka şeyler ya da olayların farklı yüzlerini görmüş olduklarından değil. Hayır: Her ikisi de olayları harfiyen nasıl olduysa öyle görüyor, aynı kıstasla değerlendiriyordu; ama her biri farklı bir şey görüyordu, dolayısıyla, haklıydı.

Gerçeğin varlığındaki bu ikilik karşısında şaşırıp kaldım.

208

H.K.

18 Eylül 1931

Nasıl, bilsek de bilmesek de bir metafiziğimiz varsa, aynı şekilde istesek de istemesek de bir ahlak anlayışımız da vardır. Benim ahlakım son derece yalındır – kimseye ne iyiliğin dokunsun ne kötülüğün. Kötülük yapmayacaksın, çünkü birincisi, tıpkı kendim gibi herkesin rahatsız edilmeme hakkı var, ama ayrıca bu dünyaya kötülük lazımsa, doğal kötülükler rahat rahat yeter. Şu ölümlü dünyada, tanımadığımız bir limandan kalkmış, bilmediğimiz bir başka limana seyreden bir gemide yaşıyoruz; aynı yolun yolcuları olarak birbirimizi hoş tutmalıyız. Öte yandan da iyilik de yapmamalı insan, çünkü ne iyinin ne olduğunu biliyorum, ne de niyetlendiğimde gerçekten iyilik yapıp yapmadığımı. Birine sadaka vermekle belki de felaketlere yol açıyorumdur? Birini eğitmeye ya da yetiştirmeye kalkışırsam, bu

yüzden ne rezaletler çıkacağını bilebilir miyim? Kafamda dolaşan şüphelerden dolayı ayağımı denk alırım. Hem ayrıca bana öyle geliyor ki yardım etmek ya da öğüt vermek, yanlış bir şekilde, bir başkasının hayatına müdahale etmek demek. İyilik, şımarıkça bir huydur: Başkalarını şımarıklıklarımıza kurban etmeye hakkımız yok, insani niyetlerle ya da şefkatle hareket etsek bile. İyilikler, bize zorla benimsetilmiş şeylerdir: İşte bu yüzden, açıkça tiksiniyorum onlardan.

Ahlak anlayışımdan dolayı iyilik yapmaktan kaçınırım ama, bana yapılmasını da beklemem. Hastalandığımda en çok rahatsız olduğum şey, insanların bana bakmaya mecbur olmasıdır, ben birine bakmak zorunda kalsam midem bulanırdı. Hiç hasta ziyaretine gitmedim. Hastayken, her ziyaretime gelene sinirlenmiş, yaptığını bir hakaret, mahremiyetime akıl almaz bir tecavüz olarak görmüşümdür. Hediyelerden hoşlanmam; çünkü karşılığında hediye vermek gerekir – ister aynı kişilere, ister başkalarına, bunun bir önemi yok.

Gayet olumsuz bir anlamda, gayet geçimli bir insanımdır. Olabilecek en zararsız varlığım ben. Ama daha fazlası değilim; zaten istemem, olamam da. Var olanlara görsel bir şefkat, aklımdan yükselen bir sıcaklık duyarım – yüreğim ise bomboştur. Hiçbir şeye inanmam, umut ya da merhamet beslemem. Her türden dürüstlüğün dürüstlerinden, bütün gizemciliklerin gizemcilerinden, daha doğrusu bütün dürüstlerin dürüstlüklerinden, bütün gizemcilerin gizemciliklerinden tiksinirim, içimi korkular, bulantılar basar. Gizemci fikirler eyleme geçtiğinde, insanların aklını çeldiklerini, iradelerine hükmettiklerini, doğruyu bulduklarını ya da dünyayı iyileştirdiklerini iddia ettiklerinde bulantı bu sefer gerçekten mideme vurur.

Ailemden kimse kalmadığı için kendimi şanslı sayarım.[61] Öte yandan, ister istemez üzerime ağırlık yapacak olsa bile, birilerini sevmeye de karşı değilim. Bütün özlemlerim edebîdir. Çocukluğumu gözlerimde yaşlarla hatırlarım, ama belli bir ahengi vardır bu yaşların, nesir aralarından başlarını kaldırıverirler. Çocukluğumu benim dışımda bir şey gibi, dışarıya ait şeylerle hatırlıyorum; zaten belleğimde tek kalan da bu. Küçükken, taşrada geçen günleri düşündükçe yüreğimi burkan, ora akşamlarının sakinliği değil, çay sehpasının yeri, odayı çepeçevre saran mobilyaların yerleri, etrafımdaki insanların yüzleri ve

hareketleri. Ben, birtakım sahneleri, tabloları özlerim. Bundan dolayı kendi çocukluğum, başkalarının çocukluğu kadar duygulandırır beni: Her ikisi de, ne olduğunu bilemediğim bir geçmişte kalmış, edebî bir bakışla algıladığım, görüntülerden ibaret olgulardır. Bunlar beni duygulandırıyor elbette, ama hatırladığım için değil, gördüğüm için.

Doğduğum günden beri hiç kimseyi sevmedim. En çok duygularımı sevdim – görülebilir haldeki bilinçli şeylerdi bunlar, hep tetikte bekleyen bir işitme duyusunun algıları ya da dışarıdaki zavallı dünyanın bana seslenmek, geçmişten konuşmak için kullandığı kokulardı (ki kokular, hatıraları çok kolay canlandırır), yani fırında pişen bir ekmekten daha fazla gerçeklik, daha fazla heyecan vermek için; tıpkı beni çok seven bir amcamın cenazesinden döndüğüm, bilmediğim bir yükün üzerimden kalktığını duyduğum o uzak akşamüstünde olduğu gibi.

Benim ahlakım ya da metafiziğim, başka bir deyişle varlığım işte budur: Her şeyden ve bizzat kendi ruhundan tamamen geçmiş biriyim; hiçbir şeye ait değilim, hiçbir arzum yok, hiçbir şey değilim – insanlara ait olmayan birtakım duyumların soyut merkezi, yere düşmüş, yüzü dünyanın zenginliğine dönük hassas bir aynayım. Bütün bunların üstüne mutlu muyum yoksa mutsuz mu, bilemiyorum; ve bu umurumda bile değil.

(*Descobrimento*'nun 3. sayısında yayımlandı, 1931)

209

Başkalarıyla işbirliği yapmak, birlikte hareket etmek, onlara bağlanmak; hep metafiziksel açıdan hastalıklı bir itkinin ürünü bunlar. Bir bireye bahşedilmiş olan ruh, başkalarıyla ilişki kurmak uğruna ödünç verilmemeli. Kutsal var olmak olgusu, yan yana var olmak gibi şeytani bir olguya teslim edilmemeli.

Başkalarıyla birlikte hareket ettiğimde en azından bir şeyi kaybetmiş olurum: tek başıma hareket etme imkânını.

(Başkasına?), içimi döktüğümde sanki büyümüşüm gibi gelir, oysa aslında küçülmüşümdür. Başkalarıyla yaşamak, ölmektir. Benim için sadece özbilincim gerçektir: Ötekiler bu bilincin içinde hayal meyal seçilen olgulardır, onları olduğundan daha gerçek görmek, marazi bir davranış olur.

Ne pahasına olursa olsun kendi bildiğini okumakta inat eden çocuk, Tanrı'ya yakındır, çünkü var olmayı istemektedir.

Yetişkinlerin hayatı, başkalarına sadaka dağıtmakla geçer. Hepimiz başkalarının sadakalarıyla yaşarız. Kişiliğimizi, yan yana var olma denen rezilce âlemlerde harcarız.

Telaffuz ettiğimiz her söz bizi ele verir. İletişim yolu olarak bir tek yazılı söz hoş görülebilir, çünkü o, bir insandan diğerine uzanan bir köprünün bir taşı değil, yıldızların arasındaki bir ışık huzmesidir.

Anlatmak, inanmayı reddetmek demektir. Felsefe, sonsuzluğun farklı tezahürleri altında yürütülen bir diplomasi olarak özetlenebilir [...] Tıpkı diplomasi gibi felsefe de temelden yanlıştır, o bir kendilik olarak değil, tamamen ve kesinlikle, bir amaca yönelik bir eylem olarak vardır.

Yazdıklarını yayımlatan bir yazarın önündeki yegâne şerefli seçenek, hak ettiği başarıya kavuşmamasıdır belki de. Ama bir yazar için gerçekten şerefli olan, tek satır bile yayımlamamaktır. Yazmamalı demiyorum, çünkü o zaman yazar olmaz. İçinden geldiği için yazıp da, ruhsal durumu yüzünden yazdıklarını ortaya çıkarmayanları kastediyorum.

Yazmakla düşlerimizi nesnelleştirmiş, bir dış dünya yaratmış oluruz, yazarlığımızın bize sunduğu [?] bir ödüldür bu dış dünya. Yazdıklarımızı yayımlattığımızda ise, o dünyayı başkalarına sunmuş oluruz; fakat, onlarla ortaklaşa sahip olduğumuz tek dış dünyanın gerçek "dış dünya", maddenin, görünebilir ve dokunulabilir âlemin dünyası olduğunu bildikten sonra, bu neye yarar? Bendeki dünyaya ötekiler nasıl ortak çıkabilir?

Yüreksizliğin estetiği

Yazdıklarını yayımlatmak – kendini topluma mal etmek. Ne rezil bir ihtiyaçtır bu! Ama neyse ki *eylem*'le bağı kalmamış bir ihtiyaç – yayıncı kazanır, dizgici üretir.

Akıl çağına gelmiş her insanın en büyük kaygılarından biri kendini idealindeki imgeye göre, düşünen bir birey olarak biçimlendirmektir. Modern çağın dışarıdan gelen tiz seslerinin karşısında, ruhumuzdaki asaletin mantığını hiçbir ideal durağanlıktan daha iyi yansıtamayacağına göre, Durağan, Etkisiz olmayı ideal edinmeliyiz. Yararsız? Onu sadece, yararsızlığı öyle ya da böyle cazip bulanlar dert edecektir.

211

H.K.

Coşku, kabalıktır.

Coşkunun ifade edilmesi, öncelikle dürüst olmama hakkımıza bir saldırıdır.

Ne zaman dürüst olduğumuzu asla bilemeyiz. Belki de hiç değilizdir. Ve bugün dürüst davranıyorsak, yarın, tam tersi bir nedenden dolayı da aynı şekilde davranabiliriz.

Kendi adıma, hiçbir zaman kesin inançlarım olmamıştır: Sahip olduğum tek şey duygulardır. Sırf orada rezil bir günbatımı seyrettim diye bir yerden nefret etmem.

Duygularımızı dışa vurduğumuzda, onları gerçekten hissetmekten çok, hissettiğimize kendimizi ikna etmeye çalışıyoruzdur.

212

Görüş sahipleri, kendilerini kendilerine satmış insanlardır. Görüş edinmemek, var olmaktır. Bütün görüşlerin sahibi olanlara ise şair denir.

213

H.K.

Her şey elimden kaçıyor, buharlaşıyor. Bütün hayatım, anılarım, hayal gücüm ve içerdikleri ve nihayet kişiliğim – her şey benden kaçıyor, her şey buharlaşıyor. Başkası olmuş olduğumu, başka hissettiğimi, başka düşündüğümü hissediyorum hep. Bir başka dekorda oynanan bir temsilmiş seyrettiğim. Ve, kendimi kendimi izlemişim [...]

Bazen edebiyat çekmecelerimin her zamanki dağınıklığının arasında, on yıllık, on beş yıllık, hatta daha eski metinlere rastladığım oluyor. Çoğu bir yabancının eseri gibi geliyor; içlerinde kendimi göremiyorum. Biri onları yazmış... ve o benmişim. Yazdıklarımı hissetmişim tabii, ama başka bir hayatta, bugün bir başkasının uykusundan uyanırcasına uyanacağım başka bir hayatta.

Çok eskiden, daha gencecikken yazdığım sayfalar, on yedi, yirmi yaşımdan kalma kısa parçalar elime geçiyor sık sık. Kimisi o zamanlar sahip olduğumu hatırlamadığım bir ifade gücünü yansıtıyor. Bazı cümleler, ilkgençlikten çıkarken yazılmış bazı pasajlar, yıllarla ve olaylarla şekillenmiş, bugünkü varlığımın ürünü sanki. Kabul etmeliyim ki o zaman ne idiysem, şimdi de tıpatıp aynısıyım. Ve her şeye rağmen, eski ben'e göre büyük ilerleme göstermiş olduğumu hissettiğim için merak ediyorum, madem o zaman da aynıydım, gelişme nerede...

Bütün bunlarda, beni güçten düşüren, sıkıştıran bir gizem var.

Geçen gün, o uzak geçmişe ait kısacık bir metin beni allak bullak etti. Gayet iyi hatırlarım ki, dili biraz da olsa iyi kullanma kaygısı, bende birkaç seneden eskiye gitmez. Ne var ki bir çekmecenin dibinde bulduğum çok daha eski bir metne bakıyorum da, aynı kaygı onda da

var. Olumlu bir anlamda söylüyorum, geçmişin akışına göz atarken kendimi anlayamıyorum: Nasıl olmuş da, zaten olduğum şeye doğru ilerleyebilmişim? Bir zamanlar kendimi görmeyi başaramamışken, şimdi nasıl oluyor da görüyorum? Hepsi birbirine karışıyor, kendimi bulamadığım, kendi yollarımda kaybolduğum bir labirente dönüşüyor.

Zihnim düş âlemine dalıyor. Şu an yazdığımı daha önce de yazdığıma eminim. Hatırlıyorum. Ve bende var olduğunu düşleyen o varlığa soruyorum, yoksa bu duygusal platonizm aslında daha belirgin bir hastalık öyküsü mü, şimdiki hayatın eski bir hayatta bıraktığı başka bir anı mı diye...

Tanrım, kimin izleyicisiyim ben böyle? Kaç kişiyim? Ben kimdir? Kendimle ben arasındaki bu mesafe nedir?

214

H.K.

Geçen gün Fransızca bir metin buldum, yazalı on beş yıl olmuş. Ne Fransa'ya adım atmışlığım var, ne de doğru dürüst Fransız tanımışlığım, dolayısıyla bu dilde pek pratik yapamadım, sonradan konuşmayı iyice unutmuşumdur herhalde. Her zamanki kadar Fransızca okuyorum, yaşım ilerledi, ama düşünce yapım daha pragmatik: Yani ilerleme kaydetmiş olmalıyım. Ne var ki bakıyorum da, geçmişimden gelen bu metinde dili artık sahip olmadığım bir güvenle kullanmışım; anlatım bugün olabileceğinden çok daha akıcı; koca paragraflar, uzun cümleler, sözler, deyimler dile şimdikinden çok daha fazla hâkim olduğumu gösteriyor, oysa bir vakitler Fransızcayı bu kadar iyi kullanabildiğimi hatırlamıyorum bile. Bunu nasıl açıklayabiliriz? İçimdeki kimin yerine geçtim ben?

Biliyorum, en kolayı, olaylar ve insanlar akıcıdır, diye bir teori üretmek, hayatın içeriden bir akışı olduğumuzu düşünmek, varlığımızın büyük bir niceliği temsil ettiğini, kendi kendimiz üzerinden ilerlediğimizi ve kalabalık olduğumuzu hayal etmek... Ama burada, kişiliğimizin kendi kıyıları arasında sakince akmasından daha

başka bir şey var: Öteki var, mutlak öteki, bana ait olmuş olan yabancı bir varlık. Yaşın, hayal gücünün, heyecanın etkisiyle kaybettiğim, belli bir kafa yapısı, belli bir duygu iklimi – gerçekten böyleyse üzülürüm, ama şaşırmam. Peki ama, yazdıklarımı yeniden okurken bir yabancıyı okur gibi hissettiğimde, neyi seyretmiş oluyorum? Kendimi dibinde gördüğüme göre, hangi suyun başında duruyorum?

Bazen yazdığımı hatırlamadığım pasajlar bulduğum da oluyor – buna şaşırmıyorum–, ama yazabilmiş olabileceğimi bile hatırlamıyorum –ki o zaman dehşete kapılıyorum–. Bazı cümleler başka bir zihniyete ait. Tesadüfen eski bir fotoğraf bulmaya benziyor bu, hiç kuşkusuz benim oradaki, farklı bir boy, yabancı çizgilerle – ama hiç tartışmasız, tüyler ürpertici bir şekilde benim.

61. Pessoa açısından bu doğru değil; etrafında kardeşleri, kuzenleri, yeğenleri vardı; onlarla oldukça sık görüşürdü de.

215

Birbirine en zıt görüşleri, en farklı inançları dile getiriyorum. Mesele şu ki, aslında ne düşünüyorum ne konuşuyorum ne de eyliyorum. Benim yerime hep düşlerimden biri düşünüyor, konuşuyor ya da eyliyor, ben de bir an geliyor, onun içinde hayat buluyorum.

Bir şeyler anlatıyorum, konuşan bir başka-ben. Gerçek beni düşündüğümde tek hissettiğim, hayat karşısında alabildiğine yetersizlik, sonsuz bir boşluk, müthiş bir beceriksizlik. Gerçek bir eyleme (varan) hareketlerden hiçbirini bilmiyorum [...]

Var olmayı hiç öğrenemedim.

Her istediğimi elde edebilirim, yeter ki kendimde olsun.

İsterim ki bu kitabı okuyunca, şehvetli bir kâbus görmüş gibi olun.

Eski ahlak, bizim için katıksız estetiğe dönüşmüş durumda... Toplumla ilgili şeyler ise, bugün tamamen bireysel...

Bende milyonlarca farklı alacakaranlık varken –farklı olmayanlar da cabası– ve sadece onları kendimde izlemekle kalmayıp, dahası ben kendimde *onlar iken*, alacakaranlıkları seyretmenin ne anlamı var?

216

H.K.

7 Ekim 1931

Batan güneş, göğün her yerine saçılmış yalnız bulutlara dağılmış. Havadaki farklı görüntülere yayılan, rengârenk, nefis yansımalar, yükseklerdeki çürümüş yerlerde dalgınca salınıyor. Yarı-gölge, yarı-renk gibi boy gösteren çatıların doruklarında, batan güneşin yavaşlamış son ışıkları renkli şekillere dönüşüyor, ne ışıkların, ne de üzerlerine kondukları nesnelerin şekilleri bunlar. Kendi de yavaş yavaş sakinleşen

şehrin gürültüsünün üzerinde, büyük bir huzur hüküm sürüyor. Her şey, seslerin ve renklerin ötesinde, sessiz, derin bir solukla havayı içine çekiyor.

Güneşin görmediği renkli cephelerde, renklere bambaşka bir grilik bulaşmaya başlamış. Çeşit çeşit boyalara bir tür soğukluk sinmiş. Sokaklardaki yalancı vadilerde belirsiz bir kaygı uyuyor. Uyuyor, sakinleşiyor. Ve yavaş yavaş, yükseklerde salınan bulutların yere bakan yüzündeki ışıltılar kararmaya başlıyor; bir tek ak bir kartal gibi her şeyden uzak, her şeyin üzerinde süzülen şu küçük bulutta, güneşin güleç yaldızından izler kalmış.

Hayatta aradığım ne varsa, hep kendiliğimden vazgeçtim aramaktan. Dalgınca bir şey arayan ve arayışla düş arasında bunun ne olduğunu unutan bir adam gibiyim. Arayan, kıpırdayan, rahatsız eden, yer değiştirten ve beş parmağıyla basbayağı var olan, beyaz, uzun ellerin gözle görülür hareketleri, olmayan ve aranan şeyden daha gerçektir.

Sahip olduğum ne varsa hep değişerek aynı kalan şu gökyüzüne benzer, uzaktan gelen bir ışıkla aydınlanan hiçlik kırıntılarıdır bunlar, ölümün mutlak gerçeklik olarak, uzaktan, hüzünle gülümseyerek altın rengine boyadığı hayat parçalarıdır. Evet, loş bataklıkların efendisi, boş mezarlarla dolu ıssız bir şehrin prensi olarak, özetlemek gerekirse, ömrüm aramayı bilememekle geçmiştir.

Her ne olsam ya da olduysam, kendimi her ne sansam ya da sandıysam, hepsi birden –düşüncelerde ya da yukarıda, ışığı sönmüş olan o bulutta– hayat denen yatakta akan bir bilmem-ne'yin saklayabileceği sırrı, gerçekliği, mutluluğu bir anda kaybediverdi. Eksilmiş bir gün ışığı, budur işte bana kalan; ışık farklı yönlere eğilmiş çatıların üstünde usulca ellerini gezdirerek düşerken, çatılar öbeğinden her bir şeyin özündeki o gölge doğuyor.

Belirsiz, titrek bir damlacık, işte ilk yıldızın uzak ışığı.

Duygularımızın her kıpırdanışında, ne kadar keyifli olursa olsun, bir durum yarıda kalmış olur, içeriğinin nasıl olduğunu bilmiyorum, ama duyarlılığımızın hayatının en özel bölümünü oluşturur bu durumlar. Sadece çok büyük dertler uzaklaştırmaz bizi kendimizden; küçük terslikler de, bilmeden hepimizin özlem duyduğu huzuru zedeleyebilir.

Hemen hep kendimizin dışında yaşarız ve hayat hiç bitmeyen bir bozgun, bir dağılmadır. Bir taraftan da bir merkez gibi kendimize yönelir, kendi etrafımızda gezegenler misali saçma, uzak elipsler çizeriz.

218

Zaman'dan ve Uzay'dan daha yaşlıyım, çünkü bilinçliyim. Varlıklar benden doğup dağılır; tekmil Doğa, duyularımın en büyük kızıdır.

Kendimi arıyorum – ve hiçbir şey bulamıyorum. İstiyorum ve olmuyor.

Güneş bensiz doğar ve söner; yağmur bensiz yağar, rüzgâr uğuldar. Ne mevsimler benim için canlanır art arda, ne de aylar ya da saatler benim için akar.

Kendimdeki dünyanın efendisi, yanımda götüremeyeceğim mülklermiş gibi [...]

219

Duyumların faaliyet alanı olan ruhum, bazen benimle birlikte, bilinçli olarak, geceleyin, kendimi başka türden bir varlığın düşlerinden bir düş gibi hissettiğim o donuk saatlerde, gaz lambalarının [...] aydınlığında, arabaların gelip geçici gürültüsü içinde şehrin sokaklarında dolaşır.

Bedenim sokaklara, daracık yollara dalarken, ruhum da bir duygular labirentine dönüşerek karmaşıklaşır. Gerçekdışılık kavramını, varoluş yanılsaması kavramını acıklı bir makamda bize öğretebilecek, evrenin işgal ettiği yerin nasıl boştan da öte olduğunu mantık yürüterek değil, somut olarak [...] açıkça [...] anlatabilecek her şey; bunlar, geri kalan her şeyden kopmuş, zihnime yuvalanmıştır. Neden bilmem, dar ya da geniş sokakların benden bağımsız olarak uzanışı, art arda dizilmiş sokak lambaları, ağaçlar, ışıklı ya da karanlık pencereler, açık ya da kapalı kapılar beni bunaltır; gözlerim iyi görmediği için hepsi gecenin içinden gelse de birbirine benzemeyen şekiller iyice belirsizleşir, böylece öznel olarak iyice canavarlaşır, anlaşılmaz, gerçekdışı hale gelirler.

Kıskançlık, sefahat, kabalık parçaları işitme duyuma çarpar. Dişlerin arasından yeni fırlamış mırıltılar [...] bilincime doğru salınır.

Yavaş yavaş, bütün bunlarla yan yana var olduğum, varlıkları temsil eden gölgelerin arasında, varlıkların sadece birer gölge olduğu yerlerde, sesler duyarak, ama doğru dürüst göremeyerek gerçekten ilerlediğim olgusu, bilincimden silinir. Ezeli zamanın, sonsuz uzayın karşısında bütün bunların var olabilmesini müphem bir şekilde, giderek kavrayamaz olurum.

Bunun üzerine, bu zamanı ve bu uzayı tahlil edip anlayabilecek ve böylece içinde kaybolabilecek kadar bilincine çıkarabilmiş insanları düşünürüm pasif çağrışımlarla. Hepsi birbirine benzeyen bu insanların, gene böyle gecelerde, bugün düşüncelere daldığım şehirden pek farkı olmayan şehirlerde – Platon'ların, Scott Erigene' lerin, Kant'ların ve Hegel'lerin, deyim yerindeyse geri kalan her şeyi unutması, bunca insana göre farklılaşması, bana çok tuhaf, gülünç gelir [...] Üstelik hepsi insandı.

Ve ben, bu düşünceleri evirip çevirerek dolaşırken, ürkütücü bir berraklıkla, yabancı, belirsiz, köşeye itilmiş hissederim kendimi [...]

Yapayalnız gezintim az sonra sona erecek. Hafif gürültülere rağmen hep aynı şekilde algıladığım, engin bir sessizlik adeta bana saldırıyor, zorla boyun eğdiriyor. Varlıklardan yükselen muazzam bir yorgunluk, sırf burada ve bu ruh halinde olduğum için, zihnimden bedenime dek, her yerime yayılıyor [...] Bağırmak isteyecekken yakalıyorum kendimi, çünkü bir ummana dalmış gibiyim [...], ne

uzayın sonsuzluğuyla ya da zamanın ebediliğiyle, ne de isimlendirilebilecek ya da ölçülebilecek herhangi bir şeyle anlatılabilir büyüklüğü. Sessizliğin doruğundaki böyle korkulu anlarda, cismen ne olduğumu da, genellikle neler yaptığımı, ne istediğimi, ne hissettiğimi ve düşündüğümü bilmez oluyorum. Kendi gözümde kaybolmuşum, kimsenin bulamayacağı bir yere gitmişim sanki. Savaşmaya duyulan ahlaki arzu, her şeyi sistemleştirmek ve anlamak için harcanan zihinsel çaba, o an için anlamayıp güzellik dediğim (aslında anladığım, gayet iyi hatırladığım) bir şey üretmek isteyen sanatçının duyduğu yakıcı özlem – hepsi bendeki gerçeklik duygusunun dışına kaçıyor, yararsız, boş ve uzak bir şey olarak düşünülmeye bile layık gelmiyor. Kendimi katıksız bir boşluk, bir insan yanılsaması, bir varlığın mekânı, tuhaf bir böceğin boşu boşuna, hiç olmazsa ışığın ılık bir anısını bulmak için didindiği karanlık bir bilinç gibi hissediyorum.

220

Istırap molası

Hayal kurmak, neye yarar?
Ne yarattım kendimden? Hiç.
Gece'de tinselleşsem [...]
Dış çizgileri olmayan iç–heykel, asla kurulmamış dış Hayal.

221

H.K.

16 Ekim 1931

Kendimi bildim bileli, kendine verdiği sözlere sadık kalmamış, dalgacı bir hayalciyimdir ben. Bir başkası olarak, bir yabancı olarak, olduğumu sandığım şeyin beklenmedik seyircisi olarak, düşlerimin yatağından taşmasının keyfini çıkarmaya baktım hep. İnandığım şeylere iman etmedim. Ellerimi, altın adını verdiğim kumlarla doldurdum, sonra avuçlarımı açıp kumu akıttım. Cümle, benim biricik gerçekliğimdi. Cümle söylendiği anda her şey tamamlanmış demekti, geri kalanı kumdu sadece, baştan beri olduğu gibi.

Hiç durmadan düşlere dalıyor olmasam ve bitmeyen bir düşte yaşamasam, kendimi seve seve gerçekçi olarak nitelerdim, dış dünyayı bağımsız bir ulus olarak gören her birey gibi. Ama kendime herhangi bir sıfat yakıştırmamayı, muğlak kalan bir tarafı olsa da her ne isem o olmayı, kendime karşı, yapacaklarımı asla önceden tahmin etmeme taktiğini kullanmayı tercih ederim.

Hep düşlerin peşinde koşmaya bir nevi mecbur sayılırım, çünkü sadece kendini seyreden ve sadece bunu isteyen bir insan olarak, dünyanın en güzel gösterisi gerek bana. Bunun için kendimi tepeden tırnağa altınlarla, dibalarla inşa eder, uyduruk salonlardan geçerim – bir göz aldanmasından ibaret bir sahne, eskimiş bir dekor, tatlı ışık oyunlarıyla, görünmez ezgilerle yaratılmış düşler.

Çocukken seyrettiğim bir tiyatronun anısını, sevilen bir varlığın öpücüğü gibi, gizlice saklıyorum; Ay manzaralarını hatırlatan, mavi ağırlıklı dekor, imkânsız bir sarayın taraçasını temsil ediyordu. Çevresini ise, gene boyalı bezden büyük bir bahçe kuşatmıştı; ve ben, bu dekoru gerçek bir şey gibi yaşamak uğruna yıprattım ruhumu. Hayat tecrübemin tamamen zihinde geçen bu aşamasında, usulca çınlayan müzik, gözler önüne serilen bu dekora ateşli bir gerçeklik kazandırıyordu.

Dekor kesinlikle maviliydi ve Ay'ı hatırlatıyordu. Sahnede görünen kahramanları hatırlamıyorum, ama bugün bu manzaraya yakıştırdığım oyunda, Verlaine'le Pessanha'nın dizeleri var; kanlı canlı bir sahnede, ezgili bir mavi renge bürünmüş, başka bir gerçekliğin ötesinde oynanan, şimdi unuttuğum öbür oyundan tamamen farklı bu. Tamamen bana ait olan, su gibi akan o oyun, muazzam bir Ay komedisi, gümüşsü, soluk mavi bir *interlude*'dü.

Ve sonra hayat geldi. O akşam, beni *Lion*'a akşam yemeğine götürdüler. Özlemimin dilinde o bifteklerin tadı hâlâ durur – artık yapmadıklarını bildiğim ya da sandığım, belki de o zamandan beri öylesini yemediğim biftekler. Ve her şey – uzaktan uzağa yeniden yaşadığım çocukluğum, o akşamki keyifli yemek, Ay'ı hatırlatan dekor, gelecekteki Verlaine ve şimdiki ben – eski varlığımla bugünkü varlığım arasındaki aldatıcı boşlukta uzanan, kesik kesik ilerleyen o çapraz hatta birbirine karışıyor.

222

H.K.

Fırtınanın yükseldiği, sokağın gürültülerinin yüksek perdeden, yapayalnız bir sesle konuştuğu günlerdeki gibi.

Sokak yoğun ve silik ışığın altında kırış kırıştı ve solgun karanlık ansızın, dünyanın doğusundan batısına ilerleyen, yankılar uyandıran çatırtıların kargaşasıyla titredi... Amansızca yağan yağmurun iç karartıcı sertliği, yoğunluğu ve çirkinliğiyle havadaki siyahlığı iyice koyulaştırdı. –Aynı anda– hem soğuk, hem ılık, hem sıcak hava dört bir yanda yanılgılar içindeydi. Sonra, sipsivri bir madenî ışık, geniş salonu aşarak insan bedenlerinin sakinliğinde bir gedik açtı; bu buz gibi irkilmenin üstüne, bir ses taşı sağa sola çarpa çarpa yuvarlanarak, katılaşmış sessizliklere ayrıldı. Yağmurun sesi küçülerek daha yeğnik bir sese dönüştü. Sokağın gürültüsü de kaygı verecek kadar azalmıştı. Bir an görülen sarı bir huzme sağır karanlığı perdeledi gene, ama bu kez bir soluk almaya fırsat bulduk ve hemen ardından, başka bir yerde, o kopuk kopuk sesin yumruğu yankılandı; ürkek bir elveda gibiydi bu, fırtına diniyordu.

Fırtınanın patırtısı uzadıkça uzayan, giderek azalan bir mırıltıyla, büyüyen ışığın içinde ışıksızca uzak enginlerde sakinleşiyor, Almada tarafına yuvarlanıyordu...

Ansızın havaya muhteşem bir aydınlık saçıldı. Hem evlerde, hem beyinlerde her şeyi taşa kesti. Her şey birden taş kesildi. Yürekler bir

an durdu. Hepimiz son derece duyarlı insanlarız. Sanki biri ölmüş gibi, dehşet verici bir sessizlik var. Yağmurun büyüyen sesi nihayet sakinleşiyor, adeta herkesin gözyaşları onda akıyor. (Hava) kurşun gibi.

223

H.K.

Solgun bir yıldırımın çift ağızlı bıçağı, kendini belli etmeden geniş odada gezindi. Ve beklenen ses, nicedir tutulan o yutkunuş, derinlere göçerek patladı. Yağmurun sesi, konuşmaların arasında duyulan ağıtlar gibi, hıçkırıklara boğuldu. Evin içinde çekingen, küçük sesler duyuldu.

224

... imgelemin, adına gerçekliğimiz dediğimiz şu epizodu.

Tam iki gündür yağmur yağıyor, kurşuni, soğuk gökten, rengiyle ruhu hüzne boğan, bambaşka bir yağmur dökülüyor. İki koca günden beri. Hissetmek hüzün veriyor ve pencerenin ardında, damlayan suyun, yağan yağmurun sesinin arasında, yüzümden okunan da bu. Yüreğim sıkışıyor, anılarım kaygıya dönüşüyor.

Müthiş bir uyku bastırdı, oysa uykum da yok, uyumayı istemek için bir nedenim de. Eskiden, küçük ve mutluyken, bizim avluya bitişik evde alacalı bir papağanın sesi yaşardı. Yağmurlu günlerde bile aynı canlılıkla konuşur ve tabii tuzu kuru olduğundan, etrafı saran hüzünde telaşlı bir gramofon sesi gibi salınan, kendine has, değişmez bir duyguyu dile getirirdi.

Üzerime çöken hüzün yüzünden mi aklıma geldi bu papağan, yoksa uzak çocukluğum mu onu bana hatırlatan? Hayır, hakikaten düşündüm onu, çünkü karşı avludan durup dururken bir papağan sesi geldi.

Ne biçim bir karmaşa bu bendeki! Bir şeyi hatırladım sandığımda, aslında başka bir şey düşünüyorum; görüyorsam bilmiyorum ve en iyi dalgınken görüyorum.

Tamamen kurşun kesilmiş pencereye, dokununca eli üşüten camlara sırtımı dönüyorum. Ve loş ışığın yarattığı büyüyle, eski evimin içini, dışarıda, yan avluda gırtlak paralayan papağanı da yanımda götürüyorum; ve yaşamış olmanın onulmaz ağırlığı altında, uyku gözlerime çöküyor.

225

17 Ekim 1931

Evet, güneş batıyor. Zihnim darmadağın, ağır ağır Rua da Alfândega'nın sonuna kadar yürüyorum, aydınlık Terreiro do Paço ufukta belirdiğinde, batı göğünün güneşsizliğini de açıkça görebiliyorum. Gök, hafifçe yeşermiş bir maviden beyazımsı griye dönüyor, sol tarafta, karşı kıyının yamaçlarında ise, kahvemsi, ölü pembesi bir bulut öbeği pusuya yatmış. Etrafta bende olmayan büyük bir huzur hüküm sürüyor, soyut sonbahar havasına soğukça saçılmış. O huzura sahip olmadığımdan, var olduğunu varsayarak bulanık bir zevk duyuyorum. Ama gerçekte, ne huzur var ne de huzursuzluk: Gökyüzü var yalnızca, giderek zayıflayan bütün renklerden bir gökyüzü – mavi-beyaz, henüz mavisini koruyan yeşil, maviyle yeşil arası soluk gri, olmayan bulut renklerinin uçuk, belirsiz tonları ve silik bir morla koyulaşmış kararsız bir sarı. Hepsi daha algılandığı anda sönen birer görüntü, hiçle hiçin arasında gök ve çürük tonlarında, kanatlı, en tepeye asılmış, bitmek bilmeyen, tarifsiz bir fasıl.

Hissediyorum ve unutuyorum. Herhangi bir insanın herhangi bir şeye duyduğu belirsiz bir özlem, soğuk havadan yayılan bir afyon gibi beni ele geçiriyor. Gerçek, yapmacık bir görme sarhoşluğu içindeyim.

Güneşin perde perde yok olduğu nehir hattında ışık, soğuk bir yeşilin mavileştirdiği solgun bir beyazlığa bürünmüş olarak sönüyor.

Havada, asla elde edilemeyenin uyuşukluğu salınıyor. Gökyüzünün manzarası yükseklerde susuyor.

Kabıma sığmaz olduğumu hissettiğim bu saatte, o muzip zevke teslim olup her şeyi söyleyesim geliyor. Ama hayır, uzaklığı, kendini yok edişiyle sadece derin gökyüzü gerçekten her şeydir ve kendi de birbirine karışmış, iç içe geçmiş bir heyecan yumağı olan şu hissettiğim heyecan, bu boş göğün benliğimin derinlerindeki bir göle yansıyan suretinden başka bir şey değildir, kayaların arasına sıkışmış, dağların dalgınca kendini seyrettiği, ölü bakışlı, dilsiz bir göldür bu.

Kaç kez, ah, kaç kez, şu an olduğu gibi, var olmanın sıkıntısını, bilmediğim başka bir şeyin özlemini, tüm duyguların bende sonbahara dönerek, dışımdaki o bilinçte hüzünlü bir grilik içinde solduğunu hissettiğimi hissederek acı duymuşumdur – ve hissetmek, sadece hissetmek olduğu için kaygıya dönüşmüştür her seferinde.

Peki, kim kurtaracak beni var olmaktan? Ne ölümdür istediğim, ne de hayat: sıkıntılarla kuşatılmış arzularımın derinlerinde, ulaşılmaz bir mağaranın dibinde olduğu düşlenen bir elmas gibi parlayan o öteki şey. Bu gerçek ve imkânsız evrenin olanca ağırlığıdır o, yabancı bir ordunun, olmayan bir havada usulca solan renklerin sancağıdır, havada ise, donuk, elektrikli bir beyazlık içinde uzak, duyarsız kıyılarıyla düşsel bir hilal yükselir.

Gerçek bir Tanrı'nın sınırsız yokluğundan oluyor bunlar, yokluk ise boş bir ceset, derin göğün, tutsak ruhun cesedi. Sonsuz hapishane – sonsuzluğun yüzünden, nereye gitsek kaçamayız senden!

(*Descobrimento*'da yayımlanmıştır, sayı 3, 1931)

226

Nasıl da şehvet dolu [...] ve yüce bir zevkle, bazı geceler şehrin sokaklarında dolaşırken ve yapıların çizgilerini, farklı yapım tarzlarını, mimarilerindeki ince ayrıntıları ruhumun içiyle incelerken, kimi pencerelerde ışıklar yanarken, çiçek saksıları balkondan dışarı uzanmış – diyordum ki, işte bütün bunları seyrederken, nasıl da içgüdüsel bir

hazla bilincimin dudaklarına yükselir şu kurtarıcı çığlık: Bunların hiçbiri gerçek değil!

227

H.K.

18 Ekim 1931

Sanatsal açıdan düzyazıyı şiire tercih ediyorum. Bunun iki nedeni var; tamamen benimle ilgili olan birincisi başka seçeneğimin olmayışı, çünkü şiire yeteneğim yok. İkincisi ise gayet harcıâlem bir neden ve bana öyle geliyor ki birincisinin basit bir yansımasından ya da kılık değiştirmiş halinden ibaret değil. İşte bunun için de üzerinde durmaya değer, çünkü sanata değer kazandırması uygun görünen özel anlama dokunuyor.

Şiiri bir ara seçim, müzikten düzyazıya salt bir köprü olarak görüyorum. Tıpkı müzik gibi şiirin de ahengini belirleyen birtakım kurallar vardır, bunlar mutlaka katı vezin kuralları olmasa da, korkuluk görevi görür, otomatik olarak baskı kurar ya da ceza düzenekleri oluştururlar. Düzyazıda ise sonsuz bir özgürlükle konuşuruz. İçine müzikal ritimler katabilir, buna rağmen düşünebiliriz. İçine şiirsel ritimler katabilir, buna rağmen uzaktan bakabiliriz. Rasgele bir vezin düzyazıyı zedelemez; düzyazıya özgü rasgele bir ahenk ise, dizeyi aksatır.

Düzyazı bütün sanatı kucaklar – kısmen söz bütün dünyayı kendinde barındırdığı için, kısmen de özgür söz, söylenebilmesinin, düşünülebilmesinin bütün yollarını kendi içinde barındırdığı için. Düzyazıda yeni bir bağlama oturtarak her şeyi verebiliriz: resmin ancak dolaysız olarak, oldukları gibi, iç boyutlarını yansıtmaksızın verebileceği rengi ve biçimi; müziğin biçimlenmiş bir bedeni ya da düşünce denen ikinci bir bedeni olmaksızın verebileceği ritmi; mimarın dışarıdan dayatılan katı maddelerle oluşturmak zorunda olduğu, bizimse ritimlerle, belirsizliklerle, kıvrak gelgitlerle

kurduğumuz yapıyı; heykeltıraşın dünyadaki haliyle, dönüştürmeden, *aura*'sız olarak bırakmak zorunda olduğu gerçekliği; ve nihayet şairin, içinde gizli bir tarikatın müridi gibi bir makama, bir ritüele gönüllü olarak hizmet ettiği, kölesi olduğu şiiri.

Şuna gönülden inanıyorum ki, ideal uygar toplumda düzyazıdan başka sanat olmayacaktır. Günbatımlarını kendi hallerine bırakacak, sanattan onları sözlerle kavramasından, anlaşılabilir bir renkler müziği halinde nakletmesinden başka bir şey beklemeyeceğiz. Bakıldıkça, dokunuldukça, kıvrımlarını ve o tatlı ılıklığını kendine saklayan bedenler yontmayacağız. Sadece yaşamak için evler yapacağız, evler bunun için var. Şiir gelecekte, sadece çocukların düzyazıya yaklaşmasına hizmet edecek; çünkü hiç kuşkusuz şiir çocuksu, belleği eğiten, başka şeylere yardımcı olan, iyi bir ilk adımdır.

Küçük sanatlar ya da böyle nitelenebilecek olan sanatlar, düzyazıda parlayan kıvılcımlardır. Dans eden, şarkı söyleyen, yüksek sesle kendi kendini okuyan düzyazılar vardır. Gerçek birer bale olan fiil ritimleri vardır; düşünce bunların içinde saydam, kusursuz bir duyarlılıkla kıvranarak çırılçıplak kalır. Ve düzyazıda bir de fırtınalı incelikler vardır ki, Söz denen büyük bir oyuncu bunların içinde Evren'in elle tutulmaz sırrını, belli bir ritimle kendi bedeninin özüne dönüştürür.

(*Descobrimento*'da yayımlanmıştır, sayı 3, 1931)

228

Her şeyin bir karşılığı var. Günbatımlarından asla bahsedilmeyen klasikleri okudukça, nice günbatımlarını bütün incelikleriyle kavrayabilir hale geldim. Varlıkların, seslerin ve biçimlerin farklı değerlerini ayırt etmemizi sağlayan cümle kurma yeteneğiyle, gökyüzünün ne zaman yeşil olduğunu, sarının neresinde göğün yeşilimsi mavisinin saklanabileceğini anlama yeteneği arasında bir ilişki var.

Ayırt etme yeteneğiyle "ince düşünmek" aslında aynı şey. Sentaks olmasa, kalıcı duygu da olmaz. Ölümsüzlük, bir dilbilgisi uzmanının

işidir.

229

Okumak, elin rehberliğine güvenerek düşlere dalmaktır. Kötü okursak, gözucuyla okursak, bize kılavuzluk eden elden kurtuluruz. Derin bilginin ardından yüzeyselliğe ulaşmak; iyi okumanın, derin olmanın en iyi yolu budur işte.

Hayat ne kadar da aşağılık, iğrenç bir şey! Görüyorsun ya, istemediğin halde sana verilmiş olması, iradene, hatta iradenin yanılsamasına bile hiçbir şekilde bağlı olmaması, aşağılık, iğrenç hale gelmesine yetiyor.

Ölmek, tepeden tırnağa farklı hale gelmektir. İntihar işte bunun için bir alçaklıktır; kendini tamamen hayata bırakmak anlamına gelir çünkü.

230

H.K. [?]

Sanat, insanın eylemi ya da hayatı başından atmasına denir. Coşkunun irtiyadi ifadesi olan hayattan farklı olarak, sanat, coşkunun zihinle ifadesidir. Sahip olamayacağımız, cüret edemeyeceğimiz ya da elde edemeyeceğimiz her şey hayalimizde bizim olabilir, sanatı da işte o hayalle yaparız. Bazen coşku o kadar güçlüdür ki, eyleme indirgense bile giderilemez; duygunun gerçek hayatta ifade edilemeyen artıklarından da sanat eseri doğar. Nitekim iki tür sanatçı vardır: sahip olmadıklarını ifade edenler ve sahip olmuş oldukları şeylerin artıklarını ifade edenler.

231

H.K.

Bir eser ortaya koyup da, ortaya koyduktan sonra bunun beş para etmez bir şey olduğunu görmek, ruh açısından bir trajedidir. Hele de insan daha iyisini yaratamayacağını biliyorsa, trajedi iyice büyür. Ama yazmaya hazırlanırken eserinizin kusurlu, başarısız olacağını baştan bilmek; yazdıkça hakikaten kusurlu, başarısız olduğunu görmek – ruha bundan büyük işkence ve aşağılama olamaz. Rahatsızlığım sadece yazdığım dizelerden kaynaklanmıyor: Yazacaklarımın da beni daha fazla tatmin etmeyeceğini biliyorum. Bunu içimde uyanır gibi olan, sipsivri, karanlık bir aydınlanmada, hem tensel olarak, hem de felsefi bir bilimle kavrıyorum.

Öyleyse niye yazıyoruz? Çünkü, vazgeçelim diye nutuklar atsam da, aslında ne yazmayı tam olarak öğrenebildim, ne de düzyazı ya da şiire olan zaafımdan kurtulabildim. Ben çile doldururcasına yazmak

zorundayım. En kötüsü de yazdıklarımın külliyen işe yaramaz, kof, bulanık olduğunu bilmek.

Daha küçücükken şiir yazardım. Korkunç dizelerdi yazdıklarım, ama bana kalırsa hepsi mükemmeldi. Kusursuz bir eser ortaya koyduğunu sanmanın verdiği o aldatıcı zevki bir daha asla tadamayacağım. Bugün yazdıklarım o zamankilerden katbekat iyi; hatta en iyi şairlerin yazdıklarını bile geçer. Ne var ki, tam olarak nedenini bilemesem de, yazabileceklerimin, hatta kim bilir, belki de yazmam gerekenlerin alabildiğine altında olduklarını hissediyorum. Ölmüş bir çocuğa, ölmüş bir oğula, solup gitmiş son bir umuda ağlar gibi ağlıyorum çocukluğumun kötü şiirlerine.

232

Hayatta mesafe kat ettikçe, aslında birbirini tutmayan iki gerçeğe daha çok ikna oluruz. Bunlardan birincisi, hayatın gerçekliğinin karşısında, sanatın ve edebiyatın tüm kurgularının çok soluk kaldığıdır. İnsana gerçek hayattakine göre çok daha soylu zevkler yaşattıkları doğrudur; öyle ya da böyle, hayatta bilmediğimiz duyguları bize yaşatan, hayatta bir araya gelemeyecek biçimleri yan yana getiren düşlere benzerler. Sanat ve edebiyat sonuçta birer düştür, günün birinde uyandığımız, önümüzde ikinci bir hayatın yolunu açabilecek anılar ya da pişmanlıklar bırakmayan düşler.

Öbür fikir de şu ki, mademki her soylu insan hayatı sonuna kadar yaşamak, her şeyi, her yeri, tadılması elzem görünen bütün duyguları tecrübe etmek ister ve mademki bu imkânsız; bu durumda hayatın tamamı sadece öznel olarak yaşanabilir ve bütün özüyle yaşanabilmesi için de inkâr edilmesi gerekir.

Bunlar, birbirinden çıkarsanamayacak gerçekler. Bilge insan, ikisini birleştirmeye çalışmaktan da, içlerinden birini reddetmekten de kaçınacaktır. Gene de, öbürüne içi yanarak da olsa, birini seçmek zorundadır; ya da ikisini birden reddederek kendi kendinin üzerine yükselecek, özel bir nirvanaya ulaşacaktır.

Hayattan, kendiliğinden sunduğu şeylerden ötesini beklemeyip içgüdüsel olarak güneş varken güneş, güneş yokken de her nerede olursa olsun, sıcaklık arayan kedileri örnek alana ne mutlu. Ne mutlu hayal gücü uğruna kişiliğinden vazgeçip başka hayatları seyretmekten keyif alana, duyguların kendisini değil, dış dünyada oynanan halini yaşayana. Ve nihayet ne mutlu her şeyden vazgeçene; her şeyden vazgeçtiğine göre hiçbir şeyi elinden alınamayacak, eksiltilemeyecek olana.

Köylü, roman okuru, dünya nimetlerine sırt çevirmiş çileci, bu üçü mutluluğu bilirler, çünkü üçü de kişiliklerinden vazgeçmiştir: biri hiçbir kişisellik barındırmayan içgüdüleriyle hayatını sürdürdüğü için, ikincisi unutmak anlamına gelen düşlemle yaşadığı için, sonuncusu da yaşamadığı, ölmeksizin uyuduğu için.

Ne tatmin olabiliyor, ne de rahatlayabiliyorum, var olan ya da var olmayan her şeye doymuş durumdayım. Bir ruhum olsun istemiyorum, ondan vazgeçmek de istemiyorum. Arzu etmediğimi arzuluyorum, sahip olmadığım şeye sırt çeviriyorum. Ne hiç olabilirim ne her şey: Sahip olamadığım şeyle isteyemediğim şey arasında bir köprüyüm.

233

Bütün büyük şeylere, büyük hayatlar kadar dağların doruklarına da, sonsuz şiirler kadar derin gecelere de damgasını vuran o büyük hüzün.

234

Derdimiz gönül eğlendirmekse, hata etmiş olacağız. Tek yaptığımız sevmekse, ölebiliriz.

235
H.K.

Ömrümde yalnızca bir kez gerçekten sevildim. Yakınlık görmekse, hayatım bununla geçti, hem de herkesten yakınlık gördüm. Belirsiz, uzak ilişkilerimde bile nadiren kabalık, hoyratlık ya da hatta soğuklukla karşılaşmışımdır. Kendimden bir parça sevecenlik katarak sevgiye ya da şefkate dönüştürebileceğim –o da çok kesin değil ya– sevecenliklerden nasibimi fazlasıyla aldım. Ne var ki, gerekli çabayı göstermeye ne sabrım yetti ne de hevesim.

Kendimde bu olguyu izlemeye ilk başladığımda –kendimizi bu kadar yanlış tanırız işte– bu huyumun çekingenlikten kaynaklandığını sandım. Sonra bende çekingenlikten eser olmadığını, buna karşılık duygulara karşı, hayata duyduğum tiksintiden başka türlü bir tiksinti duyduğumu, sürekli olarak bir duyguya bağlanmayı düşününce rahatsız olduğumu keşfettim, özellikle sürekli çaba harcamak gerekiyorsa. "Ne işe yarar ki?" diye soruyordu benliğimdeki düşünmeyen şey. "Nasıl"ın ne olduğunu bilecek kadar ince düşünebilen, psikolojik sezgiye sahip bir insanım; oldum olası kavrayamadığım şey, "nasılın nasılı"dır. İrademin zayıflığı, özellikle iradem in istemeye yetmemesi olarak kendini gösteriyordu. Aklım gibi coşkularım için de, bizzat iradem için de, hatta hayata dair her şey için geçerliydi bu.

Ama kaderin bir muziplik yaparak sevdiğime, üstelik benim de gerçekten sevildiğime beni inandırdığı gün, önce altüst oldum, pusulamı şaşırdım; piyangoda büyük ikramiye vurmuştu sanki, fakat verdikleri para piyasada geçmiyordu. Ardından hafif göğsüm kabardı –bu duyguyu tatmayan insan değildir–; ne var ki uzaktan gayet doğal görünebilecek bu halim çabucak geçti. Arkasından gelen duyguyu tarif etmek zor, ama gayet nahoş sıkıntı, aşağılanma ve yorgunluk ürpertileri vardı içinde.

Evet, sıkıntı, sanki Kader bana münasebetsizce bir iş ve bir bakıma, fazla mesai yüklemiş gibi. Sıkıntı; sanki yepyeni bir görev –iğrenç bir mütekabiliyet görevi– üstlenmiştim, komiktir ama bu bir ayrıcalık gibi verilmişti bana, kendime zorla yaptırtmak zorundaydım bu işi, üstelik

Kader'e şükrederek. Sıkıntı vardı, evet, sanki hayatın sürekli değişen tekdüzeliği yetmiyormuş, buna bir de adı konmuş bir duygunun zorunlu tekdüzeliğini eklemek zorundaymışım gibi.

Ve sonra aşağılanma vardı, evet, aşağılanma. Arkasındaki sebeple uyuşmayan bu duyguyu uzun süre çözemedim. Sevilme aşkı içimde uç vermiş olmalıydı. Sevilmeye layık bir birey olarak, gösterilen yakınlık gururumu okşamalıydı. Ne var ki o ara hissettiğim bir anlık gerçek gurur dışında, ki onun da içinde kendini beğenmişlikten çok şaşkınlık mı vardı, bilemiyorum; kendimi yokladığımda gerçekten hissettiğim bir aşağılanmaydı. Bir bakıma bir başkasının ödülünü bana veriyorlardı sanki, yapısından dolayı hakikaten hak eden biri için paha biçilmez bir ödüldü bu tabii.

Ama bir de yorgunluk vardı, hepsinden çok yorgunluk – sıkıntıyı fersah fersah aşan bir yorgunluk. Chateaubriand'ın bir sözünün anlamını işte o zaman kavradım, o güne dek kendimle ilgili yeterince tecrübem olmadığından hep yanlış anlamışım meğer. Chateaubriand, René'nin ağzından şöyle der: *"On le fatiguait en l'aimant."*[62] Biraz şaşırarak, bu kelimelerin benimkinin tıpatıp aynısı bir tecrübeyi dile getirdiğini fark ettim; dolayısıyla yansıttıkları gerçeği inkâr etmeye hakkım yoktu.

Sevilmek, gerçekten sevilmek nasıl büyük bir yorgunluktur! Başkasının heyecanlarının yükü haline gelmek nasıl bir yorgunluktur! Özgür olmayı, hep özgür olmayı istemiş bir insanı sorumluluk hamalına dönüştürmek: bazı duygulara cevap vermek, mesafeli davranmama inceliğini göstermek, sırf başkaları kendimizi bir heyecanlar prensi yerine koyuyoruz, insan ruhunun verebileceğinin azamisini kabul etmek istemiyoruz sanmasınlar diye. Nasıl da yorucudur varlığımızın bir başkasının duygularıyla olan ilişkisinin esiri olduğunu hissetmek! Öyle ya da böyle, ister istemez bir şey hissetmek, gerçekte tam bir karşılık bile bulmaksızın, biraz da olsa sevmek zorunda olmak nasıl bir yorgunluktur!

Bu gölgeli fasıl, yaşandığı gibi silindi benliğimden. Bugün ne zihnimde, ne heyecanımda ondan bir iz var. İnsanoğlunun varoluş yasalarına dair, kendi başıma akıl edemeyeceğim hiçbir şey öğretmiş değil bana; bir insan olarak, içgüdüsel olarak bildiklerim var varoluş

yasaları hakkında. Şöyle hüzünle hatırlayacağım bir zevk ya da gene hüzünle hatırlayacağım bir keyifsizlik de yaşatmış değil. Sanki bir yerlerde okuduğum bir şeydi bu ya da başkasının başına gelmiş bir olay, yarıya kadar okunmuş bir roman, geri kalanının eksikliğini duymuşum ama çok da üzerinde durmamışım, çünkü okuduğum kadarı, neredeyse baştan sona anlamsız olsa da kendi kendine yetiyormuş, eksik bölüm de, ne anlatırsa anlatsın daha fazla anlam katamazmış ona.

İçimde tek kalan, beni sevmiş olan varlığa karşı bir minnet. Ama bu da soyut, şaşkınlık dolu, herhangi bir duygudan çok akıldan doğmuş bir minnet. Benim yüzümden birinin üzülmüş olmasına üzülüyorum; beni bir tek bu üzüyor, hepsi bu...

Büyük ihtimalle, hayat böyle doğal heyecanları bir daha karşıma çıkarmaz. Çıkarmasını isterim aslında, ilk tecrübemi derinlemesine tahlil etmişken, ikinci seferde ne hissedeceğimi görmek için. Duygularım belki daha yoğun olur, belki olmaz. Kader eğer içinden gelirse, bunu esirgemesin benden. Heyecanlar merakımı cezbedebilir. Olaylar ise, içerikleri ne olursa olsun, zerre kadar ilgimi çekmez.

236

H.K.

Hiçbir şeye boyun eğmemek, ne insana, ne aşka, ne düşünceye; gerçeğe inanmaktan, hatta var olduğunu farz edecek olursak, onu tanımanın bir avantaj olduğunu sanmaktan kaçınmak anlamına gelen mesafeli bağımsızlığı korumak – düşünmeden yaşayamayan insanların iç hayatları ve zihinsel hayatları böyle akmalı gibi geliyor bana. Bir şeye ait olmak – bayağılığın doruğu. İlke, ideal, kadın ya da meslek – hepsi birer zindan ve pranga. Var olmak, özgür kalmaktır. Hırs bile, ondan kendimize gurur payı çıkarırsak bir yüke dönüşür: Bir ipin ucunda oynayan kuklalar olduğumuzu anlayabilsek, gurur duyulacak bir özellik bulamazdık onda. Hayır, hiç kimseyle bağımız olmamalı, kendimizle bile! Başkalarından olduğu gibi kendimizden de kurtulmuş

olarak, kendinden geçmeksizin içine dalmış, çözümlere varmayan düşünürler olarak, Tanrı'dan kurtulmuş olarak yaşayacağız, bu panayır tiyatrosunda, cellatlar eğlensin diye verdiğimiz kısacık sarhoşluk molasını. Yarın giyotin inecek. Yarın değilse öbür gün. İnsanların amaçlarından da, eylemlerinden de habersiz, nihai sonun öncesinde bizi saran huzuru güneşe çıkaralım. Güneş pürüzsüz alınlarımızı altın ışıklara bulayacak ve meltem umut etmekten vazgeçmiş olanlara ferahlık verecek.

Kalemimi masaya atıyorum, çalıştığım eğimli yüzeyde yuvarlanıyor ve yakalamadığım için geri geliyor. Bir anda anladım her şeyi. Hissetmediğim bir öfkenin emrettiği şu harekette ansızın kabaran bir neşe vardı.

237

Bir hayat düzeni için notlar

Başkalarına hükmetmeye ihtiyaç duymak, onlara ihtiyaç duymak anlamına gelir. Dolayısıyla şef, başkalarına bağımlıdır.

Kişiliğini hiçbir yabancı unsur eklemeden büyüt, başkalarından hiçbir şey istemeden, başkalarına hiçbir zaman emretmeden, ama ihtiyacın olduğunda ötekiler *olmasını bilerek*.

İhtiyaçlarını en aza indir ki, hiçbir konuda başkalarına bağımlı olmayasın.

Böyle kayıtsız şartsız bir hayat elbette imkânsızdır. Ama göreli olarak düşünüldüğünde imkânsız değildir.

İşyerindeki bir patronu hayal edelim. Gerektiğinde herkesi defterden silebilecek durumda olmak, daktilo yazmayı, muhasebe tutmayı ve temizlik yapmayı bilmek zorundadır. Dolayısıyla, sadece zaman kazanmak için başkalarına ihtiyaç duymalıdır, yetersiz olduğu için değil. Getir götür işleriyle uğraşan çocuğa "Şu mektubu postaneye götürün," diyorsa, vakitten tasarruf etmek için yapmalıdır bunu, postanenin yolunu bilmediğinden değil. Yanında çalışanlardan birine "falanca yere gidip filanca işi halledin" diye, işi kendi halletmekle vakit

kaybetmek istemediği için demelidir, yoksa nasıl halledeceğini bilmediğinden değil.

238

Erdemin haklı bir ödülü, günahın haklı bir cezası yoktur. Zaten ödül de verilse, ceza da verilse haksızlık edilmiş olur. Erdem de, günah da organizmalarımızın kaçınılmaz ifadeleridir, ikisinden birine mahkûmdur organizmalarımız ve ya iyi olmanın ıstırabını çekerler ya kötü olmanın. İşte bunun için hiçbir şey olmayan ve hiçbir şey yapamayan, dolayısıyla hiçbir şeyi hak etmeyen insanların hak ettiği ödüllerle cezaları bütün dinler başka dünyalara havale eder, hiçbir bilimin anlatamayacağı, hiçbir inancın gözümüzde canlandıramayacağı yerlerdir bunlar.

Dolayısıyla bütün samimi inançlardan, her kim olursa olsun, birilerini etkileme hevesinden vazgeçelim.

Tarde'a göre hayat, yararsız olandan geçerek imkânsıza ulaşmaya çalışmaktan ibarettir. Madem kaderimiz bu, öyleyse daima imkânsızı arayalım; başka yol olmadığına göre yararsız olandan geçerek arayalım; gene de aradığımızın elde edilemeyeceğini, yolda sevmeye ya da özlemeye değer hiçbir şeye rastlamayacağımızı bilincimize iyice kazıyalım.

Her şeyden bıkarız, demişti şârih, anlamak hariç; öyleyse anlayalım, hiç durmadan anlayalım, bir taraftan da er ya da geç solup gidecek kolyeler, çelenkler yapmaya uğraşalım kurnazca, anlama yetimizin hayalet çiçekleriyle.

239

İnsan her şeyden bıkar, anlamak hariç. Bu cümlenin anlamını kavramak bazen zor oluyor.

Bir sonuca varmak için düşünmek insanı yorar, çünkü ne kadar düşünür, tahlil eder, görürsek, sonuca o kadar zor varırız.

O zaman insan öyle bir eylemsizliğe düşer ki, o haldeyken göz önünde olanı iyice anlamak olur tek derdimiz, bir estet tavrıdır bu, çünkü aslında ilgilenmediğimiz halde anlamak isteriz, anladığımız şeyin doğru olup olmadığını umursamayız; sadece anladıklarımızın içinde her şeyin tam olarak nasıl sunulduğuna ve bu sunuluş biçiminin nasıl bir güzellik statüsü kazandığına bakarız.

İnsan düşünmekten, kendine özgü görüşlere sahip olmaktan, eylemek için düşünmeyi istemekten yorulur. Ama geçici olarak da olsa, başkalarının görüşlerini benimsemekten yorulmayız. İçimizde uyandırdıkları eğilimlere itaat etmez, sırf üzerimizdeki etkilerini görmek amacıyla yaparız bunu.

240

Yağmur manzarası

Bütün gece, geçmek bilmez saatler boyunca, yağmurun çıtırtısı durmaksızın azaldı. Bütün gece, yarı-uykumun arasında yağmurun soğuk tekdüzeliği camlarımda ısrar etti.[63] Kâh bir bora tepeleri kamçılıyor, su kıvrak ellerini camda gezdirerek tiz bir sesle kıvranıyor; kâh kulağı sağır eden bir gürültüyle ölmüş dışarıda, uykunun sesini duyuruyordu. Varlığım, yorganın altında da, insanların arasında da, hep aynıydı: Acılar içinde dünyanın bilincine varmış durumdaydı. Gün, mutluluk gibi doğmak bilmiyordu – ve o saatte, sonsuza dek gecikecek gibi geliyordu bana.

Ah keşke gün ve mutluluk hiç doğmayabilse! Umut, bütün heveslerine doymanın hayal kırıklığını asla yaşamayabilse!

Parke taşlarında sarsıla sarsıla giden gecikmiş bir arabanın beklenmedik gürültüsü sokağın başından başlayıp giderek büyüdü, camlarımın önünde çıtırdadı, sonra sokağın öbür başında, hiç durmadan benden kaçan belirsiz uykunun sonunda öldü. Arada bir, bir kapının çarptığı duyuluyordu. Bazen de suda çırpınan adımların, suyu yemiş, iyice kırışmış kıyafetlerin sıvı sesi. Uzaktan uzağa saldırıya geçmeye hazırlanan, giderek çoğalan adımlar yüksek perdeden yankılanıyordu. Sessizlik çöküyordu tekrar, o sırada adımlar da uzakta azalıyordu ve sayılamayacak kadar çok yağmur yağıyordu hâlâ.

Gözlerimi o sahte uykudan açtığımda, odamın hayal meyal seçilen duvarlarında henüz görülmemiş rüyalardan parçalar, belirsiz ışıklar, kara çizgiler, tırmanan, inen minicik şeyler görüyordum. Gündüze göre büyümüş olan mobilyalar bu saçma karanlıkta belli belirsiz lekelere benziyordu. Kapı, geceden ne daha beyaz ne daha siyah, ama gene de ondan farklı bir şey olarak seçiliyordu. Pencereyi ise sadece duyabiliyordum.

Yepyeni, ele avuca sığmaz, kararsız yağmurun sesi çınladıkça çınlıyordu. Suyun sesi zamanı yavaşlatıyordu. Yalnızlığım büyüyor, genişliyor, hissettiğim şeyi, istediğim şeyi ve hatta rüyasını göreceğim şeyi içine alıyordu. Karanlıkta uykusuzluğuma ortak olan belirsiz nesneler, perişanlığımın derinliklerinde kendilerine birer yer, birer ıstırap buluyordu.

241

Üçgen rüya

Işığa aşırı yavaş bir sarılık hâkim olmuştu, kirli, soluk bir sarı. Varlıkların arasındaki boşluklar büyümüştü ve yeni bir düzene göre dizilmiş olan sesler gelişigüzel çınlayıp duruyordu. Seslerin duyulmasıyla, çıt diye kırılıvermişçesine kesilmesi bir oluyordu. Galiba artmış olan sıcaklık, saf haldeki sıcaklık buz kesmişti adeta.

Hafifçe aralanmış olan iç panjurlardan, diklemesine uzanan o yarıktan, görünürdeki tek ağacın duruşu, abartılı bir umutla bekleyişi görülüyordu. Yeşili farklıydı, sessizliği içmiş bir yeşildi. Atmosferde birtakım taçyapraklar kapanıyordu. Ve uzayın terkibinde, düzlemlere denk gelen bir şeylerin arasındaki farklı bir bağıntı yüzünden, seslerin, ışıkların ve renklerin boşluğu kullanma biçimi değişmiş, paramparça olmuştu.

242

Ruhun sığlıklarından gelen, iğrenç hayaletler gibi uykusuzluğumuza musallat olan, kimsenin itiraf etmeye cesaret edemeyeceği o utanç verici, bayağı rüyaların dışında, bastırılmış duyarlılığımızı saran o yağlı, vıcık vıcık çıbanların dışında, ruhumuz kendi derinliklerinde daha ne gülünç, ürkünç ve söze sığmaz şeyler bulabilir istese, ama ne çabalar pahasına!

İnsan ruhu karikatürlerin yaşadığı bir tımarhanedir. Bir ruh bütün gerçekliğiyle kendini ortaya koyabilecek olsa ve bilinen, adı konulmuş bütün utançlardan daha derin bir edep olmasa, ruh tıpkı gerçeklik için dendiği gibi bir kuyu olurdu, bulanık seslerin kol gezdiği, rezilce hayatlarla, cansız, yapışkan şeylerle, öznelliğimizin salyasından olma, yok-larvalarla dolu, iç karartıcı bir kuyu.

243

H.K.

4 Kasım 1931

Bir canavarlar kataloğu yapmak isteyen olursa, bir türlü uyuyamayan, hep uyuklama halinde kalan zihinlerimize gecenin taşıdığı şeylerin kelimelerle fotoğrafını çeksin. Farkında olmadan

uyumuşuz, bile diyemeyeceğimiz halde, düşlerin tutarsızlığı vardır bunlarda. Uysallığımızın kanıyla beslenen bu vampirler, edilgen ruhlarımızın üzerinde yarasalar gibi süzülürler.

Sapkınlıklardan ve insan müsveddelerinden doğma larvalardır bunlar, vadiyi dolduran gölgeler, kaderin bıraktığı izler. Bazen, onları yaratmış, üzerlerine titremiş olan ruha bile utanç veren dizeler ya da hiçbir şeyin çevresinde uğursuzca dönüp duran hayaletler olarak belirirler; bazen de kayıp heyecanlarımızın gömülü olduğu saçma inlerden fırlamış yılanlar.

Sahteliğin bu döküntülerinin tek işlevi, bizi kendi sahteliğimizden çekip çıkarmaktır. Ruhumuza ekilmiş, uyuklayan, soğuk kıvrımlara dönüşmüş, çöküş yolundaki tereddütlerdir bunlar. Ömürleri duman kadar sürer, ayak izleri gibi solup giderler ve kısır bir madde olan bilincimizdeki yerlerinden geriye, bir tek kısacık bir anı kalır. Bazen bir havai fişeğin bize has parçalarına benzerler: Düşlerimizin ortasında bir saniye kıvılcım saçarlar; ve geri kalan ne varsa, onları görür gibi olmamızı sağlayan bilincin bilinçsizliğinden ibarettir.

Çözülmüş bir bağcık olan ruh, kendiliğinden var olmaz. Büyük manzaralar yarına kalmış, biz ise onları çoktan yaşamışızdır. Kesilen diyalog kısa sürmüştür. Kim inanırdı hayatın buna indirgeneceğine?

Kendimi bulursam kaybediyorum, inanırsam şüphe ediyorum, eğer zaten elde etmişsem sahip olmuyorum. Gezinir gibi uyuyorum, ama uyanığım. Uyurmuş gibi uyanıyorum ve kendime ait değilim. Hayat nihayetinde upuzun bir uykusuzluktur, düşündüğümüz ve yaptığımız her şey, onu bölen, ayıltıcı sıçramalardır.

Uyuyabilmek çok mutlu ederdi beni. Bu düşünce şimdiki andan geliyor zihnime, çünkü evet, uyumuyorum. Gece gördüğüm bütün rüyaların sessiz örtüsüyle beni boğan koca bir yük. Ruh hazımsızlığı.

Bir sonralar kafilesinin ardından hep günün doğduğunu göreceğiz – ama her zamanki gibi çok geç olacak. Herkes uyuyor, herkes mutlu, ben hariç. Uyumaya cüret edecek kadar kendimi yüreklendirmeksizin, biraz dinleniyorum. Ve varlıksız canavarların devasa kafaları, kendi benliğimin dibinden, bir keşmekeş içinde fışkırıyor. Mantığın dışına taşmış kıpkırmızı dilleriyle uçurumdan yükselen, cansız gözleriyle ölü hayatımı süzen Doğu ejderhaları; hayatımsa gözlerini onlardan kaçırıyor.

Tanrı aşkına kapatın kapanın kapısını, kapatın! Bilinçsizliğimin ve hayatımın hesabı görülsün artık! Neyse ki aşağı düşmüş panjurların arasından, pencerenin soğuk camlarından giren incecik, soluk ve hüzünlü bir ışık ufkun karanlığını silmeye başladı. Neyse ki doğacak olan şey, gün. Huzursuzluğun yorgunluğu içinde adeta huzurlu hissediyorum kendimi. Şehrin göbeğinde saçma bir horoz ötüyor. Kurşuni mor bir gün, belirsiz uykuma doğuyor. Günün birinde uyuyacağım. Bir tekerlek sesi kötü bir araba doğuruyor. Gözkapaklarım uyuyor, ben değil. Nihayetinde her şey Kader.

244

H.K.

İdealimdeki kader, emekli bir binbaşı olmak. Sonsuza kadar basit bir emekli binbaşı olamayacak olmak çok üzücü.

Tam olmaya duyduğum açlık, beni bu gereksiz hüzne gark etti.

Hayatın trajik kofluğu.

Merakım benim, tarlakuşlarının kız kardeşi.

Günbatımlarının kalleş sıkıntısı, tan vaktinin ürkek süsleri.

Buraya oturalım. Gökyüzü buradan daha iyi görülüyor. Yıldızlı derinliğin sonsuzluğu ne kadar da avutucu. Göğü seyrederken hayat daha az yakar canımızı; hayatın iyice kızdırdığı yüzümüzden, narin bir yelpazeyi hatırlatan hafif bir rüzgâr geçer.

62. Metinde Fransızca; *severek yoruyorduk onu* anlamında.

63. Yazar, bu cümlelerde orijinal metinlerde altını çizdiği bazı seslerle aliterasyon yapıyor.

245

H.K.

İnsan ruhu ne yapsa acının kurbanı olmaktan kaçmaz. Öyle ki, hazırlıklı olması gerektiğini bilse bile, sevimsiz sürprizler karşısında acı duyar. Ömrü boyunca kadınların vefasızlığını, hafifliğini doğal ve harcıâlem şeylermiş gibi dilinden düşürmemiş olan filanca adam ihanete uğradığında acı bir sürprizle karşılaşmanın bütün sıkıntısını yaşayacaktır – hem de sanki hayat boyu kadınların sadık ve vefalı olduğuna inanmış, en çok buna bel bağlamış gibi. Her şeyi çürümüş, boş gören bir başkası ise, yazdıklarını dünyanın zerre kadar umursamadığını, bildiklerini öğretmek için verdiği emeklerin yararsız olduğunu, zannettiğinin aksine heyecanını asla başkalarına aktaramayacağını keşfettiği gün, beyninden vurulmuşa dönecektir.

Başına böyle ya da daha başka felaketler gelen insanların bu türden mutsuzlukların önceden kestirilebileceğini, hatta kaçınılmaz olduğunu söylerken ya da yazarken samimiyetsiz olduklarını sanmayın sakın. Zekice bir iddianın dürüstlüğüyle, bir anda doğan bir heyecanın doğallığı arasında hiçbir ilgi yoktur. Ne var ki işler böyle olup biter gibi görünür, insan bu sürprizleri gayet iyi bilir gibi davranır, sırf acıdan asla mahrum kalmasın, utanç lekesi üzerinden hiç eksik olmasın ve ıstırap azalmasın diye; hayattan hepimize düşen eşit paydır bu. Hata yapma, acı çekme yeteneği herkese eşit verilmiştir. Ancak hissetmeden yaşarsak bela gelmez başımıza; ve en yüksek, en soylu, geleceği en iyi gören insanlar, önceden tahmin edip hor gördükleri şeylere katlanan, acısını çekenlerdir. Hayat budur işte.

246

Yaşadıklarımızı, dikkatimizle değil de, hayatımızla katıldığımız bir romandaki olaylar ya da bölümler olarak görsek. Ancak bu tavır sayesinde kötü günlerin, hayatın cilvelerinin üstesinden gelebiliriz.

247

Fiilî hayatı oldum olası en uygunsuz intihar yöntemi olarak görmüşümdür. Eylemi ise, haksız yere mahkûm edilmiş düşün çarptırıldığı şiddetli bir ceza olarak düşünmüşümdür hep.

Dış hayata etkide bulunmak, olayların akışını değiştirmek, varlıkların yerini değiştirmek, insanları etkilemek; bütün bunların özünde, düşlerimdekinden bile daha bulanık, belirsiz bir şey var. Çocukluğumdan beri, kendim de dahil her şeyden kopmak için en çok sarıldığım nedenlerden biri, bütün eylemlerin doğası gereği boş olduğunu bilmek olmuştur.

Eylemek, kendine karşı tepki göstermektir. Etkilemek, kendinden çıkmaktır.

Şu saçmalık beni hep şaşırtmıştır: Özgerçeklik bir dizi duygulanımdan ibaret olduğu halde, nasıl oluyor da piyasalar, sanayiler, toplumsal bağlar ve aile bağları gibi alabildiğine karmaşık bir basitlikte şeyler de var olabiliyor; gerçekliği kendi içinde arayan bir ruhun acılarla kıvranarak, asla anlayamayacağı şeyler bunlar.

248

Dış dünyanın varlığına katkıda bulunmaktan her zaman kaçınmış olmamdan ileri gelen olgular arasında, çok tuhaf bir psişik fenomen var.

İçten içe bütün eylemlerden kaçınırken ve olayların akışını hiç umursamazken, dikkatimi dış dünyaya verdiğimde onu tam bir

nesnellikle görmeyi başarıyorum. Hiçbir şeyin önemi olmadığından ve yapılacak bir değişikliğin hiçbir açıklaması olamayacağından, hiçbir şeyi değiştirmiyorum.

Ve böylece başarıyorum [...]

249

XIII. yüzyılın ortasından beri korkunç bir hastalığın uygarlığımızın üzerine çöküşünü seyretmekteyiz. Sürekli hayal kırıklığıyla sonuçlanan on yedi yüzyıllık Hıristiyanlık özlemi, sürekli olarak ertelenen beş yüz yıllık paganizm özlemi, Hıristiyanlığın bir parçası olarak başarısızlığa uğrayan Katoliklik, paganizmin bir parçası olarak başarısızlığa uğrayan Rönesans ve nihayet evrensel bir fenomen olarak başarısızlıkla sonuçlanan Reform. Düşlediğimiz her şeyin yıkılışı, elde ettiklerimizin verdiği utanç, başkalarıyla paylaşmanın iğrenç olduğunu bildiğimiz bir hayatı yaşamanın ve başkalarında benimseyebileceğimiz, uygun bir hayat bulamamanın rezilliği.

Bütün bunlar ruhlarımıza doluşuyor, onları zehirliyor. Aşağılık bir toplumda, haliyle aşağılık olan eyleme karşı bir tiksinti sarar zihinlerimizi. Ruhun üst faaliyeti zayıflar; sadece daha canlı olan alt faaliyet olduğu gibi devam eder; birincisi tamamen atıl kalırken, ikincisi de dünyanın naipliğine soyunur.

Düşüncenin temel olmayan unsurlarından oluşan bir sanat ve bir edebiyat – romantizm; ve faaliyetin temel olmayan unsurlarından örülü bir toplumsal hayat – modern demokrasi işte böyle doğdu.

Dünyaya başkalarını yönetmeye gelmiş insanların kendilerine hâkim olmaktan başka çareleri kalmadı böylece. Yaratmak için doğmuş olan ruhlar için ise, yaratıcı güçlerin başarısızlığa mahkûm olduğu bir toplumda, diledikleri gibi şekillendirebilecekleri tek evren, düşlerindeki toplumsal dünya ve ruhlarının içedönük kısırlığıydı.

Kendini ortaya koymuş olan küçükler kadar, başarısızlığa uğramış olan büyüklere de “romantik” diyoruz. Aslında söz götürmez duygusallıklarından başka ortak noktaları yoktur; ama birilerinde

duygusallık zekâlarını etkin bir şekilde kullanamamalarının bir sonucudur; ötekilerde ise düpedüz zekâ yoktur. Bir Chateaubriand ile bir Hugo, bir Vigny ile bir Michelet aynı çağın ürünüdür. Ama bir Chateaubriand büyük bir adamken küçülmüştür; bir Hugo zamanının rüzgârıyla kabarmış ortalama bir insandır; bir Vigny kaçmak zorunda kalmış olan bir dehadır; bir Michelet ise, dâhi bir erkek haline gelmeye mecbur olmuş dâhi bir kadındır. Hepsinin babası olan Jean-Jacques Rousseau'da ise iki eğilim bir aradaydı. Ondaki zekâ bir yaratıcının zekâsı, duygusallık ise bir kölenin duygusallığıydı. Rousseau her ikisini de aynı güçlü dille ifade eder. Ama toplumsal duyarlılık, zekâsının açık seçik olarak düzenlemekle yetindiği teorilerini zehirler. O büyük zekâ, böyle bir duyarlılıkla yan yana var olmanın utancından dolayı inlemekten başka işe yaramamıştır.

Jean-Jacques Rousseau modern insandır, ama herhangi bir modern insana göre daha yetkindir. Onu başarısızlığa sürüklemiş olan zayıflıklardan bile –hem kendisini, hem bizi mutsuz etme pahasına!– zafere ulaşmak için güçler çıkarmasını bilmiştir. Ondan doğan şey zaferi kazandı gerçekten de, ama şehre girdiğinde bayraklarının üzerinde "Bozgun" diye yazıyordu. Ardında bıraktığı, savaşmaktan âciz olan şeyler, kaderinin birer parçası olan krallık asaları ile taçlar, hükmetmenin görkemi ve yenmenin ihtişamıydı.

II

Doğduğumuz dünya hem var olan nimetlere sırt çevirmenin acısını çekiyor, hem de şiddetin – üstün varlıklar sırt çeviriyor, aşağı varlıklar şiddete başvuruyor, aşağı varlıklar için başarı bu demek.

Modern çağda hiçbir üstün niteliğin, politik ya da düşünsel alanda, eylemle olsun, düşünceyle olsun, dile getirilmesi mümkün değildir.

Aristokrasinin etkisinin yok olmasıyla, sanata karşı kabalık, kayıtsızlık dolu bir atmosfer ortaya çıktı; incelikli bir duyarlılığın barınamayacağı bir atmosfer. Ruhun hayatla teması, giderek çoğalan bir acı verir ona. Çaba harcamak giderek daha çok canını yakar insanın, çünkü çabaya etki eden dış koşullar gün geçtikçe dayanılmaz hale gelir.

Klasik ideallerin çöküşü bütün insanları potansiyel sanatçılar, dolayısıyla kötü sanatçılar haline getirdi. Sanatın sağlam bir yapı, titizlikle uyulması gereken kurallar gibi kıstasları varken, pek az insan sanatçı olmaya cesaret edebilirdi, edenlerin çoğu da gerçekten iyiydi. Ama sanat bir yaratım değil de, duyguların ifadesi olarak görülmeye başlandı başlanalı, sanatçı olmanın yolu herkese açılmış oldu, çünkü herkesin duyguları vardır.

250

H.K.

Gene de yaratmak isterdim, hem de çok...

Biricik gerçek sanat *inşa* sanatıdır. Ama modern *çevre* zihnimizin *inşa* etmek için gereken niteliklere sahip olmasını kesinlikle engeller.

Bilim işte bu sayede gelişti. Bugün sadece makineler, inşa etmek için gereken niteliklere sahiptir; düşünme biçimleri içinde sadece matematiksel ispatlarda bir mantık zinciri görebiliriz.

Yaratma gücü bir dayanak noktası ister: Gerçeklikten ibaret bir koltuk değneği.

Sanat bir bilimdir...

Belli bir ahenkle acı çeker.

Okuyamıyorum, çünkü aşırı sivrilmiş olan eleştirel mantığım yüzünden hatalardan, kusurlardan, daha iyi olabileceklerden başka şey görmüyorum. Hayal kuramıyorum, çünkü hayali öyle canlı yaşıyorum ki onu gerçekle karşılaştırıyorum ve derhal hayalin gerçek olmadığını hissediyorum, öyle ki düş hemen bütün değerini kaybediyor. Nesneleri ve insanları masumane seyretmek tatmin etmez beni, çünkü derinleşme arzusu karşı konulur gibi değil: İlgim bu arzu olmadan ayakta kalamadığı için, ya onun yüzünden ölür ya da söner gider.

Metafizik spekülasyonlarla avunamıyorum, çünkü bizzat kendi tecrübelerimden gayet iyi biliyorum ki bütün sistemler savunulabilir ve zihinsel açıdan hepsi mümkündür; sistemler kurmaya yönelik bu salt zihinsel sanattan keyif alabilmek için, bütün metafizik

spekülasyonlarda amacın gerçeği aramak olduğunu unutabilmem gerekir.

Sırf anısı bile sevinç veren, mutlu bir geçmişim olsaydı; ve hiçbir şeyin zevk vermediği, hiçbir şeyin ilgimi çekmediği, hiçbir şeyin bana düşü sunmadığı, şimdiki zamana benzemeyen ya da bu geçmişten farklı bir geçmişe sahip bir geleceği mümkün kılmadığı bir şimdide olsaydım – hayatımı gömüyorum, hiçbir zaman yaşamadığım bir cennetin bilinçli bir hayaleti o, doğacak umutların ölü doğmuş çocuğu.

Bütünlüğünü koruyarak acı çekenlere ne mutlu. Sıkıntı çekseler de tuzla buz olmayanlara, inançsızken bile inananlara ve art niyetsizce güneşin altına serilebilenlere.

251

Otobiyografiden kırıntılar

İlk başta metafizik spekülasyonlarla, sonra bilimsel yaklaşımlarla eğlendikten sonra, sonunda toplumsal [...] cazip geldiğini hissettim. Ama gerçekliği ararken geçtiğim bu aşamaların hiçbirinde ne doğruyu bulabildim ne de huzuru. İlgi alanım ne olursa olsun, hep az okudum. Ama okuduğum kadarında, birbirine zıt bir sürü teoriyle karşılaşmaktan bıktım, hepsine uzun uzun kafa yorulmuş, hepsi makul ve hepsi seçilmiş bazı olayların üzerinde şekillenmiş, oysa olayların tamamını barındırıyor gibiler. Yorgun gözlerimi sayfalardan kaldırdığımda ya da dağılan dikkatim düşüncelerimden uzaklaşıp dış dünyaya sırt çevirdiğinde tek bir şey görüyordum, benim gözümde okumanın ve düşünmenin yararsızlığının bir simgesiydi bu ve emek harcamak fikrinin bile taçyapraklarını zihnimden bir bir koparıyordu: Varlık sonsuz bir karmaşa içindeydi, [...], açık bir şekilde kavranıp, üzerlerine herhangi bir bilim inşa edilebilecek bazı nadir olaylar sayılmazsa, devasa toplama ulaşmak aşırı derecede imkânsızdı.

Yavaş yavaş kendi derinimde, dışarıda hiçbir şey bulamamamın sancısını buluyorum. Mantık ve sağduyu namına bende ne varsa, hepsini, kendini savunmak için bir mantık aramaya bile tenezzül etmeyen şüpheci bir bakışa aktardım. Bu hastalıktan kurtulmayı düşünmedim – zaten, neye yarardı ki? Hem sağlıklı olmak neydi? Bu ruh halinin bir hastalıktan kaynaklandığını nereden biliyordum? Diyelim ki gerçekten bir hastalık vardı, sağlıktan daha iyi, daha mantıklı ya da daha [...] olmadığını kim garanti edebilirdi? Eğer tercih edilen sağlıklı olmaksa ben niye hastaydım; tabii doğanın bir hükmüyse o başka, ama o zaman da, niye beni hasta ederken mutlaka bir amacı olan –amaçları olabiliyorsa elbette– Doğa'ya karşı çıkacaktık ki?

Bugüne dek bulabildiğim bütün argümanlar eylemsizliği destekledi. Doğuştan münzevilere özgü bir uyuşukluk içinde olduğum, günbegün, giderek daha güçlü bir şekilde benliğime sızdı. Uyuşukluk içinde kalmanın yollarını aramak, kendim için çaba harcamaktan, toplum içinde sorumluluk almaktan kaçmaya çalışmak – koca ömrümün heykelini bilinçle, bu maddeden yonttum işte.

Okumayı bıraktım, az ya da çok estetik şu ya da bu hayat anlayışından kaynaklanan anlık heveslerden kurtuldum. Okuduğum pek az şeyden sadece düşlere yarayacak malzemeyi çıkarıp almayı öğrendim. Tanık olduğum pek az olaydan, sadece uzaklara dek yankılanarak, benliğimde en derine uzanabilecek olanları aklımda tutmak uygun geldi. Düşüncelerimden, her gün edindiğim deneyimlerden yalnızca katıksız duyguları derlemeye zorladım kendimi. Hayatıma estetik bir yön verdim; ve bu estetiği de tamamen bireysel bir rotaya çevirerek kendime ait kıldım.

Ardından, iç dünyamdaki hedonizm üzerine çalışırken, toplumsal duyarlılıklardan kaçmak için çaba harcamaya koyuldum. Gülüncün anlamına karşı yavaşça zırh kuşandım. İstekler gibi duyguların çağrısına da duyarsız kalabilmek için çalıştım [...]

Başkalarıyla temasımı mümkün olduğu kadar azalttım. Hayata olan sevgimi tamamen silmek için elimden geleni yaptım [...] Şan

şöhret arzusundan adım adım soyundum, tıpkı yorgunluktan bitap düşmüş bir adamın, rahat etmek için üstündekileri çıkarması gibi.

Metafiziği, bilimleri ve [...] inceledikten sonra, sinirsel dengem için daha tehlikeli zihinsel meşgaleler buldum. Mistiklerin ve kabalistlerin yapıtlarına gömülerek korku dolu geceler geçirdim, baştan sona okumayı başaramıyordum bir türlü, kesik kesik, titrek ve [...] bir şekilde okuyabiliyordum ancak. Gül-Haç'ın gelenekleri ve sırları, Kabala'nın ve Tapınak Şövalyelerinin simgelerle kurduğu dil, uzun zaman canımı yaktı. Günlerimin ateşiniyse zehirli spekülasyonlar, metafiziğin şeytani düşünce tarzı doldurdu – yani büyü, simya; acı, sahte bir canlılık veriyordu bana, sanki her an müthiş bir gizemi çözecek gibiydim. Metafiziğin aşırı coşkun, tali sistemleri arasında kayboldum, rahatsız edici benzerliklerle, bilinçliliğe karşı kurulmuş tuzaklarla, sınırları doğaüstü âlemden yansıyan sırlarla çizilmiş, uçsuz bucaksız, gizemli manzaralarla doluydu bu sistemler.

Duyumlar ihtiyarlattı beni... Düşünceler doğurayım derken yıprattım kendimi... Olan ömrüm metafizik bir heyecana döndü, her şeyde gizli bir anlam keşfeden, gizemli benzerliklerin ateşiyle oynayan, insanın kendini yerden yere vurması için [...] tam bilince, normal senteze ulaşmayı sürekli erteleyen bir heyecan.

Zihnim kayıtsızlaştıran, karmaşık bir disiplinsizliğe gömüldü. Neresiydi sığındığım yer? Bana öyle geliyor ki hiçbir yere sığınmış değildim. Neye olduğunu bilmeden bıraktım kendimi.

Arzularımı yoğunlaştırıp sınırladım, iyice gelişsinler, incelsinler diye. Sonsuzluğa ulaşmak için –bence ulaşılabilir–, bize sağlam bir liman gerek, tek bir liman, oradan da Sınırsız'a yelken açacağız.

Bugün kendi dinimde münzeviyim. Bir fincan kahve, bir sigara, bir de düşlerim; göğün, yıldızların, işin, aşkın ve hatta güzelliğin ya da ihtişamın yerini gayet rahat doldurabilir. Deyim yerindeyse hiçbir uyarıcıya ihtiyacım yok. Ben afyonumu, kendi ruhumda buluyorum.

Düşlediklerim nedir peki? Bilmiyorum. Ne düşündüğümü, ne düşlediğimi, gönül gözüyle neler gördüğümü bilemez hale gelmek için var gücümle uğraştım. Galiba her seferinde biraz daha uzağı, biraz daha bulanık, daha belirsiz, daha görülmez olanı düşlüyorum.

Hayat hakkında teori üretmiyorum. İyi midir, kötü müdür, diye sormuyorum kendime. Benim gözümde hayat kötü ve hüzünlüdür ve nefis düşlerle iç içedir. Başkalarına nasıl göründüğünden bana ne?

Başkalarının hayatı, sadece yerlerine geçip yaşamama yarar ve her biri için, düşümde onlara biçtiğim hayatı yaşarım.

252

H.K.

Düşünmek, ne olursa olsun, gene de bir eylem sayılır. Etkin olan hiçbir şeyin bulaşmadığı, özbilincimizin bile sonunda çamurlara gömüldüğü eksiksiz düşte – sadece orada, o ılık ve nemli yok-varlıkta eyleme gerçekten sırt çevrilebilir.

Anlamaya çalışmamak; tahlil etmemek... Kendini doğayı görür gibi görmek; heyecanlarını bir manzara gibi seyretmek – işte bilgelik budur...

253

H.K.

Bizi hiçbir teoriyi benimsememeye sevk eden o kutsal içgüdü...

254

H.K.

29 Kasım 1931

Pek çok kez, akşama doğru ağır ağır sokaklarda dolaşırken, varlıkların olağanüstü düzeni tokat gibi yüzüme çarpmış, sersemletmiştir. Beni bu derece etkileyen, bu kadar güçlü bir duygu doğuran ise, doğal şeylerden çok sokakların birbirine kavuşması, tabelalar, kendi aralarında konuşan, tepeden tırnağa giyimli insanlar, meslekler, gazeteler, bütün bunlarda sezilen zekâdır. Daha doğrusu bu sokakların, bu tabelaların, mesleklerin, insanların ve toplumun – kolayca birbirine uyum sağlayan, kendi yolunda yürüyen, yeni yollara açılan bunca şeyin var olması.

En yalın haliyle insana baktığımda, bir kedi ya da köpek kadar bilinçsiz olduğunu görüyorum; konuşması da bambaşka bir bilinçsizliğin ürünü; toplumlar kuruyorsa bu da gene, karıncalarla arıların toplumsal hayatta sergilediği bilinçten her bakımdan geri kalan, apayrı bir bilinçsizliğin oyunu. Nitekim, berrak bir ışıkta en az organizmaların varlığındaki kadar, hatta ondan da öte, en az katı, zihinsel fizik yasalarındaki kadar, hatta ondan da öte, dünyayı yaratan, ona dünyaya damgasını vuran zekânın şekillendiğini görüyorum.

Kendimi ne zaman böyle hissetsem, bilmem hangi eski skolastik filozofun şu sözü bir kez daha çarpar beni: *“Deus est anima brutorum.”* – “Tanrı hayvanların ruhudur.” Bu muhteşem cümleyi yazan, alt kademeden hayvanları yöneten içgüdünün ne kadar sağlam olduğunu anlatmak istemişti; öyle hayvanlarda zekâdan eser yoktur – varsa bile ilkel bir zekâ olabilir. Ama hepimiz alt kademeden hayvanlarız – konuşmak, düşünmek birer yeni içgüdü sadece, üstelik yeni oldukları için ötekiler kadar sağlam da değiller. Filozofun o güzelim, o sapına kadar doğru cümlesi de genişler bu durum karşısında ve ben de derim ki, Tanrı her şeyin ruhudur.

Evrenin koca bir saat dükkânından başka bir şey olmadığı temel gerçeğini ciddiyetle ele alacak olursak, bunu söyledikten sonra saatçinin varlığının yadsınabilmesini aklım almıyor; Voltaire bile saatçiye inanmayı reddetmemişti. Önceden belirlenmiş bir plana uymuyor gibi görünen bazı olayları düşünerek (ama olayların uyup uymadığını anlamak için önce planı bilmek gerekir tabii), o yüce akılda bazı kusurlar bulanları anlayabiliyorum tabii. Anlıyorum, ama iddialarını kabul etmiyorum. Aynı şekilde dünyada bunca kötülük varken, o yaratıcı akıla sonsuz şefaat sahibi denemeyeceğine de aklım

eriyor. Evet, anlıyorum, fakat gene kabul etmeksizin. Ne var ki bu aklın, yani Tanrı'nın varlığını inkâr etmek, insan zekâsına musallat olan aptallıklardan biri gibi geliyor bana. Yoksa insanlar, bunun dışında her bakımdan gayet üstün varlıklar olabilir – hesap yapmayı beceremeyenler ya da (duyusal zekâyı işin içine katacak olursak) müziğe, resme ya da şiire duyarlı olmayanlar gibi.

Söylediğim gibi, ne kusurlu saatçi, ne de kötü niyetli saatçi argümanını kabul ediyorum. Kusurlu saatçi argümanını, dünyanın yönetilmesine, düzenlenmesine ilişkin, bize tesadüfi kazalar ya da saçmalık gibi gelen ayrıntıları, genel planı bilmeden gerçekten değerlendiremeyeceğimiz için benimsemiyorum. Bütün işaretler bir plan olduğunu gösteriyor, bazen de saçmalıklarla karşılaşıyoruz, ama şunu kabul etmeliyiz ki her şeyde hüküm süren bir mantık varsa, aynı mantık saçmalıklarda da geçerlidir. Planı değil, mantığı görüyoruz; bu durumda, planı hiç bilmediğimiz halde, bazı şeylerin ona uymadığını nasıl söyleyebiliriz? İncelikli uyaklarla yazan bir şairin araya ahenksiz bir dize kattığı olur, bunu bir ahenk yaratmak için, başka bir deyişle görünürde uzaklaştığı amaca hizmet için yapar; ahengin kendisinden çok katı kurallara bağlı eleştirmenler ise, o dizeye derhal yanlış yaftasını yapıştırıverirler. İşte Yaratıcı da aynı şekilde, bizim dar kafamızla ahengi bozuyor, diye yorumladığımız şeyleri, metafizik bir ahengin görkemli akışı içinde bir yere oturtmuş olabilir.

Yukarıda söylediğim gibi, kötü saatçi argümanını da kabul etmiyorum. Bunu açıklamak daha zor gibi görünüyor, ama sadece görünüşte bu böyle. Öncelikle, kötünün ne olduğunu pek bilmediğimizi söyleyebiliriz, dolayısıyla bir şeyin iyi mi kötü mü olduğuna kesin olarak karar veremeyiz. Gene de şu da var ki, her acı (iyiliğimiz için bize musallat olsa bile) başlı başına bir kötülüktür ve bu da kötülüğün var olduğunu söylemek için yeterli. Sırf dişimiz ağrıdı diye, Yaradan'ın iyiliğinden şüphe duyabiliriz. Ama bu argümanın temelindeki zayıflık, hem tanrısal planın, hem de akıllı bir kişilik, Sonsuz Zihin olarak doğanın tamamını bilmeyişimizden ileri geliyor galiba. Kötülüğün var olması başka, bu kötülüğün var olmasının mantığı başka. Aradaki fark kafa karıştıracak kadar çetrefil, ama doğruluğuna hiç şüphe yok. Kötülüğün varlığını inkâr edemeyiz, fakat kötülüğün var olmasının kötü olduğunu kabul etmeyebiliriz. Kabul

ediyorum, mesele hâlâ olduğu yerde sayıyor, ne var ki bu, kusurlarımızın da olduğu yerde saymasından kaynaklanıyor.

255
H.K.

29 Kasım 1931

Hayatın bize sunduklarının arasında, hayatın kendisinden başka tanrılara da şükretmemizi gerektiren bir şey varsa, o da cahilliğimizdir: Ne kendimizi biliriz ne de birbirimizi. İnsan ruhu karanlık, vıcık vıcık bir uçurum, dünya yüzünde kesinlikle kullanılmayan bir kuyudur. Gerçekten tanısa kimse kendini sevemezdi; ve kendini beğenmişlik denen şey –manevi hayatın kanı canıdır bu– olmasa, hepimiz ruh anemisinden ölür giderdik. Hiç kimse bir ötekini bilmez ve ne mutlu ki öyle; yoksa – ister annemiz, ister karımız ya da çocuğumuz olsun, yanımızdakileri metafizik düşmanlarımız olarak görürdük.

Birbirimizi bilmediğimiz için anlaşmayı becerebiliyoruz. Romantiklerin, önemsiz de olsa bir tehlike yarattıklarını fark etmeden söyledikleri gibi, bunca mutlu çift birbirinin ruhunu görebilseydi ne hale gelirlerdi? Dünyadaki bütün evli çiftler yanlış evlilikler yapmıştır, çünkü herkes Şeytan'ın ruhumuzu ele geçirdiği gizli köşelerde, arzulanan erkeğin karmaşık imgesini, yüce kadının[64] değişken resmini saklar. Evlendiğiniz erkeğin arzulanan erkekle ilgisi yoktur, kadınsa o yüce kadının kanlı canlı hali değildir. En mutlu insanlar, hüsranla sonuçlanmaya mahkûm böyle eğilimlerinin olduğunu bilmeyenlerdir; mutluluktan en az pay alanlar ise eğilimlerinin farkındadır aslında, ama daha ötesini bildikleri söylenemez ve bazen, beceriksizce bir çıkış, kaba bir söz gizli Şeytan' ın, antik Havva'nın, Şövalye ile Sylphide'in ellerin, sözlerin akışına kapılarak yüzeye vurmasına yeter.

Yaşadığımız hayat şekli sürekli değişen bir uyumsuzluk, var olmayan yücelikle, var olmayı beceremeyen mutluk arasında sevimli bir yoldur. Halimizden memnunuz, çünkü düşünebilme, hissedebilme

gibi, ruhun varlığına inanmama yeteneğine de sahibiz. Hayatımızın akıp gittiği bu maskeli baloda kıyafetler güzel olsun yeter; kıyafet her şeydir. Renklerin, ışıkların kölesiyiz, gerçekliğe dahil olur gibi gireriz dans edenlerin arasına ve (yalnız başımıza kalmadığımız, dans ettiğimiz sürece) dışarıdaki gecenin dondurucu soğuğundan, kendinden daha uzun ömürlü çaputlara bürünmüş fani bedenimizden, kendimizle baş başayken özümüz olduğunu sandığımız, ama aslında alt tarafı sözümona gerçekliğimizin kaba bir taklidi olan şeyden hiç haberdar olmayız.

Söyleyebildiğimiz, yapabildiğimiz, düşünebildiğimiz ya da hissedebildiğimiz her şey aynı maskeyi takar, aynı kılığa bürünür. Sırtımızdaki kıyafetleri çıkarmak nafile; asla çıplak kalamayız, çünkü çıplaklık ruhta gerçekleşen bir olgudur, soyunmakla olmaz. Tüyler kuşlara nasıl yapışırsa tenimize öyle yapışan, ruhumuza ve bedenimize giyindiğimiz bin türlü kıyafetin içinde ya da ne olduğumuzu bile bilmeksizin, tanrıların ciddiyetle oyun oynayan çocuklar gibi eğlenelim diye bize bahşettiği şu kısacık ömrü, belki mutlu, belki mutsuz yaşar gideriz.

İçimizden herhangi biri, ister başına buyruk bir adam, isterse rezilin teki olsun, nadiren de olsa günün birinde, olup olabileceğimizin tam da olmadığımız şey olduğunu, en kesin yargılarımızda bile yanıldığımızı, vardığımız en doğru sonuçların bile yanlış olduğunu anlayıverir. Ve kısacık bir an içip evreni çırılçıplak gören bu kişi, bir felsefe yaratır ya da bir din kurgular; felsefe yayılır, din büyür; felsefeye inananlar, sonunda onu varlığı unutulan kıyafet gibi kullanmaya başlar, dini benimseyenler ise, bir süre sonra akıllarından uçup giden bir maske gibi takar onu.

Kendimizle ve başkalarıyla ilgili hiçbir şey bilmeksizin, neşeyle birbirimizi dinlemeyi, dans etmeyi, dönmeyi, sakin sakin çene çalmayı sürdürürüz – gösteriyi düzenleyenlerin dalgın, küçümseyen bakışları altında, yıldızların büyük orkestrasının sesine uyarak ciddiyetle rolünü oynayan, uyduruk insancıklarız biz.

Bizim için yaratılmış olan yanılsamanın tutsağı olduğumuzu bir tek gösteriyi düzenleyenler bilir. Ama yanılsamanın nedeni nedir, yanılsama –bu ya da bir başkası– niye vardır ya da kendileri de

yanılsamanın tutsağı oldukları halde, niye yanılsamayı bize dayatmışlardır – hiç kuşkusuz kendileri de bilmez bunu.

256

H.K.

Entrikalar, diplomasi, gizli örgütler, okültizm gibi gizli işler, kendimi bildim bileli, hakikaten midemi bulandırır. Özellikle son ikisinin adı geçtiği anda kan beynime sıçrar; kimilerinin evrenin temelindeki büyük sırlara erdiğini iddia etmeleri de öyle, güya Tanrılarla, Üstatlarla ya da Demiurgoslarla özel anlaşmaları varmış – tabii her şey onların arasında olup biter, başkalarının ruhu bile duymazmış–.

Böyle bir şeye inanamam. Ama bunu düşleyenler olduğuna inanabilirim. Bu insanların hepsi birden deli ya da aptal mı yoksa? Çok mu kalabalıklar? Ama kolektif halüsinasyon diye bir şey var.

Bu üstatların, mana âleminin bu büyük uzmanlarının istisnasız hepsinin beni en çok etkileyen yönü, müthiş gizemlerini bize anlatmaya ya da telkin etmeye kalkıştıklarında nedense çok kötü yazmaları. Şeytan'a hükmedebilen bir adamın Portekizceye hâkim olmaması fena halde sinirime dokunuyor. Şeytanlarla didişmek, dilbilgisiyle didişmekten daha mı kolay? Bir insan, uzun uzun dikkat ve irade egzersizleri yaptıktan sonra, kendi deyimiyle astral görüntüler görmeyi başarıyorsa, çok daha az dikkat ve irade sarf ederek cümle kurmayı nasıl öğrenemez? Yüksek Büyü öğretisinde ve törenlerinde, insanı doğru dürüst yazmaktan alıkoyan ne var? Açık bir dille yazmak şart değil, okültizmin kurallarına uygun olarak kapalı ifadeler kullanmak gerekebilir tabii, ama hiç olmazsa, en çetrefil şeylerde bile olan o rahat, zarif üslupla niye yazmazlar? Bir insan niye bütün tinsel enerjisini tanrıların dilini öğrenmeye vakfeder de, insanların dilinin rengini ve ahengini incelemeye enerjisinin bir kırıntısını bile ayırmaz?

En temel konuları bile öğretemeyen üstatlardan çekinirim. Herkes gibi yazmayı beceremeyen, tuhaf şairlere benzetirim onları. Kabul

ediyorum, tuhaflar; gene de kıstaslara uyamadıkları için değil, kıstasların üzerinde oldukları için bu halde olduklarını kanıtlasalar daha mutlu olurdum.

Derler ki, büyük matematikçiler basit toplama-çıkarma işlemlerini yapamazmış; ama bu meselede hatalar değil, bilgisizlikler kıyaslanmalı. Büyük bir matematikçi iki, iki daha beş, diye yazmış olsun: Sırf dalgınlıktan olmuştur bu, hepimizin başına gelebilir. Fakat toplamanın ne olduğunu ya da nasıl yapılacağını bilmemesi kabul edilemez. Gelgelelim, bizim okültist üstatların çoğu işte bu halde.

257

H.K.

Düşünce yüksek bir mertebeye ulaştığı halde zarafetten yoksun olabilir, o zaman da ruhlar üzerindeki gücünü kaybeder. İşbilirlikten yoksun bir güç, sadece bir yüktür.

258

H.K.

İsa'nın ayaklarına dokunmuş olmak, noktalama işaretlerini yanlış kullanmayı affettirmez.

Bir insan sadece sarhoşken iyi yazabiliyorsa, sarhoş dolaşsın. Karaciğerime kötü geliyor, derse, "Karaciğeriniz neymiş ki?" derim. "Ömrü sizinkiyle sınırlı, ölü bir şey; oysa yazabileceğiniz şiirler yaşayacak, herhangi bir şeyle 'sınırlı' olmaksızın."

259

H.K.

Söylemeyi seviyorum. Dahası, kelimeleri art arda dizmekten hoşlanıyorum. Kelimeler benim için elle tutulur bedenler, gözle görünür denizkızları, ete kemiğe bürünmüş duyarlılıklardır. Belki de ne zihinsel boyutta, ne de düşlerde gerçek duyarlılığın ilginç bir tarafını bulamadığımdan; belki de bu nedenle arzu bende ahenkli söz öbekleri yaratabilen, başkalarının yaptıklarını dinleyebilen bir şeye dönüştü. Fialho'nun ya da Chateaubriand'ın kaleminden çıkmış satırları okuyunca damarlarımın derinliklerinde bir kaynaşma oluyor, o anlarda tanıştığım erişilmez zevkin içinde, insanı titreten, sarhoş eden bir dehşete gömülüyorum. Hatta Vieira'nın bir sayfası bile, soğuk, mekanik bir kusursuzlukla kurulmuş cümlelerine rağmen, rüzgâra tutulmuş bir dal gibi sallıyor, birilerinin hızla sarstığı şeylerin pasif coşkusuna boğuyor beni.

Bütün tutkulu insanlar gibi, kendimden geçmenin lezzetine; tamamen teslim olmanın zevkinin doya doya acısını çekmeye bayılıyorum. Ve çoğunlukla düşünmeye kalkışmadan, dışımdan gelen bir düşe kendimi bırakarak yazıyorum, kelimelerin beni bir çocukmuşum gibi sevip okşamasını bekliyorum. O an, anlamsız, marazi cümleler akmaya başlıyor, birbirlerine karıştıkları nehri unutan, hiç durmadan değişerek, sonsuzca kendi kendinin yerine geçerek sınırsızlaşan, hissedebilen suların kıvraklığıyla. Düşünceler, imgeler dile getirildikleri için ürpererek, bir düşüncenin aya benzer lekesinin hafifçe titrediği, solgun ipeklilerden sesli kafileler halinde geçerler içimden.

Hayatın verip alacağı hiçbir şey beni ağlatmaz. Ne var ki bazı nesirlere ağladığım olmuştur. Şu an gözümün önündeki nesneler gibi, ayan beyan görüyorum daha çocukken antolojinin birinde, Vieira'nın Kral Süleyman hakkındaki ünlü pasajını ilk okuyuşumu: "Süleyman bir saray yaptı..." Titreyerek, heyecanla sonuna kadar okumuştum; sonunda mutluluktan gözyaşlarına boğulmuştum, hiçbir gerçek mutluluk o yaşlarla ağlatmayacaktı beni ve hayatın hiçbir ıstırabı o yaşları taklit ettiremeyecekti. Dupduru, görkemli dilimizin o muhteşem ilerleyişi, düşüncenin kaçınılmaz kelimelerle ifade edilişi, yatağını izleyen suyun doğal akışı, ideal renklere dönüşen seslerin büyüsü; bütün bunlar beni daha ilk anda, büyük bir politik heyecan gibi sarhoş etmişti. Söyledim ya, ben ağladım buna; ve bugün

hatırlarken de ağlıyorum. Çocukluğa duyduğum özlemden değil – öyle bir özlem yok bende; o anda hissedilen heyecanın özlemi bu yaşları akıtan, senfonik bir yoğunluğu olan o sapasağlam yapıyı, bir daha ilk kez okuyamayacak olmanın acısı.

Politik ya da toplumsal duygular arasında bende iz bırakan olmadı. Buna karşılık kendimce, soylu bir duyguyla seviyorum vatanımı. Benim vatanım Portekizce. Şahsen bana dokunmadıkları sürece, birilerinin Portekiz'i ele geçirmesi ya da istila etmesi umurumda bile olmaz. Buna karşılık kin, sahici bir kin duyduğum oluyor (zaten kinin başka türlüsünü bilmem), Portekizceyi yanlış yazanlara, cümle kurmayı bilmeyenlere ya da basitleştirilmiş imlaya göre[65] yazanlara değil, kötü yazılmış sayfalara karşı; gerçek bir insan gibi nefret ediyorum cümle yapısındaki dayaklık hatalardan, imlada *y*'lerin es geçilmesinden; kim tükürürse tükürsün insanın midesini kaldıran balgamlardan farkları yok.

Evet, çünkü imlanın bir şahsiyeti var. Bir kelime, ancak hem görülüp hem duyulduğunda tamamlanmış olur. Ve söz; asli asaletini zarif Yunan-Roma yazısıyla kazanır; bu sayede sadece bir kraliçe değil, aynı zamanda bir hanımefendi olur.

(*Descobrimento*'da yayımlanmıştır, sayı 3, 1931)

64. Ya da: *bulunmaz* kadının.

65. XX. yüzyılın başında, İspanyolcada ve İtalyancada olduğu gibi Portekizcenin imlasında da reform yapıldı. (Ç.N.)

260

H.K.

1 Aralık 1931

Sanat, hissettiklerimizi başkalarına hissettirmek, kişiliğimizi özgürleşmek için özgün bir yol gibi sunarak onları kendilerinden kurtarmak üzerine kuruludur. Hissettiğim şeyin, onu hissetmemi sağlayan özünün bir başkasına iletilebilmek gibi bir özelliği kesinlikle yoktur; ve bunu ne kadar derinden hissedersem iletilmesi de o kadar imkânsızlaşır. Sonuç olarak hissettiklerimi bir başkasına geçirebilmek için duygularımı onun diline tercüme etmem gerekir; başka bir deyişle, hissettiklerimi öyle bir ifade etmeliyimdir ki, okuduğunda harfiyen benim hissettiklerimi hissedebilsin. Sanat kuramına göre bu başkası dediğim şu ya da bu kişi değil herkes; yani bütün bireylere ait ortak insan olduğundan, sonuçta yapmam gereken kendi duygularımı tipik insani duygulara dönüştürmektir; hissettiklerimin gerçek doğasını bozmak pahasına.

Soyut şeylerin kavranması hep zordur, çünkü okurun dikkatini ayakta tutmaları zordur. Basit bir örnekle, yukarıdaki soyutlamaları somutlaştırayım. Diyelim ki herhangi bir nedenden dolayı (hesap yapmaktan yorulduğum ya da işsizlikten sıkıldığım için), hayata karşı belirsiz bir tiksintinin, kendi içimde doğan, aklımı karıştıran, ruhumu daraltan bir sıkıntının üzerime çöktüğünü hissettim. Bu duygulanımı açıklayıcı cümlelerle tercüme ettiğimde; ne kadar açıklarsam o kadar bana ait bir şey olarak göstermiş olurum ve bunun sonucunda başkalarına iletmem de o kadar zorlaşır. Duyguyu başkalarına aktarmayı başaramıyorsak, o zaman tarif etmeye kalkışmaksızın, sadece hissetmekle yetinmek daha kolay ve daha anlamlıdır.

Gene de farz edelim ki bu duygulanımı başkalarına geçirmek, yani ondan yola çıkarak sanat yapmak istiyorum – çünkü sanat başkalarına ne kadar benzediğimizi onlara iletmektir, o benzerlik olmadan ne

iletişimin bir yolu bulunur, ne de zaten buna ihtiyaç duyulur. Dolayısıyla ben de insan duygulanımları içinden, o an içinde bulunduğum duyguyu; beni yorgun bir muhasebeci yardımcısı ya da canı sıkılan bir Lizbonlu yapan, insan doğasıyla ilgisi olmayan, tamamen kişisel nedenlerin tonunu, tarzını, şeklini yansıtan sıradan duygulanımı ararım. Ve sıradan insanlarda bendeki duygunun aynısını yaratan sıradan duygunun, kayıp çocukluğa duyulan özlem olduğunu görürüm.

Dosdoğru seçtiğim konuya açılan kapının anahtarı elimde. Yazıyorum, kayıp çocukluğuma ağlıyorum; o eski taşra evinin insanlarıyla, mobilyalarıyla ilgili ayrıntılar üzerinde duruyorum heyecanla; hak ya da görevden habersiz olmanın, düşünmeyi ve hissetmeyi bilmeksizin özgür olmanın mutluluğunu anıyorum – ve eğer bunları gerektiği gibi andıysam, doğru cümleleri ve sahneleri kurduysam, okurumda bendeki o çocuklukla hiç ilgisi olmayan duygunun, tıpatıp aynısı uyanacaktır.

Yalan mı söylemiş olurum bu durumda? Hayır: Anlamış olurum. Çünkü, uyanıkken rüya görme ihtiyacıyla söylenen çocuksu, anlık yalanlar dışında yalan, başkalarının gerçekten var olduğunun, kendi varlığımızı onlara uydurmamız gerektiğinin bilincine varmak anlamına gelir [...] Yalan ruhun ideal dilidir sadece; nasıl ki saçma bir biçimde birbirine eklenmiş seslerden ibaret olan kelimelerden (kelimelerin tabii asla ifade edemeyeceği) duygulanımlarımızın ve düşüncelerimizin en ince, en mahrem hareketlerini gerçek dile çevirmek için yararlanıyorsak; yalanı ve kurguyu da birbirimizi anlamak için kullanırız, saf, başkasına iletilmesi imkânsız gerçeklik yoluyla bunu asla başaramayız.

Sanat yalancıdır, çünkü toplumsaldır. Ve sanattaki anlatım biçimleri arasında yalnız ikisi önemlidir – biri derin ruhumuza hitap eder, öbürüyse ruhumuzun dikkatli kısmına. Birincisi şiirdir, ikincisiyse roman. Şiirin yapısında başlar yalan, romanınsa konusunda. Birincisi hakikati çeşitli kurallara uyan, dilin özünü bile çarpıtan çizgilerle vermeye çalışır; öbürüyse hiçbir zaman var olmadığını bildiğimiz bir gerçekliğin üzerinden aynı sonuca varmaya çalışır.

Rol yapmak, sevmektir. Ne zaman güzel bir gülümseme ya da düşünceli bir bakış görsem (bakan ya da gülenin kim olduğuna

aldırmadan), hemen bu gülen yüzün ya da bakışların ardındaki ruhun derinliklerinde hangi politikacının bizi satın almaya çalıştığını ya da hangi orospunun satın alınmak için uğraştığını düşünürüm. Öte yandan, bizi satın alan politikacı, en azından bizi satın almış olma olgusunu sevmektedir; satın alacak olursak orospu da hiç olmazsa onu satın almış olmamızdan hoşlanır. Ne kadar istesek de evrensel kardeşlikten kaçamayız. Hepimiz birbirimizi severiz, yalan ise, karşımızdakine verdiğimiz bir öpücüktür.

261

H.K.

Bendeki duygular ne kadar samimi olursa olsun, hep yüzeyde yaşar. Aktörlükle geçti ömrüm, üstelik birinci sınıf bir oyun çıkardım. Ne zaman sevdiysem başka türlü göründüm, kendime bile.

262

1 Aralık 1931

Bugün durup dururken saçma ama doğru bir duyguya kapıldım. Bir an bir şimşek çaktı ve hiç kimse olmadığımın farkına vardım, kesinlikle hiç kimse değilim ben. Şimşek çaktığı sırada bir şehir olduğunu sandığım yerde koca bir çöl uzanıyordu; beni bana gösteren uğursuz ışık çölün üzerinde hiçbir gök ifşa etmedi. Daha dünya bile kurulmamışken var olma gücümü çaldılar benden. Yeniden doğmaya mecbur kaldım ama bensiz oldu bu, ben yeniden doğmadan oldu.

Var olmayan bir şehrin varoşlarıyım ben, yazılmamış bir kitabın gereksiz yere uzatılmış yorumuyum. Hiç kimseyim, hiç kimse. Ne hissetmeyi bilirim, ne düşünmeyi, ne istemeyi. Yazılacak bir romanın kahramanıyım, beni tamama erdirmeyi başaramamış bir varlığın

düşleri arasında, hiç var olmadığım halde bin parçaya ayrılmış, havaya karışmış, salınıyorum.

Düşünüyorum, hiç durmadan düşünüyorum; ama düşüncelerimde bir düzen yok, heyecanımda heyecan yok. En yukarıdaki tuzaktan sürekli düşüyorum, sonsuz uzayı aşıyorum, bu sonsuz, çoğul ve bomboş düşüşün bir yönü yok. Ruhum kara bir *maelström*, boşluğun etrafında dolanıp duran uçsuz bucaksız bir baş dönmesi, sonsuz bir ummanın hiçbir şeyin içindeki bir çukurun çevresindeki devinimi; ve sudan çok daha öte bir anafor olan bütün bu denizlerin içinde dünyada gördüğüm, duyduğum her şey yüzüyor – evler, yüzler, kitaplar, sandıklar, müzik kırıntıları, dağılmış heceler uğursuz, bitimsiz bir girdapta dönüyor.

Ve ben, gerçekten ben olan şey, bütün bunların merkezindeyim, var olmayan bir merkez bu, varsa da çöküşün coğrafyası öyle gerektirmiştir; etrafında dönmekten başka amacı olmaksızın, kendiliğinden var olmaksızın, sırf her çemberin bir merkezi vardır, mantığıyla süregittiği o hiçim ben. Ben, gerçekten ben olan ben, duvarlarla değil, duvarların yapışkanlığıyla kuşatılmışım, her şeyin, etrafı hiçle çevrili merkeziyim.

Ve içimde o kahkahayı patlatan cehennemin ta kendisiydi adeta, hiç olmazsa kıkırdayan üç beş şeytanın insanlığını bile sunmuyor, ölü evrenin gaklayıp duran deliliğini bahşediyordu, fiziksel uzayın dönüp duran cesedini, rüzgârda salınan bütün dünyaların kapkara sınırlarını, hiçbir Tanrı'nın yaratmadığı, kendinde yok olmuş, karanlıkların karanlığında imkânsızca, benzersizce dönen çirkin, çağdışı kıyıyı – her şeyi.

Düşünmeyi bilebilmek! Hissetmeyi bilebilmek!

Annem çok erken öldü, onu hiç tanımadım...

263

H.K.

1 Aralık 1931

Sıkıntıya meyilli bir insan olarak, bugüne dek sıkıntının tabiatı üzerine kafa yormamış olmam çok tuhaf. Ruhum iki arada bir derede, hani insanın canı ne yaşamak, ne başka bir şey ister ya, işte o durumda. Ve aklıma ansızın gelen bu düşünceyi kullanarak –sıkıntının ne olduğunu hiç düşünmemiş olmayı– hayal kuracağım, yarı-düşünerek, yarı-hissederek her zamanki gibi biraz zorlama bir şekilde, sıkıntıyı tahlil edeceğim.

Sıkıntı, bir serserinin uyuklamasının uyanık bir insandaki dengi midir, yoksa bu uyuşukluktan daha soylu bir şey midir, gerçekten bilemiyorum. Sıkıntı sık sık musallat olur bana, ama bildiğim ve tespit edebildiğim kadarıyla belli bir kuralı yoktur. Bir pazar gününü hiç kıpırdamadan, zerre kadar sıkılmadan geçirebilirim; tam kendimi işe kaptırmışken, dışarıdan gelen bir bulut gibi aniden üzerime çöktüğü de olur. Sıkıntıyla sağlıklı olup olmamak arasında bağ kuramıyorum; benliğimin en görünür, açık bölümünde yuvalanan birtakım nedenlerden kaynaklandığını kabul edemiyorum.

Sıkıntı metafizik bir sıkıntının maskesidir, bilinmeyen, büyük bir hayal kırıklığıdır, hayatın penceresine hüzünle sürtünen sağır bir şiirdir demek – böyle ya da buna benzer şeyler söylemek sıkıntıyı renklendirir; tıpkı çocukların yaptıkları resimleri boyaması, sonra bir adım öteye geçip resmin dış çizgilerini silmesi gibi, ama bütün bunlar, boş kelimelerin düşüncenin mağaralarında çoğalan yankılarından başka bir şey kazandırmıyor bana.

Sıkıntı... Benliğimizde düşünen bir şey yokken, düşünmenin yorgunluğuyla düşünmek; hisseden hiçbir şey yokken, hissetme kaygısıyla hissetmek; istemeyi reddeden hiçbir şey yokken, istememenin yarattığı bulantıyla istememek – hepsi sıkıntının içinde ama sıkıntı değil, sıkıntının birer açılımı ya da metaforu. Sanki ruhumuzun şatosunu saran hendeklerin üzerindeki köprü birden kalkıvermiş, ama şatoyla komşu toprakların arasında durup sadece bakmak mümkünmüş, karşıya geçmek imkânsızmış gibi hissetmektir sıkıntı. İçimizin en derin yerindeki bizlerin yalnızlığıdır, ama onunla aramızdaki şey de hayatla aramızdaki derin uyumsuzluğu kuşatan, en az bizim kadar durgun, pis sularla dolu bir hendektir.

Sıkıntı... Istırapsız ıstırap çekmek, istek olmadan istemek, akıl yürütmeden düşünmek... Bir olumsuzluk şeytanının eline geçmeye,

var olmayan bir şey tarafından büyülenmeye benzer sıkıntı. Derler ki cadılar ya da beceriksiz büyücüler tasvirlerimizi yapar, sonra onlara eziyet ederlermiş, birtakım astral transferler sayesinde de o işkenceleri biz de etimizde duyarmışız. Bu imgeyi anlaşılabilir bir bağlama taşıyacak olursak, sıkıntı birtakım şeytanların periler diyarında yaptığı büyülerin üzerimizdeki zararlı bir yansıması gibi görünüyor, ama şeytanlar bir tasvirim üzerinde değil, tasvirimin gölgesi üzerinde çalışıyorlar. Benliğimin en mahrem gölgesine, ruhumun içinin dışına yapıştırıyorlar kâğıt parçalarını ya da iğnelerini saplıyorlar. Gölgesini satan o adama, daha doğrusu satan adamın gölgesine benziyorum.

Sıkıntı... Çok çalışıyorum. Eylem yanlısı ahlakçıların toplumsal sorumluluk dediği şeyi yerine getiriyorum. Bu görevi ya da kaderi fazla zorlanmadan, pek hırgür çıkmadan sürdürüyorum. Ama kâh işimin ortasında, kâh gene ahlakçıların dediğine göre sapına kadar hak ettiğim üzere mola verdiğimde, ruhum birdenbire, zehirli kıpırtısızlığından taşıveriyor ve o an, yaptığım işten ya da dinlenmekten değil, kendimden usanıyorum.

Mademki kendimi düşünmüyorum, öyleyse niye kendimden usanıyorum? Hiçbir şey düşünmediğime göre başka neden usanabilirim? Muhasebe defterlerim ya da umursamazlığım yüzünden değersizleşen evrenden mi? Geleceği görme yeteneğine sahip ruhumda birdenbire özgün bir biçime bürünen evrensel yaşama acısından mı? Böyle yapıp da kim olduğunu bile bilmeyen bir varlığı yüceltmek neye yarar? Bu bir boşluk duygusu, yemek arzusu vermeyen bir açlık; çok sigara içince ya da hazımsızlığa uğrayınca beyinde, midede hissedilen basit duyumlar kadar da soylu.

Sıkıntı... Belki de aslında, inançtan mahrum bıraktığımız derin ruhumuzun tatminsizliği bu, tanrısal oyuncağını elinden aldığımız biz hüzünlü çocukların çektiği derin, büyük üzüntü. Belki de, kendisine kılavuzluk edecek bir ele ihtiyaç duyan, ama derin duyguların karanlık patikalarında, düşünememenin sessiz gecesinden, hissedememenin bomboş yollarından başka bir şey hissedemeyen varlığın kaygısı...

Sıkıntı... Tanrıları olan birini sıkıntı asla ele geçiremez. Sıkıntı, mitolojinin olmayışıdır. İnanç yoksa kuşku bile imkânsızdır, o halde şüphecilik bile şüphe duyma gücünden yoksun kalır. Evet, sıkıntı budur işte: ruhun kendine yalan söyleme yeteneğini yitirmesi,

düşüncenin, gerçeğe uzandığı kesin olan, var olmayan merdivenin eksikliğini duyması.

264

Mecazi anlamda, yemeği fazla kaçırmanın neye benzediğini biliyorum. Bunu midemle değil, duyguyla öğrendim. Bazı günler bendeki bir şey fazla yemiş oluyor. Bedenimi ağırlaşmış hissediyorum, beceriksizleşiyorum; dünya yıkılsa yerimden kıpırdayasım gelmiyor.

Ama böyle zamanlarda bir uğursuzluk peyda oluyor, henüz hiç zarar görmemiş olan uyuşukluğumun arasında kayıp hayal gücümün bir kalıntısı fışkırıveriyor. Bilgisizliğimin derinliklerinden planlar çekip çıkarıyorum, basit kuramlara dayanarak varlıklar inşa ediyorum ve muhtemelen asla var olmayacak olan şey, benim için pırıl pırıl parlıyor.

Böyle tuhaf anlarda sadece tensel hayatım değil, manevi hayatım da saf, basit bir eklentiye dönüşüyor; görev fikri gibi var olma fikrini de önemsemez oluyorum ve fiziksel olarak bütün evrenin uykusuzluğunu çekiyorum. Bildiğimi uyuyorum, gözkapaklarıma çöken bu uykuda gördüğüm rüyayı da uyuyorum. Evet, böyle anlarda kendi hakkımda hiç olmadığı kadar çok şey biliyorum ve tek başıma bütün dilencilerin Hiçkimse ülkesinde, bir parkta, ağaç altında uyuduğu öğle uykuları oluyorum.

265

H.K.

Seyahate çıkma fikri bir metafor olarak hoşuma gidiyor, benden başka herkesi keyiflendirecek en uygun fikir olarak. Dünyanın engin görünüşü, rengârenk sıkıntısıyla devinerek uyandırılmış düş gücümü arşınlıyor; artık elini bile oynatmak istemeyen bir adam olarak bir arzu

tasarlıyorum ve olası manzaraların erken bastıran yorgunluğu, çoktan solmuş bir yüreğin çiçeğini sert bir rüzgâr gibi hırpalıyor.

Seyahatler okumalar gibidir, okumalarsa geri kalan her şey gibi... Eskilerle Modernlerin arasında sessiz bir alışverişin süreceği bilgi dolu bir hayat düşlüyorum, başkalarının heyecanları sayesinde heyecanlarımı tazeleyecek, düşünürlerin ya da düşünmeyi neredeyse başarmış olanların, yani eli kalem tutanların çoğunun çelişkilerini gözden geçirerek zihnimi çelişkili düşüncelerle dolduracak bir hayat. Ama masamın üstünden rasgele bir kitaba elimi uzatmamla okuma hevesinin sönmesi bir oluyor; somut olarak okumaya mecbur olmak benim açımdan okumayı öldürüyor... Bunun gibi, demir alınacak bir yere yaklaştığım anda bütün seyahat hevesleri uçup gidiyor. Böylece müthiş başarılı olduğum iki boş şeye dönüyorum tekrar, kendim o kadar boşum ki – isimsiz adamın günlük hayatına ve uyanık bir adamın uykusuzlukları olan düşlerime.

Okumalar da kalan her şeyden farksız... Günlerimin sessiz akışını gerçekten bölebilecek bir şeyler düşlemeyi başardığım anda, itirazlarla ağırlaşan gözlerimi kaldırıp kendi *sylphide*'ime bakıyorum, zavallıcık, şarkı söylemeyi bilse denizkızı olurmuş belki.

266

H.K.

3 Aralık 1931

Lizbon'a ilk geldiğimde, bizim üst katta birilerinin piyanoda gam egzersizi yaptığını duyardık, hiç görmediğim küçük bir kızın rutin alıştırmalarıymış bunlar. Bugün, nasıl olduğunu hiç anlayamadan kendi içime süzüldüğümde fark ediyorum ki, ruhumun mağaralarında, alt kapıyı açınca o bitmeyen notalar, bugün kadınlaşmış ya da ölüp kara servilerin yükseldiği bembeyaz[66] bir yere hapsedilmiş olan çocuğun tane tane dökülen notaları, gayet rahat duyuluyor hâlâ.

O zamanlar çocuktum, artık öyle değilim; buna rağmen anılarımda kalan ses gerçeğe benziyor ve uyur taklidi yaptığı yerden hiç değişmemiş olarak, gene tane tane, gene tempolu bir tekdüzelikle yükseliyor. Onu böyle düşünürken ya da hissederken belirsiz, sıkıntılı, bana ait bir hüzün içimi sarıyor.

Çocukluğumun yitip gitmesi değil ağladığım; çocukluğum da dahil her şeyin yitip gitmesi. Bana ait zamanın somut olarak geçip gitmesi değil, zamanın soyut akışı beni öldüren, fiziksel beynimin içinde, üst kattaki o korkunç derecede isimsiz ve uzak piyanodan yükselen gamları hiç durmadan, gönülsüzce yineleyerek. Belleğin saçma derinlerinde müzik bile olmayan şeyleri, özlemleri çekiç gibi vurup duran ise, hiçbir şeyin sürmemesindeki o koca gizem.

Usulca yükselen bir görüntünün içinde belli belirsiz, hiç görmediğim o küçük salonu görüyorum, hiç tanışmadığım acemi kız, çoktan ölmüş bir dünyanın birbirine benzeyen notalarını, parmak parmak, ihtiyatla dizmeye devam ediyor hâlâ. Görüyorum, giderek daha iyi görüyorum, gördükçe yeniden kuruyorum. Nezaketsizce baktıkça, dün öyle değilse de bugün nostaljik bir yer olan üst kattaki daire hayalî olarak, olduğu gibi biçimleniyor.

Gene de bütün bunları mecaz anlamda yaşadığımı, duyduğum özlemin bana ait ya da hakikaten soyut olmadığını tahmin ediyorum; bir üçüncü kişiden rasgele kapılmış bir duygu bu, benim edebî bulduğum duygunun, Vieira'nın deyişiyle gerçeğe harfiyen uygun olduğunu düşünen birinden. Farazi duygular beni hırpalıyor, kaygılar içinde kıvrandırıyor; gözümü yaşla dolduran özlemleri hayal gücümle, bir başkası olarak kavrıyor, hissediyorum.

Ve piyano öğrencisinin notaları dünyanın öbür ucundan gelen bir azimle, metafizik bir inatla tekrar tekrar tekrar çınlıyor, anılarımın belkemiğinde parmaklarını piyano çalarcasına gezdiriyor. Başka insanların doldurduğu eski zaman sokakları bunlar, bugün aynı sokaklar farklı; ölüler bugünkü yokluklarının saydamlığında benimle konuşuyor; yaptıklarımın ya da yapmadıklarımın pişmanlığı bu, bir gece nehrinin hışırtısı, huzurlu evden yükselen sesler.

Kafamın içinde haykırmak geliyor içimden. Keşke durdurabilsem, ezebilsem, parçalayabilsem şu imkânsız plağı, başımda, aklımın efendisi gibi bağıran dokunulmaz celladı. Keşke emredebilsem

ruhuma, dolu bir arabaymış gibi bensiz devam et, beni burada bırak, diyebilsem. Duymak zorunda olmak deli ediyor. Ve nihayetinde şu iğrenç derecede duyarlı beynim, incecik derim, hassas sinirlerimle, ben benim; belleğin emrindeki şu tiksinç piyanoda çalınan sonsuz gamlarda sürüklenen notalarım.

Ve gene ve daima, beynimin neredeyse benden bağımsızlaşmış bir yerinde Lizbon'da, ilk yaşadığım evde yukarıdan aşağı akan notaları duyuyorum.

267
H.K.

Kaptan Nemo'nun son ölümü bu. Yakında sıra bana gelir.

Şu an, tüm kayıp çocukluğumdur yolun sonuna geldiğini gören.

268
H.K.

Koku alma yeteneği, tuhaf bir görme duyusudur. Bilinçüstünün ansızın çiziverdiği duygusal manzaraları o çağırır. Bu çok sık başıma gelir. Diyelim ki bir sokaktan geçiyorum; hiçbir şey görmüyorum, daha doğrusu etrafımdaki herkes nasıl görüyorsa öyle görüyorum. Bir sokakta yürüdüğümü bilirim, iki tarafında insanoğullarının inşa ettiği birbirinden farklı evleriyle var olduğunu ise bilmem. Ve derken bir fırından burnuma ekmek kokusu gelir, içimi bayıltacak kadar tatlı bir koku: Çocukluğum o uzak mahalleden gelip o dakika karşıma dikilir; gözümün önüne başka bir fırın gelir, dosdoğru, ölümüne tanık olduğumuz ne varsa barındıran bir periler ülkesinden fırlamış bir fırın. Diyelim ki bir sokaktan geçiyorum; ansızın, daracık bir dükkânın eğik tezgâhına dizilmiş meyvelerin kokusuyla dolar hava: Ve nerede, ne zamandı, bilemiyorum ama, köyde kaldığım kısacık dönem ağaçlarıyla

geliverir, yüreğime huzur verir – bir çocuk yüreğidir göğsümdeki. Bir sokaktan geçmekteyimdir; ve bir anda altüst olurum, bir marangozhaneden yükselen odun kokusu yüzünden: Ey sevgili Cesário![67] Karşımda belirirsin, nihayet mutluluğa kavuşurum ben de, çünkü anılar sayesinde biricik gerçekliğe, edebiyata geri dönmüşümdür.

269

Mr. Pickwick'in Serüvenleri'ni okumuş olmak, hayatımdaki en büyük trajedilerden biridir: Çünkü onu bir daha asla ilk kez okuyamayacağım.

270

Sanat, var olmak denen iğrenç şeyden kurtulmamızı sağlayan bir yanılsamadır. Danimarka Prensi Hamlet'in çektiği çileleri, azabı hissettiğimiz sürece kendi başımıza gelenleri hissetmez oluruz – bize ait oldukları için aşağılık şeylerdir bunlar, zaten aşağılık olmak doğalarında vardır.

Aşk, güneş, uyuşturucu ve sakinleştiriciler sanatın belli başlı dallarıdır ya da daha doğrusu, kendi yarattıkları etkileri üretmenin temel yolları. Ne var ki, ister aşk, ister güneş, ister uyuşturucular olsun, hepsi kendilerine has hayal kırıklıklarıyla gelir. Aşk bıkkınlık verir, umudumuzu kırar. Güneşin ardından uyanırız ve uyuduğumuz sürece yaşamamışızdır. Uyuşturucuların bedeli, organizmayı uyarırken çökertmeleridir. Ama sanatta hayal kırıklığı yoktur, çünkü her şeyin bir aldatmacadan ibaret olduğu daha baştan kabul edilmiştir. Sanatta uyumak yoktur, çünkü sanat insanı uyutmaz – rüya görüyor olsak bile. Sanattan zevk almanın ne bir bedeli vardır ne de vergisi.

Sanatın verdiği zevk aslında bize ait değildir; dolayısıyla acılarla ya da pişmanlıklarla bedelini ödemek zorunda kalmayız.

Sanat denince, zevk veren, ama bize ait olmayan her şey bunun içine girer: gelip geçen birinin bıraktığı iz, bir gülümseyiş, batan güneş, şiir, nesnel evren.

Sahip olan, kaybeder. Bir şeye sahip olmaksızın hissedeceğini hisseden ise o şeyi korumuş olur, çünkü o şeyin içinden özünü çekip almasını bilmiştir.

271

Aşk değil önemli olan, aşkın civarındakiler...

Aşkın hallerini anlamak için, aşkı yaşamaktansa bastırmak daha iyidir. Bu bakımdan büyük anlam taşıyan el değmemişlikler vardır. Hareket etmek tatmin getirir, ama aynı zamanda aklı karıştırır. Sahip olmak, sahip olunmak, dolayısıyla kendini kaybetmek demektir. Sadece düşünce, çürümeden gerçeğin bilgisine varabilir.

272

Mesih heyecanın bir biçimidir.

Panteonda, birbirini reddeden, koltuk ve iktidar sahibi tanrılara yer vardır. Her biri her şey olabilir, çünkü oralarda sınır, hatta mantık bilinmez; biz de bu farklı ölümsüzlerin yanında, farklı sonsuzlukların ve ebediyetlerin yan yana var olmasının keyfini yaşarız.

273

H.K.

Tarih kesin sınırlar çizmekten kaçınır. Ne alçaklıkların döndüğü huzurlu dönemler, ne asaletten geçilmeyen karışık zamanlar vardır. Çöküş anlarında yiğitçe fikirler çoğalır; gücün doruğa çıktığı zamanlar ise entelektüel açıdan fakirdir. Her şey karışır, iç içe geçer ve kendi kafamızda tasarladığımızdan başka bir gerçeklik yoktur.

Çirkefe bulanmış nice soylu idealler, çamura batmış nice samimi özlemler var!

Bana göre, kaderin belirsizliğinin yarattığı bitip tükenmez keşmekeşin içinde, insanlarla tanrıların birbirinden farkı yok. Kimselerin bilmediği, şu dördüncü kattaki evin derinliklerinde, bir düş alayı halinde geçiyorlar önümden, onlara inanmış olanlar için anlamları neyse, benim için de o. Zencilerin yaptığı buğulu, vahşi bakışlı fetişler, çalılarla kaplı savanalarda gezinen vahşilerin hayvan-tanrıları, Mısırlıların hiyeroglifleri, parlak Yunan tanrıları, sert Roma tanrıları, Güneş'in ve heyecanların efendisi Mithra, merhametin efendisi İsa, aynı Mesih'in farklı yüzleri, azizler, yani yeni şehirlerin yeni tanrıları – hatadan, yanılsamadan ibaret bu ölüm yürüyüşünde (ya bir hac yolculuğu bu ya da cenaze alayı) sırayla geçiyorlar. Hepsi yürüyor, arkalarından da boş-düşlerin en berbatlarının, yerde gölgelerini görüp ayağı yere sıkıca basan gerçeklikler sandığı o düşler, o boş gölgeler geliyor – adı Özgürlük, İnsanlık, Mutluluk, Parlak Gelecek ya da Toplumsal Bilim olan ruhsuz, şekilsiz, zavallı kavramlar; dilencilerin krallardan çaldığı bir pelerinin yeri süpüren eteklerinin umursamazca havalandırdığı yapraklar gibi, yalnızlık ve karanlıklar içinde sürünüyorlar.[68]

274

Ah! Devrimciler yüzünden insanların burjuvalar ve halk, soylular ve halk ya da yönetenlerle yönetilenler diye bölünmüş olması ne pis bir hata, ne acı bir yanlış! Esas ayrım uyumlularla uyumsuzlar arasında: Kalanı edebiyat, hem de kötü edebiyat. Dilenci uyum sağlayabildiyse yarın kral olabilir: Ama o andan itibaren onu o yapan

dilencilik niteliğini kaybetmiş olur. Sınırı aşmış, vatandaşlık hakkını kaybetmiştir.

Kirli pencereleri hırçın bir sokağa bakan şu daracık büroda, bunlar beni avutuyor. Bu tespitler teselli oluyor bana, düşündükçe dünyanın bilincini yaratanların kardeşlik örgütü canlanıyor – dramaturg müsveddesi William Shakespeare, öğretmen John Milton, bohem Dante Alighieri ve hatta laf aramızda, dünya yüzünde bir baltaya sap olamamış şu İsa Mesih, o kadar ki tarih onun varlığından bile kuşkuya düşmüştür. Ötekiler ise başka türden – devlet danışmanı Johann Wolfgang von Goethe, senatör Victor Hugo, önder Lenin, önder Mussolini.

Gölgeler âleminde, çırakların ve berber çocukların arasında kaybolmuş olan biz ötekiler ise, insanlığı oluşturuyoruz.

Bir tarafta krallar ve saygınlıkları, imparatorlar ve zaferleri, dâhiler ve *aura*'ları, azizler ve haleleri, halkın önderleri ve iktidarları, orospular, peygamberler ve zenginler duruyor... Öbür tarafta ise biz varız – köşedeki dükkânda çalışan şu çırak, dramaturg müsveddesi William Shakespeare, fıkra meraklısı berber, öğretmen John Milton, mağazada çalışan çocuk, bohem Dante Alighieri, ölümün unuttuğu ya da kutsadığı ve hayatın kutsamaksızın unuttuğu insanlar.

66. Ya da: *beyazlıklar saçılmış*.

67. Şair Cesário Verde.

68. Ya da: kralların sonsuz sürgününde, yenilginin malikânesini kuşatan bahçelere yerleşmiş dilencilerin giydiği kral kıyafetinin.

275

Dünyayı yönetmeye insan kendinden başlamalı. Dünyayı yönetenler ne samimidir ne de samimiyetsiz. Yönetenler, birtakım oyunlar yaparak, otomatik süreçleri harekete geçirerek, kendi içlerinde sapına kadar gerçek bir samimiyet üretirler; güçlerini bundan alırlar, ötekilerin o kadar yapay olmayan samimiyetinin karşısında güneş gibi parlayan budur. Politikacıların en önemli özelliği, kendilerini gerçekten kandırabilmeleridir. Sadece şairlerle felsefeciler gerçekçi bir gözle bakarlar dünyaya, çünkü yanılsamaya uzak olan yalnız onlardır. Berrak bir şekilde görebilmenin yolu hiç eylemde bulunmamaktan geçer.

276

Her görüş, dürüstçe olmasa bile, bir kabalıktır.

Dürüstlük her bakımdan hoşgörüsüzlük demek. Dürüst liberal yok. Zaten liberal diye bir şey de yok.

277

Şu küçücük dünyada herkes incitilmiş, isimsiz, herkes yanlış yerde. Şefkatin kabardığı anlara tanık oldum, böyle anlarda zavallı hüzünlü ruhların derinlikleri aralandı sanki; fark ettim ki şefkat dalgası, daha söze dökülmesine fırsat kalmadan sönüyordu ve suskunlara özgü kavrayışla, bunun acımaya benzeyen bir şeyden (çabucak eskiyen, anlık bir işaret), bazen de, acınası bir insanla bir akşam yemek yiyip

küp gibi içmekten kaynaklandığını gördüm. İnsancıl düşüncelerle mideye indirilen rakılar arasında sistematik bir ilişki vardı; nitekim fazladan bir kadeh rakı ya da uzun süren bir susuzluk ne canavarları süt dökmüş kediye döndürür!

Bu insanlar ruhlarını cehennem halkından, bitkinliğe ve alçaklığa aç birtakım şeytanlara satmışlardı. Gurur ve tembelliğin zehriyle yaşar, vıcır vıcır kaynaşan tüküren akreplerin arasında, kelimelerden minderlerde sere serpe yatarken ölürlerdi.

Böylelerinin en olağanüstü özelliği, kelimenin her anlamında, tepeden tırnağa anlamsız olmalarıydı. Kimi önemli gazetelerde yazı işleri müdürüydü ve aynı zamanda var olmamayı da başarabiliyordu; kimi yıllıklarda hemen göze çarpan mevkileri işgal eder, ama gerçek hayatta hiçbir yere sahip olmamayı becerirdi; şairler de vardı içlerinde, hatta bazen hayatını bu işe adamış şairler, ama aptal suratları, kül rengi, solgun bir tozla kaplanmıştı. Uzaktan bakıldığında, kaskatı mumyaların bir ellerini sırtlarına koymuş, canlıların duruşunu taklit ettiği bir dehliz akla gelirdi.

Zihnim tamamen durmuş bir halde geçirdiğim bu kısa sürgünlerden, gerçekten eğlenceli birkaç anın, esas olarak da hırçın bir tekdüzelikle akan anların anısı kalmış bende; hiçliğin üzerinde şekillenen birkaç profilin, isimsiz hizmetkârlara yönelik zarif hareketlerin – özetle, neredeyse insanın içini bulandıran bir sıkıntının ve buna karşılık birkaç zekice sözün anısı.

Kalabalığın içinde olgun erkekler vardı – kimi gönül okşayan sözler bilse de kötü konuşuyordu, herkes gibi, herkesle aynı bütün herkes gibi.

Toplumda başarıya ulaşanlar arasında en alt basamaklarda bulunan, o üç kuruşluk ihtişamı elinin tersiyle iten zavallılara, hiç bu sefillerin saldırısına uğradıkları zamanki kadar sempati duymamıştım. Başarılarının nedenini de anladım: Yüceliğin paryaları için zafer insanlığa karşı değil, zavallılara karşı kazanılan bir şeydi.

Doymak bilmez zavallıcıklar – ya iyi bir yemeğe açtırlar ya da şöhrete, o da değilse hayatın küçük lezzetlerine. Kim olduklarını bilmeden söylediklerine kulak verirseniz, Napoléon'un hocalarını ya da Shakespeare'in ustalarını dinlediğinizi sanabilirsiniz.

Başarılı âşıklar, başarılı politikacılar, başarılı sanatçılar vardır. Bunların içinde âşıkların kazancı hikâyelerdir, çünkü aşkta kazanılan zaferleri, olayın kendisini uluorta ortaya dökmeden, art arda anlatmak mümkündür. Böyle erkeklerin cinsel maratonlarını dinlerken, yedinci bâkireye gelince insan ister istemez hafif bir şüpheye kapılıyor. Aristokrat ya da sosyetik kadınlarla düşüp kalkanlar (ki hemen hepsi öyledir) o kadar çok kontes tüketirler ki, gönlünü çeldikleri kadınların istatistiği yapılacak olsa, hesaba göre bugün yaşayan aristokratların büyükannelerinde bile ne edep kalır ne erdem.

Kimileriyse teke tek dövüşte ustadır, hatta Chiado' da[69], bir sokak köşesindeki bir barda, içkiyi fazla kaçırıp koca Avrupa şampiyonlarını hakkın rahmetine kavuşturmuşlukları vardır. Bazılarının ise dünyada tanımadığı bakan yoktur. En az çekinilmesi gereken de bunlardır, ne de olsa dinlemek parayla değil.

Sıkı sadistler vardır içlerinde, kimi oğlanlara düşkündür, daha başkaları da titrek, ama güçlü bir sesle kadınlara el kaldırdıklarını itiraf ederler. Sopayla yola getirirler kadınları. Ve en sonunda para ödemeden kalkıp giderler.

Şairler vardır bir de [...]

Bu gülünç gölgeler yığınına karşı insan hayatını dolaysız olarak, en gündelik haliyle, örneğin, Rua dos Douradores'teki işyerimde benim yaptığım gibi, ticaretiyle tanımaktan daha etkili bir ilaç bilmiyorum. Soytarı kaynayan o tımarhaneden çıkıp Moreira'nın gerçek mevcudiyetine kavuşunca nasıl da rahat bir soluk alırdım, Moreira, şefim, özbeöz muhasebeci, işinin ehli, üstü başı dökülen, itilip kakılmış, ama herkesten farklı olarak, insan olmayı bilmiş biri...

278

İnsanların çoğu hiç üzerinde düşünmeksizin kimseye ait olmayan, sahte hayatlar yaşıyor. Oscar Wilde "İnsanların çoğu aslında başka insanlardır," demiş ve haklıymış. Kimi hayatını arzu bile etmediği bir

şeylerin peşinde harcar; kimi ömür boyu istediği, ama hiçbir işine yaramayacak bir şeyleri arar durur; kimileri de kendini kaybeder [...]

Ama büyük çoğunluk yaşadığı için mutludur, kafasını fazla yormadan hayatın tadını çıkarmasını da bilir. Genel olarak bakıldığında, insanoğlu pek az ağlar; inlediğinde ise kendi edebiyatını yaratmış olur. Karamsarlığın demokratik bir söylem olarak ömrü kısadır. Dünyanın mutsuzluğuna yalnızlar ağlar – ağladıklarını da kendilerinden başka duyan olmaz. Bir Leopardi, bir Antero de Quental sevgilisiz, yoldaşsız mı kalmış? Evren baştan yanlış kurulmuş demektir. Bir Vigny az mı sevilmiş? O zaman dünya bir zindandır. Bir Chateaubriand mümkün olanın ötesini mi hayal etmiş? İnsan hayatı sıkıntıyla dolu bir uçurumdur öyleyse. Eyüb'ün her yerini çıbanlar mı sarmış? Yeryüzünü çıbanlar sarıverir. Bir melankoliğin nasırına mı basmışlar? Güneşlerin ve yıldızların ayakları acır.

İnsanlar ise bütün bunlara hiç aldırmadan, sadece gerektiği zaman, mümkün olduğu kadar az ağlayarak –filanca, yıllar geçtikçe, doğum günleri dışında hatırlamaz olacağı ölmüş oğluna ağlar; beriki batırdığı parasına ağlar, belini doğrultana ya da parasızlığı hazmedene kadar da sürecektir bu–, evet, insanlar hiçbir şeyi umursamadan sevmeye, hazmetmeye devam eder.

Yaşayan özümüz diriltir bizi, canımıza can katar. Bütün ölülerimizi bir seferde gömeriz. Kayıplarımızı, kayıplığın en saf haliyle yaşarız.

279

H.K.

16 Aralık 1931

Gitti. Getir götür işlerine bakan çocuk bugün gitti, dediklerine göre köyüne dönmüş, bir daha da gelmeyecekmiş – içinde yaşadığım insani mekânın, dolayısıyla benim ve dünyamın ayrılmaz bir parçası olarak görürdüm onu. Bugün gitti. Koridorda rastlaştık, böylece beklenen sürpriz vedalaşma gerçekleşti, ona sarıldım, o da çekinerek

karşılık verdi bana, olanca yabaniliğimi kuşanıp ağlamamayı başardım, oysa yanan gözlerim yüreğimde, benden bağımsız olarak can atıyordu yaşlar akıtmaya.

Sahip olduğumuz her şey, ortak bir hayat sürmenin ya da sadece kendi bakışımızın oyunuyla, biraz biz olur, çünkü bize aittir. Bugün Galiçya'nın bir köyüne giden, adını bile bilmediğim o kimse, benim için sadece bir ayakçıydı: Gözle görülebilir, insani bir varlık olarak, hayatımın özünün hayati bir parçasıydı. Şimdi azaldım ben. Artık tam olarak eskisi gibi değilim: Çocuk gitti.

Yaşadığımız yerde ne yaşanıyorsa, aslında bizde yaşanır. Gördüklerimiz arasında sona eren şeyler, bizde sona erer. Var olmuş olan insanlar –var oldukları sırada görmüşsek– yok olduklarında bizden koparılmıştır. Çocuk gitti.

O büyük masaya kurulmuş, dün başladığım yazılara devam ederken şimdi daha ağır, daha yaşlı, daha kuşkuluyum. Çalışmaya hevesim yok, ama kıpırtısızlığımı harekete geçirip kendi kendimin kölesi olabilirsem çalışabilirim. Çocuk gitti.

Evet, yarın, belki daha sonra, ölümü ya da gidişi haber veren sessiz çan benim için çalacak, büroda olmayan kişi, merdiven altındaki dolapta eski bir kayıt olma sırası bana gelecek. Evet, yarın ya da Kader benliğimde benmiş gibi davrananın hesabını kapatmaya karar verdiğinde. Doğduğum memlekete döner miydim acaba? Bilemiyorum. Bugün gidenin yokluğu yüzünden trajedi iyice somutlaşıyor, sırf hissedilmeyi hiç hak etmediği için iyice hissediliyor. Tanrım, Tanrım, çocuk gitti.

280

Ey yıldızları yalanlar saçan gece, ey gece, ey Evren'le boy ölçüşebilen tek şey, değiştir beni, bedenimi de, ruhumu da bedeninin bir parçası yap, yap ki kaybedeyim kendimi, som karanlık olayım, gece olayım ben de, derinliklerinde yıldızlara benzeyen düşler, gelecekte parlayan ışıklarla beklenen gezegenler barındırmayan bir gece.

281

Varlıkların geceleyin oyulan boş kalan içinde, önce bir gürültü, gürültü yapıyor. Arkasından, sokakta tembel tembel sallanan tabelaların arasından, anlaşılmaz bir çığlık yükseliyor. Boşluğun kükreyen sesi birden çoğalıyor, her şey ürperiyor, sallantı duruyor ve her şeye sinen korkunun üzerine bir sessizlik çöküyor, sönüp gitmiş bir başka korkunun kokusunu almış gizli bir korku gibi.

Sonra rüzgâr kalıyor, yalnızca rüzgâr, yarı uykumun arasında kapalı kapıların titrediğini görüyorum, pencerelerin direnen camları çınlattığını.

Uyumuyorum. Yarı-varım.

Bilincimde kalıntılar yüzüyor. Bilinçaltımın ağırlığını hissetmeksizin uykunun ağırlığını hissediyorum... Var değilim. Rüzgâr... Uyanıyorum, tekrar uyuyorum ve henüz uyumamışım. Ötesine geçince kendimi tanıyamadığım tiz, bulanık ses manzaraları var. İhtiyatla, uyumakta olabileceğim olasılığının tadını çıkarıyorum. Aslında uyuyorum, ama uyuyup uyumadığımı bilmeksizin. Uyku sandığım şeyde, her şeyin sonunu, gecenin içinde rüzgârı, iyice kulak verdiğimde ise ciğerlerimin, yüreğimin gürültüsünü dillendiren bir ses var.

282

H.K.

Yıldızbatımı ağarıp sabah göğünde, hiçlikte kaybolduktan sonra ve meltem, aşağılarda gezinen bulutlara vuran ışığın turuncuya çalan sarısında serinliğini yitirdikten sonra – ancak o zaman hiçbir şeyden yıpranmış bedenimi, evreni düşündüğüm yatakta usulca doğrultabildim, oysa gece gözümü bile kırpmamıştım.

Gözlerim açık durmaktan yanarak pencereye gittim. Sıkış sıkış çatıların üzerine ışık, soluk sarı tonlarını serpiyordu. Bütün bunları uykusuzluğun mutlak sersemliği içinde seyrediyordum. Havai,

anlamsız sarı en yüksek evlerin cephelerine konuyordu. Gözümü uzaklara çevirdiğimde, şehrin batı tarafında, ufuk yeşile çalan bir beyaza dönmüştü bile.

Biliyorum, hiçbir şeyi anlayamamak kadar sıkıcı bir gün bekliyor beni. Biliyorum, bugün yapacağım her şeyde, henüz tatmadığım uykusuzluk yorgunluğunun değil, bu gece gayet iyi öğrendiğim uykusuzluğun payı olacak. Biliyorum, sadece uyumadığım için değil, ayrıca uyuyamadığım için de kopkoyu, yüzeysel bir uyurgezerlik yaşayacağım.

Bazı günler başlı başına bir felsefe, hayata dair bir yorumdur, evrensel yazgımızın kitabına noktayı koyan, acı eleştirilerle dolu, marjinal notlara benzerler. Şimdi öyle bir gündeyim. Saçma ama, bu derin, derin olduğu kadar da yararsız yorumun harflerini, saçma bir kalem gibi, bu ağırlaşmış gözkapakları, bu bomboş beyin çizecek gibi geliyor.

283

H.K.

Özgürlük, yalnız kalabilmeye denir. İnsanlardan uzaklaşabiliyorsan, onlara hiçbir muhtaçlığın, paraya ihtiyacın, sürüye uyma içgüdün, aşka, şana şöhrete hevesin ya da merakın yoksa özgürsündür, bunların hepsi sadece yalnızlıktan ve sessizlikten beslenir. Yalnız yaşayamıyorsan, doğuştan kölesin demektir. Ruhen ya da zihnen en yüce mertebelere ulaşmış olabilirsin: Soylu bir kölesin öyleyse ya da zeki bir uşak, ama özgür değilsin. Ve bir trajedinin içinde değilsin, çünkü böyle doğmuş olman bir trajediyse de bu seni değil, kendi kendiyle yüz yüze gelen Kader'i ilgilendirir. Öte yandan, eğer hayatın ağırlığına dayanamadığın için köle olduysan, yazıklar olsun. Özgür doğduğun, kendi kendine yetebilen, insanlardan uzak durabilen biri olduğun halde, zavallının teki olduğun için insanlarla yaşıyorsan, yazıklar olsun sana. İşte bu, nereye gidersen git, kendinde birlikte taşıyacağın trajedindir.

Özgür doğmak insanın en yüce özelliğidir; mütevazı bir keşişi krallara ve hatta hak ettiği halde özgürlüğü küçümsemeksizin, güçlü oldukları için kendi kendine yeten tanrılara üstün kılan budur.

Ölüm bir kurtuluştur, çünkü ölen insanın kimseye ihtiyacı kalmaz. Zavallı köle zorla kurtulmuş olur zevklerinden, acılarından, arzulanan ve bitmek bilmeyen hayattan. Kral vazgeçemediği mülklerinden kurtulur. Etrafına aşk saçan kadınlar, taparcasına sevdikleri gibi, gönülleri fethetmekten kurtulur. Zaferden zafere koşanlar, hayatlarını adadıkları zaferlerden kurtulur.

İşte bunun için o zavallı, saçma bedene bir asalet katar ölüm, bilinmedik süslerle donatır onu. Kendi öyle istememiş olsa bile, beden artık özgürdür. Artık köle değildir, köleliğini gözyaşları içinde kaybetmiş olmasına rağmen. En büyük başarısı krallık unvanı olan krallar için de geçerlidir bu, bir insan olarak gülünç olsalar da, kral olarak üstün varlıklardır onlar – ölüsü korkunç olabilir, ama kral üstündür, çünkü ölüm sayesinde özgürlüğüne kavuşmuştur.

Bezgin bir halde pencerelerimin kanatlarını kapatıyorum, dünyayı dışlıyorum ve bir an için özgürlüğe kavuşuyorum. Yarın köle olacağım tekrar; ama şu an yalnızken, dünyada hiç kimseye ihtiyaç duymazken, tek korkum bir sesin ya da mevcudiyetin şu halimi bölmesiyken, küçük özgürlüğümün, yüceldiğim anların tadını çıkarıyorum.

Koltuğuma güzelce yayılarak, üzerime çöken hayatı unutuyorum. Bugüne dek yaralamış olmasının yarası sayılmazsa, artık yaralamıyor beni.

284

Hayata değmeyelim asla, parmak uçlarımızla bile.

Düşüncede bile sevmeyelim.

Düşte bile olsa, hiçbir kadının öpücüğü herhangi bir duygumuzu uyandırmasın.

Marazın ustası olarak, yanılgıdan kurtulma sanatını başkalarına öğretebilecek kadar ilerletelim işi. Hayata olan merakımızla, yeni ya

da güzel bir şey keşfetmeyeceğimizi bilerek, peşinen bunun yorgunluğunu duyarak, bütün duvarların ardını gözetleyelim.

Umutsuzluğu dokuyanlar olarak, sadece kefenler dokuyalım – hiç görmediğimiz düşler için beyaz kefenler, kendimizde öldüğümüz günler için kara kefenler, sadece hayalini kurduğumuz eylemler için kül rengi kefenler, yararsız duygularımız için imparatorların mor renginde kefenler.

Tepelerde, vadilerde, göl kıyılarında avcılar kurt, geyik, yabani ördek avlıyor. Nefret edelim onlardan, avlandıkları için değil, bize yâr olmayan bir zevki tattıkları için.

Yüzümüzde, ağladı ağlayacak bir adamın, solgun gülümseyişi olsun; görmek istemeyen bir adamın bulanık bakışları; hayatı küçümseyen, sırf küçümseyecek bir şeyi olsun diye yaşayan bir adamın, bütün hatlarımıza sinmiş küçümseyişi.

Ve çalışanlar, savaşanlar horgörümüzden nasiplensin, umut ve güven besleyenler ise nefretimizden.

285

H.K.

20 Aralık 1931

Hep uykuda olduğuma ikna oldum olacağım. Yaşarken rüya mı görüyorum, rüya görürken yaşıyor muyum ya da rüya ile hayat bende karışmış, kesişmiş, iç içe geçerek bilinçli varlığımı oluşturmuş şeyler mi, bilmiyorum.

Bazen, herkes gibi bana da ne olduğumu açıkça gösteren aktif hayata daldığım halde, tuhaf bir şüphenin şöyle bir yoklayıp geçtiği oluyor; var mıyım, bunu artık bilmez oluyorum, bir başkasının rüyası olabileceğimi hissediyorum; adeta etim hissediyor bir roman kahramanı olabileceğimi; akıl almaz bir hikâyenin baştan sona uydurma gerçekliğinde, yazı dilinin çalkantılarına uyarak devinen bir kahraman.

Roman kahramanlarının gözümüzde dostlarımızdan ya da ahbaplarımızdan, apaçık görülen gerçek hayatta bizimle konuşan, bizi dinleyen herkesten daha canlı hale geldiğine sık sık tanık olmuşumdur. Ben de bu mesele üzerinde hayal kuruyorum işte, bir bütün olarak dünyada, her şey üst üste yığılmış düşlerden ve romanlardan mı ibaret acaba, kutu içinde kutular gibi – her şey *Binbir Gece Masalları*'ndaki gibi, başka hikâyeler barındıran ve yalanlarla sonsuz gecede yayılan hikâyeler mi yoksa.

Düşündüğümde her şey saçma geliyor; hissettiğimde her şey tuhaf geliyor; istek duyduğumda, isteyen, derinlerimdeki tuhaf bir şey. Ne zaman içimde bir devinim olsa, devinenin ben olmadığımı fark ediyorum. Hayal kurarken, bir başkasının kaleminden dökülüyormuş gibi oluyorum. Hissettiğimde, sanki beni boyuyorlar; istek duyduğumda, nakledilecek bir mal gibi bir arabaya tıkıyorlar beni, galiba bilerek bir yere yolluyorlar, ben ise, ancak oraya vardıktan sonra gerçekten istemiş oluyorum gitmeyi.

Amma karışık işler! Görmek düşünmekten katbekat iyidir, okumak ise yazmaktan! Gördüğüm beni yanıltabilir, ama bir parçam değildir. Okuduğum hoşuma gitmeyebilir, ama onu yazmış olmaktan pişmanlık duymama gerek yoktur. Her şey ne kadar da acı geliyor eksiksiz bir düşünme bilinciyle düşününce, tinsel varlıklar olarak, bilincin ikinci parçasını bilerek düşünürüz, ki bildiğimizi bilmemiz de onun sayesindedir! Hava bugün muhteşem, ama kendimi düşüncelerden alamıyorum... Düşünmek ya da hissetmek, o da değilse, kenara itilmiş dekorların arasında yatan başka ne? Alacakaranlıkların, özensiz kıyafetlerin, kapalı duran yelpazelerin sıkıntısı; ve yaşamaya mecbur kalmış olmanın bıkkınlığı...

286

H.K.

Henüz gençtik, ormanın yüksek yapraklarının, belirsiz mırıltısının altından geçerdik. Patikanın ucunda birden karşımıza çıkan düzlükler

ayın altında göl olurdu, birbirine geçmiş dallarla çizilen sınırları, geceden daha yoğun bir geceydi. Büyük korulara özgü kararsız meltemin dalların arasında nefesleri duyulurdu. İmkânsız şeylerden konuşurduk; seslerimiz gecenin, ay ışığının ve ormanın bir parçasıydı. Bir başkasının sesi gibi gelirdi kulağımıza.

Bu belirsiz ormanda yol yok değildi. Her nasılsa bildiğimiz kestirmeleri vardı, yılankavi adımlarımız oynaşan gölgeleri, ay ışığının belirsiz, soğuk ve sert ışıltılarını çiğnerdi. İmkânsız şeylerden konuşurduk ve gerçek manzaralar da aynı şekilde, imkânsızdı.

287

H.K.

Sadece ulaşılmaz olduğu için taparız mükemmelliğe; ulaşabilsek elimizin tersiyle iterdik zaten. Mükemmel olmak insan olmamak demek, çünkü insanoğlu kusurludur.

Cennete gizli bir nefret duyarız – ve bakın şu zavallıya ki gökyüzünde kırlar olsun istiyordu. Hissetme yetisine sahip bir insanı ne soyut sarhoşluklar, ne maddi âlemin harikaları tatmin edebilir: Küçük evlerde buluruz mutluluğu, tepelerin yamaçlarında, mavi bir denizdeki yemyeşil adalarda, ağaçların altında uzanan patikalarda ve atadan kalma eski evlerde saatlerce dinlenmekte – daha önce hiç böyle şeyler yaşamamış olsak bile. Gökte kır yoksa, gök hiç olmasın daha iyi. Öyleyse hepsi hiç olsun ve bir düğümü bile olmayan bu roman bitsin.

Kusursuzluğa ulaşmak için insan ruhunun erişemeyeceği bir soğukluk gerekir bize; ne var ki o zaman da, kusursuzluğu sevebilecek insan yüreği kalmazdı.

Kusursuzluğa taparken, kusursuzluğa uzanan, büyük sanatçıları yaratan o gerilim büyüler bizi. Kusursuzluk için sarf edilen bu çabayı severiz, ama tam da bunun için, sadece çaba olduğu için.

288

H.K.

İnsanoğlunun kusursuzlaştırılabileceğine inanmamak ne büyük bir trajedi!

– Ya inanmak, ya o nasıl bir trajedi!

289

Kral Lear'ı yazmış olsam ömür boyu pişmanlık duyardım.[70] Çünkü o kadar büyük bir yapıt ki, hem kusurları, hem de bazı sahnelerden fışkıran, aslında ne kadar mükemmel olabileceklerini insana hissettiren ayrıntıları, üstelik kimilerinin çok küçük olmasına rağmen, insanın gözünde büyüyor. Lekeli bir güneş değil bu yapıt; paramparça bir Yunan heykeli. Metin baştan sona hata, perspektif yokluğu, bilgisizlik, zevksizlik, zayıflık ve ihmalkârlık kokuyor. Büyük eserler arasına girecek hacimde, mutlak kusursuzluğa erişmiş, yüce bir eser yazmak – bunun için gereken tanrısal yetenek dünyada kimsede yok, kimseye nasip olmamış bu işi başarmak. Bir hamlede kendini dışımıza atamayan her şey, zihnimizin kusurları yüzünden giderek bozulur.

Bunu düşününce hayalimde sonsuz bir hüzne boğuluyorum, ıstırap içinde, ömrüm boyunca Güzelliğe yararı dokunacak, iyi bir şey yapamayacağımı idrak ediyorum. Kusursuzluk Allah'a mahsus. Bütün gücümüzü de ortaya koysak çabalamanın bir sınırı var; biz çaba harcarken yapıt farklı ruh hallerimizden geçer ve bunların da her biri başlı başına bir kendilik olduğundan, kişiliğiyle yapıtın bireyselliğini zedeler. Ancak yazdığımız an kesin olarak biliriz kötü yazdığımızı; yegâne ulu yapıt, gerçekleştirmeyi hayal bile etmeyecek olduğumuzdur.

Bir daha dinle ve beni anla. Her şeyi iyi dinle, sonra söyle bana, düş hayattan daha iyi değil midir. Çalışmakla bir yere varılmaz. Çabalarımızın sonu yoktur. Hiçbir şey yapmamak – yegâne soylu,

seviyeli tavır budur, çünkü gerçekleştirilen şeyin tasarlananın daima altında kaldığını, tamamlanmış yapıtın hayal edilenin alt tarafı grotesk bir gölgesi olduğunu kabullendiğimizi gösterir.

Ah bir yazabilseydim düşlediğim dramların diyaloglarını, okunası, duyulası kelimeleri kâğıda fırlatarak! Dramlarımda sarkmayan, hatasız bir olay örgüsü, mükemmel diyaloglar var, ama olayın akışını, somut olarak yansıtmaya yetecek kadar açıkça canlandıramıyorum kafamda; samimi diyalogların esasını oluşturan kelimelerin ise, dikkatle dinlesem de yazıya dökebileceğim kadar güçlü çıkmıyor sesi.

Bazı lirik şairleri severim, çünkü epik ya da dramatik şiirler yazmaya kalkışmamış, bir duyguyu ya da bir düş anını somutlaştırmaktan başka şey peşinde koşmanın faydasız olduğunu içgüdüleriyle kavramışlardır. Bilinçsiz haldeyken yazabildiklerimiz, erişebileceğimiz kusursuzluğun boyutlarını ortaya koyar. Shakespeare'in hiçbir dramının, Heine'nin bir şiiri kadar bizi doyurmasına imkân yoktur. Heine'nin şiiri kusursuzdur, oysa ister Shakespeare'in olsun ister başkasının, bütün dramlar kusurludur. Bir şey inşa edebilmek, bir Bütün kurmak, müthiş uyumlu parçalardan oluşan, insan bedenine benzeyen bir şey ve onu oluşturan parçaların farklı yönlerini birleştirecek, mutlak birlik ve uyum üzerine kurulu bir hayat yaratmak!

Ey beni duyan ve yarım kulak dinleyen sen, bunun nasıl bir trajedi olduğunun farkında değilsin! Anasını babasını kaybetmeye, bahtsızlığa, dostsuz, aşksız kalmaya – hepsine katlanabilir insan; ama ne gerçekte, ne lafta elde edebileceği güzel bir şeyi hayal etmeye, hayır. Kusursuz bir iş bitirdiğini bilmek, maksadına ulaşmış bir yapıt yaratmanın zevki – sakin bir yaz günü, bir ağacın gölgesinde ne de tatlıdır uyumak.

69. Lizbon'da ticaret ve eğlence merkezi.

70. Pessoa, Shakespeare'e hayrandı; onu bütün zamanların en büyük dâhisi olarak gördüğünü defalarca belirtmiştir.

290

H.K.

Koltuğuma rahatça yerleşmiş, hayata aidiyetim iyice zayıflamış olarak, asla yazmayacağım cümleleri, asla tarif edemeyeceğim manzaraları inanılmaz bir berraklıkla kıpırtısızlığıma aktarıyorum, düşüncelerimde açık seçik çiziyorum. Kelime kelime, upuzun, kusursuz cümleler yontuyorum, birtakım dramlar, entrikalar örüyor, sonra bunları dört dörtlük yapılar olarak zihnime yayıyor; uçsuz bucaksız şiirlerin her zerresinde, ölçülü, söze dökülmüş o coşkuyu hissediyorum, nefis bir taşkınlık görünmez bir köle gibi alacakaranlıkta peşim sıra geliyor. Ama olgunlaşmaya yüz tutmuş bu duyguları gömdüğüm yerden kalkıp bir adım atsam, yazıya dökmek için masaya gitsem – kelimeler o dakika elimden kaçıyor, dramlar sönüyor, ezgili mırıltılar açan, hayat veren coşkudan geriye kalansa uzak bir pişmanlık, ırak tepelerde bir tutam güneş ışığı, ıssız bir kapının önünde, yaprakları havalandıran bir esinti – hiç açığa çıkmamış bir akrabalık bağı, başkalarının bildiği zevk ve eğlenceler, içgüdümüzün bize döneceğini söylediği ve aslında var olmayan o kadın.

Tasarılar – hepsi benimdi! Benim yazdığım *İlyada*' da, Homeros'un ulaşamadığı dinamik bir mantık, epodlarının arasında da organik bir bağ vardı. Kusursuz dizelerimdeki ustalık, –tek eksikleri nihayete erdirilmemiş olmaktı– Vergilius'un berraklığını, Milton'un gücünü katbekat aşıyordu. Düşlediğim alegorik hicivler, birbirine sıkı sıkıya bağlı ayrıntılardaki simgelerin açıklığıyla Swift'i yaya bırakırdı. Ne Horatius'lar, ne Verlaine'ler kaldı olmadığım!

Bunları aslında tam olarak düşlemeden koltuktan her kalktığımda, hiçbirinin gerçek olmadığını, ama aynı zamanda salt düş de olmadıklarını bilmekten kaynaklanan ikili bir trajedi yaşamışımdır; düşüncelerimle onların varlığı arasındaki soyut eşikte, onlardan bir şeyler vardır.

Bir dâhiydim ben, düşlerimdekinden daha çok, hayatımdakinden daha az. Varoluşumdaki trajedi budur işte. Yarışı önde götüren, fakat hedefe varmasına bir adım kala yere yığılan bir koşucuydum ben.

291

H.K.

Sanatta kusursuzlaştırıcılık diye bir meslek olsaydı (sanat) hayatımda nihayet bir işe yaramış olurdum.

Bir başkası bir eseri yarattıktan sonra, sırf onu kusursuz hale getirmek için uğraşmak; *İlyada* belki de böyle meydana gelmiştir.

Ama en önemlisi, yaratmanın ilk adımını atmak için çaba sarf etmeyecek olmak!

Romanlar yapanları, başlayıp, yazıp bitirenleri o kadar kıskanıyorum ki! O romanların her bölümünü ayrı ayrı canlandırabilirim düşümde, bazen diyaloglardaki cümlelere, bölümleri bağlayan pasajlara kadar tahayyül ettiğim oluyor, ama yazı hayallerini kâğıda savurmaya sıra gelince, tutulup kalıyorum [...]

292

H.K.

İster savaşmak söz konusu olsun ister akıl yürütmek, bütün eylemler hatalıdır; tıpkı insanın herhangi bir şey yapmaktan kaçınması gibi. Ah bir bilebilseydim hem hiçbir şey yapmamanın, hem de eylemden vazgeçmemenin yolunu! Zaferimi simgeleyen hayal-tacına, yücelenlerin sessizlik-asasına kavuşmuş olurdum o zaman.

Acı bile yok içimde. Her şeyi o kadar hor görüyorum ki, kendimi de aşağılıyorum; başkalarının acılarını küçümserken kendiminkileri de küçümsüyor, böylece kendi acımı, küçümseyerek eziyorum.

Evet, ama böyle olunca acım büyüyor... İnsan ıstırabına bir değer biçtiği an, onu gurur güneşiyle kuşatmış olur. Acıyı çok yoğun yaşamak, Istırabın Sevgili Varlığı olduğumuza inandırabilir bizi. Öyleyse [...]

293

Istırap molası

Uzun bir [...] sonra kitaptan kaldırdığımızda gözlerimiz saf, pırıl pırıl doğal güneşin öfkesine uğrar ya, benim gözlerim de bazen kendimden ayırdığımda öyle acır, öyle yanar işte, benden tamamen bağımsız, dışımda olduğu söz götürmez hayatın, başkalarının varlığının, hareketlerin boşluktaki halinin ve uyumunun berraklığını seyrederken. Ötekilerin duygularına çarparım, iç dünyalarımızın uyuşmazlığı karşısında yüreğim sıkışır, ayaklarım birbirine dolaşır, sendelerim ve kulağıma uğultu gibi gelen tuhaf sözlerinin, gerçek bir zeminde kararlı, kendinden emin yürüyüşlerinin, ellerinin sahici hareketlerinin, onları benim farklı hallerim değil, bambaşka insanlar yapan çeşitli, karmaşık oyunların arasına yuvarlanırım.

Bazen insanların içine dalıverdiğimde bir şaşkınlığa, boşluğa düşerim; sanki ölmüşüm gibi gelir, solgun, renksiz bir gölge olarak yaşıyormuşum aynı zamanda, ilk meltem yere çalacakmış beni, biri dokunduğu anda toza dönecekmişim.

O zaman, en derin yerimde sorarım kendime, herkesten uzaklaşıp kendimi yetiştirmek uğruna harcadığım emeklere gerçekten değer miydi, Çarmıha Gerilmiş Zaferime ulaşmak için benliğimi ağır bir cehennem azabına dönüştürmeye gerçekten değer miydi. Aslında biliyorum değdiğini, ama gene de böyle anlarda değmediğini, hiçbir zaman da değmeyeceğini fısıldayan bir duygu üzerime çöküyor, içimi daraltıyor.

294

H.K.

Para, çocuklar (deliler) [...]
Zenginliğe platonik olarak özenmeli insan. Zenginlik özgürlüktür.

295

Para güzeldir, çünkü özgürlüktür.

Beijing'e gidip orada ölmeyi isteyip de[71] yapamamak, yaklaşan bir felaketin ağırlığı gibi çöreklenir ruhuma.

Lüzumlu lüzumsuz alışveriş yapan insanlar aslında sandıklarından çok daha bilgedir – para verdikleri o ıvır zıvırlar, kendi düşlerinin küçültülmüş halleridir aslında. Bir şeye sahip olmanın zevkini tadan çocuklar gibidirler. Ceplerinde para olduğunu tahmin ederek onlara göz kırpan saçmalıkları satın alırken, kıyıda deniz kabuğu toplayan bir çocuk kadar mutludurlar – ve azami mutluluğun ne olduğunu en fazla hissettiren resimdir bu: kıyıda kabuk toplayan bir insan! Bir çocuk için, birbirine eş iki kabuk yoktur. Uyurken en güzel ikisi elindedir; kabuklarını elinden alıp da kaybedeninse vay haline! Ruhunun dış parçalarını çalmak ha! Düşlerinin kırıntılarını ondan koparmak! Çocuk, yeni doğmuş bir evreni çalınmış Tanrı gibi ağlar o zaman.

296

Saçmalık ve paradoks saplantısı, hüzünlü insanlar için hayvani bir neşe kaynağıdır. Nasıl normal insan aşka gelip aklına gelen her aptallığı söyleyebiliyor, bir an heyecana kapılarak yanındakinin sırtına pat pat vurabiliyorsa, coşku ve neşe özürlüler de zekâ taklaları atar,

kendilerine has o (soğuk) havayla, hayatın (sıcak) hareketlerini yerine getirirler.

297

Reductio ad absurdum[72] en sevdiğim içkilerden biridir.

298

H.K.

Her şey saçma. Kimi ömrünü para kazanıp bir köşeye koymaya adamış, ama ne parasını bırakacak çocuğu var, ne de tanrının servetinin bahtını her daim açık edeceğine dair en ufak bir umudu. Şu öteki var gücüyle, ancak öldükten sonra işine yarayacak bir şöhret için didiniyor, ama şöhretinin tadını çıkaracağı başka bir hayata inanmıyor. Beriki aslında umurunda olmayan bin türlü işin peşinden koşuyor. Şu az ötedeki de [...]

Şurada duran var ya, o da gereksiz yere, öğrenmek için okuyor. Şu öbürü zevk içinde yaşamaya bakıyor, ama o da boş.

Tramvaydayım, her zamanki gibi, insanların bütün somut ayrıntılarını ağır ağır gözden geçirmekteyim. Benim için ayrıntılar birer varlıktır, bir kelime, bir harf. Karşımda oturan genç kızın üstündeki elbiseyi öğelerine ayırıyorum: Alelade bir kumaş olarak değil de elbise olarak gördüğüm için, kumaşı bir tarafa, dikişe verilen emeği bir tarafa; ve ayrışma sırası yaka hizasındaki özenli işlemeye geliyor; ipek iplikler bir yana, sarf edilen emek de öbür yana. Ve birden, ilkel bir ekonomi politik kitabı okurcasına, fabrikalar, çeşit çeşit faaliyetler gözümün önüne seriliveriyor – kumaşın dokunduğu fabrika; elbisenin boynu saran yerini kıvrım kıvrım motiflerle süslemekte kullandıkları, kumaşın bir ton koyusu ipeklerin büküldüğü fabrika; ve fabrikaların içinde atölyeler –makineler, işçiler, terzi

kızlar–, gözlerimi içeri çevirip yazıhanelere dalıyor, bir parça huzur peşindeki müdürleri görüyorum, muhasebe defterlerini nasıl tuttuklarına bakıyorum; ama bu kadarla kalmıyorum; hepsinin ötesinde gününü bu fabrikalarda, yazıhanelerde geçiren insanların ev hallerini görüyorum... Bütün dünya gözümün önüne geliyor, sırf öbür ucunda kim bilir hangi kafayı taşıyan o esmer boynu saran, yeşil elbise üstüne daha koyu bir yeşille, rasgele işlenmiş, muntazam bir nakış karşımda duruyor diye.

Koca toplumsal hayat uzanıyor gözümün önünde.

Dahası, bir tramvayda, karşımda duran bir kadının fani boynunun etrafını, yeşil kumaş üstüne koyu yeşil ibrişimlerin kıvrım kıvrım sıradanlığı kuşatsın diye emek vermiş herkesin ruhunu, aşklarını, küçük sırlarını seziyorum.

Başım dönüyor. İrili ufaklı saman çöpleriyle doldurulmuş tramvay sıraları beni uzak diyarlara götürüyor, çoğalarak endüstri, işçi ve işçi evleri, varoluşlar, gerçeklikler – her şey oluyor.

Perişan bir halde, uyurgezercesine iniyorum tramvaydan. Baştan sona bütün hayatı yaşadım.

299

H.K.

Benim her yolculuğum büyük bir yolculuktur. Trenle Cascais'e gidene kadar, o iki adımlık yolda dört beş ülkenin manzaralarını, kırlarını, şehirlerini görmüş kadar yorulurum.

Önünden geçtiğim her bina, her müstakil ev, duvarları beyaza ve sessizliğe boyanmış her yalnız evcik – her biri, bir an için kendimi içinde yaşarken hayal ettiğim bir yuvadır, önce mutluymuşum, sonra sıkıntı basıyormuş, en sonunda her şeyden bıkıyormuşum; ve alıp başımı gittikten sonra, evde geçen günlerimi deliler gibi özlüyormuşum. Böyle hayallerle her yolculuk, büyük sevinçler, sonsuz bir sıkıntı, uyduruk özlemler devşirmekle geçiyor.

Evlerin, köşklerin, bahçeli evlerin önünden geçerken içlerinde yaşayan bütün insanların hayatını sererim içime. Evlerdeki hayatların hepsini birden yaşarım. Baba, anne ve çocuklar, kuzenler, dadı ve dadının kuzeni olurum, hepsi birden; farklı duyguları aynı anda hissetmek, aynı anda farklı insanların hayatını yaşamak –onları görebildiğim için dışarıdan, kendimi ayrı ayrı, her biri gibi hissettiğim için içeriden– başlı başına bir sanattır.

Kendimde farklı kişilikler yarattım, yenilerini yaratmaya da aralıksız devam ediyorum. Her düşüm doğar doğmaz bir başkası olup canlanıyor, o başkası da benim yerime düş görmeye başlıyor.

Yaratmak uğruna kendimi yok ettim; kendi içimde o kadar dışıma attım ki kendimi, kendimin dışında varlık sürüyorum artık. Farklı oyuncuların farklı oyunlar oynadığı boş bir sahneyim ben.

300

Üçgen rüya

Kıç güvertede uyurken bir titreme geldi – çünkü ben Uzaklardaki Prens'in[73] ruhuna, bir kehanetin ürpertisi vurmuştu.

Çığlık çığlığa tehditlerle dolu bir sessizlik, küçük odanın gözle görülen atmosferine solgun bir meltem gibi sızıyordu.

Bunların hepsi ay ışığının yüzünden oluyor, aşırı parladığında okyanus huzursuzlanıyor, usul usul salınmak yerine çırpınmaya başlıyor; henüz duymuş değilim ama, Prens'in sarayını servilerin kuşattığına artık şüphe yok.

İlk şimşeğin kılıcı, öbür dünyada, boşlukta belli belirsiz dalgalandı... Ay ışığı, açık denizde çakan bir şimşek renginde ve anlaşılıyor ki, hiç olmadığım o prensin sarayı harabeye dönmüş, çok eskide kalmış şimdi...

Gemi, ölüm kokan bir sesle suları yararak yaklaşırken, küçük odaya solgun bir karanlık çöküyor; hayır, ölmemiş, bir yerlerde tutsak

değilmiş, ne başına ne geldiğini biliyorum prensin – ne de kaderinin bugün nasıl soğuk, bilinmez bir şeye dönüştüğünü?..

301

H.K.

Duyguları yenilemenin tek yolu yeni bir ruh inşa etmektir. Hissetme biçimini değiştirmeden farklı şeyler hissetmeye ve ruhunu değiştirmeden farklı şekilde hissetmeye çalışıyorsan, boşuna çabalıyorsun. Çünkü varlıklar biz nasıl hissediyorsak öyledir –ne zamandır biliyorsun bunu bilmeksizin?– ve yeni şeyler olmasının, yeni şeyler hissetmenin tek yolu, bunları hissetme biçiminde bir yenilik yapmandır.

–Ruh değiştirmek mi? İyi ama nasıl? – Onu bulmak da senin işin.

Doğduğumuz andan öldüğümüz ana dek, tıpkı bedenimiz gibi ruhumuz da ağır ağır değişir. Bir yolunu bul da bu değişimi hızlandır, bazı hastalıklarda ya da hastalıktan kalkınca bedendeki değişimlerin hızlandığı gibi.

Asla konferans vermeye gönül indirmeyelim – görüşlerimiz var ya da halka hitap etmek uğruna onun seviyesine iniyoruz sanmasınlar. Merak eden yazdıklarımızı okusun.

Zaten bütün konuşmacılar bir aktör izlenimi verir – yetenekli sanatçıların burun kıvırdığı, Sanat'ın uşaklarına benzerler.

302

H.K.

Fark ettim ki düşüncelerim ve dikkatim, hep aynı anda iki şeye birden yöneliyor. Sanırım herkese de aşağı yukarı böyle oluyordur. Bazı duygular o kadar belirsiz ki, ancak sonradan, hatırası zihnimizde belirdiği zaman onları hissetmiş olduğumuzun bilincine varırız; bana

sorarsanız bu duygulardan, her birimizde var olan bu iki katmanlı dikkatten bir parti kurmak lazım –iç parti diyebiliriz belki buna–. Yalnız, konu ben olduğumda, dikkatimi verdiğim iki gerçekliği aynı şekilde görmem gibi bir durum var. Benim özelliğim bu işte. Belki trajedim de bu – ve hatta trajedimdeki komedi de.

İç karartıcı bir şirketin gereksiz hikâyesini kuran yazıları aktardığım deftere eğilmiş, dikkatle yazıyorum; ve bir taraftan da düşüncelerim aynı dikkatle var olmayan bir gemiyle, hiçbir yerde olmayan bir Doğu'nun manzaraları arasında süzülüyor. Şu iki şey benim için aynı ölçüde açık, aynı ölçüde gözle görülebilir: Büyük bir özenle satırların dışına taşmamaya çalışarak, Vasques ve C. Şirketi'nin ticari destanının dizelerini yazdığım kâğıt ve içinde bulunduğum geminin güvertesi; katranlı tahtaların aralıklarının sık çizgilerle doldurduğu kâğıdın biraz kenarındayım, durduğum yerden aynı dikkatle, düzgünce dizilmiş şezlonglara, yolculuğun tadını çıkaran yolcuların hafif sarkan bacaklarına bakıyorum.

(Bir çocuk bisikleti beni devirse, o bisiklet hikâyemin bir parçası haline gelir.)

Sigara salonu dışarıya doğru çıkıntı yapıyor; sadece bacakların görülmesinin nedeni bu.

Hokkaya uzanıyorum, tam o sırada yabancının siluetinin sigara salonundan –durduğumu hissettiğim yerin hemen yanından– çıktığını görüyorum. Bana sırtını dönüp öbür yolculara doğru ilerliyor. Yavaş yürüyor, kalçalarından da bir anlam çıkaramadım. Bir İngiliz. Bir hesabı daha kaydediyorum. Nerede hata yaptığımı anlamaya çalışıyorum: Marques'in borcu var, alacağı değil. (Şişko, sevecen, kalender Marques gözümün önüne geliyor, gemi bir an için kayboluyor.)

303

H.K.

17 Şubat 1932

Dünya hiçbir şey hissetmeyenlere aittir. Eylem adamı olmanın birinci şartı, duyarsız olmaktır. Hayatı sürdürmek temel olarak eylemi tetikleyen özelliğe, yani iradeye bağlıdır. Ne var ki iki şey eylemi köstekler: duyarlılık ve nihayetinde duyarlı bir düşünceden başka bir şey olmayan analitik düşünce. Her eylem, doğası gereği kişiliğimizi dış dünyaya yansıtır, dış dünya da büyük oranda insanlardan oluştuğu için, kişiliğimizi yansıttığımız zaman esas olarak bir başkasının yolunu kesmiş, eyleme biçimimizle ötekileri huzursuz etmiş, yaralamış, ezmiş oluruz.

Demek ki eylemek için başkalarının kişiliklerini, sevinçlerini ya da acılarını tahayyül etmekten kaçınmalıyız. Birine yakınlık duyduğumuz anda her şey biter. Eylem adamı için dış dünya atıl maddelerden kuruludur – üzerinden atlayıp geçtiği ya da yoluna çıkınca ittiği bir taş gibi kendiliğinden atıl olanlar vardır; bir de karşısında pes eden bir insan gibi atıl olanlar, belki taştan farksızdır insan da, çünkü eylem adamı ona da aynı şekilde davranır: Ayağıyla iter ya da üzerinden atlayıp geçer.

Eylem adamlarının en üstün örneği strateji uzmanlarıdır, çünkü önemli olduğu kadar, çok yoğun dikkat isteyen bir eylemdir onunki. Hayat bir savaştır, sonuç olarak her çatışma hayatın bir sentezidir. Strateji uzmanı, satranç oyuncusunun taşlarla oynadığı gibi insan hayatlarıyla oynar. Bu oyundaki her hamlenin binlerce ocağı söndürdüğünü, üç bin yüreği acıya boğduğunu düşünse, strateji uzmanı ne hale gelirdi acaba? İnsan gibi insan olsak dünya ne hale gelirdi? İnsanoğlu gerçekten hissedebilse, uygarlık diye bir şey olmazdı. Sanat, eylemin mecburen unuttuğu duyarlılığa ulaşmanın yoludur. Sanat, öyle gerektiği için evde bırakılmış olan Külkedisi'dir.

Bütün eylem adamları esasında enerjik ve iyimserdir, çünkü hiçbir şey hissetmezseniz mutlu olursunuz. Bir eylem adamını hep keyifli olmasından tanırsınız. Asık suratla çalışanlar ise, ikinci dereceden eylemci sayılır; hayatın içinde, genel, büyük hayatın içinde bir muhasebeci yardımcısı olabilirler, mesela benim gibi. Ama hiçbir şekilde olaylara ve insanlara hükmedemezler. Kumanda edebilmek için duyarsızlık gerekir. Başkalarını yönetmenin yolu neşeli bir mizaca sahip olmaktır, çünkü hüzün, hisleri olanların harcıdır.

Patronum Vasques bugün bir iş bitirip hasta bir adamı ve ailesini perişan etti. Bunu yaparken o adamın ticari bir rakip olmanın dışında da bir varlığı olduğunu tamamen unutmuştu. İş bağlandıktan sonra duyguları geri geldi. Ama bu her şey bittikten sonra oldu tabii, çünkü önce olsa kesinlikle işini yapamazdı. "Şu zavallı adama acıdım," dedi bana. "Beş parasız kalacak." Sonra bir puro yakıp ekledi: "Neyse; günün birinde başı sıkışır da bana gelirse –sadaka isterse, demek istiyordu–, ona sıkı bir iş borçlu olduğumu unutmayacağım."

Patronum Vasques'inki namussuzluk değil; o bir eylem adamı. Şu an oyunu kaybetmiş olan adam, sahiden de ileride sadakasız kalmayacaktır, çok cömerttir bizim patron.

Bütün eylem adamları patronum Vasques'e benzer – fabrikaları, ticarethaneleri yönetenler, politikacılar, askerler, dinsel ya da toplumsal idealleri olanlar, büyük şairler, büyük sanatçılar, burnunun dikine giden güzel kadınlar, şımarık çocuklar. Hissetmeyen yönetir. Sadece kazanmak için gerektiği kadarını düşünen kazanır. Geri kalanı –yani genel anlamda insanlık, bulanık, şekilsiz, duyarlı, hayalperest ve narin insanlık– bu kukla tiyatrosu yok olana dek yıldız oyuncuları iyice ortaya çıkarmaktan başka işlevi olmayan fon perdesidir; insanlık oyunun taşlarının üzerine dizildiği sıradan, dümdüz bir satranç tahtasıdır – ve bir gün, çift kişiliği yüzünden puanlarda hile yaparak, kendine karşı oynayarak eğlenen Oyunun Büyük Efendisi taşları toplayacaktır.

304

İman, eylemin içgüdüsüdür.

305

Hayatta düstur bellediğim, hiçbir şeye, özellikle içgüdülere inanmama alışkanlığım ve içten gelen samimiyetsizliğim, beni hep böyle davranmaktan alıkoyan engellerin boşluğunu ortaya serer.

Aslında bütün yaptığım, ötekileri kendi düşlerim haline getirmek, görüşlerine boyun eğerek zihnimle, sezgilerimle içlerine girmek, görüşlerini kendime ait kılmaktır (madem kendim herhangi bir görüşe sahip değilim, o zaman başka görüşler olmuş, bunlar olmuş, fark etmez); onları zevkime göre davranmaya zorlamak, böylece kişiliklerini düşlerime benzetmek için.

Düş benim için hayatın o kadar önünde ki, sözlü ilişkilerimde de (zaten başka türlü ilişkim yok) düş görmeyi, başkalarının görüşlerinin ve duygularının arasında canlı, belirsiz bireyselliğimin kaygan hattında tutunmayı başarıyorum.

Ötekilerin her biri bir kanal ya da bir ark, deniz suyu keyiflerine göre içlerinden akarak, güneşin pırıltılarının altında karakterlerinin değişken akışını, kendilerinin o kuru halleriyle yapabileceğinden çok daha sahici bir şekilde çizer.

Şöyle hızla değerlendirdiğimde, sık sık ötekilerin sırtından yaşıyormuşum duygusuna kapılsam da, aslında ben onları daha sonraki coşkularımdan geçinmeye mecbur ederim. Böyle yaşarım ben, bireyselliklerinin kabuğunun içine sığınarak. Adımlarını zihnimdeki kile kaydeder, bilincimin en derin yerine gömerim, öyle ki sonuçta adımlarını onlardan ziyade ben atar, yollarında ben yürürüm.

Kendimi ikiye bölmek suretiyle zihnimde iki, hatta daha fazla eylemi izleyebildiğim için, başkalarının hissetme biçimlerine bilinçli olarak, kayıtsız şartsız ayak uydururken, genellikle bir yandan da onlara ait yabancı ruh halini kendi içimde tahlil edebilmiş, böylece ne olduklarını, ne düşündüklerini tamamen nesnel olarak değerlendirebilmişimdir. Bitmeyen bir hülyanın ipine tutunmuş, düşlerimin içinde ilerliyorum ve sadece başkalarının –bazıları ölü olan– heyecanlarının zarif özünü yaşamakla kalmıyor, bir zamanlar basit bir ruh halinin derinliklerinde kaybolmuş olan farklı zihinsel güçlerini kendi iç mantıklarına göre sınıflandırıyor, üzerinde düşünüyorum.

Ve bunca hayhuyun arasında hiçbir şey kaçmaz gözümden – ne fizyonomi, ne kıyafetler, ne jestler. Tıpkı tavırları gibi düşlerini,

içgüdüsel hayatlarını ve bedenlerini de yaşarım başkalarının. Bir bütün halinde, sere serpe dağılarak her yerlerinde var olurum ve onlarla konuşurken her an, bilinçlisi bilinçsizi, tahlil edeni, tahlil edeniyle, alabildiğine açılmış bir yelpazede birleşen bir varlıklar kalabalığı yaratırım, olurum.

306

H.K.

Hıristiyanlığa kuşkuyla yaklaşmayı miras almış, kendi de kalan bütün inançlara aynı kuşkuyla bakan bir kuşağa aidim. Babalarımızda saygı duyulacak bir coşku vardı hâlâ, Hıristiyanlıktan alıp başka yanılsamalara aktarmayı başardıkları bir coşku. Kimilerini toplumsal adalet heyecanlandırırdı, kimilerinin aklı fikri güzellikteydi, bilime ve getirdiği ilerlemelere inananlar vardı; Hıristiyanlıkla bağı daha kuvvetli olanlar ise Doğu'nun ve Batı'nın derinliklerinde yeni dinler arardı –bu dinler de olmasa bomboş kalacak– bilinçlerini yaşamak denen saf ve basit eylemden koparmak için.

Bunların hepsi geçti, bizler bu avuntulardan yoksun doğduk. Her uygarlık, kendisini simgeleyen dinin çizgisinde ilerler: Yeni dinler benimsemek bu ilk dini ve nihayetinde bütün dinleri kaybetmek demektir.

Bize ait olan bu dini, onunla birlikte de bütün ötekileri kaybettik.

Böylece herkes, yaşadığını hissetmenin umutsuzluğuyla baş başa, yapayalnız kaldı. Gemiler denizlerde yüzmek için yapılmış gibi görünür; ama asıl amaç yüzmeleri değil, limana varmalarıdır. Bizimki de tıpkı böyle bir yüzmektir işte, hangi limana gideceğimize dair en ufak bir fikrimiz olmaksızın. Argonotların macera kokan sözünü acılı bir perdeden tekrar edelim: Gerekli olan yüzmektir, yaşamak değil.

Yanılsamalar elimizden gittiğinden artık sadece düşlerle yaşıyoruz – düş, yanılsamasızlığa mahkûm olanların yanılsamasıdır. Kendimizi tüketerek yaşıyor, kendimizi azaltıyoruz; dört dörtlük insan kendini bilmeyendir. İnancımız olmadığından umudumuz da kalmadı,

umudumuz kalmadığından artık gerçek bir hayatımız da yok. Sadece gelecekle ilgili değil, bugün hakkında da hiçbir fikre sahip değiliz; çünkü eylem adamı için şimdiki zaman, geleceğin önsözüdür sadece. Biz savaşma coşkusuyla doğmamışız, dolayısıyla savaşma enerjisi de bizde ölü doğmuş.

İçimizden günü geçirmek uğruna aptalca bir savaşın batağına gömülenler oldu, bunlar çile çekerek, soylu bir zafer uğruna çaba harcayarak bedel ödemekten de kaçınarak, iğrenç bir şekilde, alçakça karınlarını doyurmaya baktılar.

Daha asil soydan gelen kimilerimiz ise, halktan uzak durdu, hiçbir şey istemedi, hiçbir şeye göz dikmedi, sadece bize göre sırtımızdaki haç olan var olma gerçeğini unutuş tepesine kadar taşımaya çalıştı. Ne var ki, Haç'ı taşıyan gibi tanrısal bir bilince sahip olmayan varlıkların bunu başarması imkânsızdı.

Daha başkaları ise ruhlarının dışına çıkıp gürültü ve karmaşa dinine sarıldılar, kendi seslerini duyduklarında yaşadıklarını, aşk uzaktan göz kırptığında sevildiklerini sandılar. Yaşamak canımızı yakıyordu, çünkü canlı olduğumuzu biliyorduk; ölmek korkutmuyordu, normal ölüm kavramını yitirmiştik.

Ama daha başkaları, ey Tükenişin Soyu, Ölü Zaman'ın tinsel sonu, onlar her şeyi reddetmeye, kendilerine sığınmaya bile cesaret edemedi. Yaşadılarsa, kendilerini inkâr ederek, tatminsizlik ve hüzün içinde yaşadılar. Ama bağırıp çağırmadık, kendi kendimize yaşadık, içimize, en azından hayat tarzımıza kapandık, odamızın dört duvarının ve hareket etmekten acizliğimizin dört suru arasında hapistik hep.

307

H.K.

Düş kırıklığının estetiği

Madem hayatta bir güzellik bulamıyoruz, hiç olmazsa hayatta güzellik bulamayışımızdan güzellik çıkarmaya çalışalım.

Başarısızlığımızı bir zafere, sütunların ortasında azametle yükselen olumlu bir şeye dönüştürelim.

Madem hayatın bize tek verdiği inzivaya çekilmek için bir hücre, o zaman süsleyelim hücreyi, hiç olmazsa düşlerimizin gölgesiyle, karmaşık resimlerle ya da renklerle, unutuşumuzu da dışarıdaki duvarların kıpırtısızlığına işleyelim.

Bütün hayalciler gibi, üzerime düşen görevin yaratmak olduğunu düşünmüşümdür hep. Çaba harcamayı ya da herhangi bir niyetimi somutlaştırmayı da hiç beceremediğim için, yaratmak hep düşlemeyi, istemeyi ya da arzulamayı çağrıştırmıştır ya da yapmayı dilediğim bir hareketi sadece hayal etmeyi.

308

Yaşamayı beceremeyişime deha dedim, alçaklığıma ise incelik.

Sahte altınları takıp takıştırmış bir Tanrı olarak, kendimi çiğ renklere boyanmış mermer taklidi kâğıttan bir sunağa koydum.

Ama ne kendimi kandırabildim, ne de [...] kendi kendimi kandırdığımın farkında oluşumu.

309

Kendi kendini methetmenin o müthiş zevki.

Yağmur manzarası

Bütün idealleri barındıran basit fikirden, soğuğun, hüznün, bütün imkânsız yolların kokusu geliyor burnuma.

Gözler, bir kadının omuzlarında oynaşan şala bugün, eskisine göre çok daha bilinçli bakıyor. Şal bir zamanlar sadece kıyafetin bir parçasıydı; bugün ise saf estetik zevkin yarattığı sezgileri açığa vuran bir ayrıntı.

Nitekim, elimize her geçenle sanat yapmaya çalıştığımız günümüzde, atılan her adımda bilinçaltına başvurulduğunu, coşkun konuşmalarla [...] bütünleştiğini görüyoruz.

Bu kadın figürlerinin hepsi var olmayan tablolardan fırlamış. Belki bazılarında fazladan birkaç ayrıntı var... Kimi profiller aşırı netlikleriyle dikkat çekiyor. Etraflarını saran derin fonun üzerinde saf çizgilerle belirerek gerçekleşmemeyi oynuyorlar.

71. Portekizli yazar Eça de Queirós'un *O Mandarin* adlı romanına gönderme var.

72. Latince, saçma olana indirgeme. (Ç.N.)

73. Metin, simgesel olarak Portekiz kralı Sebastião efsanesine bir gönderme. Bu genç kral Haçlı Seferleri sırasında 1578'de Fas'ta, Kasrülkebir Savaşı'nda kaybolmuştu. Bu da "saklı kral"ın bir gün döneceğine dair mesihçi bir inanç doğurmuştur.

310

Ruhum gizli bir orkestra; bilemediğim çalgılar çalınıyor, kemanlar ve arplar, kudümler ve davullar içimde yankılanıyor. Kendime ancak bir senfoni diyebilirim.

Çaba sarf etmek bir suçtur, çünkü her eylemle bir düş ölür.

Ellerin birer tutsak güvercin.
Dudakların, birer sessiz güvercin (sesi gözlerime doğru uçan).
Her hareketin bir kuş. Eğildiğinde kırlangıç, yüzüme baktığında akbaba, o kibirli, kayıtsız halinle coştuğunda kartal.
Kanat seslerinden ibarettir seni seyrettiğim göl.
Tepeden tırnağa kanatlısın [...]

Yağmur yağıyor, yağıyor, yağıyor...
Ara vermeden, inlercesine yağıyor...
Bedenim ruhumu soğuktan titretiyor... Boşluğu dolduran soğuk değil bu, yağmuru seyretmekten doğuyor...

Her zevk bir kusurdur – çünkü hayatta herkes zevk peşinde koşar ve herkes gibi davranmak, kusurların en siyahıdır.

311

H.K.

Bazen –hiç beklemediğim, hiçbir belirti sezmediğim halde– sıradan hayat boğazıma yumruk gibi oturuverir, benzerlerimiz denilenlerin sesinden, hareketlerinden kelimenin gerçek anlamında midem bulanır. Dosdoğru mideme vuran, dolaysız, fiziksel bir bulantıdır bu, başımda ise hissetme yeteneğimin uyanışı gibi aptalca bir mucize.... Benimle konuşan her insan, gözlerini yüzüme diken her yüz bir küfür, bir hakarettir. Bütün gözeneklerimden evrene yayılan o dehşeti sızdırırım. Onları hissettiğimi hissettikçe dermansız kalırım.

Ve hüznün mideme indiği bu anlarda hep bir erkek, bir kadın, hatta bir çocuk çıkar, midemi kaldıran o bayağılığın ete kemiğe bürünmüş hali gibi gelip karşıma dikiliverir. Eksik, öznel, üzerinde enikonu düşünülmüş bir duygu değildir onları bayağılığın örneği yapan; içimde hissettiğime dışarıdan harfiyen uyan, iki tarafta benzer bir büyüyle doğmuş nesnel bir gerçekliktir; ve bizzat kendi kurduğum düzenin bir örneğini sergiler.

312

H.K.

Bazı günler karşıma çıkan her varlık –özellikle mecburen günlük rutinimin bir parçası olanlar– bir harf değeri üstlenir ve bunlar gerek tek başlarına gerekse bir araya gelerek gelecekten haber veren ya da okült bir yazıya dönüşür, hayatımın gölgeler âlemindeki izdüşümünü çizer. Masam kanlı canlı insan-kelimelerle dolu bir sayfaya döner; sokak ise bir kitaptır; tanıdıklarla konuşmalarımız, daha az tanıdıklarımla rastlaşmalarımız – tabii çözmek için sözlüğe ihtiyaç duyduğum, ama anlamakta da zorlanmadığım cümlelerdir. Kelimeler konuşur, ifade eder, ama kendilerini anlatmaz, kendilerini ifade etmezler; dedim ya, kelimeler bir şeye işaret etmez, şeffaf oldukları için arkalarında olanı gösterirler. Ne var ki buğulu bakışlarımla, birdenbire varlıkların yüzeyine vuran bu camların, içimizden neyi hem örtüp hem örtüsünü kaldırdıklarını, neyi dışarı geçirdiklerini doğru

dürüst seçemem. Renklerin ne olduğunu dinleyen bir kör gibi, pek bilmeden fikir sahibi olurum.

Sokakta yürürken bazen mahrem sohbetler çalınır kulağıma, ya öbür kadındır konu ya da öbür erkek, üçüncü bir kadının âşığı ya da dördüncü bir adamın metresi [...]

Öyle ya da böyle, bilinçli hayatların çoğunu meşgul eden bu konuşma gölgelerini duyunca üstüme bulantıyla karışık bir sıkıntı çöker, örümceklerin dünyasına sürülmüş gibi daralırım; ve gerçek insanların arasında ezildiğimin, ev sahibimin ve komşuların beni binadaki öbür kiracılarla bir tutmasının kaderim olduğunun farkına varırım ansızın; işyerinin arka tarafındaki pencerenin parmaklıkları arasından, yağmur altında, sefil bir avlu olan hayatımda biriken herkesin pisliklerini iğrenerek seyrederim.

313

H.K.

Mutsuzluğunun farkında olmayan bunca insanın mutluluğu beni ürpertiyor. İnsani hayatları, gerçekten duyarlı olsalar sonsuz acı verecek olaylarla dolu. Ama gerçekte bitkisel hayatta olduklarından, yaşadıkları şeyler ruhlarına değmeden uçup gider, varoluşlarını dişi ağrıyan, ama aynı zamanda müthiş bir servete sahip bir adamınkiyle kıyaslayabiliriz – farkında bile olmadan yaşamaktır o servet: Tanrıların bahşettiği en değerli yetenektir bu, çünkü bizi onlara benzetir ve farklı bir yoldan da olsa tıpkı onlar gibi, sadece acının değil, sevincin de üstüne yükseltir.

İşte bundandır her şeye rağmen sevgili bitkilerimi bu kadar sevmem!

314

H.K.

Günümüzün modern toplumlarında yaşayan üstün varlıklar için bir kıpırtısızlık yasası çıkarabilmeyi isterdim.

Toplum duyarlı ve zeki varlıklar barındırmasa, kendiliğinden, kendi kendini yönetirdi. Bunun ona zarar veren biricik etken olduğunu takdir edersiniz. Aşağı yukarı bu model üzerine inşa edilmiş olan ilkel toplumlar mutluydu.

Üstün varlıkların toplumun dışına atıldıklarında, çalışmayı bilmedikleri için ölüp gitmekten kurtulamaması çok hazin. Sıkıntıdan da ya da aralarında aptallığa yer kalmadığı için de ölebilirler. Ama ben burada insanlığın mutluluğunu düşünerek konuşuyorum.

Toplumda başını kaldıran her üstün varlık, Üstün Varlıklar Adası'na[74] sürgün edilebilir. Normal toplum da, kafeste hayvan besler gibi besleyebilir onları.

İnanın bana; eğer ne acılar çektiğini yüzüne vuracak zeki insanlar olmasa, insanlık bunların farkına bile varmazdı. Duyarlı varlıklar, sırf iyi niyetten dolayı ötekilerin canını yakar.

Şimdilik toplum içinde yaşadığımız göz önüne alınırsa, üstün varlıkların biricik görevi, kabile hayatına katkıda bulunmaktan mümkün olduğu kadar kaçınmaktır. Asla gazete okumasınlar, okuyacaklarsa da sadece eften püften, ilginç olaylara göz atsınlar; hayır, taşradaki şehirlerden gelen kısa haberlerden nasıl keyif aldığımı kimse tahmin bile edemez. Sırf isimler bile, belirsizliğin kapılarını ardına kadar açar önümde.

Üstün bir varlığın özlem duyabileceği en yüksek mertebe, kendi ülkesinin devlet başkanının adını, hatta ülke monarşiyle mi yönetiliyor yoksa cumhuriyetle mi, onu bile bilmemektir.

Attığı her adımla ruhunu, gelip geçen şeylerden ve olaylardan zerre kadar rahatsızlık duymayacak hale getirmelidir. Bunu ihmal ederse, kendine eğilebilmek için önce başkalarıyla ilgilenmek zorunda kalır.

315

H.K.

Zamanı boşa geçirmenin altında belli bir estetik anlayışı yatar. Duygu ustaları için, bilinçliliğin her biçimine karşı bir çare barındıran bir eylemsizlik kitapçığı mevcut. Toplumsal sözleşme kavramını, içgüdülerimizin yarattığı eğilimleri, duygunun taleplerini alaşağı etmek, öyle her estetin harcı olmayan, derinlemesine bir çalışma ister. Önce, edep ve hayânın nedenleri araştırılmalı, ardından kurallara körlemesine saygı göstermemize alaycı bir teşhis konulmalı. Bunun yanı sıra hayatın işimize karışmasını engellemek için becerilerimizi geliştirmemiz de önemlidir; tedavi görerek [...] başkalarının görüşlerine duyarlı olmaya karşı zırhlanmalıyız, başkalarıyla yan yana var olmanın alçakça darbelerine karşı ruhumuz gevşek bir kayıtsızlıkla sarmalanmalı.

316

H.K.

Hayata karşı, estetiğe dayalı bir dinginliğe ulaşmak; öyle ki hayatın ve canlıların bize reva gördüğü hakaretler, aşağılamalar, bizi saran incecik duyarlılık kuşağının, bilinçli ruhumuzun dış surunun berisinde bize dokunamasın.

Hepimizde aşağılık bir taraf var. Hepimiz içimizde bir suç saklarız – işlemiş olduğumuz ya da ruhumuzun işlememizi isteyip durduğu bir suç.

317

H.K.

26 Ocak 1932

Kafamı sürekli meşgul eden şeylerden biri, nasıl oluyor da başka insanlar var oluyor, nasıl oluyor da benimkinin dışında ruhlar, bir

bilinç olduğu için benzersiz zannettiğim bilincime yabancı bilinçler var olabiliyor. Karşımda durmuş, benim kelimelerimle konuşan, yaptığım ya da yapabileceğim hareketleri yapan şu adamın – şu adamın bir şekilde benzerim olabileceğini kavramış durumdayım. Ne var ki illüstrasyonlardan yola çıkarak düşlediğim resimlere, romanlardan esinlenerek gördüğüm kahramanlara, onları temsil eden aktörlerle birlikte sahnede gezinen kurmaca kişiliklere de farklı bakmıyorum.

Bana öyle geliyor ki, hiç kimse başkalarının hakikaten var olduğunu tam olarak kabul edemez. Bir başkasının canlı olduğunu, tıpkı bizim gibi hissettiğini, düşündüğünü kabul edebiliriz; ama daima adı konulmamış bir fark, maddi bir engel olacaktır arada. Geçmiş zamanlara ait öyle figürler, kitaplarda saklanmış öyle resim-insanlar var ki, tezgâhın ardından bize laf yetiştiren, tramvayda öylesine yüzümüze bakan ya da sokaklarda ölü bir tesadüf sonucu bize değip geçen, kayıtsızlığın cisimleşmiş hali olan varlıklardan çok daha gerçektirler bizim için. Başkaları dediğimiz şey, bir manzaradan, genellikle fazlasıyla iyi bildiğimiz bir sokağın görünmez manzarasından ibarettir.

Kitaplarda anlatılan bazı kişileri, gravürlerde tanıştığım simaları, etten kemikten diye tabir edilen metafizik gereksizlikten doğmuş, gerçek denilen kişilerden çok daha bana ait, aramızdaki akrabalık bağından ve samimiyetten dolayı kendime daha yakın görüyorum. Aslına bakılacak olursa şu "etten kemikten" lafı çok iyi tarif ediyor onları: Kesilip, doğranıp bir kasap dükkânında, mermer tezgâha bırakılmış kan revan içinde ölüler, kaderin hayatları, kaburgaları, butları bunlar.

Meseleyi böyle değerlendirmekten utanmıyorum, fark ettim ki herkes böyle yapıyor. İlk bakışta insanın insanı küçümsemesi olarak; ya da katiller gibi ne yaptığınızı bilmeden, askerler gibi ne yaptığınızı düşünmeden insan öldürmenizi sağlayan kayıtsızlık olarak görülen şey, kimsenin başkalarının da bir can taşıdığı gerçeğine –tabii bu bir sır– yeterince dikkat etmemesinden ileri geliyor.

Bazı günler, bilmem hangi meltemin sürükleyip getirdiği, benliğimdeki bilmem hangi kapıyla beraber açılan kimi anlarda, birden köşedeki bakkalın da bir tinselliğinin olduğunu, o sırada bir çuval

patatesin üzerine çıkmış, kapıya uzanmaya çalışan çırağın gerçekten de acı çekebilen bir insan olduğunu hissediveriyorum.

Dün tütüncüdeki kasiyerin intihar ettiğini söylediklerinde inanamadım. Zavallı, demek ki varmış! Onu hepten unutmuştuk oysa, tanımayanlar kadar biz tanıyanlar da. Yarın daha da çok unutacağız. Bir ruhu varmış meğer – kendini öldürdüğüne göre buna şüphe yok. Ya tutkuları? Dertleri?

Elbette... Ama bütün insanlığa olduğu gibi bana da ondan tek kalan, pis, omuzlara oturmayan ucuz bir ceketin üzerinde salınan, saf bir gülümsemenin anısı. Fazla hissetmekten kendini öldürecek kadar şiddetle hissetmiş bir adamdan bana kalanların hepsi bu kadar, insan herhalde başka şey için kıymaz kendi canına... Bir keresinde sigara alırken yakında kel kalacağını söylemiştim; ne var ki saçının dökülmesine bile fırsat olmadı. Onunla ilgili hatırladıklarımdan biri de bu. Fakat bunun bile aslında onunla değil, onun hakkında edindiğim fikirle ilgili olduğunu düşünecek olursak, zaten başka ne anı saklayabilirdim ki?

Birden ceset geliyor gözümün önüne, içine konulduğu tabut, muhtemelen gömüldüğü isimsiz mezar. Ve birden, tersyüz edilmiş ceketi ve kelleşmiş alnıyla tütüncüdeki kasiyerin, bir bakıma insanlığın ta kendisi olduğunu görüyorum.

Bu sadece bir an sürüyor. Tıpkı benim gibi bir insan olan o, bugün, şimdi, açıkça ölü. Hepsi bu.

Hayır, ötekiler yok... Ağır kanatlarıyla, sert, puslu renkler içinde batan güneş, benim için donup kalıyor. Akışını görmediğim geniş nehir, batan günün altında benim için titriyor. Suların çekildiği yerde nehirle buluşan şu geniş meydan benim için yapılmış. Tütüncünün kasiyerini bugün kimsesizler mezarlığına mı gömmüşler? Bugün güneş onun için batmıyor. Ama sırf bunu düşününce, ne kadar engellemeye çalışsam da, benim için de batmaz oldu...

... birbirlerini selamlamaksızın, hatta tanımaksızın gecenin içinde geçip giden gemiler...

319

H.K.

Bugün, başarısız olduğumu açıkça görüyorum ve bazen, sadece, başarısızlığı sezememiş olmama şaşırıyorum. Zafere inanacak neyim vardı? Ne galip gelenlerin gözü kör kuvvetine sahiptim, ne de delilerin delici bakışlarına... Soğuk bir gün gibi bilinçli ve hüzünlüydüm hep.

Açık ve net şeyler içimizi rahatlatır, parlak güneşin altında gördüklerimiz de ferahlık verir. Masmavi bir günde, hayatın akışını seyretmek – işte bu, benim gözümde nice eksiklerin yerini tutar. Sürekli unutuyorum, hatırladığımdan çok daha fazlası gidiyor aklımdan. Yarı saydam, havai kalbim varlıkların kendini beğenmişliğiyle doluyor, ben de baktıkça usulca seviniyorum. Bedensiz bir görüntüden başka bir şey olmadım hiç, günün birinde gelmiş olan, görmesini bilen belirsiz bir meltem dışında bir ruhum da yoktu.

Ruhumda bir parça bohemlik var, bohemler hayatın ellerinden kaçan bir şey gibi akmasına ses çıkarmazlar, hayatı elde etme çabası ise, bunu yapmak düşüncesinin içinde uykudadır. Ama bohem zihniyetin o sahte tesellisini – aniden yükselen ve hemen bir köşeye itilen heyecanların verdiği ucuz aldırmazlığı tatmadım hiç. Ben yalnız bir bohemdim sadece, ki bu saçmadır; ya da mistik bir bohemdim ki, bu da imkânsızdır.

Doğa'nın karşısından gelip geçen, yalnızlığın dinginliğine oyulmuş boş saatler, sonsuza kadar içimde kazılı kalacak. Böyle anlarda kafamdaki bütün tasarıları, gönlümden geçen bütün rotaları unuttum. Özlemlerinin gök mavisi yuvasına yuvarlanarak, ruhum tam bir dinginliğe kavuşurken bir hiç olmanın zevkine vardım. Başarısızlıklardan, umutsuzluktan örülü bir ruhsal zemini olmayan, akıldan çıkmaz anlardan hiç keyif almadım belki de. Bütün özgür saatlerimde uyuyan bir ıstırap vardı, bilincimin duvarlarının ardında,

başka bahçelerde belli belirsiz çiçekler açardı; hüzün çiçeklerinin kokusu ve hatta rengi sezgilerimle duvarları aşardı gene de ve yaşamanın verdiği uyuşukluğumla yıpranan öbür taraf –güllerin açtığı yer–, varlığımın karmaşık sırrında benim tarafımdan hiç ayrılmadı.

Hayatımın nehri bilmediğim iç denizlerde kayboldu. Düş şatomun etrafında bütün ağaçlara sonbahar gelmişti. Bu değirmi manzara, ruhumun başındaki dikenli taçtır. Hayatımın en mutlu anları düşlerimdi – hüzünlü düşler; içlerinde biriken sularda kör bir Narkissos gibi kendime bakardım, su kenarlarının serinliğinin tadını almış, geceleyin görebilen, eski bir gönül gözüyle bedeninin suya eğildiğini hissetmiş bir Narkissos, düşlerin en gizli yerinde yaşanan o soyut düşüncelere fısıldanmış bir gönül gözüydü bu.

Hayali inci kolyelerin, en güzel anlarımdan benimle birlikte keyif aldı. En hoşumuza giden çiçek karanfildi, belki de incelikler istemediğinden. Dudakların, kendi gülümseyişindeki ironiyi yalın bir neşeyle karşılardı. Kaderinin ne olduğunu anlıyor muydun gerçekten? Anlamıyordun da, biliyordun: Bakışlarındaki hüzne yazılmış gizemin dudaklarını, dudaklarının yılgın kıvrımlarını o derece karartması bundandı. Vatanımız güllerin gelemeyeceği kadar uzaktı. Bahçemizdeki şelalelerden akan suyu, sessizlik köpükleri sarardı. Suyun çarpıp yolunu tayin ettiği çakıltaşlarının küçük, pütürlü oyuklarında daha çocukken edindiğimiz sırlar, hiç büyümeyen kurşun askerlerimizin boyunda düşler yuvalanırdı; askerleri şelaledeki taşlara da diksek olurdu aslında, düşlerimizde bir eksik kalmadan, düşlerimize ket vurulmadan, büyük, durağan askerî eylemler icra etsinler diye.

Başaramadım, biliyorum. Kendisini dört duvar arasına hapseden ateşe paha biçemeyen tükenmiş bir hasta gibi, başarısızlıktan anlaşılmaz bir lezzet alıyorum.

Dostluğa az da olsa yeteneğim vardı, ama hiç dostum olmadı, ya beni hayal kırıklığına uğrattılar ya da dostluk kavramı, düşlerimin bir hatasıydı. Hep insanlardan uzak yaşadım, yalnızlığım arttıkça da kendimi daha iyi keşfettim.

320
H.K.

29 Ocak 1932

Parlaklığını kaybetmeye başlamış güneşin altında yazın son ateşleri de hafiflerken, sonbahar henüz gelmeden başlardı, adeta gökyüzünün gülümsemeyi reddettiğini anlatan o hafif, belirsiz, yok yere uzayan hüznüyle. Gökyüzünün en yüksek noktasında, rengin özü eksilmiş olduğundan kâh daha açık maviler, kâh yeşilimsiler olurdu; bulut yığınlarının arasında solgun, ebruli erguvan kırmızılarına boyanmış, derbeder bir unutuş olurdu; bulutların arşınladığı bu huzurlu yalnızlıkta, artık uyuşukluk değil sıkıntı olurdu.

Sonra, havadaki serinsizliğin içindeki bir serinlikten, henüz solmamış renklerin solmasından, manzaranın ayrıntılarındaki ve nesnelerin dağınıklığındaki bir azalma ve alacakaranlık bilmemnesinden sahici sonbaharın geldiği anlaşılırdı. Henüz ölen olmazdı, ama henüz var olmayan bir gülümsemeyle hayatı özlerdi her şey.

Ve sonbahar nihayet gerçekten gelirdi: Hava rüzgârın serinliğiyle dolardı; yapraklar, henüz kuru yapraklar değilken, kuru bir sesle hışırdardı; yer baştan sona geniş bir bataklığın rengine, elle tutulmaz sınırlarına boyanırdı. Son bir gülümseme olan o şey usulca solardı – gözkapakları ağırlaşır, hareketler anlamsızlaşırdı. Böylece hisseden –ya da hissetme yeteneğine sahip sandığımız– her şey son vedasını yüreğine sıkı sıkı bastırırdı. Bir avlunun dibinden gelen sert bir rüzgâr sesi, bir başka şeyin bilincimizdeki kararsız algısında salınırdı. İnsanın içinden, hayatı gerçekten hissetmek için iyileşmek gelirdi.

Ama daha sonbaharın ortasında bastıran ilk kış yağmurları, bu anlamsız ara-renkleri temizlerdi.

Sert rüzgârlar kıpırtısız nesnelerin üzerinde ıslık çalar, bir yere bağlı olanları sarsar, oynak nesneleri sürüklerdi ve yağmurun karmaşık uğultularının arasında imzasız itirazlar söyleyen olmayan kelimeler, ruhtan yoksun düş kırıklarının hüzünlü, hatta öfkeli sesleri haykırırdı.

Nihayet sonbahar, baştan aşağı soğuğa ve grilere bürünerek çekilirdi. Şimdi bir kış baharındaydı sıra, her şeye yapışan bir çirkefe dönmüş bir tozdu bu, ama kış soğuğu bir yandan da övgüye değer bir şey getirirdi bize: Yakıcı yaz bitmişti, ilkbahara daha vardı ve sonbahar, nihayet kışta tarif ediyordu kendini. Göğün yücelerinde, renklerin artık ne sıcaklığı ne hüznü çağrıştırdığı yerde, her şey geceye ve sonsuza dek düşüncelere dalmaya uygundu.

Onları düşünmeden önce, benim için böyleydi bütün bu şeyler. Bugün yazdıklarım, hatırımda kalanlardır. Gerçekten sahip olduğum sonbahar, kaybetmiş olduğumdur.

321

Fırsat para gibidir – ki zaten o da bir fırsattan başka şey değil. Hayatta hareket eden insan için fırsat, isteklere sahip olmanın bir safhasıdır ve istek beni ilgilendirmiyor. Benim gibi eylemi reddeden bir insan açısından fırsat, denizkızlarının yokluğunun şarkısıdır. Büyük bir hazla aşağılanmalı, asla kimse kullanamasın diye de en üst rafa kaldırılmalıdır.

Bir şeye fırsat bulmak... Dünyadan vazgeçmenin heykelini dikebiliriz bu toprağa.

Ey güneşin altında uzanan uçsuz bucaksız tarlalar, sizi canlı kılan biricik varlık olan seyirci, gölgenin kıyısından seyreder sizi.

İçlerindeki ahenge uyarak kabarıp alçalan dalgalar halinde yayılan, kendi alacakaranlığının hüzünlü görkeminde köpükten yılanlarının alaylarına gülümseyerek çözülen uzun cümlelerden, muhteşem kelimelerden süzülen alkol.

322

H.K.

En kolay eylemler bile, ruhsal bir sırra tecavüz etmek anlamına gelir. Her eylem devrimci bir eylem, belki de hırslarımızın gerçek (doğasından?) sürgün edilmektir.

Hareket zihinsel bir hastalık, bir imgelem kanseridir. Harekete geçmek, kendini sürgün etmektir. Her eylem eksik, yarımdır. Hayalini kurduğum şiirler, kâğıda dökmeye kalkışana dek kusursuzdur. İsa mitinde bile yazılıdır bu: İnsanlaşmış bir Tanrı'nın, şehit düşmekten başka çaresi yoktur. Yüce hayalcinin oğlu yüce şehit olabilir ancak.

Yaprakların delik deşik gölgeleri, kuşların titrek şarkısı, nehirlerin uzanan kolları, güneşin altında ürperen serin pırıltıları, gelincik dolu yeşillikler ve uyandırdıkları duyguların basitliği – daha bunları hissederken pişmanlık sarıyor içimi, sanki hissederken aslında hissetmiyormuşum gibi.

Saatler, akşam vakti ilerleyen bir araba gibi, düşüncelerimin gölgelerinin arasında gıcırdayarak geri dönüyor. Gözlerimi daldığım düşüncelerden kaldırdığımda, dünya denen seyirliğin onları yaktığını hissediyorum.

Bir düşü gerçekleştirmek için onu unutmak, dikkatimizi ondan çekmek gerekir. İşte bu yüzden gerçekleştirmek, gerçekleştirmemek demektir. Hayatta ne kadar gül dikeni varsa o kadar da paradoks vardır.

Kendi adıma, yepyeni bir ruhlar anarşisinin olumsuz anayasası olacak, yeni bir tutarsızlığı zafere ulaştırmak isterdim. Düşlerimi derlesem insanlığa yararı olur, diye düşünmüşümdür hep, zaten bu işe hiç girişmediysem, sebebi budur. Faydalı bir şey yapmanın fikri bile bana battı, beni kendi kendimden kuruttu.

Hayat civarında mülklerim var. Eylem'imin şehrinden kaçıp düşlerimdeki ağaçların ve çiçeklerin arasına çekiliyorum. Yemyeşil inzivama, hareketlerimin hayatının yankısı bile ulaşmıyor. Bitip tükenmez kalabalıkların içinde belleğimi uyuyorum. Uzaklardan bir yelkenli gibi geçen Hayat'a gözlerimi kapayarak, derin düşüncelerimin kadehinden yaldızlı bir şarabın gülümseyişini içiyorum.

Güneşli günlerde sahip olmadığım şeylerin tadı var. Mavi gök, beyaz bulutlar, ağaçlar, olmayan kaval – dalların hışırtısında yarım kalan çoban türküleri... Hepsi parmaklarımla hafifçe değdiğim sessiz bir arp.

Sessizliklerin bitkileri hatırlatan çıplaklığı... Gelincikler gibi hışırdayan ismin... Parktaki havuzlar... geri dönüşüm... ayinin ortasında aklını kaçıran deli papaz... Bu anılar düşlerime ait. Gözlerimi kapatmadığımda bile hiçbir şey görmüyorum. Gördüğüm şeylerse yok... Dalgalar...

Bulanık bir karmaşanın içinde, ağaçların yeşili kanıma işliyor. Hayat uzak yüreğimde çarpıyor... Gerçek için yaratılmamıştım ben, ama hayat beni tanımak istemiş.

Kader ne büyük bir işkence! Kim bilebilir yarın ölmeyeceğimi! Kim söyleyebilir bugün ruhumun başına korkunç bir şey gelmeyeceğini! Bunlar aklıma gelince, kendime duyduğum şüphenin bile nelerle karşılaşacağını bilmezken, bizi hep daha ileriye gitmeye zorlayan yüce zorbadan korkuyorum.

323

H.K.

Yağmur hâlâ hüzünle, ama bütün evrenin yorgunluğunu içmişçesine daha yumuşak yağıyordu; şimşek yoktu, sadece arada bir, çoktan uzaklaşmış sesiyle gök gürlüyor, homurdanarak çatlıyor, bazen yorgunluk ona da bulaşmış gibi yarım kalıyordu. Yağmur bir anda azalır gibi oldu. İşyerindekilerden biri Rua dos Douradores'e bakan pencereleri açtı. Sıcak havanın ölü kalıntılarını sürükleyen daha serin bir hava koca salona süzüldü. Patron Vasques'in güçlü sesi bürosunda, telefon başında yankılandı: "Ne demek hâlâ meşgul?" Sonra kendi kendine kupkuru bir dille konuştuğu, hattın öbür ucundaki kadın hakkında edepsizce bir yorumda bulunduğu duyuldu.

324

Düşlere dalabilmek için her tür yanılsamadan kurtulmak şarttır.

Eylemsizliğin en yüksek mertebesine düşle varacaksın, orada duyular birbirine karışır, duygular taşar, düşünceler iç içe girer. Nasıl ki renklerle sesler tatlarını birbirine bulaştırır, kin de öyle aşkın tadını, somut şeyler soyut şeylerin tadını alır ya da tam tersi olur. Her şeyi birbirine bağlarken, bir taraftan da her unsuru yalnız bırakarak birbirinden ayıran bağların parçalandığını göreceksin. O andan itibaren her şey eriyecek, karışacak.

74. Ya da: *Üstün Varlıklar Şehri*'ne.

325

H.K.

Samimi inançsızlığımızın kırgınlığını, bitkinliğini örten, rengârenk *interlude* hikâyeleri.

326

Zaten yaşadığımdan fazlasını hayal ettiğim yok: Ben gerçek hayatın hayalini kuruyorum. Onları hayalimize alacak kadar güçlendiğimiz anda, bütün gemiler hayal gemisidir. Düş adamı, hayal ettiği zaman yaşamadığı için ölür; eylem adamı ise, yaşarken hayal kuramamaktan mustariptir. Hayalin güzelliğiyle hayatın gerçekliğini tek bir mutluluk rengine döktüm. Hiçbir hayalimiz, asla cebimizdeki mendil ya da kendi etimiz kadar bize ait değildir. İnsan istediği kadar hayatını dopdolu, sınırsız, görkemli bir eyleme dönüştürsün, ötekilerle temasın [...], küçücük de olsalar engellere takılıp tökezlemekten ve geçen zamanı hissetmekten yakasını kurtaramaz.

Hayali öldürmekle, kendimizi de öldürmüş, ruhumuzu sakatlamış oluruz. Hayal, en içine girilemememecesine, en elimizden alınamamamacasına, en sıkı sıkıya bizim olan şeydir.

Evren, Hayat –gerçek ya da yanılsama olarak– herkesindir. Benim gördüğümü herkes görebilir, sahip olduklarıma herkes sahip olabilir – ya da en azından öyle hayal edebilir.

Ama hayalini kurduğum şeyi benden başka kimse göremez, kimse sahiplenemez. Ve dış dünyayı ötekilerden farklı görüyorsam, bu da istemeden görme biçimime kattığım hayallerden, gözlerime, kulaklarıma yapışan hayal kırıntılarından kaynaklanıyor.

327
H.K.

Günün uçsuz bucaksız aydınlığında, seslerdeki huzur da altındır. Olup biten her şeyde bir yumuşaklık sezilir. Savaş çıktı deseler hayır, derim, savaş yok. Böyle bir günde, bu yumuşaklığın dışında hiçbir şey, gerçeklerin yokluğunun üzerine çöreklenemez.

328
H.K.

Ellerini kavuştur, avuçlarıma bırak ve dinle beni ey aşk.

Günahları dinleyen, ince ince damıttığı öğütler veren bir papaz gibi, yumuşak, avutucu bir sesle sana söylemek istediğim, bir şeyi elde etme arzumuzun elde ettiklerimizin fersah fersah gerisinde kaldığı.

Zihnindeki dikkate karışan sesimle, upuzun umutsuzluk duasını okumaktır dileğim.

Her sanatçının her yapıtı daha mükemmel olabilir. Dikkatle okunduğunda, en büyük şiirlerde bile daha iyisi yazılamayacak pek az dizeye, daha yoğun hale getirilemeyecek pek az epizoda rastlanır ve hepsinin toplamının eriştiği kusursuzluğun daha üstünü mutlaka vardır.

Günün birinde bunun farkına varıp da düşünmeye koyulan sanatçıya ne kadar yazık! O andan itibaren işinde neşe, uykusunda huzur haram olur. Gençliği anlayamadan elden gider, tatminsizlik içinde yaşlanır.

Hem ayrıca, niye konuşuyoruz ki? Söylediğimiz şu üç beş kelimenin dile dökülmemiş hali, çok daha iyidir.

Dünyaya sırt çevirmenin güzelliğine kendimi bir ikna edebilsem, ıstırap içinde, sonsuza dek mutlu olurdum!

Çünkü, dediklerimi bana duyuran kulaklarımdan dökülen kelimeler, hoşuna gitmiyor. Kendimi yüksek sesle konuşurken dinlerken, konuşmamı bana taşıyan kulaklarım, kelimeleri

düşünüşümü bana dinleten gerçek kulakla aynı şekilde dinlemiyor beni. Kendimi dinlerken ben bile kendim hakkında yanılırken, hatta bazen ne demek istediğimi bile anlayamazken, başkaları beni anlamaktan ne kadar uzaktır kim bilir!

Başkaları ne karmaşık yanlış anlamalarla anlar bizi!

Anlaşılmanın verdiği nefis zevk, bunu en çok isteyenlere yasaktır – çünkü karmaşık, anlaşılamamış varlıkların özelliğidir bu; ötekiler, yani herkesin anlayabileceği basit insanlar ise – onlar hiçbir zaman anlaşılmaya ihtiyaç duymaz...

329

Ey Farklı-Kadın, hiç düşündün mü senin bana, benim sana nasıl da görünmez olduğumuzu? Hiç düşündün mü ne kadar cahiliyiz birbirimizin? Birbirimizi görmeden görüyoruz birbirimizi. Birbirimizi duyuyor ve sadece kendi içimizdeki sese kulak veriyoruz.

Başkalarının kelimeleri kulaklarımızın hataları, aklımızın denizlerinde olan kazalardır. Ne kadar da güveniriz başkalarının kelimelerine yakıştırdığımız anlama! Başkalarının kelimelerle dile getirdiği hazlar bize ölümü tattırır. En ufacık bir derinlik katma kaygısı gütmeden, dudaklarından döküverdikleri kelimelerde ise hayat ve haz buluruz.

Ey her şeyi açıklayan, yorumladığın derelerin sesi, mırıltılarında nice anlamlar bulduğumuz ağaçların sesi – ah, gizli aşkım, hepsi, bu katıksız düşler, hücremizin parmaklıklarından akan kül ne kadar da biz hâlâ!

330

Mademki her şeyin yanlış olmaması ihtimali var, ey aşkım, öyleyse yalan söylemenin sancılı zevkine deva olmasın hiçbir şey.

İnceliğin doruğu! Sapkınlığın zirvesi! Saçma yalanlar, sapkınlığın cazibesine son ve daha büyük bir cazibe olarak, masumiyeti katar. Kasten masumlaştırılmış bir sapkınlık – incelmenin sınırı daha ne kadar zorlanabilir? Bize haz vermeye bile çalışmayan, canımızı yakmanın ne olduğunu bilmeyen, zevkle acı arasında yere düşen, bir yetişkinin öylesine eğlendiği ucuz bir oyuncak gibi yararsız, saçma bir sapkınlık!

Ey Nefise, lüzumsuz alışverişlerin zevkinden habersiz misin? Dalgınlığımıza gelse yanlışlıkla gireceğimiz yolların keyfini bilir misin? Hangi insani eylem, kendi doğalarına yalan söyleyen, kendi niyetlerini boşa çıkaran bu sahte eylemler kadar renklidir?

Başkalarına yararı dokunabilecek bir hayatı heder etmek, güzel olacağı kesin bir yapıtı asla gerçekleştirmemek, başarıya giden yolu yarıda bırakmak büyüklüktür!

Ah, aşkım, asla bulunamayacak kayıp yapıtlar, bugün birer isimden ibaret olan anlaşmalar, küle dönmüş kütüphaneler, paramparça edilmiş heykeller ne kadar da heybetli!

Muhteşem bir yapıtı yakıp yok eden sanatçılar, bir başyapıt yaratabilecekken kasten sıradan bir eser ortaya koyanlar ya da mükemmel bir yapıta imza atabileceklerini bildikleri halde, Sessizliğe asla yapılmamış şeylerin tacını sunmayı tercih eden büyük şairler (kusurlu bir yapıtı zaten yazmaya değmez) Saçma'nın kutsallığına nasıl da ermiştir!

Kimse göremese Mona Lisa'nın güzelliği bambaşka olurdu. Hele onu çalmayı, yakmayı göze alan sanatçı, Mona Lisa'yı çizeni bile katbekat aşardı!

Sanat niye bu kadar güzel? Çünkü yararsız. Hayat niye bu kadar çirkin? Çünkü amaçlardan, tasarılardan ve niyetlerden örülmüş. Bütün yollar bir noktadan diğerine gitmek için çizilmiş. Kimsenin gelmediği bir yerden kimsenin gitmediği bir yere uzanan bir yol için neler vermezdim. Bir tarlanın ortasında başlayıp bir başkasının ortasında kayboluverecek bir yol yapmaya seve seve ömrümü adardım; uzatılsa bir işlev kazanacak, ama sonsuza dek yarım bir yol olarak kalıp yüceliğini koruyacak bir yola.

Harabeler neden mi güzel? Artık hiçbir işe yaramazlar da, ondan.

Geçmişin dinginliği mi? Olmadığı, olamayacağı şeyi bize hatırlatarak şimdiki zamana yansıtmasından kaynaklanır: Saçmalığı aşkım, saçmalığı.

Ya ben, bunları söylerken – bu kitabı niye yazıyorum? Çünkü kusurlu olduğunu biliyorum. Sırf hayalde kalsa mükemmel olurdu; yazıya dökülünce kusursuzluğundan kaybediyor: İşte bunun için yazıyorum onu.

Dahası, yararsızı ve saçmayı savunduğum için, kendimi yalanlamak, kendi teorime ihanet etmek için yazıyorum onu.

Ve aşkım, bütün bunların sonucunda kazanılacak en büyük zafer, belki de hiçbirinin gerçek olmadığını, benim de gerçek sanmadığımı düşünmektir.

Yalan zevk vermeye başlarsa, onu yalancı çıkarmak için doğruyu söyleyelim. Canımızı sıkarsa o zaman da yalan söylemeyi keselim, çünkü acı, sapkınca da olsa, hiçbir şekilde zevk barındırmamalı.

331

H.K.

5 Şubat 1932

Başım ve bütün evren ağrıyor. Manevi ıstıraplara göre, birer acı oldukları çok daha açık olan bedensel acılar zihnimizde yankılanarak, kendilerinin yabancı olduğu trajediler doğurur. Olan her şeyi kucaklayan, dolayısıyla bir tek yıldızı bile dışarıda bırakmayan Bütün'e karşı sabırsız yaparlar insanı.

Birer insan olarak, doğuştan kafatası denilen maddenin içinde bulunan beyin adındaki maddenin ürünü olduğumuzu söyleyen ne idüğü belirsiz düşünceyi paylaşmıyorum, paylaşmadım, sanırım paylaşmayacağım da. Benden materyalist olmazmış (galiba böyle düşünenlerin adı bu), çünkü gözle görülebilen, gri ya da başka renkteki bir kütleyle bakışlarımın ardından görebilen, gökyüzünü

düşünebilen ya da hatta göklerin var olmadığını hayal edebilen ben denen şey arasında açık bir ilişki kuramıyorum, deyim yerindeyse bunu gözümde canlandıramıyorum. Her ne kadar sırf aynı mekânı paylaşıyorlar diye (bir duvar ve duvardaki gölgem gibi) iki şeyden birinin aynı zamanda öbür şey olabileceğine inanmasam da ya da ruhun beyne olan bağımlılığının, bir yolu aşmak için bindiğim arabaya olan bağımlılığımdan daha kuvvetli olduğuna akıl erdiremesem de – gene de benliğimizin zihni olan şeyle, bedenin zihni olan aynı şeyin, kavgalara bile zemin hazırlayan ortak bir hayat sürdüğü kanaatindeyim. Genel kurala göre, hangisi daha kabaysa ötekine sataşıyor.

Bugün başım ağrıyor, belki de midemdendir. Ama mide ağrıyı başıma telkin etmeyegörsün, hemen gelip düşüncelerimi dağıtıyor, oysa düşüncelerim bir beyin sahibi olmanın ötesinde bir ayrıcalık benim için. Gözlerimi bağlasalar kör olmam, ama görmem engellenmiş olur. Şu an, şu saçma ve tekdüze saatte baş ağrısından kıvranırken, dünya olarak kabul etmekte zorluk çektiğim şu dışarıdaki şeyi seyretmenin ne ilginç bir tarafı var, ne de asaleti. Başım ağrıyor, bu demektir ki, maddenin bana bir hakarette bulunduğunun bilincindeyim. Her hakaret gibi bu da öfkemi kabartıyor, bu yüzden de insan türüne ters davranıyorum, herhangi bir kötülüklerini görmemiş olsam da yakınımdaki insanlar da buna dahil.

Canım ölmeyi çok istiyor, en azından geçici olarak, ama söylediğim gibi, sırf başım tuttu diye. Ve birden aklıma, büyük bir yazarın bunu sonsuz derecede soylu bir şekilde ifade edeceği geliyor. Öyle biri olsa, dünyanın isimsiz acısını safha safha işlerdi şimdi; paragraflar yaratan gözleri yeryüzünde oynanan farklı insani dramları görürdü, kanı ateşli şakaklarını dövdükçe o kâğıda mutsuzluğun bütün metafiziğini dökerdi. Benim yazdıklarımda ise asaletten eser yok. Evren ağrıyor, çünkü başım ağrıyor. Ama canımı gerçekten yakan, var olduğumu bilmediği için var olan, gerçek evren değil – tamamen bana ait olan, ellerimi saçlarımda gezdirdiğimde hepsinin sırf bana eziyet olsun diye acı çektiğini hissettiren öteki evren.

332
H.K.

... Bu kadar kolay sıkıntıya kapılmak ürkütücü. Yapım gereği metafizikle hiç ilgim olmadığı halde, günler boyunca yoğun, hatta fiziksel sıkıntılarla kıvranarak metafizikle ve dinle ilgili meseleleri evirip çevirdiğim oldu... Çok çabuk anladım ki, din meselesini çözmek, coşkulara dair bir meseleyi mantıksal çerçevede çözmekle aynı kapıya çıkıyormuş.

333
H.K.

18 Temmuz 1916

Hiçbir sorunun çözümü yoktur. Gordion düğümünü kimse çözemez: Yapımıza göre ya vazgeçeriz bu işten ya keseriz gider. Zihinsel sorunları duyarlığımızı kullanarak bir çırpıda çözeriz, çünkü düşünmekten bıkmışızdır, sonuçlar çıkarmaktan korkmaktayızdır, belki saçma bir şekilde bir desteğe ihtiyaç duymaktayızdır veya bizi başkalarına ve hayata iten çoğunluğa karışma içgüdüsünün etkisine kapılmışızdır.

Bir sorunun bütün bileşenlerini asla bilemeyeceğimiz için, çözüm yolunu da asla bulamayız.

Gerçeğe ulaşmak için yeterli veri lazım, bir de, verilerle ilgili yorumlarını irdelemek için düşünme yöntemleri.

334
H.K.

16 Mart 1932

Son yazdığımın üstünden aylar geçmiş. Bu sırada zihnime öyle bir uyku bastırmıştı ki, hayatta bambaşka davranan biri olmuştum. Sık sık, adeta mecazi anlamda mutlu hissettim kendimi. Varlığım ortadan kalkmıştı, bir başkasıydım, düşünmeden yaşıyordum.

Ve bugün birden benliğime ya da benliğim olarak hayal ettiğim şeye geri döndüm. Durup dinlenmeksizin çalışıp müthiş yorulduğum bir anda oldu bu. Başımı ellerime yasladım, dirseklerim eğimli yüksek masaya dayalıydı. Ve gözlerim kapalı, kendimi buldum.

Aldatıcı, uzak bir uykuda bütün olanları hatırladım ve birden, çocukluğumun geçtiği evin upuzun cephesi gerçek bir manzara kadar net olarak, varoluştan önce ya da sonra, gözümün önünde yükseliverdi, önünde uzanan toprak meydan da düşün ortasındaydı.

Hayatın yararsızlığını hissettim hemen. Görmek, hissetmek, hatırlamak, unutmak – hepsi içimde karışmıştı, dirseklerimde hafifçe sızlıyordu, yan sokaktan belirsiz bir mırıltı yükseliyor, sakin büroda da dingin, düzenli çalışma sesleri duyuluyordu.

Ellerimi masaya koyup etrafıma şöyle bir baktım, herhalde ölü dünyalarla dolu bir yorgunluğun bakışıydı bu ve gördüğüm –görmek deniyor herhalde buna– ilk şey hokkamın üzerine konmuş, kocaman, mavi bir sinek oldu (bürodan gelmeyen o anlaşılmaz uğultu demek bundanmış!). Uçurumun dibinden, isimlerden soyunarak, dikkatle seyrettim onu. Mavimsi siyah, altınımsı yeşil tonlardaydı, cilalı, iğrenç pırıltısı çirkin değildi. Bir can!

Kim söyleyebilir birtakım yüce güçlerin, sözgelimi serseri adımlarımızı gölgeleriyle saran Gerçeğin tanrılarının ya da şeytanlarının gözünde, benim de bir an için burunlarının dibine konmuş, pırıl pırıl bir sinek olmadığımı? Ucuz bir benzetme mi bu? Daha önce binlerce kez sorulmuş bir soru mu? Gerçek bir düşünceden yoksun bir felsefe mi? Belki öyledir, ama düşünmedim: Hissettim. Bu gülünç kıyaslamayı tensel, dolaysız bir düzlemde, derin bir dehşetle yaptım. Kendimi sinekle kıyaslarken sinek oldum. Kendimi sinek gibi hissettiğimi hayal ederken kendimi sinek gibi hissettim. Ve kendimi sinek cinsinden bir can gibi hissettim, sinek olarak uyudum, sinek olarak köşeye kıstırıldım. Ama en korkuncu, aynı anda kendimi kendim olarak da hissetmemdi. Elimde olmadan gözlerimi tavana kaldırdım, ilahî bir cetvelin tepeme inmesinden korkmuştum, tıpkı

benim şu sineği ezebileceğim gibi. Neyse ki gözlerimi indirdiğimde sinek hiç ses çıkarmadan ortadan kaybolmuştu. Şekilsiz masa, gene felsefesiz kalmıştı.

335

H.K.

“Hissetmek mi, amma can sıkıcı şey!” Birkaç dakikalık bir konuşma sırasında öylesine söylenmiş bu söz, cümleye bütün tadını veren avamlığı da dahil, belleğimin zemininde parlar hâlâ.

336

H.K.

İçimizden kaç kişi, insan kaynayan ıssız bir yolu layıkıyla seyretmiştir, bilmem. Bu ifade başlı başına, söylediğinden başka şey anlatmaya çalışıyor gibi, ki zaten öyle. Issız bir sokak kimsenin uğramadığı bir yer değil, yayaların sanki ıssızmış gibi gelip geçtiği bir sokaktır. İnsan görür görmez kolayca kavrar bunu; eşekten başka şey görmemiş bir insanın zebrayı aklında canlandırması ise imkânsızdır.

Duyumlarımız her birimizde, farklı seviyelerdeki, farklı biçimlerdeki kavrayışlara göre dizilir. Anlamanın, belli bir şekilde anlaşılmayı gerektiren yöntemleri de vardır.

Bazı günler ayağımın altındaki topraktan tepeme kadar bir tiksinti, bir üzüntü, bir yaşama sıkıntısı yükselir gibi olur; sırf buna katlanabildiğimi gördüğüm için, hayata katlanılmaz demekten kaçınırım. Hayatın içimde bir yerde boğuluşudur bu, bütün gözeneklerimde bir başkası olmak arzusu, tadımlık bir ölüm.

337

H.K.

En çok hissettiğim şey yorgunluk, bir de var olmaktan başka varlık sebebi olmadığında yorgunluğa yapışan şaşkınlık var. Yapmak zorunda olduğum hareketlerden cidden korkuyorum, telaffuz edeceğim kelimeler hakkında da kafam hiç rahat değil. Hepsi daha baştan başarısızlığa mahkûm gibi geliyor.

Hem akıldan hem akılsızlıktan aptallaşmış, mutluluktan da mutsuzluktan da mide bulandıracak kadar groteskleşmiş, sadece var oldukları için korkunçlaşmış bunca yüzün uyandırdığı dayanılmaz tiksinti – hep yabancı kaldığım, canlı şeylerin o kabarışı...

338

H.K.

Kendimden koparak bir birey olduğumu, yabancıların gözünde yabancı bir birey olduğumu kavradığım o anlarda, günlük hayatın içinde ya da tesadüfen karşılaşıp konuştuğum insanlara fiziksel, hatta ahlaki açıdan nasıl göründüğümü hep merak etmişimdir.

Hepimiz kendimizi zihinsel gerçeklikler olarak tahayyül etmeye alışkınızdır, başkalarını ise fiziksel gerçekler olarak görürüz; kendimizi başkalarının zihnini belli bir şekilde etkileyen, basit fiziksel cisimler olarak kabul etmekte zorlanırız; aynı şekilde ötekileri de zihinsel gerçekler olarak görmemiz zordur; ama iş aşka ya da kavgaya geldi mi, işte ancak o zaman ötekilerin de tıpkı bizim gibi bir ruhu olduğunun bilincine varırız.

İnsanların, bana bakınca nasıl bir adam gördüklerine dair saçmalamaya koyulmamın nedeni bu işte; sesim nasıldır, diye merak ediyorum, ötekilerin istemsiz belleğinde nasıl bir resim bırakıyorum, hareketlerim, cümlelerim, görünen hayatım başkalarının yorumlarının retinasına nasıl kazınıyor. Kendimi dışarıdan görmeyi hiçbir zaman beceremedim. Hiçbir ayna bizi “dışarıdan biri” olarak yansıtamaz,

çünkü bizi kendimizin dışına çekebilecek ayna yoktur. Bunu ancak bir başka ruh yapabilir, bir başka bakış ve görüş. Usta bir sinema oyuncusu olsaydım ya da sesimi bağıra çağıra plaklara kaydetsem bile, eminim öte taraftan bakıldığında ne olduğumu bilmekten gene bu kadar uzak kalırdım, çünkü beni nasıl kaydederlerse etsinler, ister istemez hep kendi içimde, yüksek duvarlarla çevrili özbilincimin içinde kalacağım.

Herkes benim gibi midir bilmem ya da hayat bilimi esas olarak kendimizin dışında kalarak, içgüdüsel olarak bir tür yabancılaşma haline ulaşmaktan, özbilincimize uzak durarak varoluştan payımızı almaktan mı ibarettir; tabii benden bile daha bunalmış olanların kendi olmak denilen aptallığa sarılması ve mucize eseri dışarıda bir hayat kurması da mümkün; arıların dünyadaki hiçbir ülkede olmayan düzenli toplumlar kurması, karıncaların minicik antenlerle anlaşması da aynı mucizenin eseridir, sonuçlara bakacak olursak, birbirimizi anlamaktaki karmaşık yeteneksizliğimiz düşünüldüğünde, karıncalar bizi geçmiş durumdadır.

Gerçekliğin bilincimizdeki topografyasında oyuncaklı kıyılar, alabildiğine engebeli dağlar ve göller var. Bir bütün olarak bunların üzerinde uzun uzun düşündüğümde *Pays du Tendre*'ın[75] ya da *Gülliver'in Gezileri*'nin haritaları geliyor aklıma, kitapların ironi ve fantezi dolu olmasına rağmen, dalga geçer gibi gerçeğe uygun çizilmiştir bunlar; sırf gerçek ülkelerin nerede olduğunu gayet iyi bilen üstün varlıkların gönlü olsun diye.

Düşünüldüğü anda her şey karmaşık hale gelir ve tabii düşünce de kendine has bir hazzı işe karıştırarak meseleyi iyice arapsaçına çevirir. Ama insan düşünürken, her şeyden niye vazgeçtiğini, neyi nasıl kavradığını etraflıca anlatarak açıklama ihtiyacı hisseder, yalancıların her argümana yaptığı gibi bol ayrıntı da verir, ne var ki toprağı biraz kazınca yalanının kökleri açıkta kalıverecektir.

Her şey karmaşık, yoksa öyle olan ben miyim. Her neyse, hiçbir şeyin önemi olmadığına göre bu da önemsiz. Saçmalayıp duran bu yoldan çıkmış değerlendirmeler, bir kenara atılmış tanrıların bahçelerinde bitkisel bir hayat sürüyor, tıpkı duvarlardan uzak tutulmuş sarmaşıklar gibi. Ben ise bu ipe sapa gelmez düşünceleri

sonsuz kere sonuca bağladığım gecenin içinde gülümsüyorum, daha yıldızlar bile yokken Kader'i doğuran büyük nedenlerden yetim kalmış bir insan ruhunda bunları doğuran hayati ironiyle gülümsüyorum.

339

H.K.

28 Mart 1932

Batan güneşin sulardan çekildiği saatte, yüzeyde belli belirsiz parlayan altınsı şeyin, yorgunluğumla aynı hizada salındığını hissediyorum. Hayal ettiğim göle benzetiyorum kendimi, gölün dibinde gördüğüm şey de benim. Bu izlenimi ya da simgeyi ya da içinde kendimi gözümde canlandırdığım ben'i nasıl açıklayacağımı bilemiyorum. Kesin olan bir şey varsa, o da son ışıklarını koyu bir altın demeti gibi göle yansıtarak dağların ardında batan bir güneş gördüğüm, gerçekten görüyormuş gibi gördüğüm.

Düşüncenin en beter özelliklerinden biri, düşündüğünüz halde görmenizdir. İnsan mantığıyla düşünürse dalar gider. Heyecanlarıyla düşündüğünde uyuyordur. İradesiyle düşünürse, ölü demektir. Buna karşılık ben düş gücümle düşünürüm, bende mantık, üzüntü, itki namına ne varsa, umursamaz, uzak bir şeye indirgenmiştir, tıpkı gölgeleri uzamış son bir güneşin üzerinde salındığı, kayaların arasındaki şu ölü göl gibi.

Durdum ve sular ürperdi. Düşündüm ve güneş saklandı. Ağır, uykulu gözlerimi kapatıyorum, içimde bir göl ülkesi var yalnızca, yosunların yükseldiği suyun koyu parıltıları arasında, gecenin gün olmaktan vazgeçtiği bir ülke.

Hiç konuşmadıysam, yazdığım içindi. Bana öyle geliyor ki var olanlar başka yerde, dağların ardında ve sanki ilk adımı atmaya bir cesaret etsek yapılacak upuzun yolculuklar var.

Tıpkı manzaramdaki güneş gibi ben de vazgeçtim var olmaktan. Söylenmiş ya da görülmüş olanlardan geriye, yabanördeklerinin

uçmadığı bir ovanın; ölü, oynak, nemli, uğursuz bir ovanın üzerinde salınan, göllerden yansıyan ölü parıltılarla dolu derin bir gece kaldı sadece.

75. Madeleine de Scudéry'nin XVII. yüzyılda yarattığı hayalî ülke. (Ç.N.)

340

Manzaralara inanmam. Kesinlikle. Amiel'in meşhur "Her manzara bir ruh halidir" sözüne katıldığım için söylemiyorum bunu – o katlanılmaz her şeyi içselleştirme saplantısını yansıtan, en sıkı sözel keşiflerden biridir bu. Sadece manzaralara inanmadığım için böyle söylüyorum.

341

Özbilincimin dış-maddesini oluşturan izlenimleri, rezil, derin ruhuma günü gününe kaydederim. Onları koyduğum serseri kelimeler, yazıya döküldükleri an beni terk eder, imge tepelerinde ve çayırlarında, kavram yollarında, imkânsız düş patikalarında başına buyruk dolaşmaya koyulur. Bunların bana bir faydası yok, çünkü hiçbir şeyin faydası yok. Ama yazarken rahatlıyorum, hastalığı geçmediği halde nefesi birdenbire düzeliveren bir hasta gibi.

Kafası dalgınken, sümenin üzerine dört köşesinden tutturulmuş kurutma kâğıdını rasgele karalayan, saçma sapan isimler yazan insanlar vardır. Bu karalamalar, zihinsel özbilinçsizliğimin ürünüdür. Güneşe uzanmış bir kedi uyuşukluğuyla çiziktiririm bunları, sonradan, baştan beri unutulmuş bir şeyi ansızın hatırlamışçasına, müphem, gecikmiş bir şaşkınlıkla yeniden okuduğum da olur.

Yazarken, kendime resmî bir ziyarette bulunurum. Görüntüler arasındaki boşluklarda, büyük bir zevkle hissetmediklerimi çözümlediğim, kendimi karanlıktaki bir tablo gibi seyrettiğim, bir başkasının hatıralarında yaşayan özel salonlarım vardır.

Eski zaman şatomu daha doğmadan kaybetmişim. Atadan kalma şatomun halılarını sattıklarında henüz ben yokmuşum. Hayattan

önceki konak harabeye dönmüş. Çok nadiren, bir ay ışığı nehirdeki sazlardan fışkırıp içimde doğduğunda, kırık dişli surların kalıntılarının, sarımsı-beyazlar bulaşmış koyu mavi göğün üzerinde simsiyah belirdiği o diyara karşı, içimi buz gibi bir özlem sarar.

Bir sfenksim ben, kendimi bilmecelerle çözerim. Ruhumun unutulmuş yumağı, hiç tanımadığım kraliçenin dizlerinden, gereksiz nakışlarının bir sahnesi gibi düşüverir. Oymalı şifoniyerin altına yuvarlanır ve bendeki bir şey göz gibi izler onu, ta ki derin bir kabir ve yok oluş dehşetince yutulana dek.

342

H.K.

2 Mayıs 1932

Ben asla uyumam: Yaşarım ve rüya görürüm ya da daha doğrusu uykudaki gibi hayatta da rüya görürüm, ki uyku da hayattır. Bilincimde kopukluk yoktur: Henüz uyumadıysam ya da iyi uyuyamadıysam etrafımı nelerin kuşattığını hissederim; gerçekten uykuya daldığım anda da rüya görmeye başlarım. Dolayısıyla, tutarlı ya da tutarsız imgelerin daimi bir akışı sayılabilirim, hep dışarıdalık taslar imgeler, kimileri uyanık olduğumda insanlarla ışığın arasında durur, ötekilerse uykudayken görülebilen ışıksızlıkla hayaletlerin arasında. İki şeyi birbirinden nasıl ayıracağımı gerçekten bilemiyorum, ayrıca uyanıkken uyumadığımı ya da uyuduğum sırada uyanmadığımı da iddia edemem.

Hayat, bir başkasının karman çorman ettiği bir yumaktır. Yerde yuvarlarsanız, sonuna kadar açarsanız ya da özenle sararsanız bir anlam kazanır. Ama kendi halindeyken, özgün düğümleri olmayan bir mesele, merkezi olmayan bir karmaşadır.

Daha sonra yazacağım bu hisler içindeyken (cümleleri bile kurdum kafamda), yarı-uykunun gecesinde belirsiz rüyalardaki manzaraları ve onları iyice belirsizleştiren, dışarıdaki yağmurun sesini algılıyorum.

Boşluğun bilmeceleri bunlar, uçurumun titrek ışıkları, onlarla birlikte dinmek bilmeyen yağmurun şikâyeti, işitsel manzaranın bereketi de umarsızca sızıyor içeri. Bir umut mu yoksa? Kesinlikle değil. Yağmur, görünmez gökyüzünden hafif seslerle dökülüyor – rüzgârla dağılan bir melankoli bu. Uyumaya devam ediyorum.

Hayatın kaynağındaki trajedi, kesinkes bir parkın içindeki yollarda meydana gelmiş olmalı. İki kişiymişler, güzelmişler ve başka bir şey olmanın peşindeymişler; aşk gelecek sıkıntısında oyalanıyor, bir türlü gelmiyormuş, bir gün yaşanacakların özlemiyse, hiç hissetmedikleri aşkın kızıymış daha o zamandan. Hemen yanı başlarındaki, ayı içine çekmiş korularda, ay ışığında, ele ele, arzusuzca, umutsuzca terk edilmiş yolların o bambaşka ıssızlığında yürüyorlarmış. Gerçekte öyle olmadıkları için, gerçekten çocuklarmış. Bir yoldan öbürüne, ağaçtan ağaca koşarak, kâğıttan siluetler gibi, kimseye ait olmayan bu sahnede dolaşıyorlarmış. Derken havuzların orada kaybolmuşlar, iyice yakınlaşmış, iyice ayrılmışlar, dinen yağmurun tarifsiz sesi, adımlarının yöneldiği fıskiyelerden geliyormuş. O ikisinin hissettiği aşkım ben ve işte bunun için uykusuz gecenin derinlerinde duyabiliyorum onları ve bunun için biliyorum mutsuz yaşamayı.

343

H.K.

Bir gün (zikzak)

Bir haremde *Kadınefendi* bile olamadım şu hayatta! Ne büyük bir kederdir bunu yaşamamış olmak!

Eğrisiyle doğrusuyla hesaplandığında, dünden ne kaldıysa, yarından ne kalacaksa bugünden geriye de o kalır: hep aynı olmaya, hep bir başkası olmaya duyulan doymak bilmez, sonsuz arzu.

Düşlerimin ve yorgunluklarımın sonsuz basamaklarından geçerek in gerçeksizliğinden, in ve dünyanın yerini al.

344

Kısır kadınların şerefine

Günün birinde dünyadaki bunca kadın arasından birini alacak olursam, şöyle dua et: Nasıl olursa olsun, mutlaka kısır olsun. Fakat benim hayrıma dua etmek istersen, o hayalî kadını asla alamamamı dile.

Kısırlıktan başka soylu, onurlu bir şey yoktur. Hiç olmamış bir varlığı öldürmek yüce, aynı zamanda da saçma ve sapkıncadır.[76]

345

Sana sahip olduğumu hayal etmiyorum. Neye yarar ki? Yoksa hayalimi halkın seviyesine tercüme etmiş olurum. Bir bedene sahip olmak, insanı sıradanlaştırır. Bedene sahip olmayı hayal etmekse (çok düşük bir ihtimal, ama) belki daha bile beter: Kendini sıradan biri olarak hayal etmiş olursun – bundan daha iğrenç bir şey olamaz.

Mademki kısır olmak istiyoruz, öyleyse iffetimizi de koruyalım, çünkü Doğa'nın içinde döllenmiş bir şeyi reddetmekten, sonra da reddettiğimiz şeyin hoşumuza giden tarafından faydalanmaktan daha büyük rezillik olamaz. Asalet dirhemle alınmaz.

Keşişler gibi iffetli olalım, hayalî bedenler gibi saf, yarı deli küçük rahibeler gibi mütevekkil...

Aşkımız bir dua olsun... Seni görmekle meshet beni, seni düşlediğim anlardan da bir tespih duası yapacağım, *Pater Noster*

niyetine yaşamanın verdiği bıkkınlık, *Ave Maria* yerine de bunalımlarım...

Sonsuza dek böyle kalalım, bir camda bir erkek silueti, karşı camda bir kadın silueti olarak... Aramızda donmuş ayak sesleri yankılanan gölgeler, gelip geçen insanlığın gölgeleri... Mırıldanılan dualar, sırlar [...] aramızdan geçecek... Bazı günler havayı gerçekten [...] buhur kokuları saracak. Kimi zaman, bir heykelin silueti iki yana dualar serpecek... Ve biz, güneş vurduğunda renklenen, gece çöktüğünde çizgilerle dolan camlar olarak, hep aynı kalacağız... Yüzyıllar ilişmeyecek cam sessizliğimize – dışarıda uygarlıklar gelip geçecek, devrimler patlayacak, şenlikler kaynayacak, huzurlu kalabalıklar günlük hayatlarında koşturacak... Ve biz, gerçekdışı aşkım, hep aynı gereksiz tavırda inat edeceğiz, hep aynı sahte hayatı süreceğiz, hep aynı [...]

Ta ki yüzyılların ve imparatorlukların ardından, Kilise yıkılana, her şey bitene dek...

Biz ise, kiliseyi hiç bilmediğimizden, hangi uzamda, ne kadar zaman için, nasıl olacak bilemem ama, biz ölümsüz camlar olarak, naif desenli saatler olarak kalacağız; öteden beri, Gotlar zamanından kalma bir mezarda uyuyan bir sanatçı çizmiş olacak bizi, ellerini kavuşturmuş iki melek de mezarın mermerinde ölüm düşüncesini dondurmuş olacak.

346

Düşlenen şeylerin sadece bu yüzü vardır... Öbür yüzünü göremeyiz... Etraflarında dönemeyiz... Hayattaki varlıklarla ilgili sıkıntı, her taraflarına bakabilmemizdir. Hayallerin ise sadece bu yüzünü görebiliriz... Ruhlarımız gibi onların da sadece bir yüzü vardır.

347

H.K.

Asla gönderilmeyecek mektup

Sizi düşünürken yüzünüzü göstermeyebilirsiniz.
Hayatınız [...]
Aşkım değil bu; sadece sizin hayatınız.
Sizi günbatımını ya da ay ışığını severcesine seviyor, bu anın hep sürmesini diliyorum, ama içimde duymam dışında bu arzuya kendimden hiçbir şey katmaksızın.

348

H.K.

15 Mayıs 1932

Hiçbir şey, başkalarının şefkati kadar ağır gelmez insana – kin bile geçemez onu, çünkü kin şefkat gibi sürekli değildir: Ağır bir duygu olduğundan, içgüdüsel olarak onu daha seyrek, daha hafif hissetmeye çalışırız. Aşk ise kin kadar zalimdir. Her iki duygu da bizi arar, peşimizden gelir, bir türlü rahat bırakmaz.

İdealim her şeyi bir romanda yaşayıp hayatta dinlenmek – heyecanlarımı okumak, onları küçümseyişimi ise yaşamak. İnsanın düş gücü hemen parmaklarının ucundaysa, bir roman kahramanının serüvenlerinde heyecanlı anları bizzat kendi yaşar, hatta bundan da öte, zira serüvenler kahramana olduğu kadar bize de aittir. Lady Macbeth'i saf, gerçek bir aşkla sevmiş olmaktan daha büyük serüven olamaz; böyle seven birinin huzura kavuşmak için, ömür boyu kimseyi sevmemekten başka çaresi var mıdır?

Bütün evreni peşime takıp bir geceden diğerine yapmak zorunda olduğum yolculuk ne anlama geliyor, bilmiyorum. Bildiğim şu ki, yolda okuyarak oyalanabilirim. Okumak bence diğer hepsi gibi bu yolculuğu da güzelleştirmenin en kolay yolu; ara sıra, gerçekten

hissetmekte olduğum kitaptan başımı kaldırdığımda yabancı gözlerle, gerçekten geçip gitmekte olan manzarayı görüyorum –kırlar, şehirler, kadınlar ve erkekler, geçmişe duyulan özlemler ve pişmanlıklar– ve bütün bunlar bana göre huzurun bir perdesi yalnızca, gözlerimden fazlasıyla okunmuş sayfaların yorgunluğunu alan, pasif bir eğlence.

Gerçekte sadece hayal ettiğimiz kadarız, geri kalan parçamız gerçeğe dönüştüğü anda, dünyaya ve etrafımızdakilere ait olur. Hayallerimden birini gerçekleştirebilsem kıskanırdım onu; gerçekleştirilmesine ses çıkarmamakla bana ihanet etmiş olurdu. Zayıf insan, istediğim ne varsa gerçekleştirdim, derken yalan söyler; aslında hayatın onu ne hale getirdiği düşünde malum olmuştur. Kendi başımıza hiçbir şeyi hayata geçiremeyiz. Hayat çakıltaşı gibi havaya fırlatırken, tepeden söylenmeyi biliriz ancak: “Baksanıza ne kadar da hareketliyim.”

Güneş denen projektör ve yıldızlardan saçılan pullar altında oynanan bu araoyun neye benzerse benzesin, sadece bir araoyun olduğunu bilmemizde bir kötülük yok tabii; tiyatronun kapılarının ardında hayat varsa yaşayacağız; ölüm varsa öleceğiz, oyunun kendisinin ise bütün bunlarla hiçbir ilgisi yok.

İşte bu yüzden tiyatroya ya da sirke gittiğimde (ki bu da nadirdir) kendimi gerçeğe hiç olmadığım kadar yakın, gönül gözümü her zamankinden açık hissederim; çünkü nihayet hayatın bire bir temsiline tanık olacağımı bilirim. Aktörler, aktrisler, palyaçolar, hokkabazlar önemli ve uyduruk şeylerdir, tıpkı güneş ve ay, aşk ve ölüm, veba, açlık ve insanoğlunun bütün savaşları gibi. Her şey tiyatro. Bir dakika, yoksa gerçeği mi istiyorum? Romanıma devam edeyim...

349

H.K.

En aşağılık ihtiyaç – içini dökme, itiraflarda bulunma ihtiyacıdır. Ruhun, kendini dışarıya ait kılmaya duyduğu ihtiyaç yatar bunun altında.

İtiraflarda bulun tabii; ama hissetmediklerini itiraf et. Sırlarını ifşa ederek, ruhunu onların ağırlığından kurtar elbette; ama neyse ki şimdi ortaya dökülen sırları hiçbir zaman bilmemiştin. Bu gerçeği dile getirmeden önce kendi kendine güzelce yalan söyle. Bir şeyi dile getirmek hep yanılmak demektir. Bilinçli ol: Bir şeyi dile getirmeyi, sen yalan söylemek olarak anla.

350

H.K.

23 Mayıs 1932

Zamanın ne olduğunu bilemiyorum. Eğer bir ölçüsü varsa, gerçek olan hangisidir, onu da bilmiyorum. Saat ölçüsünün yanlış olduğunu biliyorum. Saat zamanı uzamsal olarak, dışarıdan böler. Duygu ölçüsünün de doğru olmadığını biliyorum: O zamanı değil, zamanın algılanışını böler. Düş ölçüsü hatalıdır: Düşün içindeyken kimi zaman yavaş, kimi zaman büyük bir hızla zamana değip geçeriz, yaşadıklarımızın hızı da tabiatını bilemediğim birtakım gizli akıntılara göre azalır ya da artar.

Bazen bunların hepsi yanlışmış, zaman yabancısı olduğu bir şeyi kuşatan, basit bir çizgiymiş gibi geliyor. Geçen ömrümden kalan anılardaki zamanlar, saçma boyutlara ve seviyelere göre tanzim edilmiş durumdalar, sözgelimi on beş yaşımdaki falanca sahnede, çocukluğumda, oyuncaklarımın arasında oturduğum filanca sahnedekinden daha genç olabiliyorum.

Bunları düşününce zihnim karışıyor. Bir yerlerde bir hata olduğunu seziyorum, ama nedir, bilemiyorum. Bir illüzyon gösterisi seyrediyor gibiyim; kandırıldığımın farkındayım, ama hilenin tekniğini de, mekanizmasını da çözemiyorum.

O zaman, ne başımdan atabildiğim, ne de tamamen saçma deyip geçebildiğim saçma düşünceler üşüşüyor aklıma. Yavaş giden bir arabanın içindeki yavaş düşünen adam, hızlı mı gitmektedir yoksa

yavaş mı. İntihar etmiş bir adamla, rıhtımda dengesini kaybeden bir adam denize eşit hızla mı düşer, aynı hızla mı, diye soruyorum kendime. Aynı zaman zarfında gerçekleşen sigara içişim, şu sayfayı yazışım ve karanlık düşüncelere dalışım gerçekten eşzamanlı mıdır?

Bir dingile takılı iki tekerlek düşünelim: Milimetrenin binde biri kadar bile olsa, biri ötekinden önde görünebilir. Mikroskopla bakılsa, aralarındaki fark inanılmaz derecede, hatta gerçek olmasa imkânsız denecek kadar büyüyebilir. Peki, görme yeteneğimizin fazlasıyla zayıf olduğunu düşünürsek, mikroskop haklı olamaz mı? Beş para etmez düşünceler mi bunlar? Tabii ki öyle. Düşünce illüzyonları mı? Ona da tamam. Gene de ölçüsü olmadığı halde bizi ölçen, var olmadığı halde bizi öldüren şey nedir? Zamanın var olduğundan bile emin olmadığım böyle anlarda, onu bir insan gibi tahayyül ediyorum ve birden uyku bastırıyor.

351

H.K.

İskambil falı

Yaşlı teyzeler (tabii hiç teyzeniz olduysa), ıssız köy evlerinde gaz lambasıyla aydınlanan akşamlarda, hizmetçinin çaydanlığın giderek yükselen sesiyle uyuduğu saatte [...] iskambil falı açarak zaman öldürürlerdi. Bu anlamsız dinginlik, içimde benim yerimi alan birinin burnunun direğini sızlatıyor. Çay geliyor, iskambil kâğıtları masanın köşesinde düzenli bir deste halinde durmakta. Koca büfe, loş yemek odasını iyice karartmış. Hizmetçinin yüzünden uyku akıyor, kadıncağız bir an önce bitsin diye sessizce sabırsızlanıyor. Herhangi bir şeyle ilişkisi olmayan bir sıkıntının, bir nostaljinin pençesinde kıvranarak, bunların hepsini kendimde görüyorum. Ve elimde olmadan, iskambil falı bakan insanların ruh halini düşünmeye koyuluyorum.

352

H.K.

31 Mayıs 1932

Kocaman parkları ya da geniş çayırları seyrederken anlamam ilkbaharın geldiğini. Ben baharı, şehrin küçük bir meydanında, üç beş cılız ağaçta yakalarım; yeşillikler hoş bir hüzün gibi neşeli, güzel bir hediyeye benzemiştir.

Pek kimsenin uğramadığı küçük sokakları noktalayan, kendi de pek hareketli olmayan böyle tenha meydanları severim. Gereksiz düzlüklerdir bunlar, uzak gürültülerin arasında kaybolmuş, bekleyiş halinde yerler. Şehir ortasında köyler.

İşte böyle bir meydandan geçiyorum, oraya açılan bir yoldan rasgele yukarı vuruyorum, sonra yokuş aşağı inip tekrar başladığım yere dönüyorum. Ters taraftan bakınca meydan değişik geliyor, ama batan güneşin altında aynı huzur, ilk başta göremediğim tarafı aniden yükselen bir özlemin altın ışıklarına boğuyor.

Her şey yararsız ve yararsızlığıyla beni çarpıyor. Yaşadığım her neyse unuttum, sanki biri anlatmış, ben de dalgınca dinlemişim. Ne olacağım hakkında hiçbir fikrim yok, onu da çoktan yaşadım ve unuttum belki de.

Tarifsiz bir hüzne boğulmuş bir günbatımı etrafımda salınıyor. Her şey soğuyor, hayır, hava soğumadı, daha dar bir sokağa girdim, küçük meydan da artık yok.

353

Serinle ılık arası bir sabah, şehrin kenar mahallelerindeki yokuşlardan, yalnız evlerin arasından yükseliyordu. Uyanışı taşıyan hafif bir sis, uyuşuk tepelerin üzerinde, şekilsizce parçalanarak dağılıyordu. (Hava soğuk değildi, insanı sadece hayata yeniden

başlama mecburiyeti üşütüyordu.) Ve bütün bunlar, hafif sabahın bu ağır serinliği, onun hiç tatmadığı bir neşeye benziyordu.

Araba yavaşça, büyük caddelere doğru iniyordu. Evlerin yoğunlaştığı yere yaklaştıkça, belli belirsiz bir kaybolmuşluk duygusu ruhunu sarmaya başlamıştı. İnsanoğlunun gerçeği ufukta yükseliyordu artık.

Karanlık çoktan çekilmiş olsa da hafif ağırlığının hâlâ hissedildiği böyle sabah saatlerinde ruh kendini anın telkinlerine bırakarak güneşin altında bir antik liman, bir de oraya varmayı dilerdi. Sevinirdi öyle olsa, manzaranın görkemli vakitlerinde ya da ay sakince nehre vurduğunda olduğu gibi zaman birdenbire donacağı için değil, farklı bir hayat yaşamış olacağı ve o an, kendine has, bambaşka bir tada kavuşacağı için.

Belirsiz sis gitgide dağılıyordu. Güneş nesneleri iyiden iyiye sarmalıyordu artık. Hayat sesleri etrafta yoğunlaşıyordu.

Böyle bir anda, her ne kadar kaderimiz bu olsa da, insanoğlunun gerçeğine hiç kavuşamasak keşke, diyesimiz gelir. Sisle sabah arasında bir ruh olarak değil, tinselleşmiş, yücelmiş, belli belirsiz görülen beden olarak, gerçek ama hafiflemiş bir hayat olarak beklemede kalmak – işte, bir sığınak bulma derdimizin en iyi devası bu olurdu, sığınak peşinde koşmak için hiçbir neden olmasa bile.

Her şeyi derinlemesine hissetmek yüzünden, elde edemeyeceklerimizin dışında – henüz tohum halindeki ruhlara yürüyen duyguların, derinlemesine hissetme yeteneğiyle uyuşabilecek insani faaliyetlerin, farklı türlerden gerçek şeylerin arasında kaybolmuş heyecanların ve tutkuların dışında hiçbir şeyi umursamaz oluruz.

Cadde boylarında dizilmiş duran ağaçlarsa, bütün bunlardan bağımsızdı.

Saat şehirde tükendi, tıpkı gemi yanaştığında nehrin öbür yakasındaki tepenin tükendiği gibi. Gemi, kıyıya ayak basana dek küpeşteye yapışık olarak, karşı kıyı manzarasını taşır yanında; küpeştenin rıhtıma çarpma sesiyle birlikte manzara kopup gider. Pantolonunu diz üstüne kıvırmış bir adam halata bir kanca takıyor ve bu doğal hareketinde belirleyici, inandırıcı bir şey var. Yaptığı hareket, metafiziksel olarak ruhumuza, şüphelere boyanmış bir sıkıntının neşesini uzatmanın imkânsız olduğunu gösteriyordu. Rıhtımdaki

çocuklar gemilere mal yüklemek gibi yararlı bir işe hiç yakışmayan böyle duyguları bilmeyen, alelade biri gözüyle bakıyordu bize.

354

Hava sıcak olunca insanın içinden, görünmez bir elbise gibi sıcağı üzerinden çıkarıvermek geliyor.

76. Ya da: başlı başına tuhaf, bir o kadar da *yüce ve saçmadır*.

355

H.K.

Birden sıkıntı bastı. Sessizliğin nefesi kesilmişti bir anda.

Çelikten sonsuz bir gün[77], ansızın bin parçaya bölündü. Bir hayvan gibi masaya yapıştım, yararsız pençelere benzeyen ellerimse düz ahşap yüzeyde kasılmıştı. Kuytulardan ve ruhlarımızdan ruhsuz bir ışık fışkırmıştı ve hemen yakındaki tepelerden bir dağ çatırtısı yuvarlanmış, uçurumun ipeklerini bir çığlıkla yırtmıştı. Kalbim durdu, nabzım gırtlağımda atıyordu. Bilincim, bir kâğıttaki mürekkep lekesinden başka bir şey göremedi.

356

H.K.

11 Haziran 1932

Sıcak geçtikten, yağmurun ilk hafifliği hissedilir hale geldikten sonra, aşırı sıcak havalarda bulunmayan cinsten bir huzur, suyun bambaşka bir ferahlık kattığı, yepyeni bir dinginlik havada süzülmeye başladı. Karanlıktan, fırtınadan habersiz bu yumuşacık yağmur öyle aydınlık, öyle neşeliydi ki, korunacak şemsiyesi ya da kıyafeti olmayanlar bile, yani büyük çoğunluk konuşurken gülüyor, bir yandan da ışık saçan sokakta hızlı adımlarla yürüyordu.

İşin yavaşladığı bir sırada pencereye gittim –sıcak yüzünden pencere açılmış, ama yağmur bastırınca kapatılmamıştı– ve yapımda olan o hem yoğun hem de kayıtsız dikkatle, görmeden yukarıda harfiyen tarif etmiş olduğum her şeyi seyrettim. Evet, sıradan çiftlerin neşesine acele karışıyordu, incecik yağmur altında konuşuyor,

gülümsüyor, telaşlı değil de hızlı adımlarla, gölgelenmeye başlamış günün berrak aydınlığında yürüyorlardı.

Ne var ki birden, hep orada olan bir köşeden ansızın yaşlı bir adam çıktı, görünüşü orta halliydi, yoksul, ama alçakgönüllü değil, şimdi yatışmış olan yağmurun altında sabırsızlıkla yürüyordu. Besbelli hiçbir amacı olmayan bu adamda hiç olmazsa sabırsızlık vardı. O andan itibaren ona nesnelere yönelttiğimiz ilgisiz dikkatle değil, simgelere yönelttiğimiz tanımlayıcı dikkatle baktım. Kişinin simgesiydi o; telaşı bundandı. Hiçbir şey olmamışların temsilcisiydi; acı çekmesi bundandı. Gülümseyerek yağmurun rahatsız neşesinin tadını çıkaranlardan değildi kesinlikle; o bizzat yağmurun bir parçasıydı: Bir bilinçsizdi ve o kadar bilinçsizdi ki gerçeği hissediyordu.

Ama söylemek istediğim bu değildi. Bakmaktan vazgeçtiğim için hemen gözden kaybettiğim o adam hakkındaki gözlemlerimle bu açıklamalar serisinin arasına dikkatsizliğe ait bir gizem, zihnimdeki akışı koparan acil bir düşünce sızdı. Şimdi, bu karmaşanın ucunda, büronun öbür tarafında, satış bölümünün başladığı yerde paket yapan çocukların seslerini tam duymaksızın duyuyorum ve avluya bakan pencerenin önündeki masada, şakalaşmaların, makas şakırtılarının arasında kalın kahverengi kâğıtlarla kaplanmış paketleri iki kez saran, iki kez düğümlenmiş koli iplerini görmeden görüyorum.

Görmek, görmüş olmaktır.

357

H.K.

Hayatın kurallarını herkesle birlikte öğrenebiliriz, öğrenmek zorundayız. Şarlatanlardan ve haydutlardan kapabileceğimiz gayet ciddi şeyler var; aptalların vazettiği felsefeler, rastlantı sonucu karşımıza çıkan insanların verdiği dürüstlük ve metanet dersleri var. Her şey her şeyin içindedir.

Öğleden sonra dikkatle sokaklarda dolaşırken de böyle olur, zihnimin çok aydınlandığı bazı anlarda, yoldan her geçen bana bir

haber getirir, her ev bir şey söyler, her afiş bir mesaj bırakır.

Sessizce gezinirken hiç durmadan sohbet ederim; insanlar, evler, taşlar, afişler ve gökyüzü, hepimiz, Kader' in koca kafilesinde kelimelerle kenetlenmiş bir dost kalabalığıyız.

358

H.K.

Dün büyük bir adam gördüm ve dinledim. Sadece adı büyük değildi, hakikaten büyük bir adamdı. Şu dünyada değer diye bir şey varsa, değerli bir adam; herkes değerini kabul ediyor, o da değerinin bilindiğini biliyor. Sonuç olarak, ona büyük adam demem için gereken bütün şartları yerine getirmiş, ben de ona bu unvanı veriyorum işte.

Görünüşü yorgun bir tüccarı andırıyor. Yüzü kırış kırış, ama bu sağlıksız bir hayat sürmekten de olabilir, zihninin fazla çalışmasından da. Hareketleri sıradan. Oldukça canlı bakışları var – miyopluk derdi olmayanların ayrıcalığıdır bu. Sesi hafif buğulu, sanki bütün vücuduna felç inmeye başlamış, bu da ruhun böyle yüzeye çıkmasına engel oluyormuş gibi. Ruh ise, dışarı çıkmayı başardığı anda partilerin politikası, *escudo*'nun değer kaybetmesi ve büyük adamın büyük meslektaşlarının her türden alçaklığı üzerine konuşuyor.

Kim olduğunu bilmesem, bu portreden tanıyamazdım onu. Büyük adamlara, sıradan insanların yaptığı gibi olmadık özellikler yakıştırmamak gerektiğini gayet iyi bilirim: Mesela büyük şair dediğin heykel gibi vücuda sahip olmalı, Napoléon gibi bakmalı; ya da daha alçakgönüllü bir ifadeyle, kalabalıkta kendini belli etmeli, hem de bakışıyla can yakmalı, demek gibi. Biliyorum, bunlar tamamen insani, saçma, bir o kadar da doğal arzular. Ama her şeyi ya da neredeyse her şeyi umut etmek mümkün olmadığından, hiç olmazsa herhangi bir şeyi umut etmeden edemeyiz. Ve gördüğümüz haliyle dış görünüşün ardından, kendini ifade ettiği kadarıyla ruha geçtiğimizde, orada bir öz ya da canlılık bulmayı bekleyemeyiz kuşkusuz, ama hiç olmazsa zekâ, en azından bir parça akıl umabiliriz.

Bütün bu insani hayal kırıklıkları, hepimizin kafasında olan ilham fikrindeki gerçek ve hakiki taraf üzerine düşünmeye sevk eder bizi. Sanki, basit bir tüccar için yaratılmış bu beden ve kültürlü bir adam için yaratılmış bu ruh baş başa kaldıklarında gizemli bir şekilde içlerinde olan, gene de dışlarında kalan bir şey tarafından ele geçiriliyormuş ve doğruyu söylemek gerekirse konuşan da kendileri değilmiş: Bir şey onların ağzından konuşuyormuş ve bu ses, kendileri söylese sapına kadar yalan olacak şeyler anlatıyormuş.

Tehlikeli ve kesinlikle gereksiz spekülasyonlar bunlar. Aklıma geldikleri için pişman olacağım neredeyse. Adamın değerini düşürmedikleri gibi, bedenine de çekidüzen vermiş değiller. Doğruya doğru; her ne olursa olsun hiçbir şey, hiçbir şeyi değiştirmiyor ve söyleyebileceklerimiz, yapabileceklerimiz dağların doruğuna şöyle bir değip geçiyor, oysa vadilerde neler neler uyuyor.

359

H.K.

14 Haziran 1932

Hiçbir insan ötekileri anlayamaz. Şairin dediği gibi, hayat okyanusunda birer adayız; aramızda bizi tanımlayan, birbirimizden ayıran deniz vardır. Bir ruh istediği kadar bir başka ruhun ne olduğunu anlamaya çalışsın, olsa olsa kiminle iki çift laf edebileceğini öğrenmiş olur – zihninin zeminine fırlatılmış şekilsiz gölgenin kim olduğunu.

Zerre kadar anlamam deyimleri, bu yüzden de severim. Azize Marta'nın öğretmeni gibiyim: Bana verilenle yetinirim. Görüyorum ve bu kadarı zaten çok fazla. Anlamaya muktedir kim var ki?

Bir ağaçla bir yüze, bir afişle bir gülümsemeye aynı gözle bakıyorsam, belki de anlaşılabilirliğe şüpheyle yaklaşmamdan oluyor bu. (Hepsi doğal, hepsi yapay, hepsi bir.) Her ne görüyorsam, benim için gören gözle görülebilir olan şeylerin tamamıdır, ister şafağı bekleyen yeşilli beyazlı derin mavi gök, ister başkalarının önünde

sevdiği bir varlığın ölümünü seyreden bir insanın yüzünü buruşturan sırıtma olsun.

Küçük, kâğıttan insanlar, basit gravürler, var olmakla yetinen, çevrilen sayfalar. Kalbim bunlara bağlanmıyor, hele dikkatim hiç; kâğıdın üstünde yürüyen bir sinek gibi onlara dışarıdan şöyle bir göz atıyor.

Bari hissediyor muyum, düşünüyor muyum, var mıyım, bunları biliyor muyum acaba? Bir şey bildiğim yok: Renklerden, biçimlerden ve ifadelerden oluşan nesnel bir şema var, ben de onun sallanıp duran, ıskartaya çıkmış aynasıyım.

360

Baştan sabitlenmiş doğal kaderleriyle hayatta kendi yolunda giden basit, bozulmamış insanlarla kıyaslandığında, kafeleri dolduran şahsiyetlerin halini, en iyi rüyalarımıza giren eciş bücüş cücelerle tarif edebilirim – cüceler ne kâbus getirir ne hüzün, ama uyanıp da hatırladığımızda, aslında cücelerin bir parçası olmayan, ama onlarla bağlantılı bir şey, kim bilir neden bulantı verir, tiksinti uyandırır.

Ortalama seviyede olanlar da dahil, gerçek dehalarla gerçek galiplerin, gecenin içinde bir şeylere çarptığını görüyorum, kibirli pruvalarının, paket sicimleriyle mantar kıymıklarından ibaret bu Sargas Denizi'nde neleri yardığını bilmeksizin.

Her şeyin özeti burada, tıpkı odamın önündeki küçük avlu gibi, işyerinin arkasındaki parmaklıklı pencerelerden bakıldığında çöp atmak için yapılmış bir hücreye benziyor.

361

H.K.

Gerçeği aramak –ister bir inancın üzerinde yükselen öznel gerçek, ister hakikatin kendisini içeren nesnel gerçeklik ya da paraya, güce bağlı olan toplumsal gerçeklik söz konusu olsun–, bu arayışın sonucunda ödüle layık zihinler daima, onun kesinlikle var olmadığı sonucuna ulaşırlar. Hayatın büyük ikramiyesi, ancak ve ancak tesadüfen bilet almış olanlara vurur.

Sanat: Bütün değerini, bizi buradan uzaklaştırmakla kazanır.

362

Ahlaki yasanın, daha üstün bir ahlaki yasa adına, her ne şekilde olursa olsun ihlali meşrudur. İnsanın aç olduğu için ekmek çalması affedilemez. Bir sanatçının geçimini ve huzurunu iki yıllığına garantiye alacak bir parayı çalması bağışlanabilir, yeter ki yapıtıyla uygarlığa katkı sağlamayı hedeflemiş olsun; yapıtta salt estetik kaygılar güdüldüyse, bu mantık geçerliliğini yitirir.

363

H.K.

Biz var ya, biz sevemeyiz küçüğüm. Aşk, yanılsamaların en tensel olanıdır. Dinle: Sevmek, sahip olmaktır. Peki, sevdiğimiz zaman neye sahip oluruz? Bir bedene mi? Bedene sahip olmak için maddesini kendimize mal etmemiz, onu yememiz, içimize sindirmemiz gerekir... Olmayacak şey ama, tut ki oldu, bu bile geçicidir, çünkü bedenimiz de devinir, dönüşür, hem biz kendi bedenimize değil, sadece onun verdiği duyguya sahibizdir; ve ayrıca sevdiğimiz o bedeni bir kere ele geçirdik mi o bizzat biz olur, bir başkası olmaktan çıkar ve öteki varlığın yok olmasıyla aşk da biter.

Peki, ruh bizim midir? –Sessizce dinle beni. Hayır, değildir. Kendi ruhumuz bize ait değildir. Hem zaten, bir ruha nasıl sahip olabilirsin?

Bir ruhla bir ruh arasında dipsiz bir kuyu vardır: birer ruh olmalarının kuyusu.

Öyleyse, sonuç olarak neye sahibiz? Bizi sevmeye iten ne? Güzellik mi? Sevince güzelliğe sahip olur muyuz? En vahşice, en baskıcı şekilde sahiplenerek, bir bedenin nesine el konabilir? Ne o bedene, ne ruhuna, hatta ne de güzelliğine. Zarif bir bedene sahip olmakla güzelliği saramazsın, sadece hücrelerden oluşan, yağlı bir bedeni kucaklayabilirsin; öpüşme bir ağzın güzelliğine değil, ölümlü mukozadan olma dudakların nemli etine değer; cinsel birleşme bile basit bir temas, samimi bir sürtünmedir, ama *gerçek* bir iç içe geçme, bir bedenle bir başkasının iç içe geçmesi bile değil. Öyleyse neye sahibiz, evet, nedir sahip olduğumuz?

Yoksa duygularımız mı? En azından aşk, duygularımız aracılığıyla kendi kendimize sahip olmamızın bir yolu olabilir mi? Hiç değilse var olma hayalimizi daha şiddetle, dolayısıyla daha parlak olarak hayal etmenin bir biçimi midir? Ve en azından duygu söndükten sonra anısı sonsuza dek bizimle kalır, biz de işte böyle sahip olmuş oluruz...

Buna da aldanmayalım. Duygularımıza bile sahip değiliz. Hayır, hiçbir şey söyleme. İyi düşünecek olursak, anı, mazi duygusuna denir. Ve her duygu gibi, o da bir yanılsamadır...

– Dinle beni, bir daha dinle. Pencereden, çarşaf gibi uzanan nehrin karşı yakasına, uzaklarda, bir tren düdüğüyle bölünen alacakaranlığa bakmadan dinle. – Sessizce dinle beni...

Duyumlarımıza sahip değiliz. Duyumlarımızın aracılığıyla kendimize sahip olamayız.

(Alacakaranlık, eğik bir testi gibi, üzerimize yağ döküyor [...] orada saatler dağınık gül yaprakları gibi havada süzülür.)

364

Kendi bedenime sahip değilken, onun aracılığıyla bir şeylere sahip olabilir miyim? Sahip olmadığım ruhumla bir şeylere nasıl sahip olabilirim? Zihnimi anlamazken, zihnim sayesinde nasıl anlayayım?

Duygularımız geçer; demek ki onlara sahip olamayız. Hele de ne olduğumuzu ortaya koyanlara. Esen rüzgârın ait olduğu akarsuya sahip olabilir miyiz?

Ne bir beden var bize ait olan ne de bir gerçek – bir yanılsama bile yok. Yalan hayaletler, yanılsama gölgeleriyiz ve hayatım dışarıda da, içerideki kadar anlamsız.

Var mı şunu söyleyecek kadar ruhunun sınırlarını bilen: Ben, kendimim?

Ama hissettiklerimi, benim hissettiğimi biliyorum.

Bir başkası bu bedene sahip olsa, onda benimle aynı şeyi mi ele geçirmiş olur? Hayır. Bedendeki bir başka duygudur sahip olduğu.

Herhangi bir şeye sahip miyiz? Ne olduğumuzu bilmezken, neye sahip olduğumuzu nasıl bilebiliriz?

Eğer yediğin bir şey için "ona sahibim" desen, seni anlardım. Yediğin şeyi kendine dahil ettiğine, kendi maddene dönüştürdüğüne, onun içine girişini hissettiğine ve o andan itibaren sana ait olduğuna şüphe yok. Ama yediklerinden bahsederken hiç "sahiplenilmiş" demedin. Bu durumda, sahip olmak diye neye diyorsun?

365

Adı: Kesin konuşmak olan delilik, adı: İnanmak olan hastalık, adına: Mutlu olmak denen alçaklık – hepsi dünya kokuyor, hepsinde adına dünya denen hüzünlü şeyin tadı var.

Aldırma. Batan güneşi ve gündoğumunu sev, çünkü bunları sevmenin sana bile bir faydası yoktur. Beyaz bulutlarda mayıs ayı, uzak bahçelerde bakirelerin tebessümleri hüküm sürerken, güllerden bir sabah tahttan indirilen bir kral gibi, gurup vaktine özgü altın varlığını giyin. Arzuların mersinlerin arasında ölsün, sıkıntın demirhindilerde son bulsun, suyun sesi kıyıda biten bir gün gibi sana eşlik etsin ve akmaktan başka anlamı olmayan ölümsüz ırmak, uzak dalgalara doğru kaçsın. Kalanı, bizi terk eden hayat, bakışlarımızda sönen alev, daha sırtımıza geçiremeden epriyen erguvani kral kaftanı,

yalnızlığımızın bekçisi ay, nihayet yanılgılardan kurtulduğumuz saate sessizliklerini yayan yıldızlardır. Hep tetikte bekleyen dost ve kısır hüzün, bizi sevgiyle yüreğine bastırır.

Çökmek benim kaderim.

Mülküm bir vakitler derin vadilere yayılırdı. Kan görmemiş sular, düşlerimin kulağına akardı. Hayatı unutmuş olan ağaç dalı, uzun unutuşlarım sırasında hep yemyeşildi. Ay, taşların üzerinde koşan su kadar oynaktı. Aşk bu vadiye asla ulaşamadı, işte bu yüzden mutluluk vardı orada. Ne düş, ne aşk, ne de tapınakların kuytularında tanrılar vardı; meltemle yekpare zamanın arasından geçerdim, üstelik en sarhoş, en boş inançlardan en ufak bir pişmanlık duymaksızın.

366

H.K.

Gereksiz manzaralar, tıpkı Çin fincanlarını çepeçevre saran, kulpun bir tarafından başlayıp öbür tarafa gelip dayanan görüntüler gibi. Fincanlar hep o kadar küçük ki... Bir fincanın kulpunu aşamayan bir manzara, hangi uzak diyarlara ve hangi porselen [...] uzanabilir?

Bir Çin yelpazesinin üzerindeki manzara üçboyutlu değil diye kendini kahreden insanlar vardır.

367

H.K.

... ve kasımpatılar, varlıklarıyla yarı gölgelenmiş bahçelerde kendi yorgun hayatlarını hırpalar.

... Japonlara özgü o sadece iki boyuta sahip olma zenginliği.

... Japon fincanlarını süsleyen siluetlerin, mat, saydam zemin üzerindeki rengârenk hayatı.

... kibar çay sofralarını –sırf lüzumsuz sohbetler yapmak için bahanedir bunlar– oldum olası gerçek bir varlık, ruhu olan bir şahıs gibi görmüşümdür. Tıpkı bir organizma gibi çay sofrası da, bileşenlerinin toplamına indirgenemeyen sentetik bir bütündür.

368

Ya bazı porselen fincanlarda belli belirsiz çizilmiş fantastik bahçelerdeki diyaloglara ne demeli? Şu çaydanlığın öbür tarafındakiler kim bilir ne biçim bir asaletle konuşuyorlar! Çokrenkli insanlığımızın ortasında bir ölü olarak, onları duymaya uygun kulağım yok!

Gerçek anlamda sabit olan şeylerin psikolojisi nefistir! Kumaşında sonsuzluk vardır; ve bir de, fincanda çizili olan bir karakterin gözle görülür ölümsüzlüğünün doruklarından, ne bir tavırda karar kılan, ne de bir jestle oyalanan fani heyecanımızı dudak bükerek süzüşü vardır.

Dokumalardaki rengârenk halkın ne ilginç bir folkloru vardır kim bilir! Halılara nakşolunmuş insanların aşkları –geometrik bir namus üzerine kurulu, iki boyutlu aşklar– cesur psikologlar için bulunmaz bir hazinedir herhalde.

Sevmeyiz, sadece öyleymiş gibi yaparız. Ölümsüz ve yararsız olan gerçek aşk, durağan doğalarından ötürü hep aynı kalan bu kahramanların aşkıdır. Çaydanlığımın tümsek [...] oturan Japon'da, onu tanıdığım günden beri en ufak bir değişiklik yok... Yanlış bir mesafede duran kadının ellerinin okşayışını hiç hissetmedi. Güneşi ya da boşalmış, devrilmiş bir kadehi hatırlatan solgun bir renk, bu tepenin yamaçlarını gerçeklikten sonsuza dek koparıyor. Ve bütün bunlar kalemin bir anına itaat ediyor – bu bedbin, narin saatleri lüzumsuzca doldurabileceğim kalemden katbekat sadık bir kalem.

369

H.K.

Bu barbar maden çağında, kişiliğimizi korumak, onun gerek kendini sıfırlayarak, gerekse başka kişiliklerle özdeşleşerek soysuzlaşmasını engellemek istiyorsak, hayal görme, analiz yapma ve başkalarını büyüleme yeteneğimizin bilinçli olarak, üzerine titreyelim.

Duygularımızda gerçek olan, biz olmayandır tam da. Gerçeği kuran duygularda ortak olan budur. Bireyselliğimizin duyguların anormal tarafına yuvalanması da bundandır. Günün birinde güneşi kıpkırmızı görsem ne çok sevinirim! Bana, sadece bana ait olurdu o güneş!

370

H.K.

Duyularımın onlara neler algılatacağımı tahmin etmelerine kesinlikle izin vermem... Sıkıntıdan içi daralarak, kocaman, çevik, hain kedileriyle oynayarak bir prenses gibi oynarım duyularımla...

İçimdeki kapıları ansızın kapattığım olur, yoksa birtakım duygular kaçıp su yüzüne çıkabilir. Geçtikleri yollardaki tinsel eşyayı kaldırırım, duygularda iz bırakmasınlar diye.

Yaptığımızı sandığımız sohbetlere sızmış anlamsız, küçük cümleler; kendileri de hiçbir anlam taşımayan cümlelerin küllerinden doğma saçma iddialar.

"Bakışlarınız, karşı yakadaki ormanların gölgesinde uzanan gizemli nehirde, bir gemide çalınan bir ezgi adeta..."

"Mehtaplı geceler soğuk olur demeyin bana. Ay ışığından nefret ederim... Mehtaplı gecelerde gerçekten müzik yapan insanlar var..."

"Olabilir. Üzücü tabii... Ama bakışlarınızdan, bir şeyleri özleme arzusu okunuyor... Gözleriniz, yansıttığı bu duyguyu istiyor... İfadenizdeki sahteliği görünce, bir vakitler kapıldığım bazı yanılsamalar geldi aklıma..."

"İnanın bana, söylediklerimi hissettiğim oluyor ve hatta kadın olmama rağmen, bakışlarım için dediklerim..."

"Kendinizi fazla hırpalamıyor musunuz? Hissettiğimizi sandığımız şeyleri gerçekten hisseder miyiz? Sözgelimi bu sohbetin gerçekle en ufak bir yakınlığı var mı? Yok elbette. Bir romanda olsa kabul edilemezdi."

"Orası öyle. Zaten sizinle konuşmakta olduğuma da ikna olmuş sayılmam aslında... Kadın olmama rağmen, deli bir sanatçının resimlediği bir kitabın bir gravürü gibi olmayı görev bilmişimdir hep... Bende bazı ayrıntılar fazlasıyla berrak. Biliyorum, bu bana aşırı, hatta zorlama bir gerçeklik havası veriyor. Bence günümüz kadınına yaraşan, bir gravüre benzemeyi ideal edinmektir. Çocukken evdeki eski iskambil destesindeki kız olmak isterdim, rengi önemli değil... O resmi gerçek anlamda bir merhamet simgesi olarak görüyordum... Ama çocukken olur böyle ahlaki hevesler... Bunlar üzerinde ancak daha sonra, bütün heveslerimiz ahlak dışı hale geldiğinde ciddiyetle düşünürüz."

"Ben ise, çocuklarla kesinlikle konuşmadığım için, onlarda sanatçı içgüdüsü olduğuna inanıyorum. Biliyor musunuz, sizinle konuşurken, tam şu anda, söylediklerinizin derin anlamına girmeye çalışıyorum... Beni affettiniz mi?"

"Pek sayılmaz... Başkalarının hisseder gibi yaptığı duyguları didiklemek ayıptır. Fazlasıyla mahremdirler hep... İnanın, size bu kadar samimi itiraflarda bulunmaktan hicap duyuyorum; baştan sona yanlış olsalar da zavallı ruhumdan kopmuş sahici paçavralar onlar... Aslında inanın bana, en acı özelliğimiz, gerçekte olmayışımızdır ve en büyük trajedilerimiz de kendimize dair düşündüklerimizde yaşanır."

"Kesinlikle katılıyorum... İyi de, söylemenin ne faydası var? Beni kırdınız. Sohbetimizden o değişmez gerçeksizliğini niye kopardınız? Şimdi bir çay salonunda, güzel bir kadınla bir duygu hayalcisi arasında geçen bir sohbete dönüşürse ne olacak?"

"Tabii... Özür dileme sırası bende... Ama dalgınlığıma gelmiş, doğru bir şey söylediğimi fark edememişim... Konuyu değiştirelim. Vakit hep ne kadar geç!.. Hayır, sinirlenmeyin gene. Biliyor musunuz, bu cümlenin kesinlikle hiçbir anlamı yoktu..."

"Özür dilemeyin, ne konuştuğumuza da dikkat etmeyin. Hoş bir sohbet, iki kişilik bir monologla olur ancak... Öyle olmalı ki, bir noktadan sonra gerçekten biriyle konuştuk mu, yoksa sohbeti baştan

sona sadece hayal mi ettik, bilemez hale gelelim... En tadına doyulmaz, en samimi sohbetler, ahlaka ve eğiticiliğe en uzak olanlar, yazarların romanlarında iki kahramana yaptırdıklarıdır. Örneğin...”

“Tanrı aşkına! Umarım örnek saymayı düşünmüyorsunuz! Bu sadece dilbilgisi kitaplarında olur; hem belki hatırlarsınız, onları da kimse okumaz. ”

“Hiç dilbilgisi kitabı aldınız mı elinize?”

“Asla. Nasıl konuşacağımızı öğrenmekten hep nefret etmişimdir... Dilbilgisi kitaplarında bir tek istisnalar ve söz uzatımları ilgimi çekmiştir. Kuralları boşverip gereksiz şeyler anlatmak; esasen modern tavrı da gayet iyi özetliyor. Böyle demek lazım, değil mi?”

“Kesinlikle. Dilbilgisi kitaplarında (böyle bir konuda sohbet etmenin ne kadar lezzetli, ne kadar imkânsız olduğunun farkında mısınız?), en sevimsiz şey fiil, bütün fiiller. Cümleye anlam veren onlardır. Oysa dürüst bir cümlenin hep birden çok anlamı olmalı... Fiiller! İntihar eden bir arkadaşım –ne zaman sohbet biraz uzasa, bir arkadaşımı intihar ederim–, evet ya, arkadaşım ömrünü fiilleri mahvetmeye adamıştı.”

“Niye intihar etti?”

“Bir dakika, henüz bilmiyorum... Cümlelerini hiç bitirmemenin, ama bir yandan da bunu belli etmemenin bir yolunu çalışıyordu. Anlam mikrobunu arıyorum, derdi bana... İntihar etmesine de, günün birinde ne büyük bir sorumluluk üstlendiğini anlaması sebep oldu elbette... Meselenin büyüklüğü aklını bozdu. Bir tabanca...”

“Yo, hayır! Mümkün değil! Nasıl tabanca dersiniz? O türden bir adam kafasına kurşun sıkar mı hiç? Azizim, hiç tanışmadığınız dostlarınızı pek anlamıyorsunuz... Biliyor musunuz, bu büyük bir kusurdur... Benim en iyi arkadaşım, kendi yarattığım sevimli bir kız çocuğu.”

“İyi anlaşıyor musunuz bari?”

“Uğraşıyoruz. Ama o ufaklık var ya, anlatmakla bitmez...”

O çay salonunda oturan iki kişi, herhalde bu sözleri hiç sarf etmediler. Ama o kadar zarif, o kadar oturaklıydılar ki, böyle sözler söylemiyor olmaları çok hazindi. Sohbeti bunun için yazdım işte, konuşmuş olsunlar diye... Sohbetin var olma duygumuzda gedikler açtığı anlarda, tavırları, hareketleri, mimikleri, bakışlarındaki ve

gülümseyişlerindeki çocuksuluk – hepsi büyük bir sadakatle aktarır gibi yaptığım şeyi yansıtıyordu açıkça... Daha sonra ikisi de evlenince ve tabii başkalarıyla –birbirleriyle evlenemeyecek kadar yakınlar aklımda–, olur da tesadüfen bu sayfalara gözleri ilişirse, inanın bana, hiç söylemedikleri sözleri hemen hatırlayacaklar ve sadece gerçekte ne olduklarını değil, ayrıca olmayı hiç istemedikleri, hatta gerçekte olmayı bilmedikleri kimseleri bu kadar sadakatle yorumladığım için bana minnet duyacaklar...

Günün birinde yazdıklarımı okurlarsa, gerçekten de bunları söylediklerine inanmak zorunda kalacaklar. Birinin telaffuz ettiği, ötekinin dinlediği gerçek cümlelerde o kadar çok eksik vardı ki... – zamanın kokusu, çayın rayihası, o buluşmanın hatırına kadının göğsüne taktığı çiçeğin özel anlamı... Hepsi sohbetlerinin bir parçasıydı, ama haklarında konuşmayı unuttular... Oysa gerçekten vardı bunlar; ben de romancıdan çok bir tarihçi olarak el koydum meseleye. Bazı şeyleri tamamlayarak yeniden inşa ediyorum... Bu da birbirlerine söyledikleri ve söylemeyi hiç istemeyecekleri sözlere dikkatle kulak kabartmamın özrü olsun.[78]

371

Saçmalığın zaferi

Ciddiyetle ve hüzünle konuşuyorum; bu konu açmıyor beni, çünkü düşlerdeki neşeler tutarsızdır, hüzne boyanmıştır, gizemli, özgün bir şekilde, onlara o nefis tadı veren de budur.

Bazen tarafsızca kendimdeki cazip, saçma şeylere bakıyorum, görme duyusu açısından mantıkdışı olduklarından onları göremiyorum –bir "buradan"dan, bir "şuraya" dan yoksun köprüler, başı sonu olmayan yollar, tersine çevrilmiş manzaralar [...]–; bizi bağlarımızdan kurtaran, gerçeklikle ve ardından sürüklediği o pratik düşüncelerle, insani duygularla, yararlı ve verimli eylem arzularıyla dolu şekilsiz

kafileden uzaklaştıran, saçma, mantıksız, çelişkili ne varsa. Saçmalık, sıkıntıya rağmen, düş görmenin tatlı öfkesini hissettiğimizde başlayan ruh haline girmemizi engeller.

Ben ise, nasıl yaptığımı bilmeden, bu saçma şeyleri görünür hale getirmeyi başarıyorum – nasıl anlatacağımı bilemiyorum, ama görme duyumuzun kavrayamadığı bu şeyleri görüyorum.

372

Saçmalığın zaferi

Doğudan batıya, saçmalayalım hayatı.

373

H.K.

23 Haziran 1932

Hayat istemeden çıkılan, deneysel bir yolculuktur. Zihnin maddenin içinde yaptığı bir yolculuktur ve seyahat eden zihin bize ait olduğundan, bizim de ömrümüz yolda geçer. Nitekim, dışarıdaki hayatta yaşamış olanlara kıyasla çok daha derin, zengin, gürültülü hayatlar sürmüş, içine kapanık, dalgın ruhlar vardır. Önemli olan sonuçtur. Hissedilmiş olan neyse, yaşanmış olan da odur. İnsan, bir düşten de somut bir işten olduğu kadar yorgun dönebilir. En çok yaşadığımız zaman, çok düşündüğümüz zamandır.

Bir balo salonunda, bir köşede duran bir adam, bütün dansçılarla dans eder. Her şeyi görür, görmekle de her şeyi yaşamış olur. Son ve nihai tahlilde her şey bir duyum meselesi olduğundan, bir bedene temas etmekle onu görmek, hatta sadece hatırlamak arasında hiçbir

fark yoktur. Yani ötekileri seyrederken ben de dans etmiş olurum. Otların arasına uzanmış, uzaktan üç hasatçıyı seyreden bir İngiliz şairin bir sözü vardır: "Dördüncü bir hasatçı var, o da benim."[79]

Aklıma geldiği gibi aktardığım bu düşünceler, bugün üzerime çöken, besbelli hiçbir nedeni de olmayan büyük bir yorgunluktan doğdu. Sadece yorgun değilim, gene hiç bilinmeyen bir sebepten dolayı bunalmış haldeyim de. İçimde öyle bir sıkıntı var ki yaşlar gözümün ucunda – ağlarken dökülen değil, tutulan yaşlar bunlar; bir ruh hastalığının yaşları, hissedilebilir bir ıstırabın değil.

Ne uzun yaşadım hiç yaşamaksızın! Ne çok düşündüm hiç düşünmeksizin! Durgun şiddetlerle, kıpırdamadan aşılmış serüvenlerle dolu dünyalar çöküyor üstüme. Hiç sahip olmadıklarıma ve asla olmayacaklarıma doydum artık, var olmayan tanrılardan bitkin düştüm. Hiç girmediğim bütün savaşların yaraları var üzerimde. Sarf etmeyi hayal bile etmediğim çabalar, etimi bitap bıraktı.

Donuk, dilsiz, boş... En yükseklerdeki gök, yarım kalmış, ölü bir yaz mevsiminin göğü. Sanki yokmuş gibi bakıyorum o göğe. Ne düşünüyorsam onu uyuyorum, yürürken uzanmış oluyorum, hiçbir şey hissetmeden acı çekiyorum. Duyduğum büyük özlem hiçbir şey için, o bir hiç, tıpkı görmediğim, kimliklerden sıyrılarak seyrettiğim derin gökyüzü gibi.

374

2 Temmuz 1932

Günün cetvelle çizilmiş kusursuzluğunda gene de durgunca bekleyen, güneşe boğulmuş bir hava var. Hayır, yaklaşan bir fırtına yok – istemsiz bedenlerin keyifsizliği bu, inadına mavi bir göğe yayılan belli belirsiz bir donukluk. İnsanın üzerine çöken aylaklığın hissedilebilir uyuşukluğu, uykuya çelinen yüzü okşayan hafif tüy. Yaz yakıcı olmasına rağmen dingin. İnsanın canı, hoşlanmasa bile kırlara gitmek istiyor.

Kendi kendime diyorum ki, farklı olsaydım mutlu bir gün olurdu bu, çünkü düşünmeden mutlu olurdum. Her zamanki işimi – her gün anormal derecede tekdüze gelen işimi erken bastıran bir keyifle bitirirdim. Birkaç arkadaşla otobüse atlayıp Benfica'daki dış mahallelere giderdik. Tam gün batarken, yeşillikler arasında akşam yemeği yerdik. Neşemiz manzaranın ayrılmaz bir parçası olur, bizi gören herkes tarafından da öyle kabul edilirdi.

Her şeye rağmen ben, ben olduğumdan, kendimi o başka insan olarak hayal etmekten ince bir zevk almıyor değilim. Bir ağacın ya da çardağın altında oturan o-ben birazdan midemin aldığının iki katını yiyecek, içmeye cesaret edebileceğimin iki katını içecek, benim ömür boyu gülebileceğimin iki katı gülecek. Az sonra o, şimdi ben. Evet, bir an için farklı oldum: Ceketini bir kenara atmış bir hayvan olmanın insani, alçakgönüllü zevkini bir başkasında gördüm, yaşadım. Bana böyle hayaller kurduran bir günün tarihe geçeceğine şüphe yok! Kendimi bir yerlerde felekten bir gece çalan, turp gibi sağlıklı, iş gezisine çıkmış biri olarak gördüğüm o uçucu düş gibi, masmaviyle yoğrulmuş, muhteşem bir gün bu da.

(*A Revista*'da yayımlanmıştır, sayı 1, 1932)

77. Ya da: *Bütün cehennemlerin ışıkları* havaya saçıldı.

78. Ya da: *... ve günün birinde söylemiş olmaktan kaçamayacakları sözlere*.

79. Edmund Gosse'un "*Lying in the Grass*" şiirinden alıntı.

375

H.K.

Kır, bizim olmadığımız yerdir. Gerçek gölgeler, gerçek ağaçlar, orada, yalnız orada yaşar.

Hayat, bir ünlemle bir soru arasındaki tereddüttür. Şüphenin içinde bir son nokta vardır.

Mucize, Tanrı'nın tembelliğinden olur, daha doğrusu mucizeyi uydurmakla biz ona tembel demiş oluruz.

Tanrılar, biz her ne olamayacaksak onun cisimleşmesidir.

Varsayımların yorgunluğu...

376

H.K.

Zararsız bir ateşle gelen şu hafif sarhoşluk, ağrıyan uzuvlarımızın içine soğuk ve yumuşacık, gözlerimizin, çarpan şakaklarımızın içine ise sıcacık işleyen şu rahatsızlık – sevgili zorbasına vurgun bir köle gibi candan bağlıyım o rahatsızlığa. Beni şu sızlanan, titreyen, pasif şeye dönüştürüyor ki, bu sayede görülmeyenleri görüyor, düşüncelerin etrafından dolaşıyor, duyguları araya katabiliyorum – ve sonunda paramparça buluyorum kendimi.

Düşünmek, hissetmek, istemek karmakarışık, tek bir şeye dönüşüyor. İnançlar, duyumlar, düşlenenler ve gerçekler dört dörtlük bir düzensizlikte buluşuyor; ters çevrilmiş bir çekmecenin içinden etrafa saçılan eşyalar gibi.

377

16 Temmuz 1932

İyileşmeye yüz tutmuş olma duygusunda, hele de hastalık belli belirsiz sinirlere vurduysa, melankolik bir neşe vardır. Heyecanlar ve düşünceler bir tür sonbahara girer, daha doğrusu yaprakların dökülmediği, havasıyla, göğüyle sonbahara benzeyen bir ilkbahar başına.

Yorgunluk bir keyif olabilir ve keyifte hep biraz keder vardır. Bir taraftan bir parçası olduğumuz halde, var oluşun biraz dışında hissederiz kendimizi, sanki hayatın balkonundan sarkmış bakıyoruzdur. Tam olarak düşünmeden seyretmekteyizdir, tarif edilir bir duygu olmaksızın hissetmekteyizdir. İstem gevşer, çünkü ona ihtiyaç yoktur.

İşte o zaman bazı anılar, bazı umutlar, bazı belirsiz arzular usulca bilincin yamaçlarını tırmanmaya koyulur, tıpkı bir dağın tepesinden görülüp de kim olduğu seçilemeyen yolcular gibi. Uyduruk şeylerin anılarıdır bunlar, gerçekleşmese de olur umutlar, ne şiddetle hissedilmiş, ne şiddetle ifade edilmiş, var olmayı istemekten bile aciz arzulardır.

Gün de bu duyumlara uygun olduğunda, örneğin sıcak olmayan, hatta bundan ötürü serin bile sayılabilecek kararsız bir rüzgârın estiği, yaz ortası olduğu halde maviliklerle biraz perdelenmiş bugünkü gibi günlerde – bu izlenimleri düşünüp, hissedip yaşadığımız için, anlattığımız ruh hali de iyice derinleşir. Anılarımız, eskiden beslediğimiz umutlar ya da arzular canlanmış değildir. Ama duygularımız şiddetlenmiştir ve belirsiz ağırlıkları biraz –saçma bir şekilde– yüreğimizi sıkıştırır.

Şu an, uzak bir şey var bende. Evet, hayatın balkonundayım, ama tam olarak bu hayatın değil. Onun üzerindeyim, durduğum yerden onu seyrediyorum. Hayat karşımda uzanıyor, bayırları, teraslarıyla, vadideki köylerin ak evlerinden yükselen dumanlara doğru alçalan zengin bir manzaraya benziyor. Gözlerimi kapattığımda görmediğim için, görmeye devam ediyorum. Tekrar açarsam hiçbir şey görmez oluyorum, çünkü onları görmüyorum. Tepeden tırnağa belirsiz bir

özlemim – ne geçmişe, ne geleceğe duyulan: Ben şimdiki zamanın bir özlemiyim, isimsiz, fazlasıyla uzamış, anlaşılamamış.

378
H.K.

25 Temmuz 1932

Nesneleri sınıflandıranlar, yani bilimden sınıflandırmayı anlayan bilim adamları, sınıflandırılabilir şeylerin sonsuz olduğunu, dolayısıyla sınıflandırılamayacağını genellikle bilmezler. Ama beni asıl şaşırtan, sınıflandırılabilir bilinmeyen şeylerin; bilginin içindeki boşluklarda yuvalanan, ruha ve bilince ait şeylerin varlığından da habersiz olmaları.

Bu belki de aşırı düşünmemden ya da düşlere dalmamdan kaynaklanıyor; var olan gerçeklikle düşü, yani var olmayan gerçekliği birbirinden ayıramadığım doğru. Gök ve dünya üzerine düşünmeye koyulduğumda, gün ışığında parlamayan ya da üzerinde yürünemez bir şeyleri işin içine katıyorum – düş evreninin ele avuca sığmaz harikaları bunlar.

Varsaydığım günbatımlarının altın rengine bulanıyorum, ama bu varsayım, varsayımımda capcanlı. Düşsel meltemlerle kendimden geçiyorum, ama düşsel olan, düşlendiği anda hayat buluyor. Pek çok hipoteze göre bir ruhum var, ama bu hipotezler de kendince bir ruha sahip, dolayısıyla bana da kendi ellerindekini veriyorlar.

Gerçeklikten başka mesele yok, o da zaten çözümsüz, ama dipdiri bir mesele. Bir ağaçla bir düş arasındaki fark hakkında ne bilebilirim? Ağaca dokunabilirim; düşe sahip olduğumu bilirim. Kendi gerçeği içinde nedir bu?

Nedir bu hakikaten? Ipıssız büroda, bir başıma, akıl işe karışmadan düş gücüyle yaşamaya koyulan benim. Terk edilmiş masalar ya da kolilerin yapıldığı tarafta yerlerde sürünen paket kâğıtları, yumaklar düşüncelerimi bölmüyor. Tabureme tünemek yerine, ileride

gerçekleşecek bir terfinin onuruna, Moreira'nın tombul kollu koltuğuna rahatça kurulmuşum. Belki de kutsal yağa bulanır gibi dalgınlığa bulanmamda bu mevkinin de etkisi var. Çok sıcak günlerde insan uykudan başını kaldıramıyor; bitkinlikten uyumaksızın uyuyorum. Bana bunları düşündüren de bu.

379

Istırap molası

Sokak artık beni yoruyor; yo hayır, yormuyor – hayattaki her şey sokak. Karşıda, sağ omzumun üstünden bakınca gördüğüm bistro var ve gene karşıda, sol omzumun arkasına denk düşen kasa yığını; ortada, ancak tam dönersem görebileceğim ayakkabıcı, Afrika Kumpanyası'nın sundurmasını düzenli çekiç sesleriyle inletiyor. Öbür katların ne olduğu belli değil. Üçüncü katta bir pansiyon var, dediklerine göre bir fuhuş yuvası imiş, ama hep böyle, hayat böyle.

Sokak mı, beni yormak mı? Sadece düşündüğüm zaman. Sırf sokağa bakarken ya da onu hissederken düşünmüyorum: Köşede, en dipteki adam, muhasebeci yardımcısı hiç kimse olarak büyük bir iç huzuruyla çalışıyorum. Ruhum yok, kimsenin ruhu yok – geniş salonda her şey işten ibaret. Milyonerlerin gönül eğlendirdiği yerlerde, hep o yabancı ülkelerde de iş vardır, ruh yoktur. Elde var topu topu bir, bilemedin iki şair. Ah neler vermezdim benden de bir cümle kalsın diye geriye, duyanın, "Güzel laf!" diyeceği bir şey, tıpkı kopyalayıp ömrümün kitabının sayfalarına kaydettiğim rakamlar gibi.

Galiba bir kumaş mağazasında muhasebeci yardımcısı olmaktan hiç vazgeçmeyeceğim. Bütün samimiyetimle söylüyorum, umarım asla şef muhasebeci olmam.

380

H.K.

28 Eylül 1932

Herhangi bir duyumu kaydetmeyeli uzun zaman –belki günler, hatta aylar– olmuş; artık düşünmüyorum, öyleyse yokum. Kim olduğumu unuttum; yazı yazamaz oldum, çünkü var olmayı bilmiyorum artık. Anlamsızca bir uyuklama hali içinde başkalaştım. Hatırlamıyor olduğumu fark ettiğime göre, demek uyanmışım.

Hayatımın bir anında bayılmışım. Kendime geldiğimde, ne olduğumu hatırlamıyorum, bir vakitler sahip olduğum benliğin anısı ise, kopukluktan dolayı bozulmuş. Hayal meyal, bilmediğim bir zaman dilimi dönüp duruyor kafamda, belleğimin bir parçası öbür parçayı bulmak için boş yere çırpınıyor. Kendi kendimle tekrar bağ kuramıyorum bir türlü. Yaşadıysam da, bunun farkına varmayı unutmuşum.

Artık elle tutulur hale gelen sonbaharın bu ilk gününün –ölü yazı azıcık ışıkla örten, serinlikten yoksun ilk soğuk gün– mesafeli saydamlığıyla, sonuçsuz kalmış bir çabayı ya da aldatıcı istekleri çağrıştırması değil mesele. Bu kaybolanlar *inter-lude*'unde gereksiz bir anının yarım yamalak kalıntısıyla karşılaşmış olmak da değil. Sebep çok daha acı, hatırlamadıklarımı anımsamaya çalışmanın sıkıntısı, bilmem neyin kıyısında yosunlarla kamışların arasında boğulmuş olan bilincin onca şeyi kaybettiğini görünce bastıran cesaretsizlik.

Kıpırtısız, dupduru günün, derin mavi kadar parlak olmayan mavilikte, umut veren bir göğü olduğunu görüyorum. Her zamankinden biraz daha az yaldızlı güneşin, duvarları, pencereleri nemli oyunlarla altın ışıklara boğduğunu görüyorum. Rüzgârın esamisi okunmadığı, hatta rüzgârı hatırlatacak ve yalanlayacak bir meltem bile esmediği halde, tarifsiz şehrin üzerinde bir serinliğin uyuduğunu görüyorum. Düşünmeksizin, istemeksizin görüyorum bütün bunları, sadece anılarımda uykum var, özlem duyuyorsam o da sadece bu huzursuzluk yüzünden.

Yakalanmadığım bir hastalığın ardından, uzak, işe yaramaz bir nekahet devresine giriyorum. Uyandığımda büyük bir hevesle yapmaya cüret etmediğim şeye hazırlanıyorum. Hangi uyku bu beni hiç uyutmayan? Hangi okşayış tek kelime etmeyen? Ateşli ilkbaharın soğuk yudumlarını içime çekerek bir başkası olabilsem keşke! Hiç olmazsa bir başkası olmayı düşünebilseydim, ah ne olurdu – hayatın kendisinden bile iyi olurdu bu, anılarda canlanan o resimde, uzaklarda hiçbir rüzgârın sarsmadığı su yeşili sazlar nehre eğilirken...

Asla olmadığım kişi aklıma geldiğinde, kendimi gencecik hayal ediyorum sık sık, geri kalanı ise unutuyorum! Hiç görmediğim manzaralar ne kadar değişmiş; gerçekten görmüş olduklarım ise, hiç var olmadıkları halde ne kadar taze! Bana ne? Tesadüfler, fasılalar tüketti beni ve gün serinliğini güneşten alırken, sahip olmaksızın seyrettiğim gurubun içinde, nehir kenarlarında, kara sazlar buz gibi uyuyor.

381

H.K.

28 Eylül 1932

Sıkıntıyı, hiç başına gelmemiş olanların bile anlayabileceği bir dille tarif eden henüz çıkmadı. Kimilerinin sıkıntı dediği, aslında basbayağı bıkkınlık; ya da bir tür rahatsızlık; olsun olsun yorgunluk. Gerçi sıkıntı, sahiden de yorgunluğu, rahatsızlığı ve bıkkınlığı andırır, ama aradaki benzerlik suyla, bileşimindeki hidrojenin ve oksijenin benzerliği kadar. Su onları kapsar, fakat benzeşmez.

Çoğunluk sıkıntıyı böyle sınırlı, eksik bir şekilde tarif ederken, sıkıntıyı bir bakıma aşan bir tanım ortaya atan üç beş kişi de yok değildir: Bunlar, dünyadaki çeşitliliğin ve belirsizliğin uyandırdığı samimi ve tamamen manevi tiksintiye sıkıntı derler. Bıkkınlık denen, insanı esneten şey; bizi bir türlü yerimizde oturtmayan ve adına rahatsızlık denen şey; felç eden yorgunluk – bunların hiçbiri tam

olarak sıkıntı değildir; ama sıkıntı, boynu bükük özlemin zincirlerini kıran, hayal kırıklığına uğramış arzuyu tekrar ayağa kaldıran ve ruhta gizemciyi ya da azizi doğuracak tohumu şekillendiren, her şeyin boş, değersiz olmasının derin anlamı da değildir.

Sıkıntı dünyadan bıkmış olmaktır sahiden de, yaşadığını hissetmenin rahatsızlığı, yaşamış olmanın yorgunluğudur; sıkıntı gerçekten de her şeyin haddinden fazla anlamsız olduğunu tende hissetmektir. Ama bütün bunların ötesinde, sıkıntı aynı zamanda var olan ya da olmayan başka dünyaların verdiği bıkkınlıktır; bir başkası olarak, bir başka şekilde, hatta bir başka ülkede bile olsa yaşamak zorunda olmanın rahatsızlığıdır; sadece dünün ve bugünün değil, ayrıca yarının ve eğer varsa sonsuzluğun ya da hiçlik sonsuzluk ise hiçliğin verdiği yorgunluktur.

Sıkıntının pençesine düştüğünde ruhu sadece, nesnelerin ve varlıkların boşluğu yaralamaz; nesneler ile varlıkların dışında bir başka şey daha vardır boş olan, onu bizzat ruhun boşluğu hisseder ve kendini de boşluk olarak duyar; o noktada kendiyle karşılaştığında bir tiksinti duyar, kendini reddeder.

Sıkıntı kaosun fiziksel olarak algılanması, kaosun her şey olduğu duygusudur. Esneyenler, somurtkanlar, yorgunlar, daracık bir hücrede tutsak hissederler kendilerini. Hayatın dar sınırlarından tiksinenler, eli ayağı bağlanıp daha geniş bir hücreye atılmış gibidir. Sıkıntının pençesindeki insan ise, sonsuz bir hücrede, anlamsız bir özgürlüğün tutsağıdır sanki. Sıkıntıdan esneyenler, rahatsızlığa ya da yorgunluğa boyun eğenler yıkılan hücre duvarlarının altında kalabilir. Dünyanın küçüklüğünden iğrenen insan, prangalarının kendiliğinden düştüğünü görüp kaçabilir; ya da zincirleri kıramadığına hayıflanabilir ve bu acıyla tiksinmeden kendini yeniden yaşayabilir. Ama sonsuz bir hücrenin duvarları bize mezar olamaz, çünkü yokturlar; ayrıca zincire vurulmamış olduğumuzdan, canımızı yakarak bize hayat verecek bir şeyden de yoksunuzdur.

Hiç ölmemecesine ölmekte olan akşamın huzurlu güzelliği karşısında hissettiklerim bunlar işte. Berrak ve derin göğe bakıyorum, bulut karaltılarına benzeyen belirsiz ve pembemsi şeyler var, uçarı, uzak bir hayatın incecik, elle tutulmaz tüyleri bunlar. Gözlerimi nehre indiriyorum, hafif bir ürpertinin yaladığı su daha derin bir gökten

gelme bir maviyi yansıtıyor adeta. Gözlerimi tekrar göğe çeviriyorum, görünmez havada parçalanmaksızın tarazlanan belirsiz tonların arasında, sönmüş, sızlayan bir beyazlık salınıyor, sanki daha yüksek, daha aşınmış oldukları bir yerde, şeylerin de içinde bir şey varmış, o şeyin de kendine has, somut bir sıkıntısı varmış, şeyler gibi olamamasının, kaygıdan ve hüzünden ibaret, ele gelmez bir cisim olmasının sıkıntısı.

Öyleyse nedir? Derin havada, hiçbir şey olmayan derin havanın dışında ne var? Gökyüzünde, ona ait olmayan bir renkten başka ne var? Bu belirsiz katarlarda bulutluklarından şüphe duyduğum bulutlardan başka ne var, batmakta olan güneşin belirginleşen pırıltılarından başka ne var? Bütün bunların içinde benden başka ne var? Ah, işte budur sıkıntı, sadece bu. Var olan her şeyde –gök, yer, evren–, hepsinde sadece benim olmam!

382

Sıkıntının gerçek bir insana, kendimle olan ilişkimin ete kemiğe bürünmüş haline dönüştüğü noktadayım.

383

H.K.

Dış dünyanın varlığı, sahnede oynayan bir aktörün varlığına benziyor: Var olduğuna şüphe yok, ama kesinlikle bambaşka bir şey olarak.

384

H.K.

...Ve her şey onulmaz bir hastalık.

Hissetmenin yararsızlığı, beceriksiz olma mecburiyetinin ürpertisi, eylemekten âciz olmak [...]

385

H.K.

2 Kasım 1932

Pus mu, yoksa duman mı? Yerden mi geliyordu, gökten mi iniyordu? Bilen yoktu: Bir yerlerden inen ya da fışkıran bir şeyden çok, havaya musallat olmuş bir hastalıktı sanki. Belki de doğanın bir gerçeği değil de, gözümüzdeki bir rahatsızlıktı.

Her ne ise, manzara baştan sona uyuklama, güçsüzlük getiren, tarifsiz bir rahatsızlıkla doluydu. O kötü güneşin sessizliği, tamamlanmamış bir bedende cisimleşmişti sanki. Bir şey olacak gibiydi, gözle görülür şeyleri bağrında sarıp sarmalamış bir tür önsezi boşlukta salınıyordu adeta.

Gökyüzünde süzülen bulutlar mıydı, yoksa pus mu, söylemek zor. Yer yer biraz renklenen, anlamsız bir uyuşukluk vardı, eski pembe tonlarında çözüldüğü ya da mavileşerek durgunlaştığı yerler dışında belli belirsiz sarılar bulaşmış bir grilik vardı, ama maviler gökyüzü müydü, yoksa bir başka mavi mi gelip onu kaplamıştı, artık anlaşılmıyordu.

Hiçbir şey belirli değildi, belirsizlik bile. İşte bunun için insanın içinden pus gibi görünmeyen pusa duman demek geliyordu ya da ne olduğunu zerre kadar anlamadan bu pus mudur, duman mıdır, diye meraklanıyorduk. Belirsizliğe katkıda bulunan sıcak hava için de bu böyleydi. Ne sıcakla, ne soğukla, ne serinlikle: Hava, ısısını, sıcaklığın dışındaki bir şeylerden çekip çıkardığı unsurlarla örmüştü sanki. Özetlemek gerekirse, gözü üşüten pus eli yakıyordu, dokunma ve görme duyuları aynı duyunun iki farklı algılama biçimiydi adeta.

Durgun, gerçek bir sisin yanında getirdiği ya da gerçek, doğal dumanın kâh aralayıp kâh yarı kararttığı, ağaçların çevresini ya da evlerin köşelerini saran o çizgiler ya da köpüklü hatlar bile yoktu görünürde. Her şey kendiliğinden, belli belirsiz gündüz görülenleri hatırlatan gölgeler saçıyordu sanki dört bir yana, gölgenin gölge olduğunu kanıtlayacak bir ışık, görünür bir nesne olduğunu doğrulayacak bir kaynak olmaksızın.

Zaten gölge gözle görülmüyordu bile: Bir şeyi görmenin başlangıcı gibiydi, ama nereden bakılsa aynıydı, yarı-görünen şey, tam olarak ortaya çıkmaya çekiniyordu sanki.

Ya hissedilen neydi? Herhangi bir şey hissetmenin imkânsızlığıydı tam olarak, çünkü yürek başın içine savrulmuş, bütün duygular birbirine karışmıştı ve varoluş uyanmanın uyuşukluğu içindeydi, işitmeye benzeyen hayvansı bir duyu keskinleşmiş, kesin, anlamsız bir şekilde ortaya çıkacak bir şeyi kolluyordu, tıpkı gerçeklik gibi hep kendini göstermek üzere olan ve gene tıpkı gerçeklik gibi ortaya çıkmamanın ikiz kardeşi olarak kalan bir şeydi bu.

Zihinde dönüp duran uyuma isteği sönmüştü, çünkü bunun düşüncesi bile esnemeyi zahmetli bir iş haline getirir. Görmekten vazgeçmek gözleri acıtır. Varlık renksizce böyle her şeyden vazgeçerken, var olmayı beceren biricik imkânsız dünya, uzaklardan, dışarıdan gelen seslerden ibarettir.

Ah evet, bir başka dünya, başka şeyler ve onları hissedecek bir başka ruh, ruhun bilincine varacak bir başka zihin! Ruhla varlıkların beraberce azalmasından, olan her şeyin tarifsizliğinin uyandırdığı mavimsi şaşkınlıktansa her şey, hatta sıkıntı bile yeğdir!

386

H.K.

28 Ekim 1932

Yan yana-apayrı, ormanın içindeki keskin dönüşlere ayak uydurarak yürüyorduk. Kendimizdeki yabancı taraf olan adımlarımız, engebeli zemine yayılmış sararmış, yarı yeşil yaprakların çıtırdayan yumuşaklığında uyumla yürürken tek yürek olmuştu. Ama adımlarımız aynı zamanda birbirinden kopuktu da, çünkü iki ayrı düşünceydik, aramızda ikisi birden aynı şeyi arşınlayan, olmadığımız o şeylerden başka hiçbir ortak nokta yoktu.

Sonbahar gelmişti bile, kulağımıza çiğnediğimiz yapraklardan başka, bize hoyratça eşlik eden rüzgârın etkisiyle durmadan dökülen yaprakların ya da geçmiş veya geçmekte olduğumuz yerlerdeki yaprakların sesleri çalınıyordu. Orman, bütün diğer manzaraları silmişti. Ne var ki orman, çürümüş bir zeminde beraberce ve apayrı olarak adım adım yürümekten başka hayatı olmayanlar için yeten bir yerdi, bir memleketti. Öyle sanıyorum ki sonbaharlardan bir sonbaharda, o simgesel ve gerçek ormanda o günün, belki herhangi bir günün ya da bütün günlerin sonuydu.

Hangi evleri, hangi görevleri, hangi aşkları terk etmiştik – biz bile bilemiyorduk bunu. O an, unuttuğumuzla hiç bilmediğimiz arasında ilerleyen yolculardık, yüzüstü bırakılmış ideallerin atsız şövalyeleriydik. Ama yürüyüşümüzün amacı, varlık nedeni bundaydı ve ayaklarımızın altında çatırdayan yaprakların dinmeyen sesinde, kararsız rüzgârın daima sert ıslığında – belki yürüyüş değil de geliştir, çünkü ne yolu ne de anlamını bildiğimizden, gidiyor muyduk, yoksa geliyor muyduk, ondan da habersizdik. Ve döküldükleri belli bir yer olmadığı, hatta görünürde dökülen yaprak da olmadığı halde, ağır enkazlara dönüşmüş yaprakların sesi hüznüyle ormanı sürekli uyutuyordu.

Aslında yanımızdakini merak ettiğimiz yoktu, ama o olmadan yola devam etmezdik de. Ötekinin yanımızda olması, içimizde devam eden bir tür düştü. Uyumlu ayak seslerimiz öteki olmadan düşünmemize yardımcı oluyordu, oysa tek başımıza olsak, ayak seslerimizden uyanırdık. Orman art arda, sahte düzlüklerden ibaretti, sanki kendi de sahte ya da tükenmek üzere gibiydi, ama ne sahte görünmenin bittiği bir yer vardı, ne de ormanın. Uyumlu adımlarla hep aynı düzende yürümeye devam ediyorduk ve her şeye dönüşmüş olan, evren olmuş

olan ormanda, ayaklarımızın altında çatırdayan yaprakların etrafında düşen yaprakların ince sesi duyuluyordu.

Kimdik biz? Gerçekten iki kişi miydik, yoksa tek bir varlığın iki hali mi? Hiçbir fikrimiz yoktu, sormuyorduk da. Ormana zifiri karanlık çökmediğine bakılırsa, bir yerlerde bulanık bir güneş olmalıydı. Belirsiz de olsa bir amaç vardı herhalde, yoksa ilerlemezdik. Bir orman olduğuna göre, demek ki bir dünyadan da bahsedilebilirdi. Biz ise, ölü yaprakların üstünde durmaksızın, uyumlu adımlarla yürüyen yolcular, usulca dökülen yaprakların isimsiz, imkânsız dinleyicileri olarak, var olan ya da olabilecek her şeyin yabancısıydık. Hepsi bu. Kâh kuvvetli, kâh daha yumuşak yükselen yabancı rüzgârın mırıltısı, tutsak yapraklardan gelen kâh tiz, kâh boğuk hışırtı, ölü doğmuş bir kalıntı, bir tereddüt, bir tasarı ve sonra ben, ikisinden hangisi olduğumu bilemeyen ben, yoksa ikisi birden miydim ya da hiçbiri değil miydim; sonbahardan ve ormandan, hoyrat ve belirsiz esen rüzgârdan, dökülmüş ve sonsuza kadar dökülen yapraklardan başka hiçbir şeyin olmadığı trajediyi seyrettim, sonunu görmeden. Gene de dışarıda bir yerde kesinlikle bir güneş ve bir gün varmış gibi, ormanın hışırtılı sessizliğinde, var olmayan bir amaç uğruna hep mükemmel görüyordu insan.

387
H.K.

[...] uzak yataklarda gerçekten hayal ettiği mor hareli, yaldızlı denizlerin bağrında, muhteşem adalar gördüğü anda boğulan bir kazazede gibi.

Galiba benim gibilere dekadan diyorlar, içimde (zihnimin dışarıdan yaptığı tarife göre) egzotik, ateşli bir ruhu beklenmedik kelimelerle açığa vuran, güya olağanüstü geçinen o hüzünlü pırıltılardan olmalı. Böyle yaratıldığımı ve saçma olduğumu hissediyorum. İşte bundan dolayı, klasik yazarların ortaya attığı bir hipoteze öykünerek, en azından yedek ruhumu süsleyen duyguları bir dil matematiğiyle

anlatmaya çalışıyorum. Yazarak düşünmeyi sürdürürken bir an geliyor, dikkatimin esas olarak nereye yoğunlaştığını anlayamaz oluyorum – bilmediğim bir nakış deseniymiş gibi tarif etmeye çalıştığım dağınık duygulara mı, yoksa nasıl tarif ettiğimi tarif etmek isterken sonunda aralarına dalıp pusulamı şaşırdığım, kaybolduğum, daha ötelerdeki başka şeyleri görür olduğum kelimelere mi. Bende fikirlerin, kelimelerin ve imgelerin çağrışımlar yaptığını hissediyorum – bunların hepsi aynı anda hem gayet net, hem de karmaşık bir şekilde gerçekleşiyor– ve hissettiğimi zannettiklerim kadar hissettiklerimi de söylüyorum; ruhumun, yüzüstü bıraktığı yerde çiçeklenmiş imgelerden hangilerini bana telkin ettiğini ayırt edemiyorum; barbar bir kelimenin sesinin ya da araya kattığım bir cümlenin ritminin beni zaten belirsiz olan konudan, biriktirdiğim duygulardan uzaklaştırıp uzaklaştırmadığını, tıpkı kafamız diye çıktığımız yolculuklardaki gibi beni düşünmekten ve söylemekten alıkoyup koymadığını anlayamıyorum. Ve aslında tekrarlandıkça bana kendimi yararsız, başarısız hissettirmesi, nihayetinde kederlendirmesi gereken bütün bu şeyler, pırıl pırıl kanatlar veriyor bana. İmgelerden bahsetmeye başlamamla –belki de aşırı imge kullananları ayıplama niyetiyle yola çıktığım için–, içimde başka imgelerin doğması bir oluyor; hissetmediğim şeyi reddetmek için içimde diklenmeyegöreyim, bir bakıyorum ki o şeyi hissetmekteyim, itirazım da allı pullu bir duyguya dönüşmüş; nihayet çabalarımdan umudu kesip kestirme yollara sapmaya kalkıştığımda bu sefer de gayet klasik bir terim ya da uzamsal, yalın bir sıfat, önümde duran, uyuklayarak bir şeyler çiziktirdiğim kâğıdın üzerindeki sır perdesini kaldırıyor, mürekkepten doğma harfler o an sihirli işaretler barındıran, saçma bir haritaya dönüşüyor. Kalemimle birlikte kendimi de yerine kaldırıyorum, arkama yaslanarak kıpırtısızlığın o koca pelerinine sarınıyorum, dağılmışım, uzağım, parçalanmışım ve dişi bir şeytan gibiyim, uzak yataklarda gerçekten hayal etmiş olduğu mor hareli, yaldızlı denizlerin bağrında muhteşem adalar gördüğü anda boğulan bir kazazede gibi nihaiyim.

388
H.K.

Duyularımızın sadece edebiyatı algılamasını sağlasak; eğer onlar yükseldikçe bizim küçülmemiz gibi bir tehlike varsa, heyecanları da sırf oynak ve parlak cümle heykelleri yapmaya yarayan malzemeye dönüştürsek...

389
H.K.

Bugün ruhumu tanımlamak için tercih ettiğim ifade, duyarsızlıklar yaratıcısı. Hayata faydası dokunacak bir eylemde bulunacak olsaydım, en çok, insanları kendileri için hep daha fazla, ortak hayatın dinamik yasası içinse hep daha az hissedecek şekilde yetiştirmek isterdim. Sıradanlığın hastalığı yaymasını engelleyebilecek bu manevi temizliği insanlara öğretmek; idealimdeki sahici pedagoga yıldızların biçtiği kader bence bu olabilir. Yazdıklarımı okuyan herkes (konunun gerektirdiği gibi, adım adım da olsa) başkalarının bakışları ya da görüşleri karşısında hiçbir şey hissetmemeyi öğrensinler – bu kaderimde varsa, hayatımın skolastik durgunluğu şöyle böyle de olsa ödülünü bulmuş demektir.

Eylemsizliği, oldum olası metafiziksel nedenlerden kaynaklanan bir hastalık olarak yaşadım. Herhangi bir eylemde bulunmak, varlıkları kavrayışımı hep zedeledi, dış evrende ikiye bölünmesine yol açtı; sadece kımıldandığım zaman bile, bundan böyle yıldızların, göğün aynı kalamayacağı izlenimine kapıldım. İşte bu nedenle en ufak bir hareketin bile metafiziksel olarak neye tekabül ettiğini, çok erken yaşta, şaşırtıcı derecede açık bir şekilde görür oldum. Eyleme, aşkın bir dürüstlük anlayışından ileri gelen bir edeple yaklaştım, bu tavır bilincime kazındığından beri hissedilebilir dünyayla içli dışlı olmaktan beni alıkoyuyor.

390

Batıl inançlara sahip olabilmek, en yüksek düzeyde icra edebildiğinde, bir insanın üstünlüğünü kanıtlayan sanatlardan biridir.

391

H.K.

13 Aralık 1932

Kendimce düşünüp gözlem yapmaya başladığımdan beri, insanların gerçeği bilmediğini, hayatta çok büyük önem taşıyan ya da sadece yaşamaya fayda sağlayan hiçbir alanda aralarında anlaşamadıklarını fark ettim. En kesin bilim, kendi yasalarıyla kurallarının dört duvarı arasında yaşayan matematiktir; kuşkusuz uygulamalı olarak başka bilimleri aydınlatmaya hizmet eder, ama tek yaptığı öteki bilimlerin keşfettiklerine ışık tutmaktır: Keşfetmeye yardımcı olmaz. Öteki bilim dallarında güvenilir bulunan, kabul görmüş hiçbir şeyin hayatın nihai amaçları için zerre kadar önemi yoktur. Fizik, demirin genleşme katsayısını gayet iyi bilir; ama dünyayı kuran gerçek mekanizmadan habersizdir. Bilmeyi istediklerimiz çoğaldıkça, bildiklerimiz o kadar azalır. Bir tek metafizik vardır gerçeğin ve hayatın nihai hedeflerine yüzünü dönmüş olan, bu bakımdan bizim yüce kılavuzumuz olabilirdi, ancak metafizik bilimsel bir teori bile değildir, Falanca'nın, Filanca'nın elinde belli bir tarzı olmayan zavallı evceğizlere dönüşen, çimento tutmayan bir tuğla yığınıdır alt tarafı.

Bunun dışında insanların hayatıyla hayvanların hayatı arasında, yanılgıyı ya da cehaleti yaşama tarzları dışında bir fark olmadığına da dikkat ettim. Hayvan ne yaptığını bilmez: Düşünmeden, akıl

yürütmeden, gerçek bir geleceği olmadan doğar, büyür, yaşar ve ölür. İyi ama, hayvandan farklı yaşayan kaç insan var ki? Hepimiz uyuruz, tek fark düşlerimizde, düşlerimizin eriştiği nitelik ve seviyededir. Ölüm belki bizi uyandırıyordur, ama bu da cevapsız bir mesele – imanın verdiği cevabı saymazsak tabii, buna göre inanmak zaten kazanmak demektir; umudun cevabına göre sahip olmak arzulamakla olur; Tanrı sevgisi ise, veren, alır, der.

Bu soğuk ve hüzünlü kış gününde, akşam yaklaşırken yağmur yağıyor, dünyanın ilk sayfasından beri, aynı tekdüzelikle hep yağmışçasına. Yağmur yağdıkça duygularımı büküyor sanki, onlar ise tam göremeyen gözlerini kentin zeminine çevirmiş; hiçbir şeyi beslemeyen, yıkamayan, neşe vermeyen bir su akıyor yerde. Yağmur yağıyor ve birden, ne olduğunu bilmeyen, düşüncelerini ve heyecanlarını hayal eden, yeraltında bir yuvaymış gibi varlığın özel bir yerine büzülmüş, azıcık ısınınca ezeli bir gerçeğe kavuşmuş gibi sevinen bir hayvan olmanın sonsuz hüznüyle doluyor içim.

392

Halktan insanlar – iyi insan budur işte!

Halk insanı, hiçbir zaman insanlığa hizmet amacı gütmez. Temel özelliği, kendi çıkarlarını şiddetle koruması, aynı şiddetle, mümkün olduğu kadar başkalarının çıkarlarına da köstek olmasıdır.

Halk insanı geleneklerini yitirdiğinde, bu, toplumsal bağın kopması anlamına gelir; toplumsal bağla birlikte, azınlıkla halk arasındaki bağ da kopmuş olur. O bağın kopmasıyla sanatın ve gerçek bilimin sonu gelir, uygarlığı doğuran temel etkenler tükenir.

Var olmak, inkâr etmek demektir. Bugün yaşayan ben, dün ben olan şeyin, dünkü benin, tekrar inkârından başka neyim ki? Var olmak, kendini yalanlamaktır. Hiçbir şey hayatı, yazılanların bir gün sonra tekzip edildiği gazetelerden daha iyi anlatamaz.

İstemek, muktedir olmamaktır. Eyleme geçmiş olan varsa, bunu eylemi yapabilmesinden önce, ama ancak gerçekten muktedir olduğu

zaman istemiştir. İsteyen asla muktedir olamaz, çünkü isterken yitip gider. Bence bunlar temel ilkeler.

393

H.K.

... gerçekten arzu etmemiş olduğumuz halde hepimizin yaşadığı hayatın amaçları gibi kirli.

İnsanların hepsi değilse de çoğu iğrenç bir hayat yaşıyor: Bütün neşeleriyle, hemen bütün acılarıyla iğrenç, ölüm acısı hariç, çünkü ona Gizem karışıyor.

Dikkatsizliğimden süzülerek gelen, birbirine koşan rasgele dalgalar halinde yükselen sesler duyuyorum, dışarıdan gelen dağınık, kıvrak sesler adeta başka bir dünyaya ait – doğalı, yani sebzeleri; toplumsalı, yani piyango biletleri; yuvarlak tekerlek gıcırtıları (hızla sarsılarak ilerleyen yük arabaları, üstü kapalı arabalar); tekerleklerinin dönüşünden ziyade hareketleriyle algılanan otomobiller; rasgele bir pencerede bilmem neyin kımıldaması; bir çocuğun ıslığı, üst kattan bir kahkaha, yan sokakta tramvayın madenî iniltisi; bizimkini dik kesen sokaktan yükselen karmaşık sesler; yükseklikler, alçaklıklar, farklılıklardan yükselen sessizlikler; trafik ve gök gürlemesi gibi durup kalkmalar; bir ayak sesi; karmaşık seslerin başlangıçları, ortaları ve sonları – otların arasına gömülmüş bir taş gibi bunları düşünerek uyurken, bir şekilde, yerimde rahatsızca kıpırdanarak dünyayı gözetlerken benim için bunların hepsi var.

Ardından ve bu kez hemen yandan, evin içinden sesler gelip ötekilere karışıyor: ayak sesleri, bulaşık, süpürge, kesik kesik söylenen bir şarkı (belki bir *fado);* [...] sofradaki eksikler yüzünden atışmalar; komodinin üstünde kalmış sigaraları istemeler – bütün bunlar gerçeklik, düş dünyama girmeyen, cinsellik barındırmayan gerçeklik.

Ne kadar da hafif küçük hizmetçi kızın adımları ve zihnimde canlanan, kenarına kırmızı ve siyah bant geçilmiş terlikleri – onları bu kadar net olarak görüyorsam, çıkan ses o kırmızılı siyahlı banttan bir

şeyler aldığı içindir; evin oğlunun daha kararlı, daha kendine güvenli botlarının sesi, çocuk tiz bir "az sonra görüşürüz"ün ardından gidiyor, kapının çarpması sözü ikiye bölerek, "az"dan sonra gelen "...görüşürüz"ün yankısını boğuyor; birden bir sessizlik, sanki dünya burada, dördüncü katta durmuş; yıkanacak bulaşıkların sesi; akan su; bir "ben sana demiştim" ve nehirden sessizlik sireni yükseliyor.

Ama beni, düş gücüme olduğu kadar mideme de vuran bir uyuşukluk sarmış. İki sinestezi arasında dağlar kadar vaktim var. Kalkıp soracak olsalar, benim de canım cevap vermek istese, şu ağır akan kısa dakikalardan; düşüncenin, heyecanın ve eylemin, hatta neredeyse bizzat duyumun şu anki hiçliğinden, paramparça iradenin şu ölü doğmuş çöküşünden daha iyi, daha kısa bir hayat isteyemezdim, bunu düşünmek bir mucize. Arkasından neredeyse düşünmeksizin kendime diyorum ki, insanların çoğu, hatta belki tamamı bu şekilde yaşıyor, daha yukarıda, daha aşağıda, kımıldamadan ya da hareket ederek, ama yüce hedefler söz konusu olduğunda aynı uyuşukluğa kapılarak, tasarılarına böyle boş vererek, hayatın yoğunluğunu böyle azaltarak. Ne zaman güneşte uzanmış bir kedi görsem, insanlığı düşünürüm. Ne zaman uyuyan birini görsem, her şeyin uyku olduğunu düşünürüm. Ne zaman biri rüya gördüğünü söylese, o adamın belki de hiç düşünmemiş olduğunu, baştan beri sadece rüya gördüğünü düşünürüm. Sokağın gürültüsü bir kapı açılmış gibi kabarıyor ve zil sesi geliyor.

Önemli değildi, çünkü kapı hemen kapandı. Ayak sesleri koridorun öbür ucunda duruyor. Birilerinin taşıdığı tabakların, su ve kap kacak sesi çınlıyor [...]

394

H.K.

Hayal kurduğum gibi, istersem akıl da yürütürüm, çünkü o da aslında hayal kurmanın bir başka biçimidir sadece.

Daha talihli zamanların prensi, bir vakitler prensesindim senin, anısı hâlâ içimi yakan, başka türlü bir aşkla sevmiştik birbirimizi.

395

O yumuşacık, o havai saat, yüz sürüp dua etmek için yapılmış gezgin bir mihrap gibiydi. Karşılaştığımız an, gökte en uyumlu burçlar bir araya gelmişti mutlaka. Hissetme bilincimize karışan, görür gibi olduğumuz düşün belirsiz bedeni nasıl da ipeksi, nasıl da inceydi. Hayatın yaşanmaya değmediğine dair o dokunaklı düşüncenin, bayağı bir yaz mevsimi gibi içimizde tamamen sönüp gittiğini duymuştuk. Yanlış da olsa, aşina olduğumuzu düşleyebileceğimiz o ilkbaharın tekrar doğduğunu hissediyorduk. Gösterişsiz benzerliğimizde, ağaçların arasındaki havuzlar bir tertip sızlanıyordu, tıpkı kıraç dağlardaki güller ve yaşamanın tarifsiz melodisi gibi – bütün bunlarda kimsenin bir sorumluluğu yoktu.

Sezmenin ya da bilmenin yararı yok. Gelecek bizi saran bir sis ve yarın görür gibi olduğumuz anda bugüne benzer. Alın yazım: ayın en soylu ışıkları büyük yollara saçılmışken, yaprakların arasında o belirsiz saatin melteminin taşıdıklarından ya da kulağımızın duyduğunu sandıklarından başka ürperti yokken, karavanın yolda bıraktığı palyaçolar. Uzaklarda lallar, kaçak gölgeler, hep yarım kalan, ölümle nihayete ereceğinden de şüphe duyan düş; ölen bir güneşin ışıkları, yamaçtaki evde parlayan bir lamba, sıkıntı yüklü gece, kitaplardan yükselen ölüm kokusu, yalnızlık ve dışarıdaki hayat, tepelerin öbür yamacında yıldızlara boğulmuş olan uçsuz bucaksız gece, gecenin içinde ağaçlar ve yeşil rayihaları. Istırapların sayesinde ne hayırlı düğünler kuruldu; tek bir geminin bile geri dönmediği o limana, üç beş kelimeyle asalet kazandırmayı bildin – gerçek gemiler bile değildi gelmeyenler; ve yaşamanın dumanı her şeyi çizgilerinden soyundurup gölgeleri ve belli belirsiz sınırları bıraktı geriye, uğursuz havuzlarda tutsak suların hüznünü, zafer takına dönmüş çalıları, Watteau usulü perspektifleri, sıkıntıyı ve sonra hepsi bu. Binyıllar, sadece senin

geleceğin binyıllar, ama yolda dönüş yok, demek ki hiç gelemeyeceksin. İçinden kaçınılmaz baldıranlar içilen kadehler – senin değil, bütün insanlığın hayatının kadehleri; ve hatta dakikalar ilerledikçe doğrulup sıkıntısının yollarında yürüyen kaygılı, boğuk gecenin içinde yalnızca duyulan, yalnızca düşüncede duyulan hafifçe açılmış kanatlar, fenerler, gizli köşeler. Sarı ve yeşil-siyah ve mavi-aşk – her şey ölü ey sütannem, her şey ölmüş ve hiç gitmeyen o gemi var ya, işte o aslında bütün gemiler! Dua et benim için, duan benim için yükselirken belki Tanrı'yı da yoktan var eder. En aşağıda, uzaklaşmış kaynak, belirsiz hayat, gecenin çöktüğü köyde sönen duman, bulanık bellek, uzak nehir... Uykunu bağışla bana, unutuşu bağışla ey kendi varlıklarıyla uzlaşamayan Belirsiz Amaçların efendisi, Okşayışların ve Takdislerin Anası...

396

H.K.

30 Aralık 1932

Şu an, son yağmurlar da göğü terk edip toprağa kök salmışken – gök dupduru oldu, yer ise nemli ve hareli–, yükseklerdeyken derin mavinin izini süren hayatın şimdi yoğunlaşmış olan aydınlığı, aşağıda, geçmiş sağanakların serinliğiyle neşelenmek için ruhlarda göğünün bir parçasını bıraktı, yüreklerde ise serinliğinin birazını.

İstesek de istemesek de, zamanın, yerle göğün zavallı uyrukları olan şekillerinin, renklerinin kölesiyiz. Etrafını hor görerek kendine dalan birinin geçeceği yollar bile, yağmura, güneşe göre fark eder. Sırf yağmur yağıyor ya da dindi diye, belki de ancak soyut duyguların en mahrem yerinde algılayabileceğimiz birtakım karanlık dönüşümler meydana gelebilir, gerçekten hissetmediğimiz halde hissedilebilir bunlar, çünkü zamanı da tam hissetmediğimiz halde pekâlâ hissetmişizdir.

Her birimiz başlı başına çoğuluz, kalabalığız, kendi kendimizin çoğalışıyız. Bundan dolayı, etrafındaki havayı küçümseyen varlıkla, ondan tat alan ya da acı duyan varlık bir değil. Varlığımızın geniş kolonisinde başka türlü düşünen ve hisseden, farklı cinsten nice insanlar yaşar. Şu birkaç kelimeyi –ya da duyguyu– yazmakta olduğum şu anda (hazır fazla iş yokken, rahatlamak için iyi bir yol bu), aynı anda hem büyük bir dikkatle yazmakta olan kişiyim, hem o anda yapacak işi olmadığına sevinen kişi, dışarıya bakıp göğü gören (zaten oturduğum yerden seçilmiyor gökyüzü), bütün bunları düşünen kişi ve vücudunda bir rahatlık hisseden, elleri biraz üşüyen de benim. Yabancılardan kurulu bana ait bu evrenden, alacalı bulacalı ama sıkışık bir kalabalıkmış gibi tek bir gölge vuruyor yere – yazmakta olan birinin huzurlu bedeni bu gölge, ödünç verdiğim kurutma kâğıdımı geri almaya giderken onu ayağa kaldırıp Borges'in yüksek masasına doğru eğiyorum.

397

Gölge-ışık dizileriyle, daha doğrusu ışık ve daha az ışıkla alacalanmış cephelerin arasında, sabah şehrin üzerine ağıyor. Anlaşılan güneşten değil, şehrin kendisinden fışkırıyor sabah, ışık seli çatılardan, duvarlardan geliyor – fiziksel olarak onlardan değil, daha ziyade bulundukları yeri kaplayan varlıklarından.

Işığı görünce büyük bir umuda kapılıyorum; evet, kabul ediyorum, bu tamamen edebî bir şey. Sabah, ilkbahar, umut – bunları bir ezgiyle birbirine bağlayan melodik bir amaç var; ruhumda da aynı amacın aynı anısı onları bir arada tutuyor. Yo, hayır; kendimi de şehir gibi gözlemlersem, bugünün, bütün diğer günler gibi sona ermesinden başka bir umut olmadığını anlarım. Akıl, şafağı da görür. Bugüne umutlar bağladımsa da, benim değildiler, geçen zamanı yaşamakla yetinen insanlara aitti onlar, ben ise sadece, onların anı tamamen dışarıdan algılayışlarını istemeden kendimde canlandırmıştım.

Umut etmek mi? Ne var ki umut besleyeceğim? Günün kendinden başka bir vaadi yok, gayet iyi biliyorum bir akışı, bir de sonu olduğunu. Işık diriltiyor beni, ama ne fayda; bugünü nasıl bulduysam öyle bırakacağım, birkaç saat yaşlanmış, bir duyguyla keyiflenmiş, bir düşünce yüzünden biraz üzülmüş olarak. Her yeni doğumda, neyin öleceğini düşlemektense neyin doğduğunu hissedebiliriz pekâlâ. Şimdi, yüce, engin ışığın altında şehir bir ev tarlasına benziyor – doğal, geniş ve planlanmış bir şey. Ama bu görüntünün ortasındayken bile, nasıl unutabilirim var olduğumu? Şehir bilincim içimde, benim özbilincim aslında.

Birden çocukken, sabahın şehrin üzerinde yükselişini, bugünkünden bambaşka türlü gördüğüm geliyor aklıma. O zamanlar benim için değil, hayat için doğardı gün, çünkü henüz bilinçli olmadığımdan hayatın ta kendisiydim. Sabaha bakınca neşem yerine gelirdi; bugün de sabaha bakarken seviniyorum, fakat aynı zamanda hüzünleniyorum da. Çocuk duruyor hâlâ, ne var ki sustu. Onun gibi görebiliyorum, ama gözlerimin ardında görmekte olduğumu görüyorum; ve o dakika güneş kararıyor, ağaçların yeşili kararıyor, çiçekler daha tomurcukları patlamadan soluyor. Evet, eskiden buralıydım gerçekten de; bugün en yeni görünen manzaraların karşısında bile, sürgüne gidip de geri dönmüş gibi hissediyorum kendimi, hem hancıymışım hem de ebedi göçebe, gördüğüm, duyduğum her şeyin yabancısıymışım, kendimden yaşlanmışım.

Her şeyi gördüm çoktan, hatta hiç görmediklerimi, asla görmeyeceklerimi bile. Gelecekteki manzaraların anısı bile dolaşıyor kanımda, tekrardan görmek zorunda kalacaklarımı düşününce, sıkıntıma hemen tekdüzeliğin tadı sızıyor.

Penceremden sarkmış, koca şehirdeki rengârenk yığınları seyrederken ruhum tek bir düşünceyle meşgul: Bütün samimiyetimle ölmek, hesabı kapatmak, dünyadaki hiçbir şehrin üzerinde bir daha asla ışık görmemek, bir daha asla düşünmemek, hissetmemek, güneşin ve günlerin akışını ardımda bir paket kâğıdı gibi bırakmak; geniş yatağın kenarına oturup, var olmak için elimde olmadan harcadığım çabayı, ağır bir kıyafet gibi üzerimden çıkarmak istiyorum.

İçgüdülerim, varoluşun hiçbir somut koşulunun benim gibi varlıklara uygun olmadığını, gündelik hayatın hiçbir meselesinin lehimize sonuçlanmayacağını söylüyor. Pek çok nedenden dolayı hayattan zaten uzaklaşıyordum, bu da tuz biber oluyor. Sıradan insanları yüzde yüz başarıya ulaştıran bu koşullar, sıra bana geldiği anda tahmin edilmesi imkânsız, uğursuz sonuçlar doğuruyor.

Bu gözlem, bazen acı acı, tanrısal bir düşmanlıkla karşı karşıya olduğumu düşündürüyor. Hayatımın akışını tarif eden talihsiz kazalar, galiba yalnızca, olayları bana zarar verecek hale sokmayı görev edinmiş, bilinçli bir düzeneğin varlığıyla açıklanabilir.

Bundan dolayı, başarı uğruna hiçbir zaman aşırı çaba harcamam. Eğer çok isterse, kısmet kendi ayağıyla gelsin bana. Gayet iyi biliyorum ki, başkalarının su içer gibi elde edeceği başarılara, var gücümle uğraşsam da erişemeyeceğim. İşte bu yüzden fazla bir şey beklemeden kadere teslim oldum. Hem zaten, neye yarar ki? Stoacı dünya görüşüm, organik bir ihtiyaçtan kaynaklanıyor. Hayata karşı zırhlanmak zorundayım. Stoacılığın her hali gibi, bu da sert bir Epikürcülükten başka bir şey değil: Tek dileğim, mutsuzluğumla mümkün olduğu kadar eğlenebilmek. Bunu ne kadar başarabildim ya da zaten hayatta başarı yüzü gördüm mü, bilemiyorum. Aslında insanın herhangi bir başarıya ulaşmasının mümkün olup olmadığından da haberim yok...

Sıradan bir adamın kendi çabalarıyla değil, olayların kaçınılmaz akışıyla başarıya ulaştığı bir yerde, ben olayların kaçınılmaz akışına da kendimi bıraksam, canımı dişime de taksam başarıya ulaşmam, asla ulaşamam.

Tinsel olarak doğumum kısa bir kış gününe isabet etmiş olabilir. Gece, varlığıma çok erken çökmüştür belki de. Hayatım mahrumiyet ve hüzünle yaşanmaya mahkûmdur.

Aslında bütün bunların stoacılıkla hiçbir ilgisi yok. Istırabımın asaleti sadece lafta. Hasta bir hizmetçi gibi sızlanıyorum. Ev kadınları gibi öfke saçıyorum. Hayatım baştan sona yararsız, tepeden tırnağa hüzne boğulmuş.

399

H.K.

Diyojen'in İskender'e dediği gibi, ben de sadece, gölge etme dedim hayata. Arzularım olduysa da, arzu duymak için bütün sebepler elimden alındı. Bulduklarımı gerçekten bulsam daha iyi olurdu. Hayal [...]

Dışarıda dolaşırken mükemmel cümleler kurdum, eve girdiğim anda tek kelimesini hatırlamıyordum. Cümlelerdeki kelimelere sığmaz şiir, var olmalarından mı ileri geliyor, yoksa kısmen hiç var olmamış olmalarından mı?

Nedenini bilmesem de, her işte tereddütlüyüm. Zihnimde yarattığım, kendime özgü ideal düz çizgiyi bulmak için, kim bilir kaç kez aramışımdır iki nokta arasındaki en uzun yolu. Etkin bir canlı olmayı beceremedim hiç. İnsanların hiç ıskalamadıklarını ben ıskaladım; ötekilerin olanca doğallığıyla yaptıklarını, ömür boyu bilinçli bir şekilde yapmaya uğraştım. Başkalarının neredeyse istemeden elde ettiklerine erişmeyi diledim hep. Hayatla benim aramda, baştan beri mat camlar oldu: Ne gözümle, ne elimle algıladım onları; ve ne hayatımı yaşadım ne tasarladıklarımı, olmak istediğim kişinin düşüydüm sadece; düş bizzat irademle başlamıştı, tasarılarım asla olmadığım o insanın en büyük hayalleriydi.

Duyarlılığım mı aklıma göre fazla coşkun, yoksa aklım mı duyarlılığıma göre, diye sordum kendime hep. Öteden beri ya birinde ağır kaldım ya öbüründe ya da ikisinde birden, daha da olmazsa üçüncü bir şey bunların gerisine düşmüştür.

İdealler düşleyenler [?] denince, midemin en dibinden bir bulantı yükseliyor – sosyalistler, özgeciler, insanlığa hizmet etmeyi amaç edinmiş herkes. Bunlar idealleri olmayan idealistler, düşüncesiz

düşünürlerdir. Suyun yüzüne vuran, boş deniz kabuklarının da yüzeye çıkmasına bakarak kendilerini güzel sanan pislik yığınlarıdır bunlar, paylarına düşen kadere boyun eğmek adına hayatın yüzeyine çıkmaya uğraşırlar.

400

H.K.

Pahalı bir puro yakıp gözlerini kapamak – zenginlik diye işte buna derler.

Gençliğini geçirdiği yere geri dönen bir adam gibi, ucuzundan bir sigara yakarak, hayatımda böyle sigaralar içmeye alışkın olduğum yere geri dönmeyi başarıyorum. Dumanın hafif kokusu geçmişi olduğu gibi diriltiyor.

Bazen de bir şekerleme de aynı işi görüyor. Alelade bir çikolatalı şeker, bir yığın anının üzerime yürümesine sebep olarak sinirlerimi bozabiliyor. Çocukluğum! Dişlerim koyu, yumuşak hamura gömüldükçe, kurşun askerlerimin neşeli arkadaşının ya da at niyetine bir sopayla gönlü olan süvarinin küçük sevinçlerini de dişliyor, yeniden o tadı alıyor. Gözüm yaşarıyor, çikolatanın tadını, geçmişteki mutluluğu ve kayıp çocukluğumu keyfimce harmanlıyor, büyük bir hazla kendimi bu tatlı ıstıraba bırakıyorum.

Damağımdaki bu törenin sadeliği, ciddiyetinden hiçbir şey eksiltmiyor.

Ama geçmiş günleri apayrı bir tinsel havayla tekrar yaratan şey, sigara dumanı. Bilincimdeki damağa belli belirsiz değiyor duman ve böylece, kendimde öldüğüm saatleri[80] daha yoğun bir şekilde istifliyor, başka bir makama taşıyor ve anıyor ve daha uzak oldukları halde daha yakın, beni sarmalarına rağmen daha puslu, somutlaştırdığımda daha hafif kılıyor. Mentollü bir sigara, ucuzundan bir puro, bazı anlara doyumsuz bir tat katabilir. Makul tat ve kokuları titizlikle arayarak canlandırıyorum ölü dekorları, yeniden geçmişteki renklerine

boyuyorum, muzip, yorgun kayıtsızlığını on sekizinci yüzyılın, geri dönüşsüzce yitirdiklerini ise ortaçağın renklerine.

401

Kendim için acılardan ve silinmelerden, yüz karası bir servet yarattım. Acımı şiire dökmedim; bunun yerine bir kafile yaptım onu. Benliğime bakan pencereden, hayranlıkla menekşe rengi günbatımlarını, nedensiz acılarla dolu belirsiz alacakaranlıkları seyrediyorum, göçebe ömrümün törenleri için tehlikeler, yükler, hayatla doğuştan uyumsuzluğumdan ileri gelen başarısızlıklar geçit yapıyor. İçimdeki hiçbir şeyi öldürmemiş olan çocuk, hep o ateşli hali, göğsünde nişanıyla kendime sunduğum sirk gösterisini seyrediyor. Sirkin dışında var olmayan palyaçolara gülüyor; hokkabazlara ve akrobatlara bakarken, onlarda bütün hayatı görüyor. Ve böylece, kabına sığmaz bir insan ruhuna yakışmayan o koca sıkıntı, Tanrı'nın yüz çevirdiği bir yürekteki onulmaz hayal kırıklığı, çirkin, yıpranmış, zavallı bir kâğıtla kaplanmış odamın dört duvarı arasında keyifsizce, ama heveslerini almış olarak, olanca masumiyetiyle uyuyor.

Kendimi ilerliyorum, sokaklarda değil, acımın içinde. Sıra sıra dizilmiş evler, ruhumu kuşatan anlayışsızlardır; [...] adımlarım kaldırımda, gecenin içinde yükselen gülünç bir çan gibi, bir makbuz ya da bir kafes parmaklığı kadar somut, korkmuş bir gürültü gibi yankılanıyor.

Kendimden ayrıldığımda, bir kuyunun dibi olduğumu fark ediyorum.

Hiç olmadığım kişi ölmüş bile. Olmam gereken kişi Tanrı'yı unutmuş. Bu bomboş araoyundan başka hiçbir şey yok.

Müzisyen olsam kendi cenaze marşımı yazardım, gayet de haklı olurdum!

402

Bir taşta, bir toz tanesinde tekrar dünyaya gelsem – ruhum bu arzuyla ağlıyor.

Her şeyden giderek daha az zevk alır oldum, hatta hiçbir şeyden tat alamamaktan da.

403

Kendime hiçbir anlam veremiyorum... Hayat ağır geliyor... Heyecanların şiddetini kaldıramıyorum. Yüreğim Tanrı'nın bir ayrıcalığı... Hangi görkemli geçitlere katılmışım, kim bilir hangi zenginliklerden bıkmışım ki, şimdi bu bıkkınlıkla özlemlerim yatışıyor?

Ya hangi sayvan? Hangi yıldız kafilesi? Hangi zambak, hangi bayraklar, hangi camlar?

Hangi sır alıp götürmüş ağaçların gölgesine bu dünyadaki suları, servileri ve çalıları gayet iyi hatırlayan, hiçbir yerde kendine bir çardak bile bulamayan, yalnızca hareket etmeyi reddettiklerinde doğan sonuçlara sığınabilen düşlerimizin en güzelleri?

Çiçek dürbünü

Konuşma... Fazlasıyla olaysın. Karşımda durmana üzülüyorum. Ne zaman sadece heyecanlı bir özlem olmakta karar kılacaksın? O zamana dek kaç kadın olacaksın kim bilir! Ve seni görebileceğimi düşlemeye mecbur olmak, kimsenin geçmez olduğu, eski bir köprü... Hayat bu işte. Ötekiler kürekleri bıraktı. Birlikler emir tanımaz oldu... Süvariler

şafak ve mızrak şakırtıları arasında gitti... Şatoların tekrar ıssız kalmayı bekledi... Rüzgârlardan yüksek ağaç taburlarını terk eden olmadı. Gereksiz sundurmalar, emin ellere bırakılmış değerli kaplar, kehanetlerin belirtileri – bütün bunlar tapınakların derinlerinde secdeye varan alacakaranlıklara aittir, bizim şimdiki buluşmamıza değil, çünkü parmaklarının ve geciken kıpırdanışlarının dışında, gölgelerini yayan ıhlamur ağaçlarının var olması için hiçbir neden yok...

Uzak topraklar için sayısız nedenler. Kral vitraylarından mamul anlaşmalar... Dinî tablolardaki o zambak... Kafile kimi bekliyor? Kayıp kartalı tekrar nereye dikmişler?

404

H.K.

Penceresinde düşlere dalmış, elindeki iplikle ya da kurdeleyle oynayan bir kadın gibi, dünyayı parmaklarımıza sarsak.

Nihayetinde her şey sıkılmayı denemekten ibaret, ama acısını çekmeksizin.

Aynı anda iki kral olmak ilginç olabilirdi: ikisine karşılık tek bir insan değil, aynı anda iki insan birden olmak.

405

H.K.

23 Mart 1933

Çoğuna göre hayat, kafa yormadan yaşanan can sıkıcı bir şeydir, arada bir neşeli molalarla bölünen hüzünlü bir şeydir, cenazelerin yanında nöbet tuttuğumuz gecelerde sakin saatleri ve bekleme mecburiyetini geçiştirmek için anlatılan fıkralara benzeyen bir şeydir.

Hayatı bir gözyaşı vadisi olarak kabul etmeyi hep anlamsız bulmuşumdur: Bir gözyaşı vadisi olduğuna şüphe yok elbette, ama çok az gözyaşı döküldüğü kesin. Heine, büyük trajedilerin ardından son noktayı sümkürerek koyarız, demişti. Bir Yahudi, dolayısıyla evrensel olmasından dolayı, insanlığın evrensel doğasını açıkça görmüştü demek ki.

Hayat, bilincine varsak çekilmez hale gelirdi. Neyse ki buna kalkışmıyoruz bile. Bilinçsizliğimizle, yararsız, anlamsız hayat tarzımızla hayvanlardan farkımız yok, pek inandırıcı gelmiyor ama, görünüşe bakılırsa öleceklerini önceden bilmeyen hayvanların aksine biz öleceğimizi öngörebiliyoruz, ne var ki ölümü o kadar çok unutuşun, dalgınlığın ve taşkınlığın arasından görüyoruz ki, bu konu üzerinde pek uzun boylu düşünmediğimiz söylenebilir.

İşte hayatımız ve hayvanlardan üstün olduğumuzu iddia etmek için bu yeterli değil. Onlarla aramızdaki fark, dışarıdaki hayatla ilgili bir ayrıntıda, konuşup yazabilmemizde, somut zekâmızdan bizi uzaklaştıran bir soyut zekâmızın olmasında ve imkânsızlıkları düşleyebilmemizde yatıyor. Ne var ki hepsi, ana organizmamıza ait eften püften ayrıntılardır. Konuşabilmek, yazabilmek asli içgüdümüz olan, farkına varmadan yaşama olgusuna hiçbir yenilik katmaz. Soyut zekâmız, hayvanlarda güneşte uyumaya tekabül eden şeyi bizim için sistemleştirmekten ya da güya sistemleştirmekten başka işe yaramaz. İmkânsızı hayal edebilme yeteneğimiz bile tekelimizde olmayabilir, çünkü aya bakan kediler görmüşlüğüm var, belki o sırada gerçekten de ayı arzuluyorlardı.

Bütün dünya, bütün hayat, bireysel bilinçler aracılığıyla çalışan, bilinçsizliklerden kurulu geniş bir sistemdir. Nasıl elektrik akımı verip iki gazı tek bir sıvıya dönüştürmek mümkünse, aynı şekilde iki bilinci –biri somut varlığımızın, öbürü soyut varlığımızın olmak üzere–, hayat ve dünya vererek, tek bir üstün bilinçsizliğe dönüştürebiliriz.

Özetleyecek olursak, düşünmeyen mutludur, çünkü bizim birtakım dolambaçlı, inorganik ya da toplumsal yollardan ve kaderlerden geçerek gerçekleştirdiğimizi, o içgüdüyle, organik kaderle gerçekleştirir. Ne mutlu hayvanlara en çok benzeyen insana, bizim zorla çalışarak sahip olabildiğimiz varlığa, parmaklarını bile oynatmadan sahip olur o; ancak hayalî yollardan geçerek

dönebildiğimiz evinin yolunu bilir; ve bir ağaç gibi olduğu yere sıkıca kök salmış olduğundan manzaranın, dolayısıyla güzelliğin bir parçasıdır, biz ise araf efsanelerinden, yararsızlığın ve unutuşun etten kıyafetler giymiş figüranlarından başka bir şey değiliz.

406

H.K.

Hayvanların mutlu olduğuna gerçekten inandığım yok, sadece bu varsayım sayesinde elle tutulur hale gelen bir duygu var ki, sırf onu canlandırmak için böyle konuşmak hoşuma gidiyor. Mutlu olmak için, mutlu olduğunu bilmek gerekir. Rüya görmeden uyumak insana hiç mutluluk vermez, insanın uyanıp da rüyasız uyuduğunu fark ettiği an hariç. Mutluluk, mutluluğun dışındadır.

Bilmeden mutluluk olmaz. Ama mutluluğu bilmek de kendi içinde üzücüdür; çünkü insanın kendi mutluluğunu bilmesi, aynı zamanda mutlu anları aşması, dolayısıyla onları hemen ardında bırakması demektir. Bilmek, her şeyde olduğu gibi mutlulukta da öldürmektir. Ne var ki bilmemek de var olmamak anlamına gelir.

Bir tek Hegel'e göre, mutlaklık, en azından kâğıt üzerinde aynı anda iki şey olmayı başardı. Varlık ve yokluk hayatın içindeki duyumlarda ya da temelindeki nedenlerde ne bütünleşir, ne karışır: Bir ters sentez yoluyla birbirini dışlar.

Ne yapmalı? Anı bir nesne gibi tecrit edip şimdi, mutluluğu hissettiğimiz anda, hissettiğimizden başka hiçbir şey düşünmeksizin mutlu olmalı, geri kalanı, geri kalan her şeyi dışlamalı. Düşüncemizi duyguya hapsederek [...]

Bugünkü görüşüm böyle. Yarın sabah farklı olacak, çünkü yarın sabah ben farklı olacağım. Yarın neyi savunacağım acaba? Bilmiyorum, bilmek için yarında olmam gerek. Bugün inandığım ölümsüz Tanrı bile bunu ne yarın, ne bugün, hiçbir zaman bilemez, çünkü ben bugün varım, o ise belki yarın hiç var olmamış olacak.

407
H.K.

Tanrı beni çocuk yaratmış, ömrüm boyunca da çocuk bıraktı beni. İyi ama, öyleyse Hayat'ın beni hırpalamasına, oyuncaklarımı elimden almasına, narin ellerimle gözyaşlarından sırılsıklam olmuş önlüğümü buruştururken, beni okul bahçesinde bırakıp gitmesine niçin izin verdi? Şefkatsiz yaşayamayacağım halde, niye şefkati benden esirgedi? Ah! Ne zaman sokakta ağlayan, ötekilerin sürgün ettiği bir çocuk görsem ıstırap duyarım, çocuğun çektiği acıdan çok, eprimiş yüreğime yumruk gibi inen o korkunç şok yüzünden. Dolu dolu hissettiğim varoluşun bütün şiddetiyle her yerimi ağrırım, önlüğün ucunu burup duran eller benimdir, gözyaşlarıyla bükülmüş o samimi dudaklar da benimdir, bu zayıflık, bu yalnızlık benimdir; yoldan geçen yetişkin milletinin gülüşleri, yüreğimin hassas[81] dokusuna sürtülmüş kibrit ateşleri gibi yaralar beni.

408
H.K.

Çok tatlı bir sesle, uzak bir ülkeden gelme bir şarkı söylüyordu. Müzik, yabancı kelimelere aşina kılıyordu bizi. Ruhumuza *fado*'yu hatırlatıyordu, ama şarkının *fado*'yla uzaktan yakından ilgisi yoktu.

Üzeri örtülü cümlelerinden ve alabildiğine insani ezgisinden anlaşıldığına göre şarkı, her birimizin ruhunda olan ve kimsenin bilmediği şeyleri anlatıyordu. Şarkıcı bir sokak köşesinde hafif bir sarhoşlukla kendinden geçmiş, dinleyicileri görmezden gelerek, uyuklarcasına söylüyordu.

Etrafına toplanmış olanlar görünürde dalga geçmeden dinliyordu onu. Şarkı herkesindi ve kelimeler bazen konuşuyordu bizimle, kayıp ırklara ait, Doğulu bir sırdı bu. Şehir gürültüleri aslında duyulduğu halde hiç duyulmuyordu, arabalar o kadar yakından geçiyordu ki içlerinden biri ceketimin eteğine sürtündü. Ama onu hissettimse de

duymadım. Yabancının şarkısında, içimizde hayal kuran ya da hayal kurmaya çabalasa da başaramayan şeyi okşayan bir yoğunluk vardı. Sokağa özgü çeşit çeşit olaylardan biriydi bu, derken hepimiz köşeyi yavaşça dönen polisi fark ettik. Gene ağır adımlarla yaklaştı, sanki bir şey görmüş gibi şemsiye satan çocuğun arkasına dikildi. O an şarkıcı sustu. Kimse bir şey demedi. Bunun üzerine polis işe karıştı.

409

H.K.

29 Mart 1933

Neden bilmem, birden fark ettim ki, büroda ansızın tek başıma kalmışım. Tarifsiz bir şekilde sezmiştim bunu. Özbilincimin kuytu köşelerinde bir rahatlama olmuş, bambaşka ciğerler derin bir soluk almıştı.

Beklenmedik gelip gitmelerin bizde uyandırabileceği en ilginç duygulardan biridir bu: genellikle kalabalık, gürültülü ya da yabancı bildiğimiz bir evde, kendimizi birdenbire yapayalnız buluverme duygusu. Bir anda her şey bizim olmuştur sanki, kolayca, geniş bir iktidara erişmişizdir, daha önce söylediğim gibi gevşer, rahatlar, huzura kavuşuruz.

Yapayalnız olmak ne kadar da güzeldir! Kendi kendine yüksek sesle konuşabilmek, kimseyle göz göze gelmeden gezinebilmek, sandalyede kaykılıp hiçbir sesin bölmeyeceği düşlere dalabilmek! O zaman ev geniş bir çayır olur, oda ise koca bir park kadar büyür.

Bütün sesler bir adım ötede bulunan, ama apayrı bir evrene aitmiş gibi yabancılaşır. Sonunda kral olmuşuzdur. Nihayetinde hepimiz can atarız buna, kim bilir, belki de içimizde en halkçı olanlar, sahte unvanlara meraklı olanlardan bile daha şiddetle istiyordur bunu. Birkaç saniyeliğine evrenin mirasını yeriz, adımıza tahsis edilmiş gelirlerin tadını çıkararak geçim derdi düşünmeden, kaygısızca yaşar gideriz.

Ah! Gelgelelim, merdivenden çıkan ayak sesinden, bana doğru tırmanan kim bilir kimin ayak sesinden, mesut yalnızlığımı yarıda kesecek âdemoğlunun geldiğini anlıyorum. Gizli imparatorluğum barbar istilasına uğrayacak. Ayak sesinden kimin geldiğini anlamış ya da falanca ya da filanca tanıdığın adımlarını hatırlamış değilim. Ama içimden bir ses, yukarı çıkan kişinin bana doğru geleceğini söylüyor; şimdilik merdivende bir ayak sesi sadece, ama birden, sırf tırmanan adamı düşündüğüm anda açıkça canlanıyor gözümün önünde. Evet, bizim işyerinde çalışanlardan biri bu. Duruyor, kapı açılıyor, içeri giriyor. Boylu boyunca karşımda. Girerken soruyor: "Yalnız mısınız, Bay Soares?" Karşılık veriyorum: "Evet, deminden beri..." Gözü portmantoya asılı eski cekette, üzerindekini çıkarırken ekliyor: "Yalnız başına insanın canı sıkılır Bay Soares, hem ayrıca..." "İnsan sıkılıyor, orası kesin," diye cevap veriyorum. "Uykunuz gelir," diyor o da, delik deşik ceketi sırtına geçirip masasına yönelirken. "Kesinlikle doğru," diye onaylıyorum gülümseyerek. Sonra unutulmuş kaleme uzanıyorum ve normal hayata özgü isimsiz sıhhatliliği yeniden, kalıp gibi üzerime oturtuyorum.

80. Kitapta bu türden pek çok şaşırtıcı ifade var; örneğin *"O império que morri*" –öldüğüm imparatorluk– gibi. (Ç.N.)

81. Ya da: *kırışık / pütürlü*.

410

H.K.

Öyle insanlar her fırsatta aynanın karşısına kurulurlar. Bizimle konuşurlar konuşmasına, ama bir taraftan da kendi kendilerine, işveyle göz süzerler. Bazen, âşıkların gayet doğal olarak yaptığı gibi, sohbeti bile unuturlar bu yüzden. Beni hep sevimli bulmuşlardır, zira yaşım kemale erdikten sonra dış görünüşümden iğrenmeye başladığım için, ne zaman bir ayna görsem derhal sırtımı dönmüşümdür. Nitekim, bana hep iyi davranmalarından anlaşıldığına göre içgüdüsel olarak, sivrilmeye ne kadar meraklı olduklarını görünce meydanı onlara bırakan, gönülleri olsun diye kürsüden inen, safi kulak kesilmiş, iyi bir çocuk olarak kabullenirler beni.

Bir bütün olarak bakıldığında kötü değildiler; tek tek ele alındıklarında ise, içlerinde iyileri de vardı, beterleri de. Ortalamalara meraklı bir zihniyetin ummayacağı kadar yücegönüllülük gösterip şefkat saçabiliyor, bunun yanı sıra her normal insanın kavramakta güçlük çekeceği alçaklıklar, iğrençlikler yapabiliyorlardı. Cimriler, kıskançlar, ham hayalciler – o pırıl pırıl topluluk bunlardan ibaretti işte, aynı zamanda arada bir böyle sefih yerlere gidip kaybolan değerli adamların yapıtlarına ortamdan sızabilen de bunlardı (Fialho de Almeida'nın yazdıklarındaki aleni şehvete, iğrenç kabalıklara, mide bulandırıcı hoyratlığa bakınız...).

Kimileri bazen insanı güldürebiliyor, kimileri komiklikten başka şey bilmiyordu, geri kalanlarsa zaten yoktular. Bir kafede espritüel olmak ya orada olmayan kişiler hakkında şakalar yapmak demek ya da hazır bulunanlara sataşmak. Bu türden esprilere olsa olsa kabalık denebilir. Bir insanın aklının biraz kıt olduğunu, en iyi, başkalarına zarar vermeden espri yapamamasından anlarsınız.

Geldim, gördüm ve o insanların aksine, yendim. Çünkü benim için zafer, görmekten ibarettir. Seviyesiz doğmuş bütün yığınların birbirine benzediğini öğrendim ve kafelerde çoktan tanıştığım o iğrenç insanla,

bir odasını kiraladığım bu evde de karşılaştım, evdekinin bir tek eksiği var – bunun için de bütün tanrılara şükürler olsun: Paris'te başarıya ulaşma hevesi. Bizim ev sahibi bazen, en kendinden geçtiği anlarda Lizbon'da "Yeni Mahalleler" hayal etmeye kalkışabiliyor, ama yabancı memleketlerin züppeliğinden çekiniyor ki, içim sızlıyor onu dinlerken.

İradenin mezarına yaptığım ziyaretten, bulantılı bir sıkıntı kalmış hatırımda, birkaç da esprili söz.

Onların toprağa verildiği gün, herkes mezarlığa giderken, geçmiş, şimdi sessizliğe bürünmüş olan kafenin en dibinde unutulmuştur sanki.

... ve gelecek kuşaklar hiç bilmeyecek onları, geveze zaferlerle kazandıkları kara bayrak yığınlarının altında, sonsuza dek saklı kalacaklar.

411

Gurur, yüce bir varlık olduğumuza, duygularımızla, kesin olarak inandığımızın bir göstergesidir. Kendini beğenmişlik ise, başkalarının yüceliğimizi kabul ettiğine ya da bizi öyle gördüğüne dair, gene duygulardan örülü bir inançtır. Bu iki duygu her zaman bir araya gelmediği gibi, yapıları yüzünden illa ki ters düşmeleri de gerekmez. Farklıdırlar, ama bağdaşabilirler.

Gurur, kendini beğenmişlikle tamamlanmamış olarak, tek başına var olduğunda, çekingenlikle aynı sonucu doğurur: İnsan kendi yüceliğine inandığı halde başkalarının bu yargıyı paylaşması gerektiğini düşünmüyorsa, kendi hakkındaki görüşünü ötekilerin benimsemiş olabileceği görüşle karşılaştırmaktan korkar.

Kendini beğenmişlik gururla tamamlanmamış olarak, tek başına varsa (ender de olsa mümkündür bu), cüretkârlıkla aynı sonucu doğurur. Başkalarının sizin değerinize inandığına eminseniz, onlardan yana korkunuz olmaz. Kendini beğenmeyen insanlar da maddi ya da manevi olarak cesurca davranabilirler; ama cüretkârlık için kendini beğenmişlik şarttır. Cüretkârlıktan, insanın kendi teşebbüslerine

güvenmesini anlıyorum. Buna karşılık cürette bedensel ya da manevi cesaretten eser olmayabilir, çünkü bu iki karakter özelliği çok başka kumaştandır, cüretle aralarında bir ortaklık yoktur.

412
H.K.

Istırap molası

Gurur bile teselli olmuyor. Kendimi ben yaratmadığıma göre, gururlanacak neyim var? Benliğimde övüneceğim bir şeyler olsaydı bile, övünülmeyecek olanlar onları katbekat aşardı.

Hayatımı gömüyorum. Düşlerde bile ayağa kalkmaya yeltenemeyecek haldeyim, ruhumda bile o derece unutmuşum nasıl çaba sarf edeceğimi.

Metafiziksel sistemleri kuranlar, psikolojik açıklamalar [...], henüz ıstırabın acemisidir. Sistemler getirmek, anlatmak, gene bir şeyler inşa etmekten başka nedir ki? Ve bütün bu düzenlemeler, ayarlamalar, örgütlemeler, hayatın gerçekleşen – yani hazin bir şekilde başarıya ulaşan bir çabasından başka nedir?

Karamsar mıyım? Hayır, değilim. Acılarını evrensel dile tercüme edebilenlere ne mutlu. Ben ise dünya hüzünlü müdür, değil midir bilmem, doğruyu söylemek gerekirse umrumda değil, başkalarının acılarını önemsemediğim gibi, aynı zamanda tedirgin olurum onlardan. Ağlamaktan ya da inlemekten kaçındıkları anda (beni ürpertir, rahatsız eder bu), ıstıraplarına dönüp bakmam bile – içimde onları küçümsemenin o büyük ağırlığını duyarım.

Ama kendi adıma hayatın yarısının karanlıksa, yarısının da aydınlık olduğuna inanmak isterim. Karamsar değilim. Hayatın iğrençliğinden değil, kendi hayatımın iğrençliğinden yakınırım. Benim için yalnızca kendi varlığım, acı çekmem ve kendimi acıdan ayrı olarak hayal bile edemeyişim önemlidir. Düşlerle yaşayanlar arasında mutlu olanlar, karamsarlardır. Onlar dünyayı kendi suretlerine göre şekillendirir,

böylece kendilerini hep evlerinde gibi hissederler. Ben ise en çok, dünyanın gürültüsü ve neşesi ile hüznüm, sıkıntı yüklü sessizliğim arasındaki farktan dolayı acı çekerim.

Hayat bütün acıları, tasaları ve iniş çıkışlarıyla ne de hoş ve neşelidir kim bilir, eski bir arabanın, içinde rahat rahat giden seyyahın gözünde olduğu gibi.

Istırabımı Yücelmenin bir işareti olarak bile göremiyorum. Istırap sahiden buna işaret eder mi, onu da bilmiyorum. Ama öyle önemsiz şeylerden canım yanıyor, öyle alelade şeyler beni incitiyor ki, bu faraziyeyi benimseyerek, bir deha olduğum faraziyesine hakaret etmeye cesaret edemiyorum.

Batan güzel güneşin görkemi, olanca güzelliğiyle yüreğimi dağlıyor. Ne zaman bu manzarayı görsem, derim ki kendime, mutlu bir adam için bunu seyretmek ne büyük bir zevktir kim bilir!

Ve bu koca kitap, upuzun bir şikâyettir. Yazılıp bittikten sonra, *Só* şiirleri[82] Portekiz'in en hüzünlü kitabı olmaktan çıkacak.

Bu ıstırabın yanında, geri kalan bütün kederler sahte ya da gülünç geliyor. Mutlu insanların acılarıdır onlar ya da yaşayan ve yakınan insanların. Benim çektiğim acılar ise, hayatın bir tutsağına, kenara itilmiş bir varlığa aittir.

Hayatla benim aramda...

Öyle ki, sıkıntı veren ne varsa görüyor, sevinç uyandıran şeyleri ise hiç hissetmiyorum. Yeri gelmişken; fark ettim ki acıyı etimizde duymaktan çok görüyor, neşeyi ise görmekten çok hissediyoruz. Düşünmekten ve görmekten sakınarak az da olsa gönlünü yatıştırabilir insan, keşişler, bohemler ve serseriler gibi. Ama ne olursa olsun, acı önünde sonunda gözlem penceresinden, düşünce kapısından girecektir.

413

H.K.

Düşlere daldığımız anların kabarıp alçalışına göre evreni parçalayıp dalgınca tekrar kuralım, düşle ve düş için yaşayalım. Bütün bunları yaparken bu eylemin tamamen yararsız olduğunu iyice bilince çıkaralım, eksiksizce bilincinde olalım. Olanca bedenimizle hayatı bilmezden gelelim, bütün duyularımızla kendimizi gerçeklikten koparalım, bütün ruhumuzla aşkı reddedelim. Çeşmeye taşıdığımız küpleri boş yere boş kumla dolduralım, boşaltıp tekrar dolduralım.

Çiçeklerden taçlar örüp daha biter bitmez özenle bozalım.

Renklerimizi alıp boyanacak bir tuval olmadan, palette karıştıralım. Yontma kalemimiz olmadığı halde, heykeltıraş olmadığımız halde, yontmak için taş sipariş edelim. Her hareketi bir saçmalığa dönüştürelim, saatlerimizin kısırlığını yararsızlıkla taçlandıralım. Yaşama bilincimizle saklambaç oynayalım.

Saatlerin[83] bize var olduğumuzu söyleyişini dinleyelim, ama hafif, kuşkulu bir gülümsemeyle. Zaman'ın dünyayı resmetmesini seyredelim, tabloyu sadece yalancı değil, aynı zamanda anlamsız bulalım.

Birbirini tutmayan cümlelerle düşünelim, ses olmayan seslerle, renklerden hiçbiri olmayan renklerle avaz avaz konuşalım. Bilinçli olmadığımızın bilincinde olduğumuzu, bizim biz olmadığımızı söyleyelim, aynı zamanda da anlayalım da (ki zaten imkânsızdır bu). Bütün bunları okült, çelişkili bir anlamla açıklayalım, varlıkların başka görüntüler altında belki de tanrısal yönlere sahip olduğu bir anlamla; ve sırt çevirmek zorunda kalmamak için bu açıklamaya da fazla inanmayalım.

Boş sessizlikte, düşlerimizi sözlerle yontalım. Tüm eylem tasarılarımızı uyuşukluğun içinde beklemeye bırakalım.

Ve yaşamanın dehşeti, bütün bunların üzerinde, pürüzsüz, masmavi bir gök gibi, soyut bir şekilde süzülür.

Ama düşlerimizdeki manzaralar, bildik manzaralardan yükselen dumanlardır sadece, bunları düşlemek, neredeyse dünyayı seyretmek kadar sıkıntı verir.

415

Düşlerdeki insanlar, gerçek kişilere göre daha kişilikli, daha hakikidir.

Düş evrenim baştan beri benim biricik gerçek dünyam oldu. Tepeden tırnağa uyduruk kişilerle yaşadığım aşklar kadar gerçek, onlar kadar ateş, kan ve hayat dolu başka aşk yaşamadım. Ne delilik! Üstelik özlemi bile kaldı içimde, ne de olsa tıpkı ötekiler gibi bu aşklar da gelip geçici...

416

Bazen Düşdünyası'ndaki zarif akşamüstlerinde benliğimle konuşmaya dalmışken, farazi salonların loşluğunda miskin miskin tartışırken, bir an, konuşmalar kesilip de başkalarından çok ben olan dinleyiciyle baş başa kaldığımda kendime sorarım – içinde bulunduğumuz bilim çağının her şeyi anlamayı isterken, hangi gerekçeyle tamamen yapay konuları es geçtiğini merak ederim. Düşünmesi beni en çok yoran meselelerden biri, insanoğullarını ya da insan-ötesi varlıkları kapsayan alışılagelmiş psikoloji biliminin yanı sıra, halılarda ve tablolarda yaşam süren yapay varlıklar ve yaratıklar için bir psikolojinin (ki mutlaka olmalıdır) niye yaratılmadığı. Gerçekliği organik alanla sınırlamak, heykelciklerin, işlemelerin ruhsuz olduğunu sanmak büyük talihsizlik. Şeklin olduğu yerde, ruh da vardır.

Kendi kendime inşa ettiğim bu düşüncelere, gereksizce akıl yürüterek ulaşmış değilim kesinlikle, bunlar ötekilerden geri kalır yanı

olmayan, saçma sapan sonuçlar doğuran, ciddi bilimsel çalışmaların ürünüdür. İşte bundan ötürü, herhangi bir cevap gelmeden ve hatta cevap beklemeksizin, olasılığı gerçek kabul ederek, kendi içimde birtakım tahliller yaparak, bu *desideratum* gerçekleşse ne gibi sahnelerin yaşanacağını düşlemeye koyuluyorum. Bu konu üzerinde düşünmeye başladığım anda, zihnimin gözünün önüne, hayatı yansıttığını gayet iyi bildikleri gravürlere eğilmiş çalışan bilginler geliyor; halılardan dokuma mikroskobu uzmanları çıkıyor; kalın çizgilerle, titrek konturlarla yapılmış resimden fizikçiler; kimyacılar, evet, tablolardaki şekil ve renk fikrinden hem de; işlenmiş taşların stratigrafik tabakalarından jeologlar; ve nihayet psikologlar, en önemlileri de onlar zaten, bir heykelin sahip olabileceği duyguları, bir tablo ya da vitray kahramanının solgun psişik dünyasında gezinen düşünceleri, değişmezliğin ve ölümün hüküm sürdüğü bu çok özel âlemlerde, alçak kabartmalarda ölümsüzleşmiş hareketlerde, tuvalde dondurulmuş figüranların ölümsüz bilinçlerinde [..?] delice coşkuları, ölçüsüz tutkuları, beklenmedik merhamet ve kinleri bir bir not edip tasnif ediyorlar.

Sanatlar arasında, psikologların incelikli çalışmaları için en uygun zemini edebiyat ve müzik sunar. Roman kahramanları, herkesin bildiği gibi, herhangi birimiz kadar gerçektir. Bazı sesler uçarı, hızlı bir ruha sahiptir, ama psikolojiye ve sosyolojiye mükemmelen uyum sağlarlar. Aslında –ki cahillerin bunu bilmesi iyi olur–, renklerde, seslerde ve cümlelerde toplumlar vardır, tıpkı senfonilerdeki çalgıların bütünlüğünde, romanların tutarlılığında, savaşçıların, sevgililerin ve simgesel varlıkların neşesinin, acısının hissedildiği, iç gıcıklayıcı pozların birbirine karıştığı karmaşık bir tuvalin karelerinde –metaforsuz, mutlak anlamda– toplumsal düzenlerin, devrimlerin var olduğu gibi.

Japon takımımdan bir fincan kırıldığında, bunun sadece hizmetçinin sakarlığıyla açıklanamayacağını, olayın belki de bu sıradan porselenin kıvrımlarında yaşayan kahramanların ateşli arzularından kaynaklandığını düşünürüm; bu karanlık intihar kararı beni şaşırtmaz: Fincanda yaşayanlar, hizmetçiyi tabanca niyetine kullanmışlardır. Bunu anladığınız anda modern bilimi aşmışsınız demektir, bunun ne kadar yerinde bir davranış olduğunu da ben bilirim!

417

H.K.

Hiçbir şey kitaplar kadar zevk vermez; çok az okuyan bir insanım ben. Kitaplar bizi düşlere takdim eder; fakat bir insan, hayatın bütün doğallığıyla düşlerle çene çalmaya koyulduysa takdime ihtiyaç kalmamış demektir. Bir tek kitabı bile kendimi kaptırarak okumuş değilim: Her adımda aklın ya da düşlerin bitmeyen yorumları yüzünden kitabın tadı kaçardı. Birkaç dakika sonra kitabı yazan ben olurdum – ve yazdıklarım hiçbir yerde değildi.

En çok, başucumdaki sehpada benimle birlikte uyuyan sıradan yapıtları yeniden okumayı severim. Bunlardan ikisi yanımdan hiç ayrılmaz: Padre Figueiredo'nun[84] *A Retórica*'sı, bir de Padre Freire'nin[85] *Reflexões sobre a Língua Portuguesa*'sı. Bu kitapları ne zaman elime alsam faydasını görürüm; ikisinin de tamamını devirdim, ama hiç baştan sona okumadım. Bu yapıtlardan, sanırım kendi kendime geliştiremeyeceğim bir yöntem öğrendim – nesnel yazmakla ilgili sanatsal bir kural, yazılanların niye yazıldığını açıklayan bir yasa.

P. Figueiredo'nun yapmacık, kapalı, kaba tarzının karşısında aklım hazza gark olur. P. Freire'nin düzensiz denebilecek akışı ise zihnimi hiç bıkkınlık vermeden oyalar, beni sıkmadan eğitir. Seçkin, dingin kafalardır bunlar; onlar gibi ya da herhangi başka birileri gibi olmaya yönelik bomboş isteğimi doyururlar.

Okuyorum, okurken okuduğuma değil, kendime dalıyorum. Okuyorum ve uyuyorum, P. Figueiredo'nun retoriğin büyük simalarını anlatışını düşte gibi izliyorum, P. Freire'nin sesini büyülü ormanlarda duyuyorum, Magdalena demek gerekir, diyor, çünkü kaba insanlar Madalena der.

418

H.K.

Okumaktan nefret ederim. Daha kapağını açmadan, tanımadığım sayfaların sıkıntısı çöker içime. Ancak bildiğim şeyleri okuyabilirim ben. Başucu kitabım P. Figueiredo'nun *A Retórica*'sıdır, her akşam, bin birinci kez, düzgün bir manastır diliyle yazılmış, retoriğin büyük simalarının hikâyelerini okurum, bin kere okuduğum halde adlarını da bir türlü aklımda tutamamışımdır. Ama dil bana iyi gelir, büyük C'yle yazılan Cizvitlere özgü kelimelerden mahrum kalsam rahat uyuyamam.

Öte yandan, aşırı özleştirmeciliğine rağmen P. Figueiredo sayesinde, kendimi tanımladığım dilde iyi yazmayı, terimlere hâkim olmayı düstur belledim, gerçi tartışmalı bir tavır bu, ama altında iyi niyet yatıyor [...]

Okuyorum:

(P. Figueiredo'dan bir pasaj)
–görkemli, [boş?] ve soğuk,
hayata karşı bir teselli veriyor.

Ya da:

(retorikçiler üzerine bir pasaj)
önsözde tekrar bahsediliyor.

Söylediklerimde bir söz damlası kadar abartı yok; hepsi samimi duygularım.

Başkalarının İncil'i varsa benim de *A Retórica*'m var. Üstünlüğüm ise, sakinliğimden ve herhangi bir şeye tapınmıyor olmaktan kaynaklanıyor.

419

H.K.

Tepeden tırnağa doğal, eften püften şeyler, sıradan, kaba saba hayata ait anlamsız nesneler – insani hayatımdaki değersizliği, iğrençliği donuk, grotesk bir çizgiyle vurgulayan toz. Karşımda kocaman açılmış duran, içinde hayatın bütün Doğuları hayal ettiği Muhasebe Defteri; ya da servis şefinin kâinatı altüst eden, zararsız şakaları; ve sonra patrona telefon etmesini söylemek, resmî sevgilisi aradı – bir estetik ve zihin teorisinin en cinsiyetsiz pasajı üzerine derin düşüncelere dalmışken bütün bunlar...

Ve bir de arkadaşlar var – tabii iyi çocuklar, onlarla çene çalmak, öğlen yemeğine çıkmak, akşam yemeği yemek çok hoş ve hepsi, nasıl söylesem, öyle iğrenç, öyle kaba, öyle acınası ki; sokak ortasındayken bile kumaş dükkânımızdayızdır; başka bir memleketteyken bile muhasebe defterimizin başındayızdır, çoktan sonsuzluğa dalmış olduğumuz halde patronumuzun yanındayızdır hep.

Herkesin münasebetsiz şakalara meraklı bir servis şefi vardır, herkesin zihni bir bütün olarak evrenin dışındadır. Herkesin bir patronu, patronunun sevgilisi, en olmadık zamanda, güneş bütün ihtişamıyla batarken çalan bir telefonu vardır – ve sevgililer kibarca [?] özür diler daha doğrusu başka arkadaşları araya koyarak, gayet iyi bildiğimiz gibi şık çaylarda [?] veren sevgililerini haberdar ederler.[86]

Ama Aşağı Şehir'deki bir işyerinde ya da bir kumaş mağazasının muhasebe defterlerinin başında olmasalar bile, hayal kuran herkesin karşısında gene de bir Muhasebe Defteri durur, bu evlendikleri kadın olabilir ya da miras aldıkları bir geleceğin idaresi – her ne olursa, fakat kesinkes vardır.

Biz bütün hayalciler ve düşünenler, hepimiz bir Kumaş Mağazası'nda ya da herhangi bir Aşağı Şehir'deki bir başka dükkânda yardımcı muhasebeciyiz. Hesaplar yapar ve kaybederiz; toplayıp geçeriz, bilançoyu çıkarırız – görünmez hesap bakiyesi hep eksidedir.

Kelimelerle gülümseyerek yazıyorum, ama bana öyle geliyor ki kalbim çatlayabilir, kırılan bir eşya gibi parçalanabilir, un ufak olabilir, çöpe gidebilir, çöpçü de çöp kutusunu bir hamlede kaldırıp omzuna

vurduğu gibi, dünyanın bütün belediyelerinin ölümsüz çöp arabasına götürebilir.

Ve her şey olanca ihtişamıyla, sere serpe açılarak, gelecek olan, gelmekte olan Kral'ı bekler, çünkü maiyetinin tozu doğuda usulca doğan yepyeni bir pustur ve mızraklar kendi şafaklarından uzakta parlamaya başlamıştır bile.

420

Cenaze marşı

Armalardaki figürler bilinmedik hiyerarşilere göre koridorlara dizilip seni bekler – lepiska saçlı uşaklar, çıplak bıçakların dağınık parıltılarından, miğferlerin ve kibirli süslerin rasgele balkımalarından, mat altının ve ipeklilerin kararmış ışıklarından tanınan delikanlılar [...]

Hayal gücünü hastalıklı hale getiren her şey, ihtişamın içinde yüreğimizi burkan, zaferlerden bizi bıktıran kasvetli şeyler, hiçliğin sırları, dünyadan tamamen el etek çekmenin çilesi.

Sıcak güneşin altında, yemyeşil otların arasında, çoktan kapanmış gözlere çöken soğuk toprağın yedi ayağı değil, hayatımızı aşan ve hayatın ta kendisi olan ölümdür – tanrının birinde, belki Tanrıların hatırladığı o yabancı tanrıda bir ölü-varlık.[87]

Ganj, benim Douradores Sokağı'ndan da geçer. Bütün çağlar bu daracık odada tutsaktır, geleneklerin rengârenk akışı, halklar arasındaki mesafeler ve ulusların bitip tükenmez çeşitliliği, [...] karışımıyla birlikte.

Ve kendimden geçmiş bir halde o sokakta, sadece orada bekleyebilirim mazgallar ve çift ağızlı bıçaklarla kuşatılmış Ölüm'ü.

421

Kafamdaki yolculuk

Sonsuzluğa açılan benim dördüncü kattan, gözlerimin önünde bastıran akşamın içinde, makul bir derinlikte yıldızlar başlayacak diye pencereden sarkmışım – düşlerim bilinmedik, farazi, belki sadece imkânsız ülkelere yolculuklar için biçilen uzaklıklara ayak uyduruyor.

422

Doğu tarafından, aydan bir altın paranın sarışın ışığı fışkırdı işte. Geniş nehirdeki izleri, denize yılanlar saçıyor.

423

Haddinden fazla uzun satenlere, şaşkın erguvan kumaşlara bürünmüş imparatorluklar, bayraklarla donatılmış caddeleri süsleyen egzotik kumaşların, mola yerlerindeki şatafatlı çardakların arasından geçerek ölüm yolculuklarına devam ettiler. Baldakenler geçti. Donuk ya da şirin sokaklar alaylar geldikçe açılıyordu. Yararsız yürüyüşlerin dayanılmaz yavaşlığında silahlar soğuk ışıltılar saçıyordu. Kenar mahallelerdeki bahçeler ve fıskiyeler unutulmuştu, terk edilmiş şeylerin basit bir uzantısıydı bunlar, ışıktan kalma anılar arasında uzağa düşen kahkahalar – gene de yollardaki heykeller konuşmaya başladı diye olmadı bu ya da sarının katar katar tonları arasında, mezar kıyılarında uzanan sonbaharın renklerinin kaybolması da değildi mesele. Teberler, görkemli çağların kavşakları; kıyafetlerin koyu yeşili, soluk moru, narçiçeği; bozgunların ortasında ıpıssız meydanlar; adımlarımızın süzüldüğü sık ormanlarda, sukemerlerinin bıraktığı gölgeleri bir daha asla görmeyeceğiz.

Davullar, titrek saatlerde yankılanan davul gümbürtüleri.

424

Dünyada her gün, onları yöneten yasalar hakkında bildiklerimizle açıklayamayacağımız şeyler oluyor. Her Allah'ın günü, bir an konuşup hemen unutuyoruz bunları, onları bize taşımış olan gizem de, muammayı unutuşa çevirerek alıp geri götürüyor hepsini. Unutulması gerekli olanın yasası budur işte, çünkü anlatılamaz. Görünür dünya güneş ışıkları altında dönmeye devam eder. Ama o bambaşka kişi, karanlıkta bizi gözetler.

82. António Nobre'nin *Só* adlı şiir kitabına atıfta bulunuyor; 1900 yılında, 33 yaşında ölmüş olan şair, sağlığında "Portekiz'in en hüzünlü kitabı" olarak bilinen bu kitapla büyük ün kazanmıştı.

83. Ya da *Tanrı*'nın.

84. XIX. yüzyılda yaşamış Latinist ve teolog.

85. Francisco José Freire (1719-1773), "Arcádia Lusitana" ekolünün en önemli teorisyeni; daha çok *Cândido Lusitano* adıyla tanınır.

86. Bu cümle tam olarak okunamamıştır.

87. Ya da, *Tanrılarımın dinine* mensup yabancı *bir* tanrı.

425
H.K.

Düş de bir tecrübedir. Bunu deneyince öyle bir aydınlandım ki, artık düşlediğim her şeyi gerçek gibi görüyorum. Onları birer düş yapan her şeyi yitirdim böylece.

Kendimi ünlü biri olarak düşlesem, hemen üne kavuşunca geride bıraktıklarımız, içtenliği, isimsizliği kaybettiğimiz, böylece şöhretin katlanılmaz hale geldiği aklıma düşer.

426
H.K.

5 Nisan 1933

En derin kaygımızı sadece evrenin değil, ruhumuzun düzeni için de önemsiz bir olay olarak kabul ettiğimiz anda bilgeliğe adım atmışız demektir. Bunu kaygıyla iyice kuşatılmışken düşünebilen ise tam bir bilgedir. Acı çektiğimiz anlarda, insanoğlunun ıstırabı bize sonsuz gelir. Ama insanoğlunun acısı sonsuz değildir, çünkü insana ait olan hiçbir şey sonsuz değildir, geniş düşünüldüğünde bizim acımızın da, bizim olmak dışında herhangi bir değeri yoktur.

Deliliğe yakın duran bir sıkıntının ya da ondan bile engin bir kaygının yükü üzerimdeyken, kim bilir kaç kez, tam isyan edecekken durmuş, tam kendimi tanrılaştıracakken tereddüt etmişimdir. Dünyanın esrarını bilememenin acısı, sevilmemenin acısı, haksızlığa uğramanın acısı, hayatın bütün ağırlığıyla üzerimize abandığını, bizi boğduğunu, tutsak ettiğini hissetmenin acısı, diş ağrıları, ayakkabı vurmuş ayakların acısı – bizim için ve tabii başkaları ya da genel olarak canlı varlıklar için en şiddetli acı bunlardan hangisidir, var mı bilen?

Benimle konuşmuş, sesimi duymuş olanlardan bazılarına göre, ben duyarsız bir insanmışım. Bana sorarsanız, çoğu insandan daha duyarlı olduğumu sanıyorum. Ben aslında kendini iyi tanıyan, bundan dolayı duyarlılığın ne olduğunu iyi bilen duyarlı bir varlığım.

Ah! Yo, hayatın acı olduğu ya da varoluşu düşünmenin acı verdiği doğru değil. Doğrusu şu ki, acımız, ancak büyük dedikçe büyür ve ciddileşir. Biz doğal davranırsak, geldiği gibi geçer, nasıl yeşerdiyse öyle solar. Her şey hiçtir, bu hiçliğin içinde acımız da hiçtir.

Bunları kabına sığmayan, belki de ruhuma sığamadığı için bir türlü rahat edemeyen bir sıkıntının; herkesin ve her şeyin boğazıma yumruk gibi oturan, delirtici baskısının altında; bedenimde hissettiğim, beni kaygılara boğan, ezen anlaşılmamış olmak duygusunun pençesinde yazıyorum. Sonra başımı kayıtsız, mavi göğe kaldırıyorum, yüzümü rüzgâra, esintinin bilinçsiz serinliğine bırakıyorum, gördükten sonra gözlerimi kapatıyorum, hissettikten sonra yüzümü unutuyorum. Böyle daha iyi olmasam da, başkalaşıyorum. Kendimi görmekle kendimden kurtulmuş oluyorum. Hatta gülümsemek geliyor içimden: Şimdi kendimi daha iyi anlıyor değilim, ama artık farklı olduğumdan kendimi anlamaktan vazgeçmiş durumdayım. Göğün en yücelerinde, görünür hale gelmiş bir hiçliği andıran minicik bir bulut, bütün evreni kucaklayan bir unutuşa ak damgasını vuruyor.

427

Düşlerim:[88] Mademki düşlerimde kendime arkadaşlar yaratıyorum, öyleyse onlarla gezerim. Kusurları, farklı [...]

Soylu olmak için değil, güçlü olmak için değil, kendimiz olmak için saf, temiz olalım. Sevgi vermek, sevgiyi kaybetmek demektir.

Hayata sırt çevirelim, kendimize sırt çevirmemek için.

Kadın – ideal düş kaynağı. Sakın el sürme.

Şehvet kavramıyla zevk kavramını birbirinden ayırmayı öğren. Varlıkların kendisinden değil, uyandırdıkları düşüncelerden ve düşlerden zevk almayı öğren. Çünkü hiçbir şey olduğu gibi değildir:

Düşler ise, her zaman düştür. Dolayısıyla, onları korumak istiyorsan hiçbir şeye dokunma. Düşe dokunursan ölür, dokunduğun nesneler ise duygularının yeşerdiği alanı olduğu gibi kaplar.

Görmek ve işitmek, hayatın bize sunduğu yegâne soylu şeylerdir. Öbür duyular avam ve tenseldir. Asalet, ancak hiçbir şeye dokunmamakla elde edilir. Asla yaklaşmamak – işte gerçek asalet budur.

Tanrı iyidir, ama şeytan da kötü değildir.

Hepsi bir yana, romantizm, XVII. yüzyılda Fransa' da olduğundan daha dengeli.

428

Duyarsızlığın estetiği

Hayalci her bir şeyin karşısında, o şeye bir şey olarak duyarsız kalmaya çalışmalıdır.

Refleks olarak, her nesne ya da olayın içinden düşlenebilecek şeyleri çekip çıkarmayı bilmek, bu sırada, içlerindeki Dış Dünya'da ölmüş olan bütün gerçekliği bırakıp gitmek – bilge kişi bunu düstur bellemelidir.

Asla kendi duygularını samimiyetle hissetmemek ve kendi hırslarına, arzularına ve doyumsuzluklarına kayıtsızca bakabilmeyi kendince, cılız bir zafer olarak görmek; neşelerin, sıkıntıların yanında, ilgisiz bir insanla yan yana durur gibi durmak.

İnsanın kendinde kurabileceği en büyük imparatorluk, bedeniyle, ruhuyla kendini, kaderin hayatını geçirmesini emrettiği yer ve alan olarak değerlendirip, kendine karşı duyarsızlaşmasıdır.

Kendi hayallerimize, en içten arzularımıza tepeden, *en grand seigneur* bakalım, gerçek bir zarafetle onları görmezden gelelim. Kendimize karşı edepli davranalım; durduğumuz yerde yalnız olmadığımızı, kendi kendimizin tanığı olduğumuzu, dolayısıyla

kendimize karşı, bir yabancıymışız gibi, üzerinde düşünülmüş, dingin, asaletinden ötürü umursamaz, umursamaz olduğu için de soğuk bir tarzda, dışarıdan biri gibi davranmanın önemli olduğunu iyice belleyelim.

Kendi gözümüzde küçülmemek için, hırs, tutku, arzu ya da umut beslememeye, atılımlar yapmamaya, coşkusuz yaşamaya alışalım, yeter. Bunu başarabilmek için hep kendimizin huzurunda olduğumuzu, asla rahat davranabileceğimiz kadar yalnız kalmadığımızı hiç aklımızdan çıkarmayalım. Bu sayede tutkuya ve hırsa olan doğal eğilimimizi yenebiliriz, çünkü tutkular ve hırslar, zırhımızı zedeleyen birer kusurdur; ne arzumuz olsun ne umudumuz, çünkü arzular ve umutlar zarafetten uzak, avam duruşlardır; ne atılımlar yapmayı bilelim ne de coşkulanmayı, zira hızlanmak başkalarına karşı ayıptır, sabırsızlık ise her yerde kabalık addedilir.

Aristokratlar, yalnız olmadığını unutamazlar; etiketlerden, protokollerden de bu nedenle aristokratlar anlar. Aristokratı içselleştirelim. Onu salonlarından, bahçelerinden koparıp ruhumuza, var olma bilincimize taşıyalım. Hep kendi göz önümüzde olalım, etiketlere, protokollere saygı gösterelim, ince ince düşünülmüş, bir-gören-olur tavırları takınalım.

Her birimiz, Gizem'in mahallelerine benzeyen küçük birer toplumuz; mahallenin hayatını zarif, nezih bir hale getirmeliyiz hiç olmazsa, duygularımızın şenliklerine ağırbaşlılık, incelik katmalı, düşüncelerimizin şölenlerini yalın bir nezaketle mühürlemeliyiz. Etrafımızdaki diğer insanlar yoksul, pis mahalleler kurmakta özgürdür; bizimkinin nerede başlayıp nerede bittiğini açıkça belirtelim, binalarımızın[89] yüce cephelerinden çekincelerimizin gizli odalarına dek her şey yalın bir işçilikle işlenmiş, soylu, dingin, gösterişsiz olsun.

Her duygumuzu ağırbaşlılıkla hayata geçirmenin bir yolunu bulalım. Sevişmek, bir aşk hayalinin gölgesine, ayın vurduğu iki dalgacığın arasında uzanan, solgun, titrek bir arafa indirgensin. Arzuyu, kendi kendiyle baş başa kalmış bir ruhun tebessümüne benzeyen, yararsız ve zararsız bir şeye dönüştürelim; gerçekleşmeyi ya da kendini anlatmayı hiç hayal etmesin. Nefreti tutsak bir yılan gibi uyutalım ve korkuya diyelim ki, kendini bakışlardaki kaygıyla

göstersin, yalnızca ruhumuzun bakışlarının derinindeki o kaygıyla, korkunun estetik kaygılarıyla bir tek o uyuşabilir.

429

H.K.

18 Eylül 1917

Hayatımın her aşamasında, her durumunda, başkalarıyla olan bütün ilişkilerimde, hep davetsiz bir misafir olarak görüldüm. En azından bir yabancı olarak. Gerek ailem, gerek dostlarım, beni daima dışarıdan biri olarak algıladılar. Bir kez olsun kasten o şekilde davranmış değilim. Davrandımsa da, karşımdakilerin farkında olmadan gösterdiği tepkilerden olmuştur o da.

Her zaman, her yerde iyi karşılandım. Benden daha az çatık kaş, kötü muamele görmüş, azar işitmiş insan herhalde enderdir. Ama hiç eksik olmayan bu sevecenlikte sevgi yoktu. Doğal olarak, en yakınlarım için bile misafirdim, bunun için de iyi ağırlanmalıydım, ama yabancılara gösterilen o hesaplı özenle, davetsiz misafirlerin payına düşen sevgisizlikle.

Bana yönelik bu davranışların, esasen kendi mizacımdaki birtakım karanlık taraflardan kaynaklandığına hiç şüphem yok. İşin doğrusu bende bulaşıcı bir soğukluk var, elimde olmadan, elimde olmadan başkalarını da benim gibi az hissetmeye zorluyor.

Canayakın bir insan sayılırım. Karşımdakinden de hemen yakınlık görürüm, sevgi ise hiç gelmez. Bugüne dek bir tek kimsenin bile bana bağlandığını hatırlamam. Günün birinde sevilmek, bir yabancıyla senlibenli konuşmak kadar imkânsız gelir bana.

Bütün bunlar canımı mı yakıyor, yoksa ıstırap ya da tevekkül getirmeyen, kayıtsız bir kader gibi kabulleniyor muyum, bilemiyorum.

Hep hoş bir insan olmaya çalıştım. Oldum olası, kayıtsızlıktan başka şey bulamamanın acısını çektim. Feleğin bir öksüzü olarak, bütün öksüzler gibi ben de biri beni sevsin istedim. Ama sevgiye hiç

doyamadım ve bu yararsız açlığa o kadar güzel ayak uydurdum ki, bazen doymam şart mı, onu da bilemiyorum.

Her ne olursa olsun, yaşamak canımı yakıyor.

Başkaları onlara gönül verecek bir varlık bulur mutlaka. Ben ise, bana bağlanmayı hayal eden biriyle bile karşılaşmadım henüz. Herkes başkaları için kendini parçalıyor; bana ise kibar davranmakla yetiniyorlar.

Saygı uyandırmayı becerebiliyorum, sevgi uyandırmaya ise yeteneğim yok. Ne yazık ki, saygı duyan insanlara karşı bunu haklı çıkaracak hiçbir şey yapmadığım için, sonunda ortada gerçek bir saygı da kalmıyor.

Bazen acı çekmeyi sevdiğimi düşünüyorum. Ama aslında tercihim bu değildi.

Ne önderlik vasıfları var bende, ne de madunluk. Kaderine razı bir adamın özelliklerine bile sahip değilim, oysa kıtlıkta bunlar da idare ederdi.

Benim kadar akıllı olmayanlar daha güçlü bir karaktere sahip. Hayatta kendilerine yer edinmekte daha ustalar; zekice yeteneklerini kullanmakta daha becerikliler. Karşımdakini etkilemek için gereken bütün özelliklere sahibim, tek eksik bu işin sanatı, hatta sırf bunu dilemeyi isteyebilsem, o da yetecek.

Günün birinde sevecek olsam, sevilmem.

Herhangi bir şeyi arzulamamla gözümün önünde ölmesi bir oluyor. Oysa kaderim, herhangi bir şeyi öldürmek için en ufak bir güce sahip değil. Onun tek zayıflığı, bana karşı ölümcül olmak.

430

H.K.

Kimi delilerin[90] en delice fikirlerini hem başkalarına hem kendilerine, ne biçim bir bilinçle, mantıksal açıdan nasıl bir tutarlılıkla kanıtladığını görünce, özbilincimin tamamen bilinçli olduğuna olan inancımı kesin olarak yitirdim.

431

H.K.

Hayatımın büyük trajedilerinden biri –ama karanlıkta, kurnazca oynanan trajedilerden bu–, doğal yolla hiçbir şey hissedemiyor olmak. Herkes gibi sevmeye ve nefret etmeye muktedirim, herkes gibi korkabilir ya da coşkuya kapılabilirim; ama sevgim ya da nefretim, korkum ya da coşkum o tanımlanmış duygulara benzemiyor hiçbir zaman: Ya bir öğeleri eksik kalıyor ya fazladan bir tane eklenmiş oluyor – sonuç olarak farklı bir şeye dönüşüyor ve hissettiğim hayatla uyuşmuyorlar.

Hesapçı denilen zihniyetlerde –deyim tam yerini bulmuş–, duygular hesaplarla, bencil kaygılarla sınırlanır ve farklı görünür. Gayet yerinde olarak kuruntulu denilen zihinlerde, doğal içgüdülerde gene böyle bir kayma görülür. Bende de, duygularımı açıkça tarif etmeye çalıştığımda benzer bir bozukluk ortaya çıkıyor – oysa ne hesapçıyım ne kuruntulu. Duyguları altüst etmemin hiçbir bahanesi yok. İçgüdülerimi içgüdüsel olarak bozuyorum ve istemeden “hataen” istiyorum.

432

H.K.

Koşullar kadar mizacımın da tutsağıyım, insanların kayıtsızlıkları kadar, ben olarak gördükleri kişiye gösterdikleri sevgi de incitici – bunlar, Kader’in bana bahşettiği insan yüzlü hakaretler.

433

7 Nisan 1933

Aralarından bir yabancı olarak geçtim, ama hiçbiri öyle olduğumu anlamadı. İçlerinde casus olarak yaşadım, ama kimse –ben bile– benden şüphelenmedi. Beni akrabadan saydılar: Kimse doğum sırasında karıştırıldığımı bilmiyordu. Böylece hiçbir benzer yanımız olmadığı halde ötekilere benzedim, hiçbir aileye ait olmaksızın herkesin kardeşi oldum.

Büyüleyici ülkelerden, hayattan daha güzel manzaralardan geliyordum, ama o ülkeleri kendimden başka kimseye anlatmadım, sırf düşlerde gördüğüm manzaraların ise adını bile anmadım. Parke taşlarında ya da döşemelerde yankılanan ayak seslerim onlarınkine benziyordu, ama yüreğim yanı başımda çarptığı halde, uzaklara sürülmüş, yabancı bir bedenin hayalî efendisiydi.

Bu benzerlik maskesinin altında gerçek beni tanıyan, hatta maske taktığımı anlayan olmadı, çünkü şu dünyada maskeli varlıkların olduğunu bilen yoktu. Yanı başımda bir başkasının, nihayetinde ben olan bir başkasının durduğu kimsenin aklının ucundan bile geçmedi. Beni hep kendimle bir sandılar.

Beni evlerinde ağırladılar, elleri benimkini sıktı, sanki varmışım gibi sokaktan geçtiğimi gördüler; ama ben olan kişi o evlerde hiç bulunmadı, yaşayan benin sıkılacak eli yok, bakınca kendimi tanıdığım kişi, geçecek bir sokaktan bile mahrumdu, tabii o sokak bütün sokaklar değilse, başkalarının onu görebileceği sokak da yoktu, o bütün herkes değilse.

Hepimiz isimsiz, birbirimize uzak yaşıyoruz; başka kılıklar altında birer yabancı olarak acı çekiyoruz. Ne var ki bazıları bir varlıkla kendisi arasındaki bu mesafenin hiç farkına varmaz; kimileri mesafeyi ancak korkulu, acılı anlarda, sınırsız bir şimşeğin aydınlığında görür; kimileri içinse ömürleri boyunca değişmeyecek ıstıraplı, gündelik bir şeydir bu.

Ne olduğumuzun bizi gerçekten ilgilendirmediğini, düşündüklerimizin, hissettiklerimizin hep bir tercüme olduğunu, istediğimiz şeyleri gerçek anlamda istemediğimizi ve belki zaten kimsenin istemediğini – anbean bunları bilmek, her duyguda bütün bunları hissetmek, bu değil midir kendini kendi ruhuna yabancı hissetmek, kendi duygularında sürgünlük çekmek?

Ne var ki, kılımı kıpırdatmadan izlediğim karnavalın bu son gecesinde, sokağın köşesinde maskesiz bir adamla konuşan o maske nihayet elini uzattı ve gülerek uzaklaştı. Doğal adam, o daracık sokağın köşesinden sola döndü. Maske –hiçbir cazibesi olmayan kukuletalı bir başlık– dümdüz devam ederek gölge ve ışık oyunları arasında, geri dönüşsüz bir elveda ile uzaklaştı, kendim olarak düşündüğüm şeye yabancıydı. İşte ancak o zaman gördüm o sokakta, yanan lambalardan başka şeyler ve lambaların aydınlatmadığı yerleri bulandıran, belirsiz bir ay ışığı olduğunu, okült, dilsiz, hayatın kendisi gibi hiçlik dolu bir ışık...

434

H.K.

Ay ışıkları

... *açıkça* görülen üst üste yığılmış çatı kütlesinin üzerinde, donuk bir kahverenginin nemiyle kirlenmiş, grimsi ay beyazlığı.

435

H.K.

Ve gece yığınları halinde kat kat yayılan şehrin tek bir yerine, soğuk sedef mavisiyle karışık bir beyazlık vurmuş.

436

H.K.

Yağmur

Ve nihayet, ışıltılı çatıların karanlığının üzerinde, ılık bir sabahın soğuk ışığı bir kabir azabı gibi yükseldi. Bir kez daha o bildik dehşet başlıyor – gün, hayat, uyduruk çıkarlar, kaçar yeri olmayan koşturmaca. Bir kez daha fiziksel varlığım başlıyor, gözle görülebilir, toplum içinde yaşayabilir, anlamsız kelimelerle aktarılabilir, başkalarının hareketlerine, başkalarının bilincine göre kullanılabilir. Gene benim bu, olmadığım halimle. Karanlıktan doğan, panjurlardaki yarıkları (Tanrım, hiçbir şeyi örttüğü yok bunların!) belirsiz griliklerle dolduran bu ışık nüvesiyle birlikte, şu sığınağı uzun süre elimde tutamayacağımı yavaş yavaş anlıyorum: uyumadan uzanmak, ama istesen uyuyabilecek durumda olmak, çarşafların ılık serinliğiyle – rahatlatmasa da– bir bedene sahip olduğumu bilmeyişim arasında salınarak, bir gerçekle bir hakikatin var olduğunu fark etmeksizin, özgürce düş görmek. İçinde bilincimin tadını çıkardığım mutlu bilinçsizliğin, o hayvani mahmurluğun giderek elimden kaydığını hissediyorum, oysa o mahmurluğun en dibine indiğimde, güneş altındaki kedi gözleriyle, özgür imgelememin mantığının çizdiği hareketleri izleyebiliyorum. Alacakaranlığa vergi şeylerin, gözkapaklarımın kıyısında yarı gördüğüm kirpik dalları altında ağır akan nehirlerin ve kulaklarımda kanın ağır sesiyle yağmurun muğlak ısrarı arasında kaybolmuş şelale mırıltısının usulca sönüp gittiğini hissediyorum. Yavaş yavaş kendimi kaybediyorum, ta ki bir canlıya dönüşene dek.

Bilmem uyuyor muyum, yoksa sadece uyuduğumu mu hissediyorum. Belli bir zaman aralığında rüya görüyor değilim, adeta uyumamış olduğum bir uykudan kalkarcasına, dikkatle, şehrin ilk uğultularını algılıyorum, en aşağıda, Tanrı bilir nereye açılan sokakların bulunduğu o anlaşılmaz yerden bir sel gibi yükseliyor uğultular. Yağan, şu an duyamadığıma göre belki de yağmış olan yağmurun hüznünden süzülen, neşeli sesler bunlar... Belirsiz, ölgün bir aydınlığın gölgeleri arasından sızan ışık yarıklarının aşırı griliğinden başka hiçbir şey yok, sabahın bu saatine bu kadarı yeter, zaten sabahı bildiğim de yok. Sesler neşeli, dağınık ve yüreğimin ta içine batıyor,

sanki bir azaba ya da idama çağırıyorlar beni. Hiçbir şeyi bilmemek istediğim şu yataktayken, doğuşunu işittiğim her yeni gün, hayatımda önem taşıyan, yüzleşmeye cesaret edemeyeceğim önemli bir olayın günü olacak, gibi geliyor. Sokaklara, caddelere üzerindeki örtüleri atarak karanlık yatağından kalktığını hissettiğim her yeni gün, beni bir mahkemeye çağırıyor. Her yeni bugünde yargılanmaya mecburum. Ve içimdeki ezeli mahkûm, kaybettiği annesiymiş gibi yapışıyor yatağına, sanki dadısı onu dünyadan koruyabilirmiş gibi yastığını okşuyor.

O güçlü hayvanın ağaçların gölgesinde mutlu mesut uyuyuşu, paçavralar içindeki serserinin yüksek otların arasındaki serin yorgunluğu, nemli, uzak bir akşamüstünde Siyah'ın uyuşukluğu, yorgun gözlere çöken esnemenin lezzeti – bizi unutuşla oyalayan, uyku getiren ne varsa, ruhun panjurlarını usulca iten dinginliğin aklı yatıştırması, uyumanın isimsizce okşayışı...

Uyumak, farkında değilken uzakta olmak, uzanmak, kendi bedeniyle unutmaktır; uzun dalların altında yatan kayıp bir göle benzeyen bir sığınakta, ormanların engin yalnızlığında bilinçsiz olma özgürlüğüdür.

Dışarıda bir hiçlik, hafif bir ölüm soluk alıyor, insan hayıflanarak, yepyeni bir tazelikle uyanıyor bundan ve ruhun kumaşı hiçliğin içinde unutuşun ellerine bırakıyor kendini.

Ah, tıpkı ikna edilememiş bir adamın tekrar itiraza başlaması gibi, yağmurun aydınlanan evrene ansızın sıçradığını duyuyorum. Korkmuşum sanki, farazi kemiklerim üşüyor. Ve olduğum yere büzülüp bir hiç, elimde kalan azıcık karanlıkta kendi kendiyle baş başa bir insan olarak ağlıyorum, evet, yalnızlığa ve hayata ağlıyorum ve tekerleksiz bir araba kadar gülünç ıstırabım gerçekliğin kıyısında, terk edilmiş dışkıların arasında yatıyor. Her şeye ağlıyorum, küçücükken sığındığım dizlerin anısına, bana uzatılan, çoktan ölmüş ele ve sonra nasıl sarıldığını hiç öğrenemediğim kollara, hiç yaslanamadığım omuzlara... Ve bu kez sahiden doğan gün, günün çiğ gerçekliği gibi benim içimde de yükselen acı ve hayal ettiklerim, düşündüklerim, kendimde unuttuklarım – bütün bunlar, bu gölgeler, kurgular, pişmanlıklar harmanı dünyaların yuvarlandığı derin yarıklara karışıyor ve hayatın içindeki varlıklarla birlikte, çocukların çalıp gizlice mideye indirdiği bir üzüm salkımının iskeleti gibi düşüyor.

İnsan gününün uğultusu ansızın, bir zil sesi gibi artıyor. Evin ucunda, birilerinin yaşamaya gitmek için açtığı ilk kapının kilidi yavaşça şakırdıyor. Yüreğime açılan saçma bir koridorda terlik sesleri duyuyorum. Ve nihayet kendini öldürmeyi başaran bir adam gibi ani bir hareketle, içine sığındığım yatağın çarşaflarını, yumuşak örtülerini kaskatı bedenimden koparıyorum. Uyandım. Yağmurun sesi yukarıda, sonsuz dışarıda silinmekte. Artık daha rahatım. Bilmediğim bir şeyi yerine getirdim.

Kalkıyorum, pencereye gidiyorum, cesur bir adam gibi kararlılıkla iç panjurları açıyorum. Aydınlık bir yağmur günü parlıyor, donuk aydınlığıyla gözlerime akıyor. Sıra pencereleri açmakta. Serin hava, henüz ılıklığını koruyan tenimi nemlendiriyor. Yağmur yağıyor kuşkusuz, ama bu yağmur, ki belki hep aynı yağmurdur, gerçekten azalmış. Tazelenmek, yaşamak istiyorum, boynumu dev bir boyunduruğa uzatır gibi, hayata uzatıyorum.[91]

437

H.K.

29 Ağustos 1933

Bazen şehir de kırlara özgü huzuru tadabilir. Kimi anlarda, özellikle yaz ortasında, öğlen vakitlerinde, bu ışıl ışıl Lizbon'da kırlar bir rüzgâr gibi sarar bizi. Şu Rua dos Douradores'te bile güzel bir güneşin sıcaklığı duyulur.

Ruha ne kadar da iyi gelir gökte yükselmiş, huzurlu bir güneşin altında, adeta bir köy şuracığa taşınmış gibi, şu uyduruk arabaların, bitmek bilmez kasaların, ağır ağır yürüyen insanların birdenbire susması! Ben de yalnız başıma, büronun penceresinden bakarken kendimi başka bir yere naklediyorum: Küçük, sakin bir taşra şehrinde buluyorum kendimi ya da gözden ırak köylerde durgunlaşıyorum, kendimi bir başkası olarak hissettiğim için mutluyum.

Biliyorum: Başımı kaldırsam, Aşağı Şehir'de ne kadar büro varsa, hepsinin kir pas içindeki pencereleri, cepheleri geçecek gözümün önünden ve hâlâ insanların yaşadığı üst katlardaki anlamsız pencereler, en tepede, çatı katının köşeleri arasında, çiçek saksılarıyla çeşit çeşit bitkilerin arasında her zamanki gibi güneşte kuruyan çamaşırlar. Hepsini biliyorum, ama bütün bu şeyleri altına bulayan ışık öyle tatlı, beni saran dingin hava o kadar anlamsız ki, sahte köyüme, ticaretin huzurla eşanlamlı olduğu küçük taşra şehrime sırt çevirmem için, göstermelik de olsa bir neden yok elimde.

Biliyorum, biliyorum... Doğruyu söylemek gerekirse, artık öğlen yemeğinin ya da dinlenmenin, mola vermenin vaktidir. Her şey kusursuzca hayatın yüzeyinde kayıyor. Ben ise, yepyeni bir manzaradan geçen bir geminin küpeştesiymiş gibi balkondan sarkmış olsam da, uyumaktayım. Ve adeta gerçekten taşrada yaşarcasına, hayal bile kurmuyorum. Ama birden bambaşka bir şey çıkıveriyor ortaya, beni kuşatıyor, hükmüne alıyor: Küçük şehirde bir öğle vaktini seyrederek, o yerlere özgü hayatın tamamını görüyorum; ev hayatının o sınırsız, o mutluluk dolu aptallığını, tarlalardaki hayatın o sınırsız, o mutluluk dolu aptallığını, iğrençlikle el ele vermiş huzurun o sınırsız, o mutluluk dolu aptallığını görüyorum. Görüyorum, çünkü görüyorum. Derken görmez oluyorum, bir baktım ki uyanmışım. Gülümseyerek kolaçan ediyorum etrafımı ve ilk iş ceketimin dirseklerindeki (ne yazık ki ceketim koyu renk) tozu silkeliyorum, kimsenin zahmet edip temizlemediği pencereye dayanmaktan olmuş, pencere kenarının günün birinde, bir an için de olsa, denizlerde sonsuz bir turistik geziye çıkmış bir geminin toz tutması imkânsız küpeştesine dönüşeceği kimsenin aklına gelmemiş.

438

Gece yeşiliyle ağarmış bir mavilik, yaz ufkunda beliren binaların soğuk keşmekeşini, hafif sarıya çalan bir griyle belli belirsiz kuşatılmış siyahımsı-kahvemsi bir karaltı halinde yansıtıyordu.

Bir zamanlar fiziksel okyanusa hâkim olarak evrensel uygarlığı yaratmıştık: Bugün, psişik okyanusa, heyecana, mizacın anasına hâkim olup entelektüel uygarlığı yaratmanın zamanıdır.

439

H.K.

... duygularımın acıtan keskinliği, en mutluluk verici olanların bile; duygularımın mutluluk veren keskinliği, en acıtanların bile.

Bir pazar sabahı, epey geç bir saatte, günlerden sonsuz bir ışık gününde yazıyorum, yarıda kalmış şehrin çatılarının üstünde, hâlâ anlatılmamış bir göğün mavisi, yıldızların gizemli varlığını unutulmuşluğa hapsediyor...

Bende de günlerden pazar...

Yüreğim bilemediği bir yerdeki bir kiliseye gidiyor; tepeden tırnağa kadifelere bürünüp gidiyor, yüzü ilk duygulardan pembeleşmiş, fazla büyük gelen yakasının üstünden hüzünsüz bakışlarla gülümsüyor.

88. Yazar tarafından altı çizilmiştir.

89. Ya da: *duygularımızın.*

90. Ya da: *sistematik olarak taşkınlık yapan* bazı delilerin.

91. Ya da: hayata *ve Tanrı'nın soyut davasına.*

440

Biten yazın göğü her gün donuk bir mavimsi yeşile uyanıyor, sonra hızla, biraz dilsiz beyazla sakinleşmiş bir maviye dönüyordu. Batıda ise, genellikle bütün gökyüzüne yakıştırılan renkteydi.

Gerçeği söylemek, aradığını bulmak, her şeyin yanılsama olduğunu inkâr etmek – ne çok insan düşmenin, toprağa gömülmenin telaşıyla sarılır bu işe yaramaz çarelere ve coğrafya haritalarındaki gibi büyük harflerle nasıl da kirletir ünlü isimler, okuduğumuz sayfalardaki yalın incelikleri!

Asla gerçekleşemeyecek olayın yarın gerçekleştiğini hayal ederek çizilen tablolar! Kesik kesik heyecanlardan dökme lacivert taşı! Hatırla, hayalî bir varsayım, basit bir ham hayal kaç anıyı barındırabilir? İnançlardan örülü bir taşkınlıkta, bütün bahçelerin suyunun mırıltısı, o katıksız heyecan hafifçe, kısacık, tatlılıkla yükselir özbilincimin derinliklerinden.

Ey Heliopolis gecesi! Heliopolis'in gecesi! Kim söyleyecek bana yararsız sözleri, kim kanla ve kararsızlıkla ödeyecek diyetimi...

441

H.K.

8 Eylül 1933

Gecenin yalnızlığının içinde epey yüksekte, bir pencerenin ardında yabancı bir lamba çiçeklendi. Şehrin geri kalanı zifiri karanlık, sokakların aydınlığından belirsiz yansımaların nefes nefese tırmanarak, tersten gelen bir ay ışığı gibi serpildiği yerler dışında. Gecenin siyahında evler de renklerini, tonlarını pek belli etmiyor: Çatıların düzenini bozan tek şey aralarındaki belirsiz, adeta soyut farklılıklar.

Görünmez bir ip, beni lambanın isimsiz sahibine bağlıyor. İkimizin de uyanık olmasının yarattığı ortaklık değil bunun nedeni: Karşılıklı olamaz bu durum, çünkü ben pencere kenarında, karanlıkta durduğumdan o beni kesinlikle göremez. Sebep başka bir şey, sadece bana ait, yalnızlık duygumla bağlantılı, geceden ve sessizlikten de beslenen, o lambayı var olan tek lamba olduğu için dayanak noktası olarak seçen bir şey. Galiba geceyi bu kadar karartan bu yanan lamba. Galiba lamba ben var olduğum, uyanık olduğum, koyu karanlıkta hayal kurduğum için ışık veriyor.

Belki de var olan her şey, ancak başka bir şey var olduğu için vardır. Hiçbir şey kendiliğinden yoktur, her şey yan yana vardır: Belki sahiden de böyledir. Karşıda bir yerlerde şu lamba, hayalî yüksekliklere sığınmanın ayrıcalığıyla çakmadan duran o deniz feneri olmasaydı, bu saatte var olmazdım, biliyorum –en azından bu şekilde var olmaz, bir anda özbilince varmazdım, bilinç olduğu için, bir anda olduğu için tamamen bendir o–. Hissettiğim bu, çünkü hiçbir şey hissetmiyorum. Bütün bunları, hiçbir şey olmadıkları için düşünüyorum. Hiç, hiç, gecenin, sessizliğin ve içlerindeyken ulaştığım hiçliğin, olumsuzluğun, fazlalığın birazı, benle kendim arasındaki mesafe, şey ve bir tanrının unutuluşu...

442

H.K.

Akılsızca aklımla eğlenerek uykusuz bir uyuklamaya dalmış, bir araya gelince tutarsız duygular kitabımı oluşturacak sayfaların üzerinden geçiyorum. Ve birden sayfalardan ıssız bir tekdüzelik duygusu, aşina bir koku gibi yükseliveriyor. Daima farklı olduğumu söylerken bile, durmaksızın aynı şeyi tekrar etmiş olduğumu hissediyorum; itiraf edemeyeceğim kadar kendime benzediğimi; ve sonuç olarak ne kazanmanın neşesini ne kaybetmenin heyecanını tatmış olduğumu. Kendimle hesaplaşmamışlığım ben, anlık bir dengesizlik, bunlar üzüyor beni, dermansız bırakıyor.

Hep kül rengi yazmışım. Sanki bütün hayatım ve hatta akıl hayatım bile, upuzun, yağmurlu bir günmüş, hapislikten ve alacakaranlıktan, boş bir ayrıcalıktan ibaret bir gün. İpek paçavraların hüznündeyim. Işık ve sıkıntılar içinde, ne olduğumu bilmez haldeyim.

Hiç olmazsa kim olduğumu söylemek için, haddini aşan öznel hayatımın en ufak duygularını kaydetmek için sinirlerle donatılmış bir makine gibi harcadığım zavallı çaba – hepsi bir anda boşalıverdi, bir kova devrilmiş, kainatın suyu yere saçılmıştı sanki. Sahte renklerle inşa ettim kendimi – ve sonuç, şu beş para etmez imparatorluğum. Yaşanmış bir nesrin büyük olaylarını emanet ettiğim şu yüreği, bugün, farklı bir ruhla yeniden okuduğum şu sayfaların ıssız köşelerinde gördüğümde, bir taşra bahçesindeki eski püskü tulumbayı hatırlatıyor, içgüdüyle kurulmuş, ihtiyaçtan çalıştırılmış bir tulumba. En ufak bir kasırga patlamadan, boyumu aşmayan bir denizde gemim dibe vurmuş.

Ve var olmayan şeyler arasındaki mesafeler art arda dizilirken, bilinç namına bana kalan şeye soruyorum, neye yaradı bunca sayfayı inandığım, bana ait sandığım cümlelerle, birer düşünce gibi hissettiğim heyecanlarla; tenhalarda gizlenen bir dilenci kızının tükürüğüyle yapıştırdığı kâğıt parçalarından başka bir şey olmayan bayraklarla, sancaklarla doldurmak.

Benden geriye kalana soruyorum, daha Kader'in kâğıtları arasında var olmaya fırsat kalmadan yitip gitmiş, bu ıskartalık, bu süprüntü, bu yararsız sayfalar neyle kafiyeli?

Kendimi sorguluyor ve devam ediyorum. Soracağımı yazıyor, yeni cümlelerle sarıp sarmalıyor, yeni heyecanlarla karmaşayı dindiriyorum. Yarın gene yazacağım, aptal kitabıma, inançsızlığımla her gün hissettiklerimi yazmaya soğukkanlılıkla devam edeceğim.

Öyleyse sayfalar olduğu gibi devam etsin. Domino partisi bitince – ister galip bitirmiş olalım ister mağlup– bütün taşlar ters çevrilir ve o an bütün oyun simsiyah kesilir.

İçimde gömülü o kadar çok Cehennem ve Araf var ki – oysa hayata aykırı bir iş yaptığımı gören olmuş mu... benim gibi sakin, huzurlu bir adamın?

Portekizce yazmıyorum. Ben kendimce yazıyorum.

444

H.K.

Hayat dışında her şey katlanılmaz hale geldi. Şu büro, şu ev, sokaklar –hatta sahip olsaydım tam tersi şeyler de– fazla geliyor, beni boğuyor; bir tek bütünlük yatıştırıyor. Evet, herhangi bir unsuru bütünün içinde düşündüğüm anda derdim kalmıyor. Şu ölü büroya ölümsüzce giren bir güneş ışığı; bir seyyar satıcının odamın penceresine dek fışkıran çığlığı; hatta sadece insanların, bir iklimin, hava durumu diye bir şeyin var olması, dünyanın insanı sersemletecek kadar nesnel olması...

Güneş ışığı birden benliğime doğru geldi, o da onu birden gördü... Oysa pek tiz bir ışıktı bu, renksiz denebilirdi, siyah zemini bıçak gibi kesiyor, geçtiği yerlerde döşemeye çakılmış eski çivilere, lataların arasında, bu aksızlık partisyonu üzerinde kara porteler gibi uzanan çukurlara can veriyordu.

Dakikalar boyunca güneşin bu huzurlu büroya girmesinin yarattığı, hissedilmez etkiyi izledim... Ancak bir hapishanede olur istilanın böylesi! Güneşin oynaşmasını bir tek mahpuslar seyreder böyle, karıncaların kaynaşmasını seyredercesine.

445

H.K.

18 Eylül 1933

Sıkıntı için miskinlerin ya da işsizlerin hastalığı dedikleri sık sık kulağıma çalınıyor. Oysa çok daha karmaşık bir ruh hastalığıdır bu: Sıkıntı zaten meyilli olanlara musallat olur, üstelik sahici miskinlerden çok çalışanları ya da çalışır gibi yapanları (bu durumda bu ben oluyorum) sever.

Doğal Hindistanlarla, bilinmedik memleketlerle dolu iç hayatın sahici debdebesiyle, aslında iğrenç bir tarafı olmayan gündelik hayatın iğrençliği arasındaki çelişkiden daha kötüsü yok. Sıkıntının yükü, ortada miskinlik gibi bir bahane yokken iyice ağırlaşır. Çalışmadan edemeyenlerin sıkıntısı ise en beteri.

Sıkıntı, işsizliğin yarattığı isteksizlikten kaynaklanmaz, herhangi bir şey yapmanın gereksizliğine yürekten inanmış insanların başına gelen, çok daha ağır bir hastalıktır bu. Ve bu şartlarda yapacak ne kadar çok işiniz varsa, çekeceğiniz sıkıntı da o kadar artar.

Kim bilir kaç kez, bunca zahmetle yazdığım defterden kaldırdığımda, başımdaki bütün dünyanın akıp gittiğini fark etmişimdir! Uyuşuk olmayı, hiçbir şey yapmamayı, yapacak hiçbir işimin de olmamasını çok daha fazla tercih ederdim, çünkü o zaman bu elle tutulur sıkıntının tadını çıkarabilirdim. Şu anki sıkıntımda ne huzur var, ne asalet, ne de var olma tiksintisine karışan o rahatlık: Yapmak zorunda bile olmadığım işlerin potansiyel yorgunluğunun yerine, sadece ve sadece, yapabilmiş olduğum işlerin sınırsızca yavaşlaması var.

446

H.K.

Ömer Hayyam

Hayyam'ın sıkıntısı, ne yapacağını bilemeyen, aslında hiçbir şey yapamadığı ya da beceremediği için bu halde olan bir adamın çektiğiyle bir değildir. Öylesi, ölü doğmuş insanların ve kendini haklı olarak morfine ya da kokaine verenlerin sıkıntısıdır. Acem bilgenin

sıkıntısı ise, bununla karşılaştırılamaycak kadar asil ve derindir. İyice düşünmüş ve her şeyin karanlık olduğunu görmüş; bütün dinler, bütün felsefeler üzerine kafa yormuş, nihayet Süleyman'ın lafına gelmiş bir adamın sıkıntısıdır onunki: "Gördüm ki her şey boşmuş, ruhun çektiği acılardan ibaretmiş" ya da şu öteki kralın –daha ziyade imparator demeli–, Septimus Severus'un, o da der ki: *"Omnia fui, nihil..."* – "Her şeydim, hiçbir şeye değmezmiş."

Hayat, demiş Gabriel Tarde, yararsızlıktan geçerek imkânsızı aramaktır; Ömer Hayyam da olsa böyle söylerdi.

Acem bilgenin içkiye kendini vermekte ısrar etmesinin nedeni budur. İç, iç! Pratik felsefesi böyle özetlenebilir. Neşesine neşe katmak için, neşe neşeye daha çok benzesin diye içen, ehlikeyif bir ayyaştan bahsetmiyoruz. Unutmak ve belki biraz daha az kendi olmak amacıyla içen, kırgın bir ayyaş da değildir Hayyam. O şaraba neşeyi, eylemi ve aşkı katandır; Ömer Hayyam'da en ufak bir enerji işareti, en ufak bir aşk cümlesi geçmediğini de gözden kaçırmayalım. *Rubaiyat*'ta incecik siluetiyle (nadiren de olsa) zuhur eden küçük Saki kesinlikle salt "şarap sunan genç kız" değildir. Şair, tıpkı bir şarap testisinin narinliğine vurulurcasına vurulmuştur onun endamına.

Neşe, şaraptan Başpapaz Aldrich[92] gibi konuşur [...]

Sonuç olarak Ömer Hayyam'ın pratik felsefesi, haz arayışının dibe vuracağı kadar silikleşmiş, dingin bir Epikürcülüğe varır. Gülleri seyretsin, şarap içsin, ona yeter. Hafif bir meltem, havadan sudan bir sohbet, bir testi şarap, üç beş çiçek – Acem bilgenin en önemli arzu nesneleri bundan ibarettir işte, hepsi bu. Aşk insanı kışkırtır ve yorar, eylem dağıtır ve başarısızlığa götürür, kimse bilmeyi bilmez ve düşünmek her şeyi donuklaştırır. İşte bu yüzden kendi içimizdeki arzulardan ve umutlardan, faydasız dünyayı açıklama iddiasından veya aptalca onu iyileştirmeyi, yönetmeyi amaçlamaktan vazgeçsek daha iyi olur. Her şey hiçtir ya da *Yunan Antolojisi*'nde yazdığı gibi "her şey akılsızlıktan gelir", üstelik bir Yunan, yani akılcı biridir bunu bize söyleyen.

447

H.K. [?]

Var olan bütün dinlerin, bütün felsefelerin doğrularına ya da yalanlarına, gereksiz yere kanıtlarıyla öne sürülen, adına bilim denen bütün varsayımlara kayıtsız kalacağız. İnsanlık denen şeyin ya da insanlığın kaderini ya da bir bütün olarak başına gelebilecek ve gelemeyecek olanları da umursamayacağız. Sevmekse, evet, İncil'de dendiği gibi "yakınımızı" seveceğiz, ama İncil'in adını bile anmadığı insan'ı değil. Bu her birimiz için bir noktaya kadar doğrudur: En yürekli olanımızın bile, Çin'deki bir katliama karşı elinden ne gelir? Ama sokakta haksız yere tokatlandığını gördüğümüz bir çocuk için, düşlerimizin olanca gücüyle acı çekeriz.

Herkese sevgi göstermek, kimseyle yakınlaşmamak. Fitzgerald[93] notlarından birinde Hayyam etiğini bir açıdan böyle yorumlar.

İncil yakınlarımızı sevmemizi söyler: İnsana ya da insanlığa karşı bir sevgiden bahsetmez, zaten kimse de bunu dert etmez.

Buraya (sanırım layıkıyla) aktarıp yorumlayabildiğim kadarıyla, Ömer Hayyam'ın felsefesini benimseyip benimsemediğimi merak eden olabilir. Cevabım, hiçbir fikrim yok. Bazı günler pratik felsefeler içinde en iyisi buymuş, hatta başka felsefe yokmuş gibi geliyor. Bazı günler ise boş bir bardak misali, içi boş, ölü ve yararsız buluyorum onu. Kendimi bilmiyorum, çünkü düşünüyorum. Dolayısıyla gerçekten düşünüp düşünmediğimi de bilmiyorum. İnancım olsa farklı bir insan olurdum; ama şu da var ki, deli olsam da farklı olurdum. Sonuç olarak farklı olsaydım farklı olurdum.

Fani dünyayla ilgili bu öğretilerden başka, bir de tarikatlarda öğretilen gizli bilimler ve gizli olduklarında ifşa edilen, açık törenlerle sergilendiklerinde ise saklanan gizemler var tabii. Sözgelimi, Roma kilisesinde Meryem adına yapılan ayinler ya da masonluktaki *Kutsal Ruh* ritüeli gibi büyük Katolik ritlerinde gizlenen ya da yarı gizlenen şeyler.

Ama sırlara eren bir insanın, alt tarafı yanılsamanın başka bir yüzünün sıradan bir kurbanı olmadığını nereden bileceğiz? Eğer rasgele bir deli, deli haliyle çok daha büyük bir sırra sahipse, bu kişi

neye inanacaktır? Spencer bilgimizin bir küre olduğunu, büyüdükçe bilmediklerimize temas ettiği noktaların da çoğaldığını söyler. Bunun yanı sıra, sırlara ermenin bize neler getirebileceğine dair, bir Büyü üstadının şu korkunç sözleri de hiç aklımdan çıkmaz: "İsis'i gördüm," der, "İsis'e dokundum: Ama var olup var olmadığını bilmiyorum."

Acem şairi, hüznün ve hayal kırıklığının Üstadı.

448

H.K. [?]

Ömer Hayyam

Ömer'in bir kişiliği vardı; ben ise, kendi adıma ne mutlu ya da ne yazık ki, hiçbir kimliğe sahip değilim. Bir an sahip olduğum benlikten bir sonraki an uzaklaşıyorum; dün olduğumu bugün çoktan unutmuş oluyorum. İnsan Ömer gibi, olduğu kişi olduğunda, tek bir dünyada, dış dünyada yaşar; benim gibi olduğu kişi olmadığında ise, sadece dış dünyada değil, aynı zamanda binbir farklı yüzü olan bir iç dünyada yaşar. Benim gibi biri, Ömer'le aynı felsefeyi benimsemeye heveslense bile, ister istemez ona çok uzak kalır. Dolayısıyla ve aslında istemeden kendimde her biri farklı bir ruha tekabül eden farklı felsefeler barındırıyorum, öte yandan eleştirebilirim de bunları; Ömer hepsini birden reddedebilirdi, çünkü onun tamamen dışındaydılar; ben ise atamam, çünkü onlar, bendir.

449

H.K.

2 Kasım 1933

Bazı acıların, öylesine içlerine işlemiş, öyle incelikleri vardır ki, ruhtan mı yoksa beden mi kaynaklanırlar, hayatın boşluğu karşısındaki rahatsızlığı mı yansıtırlar, yoksa karaciğer, mide ya da beyin gibi organik bir uçurumumuzun hastalanmasından mı kaynaklanırlar, anlayamayız. Kim bilir kaç kez, her zamanki özbilincimin, kaygılı bir durgunluğun karmaşık çökeltilerine karışarak karardığını hissetmişimdir! Kaç kez var olmak canımı yakmıştır, o derece anlaşılmaz bir bulantıdır ki bu, hayattan tiksinmekten mi ileri gelir, yoksa kusacağımın habercisi midir, ayırt edemem! Kim bilir kaç kez...

Bugün ruhum, bedenime kadar ulaşan bir hüzne gark olmuş durumda. Belleğimi, gözlerimi, kollarımı, her yerimi acıtıyorum. Sanki olduğum şeye tamamen yayılmış bir romatizmaya yakalanmışım. Varlığım günün duru aydınlığından, masmavi gökyüzünden, tepede asılı, salkım saçak ışık dağıtan dalgadan etkilenmiyor. Bizi kuşatan havaya bir kişilik kazandıran, sanki hâlâ yaz ortasındaymışız gibi sonbaharı hatırlatan, hafif, serin meltem hiç neşe vermiyor bana. Hiç benim için hiç. Hüzünlüyüm, ama belirli – hatta belirsiz bir hüzün bile değil bu. Orada, dışarıda, çöp tenekeleriyle dolu sokakta yaşıyorum hüznü.

Bu ifadeler ne hissettiğimi tam olarak tercüme edemiyor, zaten hiçbir şey hissettiklerimizi tam olarak tercüme edemez hiç kuşkusuz. Ama öyle ya da böyle hissettiklerimin etkisini başkalarına iletmeye çalışıyorum – kendimle sokağın farklı şekillerde nasıl karıştığını; sokak bana yabancı, ama onu gördüğüm için, açıklayamayacağım, çok özel bir biçimde bana ait ve böylece benim bir parçam.

Farklı olup uzak ülkelerde yaşamak isterdim. Farklı olup, yabancı sancaklar altında ölmek isterdim. Bugün olmayan günlere ait olduğu için daha güzel görünen, belirsiz yansımalara ve renk lekelerine indirgenmiş – esrarlı, bambaşka, benzeri görülmemiş çağlarda imparator ilan edilmek isterdim. Şu olduğum adamı gülünç duruma düşürebilecek ne varsa isterdim, hem de beni gülünç duruma düşürsün diye. Keşke, ah, keşke... Ama güneş parladığında hep güneş vardır, gece çöktüğünde hep gece vardır. Istırap canımızı yaktığında hep ıstırap vardır, düş bizi avuttuğunda ise hep düş. Olması gereken değil, olan neyse o vardır, daha iyi ya da daha kötü olacağından değil, yoksa farklı olacağı için. Hep vardır...

Çöp tenekeleriyle dolu sokakta çöpçüler yerleri temizleyerek ilerliyor. Kahkahalar, takılmalar arasında tenekeleri tek tek yük arabalarına koyuyorlar. Ben de yukarıdan, büronun penceresine dikilmiş, uyuklayan gözkapaklarımın ardından ağır gözlerimle onları görüyorum. Hissettiklerimi, işi başından bu adamların koşturmacasına bağlayan ince, anlaşılmaz bir şey var; yabancı bir duygu bütün bu sıkıntıyı, kaygıyı, bulantıyı çöpe çeviriyor, şakalaşmalar arasında omzuna vurduğu gibi, olmayan bir yük arabasına fırlatıveriyor. Ve gün ışığı, her zamanki dinginliğiyle, sokak dar olduğu için eğik olarak inip çöplerin kaldırıldığı yerde parlıyor – tam olarak tenekelerin üstünde değil, karanlıktalar çünkü, sokağın aşağısında, çırak çocukların kararsızlık içinde kıpırdanarak, hiçbir şey yapmamakla uğraştığı köşede.

450

H.K.

Bir müjdenin, tıpkı karamsar bir umut gibi havada süzüldüğü hissedildi; yağmur bile bir an çekingenliğe kapıldı sanki; boğuk bir karanlık sessizce havaya yayıldı. Ve birden muhteşem bir gün, bir çığlık gibi havaya saçıldı. Soğuk bir cehennemin aydınlığı her bir şeyin içine girmiş, bütün beyinleri, bütün köşeleri doldurmuştu. Herkes aptallaştı. Sonra, darbe geçince her şeyden bir safra attı. Donuk yağmur da aşınmış, kuru sesiyle[94] neşeden bahsediyordu. İnsan istemeden kendi yüreğini hissediyor, düşünmek baş döndürüyordu. Büroda tarifsiz bir din kurulmaktaydı. Herkes kendini olduğundan farklı hissediyordu, patron Vasques de bir şeyler söylemeyi düşünerek odasının kapısına çıktı. Moreira gülümsedi, aniden korkuya kapıldığı için yüzü hâlâ sapsarıydı. Ve gülümseyişi, bir sonraki gök gürültüsü muhakkak daha uzaktan gelecek, diyordu. Son sürat ileri atılan bir araba, sokağın bütün gürültülerini adamakıllı altüst etti. Telefon gönülsüzce titremeye başladı. Patron Vasques odasına dönecek yerde, büyük salonda duran telefona yöneldi. Bir durgunluk oldu, bir

sessizlik, yağmur bir kâbusta gibi yağıyordu. Patron Vasques susmuş olan telefonu unuttu, ayak işlerine bakan ufaklık salonun en dibinde haddini bilmez bir eşya gibi hafifçe kımıldandı.

Huzur ve rahatlık getiren büyük bir neşe hepimizi şaşırttı. Sersemliğimizi atamamış olarak, olanca sevecenliğimizi, geçimliliğimizi takınarak, ani bir hevesle işimize döndük. Söyleyen olmadığı halde içeridekilerden biri pencereleri ardına kadar açtı. Taptaze, tarifsiz bir koku, su dolu havayla birlikte koca odaya daldı. Şimdi hafiflemiş olan yağmur uysalca yağıyordu. Sokağın gürültüleri aynı olsa da, şimdi farklıydı. Arabacıların sesi geliyordu, sapına kadar gerçek insanların sesiydi bu. Yan sokaktan tramvay çıngırakları açıkça bizimle toplumsal bir bağ kuruyordu. Yalnız bir çocuğun kahkahası, dupduru ortamda bir kanaryanın ötüşü gibi çınladı. Hafif yağmur iyice cılızlaştı.

Akşamın saat altısı. Paydos vaktiydi. Patron Vasques, aralık kapısının önünden "Gidebilirsiniz," dedi bize, kelimeleri ticari bir dua gibi telaffuz ederek. Hemen kalktım, muhasebe defterimi kapatıp yerine koydum. Kalemimi iyice görünür bir yere, hokkadaki özel oyuğuna yerleştirdim, sonra Moreira'nın yanına gidip umut dolu bir "yarın görüşürüz" fırlattım, sanki bana çok önemli bir hizmette bulunmuş gibi elini sıkarak.

451

H.K.

Yolculuklar mı? Yolculuklara çıkmak için var olmak yeter. Bedenimin ya da kaderimin treninde, tıpkı manzaralar gibi hep birbirine benzeyen, hep farklı olan sokaklara ve meydanlara, yüzlere ve hareketlere doğru sarkarak, gardan gara gidercesine bir günden öbürüne giderim.

Düşlere daldığım zaman, görüyorum. Bir yolculukta bundan fazla ne yapabilirim? Sadece hayal gücü çok zayıf olan insanlar, bir şeyler hissetmek için yer değiştirmeye ihtiyaç duyar.

"Herhangi bir yol, hatta şu Entepfuhl Yolu bile seni dünyanın öbür ucuna götürür." Ama dünya, dünya olalı, ne zaman etrafında tur atılsa, öbür ucu Entepfuhl'a, yani yolculuğun başladığı noktaya çıkar. Aslında dünyanın ucu, tıpkı başlangıcı gibi, dünyayı kavrayışımızdır. Manzaralar bizde manzaralaşır. İşte bundan dolayı onları hayal ettiğimde yaratmış olurum; onları yarattığıma göre demek ki vardırlar; ve var olduklarına göre, herhangi bir manzara gibi onları da görebilirim. Yolculuğa çıkmaya ne gerek var? İster Madrid'e, ister Berlin'e, İran'a, Çin'e, ister kutuplara gideyim, görünüşümün ve hissetme tarzımın tutsağı olduğum sürece, kendimden başka nerede olabilirim?

Hayat, onu ne hale getiriyorsak odur. Yolculuklar, yolcuların kendisidir. Gördüğümüz, gördüğümüzden değil, biz her neysek, ondan ibarettir.

452

H.K.

Tanıdıklarım arasında, gerçek bir ruhu olan tek gezgin, uzun zaman önce aynı işyerinde çalıştığım bir delikanlıydı. Bu çocuk şehirlerin, ülkelerin, seyahat acentelerinin broşürlerini toplardı; gazetelerden bulduğu ya da sağdan soldan edindiği bir kartpostal serisi vardı; dergilerden manzaralar, egzotik kıyafetler, irili ufaklı gemiler olan illüstrasyonlar kesmişti. Uyduruk ya da gerçek şirketlerin, hatta çalıştığı yerin adına seyahat acentelerini dolaşır, İtalya'ya gitmek için broşürler, Hindistan yolculuğu için broşürler, Portekiz'le Avustralya arasındaki gemi bağlantılarını gösteren broşürler isterdi.

Tanıdığım en sahici, bundan dolayı da en büyük gezgin değildi sadece; aynı zamanda karşıma çıkmış en mutlu insanlardan biriydi. Sonradan ne olduğunu bilmediğime üzülüyorum, daha doğrusu, üzülmem gerektiğini hayal ediyorum; aslında hiç önemi yok, çünkü bugün, onu tanıdığım kısacık dönemin üzerinden on yıl, belki daha fazla zaman geçmişken, o artık bir yetişkin olmuştur: Görevlerine

bağlı biri, hatta belki evlenmiştir, toplum içinde herhangi bir rolü olan su katılmamış bir aptala dönmüştür – ölüdür kısacası, yaşarken ölmüştür. Ve bedensel olarak yolculuğa çıkmak gibi bir salaklık da yapmış olabilir, oysa zihninde ne kadar iyi gezerdi.

Şimdi hatırladım: Bu çocuk Paris'le Bükreş arasındaki demiryollarını ezbere bilir, İngiltere'yi bir baştan bir başa arşınlardı ve yabancı isimleri yarım yamalak telaffuz etmesine rağmen belli belirsiz kendini belli eden ruhunun ne kadar yüce olduğu, bütün parlaklığıyla, açıkça hissedilirdi. Bugün bir ölü olarak varlığını sürdürüyordur herhalde, ama belki günün birinde, yaşlanınca Bordeaux'ya gitmektense Bordeaux'yu hayal etmenin sadece daha iyi değil, aynı zamanda çok daha sahici olduğunu hatırlar.

Ama aslında bütün bunların başka bir açıklaması olabilirdi, örneğin belki de sadece başka birini taklit etmiştir. Ya da... Evet, bazen çocukların zekâsıyla yetişkinlerin aptallığı arasındaki korkunç farka bakıyorum da, çocukken yanımızda hep bir koruyucu melek varmış, diyesim geliyor, bize kendi yıldızsal zekâsını ödünç verirmiş ve sonra, yukarıdan gelen bir emrin zoruyla, belki çok da üzülerek bizi terk edermiş, tıpkı dişi hayvanların büyüyen yavrularını terk etmesi gibi ve bizi kaderimiz denen o yemliğe bırakıverirmiş.

453

Kafenin terasından, titreyerek hayatı seyrediyorum. Şu apaydınlık, alabildiğine bana ait meydanda yoğunlaşan hayatın –o darmadağın şeyin– pek azını görebiliyorum. Sarhoşluğun ilk anına benzeyen bir durgunluk, nice şeylerin ruhunu anlatıyor bana. Dışımda, gelip geçenlerin ayak seslerinde, hareketlerinin ince ayarlı öfkesinde gözle görülür, ortak hayatın akıp gittiğini duyuyorum.

Bu saatte duyularım donuyor ve her şey farklı geliyor – duygularım karmaşık, açık bir hata, hayalî bir akbaba gibi kanat çırpıyorum, yerimden hiç kıpırdamaksızın.

İdealleriyle yaşayan bir adam olarak en hararetle özlediğim şeyin sahiden de sadece şu masada, şu kafenin terasında oturup böylece kalmak olmadığını kim iddia edebilir?

Her şey külleri karıştırmak kadar boş, henüz şafağı bulmamış zaman kadar belirsiz.

Ve ışık varlıklara öyle dingince, öyle kusursuzca konuyor, onları hüzünle gülümseyen bir gerçekle öyle bir altın rengine boyuyor ki! Dünyanın olanca gizemi bakışlarıma kadar inerek sıradanlığın, sokaktaki seyirliğin kisvesine bürünüyor.

Ah! Gündelik hayat, hemen yanı başımızdaki gizeme nasıl da değip geçiyor! Şüpheyle gülümseyen Zaman, bu karmaşık ve insani hayatın ışıklanan yüzeyine nasıl da çıkıp Gizem'in dudaklarına yükseliyor! Bütün bunlar size ne kadar modern geliyor! Ve aslında hepsi eski, hepsi gizli ve hepsi, her bir şeyde parlayandan bambaşka bir anlamla mühürlenmiş!

454

H.K.

Gazete okuma işi, estetik açıdan daima, manevi açıdan da çoğunlukla azap vericidir, böyle meselelere pek kafa yoran biri olmasanız bile.

Savaşlar ve devrimler –mutlaka şurada ya da burada devam eden bir tane vardır– sonunda olanları okuyup bitirdiğinizde dehşet değil, sıkıntı verir. Ruhumuzu yaralayan, onca ölüden, onca yaralıdan, savaşarak ölen ya da mücadeleye bile giremeden öldürülenlerin fedakârlığından yansıyan zulüm değil; canların ve malların yararsızlığı söz götürmez bir şey uğruna, aptalca feda edilmesidir. Bütün idealler, bütün hırslar erkekler arasında geçen çamaşırcı kadın kavgalarıdır. Hiçbir imparatorluk, bir çocuğun bebeğinin kırılmasına değmez. Hiçbir ideal, küçük bir oyuncak trenin feda edilmesine layık değildir. Faydalı bir imparatorluk, verimli bir ideal gören olmuş mu bugüne dek? Bunların hepsi insanlığa dahil ve insanlık hep aynı – değişken

ama kusurlu kalmaya mahkûm, iki yana sallanabilir ama ilerlemekten âciz. Olayların amansız akışı karşısında, nasıl olduğunu bilmeden edindiğimiz ve bilmediğimiz bir vakitte kaybedeceğimiz hayatın karşısında, toplumsal hayat denen, savaştan ve asla gerçekleştirilmeyenler üzerinde boş yere düşünmenin yorgunluğundan ibaret sayısız satranç tahtasının karşısında – bilge kişi huzuru, yaşamayı düşünmek zorunda olmamayı özlemez de ne yapar, çünkü yaşamaya mecbur olmak, havadan, sudan küçük bir yer istemek ve hiçbir yerde değilse dağların ardında barışın hüküm sürdüğüne yanılsamasına inanmak zaten yeterince ağırdır.

455

H.K.

Hayatta gülünç, iğrenç ya da ağır zekâlı görünmemize neden olan talihsiz olayları, kendi soğukkanlılığımızın ışığında, yolculuğun cilveleri olarak görmeliyiz. Şu dünyada hiçlikten hiçliğe ya da her şeyden her şeye giden biz yolcular (gönüllü olalım ya da olmayalım), yolculuğun dertlerini, arabanın sarsılıp durmasını pek önemsememesi gereken, sıradan seferileriz. Bu düşünceyle avunuyorum, belki kendi kendimi avutuyorum, belki de gerçekten beni avutacak bir şey var bunda. Ama zaten, üzerinde fazla kafa yormazsam, aslı olmayan avuntu elle tutulur bir gerçeğe dönüşüyor.

Hem sonra, insanı avutan öyle çok şey var ki! Her zaman birkaç yarım bulutun salındığı o masmavi, o aydınlık ve dingin, derin gök var; kırlarda ağaçların sert dallarını oynatan, şehirde, dördüncü ya da beşinci kat pencerelerine asılmış çamaşırları sallayan hafif meltem var. Kâh sıcak, kâh serinlik var, hem sonra anılar da, pişmanlıklar ya da umutlarla, dünyanın penceresinden[95] sarkan sihirli bir gülümsemeyle hep geri gelir ve arzuladığımız şey, benliğimizin kapısını çalar, tıpkı Mesih denen dilenciler gibi.

456

H.K.

31 Mart 1934

Kalemi elime almayalı ne uzun zaman olmuş! Birkaç gün içinde, yüzlerce yıllık bir inzivada yaşadım. Issız bir göl gibi, hiçbir yerde olmayan manzaraların ortasında durgunlaştım.

Vakit geçtikçe günlerin çeşit çeşit tekdüzeliğini, hepsi birbirine benzeyen saatlerin benzemez akışını – sonuç olarak hayatı tadıyordum. Bütün bunları tadıyordum ve bu zaman zarfında uyumuş olsam hiçbir şey değişmezdi. Issız manzaraların ortasında, hiçbir yerde olmayan bir göl gibi durgunlaştım.

Çoğu zaman kendimi tanıyamıyorum – kendini en iyi tanıyan insanlara sık sık olur bu... Bana can veren farklı kılıklar altında kendime bakıyorum. Bütün değişenlerin içinde, değişmeden kalan benimdir; yapılmış olanlar arasında ise, hiçbir şey olan her şey.

İçime doğru bir yolculuğa çıkarcasına kendime dalarak, taşradaki o eski evin o bambaşka tekdüzeliğini hatırlıyorum... Çocukluğum orada geçti, ama çok istesem bile, o çocukluğun şimdiki hayatımdan daha mutlu mu, yoksa mutsuz mu olduğunu söyleyemezdim. Eskiden orada yaşayan bugünkü ben, alabildiğine farklıydı: İkisi tamamen değişik, kıyas kabul etmez, apayrı hayatlardı. Dışarıdan bakıldığında ikisini yakın gösteren tekdüzelikler bile, hiç kuşkusuz kendi içlerinde bambaşkaydı. Kesinlikle iki tekdüzelik değil, iki hayattılar.

Nedir bu anıları uyandıran?

Yorgunluk. Hatırlamak dinlendirir, çünkü hareket etmez insan. Kim bilir kaç kez, daha çok dinlenebilmek için hiç var olmamışların anılarını canlandırmışımdır; yaşadığım o taşra şehrinden belleğimde kalanlarda, benim hiç oturmadığım geniş salonlarda yaşayan, döşemenin üstünde latadan lataya atlayan, eski zamanın bir ucundan bir ucuna salınan anıların netliği de yoktur nostaljisi de.

O derece kendi kendimin kurgusu olmuş durumdayım ki, bir an için hissettiğim her duygu daha doğduğu anda bozulup hayalî bir duygu haline geliyor: Hatırlamak hayale, hayal etmek hayaldeki

unutuşa dönüşüyor, kendimi tanımak ise kendi hakkımda hiç düşünmemeye.

Kendi varlığımdan o kadar soyundum ki var olmak için ilk önce giyinmem gerek. Sadece kılık değiştirdiğimde kendim oluyorum. Çevremdeki tüm yabancı güneşler ölürken, benim asla göremeyeceğim manzaraları altın rengine boyuyor.

457

H.K. [?]

Modern meseleler şunlardır:

1) Aynaların evrimi;

2) Gardıroplar.

Bir bedeni ve ruhu olan, giyinen varlıklar haline gelmiş durumdayız.

Ruh bedenle daima uyumlu olduğundan ruhun kıyafet giymesi âdet oldu. Bir bedeni olan insanlar olarak giyimli hayvanlar kategorisinde yer aldığımız gibi, aynı zamanda en temel özelliği kıyafetsiz dolaşmamak olan bir ruha sahibiz.

Mesele, kıyafetimizin bir parçamız haline gelmesi değil sadece. Kıyafetin giderek dallanıp budaklanması var bir de, ayrıca ne ilginçtir ki, bedene doğal zarafetini veren unsurlarla ya da hareketlerle kıyafet arasında hiçbir bağ yok.

Şu anki zihinsel durumumu toplumsal bir örnekle açıklamam istense, hiç sesimi çıkarmadan bir ayna, bir giysi askısı, bir de tükenmezkalem gösterirdim.

458

H.K.

Baharın ortalarına doğru, sabahın hafif pusunda Aşağı Şehir uyanıyor, mahmurluğu henüz üstünde, güneş de doğmaya nazlanıyor. Hâlâ yarım bir soğuğun hissedildiği havada huzurlu bir neşe hâkim ve hayat, var olmayan meltemin hafif esintisinde, çoktan geçmiş olan soğuktan hafifçe ürperiyor – soğuğun kendinden çok anısı yüzünden ve şu anki havaya bakmadan, onu daha çok yaklaşan yazla kıyaslayarak.

Küçük kafelerle bistrolar hariç, dükkânlar henüz açılmamış, ama bu dinginlikte pazar günlerinin uyuşukluğundan eser yok; sadece dinginlik bu. Yavaş yavaş rengini belli eden havada erkenci bir sarışınlık var, mavi ise, salkım saçak pusun içinde pembeleşmekte. Taze kıpırtılar sokaklarda seyreliyor, gelip geçenlerin yalnızlığı belli olmaya başlamış, ender açık pencerelerde, en tepede birkaç sabah hayaleti de beliriyor. Tramvaylar az yüksekten, oynak, sarı, numaralı yollarında ilerliyor.[96] Ve dakikalar geçtikçe sokaklar gözle görülür şekilde ıssızlaşmışlıktan kurtuluyor.

Ne düşünce, ne heyecan; bütün dikkatimi duyularıma vermiş, havada geziniyorum. Erken uyandım; hiçbir plan yapmadan sokağa indim. Düş görürcesine etrafı gözlemliyorum. Düşünür gibi görüyorum. Ve hafif bir heyecan pusu saçma bir şekilde içimde kabarıyor; dışarıda dağılan sis, adeta usulca içime sokuluyor.

Birden, istemeden hayatım hakkında düşünürken buluyorum kendimi. Fark etmemişim, ama olmuş bir kere. Görmekten ve duymaktan başka bir şey yapmadığımı sanmıştım ben, bu aylakça gezintinin başından beri, dışarıdan aldığı görüntüleri yansıtan bir alet, gerçekliğin karaltılar yerine renk ve ışık olarak belirdiği beyaz bir ekran demiştim kendime. Ama bilmesem de, çok daha fazlasıymışım. Aynı zamanda kendi kendini reddeden insanmışım ve böyle soyut düşünmem de başlı başına reddetmek demekmiş.

Hava sis dağılınca kararıyor, adeta sis karışmış solgun bir ışıkla kararıyor. Ansızın gürültünün iyice yoğunlaştığını, çok daha fazla dünyanın var olduğunu hissediyorum. Çoğalmış yayaların ayak sesleri daha telaşsız. Derken *varina*'ların[97] hızlı, çevik adımları, dev sepetler taşıyan fırıncı çıraklarının yalpalayışı, kendi yokluklarını ve ötekilerin azıcık telaşını bir anda parçalayarak fışkırıyor; akla gelebilecek her şeyi

satan başka kadınlar da ayrı ayrı, birbirlerine benziyor; onları tekdüzelikten kurtaran tek şey, sepetlerin içindekiler, ama farklı nesnelerden çok farklı renkler. Sütçüler, seyyar mesleklerine özgü büyüklü küçüklü bidonları, içi boş, saçma anahtarlar gibi birbirine vuruyor. Polisler kavşaklarda durgun, günün gözle görülmez yükselişinin içinde, uygarlığın kıpırtısız inkârı[98] onlar.

Şu an hissediyorum ki, bütün bunları, aramızda onları görmemden başka ilişki olmaksızın sadece görmeyi, hayatın yüzeyine daha bugün vurmuş yetişkin bir gezgin gibi seyretmeyi ne çok istermişim meğer! Doğduğum günden beri bütün bu şeylere münasip anlamlar yakıştırmayı öğrenememiş olmayı, üzerlerine yapıştırılmış olanın değil, kendi ifadelerinin ışığında onları görebilmeyi. *Varina*'yı, ona *varina* denmesinin, var olduğunun ve balık sattığının bilinmesinin ötesinde insani gerçekliği içinde tanıyabilmeyi. Polis memurunu, Tanrı'nın gördüğü gibi görmeyi. Her şeyin ilk kez bilincine varmayı, korkunç sırlara, Gizem'e erercesine değil de, dolaysız olarak, adeta Gerçeklik çiçek açmışçasına.

Bir çan kulesinde ya da bir meydanda bir saat vuruyor –sekiz kere olmalı, ama saymadım–. Saat denen şu bayağılık yüzünden uyanıyorum kendimden: Toplumsal hayatın zamanın sürekliliğini hapsetmek için yarattığı manastır hayatıdır saat, soyutun içindeki sınır, bilinmezliğin içindeki hududtur. Kendimden uyanıyorum, artık hayatla ve her zamanki insanlıkla dolmuş olan, beni çevreleyen dünyaya bakıyorum, gökyüzünü tamamen terk etmiş olan sisin (masmavilikte hâlâ gezinen uçuk mavilikler sayılmazsa) kelimenin gerçek anlamında ruhuma girmiş olduğunu görüyorum, aynı zamanda varlıkların en mahrem parçasına, ruhumla ilişki kurdukları yere de sızmış. Gördüğümün görüntüsünü kaybettim. Görürken kör oldum. Etrafımdaki şeyler aşina oldu, bayağılaşmaya başladı bile. Ve Gerçek bitmiş artık: Şu gördüğüm sadece Hayat.

... Evet, benim de ait olduğum, kendi de benim olan hayat; sadece Tanrı'ya ya da kendine ait olan Gerçeklik tükendi, ne gizem ne hakikat bulunur Gerçeklik'te, gerçek olduğu ya da öyle göründüğü için bir yerlerde sabit olarak vardır mutlaka, zamana bağlı ya da sonsuz

olmakta özgürdür, mutlak imgedir, dışarıdaki bir ruhun aklından geçendir o.

Adımlarımı yavaşça, sandığımdan daha hızlıca, beni evime götürecek olan kapıya yöneltiyorum. Ama girmiyorum; duraksıyorum; yoluma devam ediyorum. Alacalı bulacalı mallarını esnercesine ortalığa sermiş olan Figueira Meydanı doluyor, yürürken yolumu kesiyor. Yavaşça ilerliyorum, ölüyüm ve gözümdeki görüntü bana ait değil, o artık hiçbir şey değil: İstemeden Yunan kültüründen, Roma düzeninden, Hıristiyan ahlakından ve uygarlığı oluşturan bütün diğer yanılsamalardan miras payını almış, benim de içinde bir şeyler hissetmekte olduğum o insani hayvana ait sadece.

Peki, diriler nerede?

459

H.K.

Keşke kırda olsam, şehirde olmayı sevebilirdim o zaman. Şehri böyle de seviyorum – o zaman iki kat fazla severdim.

92. Henry Aldrich (1647-1710), İngiltere'de, Christchurch'ün başpapazı, teolog ve hümanist olarak tanınır. Daha ileride geçen Yunan şair ise Glikon'dur.

93. Edward Fitzgerald (1809-1883), Ömer Hayyam'ı İngilizceye çevirdi.

94. Ya da: *neredeyse insanca* sesiyle.

95. Ya da: *hiçliğin* penceresinden.

96. Ya da: yollarını *çınlatıyor*.

97. Sepetlerini başlarında taşıyan balıkçılar; Lizbon'un tipik görüntülerinden, bugün az da olsa *varina*'lar hâlâ var.

98. Ya da: *üniformalı* inkârı.

460

H.K.

Duyarlılık artmış, şimdi daha ince şeyleri hissedebiliyor, daha saçma bir şekilde sarsılıyor, ufacık şeylerden tir tir titriyor. Böyle karanlık bir günde kaygılara boğulmak için olağanüstü bir akıl gerek. Zaten pek hassas olmayan insanlık havayı dert etmez, ne de olsa öyle ya da böyle, havanın her hali lazım; yağmuru da kafasına damlamadan anlamaz.

Donuk, gevşek günde, nemli bir yakıcılık var. Büroda tek başıma hayatımı gözden geçiriyorum – ve gördüklerim, şu boğazımı sıkıştıran, hüzün veren güne harfiyen benziyor. Tekrar her şeye sevinen o çocuk olarak görüyorum kendimi, her şeye heveslenen delikanlı ve nihayet neşesi de hevesi de kalmamış bir erkek. Bütün bunlar uyuşukluk, donukluk içinde gelip geçti, tıpkı bunu fark etmeye ya da hatırlamaya beni mecbur eden şu gün gibi.

Aramızdan kim geri dönüşsüz yoldan dönüp de yolda layıkıyla yürümüş olduğunu iddia edebilir?

461

H.K.

En küçük şeylerin bana çile çektirmekte ne kadar mahir olduğunu gayet iyi bildiğim için, küçük olmalarına bakmadan, onları nerede görsem hiç tereddütsüz kaçarım. Benim gibi güneşin önünden bulut geçti diye üzülen bir insana bu karanlığın, her daim kendi varlığıyla örtülü olan günün elem vermemesi mümkün müdür?

Yalnızlığım bir mutluluk arayışı değil, çünkü yapımda yok mutlu olma yeteneği; hiç kaybetmemiş olanlar dışında kimsenin elde

edemeyeceği huzur da değil peşinde koştuğum; bir uyku arayışı benimki, bir silinme isteği, utangaçça bir reddediş.

Bu zavallı odanın dört duvarı benim için hem hücre hem uzaklaşma, hem yatak hem de tabut. Ben en çok hiçbir şey düşünmediğim, istemediğim, hayal kurmadığım, hayalî bir bitkinin, hayatın yüzeyinde büyüyen basit bir yosunun uyuşukluğunda kaybolduğum anlarda mutlu olurum. Hiçbir şey olmadığımın saçma bir şekilde bilincine varmanın, ölümün, yok olacağımı sezmenin tadını çıkarırım damla yaş dökmeden.

Hiç "Üstat" diyebileceğim biri olmadı. Hiçbir İsa gelip benim için ölmedi. Hiçbir Buda bana yol göstermedi. Hayallerimin yücelerinde hiçbir Apollon, hiçbir Athena zuhur edip ruhumu aydınlatmadı.

462

H.K.

Gelgelelim, kendimi zorla hayatın hareketlerinin ve amaçlarının dışına attıkça; şeylerle temas etmemeye çalıştıkça – tam da kaçmak istediğim şeyin kucağına düştüm. Dünyanın pisliklerine açık mizacımın bütün tecrübesiyle biliyordum ki hayat duyumu bana hep acı vermiştir, bunun için ne hayatı hissetmeyi istiyordum ne de varlıklara dokunmayı. Ama bu temastan kaçınırken kendimi tecrit ettim ve kendimi tecrit ederken de, zaten aşırı hassas olan duyarlılığımı iyice azdırmış oldum. Şeylerle ilişkimi tamamen kesebilmiş olsaydım, duyarlılığıma gayet iyi gelirdi bu. Ama tam tecrit mümkün değil. Hiçbir şey yapmıyorsam da nefes alıyorum; hiç hareket etmiyorsam da kıpırdanıyorum. Öyle ki, tecridin sonucunda duyarlılığımın iyice bilenmesinden başka kazanç elde etmediğim gibi, eskiden bana hiç zararı dokunmayacak, incir çekirdeğini doldurmaz olaylar da birer felakete dönüştü. Kaçmak için yanlış yöntem seçtim. Kötü bir dönüş yaparak başladığım yere kaçtım, böylece orada yaşamanın dehşetine bir de yol yorgunluğu eklenmiş oldu.

İntiharı hiçbir zaman bir çare olarak düşünmedim, çünkü hayata olan nefretim aslında ona olan sevgimden kaynaklanıyor. Kendimle aramdaki bu içler acısı yanlış anlamanın bilincine varmam çok uzun zaman aldı. Bir hata yaptığıma nihayet ikna olunca öfkeden deliye döndüm, herhangi bir şeye ikna olduğumda hep böyle olurum, bir yanılsamayı kaybetmek demektir bu benim gözümde.

İstencimi tahlil ede ede öldürdüm. Aynı zamanda istençten önceki döneme denk düşer ama, gene de ne çok isterdim şu her şeyi tahlil etmeye başlamadan önceki çocukluk günlerine geri dönebilmeyi!

Parklarımın en dibinde, kıpırtısız saatte böcekler uğuldarken ve yaşamak bir hüzün gibi değil, bitsin diye beklediğim, etimdeki bir sancı gibi üzerime çökerken ölü bir uyku, gökte yükselen güneşin altında havuzların dalgınlığı.

Ötede bir saray, bahçeler dalgın, uzaklarda kaybolan daracık yollar, var olmuşlar için yapılmış taş sıraların ölü zarafeti, sönmüş ihtişam, bozguna uğramış zarafet, yitik cam boncuklar. Ey şimdiden unuttuğum arzu, ah keşke seni düşlemenin hüznüne kavuşabilsem gene!

463

[Bu "bağlayıcı" metin, kitabın sonuna alınmıştır –483 numaralı metin–.] (Fr. çevirmenin notu)

464

H.K.

Bu kitabın bundan önceki sayfalarını okuyan herkes, benim bir hayalperest olduğumu düşünecek hiç kuşkusuz. Kesinlikle doğru değil bu. Hayalperest olacak kadar param yok.

Büyük melankoliler, sıkıntı kokan hüzünler ancak ve ancak rahat, gösterişsiz, fakat lüks ortamlarda yaşayabilir. İşte bu nedenle Poe'nun Egeus'u, saatlerce hastalıklı düşüncelere gömüldüğünde eski bir şatodadır, aileden kalma bir şatodur burası, hayatın kabir uykusuna yattığı büyük salonun kapılarının ardında, görünmez uşaklar hem evi, hem de yemek işini çekip çevirmektedir.

Büyük hayallerin yeşermesi için, birtakım toplumsal koşullar gerekir. Bazı günler, yazmış olduklarımın ritmik, kaygısız hareketinin büyüsüne kapılarak Chateaubriand'ı düşünmüş, ama çok geçmeden vikontlukla, hatta Bretonlukla hiçbir ilgimin olmadığını hatırlamışımdır. Bir başka sefer, söylediğim bir şeyin anlamında Rousseau'yla bir benzerlik yakaladığımı zannetmiştim, ama soylu ve şato sahibi olarak doğma ayrıcalığına sahip olmadığım gibi, İsviçreli ve serseri olarak doğmanın nasıl bir şey olduğunu da bilmediğimi hatırladım hemen.

Ama sonuçta, Rua dos Douradores'te de evren var. Tanrı her yerde olduğu kadar burada da, varoluş bilmecesinden mahrum kalmayalım diye çırpınıyor. İşte bundan dolayı, tekerleklerden ve ahşap döşemelerden çekip çıkardığım hayaller, zayıf olmalarına, kötü arabalarla, tahta hayvan kafesleriyle dolu manzarayı yansıtmalarına rağmen, sahip olduğum, sahip olabileceğim yegâne şeyler.

Gerçek günbatımları kesinlikle başka yerde. Ama şehre bakan dördüncü kattaki bu evde bile insan sonsuzluğu düşleyebilir. Doğru, aşağısı sonsuz bir keşmekeş, ama öbür uçta yıldızlar da var... Akşam vakti, sokağa açılan pencereme yaslanmış, olmadığım burjuvanın tatminsizliğiyle asla olamayacağım şairin hüznü arasında parçalanmış haldeyken aklımda bunlar dolaşıyor.

465

H.K.

9 Haziran 1934

Büyük sıcaklar bastırdığında hırçınlaşırım. Gördüğüm kadarıyla, yaz saatlerinin ışığı sert bile olsa, kim olduğunu bilmeyen varlıklara tatlı gelebiliyor. Ama bende böyle olmuyor. Taşkın dış hayatla, hissetmeyi ya da düşünmeyi bilmeksizin hissettiklerim, düşündüklerim – sonsuza dek mezarsız bırakılmış duygularımın cesedi arasındaki fark fazlasıyla şiddetli. Adına evren denen bu şekilsiz vatanda, doğrudan bana baskı yapmasa da varlığımın birtakım gizli ilkelerine saldıran zorba bir düzende yaşıyor gibiyim. İçimden usulca, gizlice, erkenden imkânsız bir sürgünü özlüyorum.

En önemlisi, uykum var. En hastalıklı olanları da dahil bütün uykuların tersine, fark ettirmeden fiziksel olarak insanı dinlendiren bir uyku değil bu. Hayatı unutma noktasına, belki de bize düşler verme noktasına varan, ruhumuza süzülerek her şeyden feragat etmenin huzurlu armağanlarını adeta tepsiyle bize sunan bir uyku da değil. Hayır: Bir türlü uyuyamayan bir uyku bu, gözkapaklarına ağırlık yapıyor ama kapatamıyor onları ve cesaretini yitiren dudaklarımızın acı kıyılarını, hem aptallık hem de tiksinti okunan bir ifadeyle büzüyor. Ruh uzun uykusuzluklar yaşarken, bedenin üzerine çöken gereksiz uykulara benziyor.

Neşeye değilse de bir tür rahatlamaya ancak gece olduğunda kavuşabiliyorum; rahatlık anları normalde insana keyif verdiğinden, ister istemez benimkiler de keyif veriyor. Böylece uyku geçiyor, uykuyla gelen, karmaşaya, zihnin bulutlanmasına benzeyen o şeyin silindiğini, aydınlandığını, neredeyse ışıl ışıl parladığını hissediyorum. Bir an için bir başka şeye umutlanıyorum. Ama umut kısa sürüyor. Ardından uykusuz, umutsuz bir sıkıntı geliyor, uyumamış bir adamın kötü uyanışı ve yorgun bedenli zavallı bir ruh olarak odamın penceresinden on binlerce yıldızı seyrediyorum; on binlerce ve derken hiç, hiçlik – ama bütün o yıldızlar...

Kendi yüzünü görememeli insan, çünkü bundan daha korkunç bir şey yok. Doğa insana hem kendine, hem de kendi gözlerinin içine bakamama yeteneğini bahşetmiş.

İnsan sadece akarsularda ve göllerde seyredebilirdi yüzünü. Ve bunu yaparken vücudunun alması gereken şeklin de simgesel bir anlamı vardı. Kendini görmek denen o alçaklığı yapmak için suya sarkmak, eğilmek zorundaydı.

Aynayı her kim icat ettiyse, insan ruhunu zehirlemiştir.

467

Şiirlerimi dinliyordu –o güne dek, dalgınlıkla gayet iyi okuduğum dizeleri– ve derken, bir doğa kanununun yalınlığıyla dedi ki: “Bu halinizle böyleyseniz, hele bir de simanız başka olsa kim bilir ne kadar büyüleyici bir insan olurdunuz.” “Sima” kelimesinin içeriğinden çok kendisi, kendi hakkımda bilmediklerimin boğazından tuttuğu gibi, kelimenin gerçek anlamında ayağımı yerden kesti. Odamdaki aynayı, sefaleti bilmeyen zavallı dilenci yüzümü gördüm; birden ayna döndü, Rua dos Douradores’in hayaleti seriliverdi karşıma – postacılara layık bir nirvanaya ulaşmıştım.

Duygularımın keskinliği, bir türlü anlayamadığım bir hastalığa dönüşmekte. Hastalığı çeken bir başkası, ben ise onun hasta parçasıyım, çünkü gerçekten de, benden daha fazla hissedebilen bir şeyin buyruğu altında gibiyim. Koca bir organizmanın sorumluluğunu taşıyan özgün bir dokudan, hatta basit bir hücreden farkım yok.

Düşündüğümde anlayın ki sayıklamaktayım; hayal kurduğumda ise uyanığım. Kendi kendimle karışmışım ve içimde artık hiçbir şey, var olmayı beceremiyor.

468

H.K.

19 Haziran 1934

İnsan sürekli olarak soyutluğun içinde yaşayınca –ister düşüncenin, ister düşünülmüş duygunun soyutluğu olsun– çok geçmeden, hissettiğinin ya da istediğinin aksine, doğamız gereği en kolay algılayabileceğimiz gerçek hayata ait şeylerin bile hayalete dönüştüğünü görüyor.

Birini ne kadar dostum sayarsam sayayım ve hatta bu dostluk ne kadar gerçek olursa olsun, onun hastalandığını ya da öldüğünü duymak, sadece ve sadece bulanık, belirsiz, silik bir duygu yaratıyor bende, bu da beni utandırıyor. Ancak olayı, manzarayı gözümle görürsem heyecanım kabarıyor. Hayal ederek yaşamak, hayal gücümüzü aşındırır, özellikle gerçekliği hayal etme gücümüzü. İnsan zihninde var olmayanla, zaten var olması mümkün de olmayanla yaşamaktan, sonunda var olabilecek olanı bile hayal edemez hale geliyor.

Bugün eski bir dostumun ameliyat olmak üzere hastaneye yattığını söylediler, uzun zamandır görmediğim, ama bütün samimiyetimle, taşkın bir şefkat olduğunu varsaydığım bir duyguyla hep düşündüğüm biriydi. Haberi alınca içimde uyanan biricik berrak ve olumlu duygu, beni bekleyen mecburi angaryayla ilgiliydi: Onu ziyaret edecektim ya da ironik bir olasılıkla, gidecek cesareti bulamazsam, o zaman da bunun pişmanlığını yaşayacaktım.

Hepsi bu... Karaltılarla yaşaya yaşaya kendim de düşüncelerimde, hissettiklerimde, kimliğimde bir karaltıya döndüm. Hiç olmadığım o normal varlığa duyduğum sancılı özlem, varlığımın özüne sızdı. Ama hepsi bu, sadece budur hissettiğim. Ameliyat olacak arkadaş için gerçek bir üzüntü duymuyorum. Ameliyat olacak hiçbir insan için, şu dünyada acılar, sıkıntılar çeken hiç kimse için gerçekten üzüldüğüm söylenemez. Ben sadece, acı çekebilen bir varlık olamamanın azabı içindeyim.

Ve bir saniye içinde, kim bilir hangi içgüdünün etkisiyle, karşı konulmaz bir şekilde bambaşka bir düşünceye geçiverdim. Adeta sayıklar gibiyim; hissetmeyi başaramadığım, olmayı başaramadığım şeye ağaç hışırtıları karışıyor, havuzlara doğru akan bir suyun şırıltısı,

hiçbir yerde olmayan bir park... Hissetmeye zorluyorum kendimi, ama bunun nasıl yapıldığını bilemez olmuşum. Kendimin gölgesi, varlığımı teslim ettiğim bir gölge olmuşum. O Alman masalındaki Peter Schlemihl gibi[99] gölgemi değil, özümü satmışım şeytana. Acı çekmemekten, acı çekmemeyi bilmemekten mustaribim. Yaşıyor muyum, yoksa yaşar gibi mi yapıyorum? Uyuyor muyum, yoksa tamamen uyanık mıyım? Belirsiz bir meltem, günün sıcaklığından gelen bir serinlik her şeyi unutturuyor. Gözkapaklarıma hoş bir ağırlık çöküyor... Şu güneşin benim bulunmadığım, bulunmayı istemediğim çayırlara da yaldızlar döktüğünü hissediyorum... Şehrin bütün gürültülerinden büyük bir sessizlik yayılıyor... Ne kadar güzel! Bir de hissedebilseydim, asıl o zaman nasıl güzel olurdu!..

469

H.K.

Yazmak bile cazibesini kaybetti gözümde. Sadece heyecanları ifade etmek değil, uzun uzadıya cümleleri şekillendirmek de; hepsi o kadar sıradanlaştı ki, yemek yer ya da su içer gibi yazıyorum, belki biraz dikkatli, belki biraz dikkatsizce, ama dalgınca bir kayıtsızlık ile, coşkudan ve ateşten yoksun bir özen arasında bölünmüş olarak.

470

H.K.

Konuşmak, başkalarına haddinden fazla ilgi göstermek demek. Derler ki, çenesinden ölürmüş balıklar... ve Oscar Wilde.

471

H.K.

21 Haziran 1934

Şu dünyayı bir yanılsama ya da gölge oyunu olarak kabul edebildiğimiz andan itibaren, başımıza gelenleri bir düş, uyumakta olmamıza güvenerek varmış gibi davranan bir şey gibi görebiliriz. Ardından, içimizde varoluşun bütün aksiliklerine, engellerine karşı keskin, derin bir kayıtsızlık uyandığını duyarız. Ölenler sokağın köşesini dönmüştür, onları göremeyişimiz bundandır; ıstırap çekenlerse, onları hissediyorsak bir kâbus, düşünüyorsak nahoş bir rüya gibi gözümüzün önündedir. Bizdeki acı da bu hiçlikten ibarettir. Bu dünyada sol yanımıza yatmış, uyumaktayızdır ve yüreğimizin bunalmış canının sesi düşlerimize kadar girmiştir.

Hepsi bu... Biraz güneş, biraz meltem, uzakları süsleyen üç beş ağaç, mutlu olma arzusu, geçip giden günlerin melankolisi, hep belirsiz kalan bilim ve bir türlü yakalayamadığımız gerçeklik... Hepsi bu – hayır, hepsi bu...

472

H.K.

29 Haziran 1934

Gizemciliğin içinde, sadece hoşlukların olduğu, mecburiyetlerin bulunmadığı mertebeye ulaşmak; hiçbir tanrı olmaksızın vecde girmek, sırlara ermeden gizemci ya da *epoptes*[100] olmak; hiç inanmadığımız bir cennet üzerine günlerce düşünmek – cehaletin ne olduğunu da gayet iyi bilen bir ruh zevke ancak böyle kavuşur.

Bir gölgeyle kuşatılmış bir beden olan benliğimin çok üstünde, çok uzağımda – ne kadar da yüksekte salınır sessiz bulutlar; bir bedene tutsak düşmüş ruhun, benim çok üzerimde – ne kadar da yüksekte salınır gizli gerçekler... Her şey o kadar yücelerde ki... Ve aşağıdaki gibi

yukarıda da her şey geçer, bize yağmurdan başkasını bırakan bulut, ıstıraptan gayrısını bırakan gerçeklik görülmemiştir... Evet, yücelen her şey yücelerden geçer ve geçer; arzulanabilecek ne varsa uzaktadır ve uzaktan geçer... Evet, her şey çeker bizi kendine, her şey yabancıdır bize ve her şey geçer.

İster güneşte ister yağmurda, ister beden olayım ister ruh, benim de geçip gideceğimi bilmek neye yarar? Her şeyin salt hiçlik, dolayısıyla hiçliğin her şey olduğunu umut edebilmek dışında, hiçbir şeye.

473

H.K.

26 Temmuz 1934

Anormal olmayan her zihinde Tanrı inancı vardır. Anormal olmayan hiçbir zihinde, belirli bir Tanrı'ya inanç yoktur. Her şeyi, hem var olan hem de imkânsız bir varlık yönetir; bir kişiliğe sahipse de tarif edilemez; varsa amaçları da anlaşılamaz. Ona Tanrı demekle her şeyi söylemiş olduk, Tanrı kelimesinin belli bir anlamı yoktur zira ve böylece herhangi bir anlam yüklemeden onu ifade etmiş oluruz. Ezeli, ebedi, her yerde hazır ve nazır, şefaatli ya da mutlak adalet sahibi gibi, adına bazen yapıştırdığımız sıfatlar kendiliğinden kopar gider, kendine yeten isimlerin yanındaki her gereksiz sıfat gibi. Tanımsız olduğu için özniteliklerden de yoksun olan O, tam da bu nedenden dolayı mutlak isimdir.

Ruhun hayata tutunması da böyle berrak ve belirsiz bir şey. Hepimiz öleceğimizi biliriz; hepimiz ölmediğimizi hissederiz. Doğruyu söylemek gerekirse, karanlık bir içgüdüyü alet ederek ölümün bir yanlış anlama olduğuna bizi inandıran ne bir arzudur ne de bir umut: Gönlümüzden gelen bir itirazdan doğar bu inanç, bir reddedişten [...]

474
H.K.

Bir gün

Öğle yemeği yemek yerine –her gün kendime hatırlatmak zorunda kaldığım bir ihtiyaç bu– Tejo'yu görmeye gittim, sonra sokaklarda rasgele gezinerek geri geldim, bunun ruhuma faydası olduğunu düşündüğümü bile farz etmedim. Her şeye rağmen...

Yaşamak, zahmetine değmiyor. Bakmak – işte buna, bir tek buna değer. Yaşamaksızın bakabilsek mutluluğu yakalamış olurduk! Ne var ki, bütün düşlerimizin âdeti olduğu üzere, bu da imkânsızdır. Hayatı defterden silebilen bir esriklik olsa!..

Hiç olmazsa yeni bir karamsarlık yaratsak, yeni bir reddediş, bizden geriye, zararlı da olsa bir şey kalacağına kanabilelim diye!

99. Alman Yahudi folklorunun bir kahramanı, Chamisso'nun bir öyküsünde geçer.

100. Eleusis gizemlerinde yüksek dereceye varmış mürit. Pessoa henüz yayımlanmamış başka bir metinde *epoptes*'lerden bahseder.

475
H.K.

“Neye güldünüz?” diye sordu Moreira kötülük düşünmeden, salonu bölen iki etajerin arasındaki boşluktan.

“İki ismi karıştırmışım da...” dedim soluğumu toparlamaya çalışarak.

“Ah, demek öyle,” diye kestirip attı Moreira ve sonra büroya da, benim üzerime de yeniden tozlu bir dinginlik çöktü.

Vikont de Chateaubriand şurada durmuş, hesap kitapla uğraşıyormuş! Pek Sayın Profesör Amiel, şahane bir tabureye tünemişmiş! Kont Alfred de Vigny, Grandela mağazasının mallarını göndermekteymiş! Senancour buracıkta, Rua dos Douradores’teymiş!

Hatta, okuması asansörsüz binada merdiven tırmanmak kadar zahmetli olan Paul Bourget bile... Saint-Germain Bulvarımı bir kez daha, iyice görebilmek için, tam Brezilyalı plantasyoncunun ortağının kaldırıma tükürdüğü anda pencereye yöneldim.

Aynı anda hem bunları düşünmekle, hem sigara tüttürüp hem de iki şeyi doğru dürüst bağdaştıramamakla meşgulken, birden zihnimdeki kahkaha dumanla çakıştı ve boğazımda tökezleyerek, duyulabilen, çekingen bir kahkaha olarak gün yüzüne çıktı.

476
H.K.

Tamamen benim elimden çıkma bu günlüğün fazlasıyla sahte olduğunu düşünenler çok olacaktır. Ama sahtelik benim yapımda var. Hem ayrıca, manevi hayatım hakkında özenle not tutmaktan başka ne eğlencem var? Aslında özendiğim de yok, notları bir kuyumcu

titizliğiyle bir araya getirdiğim de söylenemez. Bana ait olan bu özenli dilde, kendi doğallığında düşünmekteyim.

Dış dünyayı içsel bir gerçeklik olarak kabul eden biriyim. Bunu metafiziksel olarak değil, gerçeği yakalamamızı sağlayan alışılagelmiş duyularımla hissediyorum.

Geçmişteki uçarılığımız, bugün ömrümü yiyip bitiren, dinmeyen bir özlemdir.

Manastırların açılma saati şimdi. Gün, hırçınlıklarımızın üzerine çöktü. Havuzların mavimsi gözlerindeki son bir umutsuzluğa güneşin ölümü yansımış. Ah! Eski zaman parklarının ne de önemli bir parçasıydık; heykellerle, yolların pek İngiliz nizamıyla nasıl da şehvetle bütünleşmiştik. Kıyafetler, ince kılıçlar, *peruklar,* reveranslar ve alaylar nasıl da sıkı sıkıya ruhumuzun özüne aitti! Biz, kim miyiz? Sadece ıssız bahçenin sonundaki fıskiye, çoktan takatten düşmüş, acınası bir halde, daha yükseğe uçmaya heveslenmeye uğraşan kanatlı su.

477

H.K.

... ve gerçek kıtaların sonunda, sonsuz bir günün bitiminde, uzak, gösterişli, soğuk nehirlerin kıyısında süsenler.

Sunup sunabilecekleri budur, ama gerçektirler.

478

H.K.

Ay ışığı

Manzaranın tamamı hiçbir yerde.

479

Durduğum yükseklikten sarp gölgeler halinde aşağı inen dondurucu şehir, en altta, ayın altında uyuyor.

Bilincin hangi umutsuzluğudur, var olmanın, kendime tutsaklığımın hangi sıkıntısıdır beni dört bir yandan istila edip dışarı taşmayan, varlığımı yumuşaklık, korku, acı ve perişanlıkla baştan kuran.

Saçma bir hüzünde bu ne anlatılmaz, ne biçim bir aşırılık; her şeyden yetim kalmış ne yakıcı ve metafiziksel olarak ne kadar da bana ait bir acı...

480

Şehir melankolik gözlerimin önünde hayal meyal, sessizce uzanıyor.

Evler havaya asılı öbekler halinde eşitsizce dağılıyor ve ay, belirsiz lekelere dönüşerek, bu yığının kıpırtısız sarsıntılarında sedef gibi parlıyor. Çatılar ve gölgeler, pencereler ve ortaçağ görülüyor. Kenar mahallelere yer yok. Görünenlerin tümünün üzerinde uzakların ışığı süzülüyor. Baktığım yerin üstünden karaağaç dalları; cesaretini yitiren ruhumda koca şehrin uykusunu duyuyorum. Ay ışığında Lizbon ve benim yarınki yorgunluğum!

Bu ne biçim bir gece! Dünyanın ayrıntılarını yaratan bilsin ki, benim için ay anından daha iyi araştırma konusu, daha güzel bir melodi yoktur, geri kalan her şeye uzaktır o, içindeyken, kendimi tanırken tanıyamaz olurum.

Düşünmediklerimi bölen ne bir meltem var, ne bir varlık. Uykuluyum, yaşarken olduğum gibi. Ne var ki gözkapaklarımda bir ağırlık var, kendi soluğumu duyuyorum. Uyudum mu, uyanık mıyım?

Ayaklarımı yaşadığım yere yöneltmek için harcadığım çaba, bütün duyularıma akıtılmış kurşun. Silinip gitmenin hazzı, gereksizliğin

sunduğu çiçek, hiç telaffuz edilmeyen ismim, kıyıların arasını dolduran kaygım, görevleri başkalarına bırakma ayrıcalığı – atadan kalma parkın bitiminde, son dönemecin ardında, gülden bir gemi gibi serpilmiş, başka bir yüzyıl.

481

H.K.

Berbere her zamanki gibi, aşina bir yere rahatça, kolayca dalıvermenin mutluluğuyla girdim. Yeniliklere karşı kaygıyla karışık bir hassasiyetim var: Ben sadece, bildiğim yerlerde rahat ederim.

Koltuğa oturunca, çocuk boynuma serin ve temiz bir örtü bağlarken, o an aklımdan geçeni, sağ koltukta çalışan arkadaşını sordum, yaşça ondan büyük ama şakacı bir adamdı, hastaydı. Hiç gerek yokken sormuştum soracağımı: Orada otururken çağrışımlar bunu aklıma getirmişti. "Dün öldü," diye karşılık verdi havlunun ve benim arkamda duran ses, tonu hiç değişmeden, sesin parmakları son bir kez enseme kaydıktan sonra yakamla aramdaki boşluktan sıyrıldı. Bütün gerçekdışı keyfim bir anda öldü, tıpkı yan koltuktan bir daha gelmemecesine silinmiş berber gibi. Bütün düşüncelerim üşüdü ansızın. Tek kelime etmedim.

Özlem! Hiçbir yakınlığım olmayan birini bile özlüyorum – zamanın kayıp gitmesinin karşısında kaygılanıyor, hayatın gizemi karşısında hastalanıyorum. Her günkü sokaklarımda her gün gördüğüm yüzler – onları göremezsem kahrolurum; hiçbir şey değillerdir oysa gözümde, bütün hayatın simgesinden başka hiçbir şey.

Sabahın dokuz buçuklarında sık sık karşılaştığım, kirli tozluklar takan alakasız ihtiyar? Boşu boşuna insana musallat olan piyangocu? Tütüncünün kapısında purosunu tüttüren şu tombul, kırmızı suratlı, kısa boylu ihtiyar? Ya soluk benizli tütüncü? Defalarca gördüğüm, gördükçe hayatımın bir parçası haline gelen bu insanlara ne oldu? Rua da Prata'dan, Rua dos Douradores'ten, Rua dos Fanqueiros'tan silinme sırası yarın bana da gelecek. Yarın ben –şu hisseden ve düşünen insan,

kendi evrenim–, evet, yarın o sokaklardan geçmekten ben vazgeçeceğim, ötekiler uzak bir "Ne oldu acaba?" ile beni anacaklar. Ve bütün yaptıklarım, bütün hissettiklerim, bütün yaşadıklarım herhangi bir şehrin sokaklarındaki günlük hayattan bir yayanın eksilmesinden ibaret kalacak.

482

H.K.

Edebiyat –sanat ile düşüncenin o birleşimi, gerçekliği lekelemeyen o icraat– bence insanoğlunun, uğrunda var gücüyle uğraşması gereken amaçtır, tabii insanoğlu aşırı büyümüş bir hayvani ur değil de, sahiden insan olsaydı. Bana öyle geliyor ki bir şey söylediğimizde o şeyin bütün erdemini korumuş, ürkütücü gücünü[101] ise elinden almış oluruz. Kırlar kelimelere döküldüğünde barındırdığı yeşilliklerden daha yeşil hale gelir. Çiçekleri hayal gücünün uzamında resmederek anlattığımızda, hücresel yaşamda asla olamayacak kadar uzun ömürlü renklere bürünürler.

Kıpırdanmak, yaşamaktır; kendini anlatmak, hayatta kalmaktır. Hayatta doğru tasvir edebildiklerimizin dışında gerçek yoktur. Eleştirmencikler, müthiş ahenkli yazılmış falanca şiirin alt tarafı bir günün güzelliğini anlattığını vurgulamaktan çok hoşlanır. Ama günün güzel olduğunu söylemek zor iş, hem güzel gün kendiliğinden yok olur gider. Bundan dolayı, bu güzel günü upuzun, çiçeklerle donanmış bir anıyla korumalı, dışarının geçici, boş tarlalarını ve göklerini yeni çiçeklerle, yepyeni gezegenlerle donatmalıyız.

Biz ne isek her şey odur ve onu yoğun olarak hayal ettiğimiz sürece, bedenimizde yuvalanmış tüm hayal gücümüzle gerçek anlamda o olduğumuz ölçüde, her şey, zaman içinde yerimizi alacaklar için de var olacaktır. O geniş, donuk manzarasıyla tarihin bir yorum nehrinden, üstünkörü tanıklıkların her nasılsa uzlaşmasından başka bir şey olduğunu zannetmem. Hepimiz romancıyız ve gördükçe anlatırız, çünkü görmek de bütün ötekiler gibi karmaşık bir iştir.

Şu an ifade edecek öyle çok temel fikir, gerçek anlamda fiziğin ötesinde duran öyle çok şey var ki yorgunluk çöküyor üzerime, bir daha yazmamaya, artık düşünmemeye karar veriyorum; ateşin uykuyu getirmesine ses çıkarmayacağım ve gözlerimi kapayıp kedi okşar gibi, tüm söyleyebileceklerimi okşayacağım usulca.

483

H.K.

5 Haziran 1934

Nihayet yatışmaya başladım.[102] Bütün izler, süprüntüler sanki hiç var olmamışçasına ruhumdan silindi. Sonunda yalnız ve huzurluyum işte. Şu yaşadığım gibi bir anda dine dönebilirdim. Ne var ki beni yücelere çeken hiçbir şey yok, her ne kadar aşağıya çeken de yoksa da. Adeta var olmaktan vazgeçmişim, gene de var olduğumun bilincindeymişim gibi özgür hissediyorum kendimi.

Yatışıyorum, evet, yatışıyorum. Gereksiz bir şey kadar yumuşak, derin bir dinginlik, varlığımın kuytularına iniyor. Okunmuş sayfalar, yerine getirilmiş görevler, hayatın olayları ve tesadüfleri – hepsi silik bir alacakaranlığa dönüşmüş, bilmediğim huzurlu bir şeyi kuşatan, zor görülen bir haleye. Zaman zaman ruhumu unuttuğum teşebbüsler; bazen eylemi unutturan düşünceler, heyecandan yoksun bir şefkate, kaba, boş bir merhamete dönüşüyor.

Bunun sebebi şu tatlı, ağır, yumuşak ve bulutlu gün değil. Daha yeni şekillenen şu meltem de değil – neredeyse bir hiç o, titreyişleri şimdiden duyumsanan havanın biraz fazlası. Yer yer hafifçe maviyle lekelenmiş, göğün isimsiz rengi de değil. Hayır. Hayır, çünkü hissetmiyorum. Görmeye niyetli değilken görüyorum, çaresizce görüyorum. Var olmayan bir gösteriyi izliyorum dikkatle. Ruh değil, huzur duyuyorum. Kıpırdadıklarında bile berraklıklarını, kıpırtısızlıklarını yitirmeyen dış şeyler, Şeytan aklını çelmeye geldiğinde Mesih'in dünyayı en tepeden gördüğü gibi görünüyor bana.

Varlıklar hiçtir, Mesih'in niye kanmadığını anlıyorum. Varlıklar hiçtir, benim anlayamadığım, onca bilimle yaşlanmış Şeytan'ın bu kadarcık şeyle akıl çelebileceğini sanmış olması.

Ak usulca ey hissedilmeyen hayat, unutkan ağaçların altından süzülen, sessizlik akıtan nehir! Ak okşarcasına kimselerin bilmediği ruh, eğilmiş uzun dallar ardındaki görünmez mırıltı! Ak gereksizce, ak mantıksızca hiçbir şeyin bilincinde olmayan bilinç, uzakta, yaprakların kucağında parlayan belirsiz ışık, nereden gelip nereye gittiği bilinmeyen bilinç! Ak ve beni de bırak ki unutayım!

Yaşamaya cüret etmemiş insanın hafif soluğu, hissetmeyi bilmeyenin kaba yutkunmaları, düşünmekten kaçınmış olanın yararsız mırıltısı – usulca geç git, silinerek geç, mecbur olduğun kasırgalara kapıl, zorla önüne serdikleri yokuştan çık, ister gölgeye yürü ister dünyanın kardeşi ışığa, ister şana ister Kaos'un ve Gece'nin kardeşi yıkıma – ama kendindeki derin karanlıklarda hatırla ki senden sonra geldi Tanrılar ve Tanrılar da zamanı gelince göçer.

101. Ya da: *bütün tadını*.

102. Pessoa bu metni ölümünden bir yıl önce yazmıştı.

BÜYÜK METİNLER

I

“Uyuyan suların Madonnası...”

Yabancılar ormanında

Biliyorum ki uyandım ve hâlâ uyumaktayım. Hayatın verdiği yorgunluktan bitap düşmüş, eskimiş bedenim, vakit henüz çok erken, diyor. Hafif bir sinir var üzerimde. Nedendir bilmem, kendime ağır geliyorum...

Bedenle hiç ilgisi olmayan, berrak bir uyuşukluk içinde, uykuyla uykusuzluk arasında, bir düşün suretinden ibaret bir düşte durulmuş, yatıyorum. Dikkatim iki dünya arasında salınıyor, kör gözleriyle bir okyanusun derinini, aynı zamanda bir göğün derinini görüyor; derinlikler karışıyor, iç içe giriyor, var olduğum yeri de, düşümde neyi gördüğümü de bilemez haldeyim artık.

Gölgelerle dolu bir rüzgâr, benliğimde uyananın üzerine ölü tasarıların külünü üflüyor. Yabancı bir gökten ılık bir sıkıntı şebnemi damlıyor. Engin, kıpırtısız bir kaygı ruhumu içeriden yönetiyor ve meltem nasıl ağaçların doruklarıyla oynarsa, o da öyle, rasgele değiştiriyor beni.

Ilık, hastalıklı odamda, sabahı müjdeleyen bu an, dışımda, alacakaranlığın bir ürpertisi sadece. Tepeden tırnağa huzurlu bir karmaşayım... Neden doğar ki gün? Şafağın sökeceğini bilmek beni kahrediyor, sanki ben çabalamazsam gün doğmayacak.

Tarifsiz bir yavaşlıkla sakinleşiyorum. Gevşiyorum. Yarı uyur yarı uyanık, havada dalgalanıyorum ve başka türden bir gerçeklik beliriyor birden ve ben, kim bilir nerelerden gelen bu gerçekliğin tam ortasındayım.

Birdenbire çıkıyor ortaya –ama yanı başındaki, bu ılık odanın gerçekliğini silmeksizin–, ansızın zuhur ediyor o tuhaf orman. İkisine

birden yönelen dikkatimde iki gerçeklik, birbirine karışan dumanlar gibi yan yanalar.

Bu saydam manzara hem kendi dünyasında, hem ötekinde ne kadar berrak!

Ya şu uzak ormanı benimle birlikte, bakışlarıyla donatan kadın kim? Neden bir an meraka kapıldım? Bunu öğrenmeyi istediğimin bile bilincinde değilim.

Bu bulanık oda, var olduğunu bildiğim, ötesinde manzarayı gördüğüm koyu bir pencere... Manzarayı ise çoktandır tanırmışım; şu yabancı kadınla bu başka gerçeğin, bu gerçekdışılığın içinde gezinirmişim nice zamandır. İçimde, şu ağaçlarla çiçekleri, şu ücra yolları tanıyalı beri geçmiş yüzlerce yüzyılı ve bakışlarıma aldırmaksızın başıboş gezinen, o eski, o uzak beni hissediyorum, bu odada bulunma duygusu bakışlarımı perdeliyor.

Uzaktan kendimi görüp hissettiğim bu ormanda zaman zaman, ağır bir esinti bir duman savuruyor ve duman, belirsiz mobilyaları, perdeleri, geceden gelen uyuşukluğuyla, şimdiki varlığımla bulunduğum odanın, karanlık, berrak görünüşü. Sonra esinti diniyor ve manzara tekrar bütünleşiyor, kendi oluyor, öteki dünyanın uzak manzarası...

Kimi zaman da bu küçücük oda, o bambaşka memleketin ufkuna yayılan sislerin külüne dönüyor... Orada, toprak diye bu gözle görülür odaya bastığımız anlar da var...

Kendimi düşlere bırakıyorum, hem kendim, hem o kadın olarak çiftim. Muazzam bir yorgunluk, kapkara bir ateş olup beni tüketiyor... Sonsuz, uysal bir arzu, üzerime çöken sahte hayattan başka bir şey değil...

Ey donuk mutluluk... Ey yolların kavuştuğu yerdeki sonsuz durak! Düşteyim ve dikkat kesilmiş zihnimin ardında benimle düşlere dalan biri var... Ve belki de ben, var olmayan o Kimse'nin düşüyüm sadece...

Dışarıda şafak öyle uzak ki! Bana ait, farklı gözlerin önünde uzanan ormansa öylesine yakın!

Uzağındayken neredeyse aklımdan silinen ormanı, en çok ona sahipken özlüyorum, içinde dolaşırken ağlıyorum arkasından, ona kavuşmayı en derinden diliyorum...

Ağaçlar! Çiçekler! Ulu ağaçların arasında açılan patikalar!

Sedirlerin, erguvanların altında yürürken bazen kol kola girerdik ve ikimizin de hayalinden geçmezdi yaşamak. Etimiz belirsiz bir kokuydu, hayatımız ise bir pınarın mırıldanan yankısı. El ele tutuşurduk, bakışlarımız sorardı: Şehvet neydi acaba, aşk yanılsamasına tende gerçeklik kazandırmak ne demekti...

Parkımızda hepsi birbirinden güzel, binbir çeşit çiçek vardı – kıvrım kıvrım güller, sarıya çalan beyaz leylaklar, mor elbiseleri ele vermese göze çarpmayan gelincikler, dağların gür kıyılarına sanki biraz itilmiş menekşeler, minicik unutmabeniler, kokusuz kamelyalar... Ve yapayalnız ayçiçekleri, yüksek otların üzerinden şaşkın gözler gibi, hayretle bakardı bize.

Koca bir gözden ibaret gönlümüz, yosunların gözle görülür serinliğini okşardı, palmiyelerin yanından geçerken başka diyarların olduğunu sezerdik ince ince... Ve bunu hatırlayınca boğazımıza bir yumru otururdu, çünkü burada bile, mutluyken aslında değildik...

Budak budak yüzyılları devirmiş meşelerin köklerindeki ölü dokunaçlara takılırdı ayaklarımız... Çınarlar birden yükseliverirdi... Ve yanı başımızdaki ağaçların arasından uzakta, sessiz çardaklardan sarkan, kara kara balkıyan üzüm salkımlarını görürdük...

Önümüz sıra yürüyen kanatlı yaşama hayalimize, ikimiz de benzer, mesafeli bir gülümsemeyle bakardık, henüz göz göze bile gelmiş değildik o gülümseme doğduğunda, birbirimiz hakkında tüm bildiğimiz bir kolun, bir başka kolun dikkatli, hassas teslimiyetine yaslandığıydı.

Hayatımızın içi yoktu. Biz dışarıdaydık ve başkaydık. Kendimizi tanımıyorduk, adeta düşlerde bir yolculuğun sonunda zuhur edivermiştik ruhlarımızın karşısında...

Zamanı unutmuştuk ve muazzam uzam zihnimizde küçülmüştü. Yanı başımızdaki ağaçların, uzak çardakların, ufuktaki son tepelerin ötesinde, var olan şeylere bahşettiğimiz engin bakışları hak eden herhangi bir gerçek var mıydı?

Kusurlu doğamızın su saatinde, şaşmaz bir düzenle düşen düş damlaları, gerçekdışı saatler yaratırdı... Değmez hiçbir şeye uzak aşkım, hiçbir şeye, hiçbir şeye değmediğini bilmenin ne kadar hoş olduğunu bilmenin dışında...

Ağaçların kımıldamadan kıpırdanışı; çeşmelerin ürperen dinginliği; özsuyun kendine has ritminin tarifsiz solukları; varlıklarından içinden geliyor gibi görünen, tinsel bir uyum içinde göğün derinlerindeki sessizliğin uzak, ama ruha yakın hüznüne elini uzatan ağır alacakaranlık; yaprakların yararsızca, ahenkle dökülüşü, içindeyken tüm manzaranın kulaklarımıza dolduğu ve sıla hasreti gibi hüzne boğulduğu düş yalnızlığının damlacıkları – bütün bunlar bir kuşak gibi çözülüp belli belirsiz kuşatırdı bizi.

Geçmek bilmez bir zamanda, ölçmeyi akıldan geçirmenin bile gereksiz olduğu bir uzamda yaşadık orada. Zaman'ın dışında bir akışta, gerçeğin uzamdaki alışkanlıklarından habersiz bir enginlikte... Ey sıkıntımın gereksiz yoldaşı, kaç saat, mutlu huzursuzluklarla dolu kaç saat sundu bize orada saatlerin hayaletleri!.. Zihinde külden saatler, uzamda özlemle ölçülen günler, dışarıdaki bir manzaranın içindeki yüzyıllar... Biz ise, bunlar neye yarar, demiyor, yararsız olduklarını bilmenin tadını çıkarıyorduk.

Orada, kesinlikle sahip olmadığımız bir sezgiyle biliyorduk ki, bu iki kişilik yaralı dünya eğer varsa, dağların eridiği en uzak sınırın, ötesinde hiçbir şey olmayan o hattın ötesindeydi. Orada yaşanan anları, hurafelere inanan halklara ait bir mağaranın karanlığına büründüren de bu çelişkiydi, o anları bize, sonbahar alacası bir gökte beliren bir Magrip şehri karaltısı kadar tuhaf bir şekilde algılatan da...

Bilinmedik denizlerin dalgaları, kulağımızın uğultulu ufkunda asla göremeyeceğimiz kıyıları yalardı; okyanusu benliğimizde görünür hale gelene dek dinlemek biricik sevincimizdi, hiç şüphesiz, yararlı amaçların ve Yeryüzü'nden gelen emirlerin dışındaki hedeflerin peşinden giden karavelaların vuruştuğu bir okyanustu bu.

Birden, adeta hayatta olduğumuzu idrak edercesine havanın kuş sesleriyle dolduğunu, yaprakların hışırtısının, saten kumaşlara sinmiş eski bir koku misali, bilincimize kazındığından çok daha yoğun olarak içimize işlediğini fark ederdik.

Böylece kuşların cıvıltısı, ağaçların hışırtısı ve sonsuz denizden oluşan, unutulmaya yüz tutmuş o yeknesak zemin, ölgün hayatımızı kendimize yabancı olmanın ışığıyla sarardı. Günler boyunca uyanık uykular uyuduk, hiçbir şey olmadığımız için, arzu ya da umut

beslemediğimiz için mutluyduk, aşkların rengini, nefretin tadını unuttuğumuza seviniyorduk. Kendimizi ölümsüz sanıyorduk...

Sadece ötekinin varlığıyla dolan saatler yaşadık orada, ki onun da yaşadığı saatler aynıydı, saatler ise anlamsızca kusurlu ve tam da bu nedenle mükemmeldi, hayatın dörtgen şaşmazlığına verevine çok iyi oturuyordu... Tahtından indirilmiş soylu saatler, eprimiş saray kıyafetlerine bürünmüş saatler, paramparça sıkıntılarının çokluğuyla övünen bir dünyadan buraya düşmüş saatler...

Ve bütün bunların verdiği keyif canımızı yakıyordu, hem de nasıl yakıyordu... Çünkü manzara, sakin bir sürgün hayatı tadı verse de, gerçek dünyaya ait olduğumuzu hatırlatıyordu, her zerresine anlaşılmaz, hüzünlü bir sıkıntının, bilinmedik imparatorlukların çöküşü gibi ölçüsüz, sapkın bir sıkıntının nemli ihtişamı sinmişti...

Şafak, odamızın perdelerinde ışığın bir gölgesi. Solgun olduğunu bildiğim dudaklarım, birbirinden gönülsüzce yaşamanın tadını içiyor.

Donuk odamızın havası bir örtü örtülmüş gibi ağır. Bütün bu muammaya yönelen uykulu dikkatimizin, bir alacakaranlık töreninde yerlerde sürünen eteklere benzeyen, yumuşacık kıvrımları var.

Hiçbir arzunun bizde var olması için sebep yok. Dikkat ise, şahlanan durgunluğumuzun dayattığı bir saçmalık altı üstü.

Bedenlerimizin imgesi kim bilir hangi alacakaranlık yağlarıyla meshedilmiş. Çöken yorgunluk, bir yorgunluğun karaltısı. Çok uzaktan geliyor, tıpkı bir yerlerde, bir hayatımızın var olabileceği fikri gibi...

İkimizin de ne bir ismi var ne de akıl alır bir varlığı. Kendimizi gülerken hayal edebilecek kadar gürültü edebilseydik, canlı olduğumuzu sandığımıza gülerdik mutlaka. Çarşafın ılımış serinliği ayaklarımızı (herhalde benimkiler gibi seninkileri de) okşuyor, birbirimizin çıplaklığını duyumsuyoruz.

Kopalım aşkım hayattan ve kurallarından. Kendimiz olma arzusundan bile kaçalım... Çevirince sessizliğin perilerini, gecenin elf'lerini, unutuşun gnome'larını anan sihirli yüzüğü asla çıkarmayalım parmağımızdan...

Ve tam ondan konuşmayı hayal edecekken, kalabalık orman bir kez daha beliriyor gözümüzün önünde, ama şimdi rahatsızlığımızdan ötürü daha bir rahatsız, hüznümüzün yüzünden daha bir hüzünlü.

Kafamızdaki gerçek dünya fikri onu görünce bir sis gibi dağılıyor ve bu gizemli ormanda geçen gezgin düşte, benliğim bana yeniden sahip oluyor.

Çiçekler, ah orada yaşadığım çiçekler! Gözün tanıyıp isimlere tercüme ettiği, ruhumuzun kendilerinden değil, isimlerinin ezgisinden kokular derdiği çiçekler. Uzun uzun, tekrar tekrar söylenen isimleri, sesli koku orkestraları olan çiçekler... Yeşil şehvetleriyle kendilerine takılan adlara gölge ve serinlik veren ağaçlar... İsimleri, tıpkı etlerinin ruhunu dişlemeye benzeyen meyveler... Eski mutlu zamanların kutsal kalıntısı gölgeler... Hemen yanı başlarına serilmiş manzara içtenlikle gülümsediğinde görülen ağaçların arasındaki o düzlükler, pırıl pırıl düzlükler... Ey ebruli saatler!.. An-çiçekler, dakika-ağaçlar, ey uzamda donup kalmış zaman, uzamın çiçeklerle ve çiçek kokularıyla ve çiçek isimlerinin kokularıyla örtülmüş ölü zamanı!..

Bu düş sessizliğinde hayalperest bir çılgınlık!..

Hayatımız hayatın ta kendisiydi... Aşkımız aşkın kokusuydu... Sadece varlığımızla dolup taşan, imkânsız saatler yaşardık... Çünkü bir gerçeklik olmadığımızı etimizin her zerresiyle biliyorduk...

İçi boş kalmış, kişisiz öznelerdik, yanlış tanımlanmış, başka bir şeydik... Kendine dair bilincinde eriyen o manzaraydık biz... Ve aynı anda iki manzara olduğu gibi –biri gerçek, biri de yanılsama–, biz de anlaşılmaz bir şekilde ikiydik, öbürünün de biz olup olmadığını, şu müphem ötekinin gerçekten yaşayıp yaşamadığını ikimiz de tam bilmiyorduk...

Havuzların durgunluğunun karşısında birdenbire belirdiğimizde, bir ağlama arzusu gibi hissediyorduk kendimizi... Manzaranın gözleri yaşla doluydu, sabit gözleri var olmanın sayısız sıkıntısıyla doluydu... Evet, doluydu, var olmanın, gerçek ya da yanılsama, herhangi bir şey olmak mecburiyetinin sıkıntısıyla – ve bu sıkıntı, havuzlarda, sessiz sürgünlerdeyken vatanına, sesine kavuşuyordu... Biz istemeden, bilmeden yürüyorduk gene, ne var ki havuz başından bir türlü ayrılamıyorduk sanki, onlarda bizden kalan, yaşayan, simgeselleşen ve kaybolan öyle çok şey vardı ki...

Ormanda kimsenin olmayışı da ne güzel bir serinlik, ne korkunç bir mutluluktu! Orada yürüdüğümüz halde biz bile yoktuk... Çünkü kimse değildik. Kesinlikle hiçtik. Ölüm'ün öldüreceği herhangi bir

hayata sahip değildik. Öyle narin, öyle siliktik ki, oluşun soluğu bizi gereksizliğimizle baş başa bırakmıştı ve zaman, bir palmiyeyi okşayan meltem gibi okşayarak geçiyordu üzerimizden.

Ne bir çağımız vardı ne de bir amacımız. Nesnelerin ve varlıkların varoluşundaki tüm sebepler, bu yokluk cennetinin kapısında kalmıştı, ağaç gövdelerinin pütürlü ruhu, yaprakların bize uzanan ruhu, çiçeklerin gelinlik ruhu, meyvelerin beli bükülmüş ruhu kendisini hissedişimizi hissetmek için orada beklemişti...

Hayatımızı böyle öldük işte, ayrı ayrı ölmeye o derece dalmıştık ki tek bir varlık olduğumuzu, ikimizin de ötekinin yanılsaması olduğunu, kendi içimizdeyse varlığımızın basit bir yankısı olduğumuzu göremedik...

Belirsiz, minicik bir sinek vızıldıyor...

Belirsiz sesler, açıkça, darmadağın zihnimde gün yüzüne çıkıyor, odamızın bilincimdeki yerini doğan günle dolduruyor... Odamız mı? Yalnız olduğuma göre hangi çift için odamız? Artık bilemiyorum. Her şey siliniyor, geriye söndü sönecek bir sis-gerçeklikten başka bir şey kalmıyor; kararsızlığım buna gömülüyor giderek, afyonla avutulmuş kendimi kavrayışım da içinde uyukluyor.

Sabah, Saat'in solgun zirvesinden yuvarlanırcasına daldı içeri...

İşte aşkım, yandı, tükendi düşlerimizin odunları hayatımızın ocağında...

Umut aldatmacasına sırt çevirelim, bize ihanet eder, o yorucu aşk yanılsamasına, bizi doyurmadan doyduğu için hayat aldatmacasına da ve hatta ölüm aldatmacasını da kovalım, çünkü istediğimizden çok fazlasını, umut ettiğimizin ise çok azını getirir bize.

Ey Peçeli, kendimizdeki sıkıntı aldatmacasını da atalım sırtımızdan, kendiliğinden ihtiyarlar o, kaygısını sonuna dek yaşamaya da cesareti yoktur.

Ağlamayalım, nefret etmeyelim, arzu duymayalım...

Ey Sessiz, Kusurlu doğamızın ölü, kaskatı profilini ince bir kefenle örtelim...

(6 Aralık 1913'te *A Aguia* dergisinde yayımlanmıştır)

Sessizliğin Meryemi

H.K.

Bazen, kendimi küçülmüş, bunalmış hissettiğimde, düşlemin gücü bile yaprak döküp kuruduğunda ve elimde düşlerimi düşünmekten başka düş kalmadığında, eski düşlerimi rasgele karıştırdığım olur, ister istemez hep aynı kelimelerle karşılaşsak da tekrar tekrar karıştırdığımız kitaplar gibi. Senin kim olduğunu da o zaman merak ederim işte, şatafatlı sessizlik törenlerinin yapıldığı farklı manzaraları, eski iç dünyaları ağır ağır seyrederken hep gördüğüm o resmi. Bütün düşlerimde düş gibi görünür ya da sahte bir gerçeklik gibi bana eşlik edersin. Seninle belki düşlerinde yaşayan memleketler, belki de yoklukla, insani olmayan şeylerle yoğrulmuş bedenlerinin bir parçası olan ülkeler gezmişimdir, esas bedenin ise, gizli bir sarayın bahçesinde, soğuk hatlarla çizilmiş sakin ova ve dağlarda erimiştir. Belki de sahip olduğum tek düşsün sen ve belki yüzümü seninkine yapıştırsam, gözlerinde imkânsız manzaraları, sahte sıkıntıları, yorgunluklarımın karanlığını, huzursuzluğumun kovuklarını dolduran o duyguları bulacağım. Düşlerimdeki manzaralar, seni düşlememek için bir yol olmasın sakın? Kim olduğunu bilmiyorum, ama ben kimim, onu biliyor muyum sanki? Düş görmenin ne olduğunu gerçekten biliyor muyum ki, sana düşüm demenin tam olarak ne anlama geldiğini bilebileyim? Belki benim parçamsın, belki en önemli, en gerçek parçamsın, bunu biliyor muyum? Yoksa düş benim, gerçeklik sen misin, ben senin düşün müyüm, yoksa sen benim yarattığım bir düş değil misin?

Nasıl bir hayat seninki? Seni nasıl görüyorum? Profilin mi? Hiç değişmediği halde hiç aynı kalmıyor. Bildiğimden söylüyorum bunu, ama bildiğimi bilmeden. Bedenin mi? İster çıplak olsun ister giyinik hep aynı, otursa da, yatsa da, ayakta dursa da hep aynı pozisyonda. Bütün bu anlamsızlıkların anlamı ne?

Hayatım hüzün dolu ve şikâyet edesim bile yok; yaşadığım saatler o kadar sahte olduğu halde, elimi kaldırıp dağıtmayı bile hayal etmiyorum.

Nasıl düşlemem, düşlerim seni?

Geçen Saatlerin Sahibesi, uyuyan suların, ölü yosunların Madonnası, uçsuz bucaksız çöllerin, çorak kayalıklarla kaplı kapkara manzaraların Koruyucu Tanrıçası – beni gençliğimden koru.

Devasızların tesellisi, hiç ağlamayanların Gözyaşı, asla çalmayan Saat – neşeden ve mutluluktan esirge beni.

Bütün sessizliklerin afyonu, el sürülmez Lir, uzaklaşmanın ve yalnızlığın işlendiği Nakışlı Cam – erkeklerden nefret eden, kadınlara gülüp geçen bir nesne yap beni.

Ölüm Çanı, elsiz Okşama, karanlıkta ölmüş Güvercin, hayal kurmakla geçen saatlerin Kutsal Yağı – beni dinden sakın, çünkü dinginliktir, inançsızlıktan da koru, çünkü güç demektir.

Gün biterken solan Zambak, kuru güllerle dolu Çekmece, iki dua arasındaki Sessizlik – hayattan tiksindir beni, sıhhate karşı öfke ver, gençliğimi küçümset.

Ey bütün belirsiz düşlere açılan Kucak, gereksiz, kısır bir varlık yap beni; nedensizce saflaştır, aldatmayı sevmez bir aldatıcı et beni, sen ki Yaşanmış Hüzünlerin Nehrisin; ağzım buzdan bir ülke olsun, gözlerim iki ölü göl, hareketlerimse kadim ağaçlardan usulca dökülen yapraklar – ey Sıkıntıların İlahisi, ey Yorgunlukların Mor Ayini, ey Taç, ey Ele Avuca Sığmaz, ey Uruç!

Sana bir kadınmışsın gibi dua etmek ne kadar koyuyor bana, bilemezsin, seni bir erkek gibi sevememek, gözlerimi düşlerimden kaldırıp, gökyüzünde bir yer edinememiş meleklerin gerçekdışı cinsiyetinin tam tersi bir Tan kızıllığına bakarcasına sana çevirememek!

Bir dua okurcasına söylüyorum sana olan aşkımı, çünkü aşkım da başlı başına bir dua; ama ne sevgili olarak düşünebilirim seni, ne de karşımda bir azize gibi dururken tahayyül edebilirim.

Yaptıkların vazgeçişin heykeli olsun, ellerin ise kayıtsızlığın kaidesi, kelimelerin reddedişin nakışlı camı.

Hiçliğin ihtişamı, perişanlığın adı, Ahiret'in huzuru...

Tanrılardan önce, tanrıların babalarından önce ve hatta aynı tanrıların babalarının babalarından önce gelen, bütün dünyalara çorak, bütün ruhlara kısır ölümsüz Bakire...

Varlıklar ve günler senindir; yıldızlar mabetlerine asılmış adaklardır ve tanrıların yorgunluğu, bilinçsizce kurduğu yuvasına dönen kuş gibi, gelir bağrına sığınır.

Sıkıntı son haddine vardığında gündüzü keşfedelim ve gündüzler hiç keşfedilmeyecekse bile, o gün gene de keşfin günü olsun!

Ey güneşsizlik, bir daha kamaştır gözleri; ey var olmaktan vazgeçmiş ay ışığı, parla...

Sen ki parlamayan güneş, bir tek sen ışırsın mağaralarda, çünkü kızlarındır onlar. Bir tek sen, var olmayan ay, [...] verirsin kovuklara, çünkü kovuklar [...]

Hayal edilmiş şekillerin cinsiyetindensin sen, şekillerin hükümsüz cinsiyetinden [...] Kâh salt profil, kâh salt davranış ya da tek bir ağır hareketsin – sen, benim oldukça can bulan anlardan, davranışlardan yaratılmışsın.

İçimizdeki sessizliklerin Madonnası kıyafetinin altında ne olduğunu düşlüyorsam, cinsiyetin cazibesine kapıldığımdan değil kesinlikle. Göğüslerin öpülmesi tahayyül edilecek cinsten değil. Bedenin tepeden tırnağa et-ruh, ama insan değil, beden. Etinin özü tinsel değil, tinselliğin ta kendisi. Sen Düşüşten önceki kadınsın, cenneti [?görmüş?] topraktan bir heykel.

Sana bir cinsel organı olan, gerçek kadınlara duyduğum tiksintiden geçerek vardım. Yeryüzünün kadınları [...] olabilmek için bir adamın kıpır kıpır ağırlığına katlanmak zorundadır – insan zevkin cinselliğin emrine gireceğini daha baştan gördüğü halde kadınları nasıl sever, aşkın hemen pörsümesine nasıl engel olabilir? Kadın-Eş'i farklı bir duruşu olan, cinsel birleşme halindeki kadın gibi görmekten nasıl kaçabilir, nasıl saygı duyabiliriz ona? Kendimizin de aslen dişilik organından geldiğimizi, iğrenç bir şekilde yavrulandığımızı[103] düşününce, bir anneye sahip olma fikrinden iğrenmemek mümkün müdür? Ruhumuzun aslen etten geldiğini – etimizi doğuran o

bedensel [?] idrak edince ne biçim bir tiksinti sarar bizi; ve ne kadar güzel olursa olsun, kökeni yüzünden çirkindir ruhumuz, doğum şekli de mide bulandırıcıdır.

Gerçek hayattaki sahte idealistler Eş'e methiyeler düzer, Anne fikrinin karşısında diz çökerler... Bir şeyleri saklamaya yarayan bir gömlektir onların idealizmi, yaratma gücüne sahip bir düş değil.

Arı olan yalnız sensin Düşlerin Sahibesi, hem sevgili hem lekesiz olarak tahayyül edebileceğim bir sen varsın, çünkü gerçekdışısın. Seni anne olarak kafamda canlandırıp sana tapabilirim de, çünkü ne döllenmenin iğrençliğiyle lekelendin, ne doğurmanın.

Tapılacak yalnız sen iken, nasıl tapmam sana? Sevgiye bir sen layıkken seni nasıl sevmem?

Kim bilebilir seni düşledikçe, başka bir gerçekliğin içinde gerçek kılmadığımı; bedenlerimize dokunmadan, farklı hareketlerle sarmaşarak, başka türlü birbirimize sahip olarak sevişebileceğimizi, başka, arı bir dünyada benim olmayacağını? Hem belki zaten varsındır ve ben seni yaratmak şöyle dursun, seni başka bir gözle, saf gönül gözüyle başka, kusursuz bir dünyada görmüşümdür sadece, buna kim itiraz edebilir? Kim söyleyebilir seni düşünmenin sadece seninle buluşmak, sevmenin ise sadece seni düşünmek olmadığını; tenden tiksinmemin, aşktan iğrenmemin, daha tanımadan kaygıyla bana yolunu gözleten o karanlık arzudan ya da hakkında hiçbir şey bilmediğim halde beni olduğum gibi sana iten tarifsiz özlemden kaynaklanmadığını?

Ve hatta, kim iddia edebilir çok eskiden, belirsiz bir başka yerde seni zaten sevmemiş olduğumu? Şu tükenmez sıkıntıyı başıma saran da, o yerin hasretidir belki. Belki varlığımın duyduğu tarifsiz bir özlemsin sen, yokluktan ibaret bir beden, Uzaklık'ın bedeni ve belki de dişiyi dişi yapanlardan başka nedenlerden dolayı dişi.

Seni bakire olarak da düşünebilirim, anne olarak da, çünkü bu dünyadan değilsin. Kollarındaki çocuk, karnında taşıyarak lekeleyeceğin kadar küçük olmadı asla. Hep şimdi olduğun gibiydin, bu durumda bakire olman gerekmez mi? Hem sevebilirim seni, hem tapabilirim, çünkü aşkım sana el koymaz, hayranlığım da seni benden uzaklaştırmaz.

Sonsuz-Gün ol, batan güneşlerim, benliğinle kuşatılmış güneşinin[104] ışıkları olsun.

Görünmez Alacakaranlık ol ve arzularım, hırçınlığım kararsızlığının renkleri, belirsizliğinin gölgeleri olsun.

Mutlak-Gece, Yegâne Gece ol, ben de kendimi tamamen kaybedip sende hükümsüz kalayım ve düşlerim yıldızlar gibi parlasın, uzaklaşma ve inkârdan yapılmış bedeninde.

Harmaninin kıvrımları olayım, tacındaki taşlar, parmaklarındaki yüzüklerin o bambaşka altını.

Ocağında kül olacaksam, adıma toz deseler ne çıkar? Odanın penceresiysem eğer, boşluk olsam ne yazar? Su saatinde saat isem geçsem ne olur, değil mi ki sana ait olduğum sürece duracağım, ölsem ne olur, sana ait oldukça ölmeyeceğim madem; seni kaybetsem ne olur, seni kaybettikçe bulacaksam eğer?

Sen ki saçma şeyleri Yapan, kopuk cümleleri[105] Eğirensin, sessizliğin beni yatıştırıp uyutsun, saf-varlığın okşasın, yatıştırsın, rahatlatsın, [...]in uyku versin bana, ey Ahiret'in Hanımı, ey Yokluğun Üstadı; bütün sessizliklerin Bakire-Ana'sı, üşüyen ruhların Ocağı, kimsesizlerin koruyucu Meleği, hüzünlü, ölümsüz Kusursuzluğun insani, gerçekdışı Görüntüsü.

Hayır, kadın değilsin. Yüreğimin en derin yerinde bile, dişilik namına hiçbir şey çağrıştırmıyorsun. Bir tek hakkında konuşurken sana dişi diyor kelimeler, ifadeler de seni bir kadın olarak çiziyor. Seninle aşk hayalimle dopdolu bir şefkatle konuşmam gerekir ve kelimelerin sesi ancak seni dişi bir varlık olarak tahayyül ettiklerinde böyle çıkıyor.

Ama sen, belirsiz özüne bakınca, hiçbir şeysin. Gerçekliğin yok, salt sana ait bir gerçekliğin bile. Aslına bakarsan ne gördüğüm var seni, ne de hatta hissettiğim. Bir duygu gibisin, aynı zamanda kendinin nesnesi olan, kendi kendinin en mahrem yerine yuvalanmış bir duygu. Görür gibi olduğum görüntüsün hâlâ, sonsuz bir Şimdi' de, bir dönemecin ötesinde kaybolan, kıl payı kaçırdığım bir gömleğin eteği. Profilin hiçbir şey olmamanın profili ve ideal bedeninin hatları, bizzat hat imgesinin kolyesinin incilerini tek tek döküyor. Çoktan geçtin sen,

çoktan var oldun sen, ben seni çoktan sevdim – senin varlığını hissetmek, bunların hepsini hissetmek demek.

Düşüncelerimin arasındaki mesafeleri, duygularımın boşluklarını dolduruyorsun. İşte bunun için hissetmiyorum seni, düşünmüyorum da, ama düşüncelerim varlığını hissettiğim çapraz tonozlar, duygularımsa adını andığım gotik kemerlerdir.

Kendi kendini ifşa eden kusurlu doğamın, o berrak, o bomboş, o karanlık manzarasında kaybolmuş hatıraların ay'ısın. Varlığım belli belirsiz algılıyor seni, belinde kemerin seni hissedeceği gibi. Huzursuzluğumun gece sularının dibinde ak yüzüne eğiliyorum, biliyorum ki göğümde ayı uyandıran aysın ya da, nasıl bilmiyorum ama, ay'ı taklit eden tuhaf bir denizaltı ay'ısın.

Ne kadar da isterdim seni görebileceğim Yeni Bakış'ı, seni düşünmemi, hissetmemi sağlayacak Yeni Düşünmeler'i ve Duygular'ı yaratmayı!

Harmanine dokunabilsem keşke, oysa sözlerim, kendi uzattıkları ellerin kalkıştığı hareketten bitap düşüyor ve acı veren, büyük bir yorgunluk kelimelerimi üşütüyor. Şu kuşun döne döne inmesi de bundan, sanki hep yaklaşmak isterdi de bu kuş, bir türlü gelemezdi, sen demek istiyorum etrafında döndüğü şeye, ama cümlelerimin tabiatı ayak seslerinin özünü yansıtmaktan âciz ya da bakışlarının ağır akışını veya hep yarım kalan jestlerindeki kıvrımların boş, hüzünlü rengini.

Ve uzak bir varlığa konuştuğum doğruysa ve eğer bugün olabilirlikler bulutuyken yarın gerçekliğin yağmuru olarak yeryüzüne yağarsan – şunu asla unutma ki kutsallığın, hayalimde doğmuş olmandan gelir. Hayatta daima yalnız bir adamın düşü ol, bir âşığın sığınağı olma sakın. Kutsal çanak olarak kal. Gereksiz bir amfora olarak gizemini koru. Kimse senin hakkında, nehrin kendi kıyıları için söylediğini söylemesin: Sadece beni sınırlamak için varlar, diyemesin. Bunun yerine düşlere yaslanıp ömür boyu hiç akmamak, kuruyup gitmek yeğdir.

Kendini yüzeyselliğe ada, hayatını, hayata bakma sanatına dönüştürmeye ve asla aynı kalmayan, hep bakılan olmaya ada. Asla

başka bir şey olma.

Bugün bu kitabın profilinden başka bir şey değilsin, tamamen yapay bir profil, ete kemiğe bürünerek ötekilerden ayrılmış bir zaman parçası. Bütün bunların hepsi olduğuna yürekten inansam, seni sevmek hayali üzerine bir din kurardım.

Sen her bir şeyde eksik kalan parçasın. Sen, onları sonsuza kadar sevebilmemiz için her şeye lazım olansın. Mabet'in kapılarının kayıp anahtarı, Saray'a giden gizli yol, sisin ebediyen gözden sakladığı uzak Ada'sın...

İç avlu

H.K.

Manzaranın Hayat'ı bir hale gibi kuşattığı, hayal kurmanın ise kendi kendini hayal etmekle sınırlı kaldığı bu saatlerde, huzursuzluğumun sessizliğinde aşkım, içindeki ağaçlıklı bir yolun en ucunda, terk edilmiş bir evin kapılarının açıldığı bu kitabı büyüttüm. Bütün çiçeklerden ruh topladım onu yazmak için, kuş cıvıltılarındaki geçici anlarla bir sonsuzluk ve durgunluk ağı dokudum.

Dokumacı kız gibi [...], hayatımın penceresine kuruldum ve yaşadığımı, var olduğumu unutarak ılık bir cenaze için, sessizliğimdeki sunaklara serilen lekesiz keten örtülerden kefenler yaptım [...]

Şimdi bu kitabı sunuyorum sana, çünkü onun gereksiz olduğu kadar güzel olduğunu biliyorum. Hiçbir şey öğretmiyor, hiçbir şeye inandırmıyor, hiçbir duygu uyandırmıyor. Rüzgârla savrulmuş küllerle dolu bir uçuruma akan, ne bereket ne felaket getiren, basit bir derecik.

Bütün ruhumla yazdım bu kitabı, ama o sırada kitap değildi aklımdan geçen: Baştan ayağa hüzünle yoğrulmuş kendimi ve hiç kimse olmayan seni düşünüyordum yalnızca.

Saçma olduğu için seviyorum kitabı; vermek istiyorsam, o da gereksiz olduğundan; hiçbir işe yaramadığı için vermek istiyorum sana ve veriyorum...

Sen okudukça dua edilmiş olsun arkamdan, sen kitabı sevdikçe takdis edilmiş olayım ve sonra bugünkü güneş dünkünü nasıl

unutursa, (ve asla kurmayı beceremediğim hayallerde ben kadınları nasıl unutuyorsam)[106] sen de öyle unut onu.

Ölü arzularımın yattığı Sessizlik Kulesi; bu kitap Kadim Sır'ın gecesinde seni yenilemiş olan ay ışığı olsun!

Can yakıcı Kusurluluğun nehri, bu kitap saf düş-okyanusuna doğru senin sularına kendini bırakmış bir kayık olsun.

Düşün ve Hüznün manzarası, bu kitap tıpkı Zaman kadar senin olsun ve sahte kral kıyafetleri giymiş Zaman' da da, sende de bütün sınırları aşsın.

Sessizliğimin pencerelerinin önünden sonsuz nehirler akıyor. Hep öbür kıyıda gözüm, niye orada farklı ve mutlu bir yaşam sürmeyi düşlemem, bilemiyorum. Belki de teselli veren, sakinleştiren, kutsal yağlar sürüp ayinler yapabilen yalnız sen olduğundan.

Bana kendini varmışsın gibi gösterip lütufta bulunmak uğruna, hangi sahte ayini yarıda bıraktın? Dansın hangi kıvrak anında, Zaman'la beraber donup kaldın da, yarıda kalan bu hareketle ruhuma bir köprü attın, gülümseyişini debdebeme uyan, kralların erguvan giysisine dönüştürdün?

Tedirginliği ahenkle yaşayan kuğu, ölümsüz saatlerin liri, mitik acıların elle tutulmaz harpı – sen Beklenen ve Giden'sin, okşayan ve yaralayan, zevkleri ıstırabın yaldızına bulayan, hüzünlere gülden taçlar takansın.

Hangi Tanrı yarattı seni, kendine dünyayı yaratmış Tanrı'nın nefret ettiği hangi Tanrı? Bilmiyorsun, ama farkında değilsin bunun; ne bilmek istiyorsun ne de bilmemek. Hayatını bütün tasarılardan arındırdın, kusursuzluk ve dokunulmazlık kisvesini giyerek görüntünü gerçekdışılıkla kuşattın ki Saatler bile dudaklarıyla değemesin sana, Günler yüzüne gülümseyemesin, Geceler ayı avuçlarına bırakıp da bir zambağa benzetmesin.

Dök üstüme ey aşkım, dök güzelleşmiş gül yapraklarını, gülden de mükemmel zambakları, sırf adlarının ezgisiyle bile kokular saçan kasımpatıları.

Ve ben de öleyim hayatını kendimde[107] hiçbir sevişmenin beklemediği, hiçbir öpüşmenin göz koymadığı, hiçbir imgelemin iffetsizliğe sürüklemediği Bakire.

Her umudun önünde uzanan avlu (ama sadece avlu), her arzunun Kilit'i, her düşe açılan Pencere...

Bütün manzaraları – gece vakti ormanı ve uzakta, ay seli altında parlayan ırmağı gören Cihannüma...

İnsanın yazmayı aklının ucundan bile geçirmeyeceği, hayalini kurmakla yetineceği dizelerle, düzyazılarla dolu sayfalarsın sen.

Biliyorum ki yoksun, ama acaba kendi varlığımdan emin miyim? Bendeki varlığın olduğuma göre; hayatım seninkinden daha mı gerçektir ve seni yaşayan da aynı hayat mıdır?[108]

Alevden olma hale, yokluktan ibaret varlık, ahenkli, dişi sessizlik, okunmaz bedenlerle dolu alacakaranlık, bilinmez bir şenlikten kalma, unutulmuş kadeh, başka bir Dünya'daki bir Ortaçağ'da bir düş-ressamın boyadığı nakışlı cam.

Kimselerin ayağının değmediği bir bahçenin ortasında, lekesiz, zarif kutsal kâse ve mayasız ekmek, yaşayan bir azizenin terk edilmiş sunağı, hayalî bir zambağın tacı...

Sıkıntı doğurmayan tek formsun sen, çünkü duygularımıza uyarak durmadan değişirsin ve sevincimizi öperken, sıkıntımızı olduğu gibi acımızı da yatıştırırken, afyon gibi rahatlık verir, uyku gibi dinlendirirsin, ellerimizi birleştiren, kavuşturan ölüm de sensin.

Ey melek, hangi kumaştandır kanatlı bedenin? Sen ki tutsak bir uçmak'sın, sen ki durgun uruç'sun, sen ki esrikliğin ve huzurun bir işaretisin, nasıl bir hayat, hangi toprağa bağlar seni?

Senin hayalinle güç bulacağım; ve yazdıklarım, Güzelliğin konuştuğunda şekillerin ezgisini çalacak, kıtalarında kıvrımlar olacak ve ölümsüz dizeler gibi, bazen ansızın göz kamaştıracak.

Ey Yalnız Benim Olan, sen varken, ben de senin var olduğunu görürken, bütün sanatlardan farklı bir sanat yaratalım. Gereksiz bir

amfora olan bedeninden yeni dizelerin ruhunu çıkarayım, titreyen parmaklarım sessiz çalkantının ritminden, henüz insan kulağı değmemiş, yalan satırlar bulsun metnime.

Ezgili gülümsemen silinirken, bastırılmış bir hıçkırığı, kendini hata ve kusurluluktan ibaret gören dünyayı anlatsın bana. Harp çalanlara özgü ellerin, seni var etmekle tükettiğimde ömrümü, gözlerimi, gözkapaklarımı kapasın. Ve hiç kimse olmayan sen, Ey Yüce, sonsuza dek, hiç var olmamış tanrıların en sevdiği sanat, hiç var olmayacak tanrıların kısır ve bakire anası olarak kalacaksın.

103. Ya da: *hayata / dünyaya doğru itildiğimizi*.

104. Ya da: *içinde kendine sahip olan*.

105. Ya da: *cinsiyetsiz cümleleri*.

106. Ya da: kendilerinin *hayal ettiği* gibi *hayal edemediğim kadınları*.

107. Ya da: Öleyim *hayatımı sende*.

108. Ya da: aynı *ölü* hayat mı.

II

“Ölü hayatımın olanca ağırlığını duyuyorum üzerimde”

Bavyera Kralı II. Ludwig için cenaze marşı[109]

Bugün Ölüm, alışık olmadığım ağır adımlarla, kapıma, çerçiliğe geldi. Her zamankinden daha yavaşça önüme halıları serdi, ipeklileri, unutuştan ve bize sunduğu avuntulardan dokunmuş dibaları. Kıvançla gülümsüyor, gülümsediğini fark etmiş olmamı da pek umursamıyordu. Ama tam aklımı çelmişken, hiçbiri satılık değil, dedi. Onun derdi beni gösterdiği şeylere değil, kendine heveslendirmekti. Nitekim, halılarını anlatırken, uzaktaki sarayında da bunlardan serili olduğunu söyledi; ipeklinin böylesi bir tek onun gölgeler şatosunda giyilirmiş; ahretteki mülkündeki mihrap arkalıklarını kaplayan dibalarsa, buradakilerden bile güzelmiş.

Beni çıplak kapımda tutan doğuştan gelen bağı, usulca çözüverdi. “Ocağında,” dedi bana, “ateş yok: Öyleyse ocağı ne yapacaksın? Evinde,” dedi, “ekmek yok: Masan olmuş, ne yazar? Hayatında,” dedi, “dost nedir bilmedin: Yaşamanın nesinden keyif alırsın ki bu halde?”

“Ben,” dedi, “sönmüş ocakların ateşi, boş masaların ekmeği, yalnızların, anlaşılmamışların sadık yoldaşıyım. Bu dünyada eksik olan saadet, karanlık krallığımın kıvancıdır. Benim imparatorluğumda aşk yorgunluk vermez hiç, çünkü sahiplenme denen şeyin ıstırabını bilmez; yaralamaz da kimseyi, çünkü yormaz, çünkü hiç sahiplenmemiştir. Elimi usulca düşünen insanların başına koyarım ve unuturlar; boş umutlara bel bağlamışların göğsüme yaslandığını görürüm, nihayet orada huzur bulurlar.

Bana duyulan aşkta insanı tüketen o tutkuya; yoldan çıkaran kıskançlığa; donuklaştıran unutuşa yer yoktur. Beni sevmek bir yaz gecesine benzer, dilencilerin yıldızların altında uyurken, yol kenarlarındaki taşlara benzediği bir geceye. Sessiz dudaklarımdan ne denizkızlarının şarkıları yükselir, ne de ağaçların, pınarların ezgileri; ama sessizliğim tıpkı anlaşılmaz bir müzik gibi kucak açar insana, verdiğim huzur ise, meltemlerin taşıdığı tatlı uyuşukluk gibidir.

Seni hayata bağlayan," dedi bana, "ne var ki? Aşkın seni istediği yok, şan peşinden koşmuyor, kudret ise yanına bile uğramadı. Miras aldığın ev bir harabeydi. Sana bırakılan toprakların ilk ürünlerini çoktan don vurmuş, güneş ise vaatlerini çoktan yakıp kavurmuştu. Bahçendeki kuyular hep kördü. Havuzlarındaki yapraklar sen daha göremeden solup gitmişti. Ayrıkotları ağaçların altını, hiç yürümediğin patikaları, yolları kaplamıştı.

Gecenin mutlak hükmündeki benim imparatorluğumda ise teselli bulacaksın, çünkü umudun olmayacak; unutacaksın, çünkü arzulardan uzak duracaksın;[110] huzur bulacaksın, çünkü hayatsız kalacaksın."

Ve Ölüm, iyi günler görmeye muktedir bir ruhla doğmamış bir insanın, güzel günler umut etmesinin ne kadar boş olduğunu anlattı bana. Düşün bizi avutamayacağını gösterdi, çünkü uyandığımız vakit hayat, derdimize dert katarmış. Uyku dinlendiremezmiş bizi meğer, nesnelerin karaltılarıyla, yaptıklarımızın kalıntılarıyla, arzularımızın ölü nüveleriyle, işte böyle hayaletlerle doluymuş, hayat denen kazanın enkazıymış bunlar.

Konuşurken görülmemiş bir yavaşlıkla, gözümü alan halılarını sardı tekrar, gönlümü çelen ipeklilerini, gözyaşlarımla ıslanan dibadan mihrap örtülerini.

"Kendine mahkûmsun sen, öyleyse başkaları gibi olmaya heveslenmek niye? Gülerkenki samimi neşen de sahte olduğuna, çünkü ancak kim olduğunu unuttuğun zaman neşelenebildiğine göre, niye gülersin ki? Neye yarar ağlamak, zerre kadar işe yaramadığını bildiğin, gözyaşlarından teselli bulmak için değil, yaşlar yüreğini ferahlatmıyor diye ağladığın halde?

Güldüğünde mutluysan, gülüşün benim zaferimdir; ne olduğunu hatırlamamak mutlu ediyorsa seni, benimleyken, her şeyin aklından

silineceği yerdeyken ne çok mutlu olursun, kim bilir? Düş görmeyince dinlenebiliyor, hatta uyuyabiliyorsan, uykunun düşsüz olduğu yatağımda nasıl güzel dinleneceksin, düşünsene! Güzelliği gördüğünde bir an hem hayatı, hem kendini unutarak yerinde doğruluyorsan eğer, sarayımda ne biçim şahlanırsın, geceden çaldığı güzelliğinde ne uyumsuzluğu, ne yaşlanmayı, ne de kıyasları barındıran sarayımda; ya da, örtülerin hiçbir rüzgârla oynamadığı, sandalyelerin arkalarını tozların kaplamadığı, ışığın kumaşları, kadifeleri soldurmadığı ve zamanın duvarların bomboş beyazlığını sarartmadığı[111] salonlarımda.

Hep aynı kalan şefkatli kollarıma bırak kendimi; dinmeyen aşkıma teslim ol! İç tükenmez kadehimden ne mide bulantısı, ne buruk bir tat veren, ne tiksindiren ne sarhoş eden yüce nektarı. Ve şatomun penceresinden o güzel, dolayısıyla kusurlu denizi ve ay ışığını değil; anaç, engin geceyi, dipsiz uçurumun yekpare ihtişamını seyret!

Kollarımdayken, oraya gelene dek kat ettiğin azap yolunu bile unutacaksın. Göğsüme yaslandığında, sana sinemi aratan aşkı bile duymaz olacaksın! Yanıma gel, tahtıma – Graal'a ve Gizem'e hükmeden dokunulmaz imparatorsun bundan böyle, tanrılarla, kaderlerle yan yana olacaksın, onlar gibi hiçbir şeysen, öncen ya da sonran yoksa, ne ifrata ne tefrite meylet, hatta ne de bir kararda durmaya.

Senin anaç kadının olacağım ben, yeniden kavuştuğun ikiz kız kardeşin. Ve bütün kaygıların benimle evlenince, kendi içinde arayıp da sahip olamadıkların tamamen bana kalınca, o zaman esrarlı özümde, hiçe sayılmış varlığımda, dünyanın silindiği, ruhların yıprandığı, tanrıların bile sönüp gittiği göğsümde kaybedeceksin kendini."

Ey Kopuşların ve Vazgeçişlerin Kralı, Ölüm'ün ve Yıkım'ın İmparatoru, bu dünyanın yollarından, harabelerinden[112] kovulmuş, olanca görkemiyle başıboş gezinen, canlı rüya!

Ey zenginlikler içindeki Umutsuzluğun Kralı, içine sinmeyen sarayların çileli efendisi, hayatı bir an olsun unutturamayan şenliklerin, alayların üstadı!

Ey Kral, sen ki mezarların arasından doğrulan, mehtaplı bir gecede gelip başka hayatlara hayatını anlatansın, sen ki zambakları dökülmüş

soylu çocuk, sen ki bir imparatorluğun, fildişi soğuğu habercisisin!

Ey uzun uykusuz gecelerin Çoban-Kralı, ay ışığı vurmuş yollarda şansız, kadınsız, başıboş dolaşan Sıkıntılar Şövalyesi, sessiz profili, yüzüne indirdiği tolgasıyla vadilerin diplerinde yürüyen, köylerde anlaşılmayan, kasabalarda alaya alınan, şehirlerde ise küçümsenen, koyaklarda asılı kalmış ormanların efendisi!

Ey Ölüm'ün, Benimdir, diyerek takdis ettiği, kararmış binalar, eprimiş kadifeler arasında, İhtimallerin en ucundaki tahtında oturan, etrafında karaltılarla, işte böyle imkânsız bir maiyetle saltanat süren, hem anlamsız, hem de bir o kadar gizemli, fantastik muhafızlarca korunan, solgun, saçma, unutulmuş, anlaşılamamış Kral.

Soylu çocuklar, getiriniz! – bakireler, getiriniz! – uşaklar ve hizmetçiler! getiriniz kadehleri, tepsileri, çiçek kordonlarını Ölüm'ün şölenine! Karalara bürünüp başınıza mersinden taçlar takıp getiriniz.

Kadehleriniz dibinden kankurutanotu, tepsilerinizden [...] eksik olmasın, çiçek kordonları menekşelerden, hüznü çağrıştıran tüm hüzünlü çiçeklerden örülsün.

Kral dağların ortasında, göl kıyılarında, hayattan uzakta, dünyanın kıyısında yükselen eski sarayında, akşamleyin Ölüm'ün sofrasına oturacak.

Bir sesiyle insanı ağlatan tuhaf çalgılarla şenlik için orkestralar kurulsun. Uşaklar bilinmeyen renklerde, sade kıyafetler giysin; kahraman[113] mezarları gibi hem yalın olsunlar, hem de görkemli.

Ve şölen başlamazdan önce, ölü kral kaftanları giymiş, upuzun Ortaçağ alayı, hayatın ayaklanmış tüm o kuralları, bir kâbusta zuhur eden güzellik misali yürüsün koca bahçelerdeki ağaçlıklı yollarda.

Ölüm, Hayat'ın zaferidir!

Ölümle yaşarız, çünkü bugün canlıysak, bu sadece dün için ölmüş olduğumuzdandır. Beklediğimiz ölümdür, yarına bizi inandıran, bugünkü bizin öleceğinden emin olmamızdır. Düş görürken Ölüm sayesinde yaşarız, çünkü düş görmek hayatın inkârıdır. Ölümle ölürüz yaşarken, çünkü yaşamak sonsuzluğun inkârıdır! Ölüm yol gösterir, ölüm bizi arar, ölüm yanımızdadır. Yalnız ölümdür bize ait olan, bütün arzuladıklarımız ölümdür, arzulayabilsek dediğimiz her şey ölümdür.

Sarayın kanatlarında, dirilten bir esinti dolaşıyor.
İşte geliyor, görünmez ölüm var yanında ve asla gelmeyen [...]
Haberciler, çalın boruları! Selam durun!
Hayallere olan sevgin, yaşanmışları küçümseyişinle birdi.
Aşkı küçümsemiş Bakire-Kral,
Işığı küçümsemiş Gölge-Kral,
Hayatı elinin tersiyle itmiş Düş-Kral,
Çalparaların ve davulların boğuk gürültüsü altında, Karanlık seni İmparator ilan eder!
Günbatımında, Ölüm'ün hüküm sürdüğü memleketlere doğru ışık saçar taç giyme törenin.
Bilinmedik renklerde, gizemli çiçekler takmışlar başına, günahkâr bir tanrı gibi sıkıca sarmış seni bu saçma kordon.
... erguvan düş ayinin, Ölüm'e açılan şatafatlı oda,
Çöküş'ün imkânsız yosmaları.
Uşaklar! Selamlayın şu muhteşem şafağı, mazgalların üzerinden boruları çalarak!
Ölümün Kralı, krallığına gelmekte!
Ey siz uçurum çiçekleri, ey siz kara güller, ay beyazı darılar, kırmızısı aydınlığa kesmiş gelincikler!

Cenaze marşı

Dünya yüzündeki insanlar, dünyayı sarsacak ya da değiştirecek ne yapmakta? Konu değerli adamlar olduğunda, hepsi birbirinden değerli değil midir? Sıradan insanlar değerlerini birbirlerinden alır; eylem adamları, yorumladıkları güçten; fikir adamları ise yarattıklarından.

İnsanlık için yarattıklarının kaderi, Yeryüzü'nün bir kere soğumasına bakar. Gelecek kuşaklara verdiklerin ya seninle doludur tıka basa ve senden başkası anlamaz ya da çağınla doludur ki, öbür çağlar anlamayacaktır veya bütün çağlara bir mesajdır, o zaman da bütün çağların hızla koştuğu nihai uçurum için anlaşılmaz olarak kalacaktır.

Tıpkı pencereler gibi karanlıkta deviniriz. Arkamızda, gizem [...]

Hepimiz, tam kararında bir ömrü olan fanileriz. Ne azdır müddetimiz, ne de fazla. Bazıları ölür ölmez ölür, kimileriyse kendilerini görüp sevmiş olanların anılarında yaşar biraz daha; uluslarının ya da ait oldukları uygarlığın belleğinde yaşayanlar da vardır; ve bir de başından sonuna dek, ayrıksı uygarlıkların tersine akışına uyanlar ki, sayıları üç beşi geçmez. Ama hepsini kuşatır zamanın yıkıcılığı ve sonunda yutar; evet, yıkıcılığın açgözlülüğünün kurbanı olur hepsi ve [...]

Kalıcı olmak bir Arzu'dur, sonsuzluk ise bir yanılsama.

Ölümün olgularıyızdır biz, ölümün olgularıdır yaşadıklarımız. Ölü doğar, ölü yaşarız; çoktan ölmüşüzdür Ölüm'e girerken.

Her canlı varlık yaşar, çünkü değişir; değişir çünkü gelir geçer; ve gelip geçtiği içindir ki, ölür. Her canlı varlık durmaksızın başka şeye dönüşür ve sürekli reddeder kendini, hayattan saklanır.

Hayat bir fasıladır yani, bir bağ, bir ilişki, ama geçmiş olanla geçecek olan arasında bir ilişki, Ölüm ile Ölüm arasında ölü bir fasıla.

... Zekâ, görünenin, başıboşluğun bir yalanı.

Maddenin hayatı herhalde ya katıksız düştür ya da zekâmızın ürünlerini de, heyecanlarımızın nedenlerini de görmezden gelen, atomların basit bir oyunu. Demek ki hayatın özü bir yanılsamadır, bir hayal; bir arı varlıktır ya da yok-varlık, hiç olma yanılsaması, hayali de bu durumda yok-varlık olmalı; hayat ise, ölüm.

Ne kadar da boştur gözlerini ölümsüzlük yanılsamasına dikip didinmek! "Ölümsüz şiir," deriz; "asla ölmeyecek sözler." Ama yeryüzü gerçekten soğuyunca sadece üzerini kaplayan canlıları değil, ayrıca [...]

Bir Homeros, bir Milton, yeryüzüne çarpacak bir kuyrukluyıldızdan daha güçlü değildir.

Kıyamet duygusu

H.K.

Hayatımdaki tüm olayların Yenilik denen iğrençliğe dokunmak anlamına geldiğini, yanaştığım her yeni insanın, masama koyup

karşısında her zamanki korkulu düşüncelerime daldığım bilinmezliğin yeni ve canlı bir kırıntısı olduğunu fark ettiğim anda – her şeyden el çekmeye karar verdim, hiçbir amacım olmayacak, olabildiğince az hareket edecek, mümkün olduğu kadar saklanacaktım ki ne insanlar ulaşabilsin bana ne de olaylar, bu perhize büyük özen gösterecek, vazgeçişlerimi en uç noktaya dek götürecektim. Sırf yaşama olgusu öylesine korku veriyor, öylesine eziyet ediyordu bana.

Bir karara varmak, bir şeyi tamamına erdirmek, kararsızlıktan ve karanlıktan çıkmak – birer felaket gibi, evreni sarsan kıyametler gibi gelir bunlar bana.

Hayat benim için, bir kıyametler ve felaketler silsilesidir. Günbegün, elimi oynatmaya bile, kendimi gayet açık, gerçek durumlarda hayal etmeye bile iyice âcizleştiğimi duyumsuyorum.

Başkalarının varlığı (hep şaşkına çevirmiştir bu beni) gün geçtikçe daha çok acı, daha çok kaygı veriyor. Ötekilerle konuştukça ürpertiler geliyor üzerime. Biri benimle ilgilenecek olsa, derhal kaçıyorum. Biri yüzüme baksa, olduğum yerde sıçrıyorum.

Hep savunma hattındayım. Hayatın ve başkalarının acısını çektiriyorum kendime. Gerçeklikle yüzleşebilmekten âcizim. Güneş bile, salt varlığıyla eziyor, hüzne boğuyor beni. Sadece gece vakti – geceleyin, kendimle baş başayken–, her şeyden uzak, her şeyi unutan, ne gerçeklikle ne de bir şeylerin yararıyla ilgisi olmayan, yitik gecede kendime kavuşuyor, biraz teselli buluyorum.

Hayatım üşüyor. Varlığım nemli mağaralardan, yeraltındaki ışıksız mezarlardan ibaret. Son imparatorluğu ayakta tutan son ordunun uğradığı büyük bozgunum ben. Bitmiş bir uygarlığın tadını alıyorum kendimden – eski, muzaffer bir uygarlığın. Bir vakitler bir bakıma başkalarına hükmeden ben, yalnızım artık, yüzüstü bırakılmışım. Hep yol gösterenim olmuşken, dostsuz, kılavuzsuz kalmışım.

İçimde bir merhamet arsızı var, ne tapanı, ne mabedi kalmış ölü bir tanrıymış gibi kendi arkasından ağlıyor, çünkü güya genç barbarlar sınır boylarında görünmüş ve hayat gelip imparatorluktan yaşama sevincinin hesabını sormuş.

Hep korkarım hakkımda konuşulmasından. Neye elimi attımsa kuruttum. Herhangi bir şey olmayı düşlemeye bile cüret edemedim; hele de bir şey olmayı dileyebileceğimi düşünmek – işte bu düşte bile

olmaz, çünkü düşlerimde bile yaşamaktan âciz olduğumu gördüm ben, gönül gözü açık, katıksız bir hayalciyken bile.

Başımı şu yastıktan, şu bedene, yaşadığım fikrine ve hatta başlı başına hayat fikrine dayanamadığım için gömdüğüm yerden kaldıracak bir duygu mevcut değil.

Gerçeklerin dilinden konuşmam ben ve hayatın içinde, nicedir ilk kez ayağa kalkmış yatalak bir hasta gibi sallanırım yürürken. Bir tek yataktayken normal bir hayat sürdüğümü hissederim. Ateşim çıktıysa eğer, müzmin bir hasta olarak gayet doğal gelir, hoşuma gider. Rüzgâra tutulmuş bir alev gibi titrer, şaşkına dönerim. Yalnızca kapalı odaların ölü havasında solurum normal hayatımı.

Okyanus kıyılarında esen meltemleri dirhem özlemeyeli çok oldu. Bir manastır gibi ruhuma kapanmaya razı oldum çoktan ve kendim için ıssız topraklarda kupkuru bir sonbahar olmaya, su birikintilerinin üzerinde kubbeleşen karanlıkta, solan bir ışığı andıran bir suretten başka diri yok o sonbaharda, ne de o mor ihtişamın – dağların doruklarında can çekişen sürgün edilmiş günbatımının dışında bir gayret ya da renk.

Aslında acıyı didiklemekten başka zevk yok ve aşınan, çürüyen duyumların donuk, ağır akışından başka şehvet – göz gözü görmez karanlıkta kulağımıza yumuşacık ayak sesleri gelir örneğin, kimindir diye dönüp bakmayız bile; sözlerini anlamaya çalışmadığımız anlaşılmaz, uzak şarkılar duyarız, ama daha sonra söylenecek anlaşılmaz sözler ve geldikleri belirsiz yer şarkıların kendisinden daha büyük tesellidir bize; gece uzamlarını tüy gibi uzaklıklarla dolduran, ışığı solmakta olan suların narin sırları duyumsanır; kim bilir nerelerden dönen, buradan duyulmayan kim bilir hangi kahkahaları getiren, yaz mevsiminin dermansız kalıp sonbahara döndüğü ikindilerde, o ılık uyuşuklukta ağırlaşan faytonların çıngırakları işitilir... Bahçedeki çiçekler öldü, solup başka çiçeklere döndü – daha eski, daha soylu, solgun sarılarıyla gizemin, boşvermişliğin, sessizliğin çağına daha yakın çiçeklere. Su birikintilerinin yüzüne çıkan kabarcıkların, düşler içinde bir varlık nedeni var. Uzaklardan gelen kurbağa sesleri, içimde uzanan ölü topraklar! Düşte yaşanan kır dinginliği! Ve bir de hayatım var ki, işten kaçan, yol kenarlarında uyuyan bir serseri kadar yararsız; çimenlerin kokusunun bir sis misali,

yarı saydam, serin ve derin, ucu bir yere bağlanmayan her şey kadar sonsuz bir ses misali ruhuna nüfuz ettiği, – yıldızların soğuk merhameti altında göçebe yaşayan, geceye ait, ihmal edilmiş, yorgun bir serseri...

İmgeleri basamak olarak kullanıp yenilerini yaratarak, tesadüfen doğup içgörümle gördüğüm büyük tablolara yığılmış metaforları yelpaze gibi açarak düşlerimle akıyorum; hayatı kendimden koparıp dar gelmiş bir kıyafet gibi bir köşeye koyuyorum. Yollardan uzağa, ağaçların arasına saklanıyorum. Kayboluyorum. Usulca akan kısacık bir anda, yaşama sevgisini unutmayı, ışığı, keşmekeşi yok etmeyi, duygu selinin içinde, saçma bir şekilde, gözeneklerimden sıkıntılar akıtarak koca bir imparatorluğun harabesini yıkmayı başarıyorum, ki hiçbir şeye ağlamayacağım, arzularımdan, isteklerimden tamamen kurtulacağım, hatta kendimden var olmayı bile istemeyeceğim o büyük, o son şehre davullar ve bayraklarla, başım dik girebileyim.

Düşlerimdeki havuzların mavimsi yüzü nasıl da yakıyor canımı. Hayalimdeki ayın, ormanlar üzerinde salınan solgunluğu benimdir. Hiç görmediğim halde hatırımda kalmış şu durgun sonbahar göğü, kendi yorgunluğumdur. Ölmüş hayatımın, bütün boş hayallerimin, içimdeki göklerin mavisinde, ruhumda akan nehirlerin gözle görülür fısıltısında, görmeden gördüğüm buğday tarlalarının huzursuz, engin sakinliğinde asla bana ait olmaksızın benim olmuş şeylerin ağırlığı üzerime çökmüş sanki.

Bir fincan kahve; loş bir odada, yarı kapalı gözlerle içilen, kokusu içe işleyen bir sigara... Hayattan bu gerçeklikten başka talebim yoktur, bir de düşlerimden... Az mı bu? Bilmiyorum. Hem az nedir, çok nedir, onu biliyor muyum?

Dışarıda bir yaz ikindisi. Ne kadar da isterdim bir başkası olmayı... Pencereyi açıyorum. Dışarısı yumuşacık, ama sinsi bir sancı gibi, anlamsız bir tatminsizlik gibi yaralıyor beni.

Beni inciten, içimi parçalayan, ruhumu lime lime eden son bir şey daha var. Şu an, bir başıma pencerede durmuş, böyle hüzünlü, tatlı şeyler düşünürken, tablolardaki insanlar gibi güzel, estetik olmam gerekirdi – oysa öyle değilim, o kadarını bile olamadım...

Geçsin şu an, silinip gitsin...

Gece gelsin, büyüsün, çöksün her şeyin üstüne ve kalkmasın bir daha. Şu ruh sonsuza dek kabrim, kapkara dünyam olsun benim ve hissetmeden, arzu duymadan yaşayamaz olayım bundan böyle.[114]

Sıkıntılı gecenin senfonisi

Ağır binaların kara taşlarına kazınmış, duyulmadık gelenekleri olan eski şehirlerin şafakları; güneş doğmazdan önceki hava gibi nemli, çamurlu, taşkına uğramış çayırlarda titreşen tan; her şeyin başa gelebileceği daracık sokaklar; modası geçmiş odalarda, ağır yüzlü eski sandıklar; ay ışığında, avlunun dibindeki kuyu; hiç tanımadığımız bir büyükannenin ilk aşklarından kalma bir mektup; geçmişi sürgün ettiğimiz odalardaki küf kokusu; artık kimsenin kullanmayı bilmediği bir tüfek; pencerelerde geçirdiğimiz sıcak ikindilerde yükselen ateş; yoldaki hiç kimseler; sıçramalarla bölünen uyku; üzüm bağlarına musallat olan hastalık; çan sesleri; yaşamanın manastırlara özgü hüznü... Zarif ellerinin kutsadığı vakit... Okşayış gelmez asla, yüzükteki taş yarı-aydınlıkta kanar... Ruhumuzda inancın zerresi yokken katıldığımız kilisedeki bayramlar: Kaba, çirkin azizlerin bedenlerinin güzelliği, imgelemimizde eksiksiz yaşadığımız romantik tutkular, soğuk havayla nemi iyice artan şehrin rıhtımlarında, gece çökerken iç bulandıran deniz kokusu...

İncecik ellerin, hayatın tutsağı bir varlığa uzanır. Uzun koridorlar ve mazgal delikleri, ardına kadar açık, kapalı pencereler, yerde mezar soğuğu, yarım kalmış ülkelere yolculuklara çıkmayı istercesine, özlemek sevmeyi... Eski kraliçelerin adları... İriyarı şövalyelerin nakşolunduğu pencereler... Kilisenin içinde, nüfuz edemediği zeminin karanlığında yoğunlaşan soğuk bir tütsü kalıntısı gibi, hafifçe dağılan sabah aydınlığı... Kavuşturulan, kupkuru eller.

Kadim bir kitabı açıp saçma rakamlarda büyücülerin ilmini, gösterişli gravürlerde Müritliğin mertebelerini keşfeden bir keşişin tedirginliği.

Kıyıda güneş, bende ateş. Deniz, kaygımı boğazımda ışıtıyor... Uzakta yelkenliler var, nasıl da süzülüyorlar ateşimde... Ateşin içinden,

denize inen merdivenler... Denizi yalamış, serin meltemde sıcaklık, *mare vorax, minax, mare tenebrosum*[115] gece ötelerde argonotların uğruna sulara gömülüyor, yanan alnım da ilkel karavelalar için...

Her şey başkalarına ait, onlara sahip olmamanın hüznü hariç.

İğneyi ver bana... Bugün evde o hafif ayak sesleri eksik, bir de nerede olduğunu bilemeyişim var, onun, ayrıca kıvrımlar, renkler, iğnelerle gerçekleştirebildiklerinin. Dikişleri artık sonsuza kadar komodinin çekmecelerine hapis –haddinden fazla bu çekmeceler–, annemin boynuna sarılmış hayalî kolların sıcaklığı ise hiçbir yerde yok.

109. Wittelsbach Hanedanı'na mensup olan II. Ludwig (1845-1886) "Düşler Kralı" olarak bilinir. 19 yaşında tahta çıktı. 1886 yılında delirdiği gerekçesiyle Berg Şatosu'na kapatıldı. Üç gün sonra cesedi Starnberg Gölü'nde bulundu; olayın intihar mı kaza mı olduğu hiçbir zaman anlaşılamadı. (Ç.N.)

110. Ya da: *pişmanlık* duymayacaksın.

111. Ya da: *beyaz süslerin* aklığını.

112. Ya da: *sürgünlerinden.*

113. Ya da: *kendi canına* kıyanların.

114. Çok zor okunabilmiş olan bu cümle şaşırtıcı; Pessoa'nın daha ziyade "dünya yüzünde herhangi bir arzu ya da istek duyamaz olayım" demesi beklenirdi.

115. Yırtıcı, tehditkâr, karanlık deniz. (Ç.N.)

III

“Görünen âşık”

Görünen âşık
(Anteros)[116]
H.K.

Derin aşkı ve doğru kullanılışını yüzeysel ve görünüşe bağlı bir şey olarak kavramışım. Ben görsel tutkulara meyilliyim. Daha gerçekdışı yazgılara adanmış yüreğimi ise, olduğu gibi koruyorum.

Bir insanda “tablo”sundan, saf, basit dış’ından başka bir şeyi sevdiğimi hatırlamam, ruh sadece dışı canlandırmak, yaşatmak, böylece onu, ressam elinden çıkma tablolardan farklı kılmak için işe karışır.

Sevdim mi şöyle severim: Şu veya bu nedenden ötürü güzel, çekici gelen bir resme, bir kadın ya da erkek resmine uzun uzun bakarım –arzunun olmadığı yerde cinsiyet tercihi de olmaz–, böylece resim aklıma takılır, beni tutsak alır, tamamen ele geçirir. Ne var ki onu görmektir tek dileğim, en nefret edeceğim şey, resimde sergilenen kimseyle tanışıp konuşmak olur.

Bakışımla severim, hayal gücümle bile değil, çünkü gönlümü çelen resimle ilgili hayallere de dalmam. Onunla aramda başka herhangi bir bağ canlandırmam kafamda, tamamen görüntüye dayalı olan aşkımda bundan öte psikolojik bir yön yoktur [?] Dış görünüşünü sergileyen bu varlığın kim olduğu, ne yaptığı, ne düşündüğü beni hiç ilgilendirmez.

Dünyayı oluşturan dev insanlar ve nesneler silsilesi, içi beni hiç ilgilendirmeyen sonsuz bir tablo galerisidir gözümde. İlgisizliğimin

nedeni ise, ruhun tekdüzeliği, herkeste hep aynı olmasıdır; sadece bireysel çıkışlar farklı kılar ruhu, en iyi kısmı ise düşe, görünüşe ve jestlere taşan, böylece aklımı alan tabloya da sızanıdır, sevgimi verebileceğim değişmez figürler görürüm tabloda.

Bana göre, bir insanın ruhu yoktur. Ruh, sadece sahibini ilgilendirir.

Böylece, en saf hale indirgenmiş bakışımla, nesnelerin ve varlıkların hareketli dışını yaşar, iç-ruhuna ise bir başka dünyanın tanrısı gibi kayıtsız kalırım. Varlığı ancak bir satıh üzerinde derinleştiririm, gerçekten derinlik istediğimde ise, bunu kendimde, şeyleri kavrayışımda ararım.

Bu durumda, böyle salt *görünüş* olarak sevdiğim varlıkla kişisel bir ilişki kurmamı ne sağlayabilir? Bunun bir hayal kırıklığı olamayacağı kesin; daha ötesini hiç düşünmeden sadece görüntüsünü sevdiğime göre, varlığın aptal ya da sıradan olması hiçbir olumsuzluk yaratmaz; çünkü ondan, aslında beklemediğim dış görünüşünden başka beklentim yoktur ve dış görünüş hâlâ yerindedir. Ama kişisel bir ilişki kurmak gereksiz, dolayısıyla zararlıdır; ne var ki gerçekleşmesi gerekmeyen şeylerin hepsi zararlıdır zaten. İnsanların ismini bilmek neye yarar? Ne var ki birileriyle tanışma faslı sırasında, bana ilk belletilen de hep bu olur.

Kişisel ilişkinin bize, sevme tarzımın da gerektirdiği üzere, karşımızdakini keyfimizce seyretme özgürlüğünü vermesi gerekirdi. Ama insanın şahsen tanıdığı birini istediği gibi seyretmesi ya da süzmesi de mümkün olmuyor.

Fazladan her unsur sanatçı için bir rahatsızlık kaynağıdır, zira bulanıklık yaratarak yapıtın etkisini zayıflatır.

Kaderimin doğal akışında varlıkların görünüşünün, görüntüsünün edebî, tutkulu seyircisi olmak var – düşleri nesnelleştiren, doğadaki şekillerin ve tezahürlerin görünür âşığı [...]

Psikiyatrların deyimiyle bir psişik mastürbasyon, hatta erotomani vakası bile değil benimkisi. Psişik mastürbasyondaki gibi hayal kurmuyorum; rüyamda kendimi baktığım ya da andığım kişinin seviştiği sevgili, hatta sadece bir arkadaşı olarak bile görmüyorum. Bir erotoman gibi o kişiyi idealize edip somut estetiğin dışına taşıyor da değilim: Önce gözlerime, ardından gözlerimin gördüğünün saf,

dolaysız anısına sunduklarının ötesinde ondan bir talebim de yok, hakkında herhangi bir düşüncem de.

Görünen âşık (2)

H.K.

Seyretmesi hoşuma giden dişi şahsiyetler bile, düşlemime gizli bir aşkın tohumunu atacak güçten yoksun. Onları görüyorum ve benim için bütün değerleri görülmüş olmalarından ileri geliyor. Onlara ne eklesem küçülürler, çünkü deyim yerindeyse "görünürlükleri" küçülmüş olur o zaman.

Bu kişilerle ilgili ne hayal edersem edeyim, daha ilk anda baştan sona sahte gelir; hayal ne kadar hoşuma gidiyorsa, sahtelikten de o kadar tiksinirim. Katıksız hayaldir beni büyüleyen, gerçekle hiçbir bağlantısı, teması olmayan. Çıkış noktası hayat olan kusurlu hayal ise iğrendirir beni, daha doğrusu o yola sapmış olsam iğrendirirdi.

İnsanlık, gözleri ve kulakları sayesinde, bir de psikolojik coşkusuyla yaşayan bir bezektir bence. Hayattan tek dileğim, karşısında seyirci olmaktır – kendimden de hayatı görmekten ötesini istemem.

Bir başka hayattan gelmiş, bu hayatın içinde dalgınca ilerleyerek zamanını dolduran bir varlık gibiyim. Her bakımdan yabancıyım ona. Aramızda adeta bir cam var. O cam hep tertemiz olsun ki, arada olmasından rahatsızlık duymaksızın gözleyebileyim hayatı; ama cam hep olsun.

Bilimsel düşünen kafalar için, bir şeyin içinde gerçekte var olandan fazlasını görmek, o şeyi iyi görememek demektir. Maddi eklentiler, tinsel yönden küçültür varlığı.

Müzelere olan nefretim de, galiba ruhumun bu eğiliminden kaynaklanıyor. Benim için bir müze hayatın ta kendisidir, resim daima doğrudur orada ve yanlış varsa o da ancak seyircinin kusurundan ileri gelir. İşte o kusuru azaltmaya çalışıyorum, bu mümkün değilse, o zaman duruma razı oluyorum, başka türlü olamaz zira ve her şey için geçerlidir bu.

Sahiplenme nehri

H.K.

Hepimiz farklıyız; işte size yapımızla ilgili[117] bir aksiyom. Sadece uzaktan bakıldığında, yani kendimiz olmadığımız boyutun içindeyken benzeriz birbirimize. Dolayısıyla hayat, belirsiz kalan insanlar içindir: Yalnızca belirli hale gelmeye kalkışmayanlar ve belirli de belirsiz de olmayıp, basbayağı hiç kimse olanlar anlaşabilir.

Her birimiz iki kişiyiz; iki insan karşılaşıp, yakınlaşıp birbirine bağlandığında dördünün yıldızının barıştığı enderdir. Hareket edenin içindeki hayalci adam, zaten hareketliyle sık sık bozuşurken, Öteki'nde var olan hareketliyle ve hayalciyle nasıl dalaşmasın?

Hepimiz başlı başına bir gücüz, çünkü canız. Kendimize doğru yola çıkar, başkalarında mola veririz. Kendimize, ilgiye değer bulacak kadar saygımız varsa, başkalarıyla her türden yakınlaşma bir çatışma demektir. Öteki, arayanın önünde engeldir daima. Bir tek aramayan mutludur; çünkü sadece aramayan bulur, çünkü zaten sahiptir bulduğuna ve her neye olursa olsun sahip olmak, mutluluk demektir (tıpkı düşünmemenin zenginliğin en önemli parçası olduğu gibi).

İçimin derinliklerinde sana bakıyorum farazi nişanlım ve daha şimdiden, sen henüz var olmadan aramızda anlaşmazlıklar başladı bile. Net hayaller kurma alışkanlığım sayesinde, gerçeklik hakkında da kesin bir fikir edindim. Fazla hayal kuran bir adam, hayaline gerçeklik katmaya ihtiyaç duyar. Hayale gerçeklikle birlikte, gerçekliğin dengesini de katmak zorundadır. Hayale gerçekliğin dengesini katarsa, bu sefer de hayatın gerçekliğinden olduğu gibi hayalin gerçekliğinden de ve gerçekdışı hayattan olduğu kadar hayalin gerçekdışılığından da mustarip olur.

Hülyamın en derin yerinde, iki kapılı odamızda bekliyorum seni; bana doğru geliyorsun ve hayalimde sağ kapıdan giriyorsun; geldiğin vakit soldaki kapıdan girersen, bu bile hayalimle senin aranda bir fark yaratır. İnsanlığın bütün trajedisi bu küçük örnekte yatıyor işte, düşüncelere daldığımız sırada yanımızda olanların, asla düşündüğümüz gibi olmadığını ortaya koyuyor bu.

Aşk, kişiliği farkta arar, bu ise salt mantıksal boyutta, hele gerçek dünyada kesinlikle imkânsızdır. Aşk sahip olmak, dışında kalması

gerekeni kendine ait kılmak ister, sevilen varlık kendisinin bir parçası *haline gelsin,* ama *o olmasın* diye. Sevmek, kendini vermektir. İnsan ne kadar çok verirse, aşk da o kadar büyük olur. Ama kendini tamamen vermek ötekinin bilincini de ortaya sermek olur.[118] Dolayısıyla aşkların en büyüğü ölüm, unutuş ya da vazgeçiştir – aşkın saçmalığında barınan bütün aşklar.

Eski sarayın denize uzanan taraçasında, aramızdaki farkı düşüneceğiz sessizce. Denize uzanan bu taraçada ben prenstim, sen prenses. Güzellik nasıl ayla dalgaların buluşmasından doğduysa, aşkımız da buluşmamızdan doğmuştu.

Aşk sahiplenme ister – neye benzediğini bilmeksizin. Kendimize bile ait değilken, ben sana ya da sen bana nasıl ait olabiliriz ki? Kendi varlığıma sahip değilken, yabancıladığım bir varlığa nasıl sahip olayım? Benzediğim insandan bile farklıyım ben: Farklı olduğum birine nasıl benzeyeyim?

Aşk, pratiğe dökülmesi gereken bir gizemcilik, sırf gerçekleştirilmek üzere hayal edilmiş bir imkânsızlıktır.

Amma metafiziksel konuştum. Fakat bütün hayat zaten, tanrıların karmaşık sesleri ve yolumuzun tek yol olduğunu bilmeyişimiz arasında, el yordamıyla kurulmuş bir metafiziktir.

Perişan zihnimin bana karşı en beter numarası, sağlığa ve aydınlığa olan zaafımdır. Oldum olası, güzel bir bedenin, bir gencin yürüyüşündeki neşenin evrende, bende var olan bütün düşlerden daha etkili olduğunu düşünmüşümdür. Bazen, zihnen çoktan yaşlanmış bir adamın neşesiyle, kıskançlık ya da arzu duymaksızın, batan günün rasgele birleştirdiği, gençliğin bilinçsiz bilincine doğru kol kola yürüyen çiftleri izlerim. Beni ilgilendirip ilgilendirmediğini bir kenara bırakıp bir gerçekliği seyredercesine keyif alırım karşımda dururlarken. Kendimi onlarla kıyasladığımda da sürer keyfim, ama bu kez adeta yaralayıcı bir gerçekliğin verdiği ve yaranın ıstırabına, tanrıları anlamış olmanın bilincini –ve kıvancını– karıştıran bir adamın duyduğu bir keyiftir bu.

Sembolist spiritüalistlerin[119] tam tersiyim ben, onlar tüm varlıkları ve olayları bir gerçeğin gölgesi olarak kabul eder, ki kendileri de gölgeden başka bir şey değildir. Bana göreyse her şey bir son durak

değil, bir çıkış noktasıdır. Okültistler için her şey, her şeyde biter; benim için her şey her şeyde başlar.

Tıpkı onlar gibi ben de kıyas ve çağrışımla gidiyorum, ama onlara düzeni ve ruh güzelliğini hatırlatan küçücük bahçe, bana olsa olsa, mutsuzluğa mahkûm hayatın insanlardan uzakta, mutlulukla dolabileceği daha geniş bahçeyi çağrıştırır. Her bir şey bana, gölgesi olduğu gerçeği değil, üzerinden geçerek varılan gerçeği telkin eder.

Estrela bahçesi, ruhun tatminsizliğinden yüzyıllar önce tasarlanmış bir eski zaman parkını hatırlatır bana akşamüstlerinde.

Sahiplenme gölü (1)

Sahiplenme, zihnimde saçma bir göldür – devasa, kapkara ve alabildiğine sığ. Tuzundan dolayı yanılıp suyunu derin sanır insan.

Ölüm mü? Ölüm hayatın yüreğindedir. Tepeden tırnağa ölmekte miyim? Hayat hakkında hiçbir bilgim yok. Yaşamak bir yük mü bana? Yaşamayı sürdürüyorum.

Hayal mi? Hayal hayatın yüreğindedir. Hayalimizi mi yaşarız? Yaşarız. Sadece hayal mi ederiz hayali? Ölürüz. Ve ölüm hayatın yüreğindedir.

Tıpkı gölgemiz gibi peşimiz sıra gelir hayat. Ve gölge ancak, gölgeler her yeri sardığında yok olur. Hayat ancak, devinimine teslim olduğumuzda bırakır peşimizi.

Hayalin en acı tarafı, var olmayışımızdır. Aslında hayal kurabildiğimiz de yok.

Sahip olmak nedir? Hiç bilgimiz yok; öyleyse herhangi bir şeye sahip olmayı nasıl isteyebiliriz? Yaşamanın ne olduğunu bilmeyiz, diyeceksiniz şimdi bana – ama yaşarız... Peki ama, gerçekten yaşıyor muyuz? Hayatın ne olduğunu bilmeden yaşamak, yaşamak bu mudur?

Sahiplenme gölü (2)

Ne atomlar, ne ruhlar, hiçbiri iç içe geçmez. İşte bu yüzden herhangi bir şey, bir ötekine sahip olamaz. İster gerçeklik söz konusu olsun ister bir mendil – hiçbir şey sahiplenilemez. Mülkiyet hırsızlık değil, bir hiçtir.

Mektup (1)

H.K.

Tam olarak kaç aydır, bilemiyorum, size baktığımı, ısrarla, hep aynı kararsız ve telaşlı havayla baktığımı görüyorsunuz. Fark ettiğinizi biliyorum. Ve fark ettiğinize göre, ürkek denemeyecek bu bakışta herhangi bir mesajın esamisinin okunmayışına şaşırmış olmalısınız. Daima dikkatli, kararsız ve aynı, üstelik yalnız hüznü barındırdığına memnun gibi... Hepsi bu. Bunları aklınızda evirip çevirirken –nasıl bir duyguyla olursa olsun–, niyetlerimi de yoklamış olmalısınız. Açıklamanızdan kendiniz de pek tatmin olmadan, tuhaf bir sıkılganlığı olan, hatta hafif çatlak biri ya da deli cinsinden bir şey olduğumu düşünmüşsünüzdür.

Canım Efendim, size bakmam münasebetiyle, ne tam olarak utangaç denebilir bana, ne de tescilli deli. Başka bir şeyim ben, inandırmaya ümidim yoksa da size göstereceğim gibi ilkel, farklı bir şey. Defalarca mırıldandım hayalimdeki varlığınıza: "Gereksiz bir amfora olma görevinizi, sıradan bir kadeh olarak işlevinizi yerine getiriniz!"

Kendimce uydurduğum imgenize duyduğum derin özleme gark olmuşken, günün birinde öğrendim ki evliymişsiniz! Hayatımın en trajik günlerinden biriydi. Kocanızı kıskandığımdan değil. Hatta bir eşiniz olup olmadığını merak etmemiştim bile. Tek sorun, hakkınızda edindiğim fikrin mahvolduğunu hissetmemdi acılar içinde. Günün birinde tablonun birindeki bir kadının evli olduğu gibi saçma bir şey öğrensem –evet, harfiyen böyle–, gene aynı ıstırabı çekerdim.

Size sahip olmak mı? Nasıl yapılır, onu bile bilmem. O fazlasıyla insani lekeyi üzerimde taşısaydım, yani bunu bilseydim de, kocanızın

seviyesine inmeyi sırf aklımdan geçirmekle bile, kendi gözümde ne kadar alçalır, azametime ne okkalı bir tokat indirmiş olurdum!

Size sahip olmak mı? Günün birinde, tesadüfen karanlık bir sokaktan geçerken adamın biri üzerinize saldırıp sahip olabilir, hatta sizi dölleyip ardında rahimdeki o izi bırakabilir. Sahip olmak, bedeninize sahip olmak demek ise, ne değeri var?

Ruhunuza sahip olmak mı? Bir ruha nasıl sahip olunur? Hem ayrıca, "ruhunuzu" ele geçirmeyi başaran açıkgözler, çapkınlar da çıkabilir. O da kocanız oluyor işte! Onun seviyesine inmeme gönlünüz razı olur muydu?

Yanı başımda fikrinizle, gizlice ne saatler geçirdim! Hayal âlemimde nasıl da sevdik birbirimizi! Ama yemin ederim, orada bile düşlemedim size sahip olmayı. Hayallerimde bile namuslu, efendi bir erkeğim ben. Güzel bir kadının imgesine de saygım var.

Ruhumu asla, bedenimi sizinkine sahip olmaya zorlamaya ikna edemem. Bunu aklımdan geçirdiğim anda, içimde görünmez engellere çarpıyorum, bilmediğim ağlara yakalanıyorum. Size gerçekten sahip olmayı istesem, kim bilir daha ne beter işler gelir başıma!

Çünkü, bir daha söylüyorum, denemeye bile kalkışamazdım. Kendimi o işi yaparken hayal edemiyorum.

Kuzum Hanımefendi, bakışlarınızdaki anlam ve istemsizce yansıttığı soru bir yana, işte bunlardı yazacaklarım. Size yazılmış bu mektubu ilk olarak, bu kitapta okuyacaksınız. Üstünüze alınmazsanız, sağlık olsun. Size gerçekten bir şey söylemekten çok, oyalanmak için yazıyorum... Yalnızca ticari mektuplar *belli birine* yazılır. Geri kalanlar, en azından yazan bir üstün insansa, sadece kişinin kendine yazılmalı.

Başka bir diyeceğim yok. Tabiatım gereği size hayranlık beslediğimden kuşkunuz olmasın. Arada sırada beni düşünürseniz pek mesut olurum.

Mektup (2)

Bari tek görevinin, bir hayalcinin hayali olmak olduğunu anlayabilseydin. Sadece bir düş katedralinin buhurdanlığı olmak olduğunu. Ellerinin hareketlerini yontup tıpkı hayaller gibi, ruhundaki yeni manzaralara açılan pencerelere dönüştürmek olduğunu. Bedeninin mimarisini bir hayal taklidi gibi kabul etmek olduğunu, öyle ki insanlar başka şeyler düşünmeden göremesin seni, sana bakan, bir tek sen hariç bütün dünyayı düşünsün ve seni görmek müzik dinlemek, başka zamanların derinliklerinde kaybolmuş, ölü göllerle, sessiz, sisli ormanlarla dolu manzaralardan uyurgezer gibi geçmek olsun, bize benzemeyen, görünmez çiftler bilmediğimiz duyguları yaşasın o manzaralarda.

Seni, sana sahip olmamaktan başka hiçbir şey için istemem. Hayal kursam ve sen bana görünsen, hâlâ hayal kurduğumu zannetmek isterim – hatta belki seni görmesem de, ay ışığının ölü gölleri birdenbire kapladığını, imkânsız çağlarda kaybolmuş o koca, kapalı ormanda şarkı kırıntılarının salındığını fark ettiğimde de.

Görüntün ruhumun, hasta bir çocuk gibi, bir kez daha bir başka gök hayal etmek üzere kıvrılıp uyuyacağı yatak olsun. Ve konuşacak olursan eğer, seni duymak gerçekten seni duymak değil, ay ışığında, kadim okyanusa akan nehrin iki yakasını birleştiren büyük köprüler görmek olsun, karavelalarımız da sonsuza dek bize ait olsun o okyanusta.

Ne o, gülümsüyor musun? Hiç haberim yoktu, meğer içimdeki göklerde yıldızlar yürürmüş. Derin uykumda çağırıyorsun beni. Fark etmemiştim ama, hayalî yelkeniyle ay ışığında süzülen şu uzak gemide, uzak deniz manzaraları görürmüşüm.

116. "Eros'a karşı" anlamındaki *Anti-Eros*'tan ya da "Eros'tan önce" anlamındaki *Ante-Eros*'tan türetilmiş olabilir. *Anteros* aynı zamanda Pessoa'nın yazmayı tasarladığı bir şiirin de adıydı; bu şiir *Antinous* ve *Epithalame*'yle birlikte Batı'da cinselliği anlatacaktı –Yunan, Roma, Hıristiyanlık, modern çağ ve geleceğin uygarlığı olarak "Beşinci İmparatorluk"–.

117. Ya da: *insanlığımızın / olgunluğumuzun*.

118. Tam anlaşılamamış bir cümle; "ötekinin özbilincini" de demek istiyor olabilir, R. Zenith'in ileri sürdüğü gibi, "sevgilinin ötekini kavrayışını" da.

119. Ya da: *Hıristiyan Platoncuların*.

IV

“İyi hayal kurma sanatı üzerine”

İyi hayal kurma sanatı üzerine (1)

En başta hiçbir şeye saygı göstermemeye, inanmaya, hiçbir [...] özen göstereceksin. Bununla birlikte, hiç saygı duymadıklarına karşı tavrını ortaya koyarken, bir şeylere saygı gösterme isteğini de koruyacaksın; sevmediklerinden tiksinirken, sevmeye duyulan sancılı arzuyu; hayatı küçümserken onu yaşamanın ve sevmenin ne kadar da güzel olduğunu aklında tutacaksın. Böylece hayallerinin temelini atmış olacaksın.

Gerçekleştirmeye soyunduğun yapıtın, geri kalan her şeyin en tepesinde durduğunu aklından çıkarmayasın sakın. Hayal etmek, kendini bulmak demektir. Ruhunun Kristof Kolomb’u olacaksın. Ruhundaki manzaraların peşine düşeceksin. Dolayısıyla doğru istikamete gittiğinden, aletlerinin hatasız çalıştığından emin olmalısın.

Hayal kurma sanatı zordur, çünkü bütün çabanın, çaba harcamamaya yoğunlaşmaktan ibaret olduğu bir edilgenlik sanatıdır. Uyuma sanatı diye bir şey olsa aşağı yukarı buna benzerdi.

Şunu da unutma ki hayal kurma sanatı, hayallerimize yön verme sanatı değildir. Yön vermek, bir eylemdir. Gerçek hayalci kendine bırakır kendini, kendisinin kendini sahiplenmesini bekler.

Dünyevi tahriklere kapılmayasın sakın. İlk başta canın mastürbasyon yapmak isteyecek. Sonra alkol, afyon, [...] Bunların hepsi gene çaba demek, aktif bir arayış demek. İyi bir hayalci olmak için sadece bir hayalci olmalısın. Afyonla morfin eczaneden alınır –

bunu bile bile, hayal kurmana yardımcı olacaklarını nasıl düşünebilirsin? Mastürbasyon bedensel bir mesele, nasıl [...]

Mastürbasyon yaptığını hayal edersen mesele yok; hayallere daldığında afyon çekiyorsundur belki, morfin kullanıyor, afyon fikriyle sarhoş oluyorsundur, [...] hayallerdeki morfinle – olsa olsa tebrik edebiliriz seni: O şanlı, kusursuz hayalci rolünü layıkıyla üstlenmişsin demektir.

Kendini hep olduğundan daha hüzünlü, daha mutsuz olarak düşün. Zararı olmaz. Hatta, yarattığı yanılsama sayesinde, hayale giden bir merdiven görevi bile görebilir bu.

İyi hayal kurma sanatı üzerine (2)

Her şeyi ertele. İnsan, yarın da savsaklayabileceği bir şeyi, kesinlikle bugün yapmamalıdır.

Hatta ne bugün ne de yarın, herhangi bir şey yapmaya gerek yok.

Ne yapacağını düşünme sakın. Yapma.

Hayatını yaşa. O seni yaşamasın.

Doğruda ve yanlışta, zevkte ve sıkıntıda gerçek varlığını kuşan. Bunu ancak hayal kurarak başarabilirsin, çünkü gerçek hayatın, insani hayatın, kendini geç bir kalem; başkalarına ait olandır. Dolayısıyla hayatın yerine hayali koyacak, sırf mükemmelliği hayal etmeyi iş edineceksin. Doğumundan ölümüne dek, gerçek hayattaki eylemlerin hiçbirinde iş gören sen değilsin: İş görülürsün; yaşamazsın: Sadece yaşanırsın.

Başkalarının gözüne saçma bir sfenks gibi görün. Fildişi kulene kapan, ama kapıyı çarpmadan. Fildişi kule, sensin.

Kalkıp bunların yanlış olduğunu, saçma olduğunu söyleyen olursa, kulak asmayasın. Ama benim söylediklerime de inanma, çünkü hiçbir şeye inanmamalı insan.

Her şeyi küçük gör, ama öyle bir yap ki, küçümsemek seni rahatsız etmesin. Küçük görmenin seni üstün kıldığını sanma. Asaletle küçümseme sanatı budur işte.

İyi hayal kurma sanatı üzerine (3)

Her şeyi hayal ettiğin için, hayatta var olanların tümü sana daha çok acı verecek.

Bu da sırtındaki haçın olacak.

Metafiziğe yatkın zihinlerin iyi hayal kurma sanatı üzerine

Fikir yürütme, [...], hepsi kolaylaşacak [...], çünkü benim için varsa yoksa hayal. Kendime hayal et şunu, der ve hayal ederim. İçimde bir filozof yaratırım bazen, o büyük bir ciddiyetle felsefelerinden bahsederken, ben de soylu bir delikanlı olarak kızına kur yaparım, ki onun da evinin penceresinden bakan ruhuyumdur.

Bildiklerim, haliyle sınırlar beni. Kalkıp bir matematikçi yaratmam elbette. Sonsuz kombinasyonlar denememe, sayısız hayaller kurmama izin veren elimdeki bilgiyle yetinirim. Hem kim bilir; belki hayal ede ede belki daha iyilerini de yapabilirim bir gün. Ama değmez. Böyle yetiyorum kendime.

Kişiliğin un ufak oluşu. Fikirlerim, duygularım ya da karakterim nasıldır, bilmiyorum... Bir şey hissediyorsam da, içimde beliren sıradan bir adamın görünür hale gelen kimliğinde, belli belirsiz algılanıyor ancak. *Özvarlığımın yerine hayalleri koydum*. Her birimiz, kendi kurduğumuz hayaliz sadece. Ben ise, bu bile değilim.

Hiçbir kitabı bitirmeyelim, baştan sona, sayfa atlamadan okumayalım.

Hissettiğimin ne olduğunu asla bilememişimdir. Herhangi bir duygu bahis konusu olduğunda ya da tarif edildiğinde, ruhumun bir parçasını anlatıyorlar gibi gelirdi, ama sonradan tekrar düşündüğümde hep şüpheye kapılırdım. Gerçekten de hissettiğim gibi miyim, yoksa sadece öyle olduğumu mu sanıyorum. Kendi dramlarımın bir kahramanıyım.[120]

Çaba göstermek boşunadır, ama bizi oyalar. Akıl yürütmeler asla bir sonuca varmaz, ama eğlencelidir. Sevmek bir karın ağrısıdır, ama belki de sevmemekten iyidir. Buna karşılık hayal, her şeyin yerini

tutabilir. Gerçek bir çaba yokken, çaba fikrini barındırabilir. Hayalimde, korkmaktan, vurulmaktan çekinmeden savaşlara katılabilirim. Zaten asla varamayacağım bir gerçekliğe[121] ulaşmak için uğraşmaksızın; çözemeyeceğimi gayet iyi bildiğim bir soruna çözmeye niyet etmeksizin; [...] olmadan fikir yürütebilirim. Reddedilmekten, aldatılmaktan, nefret uyandırmaktan korkmadan sevebilirim. Sevgili değiştirebilirim, nasıl olsa hep aynısı olacaktır. Beni aldatmasını, benden kaçmasını istersem, tek bir emrimle, canımın çektiği, zevkime zevk katacak şekilde olur bunlar. En büyük dertleri, en büyük işkenceleri, en büyük zaferleri yaşayabilirim. Sanki gerçekmiş gibi yaşayabilirim her şeyi: Yeter ki hayalleri canlandırmayı, berraklaştırmayı, gerçek kılmayı bileyim. Bu da için için çalışmayla, sabırla olur.

Hayal kurmanın farklı yöntemleri var. Bunlardan biri, iyice netleştirmeye çalışmadan kendini düşlere bırakmak, duyguların çalkantısına, alacakaranlığına dalıvermektir. Seviyesiz, yorucu bir hayal yöntemidir bu, çünkü tekdüzedir, hep aynı şekilde devam eder. Bir de hayali netleştirip *yönetmek* var, ama düşlemi yönetmek uğruna harcanan çaba fazlasıyla yapmacık kaçar. Sanatının zirvesindeki benim gibi bir hayalci ise, hayalin *şu* hayal olmasını, şöyle fantezileri barındırmasını ister sadece: Hayal derhal karşısında tam dilediği gibi, ama müthiş çabalar pahasına bile tasarlayamayacağı bir şekilde akmaya başlar. Diyelim ki kendimi kral olarak hayal etmek istiyorum. Ansızın buna karar veriyorum ve bir de bakıyorum ki, memleketin birine kral olmuşum. Hangi kral, nasıl bir kral, bunları bana hayal söylüyor... Bu bir yana, hayallerime egemenliğimi öyle bir kabul ettirdim ki, beklenmedik bir şekilde, daima ne arzuluyorsam onu veriyor düşlerim. Düzeni tam oturmamış bir fikri netleştirip mükemmel hale getirdiğim çok olur. Farklı çağlara, hayallerimde yaşadığım farklı ülkelere yayılan Ortaçağ'ı bilinçli olarak düşleyebilmem mümkün değil. Varlığından habersiz olduğum aşırı hayal gücüm karşısında gözlerim kamaşmış vaziyette, ben de bakmakla yetiniyorum. Hayallerimi kendi haline bıraktım... O kadar temizler ki, beklentilerimin hep üstüne çıkıyorlar. Arzuladığımdan hep daha güzel oluyorlar. Ne var ki, ancak mükemmelliğe ulaşmış bir hayalci böylesi

sonuçlar ümit edebilir. Dalgınca bunu aramakla yıllarım geçti. Bugün ise, kolayca yapabiliyorum.

Hayal kurmaya en iyi kitaplarla başlanır. Romanlar, acemilere müthiş yardımcı olur. Kendilerini kitaba kaptırmayı, büsbütün roman kahramanlarıyla yaşamayı öğrenmekle, ilk adımı atmış olurlar. Ailemizi ve yaşadığı mutsuzlukları içimizi daraltan birer budalalık gibi görmeye başladıysak, aşama kaydetmişiz demektir.

Dikkatimizi hikâyenin üslubuna saptıran edebî romanlardan kaçınılmalıdır. Hiç utanmadan itiraf edeyim ki, ben böyle yaptım. Tuhaftır, içgüdüsel olarak elim hep polisiye romanlara [...] giderdi. Baştan sona okuyabildiğim aşk romanı olmadı. Ama bu tamamen kişisel bir mesele, sorun hayallerimde bile, mizacımın aşkı kaldıramamasından kaynaklanıyor. Herkes kendindeki eğilimleri geliştirmeli. Hayal kurmanın, özümüzü aramak olduğunu hiç aklımızdan çıkarmayalım. Cinselliğe düşkün bir adam, okumak için benimkilerin tam tersi kitaplar seçecektir.

Hayalci heyecanı *bedeninde* duyduğunda, hayalin ilk basamağını atladığı söylenebilir. Başka bir deyişle dövüşlerin, kaçışların, çatışmaların olduğu bir romandan bedenimiz *gerçekten* bitmiş, bacaklarımız kırılmış olarak çıkıyorsak... ilk evre aşılmıştır. Cinselliğe düşkün bir adam ise, romanda böyle bir bölüme geldiğinde, sadece zihninde mastürbasyon yaparak boşalabilmelidir.

Ardından sıra, buraya kadar olanları zihinsel boyuta aktarmaya gelir. Cinselliğe düşkün adamın durumunda, boşalma (bunu örnek seçtim, çünkü en şiddetlisi, en çarpıcısı bu), *gene de yaşanmaksızın hissedilmelidir.* Adam katbekat fazla yorulacak, ama her bakımdan çok daha yoğun bir zevk duyacaktır.

Üçüncü aşamada, bütün duyulanımlar tamamen zihne taşınır. Zevk, yorgunluk kadar artar, ama beden artık hiçbir şey duymaz ve eller, kollar yorulacağına, hayalin sonunda bitap düşen, gevşeyen zekâ, istenç ve heyecandır... Bu noktaya varınca, artık hayalin en üst evresine geçme vakti gelmiş demektir.

İkinci evrede kişi kendi için romanlar inşa eder. Yukarıda da söylediğim gibi, *hayali* zihne tam olarak zerk etmeden buna girişilmemelidir. Yoksa, roman yaratmak için başta harcanacak çaba, hayalin mükemmel bir şekilde zihinselleştirilmesini engeller.

Üçüncü evre

Hayal gücümüzü iyice eğittikten sonra, isteklerimizi sıralayalım yeter, o kendi kendine romanlar yazacaktır.

Yorgunluk artık hemen hemen sıfıra inmiştir, zihinsel boyutta bile. Kişiliğin tamamen çözüldüğü, dağıldığı görülür. Bir ruh ile donanmış saf kül olmuşuzdur, ama belli bir şekilden yoksunuzdur – içine girdiği vazonun şeklini alan suya bile benzemeyiz.

Güzelce hazırlandıktan sonra [...], içimizde dramlar belirebilir, bunlar bize yabancı, mükemmel dramlar olarak, dizebedize oynanabilir. Onları yazmaya mecalimiz kalmamıştır belki... Ama zaten buna gerek olmayacaktır. İkinci kademeden yaratıcılar olabiliriz – içimizde yazmakta olan bir şair hayal edebiliriz, o belli bir tarz tuttururken, bir başkası da farklı türde yazacaktır...

Bu konuda zirveye ulaşmış biri olarak, hepsi özgün ve farklı, sayısız şekilde yazabiliyorum.

Bir tablo ve kişiler yaratıp *hepsini* aynı anda yaşadığımızda – *hepsinin birbirine bağlanacağı, birbirini etkileyeceği şekilde bütün bu ruhlar olduğumuzda*, hayalin en üst mertebesine erişmişiz demektir. Bunun sonucunda zihin inanılmaz ölçüde kişiliksizleşir, tozumsu bir küle döner; itiraf edeyim ki, varlığın tamamen tükenmesini engellemek de zordur... Ama öyle büyük bir zaferdir ki kazanılan!

Çileciliğin nihai aşamasına ancak böyle varılır. Bu mertebede hiçbir inanç, hiçbir Tanrı yoktur.

Tanrı, benim.

İlahî kıskançlık

H.K.

Yanımda başkaları varken hoş bir duyguya kapıldığımda, onların da bundan pay aldığını düşünerek kıskanırım. Benimle aynı şeyi hissetmeleri, ruhlarını kullanarak ruhumu kurcalamaları bir tür edepsizlik gibi gelir bana.

Bir manzarayı seyrederken gururumu en çok yaralayan şey, başka birinin, benzer bir amaçla burayı çoktan seyretmiş olduğunu bilmenin acısıdır. Tabii başka saatlerde, başka günlerde olmuştur bu. Ne var ki bu bahaneyi öne sürersem, hiç tarzım olmayan skolastik bir oyunla sırtımı sıvazlamış, ağzıma bir parmak bal çalmış olurum. Gayet iyi biliyorum ki arada pek bir fark yok ve başkaları bu manzarayı benimle aynı değilse de, çok benzer bir şekilde, aynı ruhu taşıyan gözlerle gördüler.

Gördüğüm şeyleri değiştirmeye, tamamen bana ait kılmaya uğraşmamın nedeni budur işte – dağların profilini, güzelliğini fazla bozmadan, güzelliğinin çizgileriyle pek oynamadan değiştirmeye; bazı ağaçların, bazı çiçeklerin yerine, alabildiğine, tamamen farklı olan aynılarını koymaya; günbatımında her zamanki etkileri yaratan başka renkler görmeye uğraşmam bundandır; bu işte ustalaştığım için, –hatta bakma eyleminde bile ustalaştım ki artık hiç zorlanmadan görebiliyorum– dış dünyayı içeriye uyarlamış oluyorum.

Ne var ki bu, gözle görülebilir şeyleri değiştirme çalışmalarımın en alt basamağını oluşturuyor. Kendimi tamamen koyuverdiğim, hayallere daldığım anlarda çok daha iyisini de yapabiliyorum.

Manzaranın üzerimde bir müzik etkisi yapmasını, görsel imgeler çağrıştırmasını sağlıyorum – esrimeyle elde edilen, tuhaf bir zafer bu, çağrışımı başlatan etkenle, çağrıştırması gereken duyguların aynı yapıda olmasından dolayı da alabildiğine zor. Bu alanda en büyük zaferime, anlaşılmaz bir ışık ve atmosferin hüküm sürdüğü bir gün, Cais do Sodré Meydanı'na bakarken ulaşmıştım, meydanı düpedüz, çatıların uçlarında saçma sapan şapkalara benzeyen tuhaf çanların asılı olduğu bir Çin pagodası olarak görmüştüm – boşluğa, şu iğrenç üçüncü boyutta varlığını sürdüren uzamın üzerindeki atlas-boşluğa, kim bilir nasıl çizilmiş bir Çin pagodası.

O an, sahiden de, yerlerde sürünen, kıskançlıkla karışık bir gerçeklik arzusuyla yanıp tutuşan, uzak bir kumaşın kokusu geldi burnuma.

Duygu terbiyesi

H.K.

Hayatı hayalden çekip çıkardığımızda ve duygularımızı fanusta işleyerek bir din ve bir politika yarattığımızda, yani ilk adımı attığımızda, bu ilk adımın ruhumuzdaki yansıması, en ufacık şeyleri bile olağanüstü ve sınırsız olarak hissetmemizdir. İlk adım budur işte, ama sadece ilk adım. Bir fincan çaya, normal insanın kolay doyurulan ihtirasların verdiği büyük sevinçlerde, bir fiskede silinen özlemlerde ya da aşkın nihayete erdiği tensellikte bulabileceği sonsuz şehvetin tadını katabilmek; güneşin batışını ya da bir bezemenin ayrıntısını seyrederken, genellikle görülüp duyulanların değil, sadece solunan ya da tadılanların verebileceği şiddetli duyguyu – yalnız tensel duyuların (dokunma, tat alma, koku alma) bilinç düzeyine çıkardığı, duyu nesnesiyle yakınlaşma halini yakalayabilmek; gönül gözünü, hayallere özgü işitme duyusunu (bütün farazi duyuları ve farazilik duyusunu) dışadönük duyular gibi algılayabilir, dokunabilir hale getirmek: Kendi kendini hissetme sanatında ilerlemiş bir heveslinin bir kere denedikten sonra, benim ifade etmek istediğime oldukça yakın, somut bir fikri iletebilsinler diye son raddeye dek büyütmeyi başarabileceği duyguların arasından bunları seçiyorum (tabii başka benzer duygular da düşlenebilir).

Ne var ki duyguların bu mertebesine varınca, duygu meraklısının üzerine bir ağırlık ve fiziksel yük biner, çünkü geldiği noktayla bağlantılı olarak, dikkatini topladığı her anın karşılığında dışarıdan, bazen de içeriden, gene bilerek gitgide şiddetlendirilen acılar dayatıldığını hissetmiştir. Hayalci, aşırı duygunun bazen uç boyutta zevk anlamına gelse de aynı zamanda sonsuz ıstırap çekmeyi de getirebileceğini gördüğü ve bu tespiti yapmaya itildiği için kendine doğru yükselişinde ikinci adımı atmak durumunda kalır.

Belki aşıp belki de aşamayacağı evreyi bir kenara bırakıyorum, duruma göre şu ya bu tavrını, hatta ilerleme kaydettikçe ne şekilde yürüyeceğini bile belirleyebilen bir evredir bu – yani gerçek hayattan tamamen kopup kopamamasına, başka bir deyişle zenginleşip zenginleşememesine göre demek istiyorum; çünkü dönüp dolaşıp varılacak nokta budur. Gerçi satır aralarımdan, hayalcinin büyük eserine yoğunlaşması gerektiğinin anlaşılacağını umuyorum, herhalde

bunun kendini dünyadan ne kadar tecrit edebildiğine, kendini ne yoğunlukta kendine adayabildiğine bağlı olduğu da anlaşılacaktır: Varlıklardan ve hayallerden çekip çıkardığı duyguların işlerliğini, hastalıklı bir şekilde uyandırmak olacaktır eseri. İnsanlar arasında aktif olarak yaşamak, onlarla düzenli olarak görüşmek zorundaysak –aslında insanlarla samimiyeti gerçekten minimuma indirebiliriz (çünkü zararlı olan basit bir temasta bulunmak değil, samimiyet kurmaktır)– ötekiyle temasımızın yüzeyini tamamen donduralım ki, bize yönelik bütün dostane ya da kardeşçe hareketler içimize giremeden, benliğimizde yer edemeden kayıp gitsin. Bu kadarı bile zor görünüyor, ama bu henüz başlangıç. İnsanları uzaklaştırmak kolaydır: Yanlarına yaklaşmazsınız, olur biter. Her neyse, burayı geçip kaldığım yerden anlatmaya devam edeyim.

En basit, en kaçınılmaz duygularımızın bir anda yoğunlaştığını, karmaşıklaştığını farz etmek, daha önce de söylediğim gibi duyumun verdiği zevki aşırı derecede artırmak anlamına gelir, ama bu aynı zamanda, istenmeyen bir şekilde acıyı da büyütmek demektir.

Demek ki hayalci için ikinci aşama, acıyı engellemek olacaktır. Bir stoacı ya da sofu Epikürcü gibi davranmamalıdır bunu yaparken – onlar bütün ortamlarından koparlardı, çünkü böylece acıya olduğu gibi zevke karşı da dayanıklılık kazanırlardı. Hayalci tam tersine acıdan zevk çıkarmayı bilmeli, ardından sahtekârca acı çekmeyi, başka bir deyişle acıyla beraber herhangi bir zevk duymayı öğrenmek için alıştırma yapmalıdır. Bunu başarmanın iki farklı yolu var. Bunlardan biri acıyı aşırı derecede tahlil etmek, zihni de önceden, zevk varken tahlilden kaçınmaya, sadece hissetmeye ayarlamaktır; tarifinde göründüğünden çok daha kolay bir yöntemdir bu, tabii üstün insanlar için. Acıyı tahlil etmek, acı her bastırdığında onu tahlile teslim etmek, bunu da içgüdüsel olarak, düşünmeden yapacak hale gelene kadar sürdürmek, bütün acılara tahlilin zevkini ekler. Bu yöntem, tahlil gücünü ve içgüdüsünü abartarak geri kalan her şeyi kısa sürede yutar ve acıdan geriye sadece tahlile tabi, şekilsiz bir iz kalır.

Daha zor, daha incelikli bir başka yöntem ise, acıyı ideal bir figürde canlandırmaya; içimizde acı çekmekle, ıstırabımızı duymakla görevli bir başka Ben yaratmamıza dayanır. Ardından içte, kendi acısından, bir başkasına aitmiş gibi zevk alabilecek, sapına kadar mazoşist bir sadist

var edilmelidir. İlk okuyuşta uygulanması imkânsız görünen bu yöntemi izlemek kolay değildir, ama kendi kendine yalan söyleme sanatında ustalaşmış olanlar için pek zor sayılmaz. Aslında tam tersine, gerçekleştirilmesi büyük oranda mümkündür. Bunu bir kez başarınca da, ne biçim bir kan ve hastalık tadı, nasıl da kokuşmuş, uzak, tuhaf bir zevk kokusu siner acıya ve ıstıraba! Acı, bazı sancıların kaygı verici, yürek paralayıcı şiddetine yaklaşır. O uzun, ağır çile sararır, bir hastalığın ardından yaşanan derin iyileşme dönemlerine özgü belirsiz mutluluğun rengidir sarı. Yatışmazlığın, maraziliğin çiçeklerini açan zarif bir yorgunluk, zevklerimizin verdiği karmaşık kaygıyı, zevklerimizin elimizden gideceği fikriyle kıyaslar, şehvetli duyguların yorgunluk-öncesi halimizden aldıkları hastalıklı zevki ise bize verecekleri yorgunluğun düşüncesiyle.

Istıraplara zevklerin zarafetini katmak için üçüncü bir yol daha vardır ki, aynı zamanda şüphelerimizi, kaygılarımızı yumuşacık bir tabakaya dönüştürmeye de yarar. Bu yol, dikkatimizi azdırarak azabımızı ve çilelerimizi alabildiğine yoğunlaştırmaya dayanır; o derecede ki, sırf aşırılıklarıyla, bütün aşırılıkların zevkini verebilirler bize, şiddetleriyle de, –alışkanlıktan ve ruhsal terbiyesinden ötürü zevki arayan, kendini zevke adamış bir varlığa– acıtan bir zevk telkin edebilirler, acıtır, çünkü aşırı bir zevktir bu, bizi yaralamış olan, kan tadında bir doyumdur. Ve, yapay incelikler üzerine uzmanlaşmış biri; sözgelimi zekâ, hayattan feragat etme, tahlil ve acının kendisi sayesinde saflaşmış duygularla kendini inşa eden bir mimar olarak ben; bu üç yöntemi bir arada kullandığımda, özel bir strateji belirlemeye fırsat bırakmadan, ansızın saplanıveren bir acıyı, kurutana kadar tahlil edip zalimce bir dış Ben'e kapattığımda, acının en uç halini içime gömdüğümde, işte o an kendimi gerçekten kahraman, muzaffer hissederim. Hayatım ertelenir o zaman, sanat ise ayaklarımda sürünür.

Bütün bunlar, hayalcinin hayaline ulaşmak için aşması gereken ikinci evreyi oluşturur sadece.

Mabedin muhteşem kapısına uzanan üçüncü evreyi, benden başka kim tamamlayabilmiş? Asıl zahmetli aşama budur, çünkü insan kendi içinde, gerçek hayattaki bütün çabalardan sonsuz kere daha zorlu çabalar göstermek zorundadır, ama aynı zamanda ruhun her boyutunda, hayatın asla veremeyeceği doyumlar sağlar. Her şey

tamamlandıktan, her bir şey tamamen, birbiriyle bağlantılı olarak yerine getirildikten sonra, evet, üç incelikli yöntemim de eskiyene dek kullanıldıktan sonra, üçüncü aşamada duyum doğrudan saf akıldan geçirilir, üstün bir tahlille süzülür, sonunda da edebî bir tarzda şekillendirilerek, özgün bir biçime ve çekiciliğe kavuşturulur. O zaman, evet, onu kesin olarak sabitlemişim demektir. Gerçekdışıyı gerçek kılmış, ulaşılmaz olanı ebedi bir kaideye oturtmuşumdur. İçimin derinliklerinde kutsal İmparator olmuşumdur.

Sanmayın ki yayımlansın diye ya da yazmak olsun, hatta sanat olsun diye yazıyorum. Ruh hallerini işlemeye dayanan sanatımın nihai amacı, varabileceği en üstün incelik, bilinçdışına göre mantıksız olan incelik bu olduğu için yazıyorum. Sıradan bir duyumu alıp, gene onu kullanarak *Yabancılar Ormanında* ya da *Çıkılmamış Yolculuk* adını verdiğim katıksız içsel gerçekliği yaratabileceğim ana dek kurcalıyorsam, inanın bana, dupduru, ışıltılı bir nesir kurmak ya da yazdıklarımla doyuma ulaşmak değildir derdim –aslında bunu da istemiyor değilim, hatta bu nihai inceliği hayallerimden oluşan dekorun üzerine güzel bir kapanış perdesi olarak da indiriyorum–; asıl emelim, nesrin içsel olanı tamamen dışsal kılması, böylece gerçekdışı hale sokulabilir olanı gerçekleştirmesi, çelişkili kutupları yan yana getirmesi, hayali dışsallaştırarak ona saf haldeki hayallere özgü azami gücü bahşetmesidir – ben ki hayat durgunu, yanlışlar kuyumcusu, Kraliçe ruhumun şikâyetçi uşağıyım, dizime açtığım Hayat kitabımda yazan şiirler değildir Kraliçe'ye alacakaranlıkta okuduklarım, o şiirler hiç bıkmadan yazıp okur gibi yaparken, Kraliçe'nin de duyar gibi yaptıklarıdır, o sırada, ne nerede, ne de nasıl, bilmem ama, Akşam dışarıda bir yerde, içimde mutlak Gerçeklik olarak, ruhun gizemli bir gününün nihai, hafif aydınlığı olarak yükselen bu metaforla yumuşar.

Vicdan muhasebesi

Hayatı hayallerde yaşamak, hem de yalandan yaşamak, gene de yaşamaktır hayatı. Hayattan feragat etmek, gene de bir eylemdir. Hayal kurmak, gerçekdışı hayatı gerçek hayatın yerine koyarak,

yaşamaya duyulan ihtiyacı itiraf etmektir, insan böylece, hayatı yaşama arzusunu içinden atamayışını da dengelemiş olur.

Bütün bunlar mutluluğu aramak değilse nedir? Dünya yüzünde kim, başka neyin peşinden koşar ki?

Durmaksızın hayal kurmak, sürekli tahliller yapmak, *temel olarak* hayatın verebileceğinden farklı bir şey sundu mu bana?

İnsanlardan koptum, ama kendimi bulamadım [...]

Bu kitap her açıdan tahlil edilmiş, enine boyuna taranmış tek bir ruh halidir.

Benimsediğim tavır hiç olmazsa bir yenilik getirdi mi bana? Böyle bir tesellinin izi bile yok. Herakleitos ve Vaiz söylenecekleri söylemişti çoktan: "Hayat kumda unutulmuş bir oyuncaktır [...] ruhun boşluğu ve derin üzüntüsü." Zavallı Eyüp'ten ise tek bir cümle: "Ruhum hayat yorgunu."

Hayal ederken kendimi dinlerim. Art arda dizilmiş imgelerimin gizli ezgileriyle sakinleşirim [...]

Resimli bir cümlenin sesi kaç jeste bedeldir! Bir metafor ne çok şeyin tesellisidir!

Kendimi dinliyorum... İçimden tören alayları geçiyor. Kortejler... sıkıntımda parlayan pullar...

Maskeli balolar... Hayranlıkla seyrediyorum ruhumu...

Parçalanmış görüntülerden bir çiçek dürbünü...

Fazla yoğun duyguların o ihtişamı. Issız şatoların dibinde kral yatakları, ölü prenseslerin mücevherleri; mazgallardan hayal meyal görülen körfezler; şeref ve iktidar gelecek mutlaka, en talihliler için sürgün gittikleri yerlerde alaylar kurulacak... Uyuyan orkestralar, ipeklilerin sırma ipleri, ipçikleri...

Pascal'de:

Vigny'de: sende [...]

Amiel'de, eksiksiz olarak Amiel'de: ...(bazı cümleler)...

Verlaine'de ve sembolistlerde:

Ne ağır bir hasta var içimde... Hastalık hiç olmazsa azıcık bir özgünlük kazandırsaydı. Yaptıklarımı, benden önce kim bilir kaç kişi yaptı zaten... Miyadı dolmuş bir acıya katlanmak benimkisi... Bunları da çoktan akıl edip acısını çekenler olmuştur, ben şimdi niye düşünüyorum ki?

Ama, evet ya, benim de getirdiğim bir yenilik var. Ne var ki onu yaratan ben değilim. Gece'den geldi o ve bir yıldız gibi parlıyor benliğimde. Bütün çabalarıma rağmen ne üretebildim onu ne de silebildim... İki gizem arasına kurulmuş bir köprüyüm, fakat nasıl inşa edildiğimden bile habersizim.

(Rasgele günce)

H.K.

Madde günbegün hırpalıyor beni. Rüzgâra tutulmuş bir alev hassaslığındayım.

Sokakta yürüyorum, gelip geçenlerin yüzündeki gerçek ifadeleri değil, hayatımı tanımış, nasıl bir adam olduğumu bilmiş olsalar, ruhumun ürkek, gülünç aykırılığını hareketlerime, yüzüme hafifçe yansıtmış olsam beni gördüklerinde takınacakları ifadeyi görüyorum. Dönüp yüzüme bile bakmayan bakışların derinliklerinde alaylar seziyorum, çok da doğal buluyorum bunu, zevk duyabilen, bir şeyler yapan insanlarla dolu bir dünyadaki istisnalığıma bu alaylar; karşıma çıkan simaların altında, hayatımın huzursuz sakarlığının bilincimdeki katman katman, her yere sızan izdüşümünün kıkırdadığını duyar gibi oluyorum. Böyle şeyler düşündükten sonra kendimi boşuna ikna etmeye çalışıyorum, gülünçlüğün ve o hafif utancın sadece benden kaynaklandığına, yalnız benden fışkırıp etrafa sıçradığına. Başkalarına yansıyıp nesnelleştikten sonra, kendi gülünçlüğümü gördüğüm imgeyi bir daha hatırlatamam kendime. Birdenbire, alaylarla, kötülükle dolup taşan, sıcak bir fanusta hissediyorum kendimi, boğuluyorum, titriyorum. Herkes, ruhunun en derin yerinde parmağıyla beni gösteriyor. Yolda karşıma kim çıksa, sevimli, küçümseyen alaylarıyla taşa tutuyor beni. Hastalıklı hayal gücümün doğurup gerçek kişilerle özdeşleştirdiği düşman hayaletler arasında yürüyorum. Dört bir yandan, sırf tokatlar, alaylar yağıyor üzerime. Ve bazen sokak ortasında, kimse beni gözetlemezken duruyor, sendeliyor, yeni bir boyut arıyorum, uzamın içine, uzamın öte yanına ansızın açılıverecek bir kapı, başkalarının bilincimdeki yansımasından, etrafımdaki

insanların canlı ruhlarının gerçekliğinin fazlasıyla nesnelleştirdiği içgüdümden kaçabileceğim bir yere.

Acaba başkalarının ruhuna yuvalanma alışkanlığımdan mıdır, kendimi onların gördüğü gibi – ya da beni fark etseler görecekleri gibi görmem? Herhalde. Beni sahiden tanımış olsalar ne hissedeceklerini anladığım andan itibaren, gerçekten böyle hissediyorlarmış, nasıl hissettiklerini de şimdi, şu anda ifade ediyorlarmış gibi oluyor her şey. İnsanlarla yârenlik etmek benim için bir azap. Başkalarını kendimde taşıdığım için, uzaktayken bile, gene de görüşmeye mecburum onlarla. Yapayalnızım, kalabalıklarca kuşatılmışım. Kendim dışında kaçabileceğim hiçbir yer yok.

Ey alacakaranlıkta yükselen yüce dağlar, ay ışığında adeta daralan sokaklar – ah, keşke bilinçsizliğiniz, saf Madde'ye özgü, yargıdan, duyarlılıktan yoksun, duyguları, düşünceleri, ruhun şaşkınlıklarını barındıracak bir yeri olmayan tinselliğiniz bende olsaydı! Ağaçlar, ey ağaçlar, içimi açan yeşilinizle kaygılarımın ve acılarımın alabildiğine dışındasınız, sıkıntılarıma devasınız, çünkü dertlerime çevirecek gözünüz, o gözlerin dibinden bakıp da bunalımlarımın değerini anlamayacak, onlarla alay edecek bir ruhunuz yok! Ey yollardaki taşlar, parçalanmış kütükler ve sen koca dünyaya zemin olan, isimsiz, sıradan toprak, ey kız kardeşim – ruhuma duyarsız kalarak bana rahat, huzur veren sizler [...] Anam Yeryüzü' nün ayında ya da güneşinde – sen ki şefkatli bir annesindir, insan annem gibi beni ayıplayamazsın bile, hem farkında olmayarak da olsa beni çözümleyecek ruhun da yoktur senin, ne de kendine itiraf edemeyeceğin fikirlerini açığa vuran anlık bakışların. Engin okyanus, çocukluğumun sesli dostu, sakinleştirir, avutursun beni, çünkü sesin insana ait değildir, insan kulaklarına zayıflıklarımı, kusurlarımı fısıldayamaz. Engin gök, masmavi gök, meleklerine gizemine yakın gök [...], sahte parıltılar saçan yeşil bir bakışla bakmazsın bana; güneşi göğsünde taşıyorsan da aklımı çelmek değildir niyetin ve yıldızlarla [...], derdin beni aşağılamak değildir... Doğa'nın uçsuz bucaksız Huzur'u ana kucağı gibidir, çünkü tanımaz beni; atomların, sistemlerin uzak dinginliği, hakkımda hiçbir şey bilmediği için öyle kardeşçe davranır ki... Minnetimin bir ifadesi olarak enginliğinize ve huzurunuza bir dua okumak isterdim, nihayet onların sayesinde başardım kuşkuların, şüphelerin gölgesinde sevebilmeyi; bizi

dinlerken bile dinleyemeyişinizi dinleyebilsem keşke, bakan gözlerinizin yüce körlüğüne baksam, bu hayalî gözler ve kulaklarla dikkat etseniz bana, dikkatli Hiçliğinizin huzurundayken, geri dönüşsüz bir ölümün mutluluğunu duysam; ve başka bir hayat umut etmeden hiç olmanın tadını çıkaran, bütün maddelerin tinsel renklerine sahip başka varlıkların olması ihtimalinin de, bütün Tanrıların da ötesine geçsem.

Bilinçli günlük

H.K.

Hayatım: meleklerin yuhalamaları arasında afişlerden silinmiş, sadece ilk perdesi oynanmış bir trajedi.

Dostlar mı? Bir tane bile yok. Olsa olsa, aramızda bir yakınlık olduğunu sanan tanıdıklar; trenin altında kalsam, cenaze günü de yağmur bastırsa üzülürler belki.

Hayattan uzaklaşmamın kazandırdığı doğal ödül, başkalarının benimle kesinlikle uyuşamaz hale gelmesi oldu. Etrafımda insanları uzaklaştıran soğuk bir hale var, buzdan bir çember. Yalnızlığımdan acı duymamayı beceremedim henüz, yalnızlığın sadece sıkıntısız bir dinginlik anlamına geldiği ruhsal mertebeye ulaşmak öyle zor ki.

Bana dostça davranılmasına asla prim vermedim, kalkıp aşkını gösteren olsa ona da vermezdim, ki zaten imkânsızdı. Dostum olduğunu söyleyenler hakkında hiç hayallere kapılmadımsa da, gene de ne zaman hayallerimi yıksalar acı çekmeyi başardım – acı çekmekten ibaret kaderim öyle çetrefil, öyle karmaşık ki.

Her adımda ihanete uğradığımdan adım gibi emindim; ve ne zaman ihanete uğrasam afallamışımdır. Beklediğimin başıma gelmesi, benim için hep beklenmedik bir şeydi.

Kendimde bir insanı cezbedecek herhangi bir özellik göremediğimden, bir insanın cazibeme kapılabileceğine de hiç inanmadım. Hep beklediğim beklenmedik olaylar günbegün beni haklı çıkarmasa, budalalık derecesine varan bir alçakgönüllülük denebilirdi bu düşünceye.

Acıyıp da bana bağlananlar olacağını bile hayal edemiyorum, insanın içinin kaldırmayacağı kadar çirkin olduğum doğruysa da, başkalarının gözünde acınacaklar takımına girecek kadar eciş bücüş değilimdir, sebep o kadar belirgin olmadığı için, sonradan merhamete dönüşebilecek şekilde yakınlık duyulacaklardan da sayılmam; merhamet uyandırabilecek tarafıma gelince, o cihetten hiç umut yok, çünkü ruhu sakat olanlara kimse acımaz.

Geçen ömrüm, hayatımın ne kadar kötü, iğrenç olduğunu pek hissetmeksizin bu duruma ayak uydurmak üzere sürekli çabalamamla özetlenebilir.

Bir insan enkazından, eskaza hayatta kalmış bir piçten, henüz hastanelik olmamış bir deliden[122] başka bir şey olmadığımızı teslim etmek sıkı bir entelektüel cesaret ister; ama bütün bu olguları sineye çektikten sonra, kaderimize mükemmelen uyum sağlamak, Doğa'nın bedenimize layık gördüğü laneti isyan da etmeden boyun da eğmeden, elimizi bile kaldırmadan, hatta kaldırmaya yeltenmeden kabul etmek için, daha da büyük bir ruh cesareti lazımdır. Bu haldeki bir varlığa acı çekmemesini söylemek fazla olur, çünkü, apaçık bir mutsuzluğu görüp de üzerine mutluluk yaftası yapıştırmak, işte bu insanoğlunun gücünü aşıyor; ama mutsuzluğu olduğu gibi kabul edince de bu sefer acı duymamak imkânsız.

Kendimi dışarıdan bakarak tahayyül ettiğim için kaybettim – kaybettim yaşama sevincimi. Başkalarının gözüyle görünce kendimi aşağıladım – aşağılanmayı haklı çıkaran huylarımı keşfettiğimden değil, kendimi başkalarının gözüyle görmeye, bana duydukları horgörüyü duymaya başladığımdan. Kendimi tanımanın utancını yaşadım. Bu azabın sonunda ne yüceliyor insan, ne de birkaç gün içinde diriliyor, tek yapabildiğim çilenin bütün iğrençliğine katlanmak oldu.

Şunu açıkça anladım ki, bir insanın beni sevmesi imkânsız, tabii estetik duygusundan nasibini almamış biri değilse – kendimi ne biçim aşağılardım o zaman; ve gene anladım ki, birinin yakınlık duyması da, ancak bana karşı kayıtsızlığının bir cilvesi olabilir.

Kendimizi de, başkalarının bizi nasıl gördüğünü de açıkça anlamak! O gerçekle yüzleşmek! Ve nihayet, *kendi* gerçeğiyle yüzleştiğinde azap

çeken Mesih'in çığlığı: "Tanrım, Tanrım, beni neden bıraktın?"

(Pessoa'nın ölümünden sonra 1938 Nisanı'nda adını Pessoa'nın 1934'te yayımlanmış ünlü kitabından alan *Mensagem* dergisinin ilk sayısında yayımlandı.)

Binbaşı

H.K.

8 Ekim 1919

Doğuştan gelen mutsuzluğumun özünü hiçbir şey, gerçekten en sevdiğim hayal türü kadar, var olma sıkıntıma sık sık, gizlice sürdüğüm merhem kadar samimiyetle anlatmaz bana, bütünsel bir şekilde de yorumlamaz. Dileğimin esası, özeti şudur: hayatı uyumak. Hayatı, yaşanmış olarak arzulamayacak kadar çok seviyorum; yaşamamayı ise, hayatı fazlasıyla yakışıksız bir şekilde arzulamayacak kadar seviyorum.

İşte bundan ötürü, burada sergilediğim hayal, sevdiğim hayaller içinde en iyisidir. Bazen, akşamleyin, içindekilerin belki gittiği, belki sessizleştiği huzurlu evde penceremin panjurlarını kaparım, ağır iç panjurları da üzerlerine çekerim; sırtımda eski bir kıyafet, koltuğuma gömülüp kendimi emekli bir binbaşı olarak hayal etmeye dalarım, bir taşra otelinde yaşarmışım; akşam yemeğinden sonra daha mütevazı bir müşteriyle beraber kalmışız, müşteri de nedensiz yere orada oturmuş bekleyen, gecikmiş misafirmiş.

Böyle doğmuş hayal ediyorum kendimi: Emekli binbaşının gençliği de, şu an hissettiğim derin arzuya ulaşmak için askeriyede hangi basamakları tırmandığı da beni hiç ilgilendirmiyor. Zaman'dan ve Hayat'tan bağımsız, ben olarak hayal ettiğim binbaşının bir geçmişi, bir ailesi yok, hiç de olmamış; vakit öldürmek için arkadaşlarının anlatıp durduğu fıkralardan bıkmış vaziyette, şu taşra otelinin hayatını yaşamakta ebediyen.

Farklılık bildirgesi

H.K.

Devlet ve şehir işlerinin bizim üzerimizde bir kudreti yoktur. Bakanların, idarecilerin milletin zenginliklerini har vurup harman savurmasını pek umursamayız. Tıpkı yağmurlu günlerin çamuru gibi, dışarıdadır bunlar. Ne bizim onlarla bir alıp veremediğimiz vardır, ne de onların bizle.

Savaş ya da millî kriz gibi büyük çalkantılar da ilgi alanımıza girmez. Bize dokunmayan yılan bin yıl yaşasın. Başkalarına alabildiğine tepeden bakmamızdan ileri geliyor gibi görünse de, bu tavırlar aslında sadece, kendimize oldukça şüpheyle yaklaşmamızdan kaynaklanır.

Ne iyiyiz, ne de merhametli – tam tersi olduğumuz sanılmasın, sadece ne öyle de değiliz böyle de. İyilik, kaba ruhların zarafetidir. Başka türlü bir düşünce, bizimkinden farklı ruhlarda cereyan eden bir fenomen olarak anlam taşır gözümüzde. Onaylamaktan kaçınarak bakmakla yetiniriz, ama kınamayız da. İşlevimiz hiç olmaktır.

Kendi kendine alt tabaka diyen bir sınıftan ya da yükselmekle veya alçalmakla dahil olabileceğimiz başka bir sınıftan gelseydik, anarşist olurduk. Ne var ki çoğumuz sınıfların, toplumsal katmanların aralarında doğduk – özellikle aristokrasiyle (yüksek) burjuvazi arasındaki yerde, kanımızın uyuşabileceği dehalara ve delilere ait toplumsal uzamda.[123]

Eylem bizi yoldan çıkarır, bunda bedensel zayıflığımızın payı varsa da, daha ziyade manevi açıdan iştahlı olmayışımızdır etken. Etkin olmak ahlakdışı gelir bize. Kelimelere döküldüğü anda her düşünce değerinden kaybeder, kelimeler başkalarına ait bir şeye dönüştürür onu, anlayabilenin anlayabileceği hale sokar.

Okültizme ve sırlarla ilgili bütün sanatlara büyük zaafımız vardır. Ne var ki tam olarak okültist sayılmayız. Okültist olmak için doğuştan olması gereken arzu eksik bizde, bunun dışında, büyücülere ve manyetizmacılara bu işi öğretip onlara mükemmel bir araç kazandıracak sabrımız da yok. Ama gene de yakınız okültizme, çünkü, esasen kendini öyle bir ifade ediyor ki, konu hakkında okuyanların, hatta meseleyi çözdüğünü sananların büyük çoğunluğu aslında hiçbir şey anlamıyor. Okültizmin bu gizemli tavrında muhteşem bir kibir var. Bunun yanı sıra, gizemin ve dehşetin damgasını taşıyan duygular

doğuran verimli bir kaynak: Yıldız larvaları, büyü ayinlerinde tapınaklarda adı geçen, eciş bücüş tuhaf yaratıklar, bizim boyutumuzda maddenin, kapalı duyularımızın etrafında, içimizdeki bir mırıltının elle tutulur sessizliğinde gezinen, hiç ortaya çıkmamış halleri – dehşet verici, vıcık vıcık bir el gibi değerek, tehlikelerin, karanlığın kucağına atar bunlar bizi.

Fakat okültistlerle yıldızımız hiç barışmaz, nedeni de yüreklerinde sevgiyle, insanlığın havariliğini yapmalıdır: Bu da gizemlerinden arındırır onları. Bir okültist astral boyutta ancak üstün bir estetik uğruna çalışmalıdır, yoksa yakınına iyilik yapmak gibi iğrenç bir amaç için değil.

Doğru dürüst farkında bile değiliz ama, kara büyüye, aşkın bilimin yasak kollarına, Mahkûmiyet'e ve değeri giderek azalan Reenkarnasyon'a kendini satmış Kudretin Efendilerine karşı atadan kalma bir zaafın pençesinde kıvranırız. Zayıf, kararsız varlıklara özgü gözlerimiz, tersine işleyen mertebelerle ilgili bitip tükenmez teorilere, soysuzlaşmış törenlere, giderek alçalan hiyerarşinin uğursuz eğrisine bir dişi şehvetiyle atılarak kaybolur.

Şeytan, elimizde olmadan, erkeğin dişiyi çektiği gibi çeker bizi. Bedensel Zekâ yılanı, tıpkı haberci Tanrı'nın simgesel asasına olduğu gibi, yüreğimize de dolanmıştır: Merkür'dür bu tanrı, Anlayış'ın efendisi.

Aramızda oğlancı olmayanlar, cesaretlerini toplayıp olmaya can atar. Eyleme karşı iştahsızlık, insanı ister istemez efemine yapar. Şimdiki hayatımızda, bir cinsiyet hatasından dolayı, ev hanımlığı ve aylak şato sahibeliği olan gerçek mesleğimizi elimizden kaçırmış durumdayız. Buna kesinlikle inanmıyor olsak da, içimizden inanıyor gibi yaparsak ağzımızda kanlı bir mizah tadı kalacaktır.

Bütün bunların nedeni kötülüğümüz değil, sadece zayıf olmamız. Kendimizle baş başa kaldığımızda kötülüğe taparız, sırf kötü olduğundan değil, İyi'den daha kudretli, daha yoğun olduğundan ve kudretli, yoğun olan her şey sinirlerimize cazip geldiğinden, kadın siniri olmalıymış bizimkiler. *Pecca fortite*:[124] Bu bize hitap etmez, çünkü gücümüz yok, hatta zekâ gücünden bile yoksunuz, oysa elimizde yalnız o vardır. Ağır günahlar işlemeyi düşün – bu aklı

başında emir, bizim için bu anlama gelebilir. Ama bazen, bunu yapmak bile imkânsızdır: İç hayatımızın da kendince bir gerçekliği vardır ki, kimi zaman, herhangi bir gerçeklik gibi bizi yaralar. Çağrışımları ya da zihinsel işlevleri yöneten kanunların varlığı, işte bu, doğuştan gelen disiplinsizliğimize bir hakarettir.

120. Ya da: *kahramanlarının parçalarıyım*.

121. Ya da: *eğer ulaşamazsam üzüleceğim* bir gerçekliğe.

122. Pessoa delirmekten çok korkardı, hatta iki Fransız psikiyatra gittiğini bile hayal etmişti.

123. Pessoa'nın ailesinde, hem ana tarafında hem de baba tarafında yüksek rütbeli subaylar vardı, üvey babası da Durban'da konsolostu.

124. İşleyeceksen ağır günah işle, anlamında; erken dönemde günah işlemek üzerine kurulu bir Hıristiyan mezhebi de kurulmuştu. (Ç.N.)

V

“Duyumcu”

Özdeyişler

H.K.

Kesin, sarsılmaz görüşlere, içgüdülere, tutkulara, oturmuş, kendini kabul ettirmiş bir karaktere sahip olmak; hepsi dönüp dolaşıp şu korkunç sonucu doğurur: ruhumuzun bir olguya, dışarıya ait, maddi bir şeye dönüşmesi. Yaşamak, var olanları ve kendimizi bilmediğimiz, tatlı, kıpır kıpır bir haldir; bir bilgeye yakışan, hayat veren biricik yaşam tarzıdır bu.

Var olanlarla kendisi arasında daimi bir aracı olmayı bilmek, oturaklı, bilge bir insanın ulaşabileceği en yüksek mertebedir.

Kişiliğimiz, bizim için bile bir muamma olarak kalmalı: Dolayısıyla kendimizi de içine dahil ederek sürekli hayal kurmayı görev bilmeliyiz ki, kendimize dair bir görüş edinmemiz imkânsız hale gelsin.

Başkalarının kişiliğimizi istila etmelerinin de özellikle önüne geçmeliyiz. İnsanların bizimle herhangi bir şekilde ilgilenmesinde, eşi görülmemiş bir hoyratlık vardır. Şu sıradan “Nasılsınız?” lafını

affedilmez bir kabalık olmaktan çıkaran şey varsa, o da genellikle zaten içinin boş, samimiyetsiz olmasıdır.

Sevmek, yalnızlıktan yorulmaktan olur; yani bir alçaklıktır, insanın kendine ihanetidir (son derece önemlidir sevmemek).

Birine güzel tavsiyelerde bulunmak, Tanrı'nın başkalarına bahşettiği hata yapma yeteneğine bir tecavüzdür. Zaten başkalarının yaptığı şeylerin, onları bizim de aynı anda yapamamamız gibi iyi bir tarafı olmalı. Kabul edilebilir en üst sınır, bizim biz olduğumuzu, Başkasılar' la kesinlikle uyuşamadığımızı zihnimize kazıyalım diye, söylenenin tam tersini yapmak üzere görüş almaktır.

Araştırmalar yapmanın tek iyi tarafı, başkalarının söylememiş olduğu bir yığın şeyin ağır ağır tadına varmaktır.

Sanat, bir yalnızlıktır. Sanatçı başkalarını tecrit etmenin, yalnız başına kalmaya heveslendirmenin yolunu aramalıdır. Bir sanatçı, okurları kitaplarına okumaksızın sahip olmayı tercih ediyorsa, zirveye ulaşmış demektir. Tanınmış yazarlar zaten bu halde; ama bu en büyük bedel olduğundan [...]

Bilinçli olmak, kendine karşı kötü davranmayı getirir. İnsanın kendi derinliklerine gözünü diktiği zaman girmesi düşmesi gereken doğru ruh hali, sinirlere ve kararsızlıklara bakarkenki halidir.

Üstün bir varlığa zihinsel olarak tek yakışan, kendi olmayan her şeye karşı mesafeli, soğuk, sakin bir edayla acımasıdır. Tavır zerre kadar doğru ya da özgün olduğu için değil; ama o derece özendiricidir ki, benimsenmezse olmaz.

Milimetreler (en küçük şeylerin hissettirdikleri)

H.K.

Her şey var olduğu sürece şimdiki zamanda yer aldığı, bu nedenle de şimdiki zaman alabildiğine eski olduğu için, şimdinin bir parçası olan şeylere bakarken bir antikacının şefkatini, bir koleksiyoncunun öfkesini duyuyorum, bugünde var olanlara ilişkin yanılsamalarımı geçerli, hatta doğru ve kesinlikle haklı temellere dayanan bilimsel açıklamalarla elimden alan herkesin gerisinde kalmış bir koleksiyoncunun.

Bir kelebeğin boşlukta uçarken çizebileceği değişik görüntüler, kamaşmış gözlerim için görünmez bir şekilde boşluğa kazınan farklı birer varlıktır. Kafamdaki bulanık anılar öyle yoğun ki [...]

Hayatımı sadece minicik şeylerin uyandırdığı küçücük duygular derinleştirir. Önemsiz şeyleri sevmemden kaynaklanıyor olabilir bu. Belki de ayrıntılara olan aşırı titizliğimdendir. Gene de bence, tabii böyle meseleleri tahlil etmekten hep kaçındığım için kesin konuşamam ama, sebep küçük şeylerin toplumsal ya da fiili boyutta hiçbir öneminin olmaması, bu sayede gerçeklikle de o iğrenç bağları kurmaması. Küçük şeyler, gerçekdışı tadındadır bence. Yararsız güzeldir, çünkü ayak direyen, uzayan yararlı şeyler kadar gerçek değildir; o muhteşem önemsiz şey, o şanlı sonsuz-küçük ise neredeyse orada kalır, sadece ne ise odur ve alabildiğine özgür, bağımsız yaşar.

Tıpkı önemsiz şey gibi yararsız şey de gerçek hayatımızda, alçakgönüllü bir estetiği olan bir mola yaratır. Bir kurdeleye batırılmış iğnenin o basit, o anlamsız varlığı, ne cazip hayaller, ne lezzetler uyandırır ruhumda! Çok önemlidir bu olgu, bilmemekse ne büyük talihsizliktir!

Bundan başka bizi en derinden, hoşlanılacak hale gelecek kadar derinden örseleyen duygular arasında gizemin verdiği huzursuzluk, en karmaşıklarından, en enginlerinden biridir. Gizem ise, en iyi küçük şeyleri seyrederken belli eder kendini, çünkü küçükler yer değiştirmedikleri gibi saydamdırlar da, üstelik kıpırdamadan durup gizeme yol verirler. Bir çatışmayı seyrederken gizemi yakalamak zordur, –ama şu da var ki, insanoğullarının varoluşundaki, toplumlarındaki ve savaşlarındaki saçma taraf, zihnimizde gizemi fethetmek üzere bayrak açan şey olabilir aynı zamanda – diyordum ki yolda duran basit bir taşı seyretmekten zordur savaş, çünkü taş var olduğundan başka herhangi bir fikir uyandırmaz, dolayısıyla düşünmeye devam edecek olursak derhal varoluşundaki gizem gelir aklımıza, bundan başka herhangi bir fikir çağrıştıramaz zaten.

Şükürler olsun kısacık anlara, milimetrelere ve küçücük şeylerin, kendilerinden bile alçakgönüllü olan gölgelerine! Anlar [...] Milimetreler ise – bir cetvelde yan yana, sıkış sıkış dururken, nasıl da ürkek ve cesurdurlar! Bazen hem acı duyarım, hem de bütün bu şeylerden inanılmaz bir haz alırım. Biraz kaba bir gurur verir bu bana.

Duyarlılığı gereksiz yere artırılmış bir fotoğraf camıyım ben. Bütün ayrıntılar, dışımdaki şeylere kıyasla ölçüsüzce kazınıyor üzerime. Cam sadece kendimle uğraştırıyor beni. Apaçık görülüyor ki, dış dünya benim için saf duygudan ibaret. Asla unutmuyorum hissettiğimi.

"Duyumcu"

H.K.

İnançların ölümüne, dinlerin toza toprağa karışmasına tanıklık eden, bilimlerin alacakaranlığa gömüldüğü bu devirde, duyumlarımız

elimizde kalan yegâne gerçekliktir. Aklımızı kurcalayan tek sıkıntı, bizi tatmin edebilen biricik bilim, duyumlar bilimidir.

İçimizin donanımına özen göstermek – varlığımıza bir anlam katmanın üstün ve akılcı bir yolu varsa, o da budur bence. Hayatımı muhteşem dibalarla kaplı bir ruhta yaşayabilmiş olsaydım, şikâyet edeceğim dertlerim olmazdı.

Geçmişe bütün saygısını, geleceğe ise bütün inancını ya da umudunu yitirmiş bir kuşağa, daha doğrusu bu kuşağın bir parçasına aidim. Dolayısıyla şimdiki zamanı, gidecek başka yeri kalmamış insanların iştahıyla yaşıyoruz. Ve duyumlarımız, hele de hayallerimiz (gereksiz, basit duygular) geçmişi de, geleceği de hatırlatmayan bir bugüne kavuşabildiğimiz yegâne mekân olduğundan, iç hayatımıza gülümsüyor, kibirli bir uyuşukluk içinde, varlıkların nicel gerçekliğiyle bağımızı koparıyoruz.

Hayatta aklı fikri eğlenmekte olan insanlardan farklı sayılmayız belki de. Yalnız, bencil sıkıntımızın güneşi batmakta artık, hazcılığımız da alacakaranlık ve çelişki tonlarında bir soğuğa teslim oluyor ağır ağır.

Yeni yeni iyileşen hastalarız biz. Genellikle ne bir sanat ne bir meslek edinen, hatta hayattan tat alma sanatını bile öğrenmeyen insanlarız. Uzun ilişkiler bizi huzursuz ettiğinden, genellikle en iyi dostlarımızdan yarım saatte sıkılırız; sadece aklımıza gelince görüşelim isteriz onlarla, birlikte geçirdiğimiz en iyi anlar ise, onlarla beraber olduğumuzu hayal ettiğimiz anlardır. Bu, dostluk anlayışımızda bir eksikliğe mi işaret eder, bilmiyorum – belki de etmez. Kesin olan bir şey varsa, o da en çok sevdiğimiz –ya da sevdiğimizi sandığımız– şeyin ancak hayalini kurduğumuzda tam, eksiksiz değerine kavuştuğudur.

Gösterilerden hoşlanmayız. Oyunculara, dansçılara burun kıvırırız. Gösteri, sırf hayaliyle yetinilmesi gereken şeylerin, özünün bozularak taklit edilmesinden ibarettir.

Başkalarının görüşlerine kayıtsızız –doğuştan gelen bir kayıtsızlık değil bu, genellikle acı tecrübelerin sonucunda duygularımızı terbiye etmek zorunda kalmamızdan ileri geliyor–, onlara hep kibar davranabilir, hatta her şeye rağmen ilgi de barındıran bir ilgisizlikle bağlanabiliriz bile, çünkü hayallerde herkes ilginçtir ve farklı insanlara dönüştürülebilir; ve biz de geçeriz [...]

Sevmekten âciziz, sevilmek için gereken sözlerse daha söylemeden yorar bizi. Zaten içinizden kim ister ki sevilmeyi? René'nin *severek yoruyorlardı onu*, sözü, tam olarak şiarımız sayılmaz. Sevilmeyi düşünmektir bizi tek yoran, telaşa düşürecek kadar yorar hem de.

Hayatım daimi bir ateş, durmaksızın tazelenen bir susuzluk. Gerçek hayat, eyyamı bahur gibi bunaltır ki beni, bunda bir parça alçaklık da yok değil.

Samanyolu

H.K.

... Zehirli bir tinsellikten akan, eli yüzü düzgün cümlelerle...

... soylu kıyafetleri yırtılmış ritüeller, dünyada ayinleriyle yaşıt kimse[125] kalmamış gizemli törenler,

... cismani bedenimizden ayrı bir bedende hissedilen tutsak duyumlar, yalınla karmaşık arasındaki incelikleri ayırarak karıştıran, gene de kendince cismani bir bedende...

... günün birinde gerçekleşmesi ihtimalinden zarafetle koparılmış, tüylü, donuk sarı bir sezginin yüzdüğü göller ve hiç kuşkusuz kararsız incelikler sayesinde bembeyaz ellerde tutulan zambak...

... uyuşukla sıkıntı arasında yeşil-siyah anlaşmalar, bakışlarda ılık, sıkıntının nöbetçileri arasında alabildiğine yorgun...

... boş sonuçlara gebe sedef, sık sık suya gömülen kaymaktaşı – altın, mor ve işlemeli kıyılar, teselliler gibi batan güneş; ama en güzel kıyılara çıkacak ne bir gemi var, ne de daha engin alacakaranlıklara bağlanan bir köprü...

... hatta havuzlar imgesinin kıyısında bile yok, uzaktan, saatin adeta telaffuz ettiği isimlerden yakalanabilen hecelere göre belki kavakların, belki servilerin arasından hayal meyal seçilen sayısız havuzlar...

... işte bunun içindir rıhtımlara açılan pencereler, hiç durmadan doklara vuran şıpırtılar, kıvrıla kıvrıla açılan opallere benzeyen karmaşık kortej, horozibiklerinin ve sakızağaçlarının, duyma

ihtimalinin karanlık duvarlarına aklın uykusuzluklarıyla yazdıkları arasında bitkin, çılgın kortej...

... değerli gümüşlerden uzun teller, tarazlanmış mor düğümler, ıhlamurların altında gereksiz duygular ve çalıların sustuğu yollarda eski zaman çiftleri, ani yelpazeler, anlaşılmaz hareketler; ve ayrıca, yollardan, ağaçlarla dolu sonsuz caddelerden başka bir şey görmemenin huzurlu bıkkınlığını bekleyen daha güzel parklar var kuşkusuz...

... beş yapraklı dallar, yeşillikler, sahte mağaralar, düzgün dağlar, yüksek fıskiyeler – ölü ustalardan miras kalmış koca bir sanat, tatminsizlikle gerçeklik arasında mahrem bir düello sürdürürken, eski duygu köylerindeki daracık sokaklarda, hayallere sunulmuş şeylerle alaylar kurmaya karar vermiş ustalarmış bunlar...

... uzak saraylarda, mermerlerde yankılanan baladlardır bu şeyler, gelip elimize sarılan bulanık anılar, kararsızlıkların kaçamak bakışları, gecenin yıldızlarla donattığı yazgısal göklerde, çöken imparatorlukların engin sessizliğinde alacakaranlıklar...

Duyumu bir bilime indirgemek, psikolojik tahlilleri bir mikroskop kadar kesin sonuç veren bir yönteme dönüştürmek – hayatımın arzu düğümünü işgal eden hırs, sessiz susuzluk...

Hayatımın bütün büyük trajedileri, duyum ile, onun bilincimdeki hali arasında oynanıyor. Net olarak görmeye çabaladımsa da bir türlü başaramadığım gerçek varlığım, ormanlarla, fısıldayan sularla dolu, savaşlarımızın sesine bile aldırmayan bu karanlık, sınırsız bölgede akıyor.

Hayatımı gömüyorum. (Duyumlarım ölü hayatıma yapışmış, upuzun[126] bir mezar yazısından ibaret.) Kendime varıyorum, ölüyüm, alacakaranlığım. Bir tek kendi mezarım var iç güzelliğiyle süsleyerek yontabileceğim.

Yalnızlığımın kapıları sonsuzluğun bahçelerine açılıyor, ama hayallerimde bile yok gelen giden – gene de yararsız şeylere sonsuza dek açık kalacak, ebediyen sahteliği seyredecek o demir parmaklıklar...

Şatafatlı gönül bahçelerimde zafer sayfalarını koparıyorum tek tek, hayalî çalıların arasında, uzun uzun yankılanan adımlarla, Karmaşa'ya giden yolları arşınlıyorum.

Karmaşa'nın içinde, sessizliklerin sınırında İmparatorluklar kurdum, Doğru'nun sonunu getirecek vahşi savaşlar vermek için.

Bilimadamı, kendisinden başka gerçeklik, duyumsayabildiği dünyadan başka gerçek dünya olamayacağını kabul eder. Dolayısıyla tarafsız bilim adına, duyumsadıklarını başkalarınınkine göre düzeltmek gibi hatalı bir yol izleyeceğine, tam tersine, kendi evrenini ve kişiliğini eksiksiz olarak tanımaya çalışır. İnsanın hayallerinden daha tarafsız bir şey olamaz. Özbilincinden daha kişisel bir şey olamaz. Bilimini, bu iki gerçeğe sarılarak daha ileri götürür – eski bilginlerinkinden çok farklıdır onun bilim dediği, eskiler kişiliklerini belirleyen yasaları ve hayallerinin düzenini kavramaya çalışacaklarına "dışarının" yasalarını, "Doğa" dedikleri şeyin düzenini ararlardı.

Hayal kurma alışkanlığım ve yeteneğim, benim ilkel tarafımdır. Hayat koşulları, çocukluğumdan beri sakin ve yalnız oluşum ve belki de uzaktan uzağa, birtakım karanlık mirasları kullanarak beni şekillendirmiş olan başka güçler, zihnimi bir düş nehrine çevirdi. Olup olabileceğim bu temelin üstünde gelişmiştir ve hayalciliğe en uzak görünen tarafım bile, aslında hayal kurmaktan başka bir şey yapmayan, böylece varabileceği en üst mertebeye yükselmiş olan bir ruha aittir, bundan da hiç utanç duymaz.

Sırf kendimi tahlil etme zevkini tatmak için, tamamen hayale adanmış bir hayatı, tamamen hayalle şekillenmiş bir ruhu yaratan, benimle bütünleşmiş olan zihinsel süreçleri, kendimi hazır hissettikçe, yavaş yavaş kelimelere dökmek isterim.

Kendime dışarıdan baktığımda, ki hemen hep o şekilde görürüm kendimi, eylemekten âciz bir adamım, elini oynatmayı, bir işe girişmeyi düşününce bile rahatsızlık duyan, başkalarıyla konuşmayı beceremeyen bir adam, gönlümün zihinsel emek isteyen şeylerle

avunacak kadar olgunlaşmamış olması bir yana, ayrıca, hiç olmazsa çalışırken beni oyalayacak el işlerine de yatkınlığım da yok.

Böyle olmam normaldir. Hayalcilerde kabul edilebilir bir hal bu. Gerçeklikler karşısında allak bullak olurum. Başkaları konuştukça içimi sonsuz sıkıntılar basar. Öbür ruhların gerçek olması hep şaşırtır. Yapılıp edilen ne varsa, geniş bir bilinçsizlikler ağından ibaret gözümde, akla yatkın bir tutarlılıktan yoksun, saçma bir yanılsama – hiç.

Fakat, insan psikolojisini çarklarından anlamadığımı, benzerlerimin en mahrem düşüncelerini, güdülerini tam olarak algılayamadığımı düşünenler varsa, ne olduğumu doğru anlamamışlar demektir.

Mesele şu ki, öylesine bir hayalci değilim ben: Münhasıran hayalciyim. Hayal kurmaya ve yalnız bunu yapmaya alıştıkça, gönül gözümün görüşü müthiş berraklaştı. Düşlerimdeki kişileri ve *dekorları* şaşırtıcı, bazen de ürkütücü bir belirginlikte görmekle kalmıyorum, soyut düşüncelerimi, insani duygularımı ya da onlardan geriye kalanları, gizli eğilimlerimi, kendime karşı psişik yaklaşımlarımı da gene belirgin olarak görüyorum. Diyebilirim ki, en soyut düşüncelerimi kendimde, içimdeki bir uzamda, gönül gözüyle görüyorum. Bütün çetrefillikleri de görünür hale geliyor böylece, hem de en ufak ayrıntılarına dek.

Sonuç olarak eksiksiz tanıyorum kendimi ve kendimi eksiksiz tanıyınca, bütün insanlığı da eksiksiz tanımış oluyorum. Ruhumda bir an için parlamamış ne aşağılık bir içgüdü vardır, ne de soylu bir coşku; her birimizin ne şekilde kendimizi ortaya koyduğumuzu da bilirim. Kötü düşüncelerin, ister yüzlerdeki mertlik ya da kayıtsızlık maskelerinin altında, ister her birimizin içindeki en derin yerde olsun, hareketlerinden çıkarırım ne olduklarını. İçimizde neyin bizi tatlı umutlarla kandırmaya çalıştığını bilirim. İşte bu sayede, yanımdaki insanların çoğunu kendilerinden bile iyi tanırım. Sık sık derinliklerine inmeye uğraşırım, benim olsunlar diye. Açıklayabileceğim her ruhsal yaşam bana aittir, çünkü bence hayal etmek, sahip olmak demektir. Dolayısıyla her ne kadar hayalci olsam da, iddia ettiğim gibi bir ruh çözümcüsü olmam da gayet doğaldır.

Bundan ötürü, okumayı sevdiğim nadir şeyler arasında, tiyatro oyunlarına ayrı bir zaafım vardır. Her yeni gün, bende farklı bir oyun

seyreder, ruhların Mercator projeksiyonuna göre bir düzleme nasıl yansıtılacağını iyi bilirim. Aslında pek sıkıntımı giderdiği de yok bunun, dramaturglar öyle çok, öyle benzer, öyle büyük hatalar yapıyorlar ki. Beni gerçekten tatmin edebilen bir dram çıkmadı. İnsan psikolojisini, bir bakışta bütün tenhaları yoklayan bir şimşek berraklığıyla incelerken, ruh çözümlemesindeki ve tiyatrocuların yapısındaki kabalıktan rahatsız oldum; bu konularda okuduğum azıcık şey, yazılı bir sayfanın orta yerindeki bir mürekkep lekesi gibi tiksindirdi beni.

Varlıklar, düşlerimin malzemesidir; Dışarı'nın bazı ayrıntılarına dalgınca da olsa, aşırı bir dikkatle bakmam bundandır.

Düşlerime belirginlik kazandırmak için, gerçek manzaraları, hayattan alınmış insanları üç boyutlu olarak nasıl gördüğümüzü bilmem gerekir; çünkü hayalcinin görüşüyle varlıkları görüşümüz arasında fark vardır. Düşte bakış, gerçekte olduğu gibi belli bir nesnenin önemli ya da önemsiz taraflarına takılıp kalmaz. Hayalci neyi görüyorsa, önemli olan odur. Bir nesnenin hakiki gerçekliği, varlığının bir parçasıdır sadece; geri kalanı ise, boşlukta var olma ayrıcalığının karşılığında maddeye ödediği ağır bedeldir. Aynı şekilde, düşteyken elle tutulur bir gerçekliği olup da boşluğun içindeyken böyle olmayan olaylar da var. Gerçek bir günbatımı, tartıya gelmez, geçici bir şeydir. Hayalî bir günbatımı ise sabit ve ölümsüzdür. Bir insan, düşlerini net olarak görebiliyorsa (zaten aslında öyledirler) ya da hayatı düşte görmeyi, hayatı maddesiz olarak görmeyi ve düş denen aletle fotoğrafını çekmeyi biliyorsa yazmayı da bilir, yararlı, ağır ve sınırlı'dan yayılan ışınların hiçbir etkisi yoktur o alet üzerinde, çünkü onlar olsa olsa tinsellik levhasını örtmeyi bilir.

Kendi adıma, düşleri kullana kullana adeta içimde kemikleşen bir alışkanlıkla, gerçeklikteki düşü yakalıyorum hep. Varlıklara bakarken, düşlemimin kullanamayacağı taraflarını yok ediyorum. Daima düşte yaşıyorum kısacası, gerçek hayatta yaşarken bile. Bir günbatımını kendimde seyretmekle dışarıda seyretmek benim için bir, çünkü ikisini de aynı şekilde görüyorum, görme biçimim her iki duruma da kendini aynı şekilde ayarlıyor.

Bu nedenle kendime dair fikrim, pek çoklarına hatalı gelebilir. Bir bakıma öyledir de. Fakat kendi kendimi hayal ediyor, kendimde hayal

edilebilir olanı seçiyorum; uzun uzadıya kendimi oluşturuyor, mümkün olan her şekilde tekrar oluşturuyorum, ta ki olduğum ve olmadığım kişiden talep ettiğime kıyasla, tatmin edici bir imge elde edene dek. Bazen bir nesneyi görmenin en iyi yolu onu ortadan kaldırmaktır, ama gene de kalır o, nasıl desem, inkâr edilmişliğinin ve hükümsüzlüğünün maddesiyle yoğrulmuş olarak kalır; gerçek varlığımın koca parçalarına uygularım bunu, portremden silindikçe kendi gerçekliğime doğru evirirler beni.

Bu durumda, kendimi kandırmakta kullandığım mahrem yöntemler hakkında yanılgılara düşmekten nasıl kurtulabilirim? Mesele şu ki, dünyanın bir halini ya da hayalî bir insanı gerçekötesi bir gerçekliğe sürükleyen süreç, aynı zamanda bir duyguyu ya da fikri de taşır aynı yere; onları soylu ya da saf gösteren araçlardan sahte olanları da alır ellerinden, ki hemen hepsi sahtedir. Tarafsızlığımın mutlak bir tarafsızlık olduğuna dikkat edilsin, tüm tarafsızlıklar içinde en mutlak olandır benimki. Somut olmasına rağmen mutlaklığın özellikleriyle donanmış, mutlak nesneyi yaratabilirim. Ruhum daha rahat uyusun diye hayattan saklanmış sayılmam; sadece hayat değiştirdim, düşlerimde hayattaki tarafsızlığın aynısını buldum. Düşlerim –bu konuyu başka sayfalarda ele almıştım– irademden bağımsız olarak doğar içimde, çoğu zaman da gücendirir, incitir beni. Kendimde keşfettiklerim genellikle üzücü, utanç verici (belki de içimde bir parça insanlık kalmış – utanç da neyin nesi?) ve korkutucudur.

Kesintisiz düş hali bende dikkatin yerini aldı. Gördüklerime, içimde taşıdığım başka düşleri ekleyecek noktaya geldim, düşümde zaten o hale gelmiş olsalar bile. Varlıkları düşte görmek dediğim şeyi hakkıyla yapacak kadar dikkatim dağılmış olsa da, dikkatsizlik aralıksız çalışan hayal gücümden ve –aşırı bir dikkatle değilse de– düşlerimin akışına kafa yormamdan kaynaklandığı için – bir adım daha ileri giderek düşlediğim şeyi gördüğüm düşe ekliyorum ki, maddeden arınmış gerçeğin mutlak maddesizlikle temas etmesini sağlayabileyim.

Aynı anda pek çok farklı düşüncenin peşinden gidebilme, hem etrafımı gözlemleyip hem de bambaşka şeyler düşleyebilme yeteneğini böyle edindim; bir yandan sapına kadar gerçek bir Tejo Nehri'nde sapına kadar gerçek bir günbatımı hayal ederken, bir yandan da içimdeki bir Pasifik Okyanusu'nda hayalî bir sabah düşlemeyi örneğin;

hayal edilen iki şey, iyice karışmaksızın iç içe girer, her birinin bende yarattığı farklı duygulardan başka şey bulaştırmazlar birbirlerine; sanki hem sokaktan geçenleri görüyormuşum, hem de aynı anda her birinin zihnini kendimde hissediyormuşum gibi olur –ancak duygu birliği sağlandığında olabilecek bir şey bu– ve aynı anda farklı bedenlerin –farklılıklarını görmezsem olmaz– sayısız bacakların kıpırdandığı sokakta karşılaştığını görüyorumdur adeta.

125. Ya da: kimsenin *anlayışıyla yaşıt* ayinleri.

126. Ya da: *upuzun, Gongora tarzında*.

VI
"Çıkılmamış yolculuk"

Şelale

Küçük kız gayet iyi bilir bebeğinin gerçek olmadığını, ama gerçek bir varlıkmış gibi davranır, hem de kırıldığı zaman ağlayacak, üzüntüden harap olacak kadar. Çocuğun marifeti, her şeyi gerçeklikten uzaklaştırabilmesidir. Şükürler olsun ki hayatın düşlerle geçen böylesi bir dönemi var, hayatı[127] inkâr edersin, çünkü cinsellik yoktur, gerçekliği inkâr edersin, sırf oyun olsun diye, olmayan şeyleri de gerçek sanırsın! Keşke tekrar çocuk olsam, insanların etraflarındaki şeylere verdikleri değere de, aralarında kurdukları bağlara da kendimi kaptırmaksızın, hep öyle kalsam. Küçükken kurşun askerlerimi baş aşağı çevirirdim sık sık ... Peki siz, gerçek askerlerin baş aşağı yürümemesi gerektiğini kanıtlayacak, beni buna ikna edebilecek tek bir mantıklı argüman biliyor musunuz?

Çocuk, altına camdan fazla itibar etmez. Peki, gerçekte altın daha fazla eder mi? – Çocuk, yetişkinlerin edimlerine adeta perçinlenmiş gördüğü tutkuları, öfkeleri ve korkuları içten içe saçma bulur. Sahi, korku, nefret ve aşklarımızın istisnasız hepsi boş, bir o kadar da saçma değil midir?

Ey çocukluğa özgü tanrısal, saçma sezgi! Bizdeki en çıplak hayali bile önyargılarla örtülmüş olan, en dolaysız baktığımızda bile öznel fikirleri bulaştırmadan edemediğimiz şeylerin gerçek-görünüşü!

Tanrı koskoca bir çocuk olmasın sakın? Ya bütün evren bir şaka, bir çocuk afacanlığıysa?[128] O derece gerçekdışı, o [...]

Bu fikri komiklik olsun diye atmıştım ortaya ve şimdi uzağımdayken, görün nasıl da ansızın iğrençliğinin farkına vardığımı. (Gene de, kim bilir ya gerçeği yansıtıyorsa?) İşte fikir ayaklarımın dibine düşüyor tekrar, kırılıp binlerce dehşet tozuna, gizem kırıntısına dönüşüyor...

Var olduğumu bilmek için uyanıyorum...

Belirsiz, derin bir sıkıntının münasebetsiz tazeliğinin cıvıltısı geliyor kulağıma, oradan, bahçenin aptal dibinden, arı kovanlarının arkasındaki şelalelerden.

Yanlış evlilikler yapmış kadınlara öğütler (1)

H.K.

(Yanlış evlilikler yapmış derken, evli kadınların tümünü ve ayrıca bazı bekâr kadınları kastediyoruz.)

İlk olarak insancıl duygular beslemekten kaçınınız. İnsancıllık büyük bir kabalıktır. Sizi gidi zavallı, yanlış evlenmiş kadınlar, soğukkanlılıkla, akıllı uslu yazıyorum, sizi ve rahatınızı düşünerek.

Tıpkı sanat gibi her anlamda özgürleşmek de ruhumuzu mümkün olduğu kadar cendereye sokmamakla, bedenimizin de isteklerimize itaat etmesini sağlamakla olur.

Ahlaksız olmaya gerek yok, çünkü kişiliğinizi başkalarının gözünde alçaltır ya da sıradanlaştırır bu. Ahlaksız olun, evet, ama içten içe, bir saygı halesiyle kuşatılmış olarak. Bedeni bakireliğe meyilli sadık bir eş ve anne olmak, bir taraftan da bakkaldan [...] varıncaya kadar bütün komşu erkeklerle anlatılmaz tensel hastalıklara [...] yakalanmak, fingirdek kadınların yöntemlerine de –tam kendilerine göre, beş para etmez yöntemlerdir bunlar–, [...] herhalde çıkarların kızı [...], aptallıkta sınır tanımaz kadınların katı namus anlayışına da düşmeksizin hayattan zevk almak, kişiliğini geliştirmek isteyenler için apayrı bir lezzettir.

Ey bu satırları okuyan dişiler, yazdıklarımı anlamanız ne kadar üstün olduğunuza bağlı. Zevk beyinden gelir, işlenen suçlar ise sadece düşte suçtur! Sapına kadar gerçek, nefis bir suç biliyorum. Hiçbir

zaman işlenmedi. Bilmediğimiz suçlardır güzel olanlar. Cesar Borgia'nınkiler güzel midir? Kesinlikle hayır, inanın bana. O güzelim, o sayısız, o verimli suçları işleyen varlık hayalimizdeki Cesar Borgia'dır, her birimizdeki Borgia fikridir. Kalıbımı basarım, gerçek Cesar Borgia alelade, aptal adamın tekiydi; başka türlü olamazdı zaten, çünkü var olmak aptalca, sıradan bir iştir.

Size tavsiyede bulunurken hiçbir çıkar beklemiyorum, yöntemimi beni hiç ilgilendirmeyen bir vakaya uygulamış oluyorum. Şahsen iktidar ve şan hayal ederim ben; cinselliğe hiç yer olmayan hayallerdir bunlar. Ama size yardımım dokunsun istiyorum, belki de sırf kendimle çelişmek olsun diye, zira yararlı olmaktan nefret ederim. Kendimce bir özgecilik benimki.

Yanlış evlilikler yapmış kadınlara öğütler (2)

Şimdi, kocanızı hayalinizde nasıl aldatabilirsiniz, size bunu öğretmek isterim.

İnanın bana: Sadece kaba saba kadınlar kocalarını gerçekten aldatır. Edep yoksa cinsel zevk de olmaz. Kadın birden fazla erkeğe kendini verirse edep diye bir şey kalmaz.

Şunu da belirtmeden geçmeyelim ki, kadın kendisinden üstün olduğu için bir erkeğe ihtiyaç duyar. Kanımca, kadın kendini tek bir erkekle sınırlamalıdır ki, gerekirse onu hayalî erkeklerden oluşan, giderek büyüyen bir çemberin merkezine oturtabilsin.

Bunu gerçekleştirmek için en uygun zaman, âdet kanamasından önceki günlerdir.

Yani:

Kocanızın bedenini olduğundan daha beyaz hayal ediniz. İyi hayal ederseniz, üzerinizde de daha beyaz hissedeceksinizdir.

Cinsellikte her türden aşırılıktan kaçınınız. Üzerinizde yatan kocanıza sarılıp hayal gücünüzü kullanarak, tek bir bakışla değiştiriniz onu – yüreğinizde saklı olan erkeği düşününüz.

Hazzın özü ikiye bölünmekten gelir. İçinizdeki Kedi'nin penceresini ardına kadar açınız.

Kocanızın *canını nasıl sıkabilirsiniz*.

Kocanızın arada bir öfkelenmesi önemlidir.

Önemli olan tiksindiğiniz şeylerin size cazip gelmeye başlaması, ama bu sırada dış disiplininizi korumanızdır.

Doludizgin iç disiplinsizlikle en sıkı dış disiplinin el ele vermesinden, dört dörtlük cinsellik doğar. Bir düşü ya da arzuyu *gerçek hale getiren* her hareket, aslında onu gerçeğin dışına itmiş olur.

Yerine *koyma* sandığınız kadar zor değildir. Yerine koyma derken kastım, A erkeğiyle çiftleşirken hayalinizde B erkeğiyle doyuma ulaşmaya çalışmaktır.

Yanlış evlilikler yapmış kadınlara öğütler (3)

Kıymetli talebelerim, öğütlerimi harfiyen yerine getiriyorsanız, kilisenin ya da devletin sizi rahminizle ya da isminizle bağladığı erkek hayvanla *birlikte*, ama *onun marifetlerinin sayesinde* değil, size üst üste, sayısız doyumlar dilerim.

Kuş, ayaklarını yere sıkı basarak havalanır. Sevgili kızlarım, bu imgeyi düşündükçe, var olan yegâne tinsel emri hatırlayasınız her daim.

Bilmediği kirli zevk kalmamış, fakat kocasını asla, gözüyle bile aldatmayan bir *aşifte* olmak – müthiş bir haz verir bu, tabii becerebilirseniz.

İçinden *aşifte* olabilmek, kocasını *içinden*, sarmaş dolaşken bile aldatabilmek, kocasına verdiği öpücüğün (gerçek?) anlamı olmayabilmek –ah, siz üstün kadınlar, ah esrarlı Beyinlerim benim– işte haz diye buna derler.

Aynı öğüdü erkeklere niye mi vermiyorum? Çünkü Erkek başka bir türdür. Alt seviyeden olanlara, önüne gelen kadını kullanmalarını öneririm: Yapsınlar bunu, yapsınlar da [...] zaman, onları ne kadar hor gördüğümü bellesinler. Üstün erkeğin ise kadına ihtiyacı yoktur. Hazza ulaşmak için birine sahip olmaya hiç gerek duymaz. Ne var ki, kadınların üstün olanları bile kabul etmez bunu: Kadın, esasen cinselliğine düşkündür.

İmparatorluk efsanesi

H.K.

Düş âlemim bir Doğu şehridir. Boşlukta yer işgal eden bir gerçeklik olarak, gösterişli, yumuşak bir halının şehveti vardır yüzünde. Sokaklarını rengârenk yapan dükkânlar kendilerine ait olmayan, anlaşılmaz bir fonun üzerine işlenmiş gibi durur; uçuk mavi satenlerdeki, sarılı kırmızılı kabartma nakışlara benzerler. Şehrin bütün hikâyesi, loş odamda belli belirsiz kulağıma çalınan kelebek misali, düşümdeki lambanın etrafında dönüp durur. Düşlerim eski zamanların görkemli hayatlarında gezinmiş, kraliçelerin ellerinden zamanla solmuş mücevherler almıştır. Olmayan varlığımın kıyılarını sahici uyuşukluklar sarmış, alacakaranlık nefes aldıkça yosunlar nehirlerimin sere serpe yayılan yüzeyine vurmuştur. İşte bunun için kayıp uygarlıkların sütunlu avlularıydım vaktiyle, ölü frizlerdeki arabesk motiflerin ateşiydim, kırık sütunlara kıvrıla kıvrıla sarılan kara sonsuzluk lekeleriydim, uzakta batan gemileri gözleyen gemi direkleriydim, sırf devrilmiş ağaçlara çıkan basamaklar, upuzun örtülerdim, örtmeyi bilmezdi bunlar, ama kıvrımlarında gölgeler saklarlardı sanki, yere çalınmış buhurdanlıklardan yükselen dumanlar gibi doğrulan hayaletler. Ne uğursuz bir saltanattı sürdüğüm, en ırak sınırlardaki savaşlar, sarayıma huzuru zehir ederdi. Uzak şenliklerin belirsiz mırıltısı hep yakınımızdaydı; penceremin önünden geçmeye mecbur alaylar ebediyen yürürdü; ama havuzlarımda ne bir kırmızı altın balık bulunurdu, ne de meyve bahçelerimin durgun yeşilinde tek bir meyve; hatta başkalarının mutlu mesut yaşadığı derme çatma kulübelerden yükselip ağaçların ardından kendini gösteren bir duman bile yoktu, o basit baladlarıyla, özbilincimin doğuştan gelen esrarını uyutacak.

Pedro'nun kır şiiri

Seni ne nerede, ne de ne zaman gördüğümü biliyorum. Bilmem bir tabloda mıydı, yoksa sapına kadar gerçek kırlarda, bedeninle yaşıt ağaçların, bitkileri arasında mıydı; bir tablodaydı belki, bende kalan hatıran öylesine temiz, öylesine okunaklı. Acaba ne zamandı, hatta gerçekten oldu mu bu –belki bir tabloda bile, hiç görmedim seni– ama aklımın olanca coşkusuyla biliyorum ki, hayatımın en dingin anıydı o.

Yanında kocaman, uslu bir öküzle çevik adımlarla gelmekteydin küçük sütçü kız, sakince yürüyordunuz enli bir kurdele gibi uzanan yolda. Sizi uzaktan görür gibi oldum, sonra bana doğru geldiniz ve geçip gittiniz. Fark etmemiş gibiydin beni. Ağır ağır yürüyordun, sen, koca öküzün dalgın çobanı. Bakışların bütün anılardan arınmış, ruhun hayatını barındıran geniş bir düzlük gibi açılmıştı; özbilincin terk etmişti seni ve o anda sen sadece [...]

Seni görünce şehirlerin değiştiğini hatırladım, kırlarınsa ezeli ve ebedi olduğunu. Dağlara, taşlara kutsal deniyorsa, Kutsal Kitap zamanından bu yana hep aynı kaldıkları içindir.

İsimsiz siluetinin ömürsüz çizgileri oldu bütün bir kır âlemini gözümün önüne getiren ve şimdi, seni düşündüğümde hiç bilmediğim engin bir huzur sarıyor benliğimi. Yürüyüşünde hafif bir kıvraklık vardı, belli belirsiz bir oynaklık, her hareketinde bir kuş yere konuyordu; görünmez sarmaşıklar gövdene sarılıyordu. Sessizliğin –akşam iniyordu, yorgun sürüler zamanın solgun yamaçlarına doğru meliyor, şangırdıyordu–, sessizliğin son çoban kızının şarkısıydı, Vergilius'un asla yazmadığı bir kır şiirinde unutulmuştur bu kız, yüceltilmekten ebediyen mahrum edilmiş, çayırlarda ölümsüz bir karaltı olarak kalmıştır. Belki yürürken gülümsüyordun da – kendine ya da ruhuna, içinden kendini gülümserken gördüğün için. Ama dudaklarının kıvrımı dağ sıraları kadar sakin, köylü ellerinin hatırımdan çıkmış hareketleri, kır çiçekleriyle bezeliydi.

Evet, bir tabloda gördüm seni. Öyleyse, nereden çıkardım yolumda giderken bana doğru yürüdüğünü, yolumuzun kesiştiğini, benimse ardıma dönüp bakmaksızın yürüdüğümü, ardından gene ve daima hayalini gördüğümü? Zaman durup sana yol veriyor, ben ise, hayatta – ya da hayatın bir taklidinde yerine bir başkasını koymak istediğimde aldatıyorum seni.

Boş mezar

Kharon'a verilecek parayı ağzına koyan bir tek dul, bir tek yetim olmadı. Görmeyelim diye bağlanmıştı gözleri, oysa Styx'i o gözlerle geçmişti ve cehennem sularında tam dokuz kez, tanımadığımız yüzünün suretini görmüştü. Ölüm nehirlerinin kıyılarında bugün başıboş gezinen o karaltının bizim için bir adı yok artık; adı ise sadece bir gölge.

Vatan için öldü, nasıl, neden olduğunu anlamadan. Görkemli bir fedakârlıktı bu, çünkü kendini bir kenara bırakmıştı. Ruhundaki olanca mertliği ortaya koyarak hayatını verdi: İçgüdüyle yaptı bunu, görev icabı değil; Vatan aşkı uğruna öldü, edinebileceği Vatan bilinci için değil. Mantıken öyle gerektiğinden değil, sadece bizi doğurduğu için oğlu olduğumuz bir anaymış gibi savundu onu. Asli sırra sadık kalarak ne düşündü ne de istedi ölmeyi, ama tıpkı hayat gibi ölümü de, nedenini bilmeksizin yaşadı. Şimdi onun olan gölge, Thermopylai'de düşmüş olanlarla kardeştir, daha doğmazdan önce ettikleri yemine sadakatlerini bedenleriyle kanıtlamıştı onlar.

Güneş her sabah nasıl doğarsa, o da öyle öldü Vatan uğruna. Var olmak onun doğal haliydi, öyle ki, Ölüm değiştirmek zorunda kaldı onu.

Ateşli bir inancın kölesi olmadı, büyük bir idealin alçaklığı uğruna savaşırken vurulmadı. Bir yanıyla inancın küfür, insancıllığın hakaret olduğunu bilmeksizin, ne bir politik düşünceyi, ne insanlığın geleceğini, ne henüz arafta bekleyen birtakım dinleri kurtarma uğruna girdi toprağa. Muhammed'in müritleriyle Mesih'in talebelerinin kendini kandırmasına yarayan ahiret inancıyla da hiç arası olmadığından, ölümü gördüğünde ondan bir hayat beklemedi, daha iyisini umut etmeksizin seyretti hayatın geçişini.

Rüzgâr gibi, gün gibi doğal oldu ölümü, onu farklı biri yapan ruhunu da götürdü giderken. Bir kapının önüne gelip içeri girercesine daldı karanlığa. Vatan için öldü, insandan üstün olan, ne olduğunu gerçekten bildiğimiz biricik şey için. Yeryüzü'nde canlı bir varlık olmasını sağlayan ateş bakışlarının derinlerinde söndüğünde, ne Müslüman'ın ya da Hıristiyan'ın cenneti yansıdı gözlerine, ne de Budist'in aşkın unutuşu.

Biz onu bilmediğimiz kadar, o da kendinden habersizdi. Ne yaptığını bilmeden görevini yerine getirdi. Gülleri açtıran, yaprakların ölümüne nice güzellikler katan şeyin kılavuzluğuna güvendi. Hayatın bundan öte bir anlamı, ölmeninse daha güzel bir ödülü olamaz.

... Şehadetle cenneti kazanacağından da, acı kuvvetiyle insanlığı kurtaracağından da habersiz, gayet mütevazı bir kahramanlıkla; barbarlarla düşmanları istemeyen, Şehir'e ait kadim, pagan ırktan biri.

... ama, oğula anasını sevdiren coşkuyla; kendisi oğul olduğundan değil, öteki anası olduğundan [?][129]

Tanrıların da rızasıyla gez şimdi sonsuza dek ışıksızlığa mahkûm memleketleri, yolda Kokytos Nehri'nin şikâyetlerini, alev alev Phlegeton'u dinle; gecenin derinliklerinde Lethe'nin solgun sularının hafif akışına kulak ver.

Kendisini ölüme sürükleyen içgüdü gibi isimsizdir o. Vatan için öleceği aklına gelmemişti: Ama öldü. Görevini yapmaya karar vermemişti: Ama yaptı. Oldum olası ruhu isimsiz kalmış bir adama, bedenini hangi isimle tarif ettiği sorulmamalı. O Portekizliydi; şu ya da bu Portekizli değil, sınırlar içine hapsedilmemiş Portekizli.

Yeri, Portekiz'i kuranların yanında değil, onlar apayrıdır, bilinçleri de bambaşkadır. Cesaretleriyle bize denizin yollarını açan, daha geniş krallıkları kucaklamamızı sağlayan o yarı-tanrılarla yârenlik edemez o.

Ne bir heykel olsun ne de bir mezar taşı, hepimizi kendinde toplayan o'nun halini hatırlatacak; o bütün bir halk olduğuna göre, ülke baştan sona mezarı olsun. Onu kendi anısına gömelim, mezar taşı niyetine de verdiği örneği yüceltelim.

Çıkılmamış yolculuk (1)

Hafifçe sonbahara dönmüş bir şafak vakti çıktım o hiç gerçekleşmeyen yolculuğa.

–Gerçekdışı bir şekilde hatırladığım– gökyüzünde morlar karışmış, hüzünlü sarı döküntüler vardı, dağların can çekişmeli, berrak hatlarıysa, onları yumuşatan, kıvrımlarına sızan ölüm rengi bir haleyle kuşatılmıştı.

Geminin öbür tarafındaki küpeşteden (durduğum tarafta, büyük tentenin altı daha soğuktu), okyanus doğuda, ufkun hüzne boğulduğu çizgiye dek kıpır kıpırdı,[130] karanlıkların soluğu da aynı yerde, sıcak bir günde bastıran sis misali, en son denizin sıvı, karanlık sınırına gece nakışlı bir alacakaranlık bırakarak süzülüyordu.

Hatırlıyorum da, deniz, yanıp sönen ışıkların çizdiği kıvrımların karıştığı, karanlık renklere bürünmüştü – mutlu bir anda birdenbire

akla düşüveren, kim bilir neyin habercisi hüzünlü bir düşüncenin esrarı vardı bütün bunlarda.

Bilinen herhangi bir liman değildi yola çıktığım yer. Hangi limandı, bugün hâlâ bilmem, çünkü hiç gitmedim. Zaten yolculuğun kutsal amacı, var olmayan limanları keşfetmekti – limanlara-girmek'ten ibaret limanlar; nehir ağızlarındaki unutulmuş körfezler, gerçekdışılığı söz götürmez şehirleri birbirinden ayıran boğazlar. Okudukça saçma buluyor olmalısınız bu satırları. Ne var ki, siz hiç benimki gibi bir yolculuk yapmadınız.

Gerçekten gittim mi? Evet dersem yalan olur. Başka memleketlerde, başka limanlarda buldum kendimi, başka şehirlerden geçtim – gerçi bu şehir de, ötekiler de aslında dünyanın hiçbir şehriydi. Gidenin manzara değil de ben olduğuma; başka diyarlardaki o ülkelerin beni değil, benim onları kat ettiğime yemin et deseler – hayır, edemem. Ben ki hayatın ne olduğunu bile bilmezken, ben mi onu yaşıyorum yoksa o mu beni ("yaşamak" fiili hayatla dolduğunda kazandığı anlamda), bunu bile ayırt edemezken yemin edecek değilim herhangi bir şeye.

Bir yolculuk yaptım, hepsi bu. Buna aylar, hatta günler ya da herhangi bir zaman ölçüsüne göre herhangi bir zaman birimi harcamadığımı söylememe gerek yok herhalde. Yolculuğum zamanda geçti elbette, ama zamanı saat, gün ve ay hesabına vurduğumuz kıyıda değil; öbür tarafta, zamanın ölçü tanımadığı yerde. Zaman orada da geçiyor, ama ölçülemiyor. Bir bakıma, bizi yaşadığına tanık olduğumuz zamandan daha hızlı olduğu söylenebilir.[131] İçinizden sorup duruyorsunuzdur, ne anlatıyor bu cümleler, diye. Sakın o hataya düşeyim demeyin. Çocuk gibi kelimelere ve varlıklara anlamlarını sormaktan vazgeçin artık. Hiçbir şeyin anlamı yoktur.

Hangi gemiyle mi yaptım yolculuğu? Adı *Herhangibiri*'ydi. Gülüyorsunuz. Ben de gülüyorum, hatta belki size. Tanrıların anlayabileceği semboller yazmadığımı, size de, bana da kim iddia edebilir?

Her neyse. Şafak vakti çıktım yola. Demir alınırken çıkan madenî ses hâlâ kulağımda. Belleğim, vincin kollarının ağır ağır hareket edip en sonunda mola verişini gözucuyla görüyor hâlâ, saatler boyunca hiç

durmaksızın indirip kaldırdığı sandık ve fıçılarla bakışlarımı yormuştu o kollar. Yükler zincirlerle bağlanmış olarak küpeştenin üzerinden ansızın yükseliyor, küpeşteyi hafifçe sıyırıp geçiyordu; ardından sallanarak sintine kapağına kadar yuvarlanıyor, yuvarlanıyordu ve nihayet döşemeden yükselen, boğuk bir gürültüyle yere düşüp ambarın karanlık bir köşesine yığılıyordu. Zincirler çıkarılırken en dipten gıcırtılar geliyordu; ve nihayet zincir şakırdayarak yukarı çekiliyor ve her şey, görüldüğü kadarıyla gereksizce sil baştan başlıyordu.

Yepyeni Avrupalardan, yelkenlimle beni sahte Boğaz kıyılarında karşılayan bambaşka İstanbullardan geçtim. Sözümü kesiyorsunuz: Yelkenlim mi? Evet ya, ne söylüyorsam o. Yola çıktığım buharlı gemi, limana vardığında bir yelkenliydi. İmkânsız mı dediniz? Tam da bunun için başıma geldi zaten.

Başka buharlı gemiler, imkânsız Hindistanların derinliklerindeki hayalî savaşların haberlerini getirdi. O memleketlerin adı geçtikçe bunaltıcı bir sıla hasreti çökerdi üstümüze, öyle geride kalmıştı ki ülkemiz – bu dünyada mıydı, o bile belli değil...

Çıkılmamış yolculuk (2)

Kapının arkasına saklanıyorum ki, Gerçeklik içeri girince beni göremesin. Masanın altına sığınınca, Olası birden korkuyor. Öyle ki, kucaklaşmış iki kol gibi uzaklaştırıyorum kendimden beni sarmalayan iki sıkıntıyı – Gerçeklik'ten başka şey yaşayamamanın sıkıntısı ve sadece Olası'yı tahayyül edebilmenin sıkıntısı.

Böylece alt ediyorum tüm gerçekliği. Zaferlerimi kumdan kalelere mi benzettiniz? Kumdan olmayan kalelerin malzemesinde bir tanrısallık mı var?

Nereden biliyorsunuz yolculuklar yaptıkça anlaşılmaz bir şekilde gençleşmediğimi?

Saçmaladıkça çocuklaşarak küçüklüğüme dönüyorum, kavramlarla çocukken kurşun askerlerimle oynadığım gibi oynuyorum: Asker imgesine hiç uymayan şeyler yaptırırdım onlara.

Hatalardan sarhoşlaşmış halde, nihayet yaşadığımı hissettiğim saniyelerde kendimden geçiyorum.

(Çıkılmamış yolculuk?)

–Deniz kazası mı? Hayır, hiç görmedim. Ama bütün yolculuklarımı kazaya uğrattım galiba, kurtuluşum ise dağınık bilinçsizliklerde saklıydı.

–Belirsiz düşler, anlaşılmaz pırıltılar, şaşkın manzaralar – onca yolculuktan ruhumda kalan bundan ibaret.

Her renkten saat, her lezzetten aşk, her boyutta açgözlülük gördüm zannedersem. Ömrüm boyunca kendimi yoldan çıkardım hep ve ne kendime yettim, ne de yetmeyi hayal ettim.

–Şunu da belirteyim ki, ben gerçekten düştüm yollara. Ama tek anladığım, yolculuk yaptıysam da yaşamamış olduğum. Bir uçtan bir uca, kuzeyden güneye, doğudan batıya, arkamdaki geçmişin yorgunluğunu, şimdiyi yaşamanın sıkıntısını, bir gelecekle tanışmak zorunda olmanın öfkesini taşıdım. Ama o kadar çabaladım ki, nihayet şimdiki zamanda bir bütün olarak kalmayı, benliğimde geçmişi ve geleceği öldürmeyi başardım.

–Adını bile bilmediğim nehir kıyılarında yürüdüm. Geçtiğim şehrin zevkine göre bir kafede oturup her şeyi bulanık gördüğümü keşfettim, tıpkı düşlerdeki gibi. Hatta bazen, yoksa bizim eski evdeki masada, düşlerimden gözüm kamaşmış bir halde kıpırdamadan oturuyor muyum sadece, diye sorduğum oldu kendime! Böyle olmadığına, şu an hâlâ orada oturmadığıma ve şimdi size söylediklerim de dahil kalan her şeyin sahte, uydurma olmadığına da güvence veremem. İyi ama, beyefendi, siz kimsiniz? Buyurun, bir saçmalık daha: Söylemeniz mümkün değil...

Bir limana çıkmamak dendi mi, çıkılacak liman kalmaz. Asla varamamak, asla varamamak demektir.

127. Ya da: *aşkı*.

128. Pessoa'nın yan kimliklerinden Caeiro bu konuyu geniş biçimde ele almıştır.

129. Son iki paragraf büyük olasılıkla metnin son halinde yer almayacaktı.

130. Portekiz kıyılarının *doğusunda* deniz görünmez; Pessoa bu oyuncaklı şiirsel metinde belki bir "göz kırpıyor", belki de çocukluğu Güney Afrika'da, Durban'da geçmiş olan yazarın bir anısı su yüzüne çıkmış.

131. Ya da: *bizim zamanımızdan daha hızlı, ama yıla vurulduğunda ne daha hızlı ne (…) yavaş…*

EKLER

I

Vicente Guedes'in adının geçtiği metinler

Vicente Guedes'le tamamen rastlantı sonucu tanıştım.[132] İkimiz de sık sık, aynı tenha, ucuz lokantaya giderdik. Göz aşinalığımız vardı ve sonunda kendiliğinden, sessizce selamlaşır olmuştuk. Bir gün aynı masada karşı karşıya geliverdik; öylesine iki çift laf ettik, derken sohbet koyulaştı. Her gün, akşamla kalmayıp öğlen yemeğinde de buluşmaya başladık. Akşam yemekten sonra bazen birlikte çıkıyor, çene çalarak biraz geziniyorduk.

Vicente Guedes bu bomboş hayata, kimi sırlara erenlerin kayıtsızlığıyla katlanıyordu. Zihni tamamen zayıflara özgü stoacılığa göre işliyordu.

Ruhsal yapısı yüzünden bütün arzuları duymaya mahkûmdu; kaderi ise her şeye sırt çevirmeye mecbur ediyordu onu. O güne dek kimse bu kadar şaşırtmamıştı beni. Bu adam, dünyadan el etek çekmek gibi bir niyeti olmaksızın, tabiatının çizdiği doğru hedeflerin hepsinden vazgeçmişti. Hırs içine işlediği halde, hiçbir hırs beslememenin zevkini çıkarıyordu ağır ağır.

... Huzur dolu bu kitap.

Dünya dünya olalı, durgunluğunun altında en büyük incelikleri saklayan, katıksız düşlerde en çok çığırından çıkan insanlardan birinden geriye kalan ve kalacak olan sadece bu. Bana öyle geliyor ki, dışarıdan insan denilen varlıklar arasında, özbilincini bu kadar karmaşık bir şekilde yaşamış biri daha yoktur. Bu züppe ruhlu adam, var olmak denen tesadüfün içinde hayal kurma yeteneğini taşıdı her yere.

Bu kitap, hiç hayatı olmamış bir adamın biyografisidir.[133]

Vicente Guedes'in ne kim olduğu bellidir, ne de ne iş yaptığı [...]

Bu kitap için onun elinden çıktı, denemez; onun ta kendisidir çünkü. Fakat burada bize söylenen her kelimenin ardında, karanlıkta kıvranıp duran muammaların olduğunu da unutmayalım.

Vicente Guedes için, kişinin kendini bilmesi bir sanat, bir ahlaktı; düş kurmak ise onun diniydi.

İç asalet denen şeyi yarattı, dört dörtlük bir aristokratın dış görünüşünün, ruhtaki en sadık yansımasıdır bu.

Lüks evinin terasında otururken hayattan sıkılan bir adamın mutsuzluğu bir şeydir; benim gibi Aşağı Şehir' de, dördüncü kattaki bir odadan manzarayı seyretmek zorunda olan, ne yaparsa yapsın bir yardımcı muhasebeci olduğunu unutamayan bir adamın mutsuzluğu başka bir şeydir.

"Tout notaire a rêvé de sultanes..."[134]

Resmî belgelerde, meslek hanesine *büro çalışanı* diye yazdığımda kimse şaşırmazken, ben yersiz bir alaycılıkla karışık gizli bir zevk duyuyorum. Nasıl olup da adımın ticaret yıllığında, bu şekilde yer alabildiğini merak ediyorum.

Günlük'e epigraf:

Guedes (Vicente), büro çalışanı, Rua dos Retroseiros[135]

Anuário Comercial de Portugal.[136]

132. Vicente Guedes, Pessoa'nın ilk başta *Huzursuzluğun Kitabı*'nın yazarı olarak tasarladığı yan kimliklerinden biriydi. *A Educaçao do Estóico*'nun "yazarı" olan Baron Teive'ye benzer.

133. Portekizcedeki cümle karışıktır: "Tam olarak yaşamamış birinin" ya da "hiç yaşamamış birinin", yani var olmamış birinin, olarak da anlaşılabilir. Öte yandan bir başka versiyonda, "Bu kitap, olaysız bir otobiyografidir," denilir ki, bu cümle, R. Zenith tarafından kitabın alt başlığı olarak kulanılmıştır.

134. Flaubert'den alıntı; metinde Fransızca; "Her noterin gönlünde bir hanım sultan yatar…"

135. Kelime anlamı: Tuhafiyeciler Sokağı.

136. Portekiz Ticaret Yıllığı. (Ç.N.)

II

Bavyera Kralı II. Ludwig için cenaze marşıyla ilgili parçalar

Ey Ölü, sana sunuyoruz ruhumuzu ve inancımızı, umudumuzu ve huzurumuzu!

Son şeylerin ecesi, Esrarın ve Çöküş'ün Fani Adı – seni ararken bile peşinden gitmeye cesaret edemeyeni teselli et, rahatlat!

Teselli'nin Ecesi, kayaların arasında, hayatın çamurundan, pisliğinden uzakta, mehtapta uyuyan Göl!

Saçma Dünya'nın Bakire-Anası, anlaşılmamış Kaos' un bir görüntüsü, saltanatını her şeye uzat ve yay – solacaklarını sezen çiçeklere, ihtiyarlıktan titreyen vahşilere, hayat yanılgısıyla kandırmacası arasında seni sevmek için doğmuş ruhlara!

Hayat, var olamayanlara doyamayan, Hiçlik'ten örülü sarmal.

Yok yere sırları çözen şövalye, getiriniz altınlarla ve ölümle dolu sayvanı. O beyaz el yere çalmazdan önce, vazolarda solup kalan o boş düşün, kanla ve güllerle örülü anısını hatırlayınız.[137] Yorgunluğun patlamasından hemen önce, parlak şamdanların, sıkıntının çifte kilidi vurulmuş değerli eşyaların cilasında donuklaştığı saatte, ipeklere bürünmüş bir haberci gibi usulca geçiniz sakin salondan.

Eski benliğiniz, efendimiz, denizkızlarının, ölü denizlerdeki ay ışığına benzer unutuşların arasında kaldı. Aya yalnız kendileri arzulayınca yanaşan hastalıklı suların şarkılarını duydu ve sevincinin yarım kaldığı sarayın bahçesinde, güllerin yapraklarını yoldu tek tek. Lavta sesleri –daha iyi şeylerin müjdesidir bu–, anlaşılmaz sesler arasında kaybolmakta olan imparator sözlerinin (uyandırdığı?) dikkati kulağınızdan sildi. Sevincinizi bölen varlığın elini bıraktı eliniz, çünkü içli ezgilerin sürüklediği yalnızlıklara benzemek zorundaydınız.

Ağaçların arasındaki havuz, ada ormanları içinde bir su hayali gibiydi ve arzu [...] gibiydi [...]

Bulut-olayda takılıp kalmış mehtap saati, kararsız gök ve soylu delikanlıların geçişi [...]

137. Cümle açık değil. Portekizce *jarro* kelimesinin iki anlamı olduğu düşünülürse, şu şekilde de çevrilebilir: "O beyaz el yolmadan önce yılanyastığı yapraklarında solan…"

III

Huzursuzluğun Kitabı'na dahil edilmemiş parçalar

Sıska adam beceriksizce gülümsedi bana. Bakışlarından güvensizlik okunuyordu, ama düşmanlık yoktu. Sonra tekrar gülümsediyse de hüzünlü bir hali vardı. Nihayet, gözlerini tekrar tabağına eğdi. Sessizce, bütün dikkatini vererek yemeğine devam etti.[138]

Annesine[139]

5 Haziran 1914

Bu sıralar sağlığım gayet iyi, tuhaftır, aklım da yerinde sayılır. Gene de canımı sıkan, anlaşılmaz bir kaygı var, ancak zihnim kaşınıyor, diye tarif edebileceğim bir şey, sanki ruhum suçiçeği çıkaracak. Ne hissettiğimi anlatabilmek için böyle saçma sözlere başvurmaktan başka çarem yok. Fakat size arada bir bahsettiğim o hüzünlü ruh hallerime pek benzemiyor bu, hani hüznümün, her zamanki bildik hüzün olduğu hallere. Şu anki ruh halimin gerçek bir nedeni var. Etrafımdaki her şey uzaklaşıyor benden, çöküyor. Üzücü anlamıyla kullanmıyorum bu iki fiili. Yalnızca görüştüğüm insanların değişimlerden geçeceğini, hatta belki de geçtiğini, hayatlarında kimi dönemlerin kapanacağını söylemeye çalışıyorum ve bütün bunlar –çocukluk arkadaşlarının öldüğünü gördükçe kendini ölüme daha yakın hisseden ihtiyarlar gibi– çözemediğim, esrarlı bir şekilde, kendi hayatımın da değişmek zorunda olduğunu ya da değişeceğini soktu aklıma. Böyle olursa işlerin kötüye gideceğine inanıyor değilim; hatta tam tersine. Ama bir değişiklik söz konusu ve benim için değişiklik, bir halden bir başkasına

geçmek kısmen ölmektir; içimizden bir parçadır ölen ve ölenin, göçenin kederi ister istemez dokunur ruhumuza.

İyisi mi açık konuşayım: Yarın en büyük, en yakın dostum[140] Paris'e gidecek, kısa bir seyahate değil, yerleşmek üzere; Anica teyze de (mektubuna bakınız) kızıyla birlikte İsviçre'ye gidecek, kızı da o sırada evlenmiş olacak. Çok sevdiğim arkadaşlarımdan bir başkası bir süreliğine Galiçya'ya geçecek. Biri de Porto'ya yerleşecek, o ilk söylediğimden sonra en yakın arkadaşımdır kendisi. Uzun lafın kısası, beni saran insani ortamda öyle düzenler kuruluyor (ya da bozuluyor) ki ya yalnız kalacağım ya da henüz bilemediğim, yeni bir yola sapacağım. Yakında bir kitap yayımlayacak olmak gibi basit bir olay bile hayatımı altüst ediyor. *Kaybettiğim bir şey var: yayımlanmamış olma hali*. Yani olumlu yönde de olsa herhangi bir değişiklik, sırf her değişiklik kötü olduğundan, *daima* olumsuzdur. Bir kusuru, bir zayıflığı ya da bir direnişi kaybetmek de kayıptır. Düşününüz anne, bu şekilde hisseden bir varlık, gündelik hayatın acılarının pençesinde kıvranmaya ne kadar dayanabilir?

On yıl sonra ne olacağım – ne on yılı, beş yıl sonra? Dostlarıma sorarsanız, en büyük çağdaş şairler arasında sayılacakmışım – ama bunu yazmış olduklarıma dayanarak söylüyorlar, yazabileceklerime göre değil (öyle olsa, zaten aktarmazdım ne dediklerini...). Diyelim ki oldu, gerçekten bunun ne anlama geldiğini biliyor muyum? *Nasıl bir tat* vereceğini nasıl bilebiliriz? Belki de şöhret, ölüm ve gereksizlik tadındadır, zafer ise çürük kokuyordur.

Birkaç "düşünce" daha

H.K.

Noel günü. (Hümanizm. Noel'in "gerçekliği" tamamen özneldir. Sadece varlığımda duyumsadığım. Heyecan geldiği gibi geçti. Ama bir an için, gizemcilerin kurumuş soyundan gelme sayısız kuşakların, şimdi ölmüş hayalî dünyaların umutlarını ve coşkularını paylaştım.)

Sosyoloji – politik kuramların ve uygulamaların kullanışsızlığı.

Istırabın kötü tarafı – acıyı tattırmasıdır, çünkü acıyla aynı tözden olan kendi kişiliğimizin tadına varırız o an. Yaşamaya, zevk almaya susayınca sığınılacak son sahici sığınaktır bu.

Kötü sevgililer

Ben ne olmanı istersem, o olacaksın. Coşkularımla yoğrulmuş bir süs yapacağım seni, en derinimde, canımın çektiği yerde, keyfime göre duracaksın. Kendiliğinden hiçbir şeyin yok senin. Bilinçli olmadığına göre hiç kimse değilsin; sadece diriler arasında bir dirisin.

Qu'est–il de frère en toi et ceux qui veulent vivre?[141]

Klasik yazarların üslubu ve dekadanların yapıtları ruhumla uyuşuyor.

Hiçbir şeye doymadığım gibi, bütün varlıkları merak ediyorum, bütün fikirlere oburca saldırasım geliyor [...] kaybetmiş gibi kederleniyorum, her şeyi görüp, okuyup düşünmemizin imkânsızlığı aklıma geldikçe...

Fakat gördüklerime dikkat etmiyorum, okuduklarımı önemsemiyorum, düşündüklerimin arkasını getirmeye çalışmıyorum. Şiddetli, hoyrat bir hevesle saldırıyorum her önüme gelene.

Ruhum, kendi coşkusunu bile taşıyamayacak kadar zayıf. Eksik kalmışlığın artıklarından yoğrulmuşum, en iyi, münzevilerle dolu bir manzara tarif ederdi beni.

Dikkatimi toplayayım desem sayıklamaya başlıyorum; her şeyim, sisin arkasından seyredilen bir tiyatro oyunu gibi gösterişli ve silik.

Düşünceleri söze dönüştürmeye, daha doğrusu her bir düşüncemi bir söz olarak görmeye, heyecanlara bir şekil, bir renk kazandırmaya,

hatta tüm olumsuzlarda bir ahenk [...] dayalı bu tensel eğilim [...]

Büyük bir ifade gücüyle yazıyorum; hissettiğimin ne olduğunu bilmiyorum bile. Bir yarım uyurgezer, öbür yarım hiç.

Kendimi gerçekten anlayabildiğimde, varlığımdaki kadını görüyorum.

Görkemli şafakların afyonu ve sahte pırıltılarından kurtulan elin yanı başında, karanlığa yayılmış o harika.

Dalgın zihnimde akan o yoğun imgeler ve doğru ifadeler seli bazen öyle güçlü, öyle hızlı, öyle gür oluyor ki öfkem kabarıyor, kıvranıyorum, onları kaybedeceğime ağlıyorum – çünkü hep kaybediyorum. Ömürlerini doldurduktan sonra, bir daha çağırmak mümkün olmuyor. Aklına kazıyamadığı güzel bir yüzü özleyen âşık gibi benim de elimde tek kalan, ölmüş insanların bıraktıklarına benzeyen, kendi varlığımın anısı; kaçıp giden fikirlerle, imgelerle, sisten doğmuş, sisten olmuş böyle ölü şekillerle dolu bir geçmişin uçurumuna eğilmişim.

Olmasa da olur, oynak, dalgın benliğimi, hiçliğin içinde boğulurcasına kaybediyorum kendimden; değişkenim ve bu özlü kelime her şeyi söylüyor, her şeyi içeriyor.

Kelimenin ahengi, çağrıştırdığı imge ve bir fikir olarak anlamı gibi, her kelimede doğal olarak birbirine bağlı olan unsurlar, bende de bağlantılı, ama ayrı ayrı. Tek bir kelime üzerinden koca bir Kutsal Teslis kavramını anlayabilirim. "Sayısız" kelimesini düşünüyorum şimdi, soyut ve tuhaf olduğu için onu örnek seçiyorum. "Sayısız"ı varlığımda duymamla koca dalgalar kabararak, sonsuz denizde bile bitmeyen bir ses üretiyor; gökler de donanıveriyor birden, yıldızlarla değil, tüm dalgaların, ışıklı seslerden oluşan ezgisiyle ve akan bir sonsuzluk fikri bir bayrak gibi açılarak yıldızları ya da denizin sesini gösteriyor bana ve bütün yıldızları yansıtan bir ben'i.

Dom Sebastão'nun sisler içinde dönmesi efsanesine zarar vermez. Sisin bağrında bütün bir tarihtir kıpırdanan ve bize anlatılan en büyük savaşlar, en büyük bayramlar, en güzel başarılar, siste oynanan oyunlardır sadece, uzakta, alacakaranlıkta eriyen, silinen tören alaylarıdır.

Kendini ifade eden, somut bir ruhum var benim. Ya varlık-dışı bir hal içinde durgunlaşırım ya da uyanırım ve bu durumda, tüm

varlığımın gözü ansızın açılmışçasına kelimelere yansıtırım kendimi. Düşündüğümde düşünce zihnimde kuru, ahenkli cümleler halinde doğar, onu dile getirmemden önce mi, yoksa söylemiş olduğumu fark etmemden sonra mı aklıma geldiğine emin olamam hiçbir zaman – düşünce salt hayalîdir, kelimelerse kendiliğinden doğar içimde. Benim kafamda bütün heyecanların bir görüntüsü var, düşler ise, bestelenmiş resimlerdir. Yazdıklarım kötü olabilir, ama düşünebileceğim her şeyden katbekat fazla *ben*'dir onlar. Bazen böyle geliyor.

Yaşadım yaşayalı kendimi anlatıyorum, kendimle olan sıkıntılarımın en küçüğü bile, üzerine biraz eğilecek olsam, bir büyünün etkisiyle [...] serpilip ezgili uçurumlarda açan renkli çiçeklere dönüyor hemen.

138. Bu kısa parça, kitabın başında, Pessoa'nın Bernardo Soares'i tanıttığı metinle bağdaşıyor.

139. Pessoa, Pretoria'ya, annesine gönderdiği bir mektuptan bu bölümleri *Huzursuzluğun Kitabı*'nda yayımlamak düşüncesiyle, kendi eliyle kopyalamıştı.

140. Büyük olasılıkla Mário de Sá-Carneiro'dan bahsediyor.

141. Metinde Fransızca: Sen ve yaşamak isteyenler arasında ne gibi bir benzerlik var?